

Raziskovalec na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, asistent dr. Filip Čuček, ki se je v zadnjih letih razvil v dobrega poznavalca politične zgodovine slovenskega in srednjeevropskega prostora, je v svoji knjigi natančno prikazal uspehe in težave, s katerimi se je lahko pohvalila slovenska politika na Spodnjem Štajerskem v času vlade grofa Eduarda Taaffeja (1879-1893). Čeprav je bil odnos vlade do kulturnih in gospodarskih potreb Slovencev na Spodnjem Štajerskem veliko bolj zadržan kot v osrednji slovenski deželi, na Kranjskem, pa je po mnenju avtorja tudi štajerskim Slovincem uspelo bistveno spremeniti neugodne razmere na številnih področjih družbenega življenja. Navzven enotna »narodna stranka«, organizirana v leta 1882 ustanovljenem Slovenskem političnem društvu, ni dosegla le izjemnih uspehov pri uveljavljanju slovenskega jezika v šolah, uradih in javnem življenju, ampak je relativno hitro izničila v prejšnjem obdobju opazen vpliv nemške (liberalne) stranke na slovenskem podeželju in od deželnozborskih volitev leta 1884 že začejala »napad« na mesta in trge. Opazne politične uspehe je spremljal tudi slovenski napredek na gospodarskem področju, ki se je kazal v hitri rasti slovenskih posojilnic in krepitvi slovenskega meščanstva po premoženju. Po mnenju avtorja je narodni stranki zlasti na celjskem območju v dobršni meri uspelo demantirati oceno predsednika celjskega sodišča Heinricherja, ki je ob ustanovitvi celjske Posojilnice (1881) samozavestno trdil: »Kapital in inteligenca na Spodnjem Štajerskem sta nemška in morata nemška ostati.« To pa je bil tudi glavni vzrok za radikalizacijo nemške politike na Spodnjem Štajerskem in zaostrovanje nemško-slovenskih odnosov, ki so ob koncu Taaffejeve dobe zlasti v Celju dobivali vedno bolj ekscesne oblike.

Janez Cvirn

zgodovini . ce

Cena 16 EUR

zgodovini . ce

Filip Čuček
USPEHI SPODNJEŠTAJERSKIH SLOVENCEV
V TAAFFEJEVI DOBI

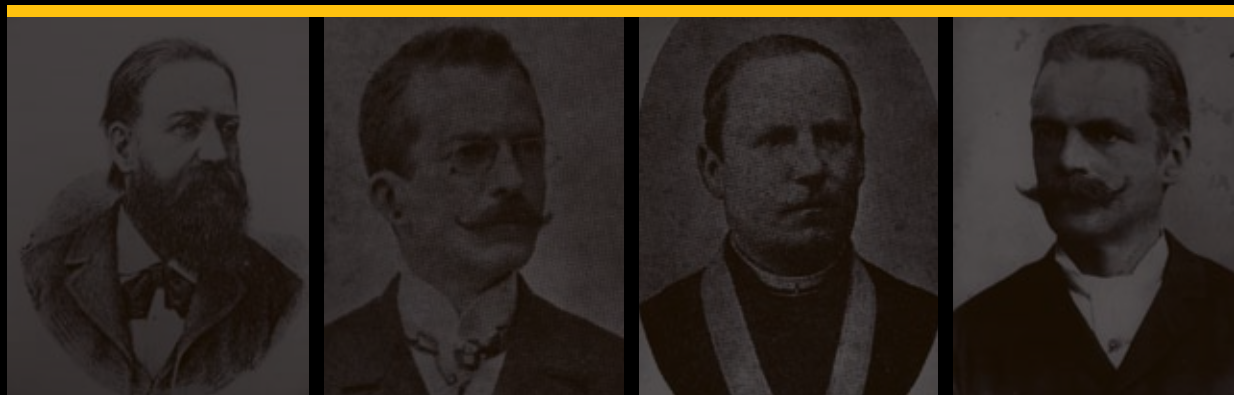

USPEHI SPODNJEŠTAJERSKIH SLOVENCEV V TAAFFEJEVI DOBI

Gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem Štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879-1893)

ISSN 1854-7591

Filip Čuček

Filip Čuček se je rodil 26. aprila 1977 v Mariboru. Po končani osnovni šoli je obiskoval mariborsko II. gimnazijo, kjer je leta 1996 maturiral. V istem letu se je vpisal na samostojni študij zgodovine na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Četrty letnik študija je kot štipendist programa CEEPUS opravljal na Katedri za slovaško zgodovino Univerze J. A. Komenskega v Bratislavi. Maja 2002 je diplomiral in istega leta vpisal podiplomski študij zgodovine 19. stoletja, prav tako na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kot mladi raziskovalec se je 1. 11. 2003 zaposlil na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Podiplomsko usposabljanje je zaključil aprila 2007 z zagovorom doktorske disertacije *Gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem Štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879-1893)*. Svoje delo je usmeril v raziskovanje politične zgodovine na Slovenskem v 19. stoletju. Doslej je objavjal v Sloveniji (*Zgodovina za vse*, *Kronika*, *Studia Historica Slovenica*, *Prispevki za novejšo zgodovino*, *Zgodovinski časopis*) in v tujini (*Blätter für Heimatkunde* v Gradcu), ob tem pa je v sodelovanju z doc. dr. Martinom Mollom pripravil prispevek *Duhovniki za rešetkami (Viri, 2006)* ter sodeloval pri Slovenski kroniki XIX. stoletja. Aprila 2000 je sodeloval na znanstveni konferenci o slovensko-slovaških stikih v Bratislavi, decembra 2004 pa na znanstvenem simpoziju 750 let mesta Maribor s prispevkom Maribor in kraji na slovenskem Štajerskem med leti 1750-1918.

Filip Čuček

**USPEHI SPODNJEŠTAJERSKIH
SLOVENCEV V TAAFFEJEVI DOBI**

**Gospodarske, socialne, kulturne in politične
razmere na Spodnjem Štajerskem v času
Taaffejeve vlade (1879-1893)**

Celje, 2008

zgodovini.ce ?

ISSN 1854-7591

Filip Čuček

USPEHI SPODNJEŠTAJERSKIH SLOVENCEV V TAAFFEJEVI DOBI

Gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere
na Spodnjem Štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879-1893)

Izdalo in založilo

© Zgodovinsko društvo Celje

Odgovorni urednik

Tone Kregar

Uredila

Marija Počivavšek

Uredniški odbor

Bojan Cvelfar, Janez Cvirn, Branko Goropevšek, Tone Kregar,
Marija Počivavšek, Andrej Studen, Aleksander Žižek

Recenzenta

Janez Cvirn

Andrej Studen

Fotografije

Zgodovinski arhiv Celje, Osrednja knjižnica Celje,
slovenski in nemški tisk, literatura, internet

Lektor

Aleš Maver

Oblikovanje naslovnice

Triartes, Domjan

Računalniški prelom

Andrej Mohorič

Prevod

Lydia Frece (Amidas d.o.o.)

Tisk

Grafika Gracer

Naklada

500 izvodov

Celje, 2008

Izdajo knjige je omogočila

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4-18)"1879/1893"

ČUČEK, Filip

Uspehi spodnještajerskih Slovencev v Taaffejevi dobi :
gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem
Štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879-1893) / Filip Čuček ;
[fotografije Zgodovinski arhiv Celje ... [et al.] ; prevod Lydia
Frece]. - Celje : Zgodovinsko društvo, 2008. - (Zgodovini.ce, ISSN
1854-7591 ; 7)

ISBN 978-961-91222-7-3

240531200

VSEBINA

Predgovor	5
PRED TAAFFEJEM	
Liberalni »prelom«	8
Eduard Taaffe	12
Stremayrjeva vlada.....	14
Spodnja Štajerska pred Taaffejem.....	16
TAAFFEJEV NASTOP	
Državnozbornske volitve leta 1879.....	23
Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru 1879–1885	26
Stališča do nove vlade.....	27
Začetek parlamentarnega življenja	33
Razmere v drugi polovici mandata	40
Odnos do Taaffejevega nastopa na Spodnjem Štajerskem.....	43
Slovenski program.....	44
Zaostrovanje nacionalnih odnosov ob Taaffejevem nastopu.....	48
»Napad« na okrajne zastope.....	56
Nekaj besed o zakonodaji.....	56
Okrajni zastopi v drugi polovici 60-tih let.....	61
Volitve v okrajne zastope leta 1879/80 (na primeru mariborskega)	64
Volitve v okrajne zastope leta 1883.....	68
Spodnještajerski poslanci v državnem zboru 1879–1885	73
Slovinci in štajerski deželni zbor 1878–1884.....	92
Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru 1878–1884.....	103
Radikalizacija nemške politike po Vošnjakovih resolucijah	104
Slovenski ekonomski »prodor«	116
Slovensko zadružištvo (Miha Vošnjak).....	117
Zveza slovenskih posojilnic	121
Seznam spodnještajerskih posojilnic do leta 1885.....	123
Jezikovne »težave«	124
Ustanovitev Slovenskega političnega društva in delovanje do leta 1885.....	133
Boj za občine (in ženske glasove).....	146
Epilog.....	153
Deželnozbornske volitve leta 1884.....	155
Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru 1884–1890.....	162
Državnozbornske volitve leta 1885.....	163
Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru 1885–1891	166
Politične razmere v Avstriji 1885–1891	167
Spodnještajerski poslanci v državnem zboru 1885–1891	174
Slovinci in štajerski deželni zbor 1884–1890	185
Radikalizacija nemške politike po državnozbornskih volitvah leta 1885	193
Slovensko posojilništvo	197
Seznam spodnještajerskih posojilnic med leti 1885–1893	201

Prizadevanja za jezikovno enakopravnost.....	202
Sodišča.....	202
»Slovenizacija« zemljiške knjige	204
Šolstvo	206
Štetje prebivalstva.....	210
Slovensko društvo v drugi polovici 80-tih let.....	213
Boj za okrajne zastope in občine	216
Zastopi	216
Občine	218
Celje – novo središče spodnještajerske slovenske politike	221
Zaostrovanje nacionalnih odnosov.....	230
Celje – eskalacija nacionalizma leta 1890.....	235
Ustanovitev Celjskega Sokola	235
Prvi občni zbor Südmarke.....	243
Odmevi	245
Spodnještajerska socialdemokracija 1879–1893	248
Volitve v deželni zbor leta 1890 in slovenska prizadevanja	251
Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru leta 1890.....	254
Volitve v državni zbor leta 1891	255
Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru leta 1891	257
Politične razmere v Avstriji 1891–1893 – težave grofa Taaffeja	258
Nezadovoljstvo s Taaffejem	262
»Napad« na Celje.....	267
Homogenizacija (nacionalne) politike.....	279
Slovenski katoliški shod	280
Nemški celjski program.....	283
Slovensko društvo	284
Taaffejev konec	287
»Ob njegovem grobu mora vsakdo priznati, da je bil eden najznamenitejših avstrijskih državnikov«	294
Ocene slovenskega napredka v Taaffejevem času in ocene Taaffeja samega	294
Nekaj misli ob zaključku	297
Seznam spodnještajerskih obrambnih organizacij med leti 1880–1893.....	301
 VIRI IN LITERATURA.....	 303
 DIE ERFOLGE VON UNTERSTEIRISCHEN SLOWENEN IN DER ÄRA TAAFFE.....	 317
 BIOGRAFIJE POMEMBNEJŠIH POSAMEZNIKOV.....	 322
 IMENSKO KAZALO.....	 333

Predgovor

Vladi grofa Eduarda Taaffeja, ki je Slovincem (tudi na Spodnjem Štajerskem) prinesla največji napredek v Avstro-Ogrski monarhiji, slovensko zgodovino-pisje doslej ni posvečalo posebej velike pozornosti. Raziskovalna obravnava gospodarske, socialne, kulturne in politične zgodovine slovenskega prostora po obnovi ustavnega življenja (1861), s kakršno so slovenski zgodovinarji začeli pred več kot tridesetimi leti v okviru projekta »revizije« slovenske zgodovine, ni bila nikoli izvedena do konca. Naše poznavanje političnih, gospodarskih, kulturnih in socialnih razmer v obdobju Taaffejeve vlade (1879–1893) še vedno v veliki meri temelji na rezultatih Ivana Prijatelja in Dušana Kermavnerja ter nekaterih krajših, podrobnih raziskavah različnih avtorjev (delavsko gibanje (npr. Franc Rozman, Jasna Fischer), politična orientacija nemštva (Janez Cvirn, Dragan Matić)), poleg tega pa je izrazito »kranjskocentrično«, ker velike razlike, ki so bile med posameznimi deželami, zgolj lapidarno registrira, manj pa razloži in analizira.

Knjiga, ki je pred vami, predstavlja nekoliko spremenjeno in predelano doktorsko disertacijo, ki sem jo zagovarjal aprila 2007 na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Tema je postavljena v časovni okvir 1879–1893, t. j. od padca liberalne Auersperg-Lasserjeve vlade do predloga Taaffejevega kabineta glede vpeljave splošne volilne pravice, ki je povzročila padec njegove vlade. Če je bil ob Taaffejevem nastopu slovenski narod v tako »desperatnem« položaju, da je »človek moral imeti trdo vero v bodočnost slovensko, da ta čas ni obupaval« (Josip Vošnjak), so bili ob padcu njegove vlade »Slovinci že povsem razvit narod z razplatensto družbo, z razvito kulturo, znanostjo in umetnostjo, z najrazličnejšimi gospodarskimi, političnimi, kulturnimi društvi in organizacijami, povsem izoblikovanim jezikom in strokovno terminologijo, skratka, narod, ki ima sicer nešteto težav in problemov, ki mu nasprotniki še vedno odrekajo enakopravnost, ki še vedno nima docela slovenskih srednjih šol niti univerze, ki je zato velikokrat poln dvomov vase in pesimizma, ki pa vendarle nedvomno in trdno obstaja in živi.« (Vasilij Melik.) Slovenci so (tudi na Štajerskem) dosegli opazne uspehe pri uveljavljanju slovenskega jezika v šolah in uradih, pri gospodarski emancipaciji (razvoj posojilništva), na volitvah v občinske in okrajne zastope, pa v deželni in državni zbor. Potisnili so Nemce v mesta in začenjali s prodiranjem v nemške jezikovne otoke, pri čemer so od srede 80-tih let svoje sile vse bolj koncentrirali pred Celjem. Pri tem so ves čas delovali v okviru slogaške politike pod okriljem Slovenskega društva in – zaradi silovitega nemškega pritiska – niso dopustili, da bi se politični razkol, ki je na Kranjskem izbruhnil ob koncu 80-tih let, razširil tudi na Štajersko.

Posebna pozornost je namenjena temam, ki doslej v slovenskem zgodovino-pisju še niso bile obdelane, kot npr. volitve v okrajne zastope in njihovo delovanje (okrajni zastopi so bili štajerska posebnost), delovanje slovenskih poslancev v štajerskem deželnem zboru, njihovo povezovanje s katoliškimi konservativci, odnos lavantinskega škofa Maximiliana Stepischnegga (in njegovega naslednika Mihaela Napotnika) do slovenskega narodnega gibanja, struktura slovenske politične orga-

nizacije in razlogi, zaradi katerih se odkriti spopad med katoliškim in liberalnim taborom na Kranjskem ni zanesel na Štajersko.

Poudarek pričujočega dela predstavlja politično življenje v obravnavanem obdobju. V njem so zajeta tudi prizadevanja na gospodarskem področju, ki se je s posojilništvom in združništvom otreslo nemškega pritiska. Knjiga definira kulturne pridobitve spodnještajerskih Slovencev, v prvi vrsti Vošnjakova prizadevanja, ki so po njegovih resolucijah leta 1880 vodila k delnim uspešnim rezultatom na jezikovnem področju. To je bil tudi vodilni problem v obravnavanem času. O jezikovnih bojih, ki so na nekaterih mestih fragmentarno že obdelani, še nimamo celostne podobe.

Gospodarske, kulturne in socialne razmere so me torej v prvi vrsti zanimale skozi prizmo politike. Nacionalno problematiko sem skušal osvetliti še z gospodarskimi zadevami (posojilništvo), jezikovnimi boji (predvsem srednje šole in uradi) in ugotoviti vpliv obravnavanih problemov na politično življenje na Spodnjem Štajerskem ter na zaostritev nacionalnih odnosov, ki so se iz leta v leto vse bolj in bolj poglobljali.

Politično življenje na Spodnjem Štajerskem pod Taaffejem doslej – z nekaj izjemami – ni bilo v celoti obravnavano. Leta 1965 je izšla monografija Vasilija Melika *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, v kateri je predstavljen volilni sistem v Avstriji in podrobno volilno politično življenje na Slovenskem. Podrobno analizo nemštva na Spodnjem Štajerskem je leta 1997 izdal Janez Cvirn (*Trdnjavski trikotnik*), kjer je natančno analiziral politični razvoj Nemcev v Mariboru, Celju in Ptujju v letih 1861–1914. Gospodarsko in socialno sliko Spodnje Štajerske podaja Franc Rozman v uvodu svojega dela *Socialistično delavsko gibanje na slovenskem štajerskem* iz leta 1979. Politični razvoj na Spodnjem Štajerskem analizira delo Franja Baša (*Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*), izšlo leta 1989. Splošen pregled in osnovno sliko političnega razvoja najdemo v peti knjigi (1881–1895) dela Ivana Prijatelja *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, ki pa je danes lahko samo izhodišče za nadaljnje raziskave. Med tujo literaturo so pomembni za Taaffejevo dobo zlasti Beck (*Die Persönlichkeit des Grafen Eduard Taaffe*), Knarr (*Das Ministerium des Grafen Taaffe und die soziale Frage*) in Jenks (*Austria under the Iron Ring*), ki pa zajemajo slovensko politiko v manjši meri. Slovence obravnava podobno tudi Rumpeljeva knjiga *Eine Chance für Mitteleuropa, Österreichische Geschichte 1804–1914*. Podobno velja še za druge tuje avtorje, ki obravnavajo ta čas.

Raziskavo metodološko usmerja primarno arhivsko gradivo iz štajerskega deželnega arhiva v Gradcu (fond stenografski zapisniki sej državnega zbora, fond stenografski zapisniki sej štajerskega deželnega zbora, fond predsedstveni spisi štajerskega namestništva), iz Pokrajinskega arhiva Maribor, kjer so ohranjeni osebni fondi nekaterih vidnejših slovenskih spodnještajerskih politikov, ter iz ostalih slovenskih arhivov. Ob tem ne gre spregledati takratnega slovenskega in nemškega političnega časopisja (*Slovenski gospodar*, *Domovina*, *Südsteirische Post*, *Marburger Zeitung*, *Cillier Zeitung*, *Deutsche Wacht*), ki predstavlja pomemben historični vir in ga je bilo potrebno kritično ovrednotiti. Poleg tega je v raziskavi uporabljena še

ostala sodobna politična publicistika in spomini pomembnih slovenskih politikov (Vošnjak, Sernek).

Pri nastajanju knjige se za številne nasvete in usmeritve iskreno zahvaljujem mentorju, red. prof. dr. Janezu Cvirnu. Prav tako se zahvaljujem red. prof. dr. Francu Rozmanu in doc. dr. Andreju Studnu za njun del pri nastanku pričujoče študije. Seveda pa gre posebna zahvala Zgodovinskemu društvu Celje, ki je delo sprejelo v svoj založniški program in ga izdalo v svoji zbirki Zgodovini.ce. Hvala tudi vsem tistim, ki so kakorkoli pripomogli pri nastajanju pričujoče študije.

PRED TAAFFEJEM

Liberalni »prelom«

V drugi polovici 70-tih let se je razdor v vrstah nemških liberalcev zaradi vladne politike Adolfa Auersperga povečal. Že po državnozbornih volitvah leta 1873 je bil položaj vladnega kabineta manj ugoden kot na začetku. Večina se je pričela cepiti in notranje razkrajati. Vlada je morala tako paktirati z opozicijo pod vodstvom grofa Karla Hohenwarta.¹ Ko je prišla leta 1876 na dnevni red državnega zbora ponovna potrditev avstro-ogrske nagodbe in z njo obnovitev gospodarske zveze, je v vrstah ustavovercev prevladovalo mnenje, da mora Avstrija doseči več kot pred desetimi leti. Toda zaradi ogrskih zahtev, predvsem glede »dualistične« preureditve narodne banke, je nemški Napredni klub ostro nasprotoval mlačnosti vlade.² Kampanji, ki jo je vodil član Kluba levice Alfred Skene, so se pridružili še nasprotniki iz drugih ustavovernih frakcij in zahtevali spremembo nagodbe v korist Avstrije. V nasprotnem primeru so zahtevali, da se Avstro-Ogrska spremeni v čisto personalno unijo. Stališča Skeneja in ostalih, ki so konec novembra leta 1876 izstopili iz Kluba levice in pristopili k Naprednemu klubu – ta je ostreje nasprotoval popuščanju Ogrski – so vnesla razdor v Napredni klub. Člani, ki so izstopili zaradi nestrinjanja z izrabljanjem nagodbenih pogajanj pri spreminjanju državnopravnih temeljev monarhije, so ustanovili Novi napredni klub in se z zmernejšimi stališči približali Klubu levice in Klubu centra.³

Vladni kabinet se je znašel v krizi in se vedno bolj oddaljeval od prvotnega programa ustavoverne stranke. Prisiljen je bil voditi oportunistično politiko, levice pa se ni več čutila dolžno, da bi ga še naprej podpirala.⁴ Še večje razburjenje je med nemškim Naprednim klubom povzročila vzhodna kriza in z njo povezana vladna

---

¹ Britta Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus, Elanders Boktryckeri Aktiebolag, Göteborg, 1940, str. 71.*

² Janez Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918)*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Ljubljana, 2006, str. 161; Andrej Pančur, *V pričakovanju stabilnega denarnega sistema, Zgodovinsko društvo Celje, Celje, 2003, str. 228-229; Josef Schwegel, Na cesarjev ukaz. Spomini politika in diplomata (prevedel, uredil in spremno besedo napisal Franc Rozman), Slovenska matica, Ljubljana, 2004, str. 92.*

³ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 162; prim. Leopold Kammerhofer, *Staat und Verwaltung, v: Studien zum Deutschliberalismus in Zisleithanien 1873-1879* (herausgegeben von Leopold Kammerhofer unter Mitarbeit von Friedrich Edelmayer, Irene Gartner, Susanne Herrleben, Walter Prenner, Karl Vocelka), Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, 1992, str. 101; Diethild Harrington-Müller, *Der Fortschrittsklub im Abgeordnetenhaus des österreichischen Reichsrats 1873-1910*, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1972, str. 30-32; Helmut Rumpler, *Parlament und Regierung Cisleithaniens 1867 bis 1914, v: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VII/1, Wien, 2000, str. 733-740; Lothar Höbelt, Parteien und Fraktionen im cisleithanischen Reichsrat, v: Die Habsburgermonarchie VII/1, str. 922-925; Pieter M. Judson, *Exclusive Revolutionaries. Liberal Politics, Social Experience and National Identity in the Austrian Empire, 1848-1914*, The University of Michigan Press, Michigan, 1996, str. 183-184.*

⁴ Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 71.

politika glede okupacije Bosne in Hercegovine.⁵ Vedno več liberalcev se je od leta 1876, ko je zadeva postala javna, zoperstavilo okupacijskim načrtom zunanjega ministra Gyule Andrásyja in svarilo pred širjenjem monarhije na Balkan. Po interpelaciji, ki jo je na vlado sredi oktobra leta 1876 naslovlilo 112 ustavovernih poslancev, kritika ekspanzivne politike ni prenehala. Med državnozbornsko razpravo o vzhodnem vprašanju v začetku novembra leta 1876 so ustavoverci nasprotovali zasedbi slovanskih ozemelj, medtem ko je opozicija podpirala avstrijsko intervencijo.⁶ Celu umirjeni Nemci so se bali priključitve slovanskih pokrajin zaradi oslabitve položaja nemštva v monarhiji. Le manjšina liberalcev pod Ignazem Plenerjem⁷ in Eduardom Suessom je podpirala ekspanzivno politiko dvora in vlade. Voditelj Kluba levice Eduard Herbst je postal glavni kritik vzhodne politike.⁸

Zaradi koalicijskega nasprotovanja nagodbenim zakonom je Auerspergova vlada konec januarja leta 1878 odstopila, ker pa iz vrst ustavovercev ni bilo mogoče sestaviti nove vlade, je cesar Franc Jožef v začetku februarja potrdil staro ekipo.⁹ Ob podpori desnice in dela nemških ustavovercev je vladi vendarle uspelo, da je državni zbor v začetku junija sprejel nagodbene zakone, čeprav je proti sprejetju glasovalo 122 liberalcev. Avstrija ni izposlovala veliko. Glavni zadevi, carinski sporazum in vprašanje kvot pri narodni banki, sta ostali nespremenjeni,¹⁰ sprejeta nagodba pa je za seboj potegnila še razdelitev avstrijske nacionalne banke¹¹ na dve centrali v Budimpešti in na Dunaju.¹²

Sloga liberalnih vrst je še dodatno razbila odobritev potrebnih sredstev za okupacijo Bosne in Hercegovine sredi marca leta 1878, še bolj pa berlinska pogodba s konca julija, s katero je Avstro-Ogrska prevzela mandat za okupacijo. Auerspergova vlada ni bila več deležna podpore nemškoliberalne koalicije,¹³ ker je podpirala

⁵ Več o tem glej Petko Luković, Stališče Slovencev do vstaje v Hercegovini in Bosni in do bosansko-hercegovega vprašanja v letih 1875–1878, SAZU, Ljubljana, 1977; prim. Rok Stergar, Slovenci in vojska, 1867–1914. Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka I. svetovne vojne, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 2004, str. 115–141; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 740–742; Alan Sked, Der Fall des Hauses Habsburg, Wolf Jobst Siedler Verlag GmbH, Berlin, 1993, str. 281–286; Filip Čuček, Slovenci, Slovaki in bosansko-hercegove peripetije v letih 1875–1878, v: Zgodovina za vse, 2003/1, str. 5–31.

⁶ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 163; Vasilij Melik, Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji v zvezi z dogodki na Balkanu, v: Vasilij Melik, Slovenci 1848–1918. Razprave in članki, Litera, Maribor, 2002, str. 497.

⁷ O njem glej več Richard Charmatz, Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907. II. Der Kampf der Nationen, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig, 1912, str. 26–27.

⁸ Prim. Judson, Exclusive Revolutionaries, str. 184–185.

⁹ Prim. Melik, Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji, str. 497.

¹⁰ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 162; Schwegel, Na cesarjev ukaz, str. 92.

¹¹ Helmut Rumpler, Eine Chance für Mitteleuropa, Österreichische Geschichte 1804–1914, Ueberreuter, Wien, 1997, str. 453; prim. Pančur, V pričakovanju, str. 228.

¹² Prim. Jean Paul Bled, Franc Jožef, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, str. 441–442.

¹³ Rumpler, Eine Chance für Mitteleuropa, str. 453–454; prim. Harrington-Müller, Der Fortschrittsklub im Abgeordnetenhaus, str. 32–33; Berthold Sutter, Ernst Bruckmüller, Der Reichsrat, das Parlament der westlichen Reichshälfte Österreich-Ungarns (1861–1918), v: Parlamentarismus in Österreich (herausgegeben von Ernst Bruckmüller), öbv&hpt, Wien, 2001, str. 91; Leopold Kammerhofer, Walter Prenner, Liberalismus und Aussenpolitik. Die Orientfrage und der Widerstand der Deutschliberalen gegen die Okkupation von Bosnien und der Herzegovina 1875–1879, v: Studien zum Deutschliberali-

zunanjo politiko, pri kateri ni imela večinska liberalna stranka praktično nobenega vpliva.¹⁴ Auersperg je v začetku julija 1878 ponudil odstop kabine- ta, cesar pa jo je sprejel šele v začetku oktobra,¹⁵ potem ko je armada zasedla Bosno in Hercegovino.

Zagovornik avstrijske nacional- ne enakopravnosti, zdravnik in poli- tik Adolf Fischhof, staročeški voditelj Ladislav Rieger in urednik časnika Neue Freie Presse Michael Etienne so poskusili pritegniti liberalce z emmer- sdorfsko spomenico (ta je poudarjala nacionalno pomiritev in zaščito vseh nacionalnosti), a v svojih prizadevanjih niso bili uspešni.¹⁶ Herbst, ki je bil si- cer prepričan, da ni mogoče vladati brez liberalcev oziroma proti njim,¹⁷ je spomenico zavrnil, kar je še doda- tno poslabšalo odnose med nemškimi ustavoverci in slovanskimi poslanci.¹⁸

Novi mandat je dobil finančni minister Sisinio De Pretis, ki pa vlade, ki bi se strinjala z Andrassyjevo zunanjo politiko, ni mogel sestaviti.¹⁹ Konec oktobra je velik del ustavovercev zavrnil vladni program s čimprejšnjim dokončanjem okupacije, s sprejemom proračuna in obrambnega zakona.²⁰ Avstrijsko polovico je tako moral še naprej voditi Auersperg, ki pa ni imel več večine. Konec oktobra je Herbst z nekaj somišljeniki izstopil iz Klu-

Adolf Auersperg, liberalni ministrski predsednik med leti 1871-1879

---

smus in Zisleithanien, str. 232-237; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 743-745; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 925-928; Robin Okey, The Habsburg Monarchy c. 1765-1918, St. Martin's Press, New York, 2001, str. 224-227.

¹⁴ Lothar Höbelt, Kornblume und Kaiseradler. Die deutschfreiheitlichen Parteien Altösterreich 1882-1918, Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1993, str. 20.

¹⁵ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 163; Melik, Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji, str. 499; Skottsberg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 72; prim. Andrej Pančur, Doba slogaštva, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005, str. 30; Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, Taffejeva vlada in položaj Slovencev; v: Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979, str. 509-510.

¹⁶ Dragotin Lončar, Adolf Fischhof, v: Veda, 1912, str. 34-35; prim. Rumpler, Parlament und Regierung, str. 745-746.

¹⁷ Höbelt, Kornblume und Kaiseradler, str. 20.

¹⁸ Lončar, Fischhof, str. 35.

¹⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 163; Melik, Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji, str. 499.

²⁰ Gustav Kolmer, Parlament und Verfassung in Österreich, 2 (1869-1879), Akademische Druck, Graz, 1972, str. 441.

ba levice in pristopil k Novemu naprednemu klubu.²¹ Klub levice, ki je z 91 poslanci predstavljal leta 1873 najmočnejši klub v parlamentu,²² je premogel le 38 poslancev, ki so se skupaj s Klubom levega centra strinjali z okupacijo. Najmočnejši liberalni klub je postal Novi napredni klub, ki okupacije in vladne politike ni podpiral. V začetku novembra je nemška liberalna večina sprejela adresu, v kateri je izrekla vladi nezaupnico. Kljub temu se je januarja leta 1879 zmernejši del liberalcev pridružil vladni politiki, ko je dal skupaj z opozicijo soglasje k berlinski pogodbi. Proti njej je glasovalo 112 poslancev, kar je predstavljalo dokončen prelom z liberalci.²³

---

²¹ Höbelt, *Parteien und Fraktionen*, str. 922.

²² Prav tam, str. 912.

²³ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 164; Melik, *Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji*, str. 501-502.

Eduard Taaffe

Sredi februarja leta 1879 je liberalni vladni kabinet dokončno odstopil, potem ko se je Franc Jožef »po desetih letih včasih težkega sožitja z liberalci« že pričel ozirati po novem človeku, ki bi mu prepustil vlado.²⁴

Istočasno se je po monarhiji razširila vest o verjetnem bodočem ministrskem predsedniku. Tirolski deželni namestnik Eduard Taaffe se tedaj še ni ubadal z avstrijsko državno polovico, pač pa je narekoval tirolsko deželno politiko iz glavnega mesta Innsbrucka. Taaffe, katerega korenine so segale sicer na Irsko, od koder so prišli njegovi predniki konec 17. stoletja v dežele cesarja Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, se je rodil 24. februarja leta 1833. Po zaslugi zvez z dvorom svojega očeta grofa Ludwiga Taaffeja je Eduard postal mladostni prijatelj bodočega cesarja Franca Jožefa. Po študiju prava, ki ga je zaključil leta 1852, se je pričela njegova kariera v državni birokraciji, kjer se je strmo vzpenjal. Po začetnem službovanju v Spodnji Avstriji in na Ogrskem je v začetku 60-tih let napredoval v vodstvene upravne kadre praške okrožne administracije,²⁵ kjer se je kot obetajoč uradnik poigraval z idejami o nadstrankarski birokraciji v Avstriji, hvalil predpise o enakosti vseh avstrijskih narodov in obenem ugotavljal, kako težka in zapletena naloga je služba birokrata na jezikovno mešanem območju, kot je bilo praško okrožje.²⁶ Potem ko je svoje razmišljanje objavil, je naletel na negativen odziv češke politike, ki je njegove besede razumela kot prazne fraze, ki da jih ni mogoče uresničiti.²⁷

Leta 1863 se je Taaffe kot deželni glavar preselil v Salzburg. Po avstrijskem »odstopu« od velikonemških idej leta 1866 je v začetku leta 1867 za kratek čas zasedel mesto deželnega namestnika Zgornje Avstrije,²⁸ marca leta 1867 pa bil imenovan za notranjega ministra in ministra za uk in bogočastje v vladi Friedricha Beusta. Ko je avstrijska vlada leta 1867 »prepustila« Madžarom ogrsko polovico države, se je v pogajanjih z njimi kot šef avstrijske deputacije »izkazal« tudi Taaffe. V drugi polovici leta 1867 je odstopil z mesta ministra za uk in bogočastje in kot namestnik ministrskega predsednika praktično že vodil Cislitvanijo, potem ko je cesar Beusta imenoval za skupnega zunanjega ministra. Ko je konec leta 1867 vodstvo avstrijske politike prevzel liberalni kabinet pod vodstvom kneza Karla Auersperga, je Taaffe prevzel domobransko ministrstvo. Zaradi vmešavanja Beusta v notranjo politiko obeh polovic monarhije je Auersperg odstopil, Taaffe pa konec septembra leta 1868 ponovno dobil priložnost kot namestnik ministrskega predsednika sestaviti vlado.

²⁴ Bled, Franc Jožef, str. 442.

²⁵ Prim. Arthur Skedl, *Der politische Nachlass des Grafen Eduard Taaffe*, Rikola Verlag, Wien, Berlin, Leipzig, München, 1922, str. 15–18.

²⁶ William A. Jenks, *Austria under the Iron Ring 1879–1893*, The University Press of Virginia, Charlottesville, 1965, str. 29–30.

²⁷ Georg Beck, *Die Persönlichkeit des Grafen Eduard Taaffe*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948, str. 50.

²⁸ Prim. Skedl, *Der politische Nachlass*, str. 18–38.

Eduard Taaffe je imel v ustavni dobi med vsemi ministrskimi predsedniki avstrijske polovice monarhije najdaljši staž (1868-1870, 1879-1893)

Sredi decembra je bil s petintridesetimi leti prvič imenovan za ministrskega predsednika.²⁹

Taaffe se v liberalnem meščanskem ministrstvu ni najbolje znašel. Pravzaprav so bili njegovi politični nazori drugačni kot nazori vladne večine. Centralistični nemški liberalci so pričakovali nekoga, ki bo zadovoljeval njihove potrebe. Taaffe, ki se je nacionalnih in jezikovnih vprašanj loteval federalistično, nikakor ni bil po njihovem okusu. Zaradi povsem nasprotnih stališč z ustavoverci je Taaffe leta 1870 zapustil vladno krmilo.³⁰ Po nepomembnem liberalnem »tromesečju«, ki ga je zrušila ob stalni češki še državnozborna abstinenca nemških konservativcev, Poljakov, bukovinskih Romanov, Slovencev in Italijanov, je prevzel vajeti v svoje roke poljski grof Alfred Potocki. Od aprila leta 1870 do februarja leta 1871, ko je Potocki odstopil, je Taaffe opravljal funkcijo notranjega in

domobranskega ministra. V tem času je Taaffe postal poslanec v poslanski zbornici češkega deželnega zbora in dosmrtni član gosposke zbornice državnega zbora. Ko pa se je cesar odločil za temeljit zasuk politike v smeri federalizma in podelil mesto ministrskega predsednika Karlu Hohenwartu, je Taaffe zapustil vladni kabinet in prevzel mesto tirolskega deželnega namestnika v Innsbrucku.³¹

²⁹ Jenks, Austria, str. 30-31; prim. Skedl, Der politische Nachlass, str. 39-119; Otto Urban, Die tschechische Gesellschaft 1848 bis 1918, Wien; Köln; Weimar; Böhlau, 1994, str. 318-319, 340.

³⁰ Prim. Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 351-352.

³¹ Beck, Die Persönlichkeit, str. 60-90; prim. Skedl, Der politische Nachlass, str. 691-754.

Stremayrjeva vlada

Po osemletni nemškoliberalni ofenzivni vladavini kneza Adolfa Auersperga med leti 1871 in 1879 nihče ni pričakoval Taaffejevega povratka s Tirolskega v prestolnico. Potem ko je bosansko-hercegovaška prigoda leta 1878 terjala odstop liberalnega kabineta zaradi nestrinjanja nemških ustavovercev z okupacijo Bosne in Hercegovine, je pod prehodno vlado Karla Stremayrja petnajstega februarja leta 1879 ponovno posegel po notranjem ministrstvu. Njegov prihod v vladni kabinet je presenetil celo dobro obveščene kroge.³² Dva tedna pred tem so na Slovenskem modrovali o novem ministrstvu in ugotavljali, da bo ministrstvo »le tako dolgo na vladi, // da se končajo nove volitve v državni zbor«, o možnih kombinacijah vladnega kabineta pa so le ugibali. Kot najverjetnejši kandidat za ministrskega predsednika se je »ponujal« grof Hohenwart,³³ vendar je razvoj dogodkov hitro utišal govorice. Ko so mediji priobčili, da bo novi ministrski kabinet sestavil Eduard Taaffe, so novi politični veter pozdravili tudi na Slovenskem. Njegov prihod na Dunaj je slovensko časopisje pospremilo z željo, »da bode postavil se nad stranke«.³⁴ Ker ni pripadal nobeni stranki, je bil najidealnejši kandidat za pomiritev napetih odnosov v državnem zboru z nemškoliberalno večino. Toda brž ko se je pričel pogajati z zmernima liberalnima prvakoma Ernstom Plenerjem in Franzem Coroninijem, ki sta zahtevala predvsem zmanjšanje izdatkov za vojsko in oblikovanje parlamentarne vlade,³⁵ o sestavi vladnega kabineta, je ugotovil, da s tedanjo zbornico kaj več kot provizorične vlade pač ni moč ustvariti, ker nemški ustavoverci niso bili pripravljeni stopiti v koalicijo s slovanskimi poslanci in nemškimi konservativci. Časopisje je razočarano ugotavljalo, da se je moral prej posloviti od Dunaja, kot je sploh začel svojo novo službo. »Grof Taaffe je odšel včeraj z Dunaja zopet v Innsbruck na svoje prejšnje mesto. Hotel je namreč res parlamentarno ministerstvo sestaviti, a ga nij mogel.«³⁶ Ko se je po časopisju še vedno pisalo o več možnih kandidatih, je cesar odslovil Auersperga in imenoval Stremayrja za premierja nove začasne vlade. Taaffeju je poveril notranje ministrstvo. »Ministerstvo s Stremajerjem na čelu ne more narodnim Slovencem po želji biti, to zna vsak, ki je opazoval, kaj se je godilo v času njegovega dozdanjega ministrovanja v oddelku naučnem. // Ker je Taaffe, kateri je ravnokar še imel biti ministerski predsednik, tudi vstopil in prevzel najvažnejše mesto notranjih stvari, sme se soditi, da bode to ministerstvo vendar le samo provizorično«,³⁷ je optimistično zapisal slovenski dnevnik. Taaffejevo poslanstvo v Stremayrjevi vladi je bilo spraviti stranke in jih pripraviti na nov državnozbornski mandat, ki naj bi pomenil veliko spremembo v poslanski zbornici, kar se politič-

³² Jenks, Austria, str. 31.

³³ Slovenski narod (SN), 19. 1. 1879.

³⁴ SN, 9. 2. 1879.

³⁵ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 164–165; Skottsberg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 74.

³⁶ SN, 12. 2., 14. 2. 1879.

³⁷ SN, 18. 2. 1879.

ne in strankarske moči tiče.³⁸ »Glavni nalog Taaffejev je pa, dovršiti to perijodo državnega zbora brez posebnih hrupov od strani ustavovernih steklišev. Cesar želi konservativnejših volitev, to je taci, iz katerih bodo izšli poslanci bolj avstrijski nego nemško-ustavovorni.«³⁹

V vmesnem obdobju prehodne Stremayrjeve vlade so bile vse sile usmerjene k bližajočim se volitvam. Nemški ustavoverci, ki so izgubljali tla pod nogami, so poskušali na vsak način ohraniti pozicije, ki jih je zagotavljala prejšnja nemškoliberalna politika. Ob volilnih zahtevah, da je potrebno »rešiti« nemški jezik pred drugimi slovanskimi jeziki, so se debate, ki so zadevale okupacijo Bosne in Hercegovine, kar vrstile. Ko je nemškoliberalna politika sprejela večino volilnih proglašev, je preživela strankarska koalicija pričela pešati. Ustavoverna stranka se je razcepila na dva sovražna si tabora, kjer razprtijam glede stroškov in trajanja vojne operacije v Bosni in Hercegovini ni bilo videti konca,⁴⁰ tako da so se dvorni krogi pričeli navduševati nad konservativnejšo politično usmeritvijo.⁴¹

Ko je cesar petnajstega maja razpustil državni zbor in razpisal nove volitve, je Taaffe kot notranji minister storil vse potrebno, da bi lahko po volitvah v državnem zboru oblikoval večino brez nemških liberalcev, ki so se z nasprotovanjem okupaciji precej zamerili cesarju.⁴² Pred volitvami je Taaffe iskal podporo za svojo bodočo vladno barko.⁴³ Prvi korak k pozitivnemu rezultatu je pomenila sprava s Čehi, ki jih je po več kot petnajstletni abstinenci uspel pripeljati v državni zbor kot oporo bodoče koalicije.⁴⁴ Taaffe se je pred volitvami sicer nagibal k sodelovanju nemških liberalcev in čeških poslancev, toda na pogajanjih je voditelj staročehov Ladislav Rieger preverjal, kako daleč je pripravljen iti s kompromisi. Čehi so v zameno za svoj vstop v državni zbor zahtevali ob ministrskem položaju deset mandatov nemških ustavovercev v češkem deželnem zboru. Ko je še predstavnik češke aristokracije grof Clam-Martinic terjal zagotovilo, da pomeni njihova vrnitev oblikovanje slovansko-konservativne koalicije, in poudarjal izpolnitev zahtev v njihovem deželnem zboru, je Taaffe obljubil pozitivno rešitev postavljenih zahtev in jih s sklenitvijo kompromisa pripravil do prekinitve parlamentarne abstinence. Med drugim jim je obljubljal še koncesije glede ločitve praške univerze na nemški in češki del, enakopravnost češčine in nemščine, pa tudi vpeljavo češčine kot učnega jezika v vse srednje šole.⁴⁵

³⁸ Gustav Kolmer, *Parlament und Verfassung in Österreich*, 3 (1879–1885), Akademische Druck, Graz, 1972, str. 1.

³⁹ SN, 27. 2. 1879.

⁴⁰ Prim. Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, Založba Obzorja, Maribor, 1997, str. 88.

⁴¹ Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 2–3.

⁴² Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 165; prim. Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 483.

⁴³ Prim. Skedl, *Der politische Nachlass*, str. 243–252.

⁴⁴ Prim. Alan John Percivale Taylor, *Habsburška monarhija 1809–1918. Zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske*, DZS, Ljubljana, 1956, str. 176–178.

⁴⁵ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 99–106; prim. Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 478–488; Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 3–6; Judson, *Exclusive Revolutionaries*, str. 189.

Stremayrja, ki je skušal pridobiti Eduarda Herbstta, je slednji odslovil z besedami, češ da Taaffe nima pojma o parlamentarni situaciji, če misli, da lahko sestavi koalicijo brez nemških liberalcev.⁴⁶ Ker pa je ustavoverna stranka pokala po šivih, še sploh potem, ko je 112 ustavovercev, ki so se zoperstavili okupaciji Bosne in Hercegovine, sestavilo »vladi protiven, opozicijski program za obstanek ustavoverne stranke«, podpirajoč izključno vlado, ki bo njihova »načela zastopala in dosegala«,⁴⁷ je visoka cislitvanska politika ubrala drugo smer. Taaffeju je uspelo zbrati šibko zaslombo, ki so jo sestavljali Hohenwartov, Poljski in Češki klub.⁴⁸

Karl Stremayr je bil med Slovenci izredno neprijubljen minister Taaffejeve vlade

Spodnja Štajerska pred Taaffejem

Ko je po porazu nemških ustavovercev na državnozbornih volitvah leta 1879 zasedel položaj avstrijskega ministrskega predsednika grof Eduard Taaffe, se je narodnostni položaj na Spodnjem Štajerskem že bistveno spremenil in radikaliziral v primerjavi s stanjem iz srede stoletja in še čez.⁴⁹ Nacionalne težnje – te je absolutizem v petdesetih letih s silo onemogočal – so se od začetka ustavne dobe vse bolj kristalizirale med nemško inteligenco. Ustavoverne Nemce, ki so v letih liberalne Auersperg-Lasserjeve vlade in še prej prisegali na ustavo in jo z vsemi sredstvi branili, je k nacionalnemu v začetku 70-tih let povzdignila že združitev Nemčije, kar je sicer hitro usahnilo in pomenilo vrnitev k liberalnim načelom. Ponovno krepitev nemških nacionalnih sil je prinesla Taaffejeva doba, z njo pa se je pospešila že prej začeta notranja diferenciacija liberalnega tabora.⁵⁰ Slovenci, ki so se na začetku ustavne dobe šele iskali in zbirali moči za dejaven politični nastop, so na drugih državnozbornih volitvah leta 1867 že nastopili organizirano, kar je pomenilo veliko politično afirmacijo slovenstva.⁵¹ V iskanju poti in v oblikovanju svojih programov, ki so kulminirali že konec 60-tih let v taborih, so sredi 70-tih let

⁴⁶ Jenks, Austria, str. 34–35.

⁴⁷ SN, 14. 5. 1879; prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 90; Judson, Exclusive Revolutionaries, str. 186.

⁴⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 165; prim. Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 483.

⁴⁹ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 9–12.

⁵⁰ Prav tam, str. 87–88.

⁵¹ Vasilij Melik, Slovenska politika ob začetku dualizma, v: Melik, Slovenci 1848–1918, str. 296–297.

Slovenci doživljali hud nemškoliberalni pritisk. Po obnovi sloge so na deželnozborskih volitvah leta 1877 na Kranjskem Nemci celo zmagali. Toda že naslednje leto je vlada zaradi »zapleta« z liberalci glede okupacije Bosne in Hercegovine popustila s pritiskom. Potem ko je bila v začetku leta 1878 ponovno imenovana, je spreminjala svojo notranjo politiko in paktirala s tistimi iz vrst ustavovercev, ki so sprejemali njeno zunanjo politiko. Na Kranjsko je prišel v začetku leta 1878 novi deželni predsednik Kallina, ki je bil ljubeznivejši do Slovencev. Še bolj je prišla nova usmeritev do izraza na Štajerskem, ko so se na deželnozborskih volitvah leta 1878 v mestni kuriji⁵² pojavili proti nemškim liberalcem nekateri protikandidati s sicer liberalno preteklostjo, a so zaradi svoje provladne naravnosti zmagali s pomočjo vladnega aparata in Slovencev (Kada, Ehmer). V dveh kmečkih okrajih sta se dotedanja nemškoliberalna poslanca (Schmitt, Žnideršič) spravila s Slovenci, ki so ju uvrstili na svojo kandidatno listo. Slovenci so ponovno zmagali v vseh kmečkih volilnih okrajih.⁵³ Konec liberalnih 70-tih let so po prvem političnem razcepu v slovenskem narodnem gibanju⁵⁴ tudi na Spodnjem Štajerskem pričakali Taaffeja v znamenju sloge.

Pred začetkom Taaffejeve dobe leta 1879 je bilo razpoloženje med nemškimi liberalci na Spodnjem Štajerskem in na Slovenskem po »prelomu« z dvorom povsem drugačno. Ko jim je okupacija Bosne in Hercegovine pristrigla peruti, slovensko inteligenco pa navdušila, je Slovenski gospodar konec februarja spraševal, kaj da je pričakovati »od popravljenega ministerstva Stremajer Taaffejevega«, in ugotavljal, da so »gospodje razun enega sami dosedanji ministri« in da bo ostalo vse »pri starem«,⁵⁵ tako da pretiranega navdušenja pred volitvami ni bilo. Lahko bi dejali, da je med Slovenci vladala politična previdnost. Josip Vošnjak je konec marca leta 1879 spregovoril v državnem zboru in kritiziral njegovo delovanje v zadnjem mandatu, češ da so se »v tem času politične in narodne protivnosti še poostrile, a splošna beda in uboštvo mej prebivalstvom je večje postalo na strahovit način«. Ko so prve direktne volitve zagotovile nemškimi ustavovercem večino v državnem zboru,⁵⁶ so spodnještajerski Slovenci pred razpustom državnega zbora sredi maja pričeli z volilnim bojem. Ker so štajerski nemški liberalci v Gradcu ustanovili centralni volilni odbor pod vodstvom Adalberta Svobode, ki da je bil »češki odpadnik in nem-

⁵² Avstrijski kurijalni volilni sistem je temeljil na štirih kurijah (veleposestniška, trgovsko-obrtna, mestna in kmečka). Vsaka kurija je volila vnaprej določeno število poslancev. Volivci kmečke kurije so tako volili 40 % poslancev, čeprav so predstavljali 80 % prebivalstva, četrtino poslancev so izvolili volivci mestne kurije (manj kot petina prebivalstva), preostanek pa je pripadel ostalima privilegiranim kurijama (v deželnih zborih še virilistom oziroma nevoljenim članom – rektorjem univerz in škofom). Do leta 1873 (do tedaj so državnozborske poslance poslanske zbornice volili deželni zbori iz svoje srede), ko so uvedli direktne volitve v državni zbor, je sistem veljal za volitve v deželne zборе (in okrajne zastope), kasneje pa tudi za državni zbor. Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861–1918, Slovenska matica, Ljubljana, 1965, str. 5-8, 11-13.

⁵³ Vasilij Melik, Slovenska politika v drugi polovici sedemdesetih let 19. stoletja, v: Melik, Slovenci 1848–1918, str. 486–487.

⁵⁴ O tem glej več Dušan Kermavner, Prvi taktični razhod slovenskih politikov v Taaffe–Winklerjevi dobi, DZS, Ljubljana, 1963.

⁵⁵ Slovenski gospodar (SGP), 20. 2. 1879.

⁵⁶ SGP, 17. 4. 1879.

čur, // ob enem urednik znane 'Tagespošte', organa graških ustavovercev, so Slovenci kljub krizi v ustavovernih vrstah morali razmišljati s trezno glavo, ker da se »liberalci uže povsod in trdno pripravljajo«,⁵⁷ čeprav je štajerski deželni glavar Moritz Kaiserfeld zahteval, da se »naj naredi odbor na podlagi programa 'levičnjakov' ustavaških konservativcev«. ⁵⁸ Vodilni problem je predstavljalo spodnještajersko nemštvo, ki je sčasoma jasno definiralo svoje politične zahteve.

Urednik Marburger Zeitung Franz Wiethaler⁵⁹ je ob češkem približevanju državnemu zboru deloval dokaj umirjeno. »Stellen sich die Tschechen Böhmens auf den parlamentarischen Rechtsboden, so kämpfen wir auch in nationaler Beziehung offen und ehrlich. Mehrheit und Minderheit stehen sich dann nicht als Sieger und Besiegte gegenüber, sondern als Vertreter anderer Meinung und verschiedener Ansicht, als Pfadweiser und Bahnbrecher, die auf zwei Wegen nach einem Ziele streben – nach politisch-freier, wirtschaftlich und national befriedigter Volksgemeinschaft.«⁶⁰ Vendar pa so se spodnještajerski Nemci v predvolilnem boju, ki ga je zaznamovala notranja diferenciacija v ustavovernem taboru, opredelili za opozicijsko Napredno stranko, še z večjim navdušenjem pa so pozdravili ustanovitev posebne Štajerske napredne stranke, ki je postavila radikalnejši, »eminentno avstrijski, nemški in patriotski« program. Čeprav so v predvolilnem boju v vrstah nemške ustavoverne stranke prevladovali zagovorniki odločnejše nemške nacionalne politike, po Auerspergovem padcu še ni prišlo do pretiranega zasuka v nacionalizem, ker je obstajala možnost, da se bo vlada po volitvah naslonila na liberalno stranko.⁶¹ Kljub temu se je Cillier Zeitung v začetku junija jasno opredelila, ko je označila svoje politične nasprotnike. »Die Föderalisten, welche kein Reich, sondern nur Provinzen haben wollen, die Feudalen und Reaktionäre, welche sich nach den

Josip Vošnjak, eden najznamenitejših slovenskih politikov druge polovice 19. stoletja (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

⁵⁷ SGp, 8. 5. 1879.

⁵⁸ SN, 17. 5. 1879.

⁵⁹ O njem glej več Franc Rozman, Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem, Založba Borec, Ljubljana, 1979, str. 84–89.

⁶⁰ Marburger Zeitung (MZ), 23. 4. 1879.

⁶¹ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 88–89; 92; prim. Hugo Suetter, Der Nationale Kampf in der Südsteiermark 1867 bis 1897, Verlag Max Schick, München, 1936, str. 38–39.

Zeiten der Robot empfangen, und Arm mit ihnen die liberalisierenden Jungslowenen, welche die Kronländer zerreißen und ein Neuslowenien gründen wollen, das sind unsere Gegner.«⁶² Če se je Franz Wiesthaler konec maja postavil proti slovenskim zahtevam, zlasti proti Zedinjeni Sloveniji, ki jo je sicer Josip Vošnjak zadnjič omenil konec marca v proračunski debati državnega zbora,⁶³ in zahteval nedeljivost Štajerske,⁶⁴ mesec kasneje pa menil, da se lahko južna Štajerska združi s Kranjsko le pod pogojem, če bo nova kronovina spadala k Avstriji, je bil baron Max Rast s svojimi stališči v nasprotju s prevladujočo politično orientacijo spodnještajerskega nemštva. Za razliko od njega, ki ni bil pristaš programa Štajerske napredne stranke, češ da gre za stari sistem centralizma, ki pozablja, da Avstrija ni nemška dežela, in poudarjal zadovoljitev nacionalnih zahtev Slovanov, je spodnještajersko nemštvo videlo v geslu »nacionalne pomiritve«, ki jo je zagovarjala Hohenwartova pravna stranka, napad na nemško kulturo in nemštvo v celoti. Pred volitvami je kandidat v celjski mestni kuriji Richard Foregger ostro napadel Hohenwarta, češ da se skriva pod pretvezo nacionalne pomiritve vojna proti nemški kulturi in da je ustava v nevarnosti.⁶⁵ Podobne ideje je zagovarjal tudi kandidat mariborske mestne kurije Ferdinand Duchatsch.⁶⁶

Ko je graški Tagespost maja beležil, da Slovenci zahtevajo Zedinjeno Slovenijo, se je Slovenski gospodar temu močno čudil. Glede na to, da se noben slovenski poslanec po Vošnjaku ni več izrekel v tem smislu, se mu niti ni zdelo napak, da bi se čimprej ločili »od takih brezobzirnih sodeželanov«, glede na to, »kako hudo se Slovincem pod liberalno-nemškim gospodstvom godi na Štajerskem in Koroškem, kako ne vredno, žaljivo ravnajo nemški poslanci s slovenskimi v Gradcu in Celovcu«. Slovenci dejansko niso zahtevali preveč. Ideja Zedinjene Slovenije se je umaknila oportunistični politiki do vlade. Slovenski gospodar je pisal, da »smo Slovenci zadovoljni, če se nam res dajo in pustijo pravice, ki nam po postavi itak gredo, če se djanska ravnopravnost uresniči, ponemčevanje v šolah ustavi, slovenski jezik res uvede, // če se slovenščine nezmožni profesorji, sodniki in uradniki odpravijo in nadomestijo s takimi, ki nas razumevajo«. Od novega državnega zbora pa so po padcu liberalne vlade Slovenci pričakovali pravice, zapisane v devetnajstem členu ustave. »Zato bodemo Slovenci postavili kandidate in izvolili poslance, ki bodo pomnožili število državnih poslancev, zmanjšali število najhujših sovražnih nam poslancev 'fortšritlerjev', pomnožili v državnem zboru število poslancev slovanskih in konservativnih, ki hočejo pod vodstvom grofa Hohenwarta s češkimi deželami porazumeti se, Slovanom pomagati do enakopravnosti.«⁶⁷

⁶² Cillier Zeitung (CZ), 8. 6. 1879; prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 88.

⁶³ Melik, Slovenska politika v drugi polovici sedemdesetih let, str. 492.

⁶⁴ MZ, 28. 5. 1879.

⁶⁵ Prim. Arnold Suppan, Die Untersteiermark, Krain und das Küstenland zwischen Maria Theresia und Franz Joseph (1740–1918), v: Deutsche Geschichte im Osten Europas. Zwischen Adria und Karawanen (herausgegeben von Arnold Suppan), Siedler Verlag, Berlin, 1998, str. 326.

⁶⁶ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 90.

⁶⁷ SGp, 29. 5. 1879.

Že volilni shod v Mariboru je konec maja pokazal, da so spodnještajerski Slovenci zelo resno sprejeli spremembo političnih razmer in postavili v skladu z vseslovenskimi zahtevami osrednjo zahtevo do bodočega državnega zbora, »ravnopravnost slovenskega jezika v šoli in v uradu«. ⁶⁸ Takoj po razpustu državnega zbora so »mariborski slovenski domoljubi« povabili »vse državne in deželne poslance in narodnjake iz vseh okrajev. Glavni namen bil je, Slovence na Štajerskem tako urediti za volilno borbo, da bi zamogli združeni, zedinjeni in složni povsod postopati, v vseh 3 volilnih okrogih kmetiskih, namreč celjskem, ptujskem in mariborskem zmagati pa tudi v mestnih skupinah (Mariboru in Celju) skušati na izid volitev več ali manj uplivati.« Pod predsedstvom deželnozbornskega poslanca mariborske kmečke kurije Frana Radeja je spregovoril Josip Vošnjak, državnozbornski kandidat v celjski kmečki kuriji, ki je svaril, da se razcepljeni ustavoverci »vendar zoper nas Slovence utegnejo zopet zediniti«. ⁶⁹ Tudi Taaffejeva prisotnost mu ni zagotavljala poročstva, ker da sedaj ni »pričakovati druga, nego polajšavo pri volitvah«, ko je ukazal uradnikom, »da imajo biti 'neutralni' t. j. za nobeno stranko ne smejo delati, ampak strogo izvrševati postavo«. Za njim je Mihael Herman, ⁷⁰ državnozbornski kandidat v ptujski kmečki kuriji, poudaril boj proti centralizmu, medtem ko je Ferdinand Dominkuš, deželnozbornski poslanec celjske kmečke kurije, predlagal ustanovitev centralnega volilnega odbora v Mariboru, za odbornike pa predlagal vse »sedanje deželne in državne poslance in 7 mariborskih narodnjakov«. Urednik Slovenskega gospodarja Lavoslav Gregorec je menil, da bo narodni kandidat brez težav zmagal v celjskem in ptujskem državnozbornskem kmečkem volilnem okraju, in »povdarjal važnost volitve v mariborskem volilnem okraju«, kjer je zaradi volilne geometrije v poprejšnjem mandatu zmagal kandidat nemške levice, sicer župan v Kamnici, Konrad Seidl. »Letos je uradnikom od ministerstva zabranjeno za Seidlovo stranko več storiti, kakor postava dopušča. Zmaga narodna je tedaj tukaj tudi gotova, če se le postavi dober kandidat«, ker so konjiški tržani v nasprotju s prejšnjimi volitvami volili v celjski mestni kuriji in ne v mariborski kmečki kuriji. Za celjski in ptujski volilni okraj je shod soglasno podprl Vošnjaka in Hermana, nekoliko več besed pa so posvetili mariborskemu volilnemu okraju, kjer je bilo potrebno »podreti slednjo nemčursko kandidaturo na štajerski slovenski zemlji ter spodrinoti Seidla ali njegovega namestnika«. Ko se je več predlaganih kandidatov branilo prevzeti poslansko kandidaturo, je Radej predlagal barona Hermannu Gödel-Lannoya, ki »da v tem okraju želi kandidirati« in da je »uže od nekdanj pripravljene vselej delovati v prid Slovincem«. Gödel-Lannoy je pred zbranimi spregovoril »lepo slovenski, katerega jezika je // do dobra zmožen«. Njegov govor je navdušil vse prisotne, ko je dejal, da je »rodom Slovenec« in da se zaveda »dolžnostij poslanca, ki zastopa kmete, Slovence, in torej rečem, da bodem kot izvoljeni poslanec vselej glasoval, kakor vaši slovenski poslanci«. ⁷¹ Ko se

⁶⁸ SN, 25. 5. 1879.

⁶⁹ SGp, 5. 6. 1879; SN, 1. 6. 1879.

⁷⁰ O njegovih političnih nazorih v 70-tih letih glej Andrej Studen, Liberalcem so kmetje španska vas, v: Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN), 2006/1, str. 36–62.

⁷¹ SGp, 5. 6. 1879; SN, 1. 6. 1879.

Mihael Herman je bil velik nasprotnik centralizma in pristaš večje deželne avtonomije (Josip Vošnjak, *Spomini* (izbral in uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1982, str. 141)

je v začetku junija Seidl odpovedal kandidaturi, je bilo zadovoljstvo med mariborskimi Slovenci veliko, ker da bodo »težko še kedaj v teh okrajih dobili tolikega nasprotnika«. Po drugi strani pa je njegov odstop predstavljal »liberalnim nemčurjem hud udarec, // kajti takega ustrajnega, skušenega, silovitega in brezobzirnega voditelja ne zmorejo več med seboj«. ⁷²

Ko je namesto Seidla kandidaturo napovedal sicer malo znani nemški liberalec L. Posegg iz konjiškega okraja, ga je na shodu v prostorih mariborskega okrajnega zastopa sredi junija Seidl toplo priporočil prisotnim. Mariborskemu slovenskemu časniku je šlo močno v nos, da »nemčurska stranka kot svojo shodnico zlorabi« sedež okrajnega zastopa, »pozabivša, da najemščino vsi, tedaj tudi Slovenci, plačujemo«. V nadaljevanju časopis v najpomembnejšem volilnem boju na Spodnjem Štajerskem nikakor ni mi-

roval. Če je Seidl zatrjeval, da bo »Posegg gotovo zmagal, kajti v Mariboru bodo vsi 'fortšritlarski' kmetovje za njim leteli, v Bistrici, Konjicah in Mahrenbergu bo dobil sijajno večino, le v Slov. Gradcu je slabo pa to se bo dalo uže prebiti«, je Slovenski gospodar postregel z novico, da »kažejo volitve volilnih mož« v Marenbergu in Bistrici v slovensko korist ter da bo večina glasov slovenska. ⁷³ Seidlova nekandidatura je bila sicer logična in precej premetena poteza. Ker je vedel, da v mariborskem volilnem okraju zaradi preteklega delovanja v novih razmerah nikakor ne bo zmagal, je nemška stran postavila kmeta Posegga »za neprevidne kmete volilce«, ki bi ob, za liberalce ugodnem, volilnem razpletu čes čas odstopil, ti pa bi ponovno kandidirali Seidla v državni zbor. ⁷⁴ Ko si ga je list še privoščil in ga označil za nesposobnega, češ da nikakor ne sodi v državni zbor, kar je pred kandidaturo baje celo sam izjavil, in svaril slovenske volivce pred pastjo, ki da jo nemška propaganda širi med slovenskim kmečkim življenjem, je svetoval slovenskega kandidata, barona Gödel-Lannoya, ki da je izvrsten govornik, inteligen in vpliven mož. ⁷⁵

⁷² SGp, 12. 6. 1879.

⁷³ SGp, 19. 6. 1879.

⁷⁴ SGp, 26. 6. 1879.

⁷⁵ SGp, 19. 6. 1879.

Mariborski Nemci se očitno niso dovolj zavedali spremembe razmer. Prepričani v svojo zmago so spregledali, da vladne podpore pri volitvah tokrat ne bo, ker je Taaffe pričakoval »od uradnikov brezpogojno nevtralizacijo pri volitvah«. ⁷⁶ Volilna agitacija barona Gödel-Lannoya je bila sila uspešna. Ko se je podal v slovenjgraški in marenberški okraj, je povsod naletel na podporo. Povsem drugače pa se je v Marenbergu godilo Poseggu, ki se je »ves žalosten in pobit pobral«, ko ni dobil pričakovane podpore. Zadovoljstvo slovenske strani je bilo ob dejstvu, da sta se ob slovenjgraškem, marenberškem in konjiškem okraju nagibala na slovensko stran še mariborski in bistriški, precejšnje. ⁷⁷ Kljub temu je centralni volilni odbor teden dni pred volitvami pozival bralce Slovenskega gospodarja, naj le volijo narodnjake v vseh treh volilnih okrajih kmečke kurije, če želijo, da »pomoto popravimo in število tistih poslancev pomnožimo, ki hočejo sedanjej zapravljujev liberalnej dobi konec storiti«. Še posebej je oklic veljal za mariborsko kmečko kurijo, kjer je nemški delež prebivalstva predstavljal okrog 10 %, ⁷⁸ ter pozival mariborske, bistriške, slovenjgraške in marenberške volivce k trezni presoji ter k izvolitvi barona Gödel-Lannoya, kar je časnik podkrepil tudi s takimi predvolilnimi prijemi, ki so bralce seznanjali s tem, da Posegga svetujejo »Vaši najstarejši, najhujši narodni sovražniki, večjidel tujci, ki so se pri Vas obogatili in Vas sedaj z Vašim denarjem tlačijo in zatirujejo«, ⁷⁹ kar je pričalo, da mariborska (slovenska in nemška) okolica nikakor ni bila strpna. Ravno nasprotno. Že pri volitvah volilnih mož so pri Sv. Marjeti pri Pesnici (danes Pernica) Slovenci naleteli na »nasprotovanje nekaterih nemčurskih zagrizencev«, ki so agitirali za »nekega nemčurja 'Maliča', ki je nekdanji rekel, da mu vselej žolč vkipi, kedar se Slovencev spominja, sred katerih živi. Plašili so z žuganjem pretepa in poboja, // ponujali denarjev, toda volilci se niso dali premotiti; surovosti smo imeli zadosti slišati, // celo ženske so svoje strupene jezike stegovale.« ⁸⁰ To pa še ni bilo vse. Na volišču v mariborski Götzevi gostilni je »nek gospod pri vratih vhajajočim volilcem marljivo prigovarjal, naj se postavijo na // nemčursko stran«. V konjiškem okraju so bili »najljutejši strahonje našim junaškim možem oplotniški Kos, konjiški mladi Walland Loiz, loški trgovec in poštar Müller, konjiški apotekar Fleischer in neki Tomandl«, proti katerim »nasproti morali so naši možje bridkih prestati«, še sploh potem, ko je loška pošta zaplenila Slovenskega gospodarja in oklice slovenskega kandidata. ⁸¹ Veliko razburjenja so volitve povzročile tudi v bistriškem okraju. »Nemci in nemčurji so hudo razsajali, posebno tisti, ki so v Poličanskem kotu se ugnezdili. Kakor kaki razdraženi sršeni ali besna živina so iz ondot izletali med slovenske kmete in jih begali, jim žugali in legali, barona Gödelna natolcevali in črnili, // liberalca Posegga v zvezde kovali,« kar pa jim ni kaj dosti koristilo. ⁸²

⁷⁶ SN, 6. 6. 1879.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prim. Melik, Volitve, str. 98.

⁷⁹ SGp, 26. 6. 1879.

⁸⁰ SGp, 3. 7. 1879.

⁸¹ SGp, 10. 7. 1879.

⁸² SGp, 17. 7. 1879.

TAAFFEJEV NASTOP

Državnozbornske volitve leta 1879

Slovenski tisk je še pred volitvami pokomentiral bodoči državni zbor. Glede na to, da so bili Slovenci in drugi nenemški narodi monarhije izpostavljeni odkritemu vladnemu pritisku v poprejšnjem liberalnem režimu, so optimistično zrlji v prihodnost in zahtevali »ravnopravnost slovenskega jezika v šoli in v uradu«. Ker je na Slovenskem primanjkovalo slovenskih učiteljskih, srednjih šol in ker sta se v slovenščini poučevali le dve uri na teden, so zahtevo postavili tudi kot »kardinalno točko naše narodne politike v zdanjem času«. ⁸³

Da je bodoča vlada dejansko pokazala drugačen obraz kot njena predhodnica, je bilo jasno, ko so na Slovenskem prebrali razveseljivo vest, da je vlada sklenila, »da se bode strogo // zdržala vsacega vplivanja na volitve«. ⁸⁴ Dejanske namene vladnega kabineta so občutili tudi ob državnozbornskih volitvah na Kranjskem. »Tukajšnji 'Laibacher Tagblatt' pripoveduje, da bi mi Slovenci v Ljubljani ne bili zmagali, ko bi nam vlada ne bila pomagala. Isto trdijo druge nemške novine. To pa nij res. Mi v Ljubljani smo zmagali samo z narodnimi glasi, zato, ker je bila volitev svobodna in ker je naših volilcev dovolj na volišče prišlo.« ⁸⁵

Po volitvah je imel Taaffe julija leta 1879 zelo jasno podobo bodočega parlamenta. Struktura državnega zbora se je spremenila. Liberalci so izgubili 40 sedežev, ⁸⁶ kar je prepričalo Taaffeja, da se je odločil za konservativno-slovansko koalicio. Glede na to, da so bili Čehi pripravljeni iti v koalicio le ob nemškoliberalni neudeležbi, čeprav so bili nemški liberalci s 150 mandati še vedno najmočnejša stranka v parlamentu, so pristali na Taaffejev vladni koncept. Taaffe je imel tako na voljo 168 direktnih podpornih poslanskih glasov. 58 mest so dobili Poljaki, 55 poslancev so imeli Čehi, medtem ko je klub desnega centra pod vodstvom Karla Hohenwarta, ki so ga sestavljali nemški konservativci, Slovenci, istrski in dalmatinski Hrvati ⁸⁷ ter del bukovinskih Romunov, premogel prav tako 55 sedežev. Ob 353 poslanskih sedežih to ni zadoščalo za večino. Taaffe je večino v državnem zboru iskal in zagotavljal pri »neodvisnih« poslancih. Jeziček na tehtnici je predstavljala moravska sredinska stranka z osmimi poslanci. ⁸⁸ Vlada si je zato kasneje prizadevala za ustanovitev sredinske stranke med levico in desnico, ki jo je odkrito zagovarjal leta 1882 ustanovljeni Coroninijev klub z italijanskimi primorskimi poslanci in

⁸³ SN, 25. 5. 1879.

⁸⁴ SN, 6. 6. 1879.

⁸⁵ SN, 6. 7. 1879.

⁸⁶ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 165; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 928.

⁸⁷ O slovensko-hrvaških odnosih v Taaffejevi dobi in širše glej Marko Zajc, Kje se slovensko neha in hrvaško začne. Slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja, Modrijan, Ljubljana, 2006.

⁸⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 165–166; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 931–932; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 748.

moravskimi veleposestniki.⁸⁹ Taaffejeva politika je tako variirala med koalicijsko večino in ustavoverci, ker jo je v pogajanjih s svojimi zavezniki pogosto usmerjal v liberalno smer.⁹⁰

Taaffejev program zgraditve trdnega avstrijskega konservativnega režima, ki bo temeljil na načelu zakonskih reform in upošteval liberalistične momente, je bil v uradnih krogih sprva dobro sprejet, posebej zato, ker je Taaffe kot cesarjev prijatelj dajal občutek izvrševalca njegovih lastnih idej. Vendar je nova naloga predstavljala precej velik problem, ko je bilo potrebno med liberalizmom in prodirajočimi nacionalnimi elementi, še posebej Čehi, ustvariti neko jasno začrtano sredinsko politiko, ki bi na eni strani zadovoljila slovanske narode, na drugi strani pa ne bi povzročala napetosti pri nemških liberalcih. Glede na to ministrski predsednik ni želel ministrov, ki bi imeli skrajne politične nazore, niti takih, ki bi kabinetu dajali nacionalni pečat.⁹¹

Državnozbornske volitve leta 1879 so bile za Slovence izredno pomembne. Namesto dotedanjih osmih poslancev so jih dobili trinajst. Politika postavljanja nemških kandidatov v slovenskih volilnih okrajih, ki bi Slovencem pomagali s svojimi visokimi zvezami – to so prakticirali že pred leti – se je nadaljevala v večji meri. Karl Hohenwart, ki so mu na prejšnjih volitvah (1873) nasprotovali mladoslovenci, je bil soglasno izvoljen, razen njega pa so Slovenci kandidirali še viteza Josipa Schneida, barona Hermanna Gödel-Lannoya in bivšega ustavoverca Albina Margherija. Ta politična smer je pomenila sprejemanje previdne in zmerne politike.⁹²

Medtem ko so bili v spodnještajerski kmečki kuriji slovenski kandidati nad vse uspešni, v mestni kuriji niso poželi uspeha.⁹³ V mariborskem volilnem okraju slovenski kandidat sploh ni kandidiral, ker realnih možnosti za zmago ni imel, ko je cela kurija štela »700 volilcev, mej temi je le kakih 200 zanesljivo in zavestno narodnih«. ⁹⁴ Da je bila nemška ustavoverna stranka razbita, je pričala trojna nemška kandidatura Duchatscha, Wiesthalerja in Rasta, ki so imeli nasprotujoča si stališča. Kljub temu sta ostala Wiesthaler in Rast precej osamljena v svojih programih, Duchatschev program pa je na predvolilnih shodih prepričal nemštvo, ki je v večini soglašalo s programom Štajerske napredne stranke. S podobnim programom je v Celju zmagal Richard Foregger,⁹⁵ ki je imel resnejšega tekmeca v vitezu Hugu Berksu. Ta je imel »Foreggerjevemu protiven, Slovencem pravičen, Avstriji primeren« program. Podprli so ga tudi slovenski narodnjaki, češ da bi se utegnil spoprijeti s kandidatom, ki je »vselej Slovanom nasprotno glasoval«. V Celju bi imel Berks celo realne možnosti za zmago, če se ne bi na Foreggerjevo stran postavil celjski opat

⁸⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 166; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 931; prim. Rumpler, Parlament und Regierung, str. 749–750; Vasilij Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, v: Melik, Slovenci 1848–1918, str. 521.

⁹⁰ Jenks, Austria, str. 35–37; prim. Steven Beller, Franz Joseph, Döcker Verlag, Wien, 1997, str. 104–105.

⁹¹ Beck, Die Persönlichkeit, str. 114–117.

⁹² Melik, Slovenska politika v drugi polovici sedemdesetih let, str. 487.

⁹³ Melik, Volitve, str. 386–387, 393–394.

⁹⁴ SN, 26. 6. 1879.

⁹⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 90–91.

Anton Wretschko, ki je v Cillier Zeitung močno agitiral proti Berksu. Konec koncev izid ni bil tesen. Foregger je tekmeča premagal za slabih 50 glasov, vendar pa je rezultat nakazoval, da je celjska mestna kurija za nemške ustavoverce mnogo bolj ranljiva kot mariborska,⁹⁶ še sploh potem, ko je celjski odvetnik Josip Serneč postal nesporni vodja celjskih Slovencev, nemški odvetnik Eduard Glantschnigg pa ga je zaradi njegove prodorne politike vse ostreje kritiziral.⁹⁷

Ko so si spodnještajerski Slovenci po volitvah zadovoljno meli roke zaradi zmage »v kmetiskih skupinah povsod« ter premagali »nasprotnike vkljub silnej borbi tudi v mariborskem, slov. bistrškem, slov. graškem in mahrenberškem okraju«, nemški liberalci zaradi poraza v mariborskem kmečkem okraju, ki je bil jezikovno najbolj »mešan«, niso bili niti najmanj navdušeni. »Poparjenost in jeza liberalnih nemčurjev« je bila velikanska, medtem ko so Slovenci ugotavljali, »kako vro se je tukaj narodna zavest ukrepila in kako razumno, spretno in vstrajno se je // agitiralo.«⁹⁸ Volilni rezultat je bil pač posledica spremenjenih razmer v monarhiji, kjer se je spodnještajersko nemštvo moralo opreti izključno na lastne sile. Brez podpore uradniškega aparata, ki ga je prejšnja vladna ustavoverna stranka prerada silila v protislovensko glasovanje, ni moglo več upati na poprejšnji uspeh.

Začasno leseno poslopje dunajskega državnega zbora med leti 1861-1883, imenovano tudi Schmerlingtheater (po prvem ministrskem predsedniku Antonu Schmerlingu)

⁹⁶ SGp, 10. 7. 1879; prim. Melik, Volitve, str. 387.

⁹⁷ Janez Cvirn, Josip Serneč, rodoljub z dežele (spremna študija), v: Josip Serneč, Spomini, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 2003, str. 121.

⁹⁸ SGp, 3. 7. 1879.

Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru 1879–1885⁹⁹

Maribor	
Volišče v Mariboru (volilni okraji Maribor, Slovenska Bistrica)	baron Hermann Gödel-Lannoy 115 glasov , L. Posegg 64 glasov
Volišče v Konjicah (volilni okraj Konjice)	baron Hermann Gödel-Lannoy 31 glasov , L. Posegg 27 glasov
Volišče v Slovenj Gradcu (volilni okraji Slovenj Gradec, Marenberg)	baron Hermann Gödel-Lannoy 42 glasov , L. Posegg 20 glasov
	baron Hermann Gödel-Lannoy 188 glasov , L. Posegg 115 glasov

Celje	
Volišče v Celju (volilni okraji Celje, Gornji Grad, Vransko, Šoštanj, Laško)	Josip Vošnjak 291 glasov
Volišče v Brežicah (volilni okraji Brežice, Sevnica, Kozje)	

Ptuj	
Volišče na Ptuj (volilni okraji Ptuj, Lenart, Ormož)	Mihael Herman 338 glasov (Herman umrl decembra leta 1883, Božidar Raič januarja leta 1884 318 glasov, Franc Lešnik 42 glasov)
Volišče v Rogatcu (volilni okraji Rogatec, Šmarje)	
Volišče v Ljutomeru (volilni okraji Ljutomer, Gornja Radgona)	

⁹⁹ Melik, Volitve, str. 393–394; SGP, 3. 7. 1879.

Stališča do nove vlade

Dvanajstega avgusta leta 1879 je bil Taaffe imenovan za ministrskega predsednika, ministrstvo pa je začelo s svojim poslanstvom.¹⁰⁰ Medtem ko je Stremayr konec avgusta menil, da je kabinet ravnal pametno, ko je pritegnil del liberalcev v vlado, ker je s tem preprečil tako nacionalno, federalistično kot ekstremistično vlado,¹⁰¹ je sestanek predstavnikov frakcij ustavovercev konec avgusta in v začetku septembra leta 1879 v Linzu, kjer so hoteli zavzeti enotno stališče do nove vlade, novi kabinet zavrnil. Da je bila resolucija še kako resna, priča izjava poslanca Victorja Russa, ki je celo dejal, da ne more biti koalicije med ustavoverci in kabinetom, v katerem sedita Falkenhayn in Pražák.¹⁰² Poslanec Rudolf Auzpitz je sprva sicer menil, da bi bilo bolje, če ustavoverci ne gredo v opozicijo, ker bi tako preprečili desno naravnani kabinet. Sodelovanje s Taaffejem se mu je zdelo nadvse primerno, še posebej zato, ker bodo potem Čehi ponovno prešli v opozicijo in parlamentarno abstinenco.¹⁰³ Shod ustavovercev je slovenski tisk ostro obsodil in se spraševal, »kaj bi bil ustavoverni minister Lasser naredil s shodom slovanskih in federalističnih poslancev, kateri bi se bili sešli pred državnim zborom z odločnim in očitnim namenom, dogovoriti se, kako bodo njegovej vladi opozicijo delali. Razpodil bi jih bil po policijskem komisarju tako gotovo, kakor gotovo je vladal.«¹⁰⁴ Dejanski položaj nemških ustavovernih frakcij, ki so zborovale v Linzu, pa je orisal grof Johann Chlumecky, kasnejši predsednik Združene leveice, ki je dejal, da bijejo bitko z lastnim ministrstvom, bitko z nasprotniki ustave, z Ogrsko, z vojaško stranko, da pa se »bijejo« tudi sami med seboj. Taaffe, ki je bil sprva sicer voljan delati tudi z liberalci, je v začetku septembra to misel opustil,¹⁰⁵ še posebej potem, ko je po vikendu v Linzu 31. avgusta in 1. septembra »liberalna nemška in nemškutarska stranka ustavoverska prešla kot taka celo v ostro opozicijo zoper sedaj obstoječo vlado.«¹⁰⁶

Imenovanje Pražáka za ministra brez listnice je septembra sprožilo burne debate med Čehi in Taaffejem. Za svoj nepreklicni vstop v parlament so postavili še nekaj zahtev. Ker se je Taaffe zavedal, da so češki poslanci temelj njegove koalicije, je sredi septembra z delegacijo staročehov, mladočehov in češkega plemstva uspešno zaključil pogajanja, ko jim je obljubil administrativno enakopravnost in deželnozbornsko volilno reformo v veleposestniški kuriji, ki je šla na roko češkemu plemstvu.¹⁰⁷ S Poljaki, ki so tudi vstopili v parlament, in nemškimi konservativci¹⁰⁸

¹⁰⁰ Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 75; prim. Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 6–8; Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 748.

¹⁰¹ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 120–121.

¹⁰² Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, str. 93.

¹⁰³ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 122.

¹⁰⁴ SN, 31. 8. 1879.

¹⁰⁵ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 122–124.

¹⁰⁶ SN, 2. 9. 1879; prim. Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 165–166.

¹⁰⁷ Prim. Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 475.

¹⁰⁸ O politiki nemških konservativcev na začetku Taaffejeve vlade prim. Friedrich Lerch, *Die Konservativen und die österreichische soziale Gesetzgebung in der Ära Taaffe*, *Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades*, Wien, 1948, str. 7–12.

se je pričela oblikovati koalicija. Taaffe je želel obdržati liberalce v vladi kot dokaz, da gre za nadstrankarsko vlado, in ker je bilo jasno, da bodo opozicijski poslanci kritizirali novo politiko. Le malokdo tedaj ni uvidel Taaffejevega zadovoljstva nad oblikujočo se koalicijo.¹⁰⁹ Vitez Josip Schneid je trdil, da bo »dala vlada precejšnje koncesije posameznim kronovinam glede njih avtonomije« in v pismu Janezu Bleiweisu predlagal celo pritegnitev kasnejšega vodje ljubljanskih ustavovercev barona Josefa Schwegla, ki da je »bolj bistroumen nego vsi matadorji liberalne stranke« in »specialist // v carinsko-trgovskih vprašanjih«.¹¹⁰

Taaffe je tako imel na svoji strani stranke, na katere se je lahko oprl v parlamentu. Čehi in nemški konservativci so bili pripravljeni vstopiti v parlament, ker so si oboji obetali koristi od tega. Čehi so formulirali svoje zahteve, nemški konservativci so želeli spremembo liberalnega osnovnošolskega zakona iz leta 1869,¹¹¹ Poljaki gališko železniško transverzalo. Poljaki in Čehi so bili sklepčni in predstavljali vladno podporo pod vodstvom Kasimirja Grocholskega, Ladislava Riegerja in Clam-Martinica še pred odprtjem državnega zbora. Kot tretji je nastopil Hohenwart s svojo pisano plejado poslanskih skupin, med katerimi so bili nemški konservativci iz Zgornje Avstrije, Salzburške, Tirolske in Vorarlberga, bukovinski Romuni, dalmatinski Hrvati ter slovenski poslanci. Vse politične skupine so podpirale vlado za doseg lastnih ciljev.¹¹²

Novi vladni kabinet je bil tako zgrajen po Taaffejevih političnih merilih in je pomenil prehod od nemškoliberalne vlade h konservativni koaliciji.¹¹³ Ob liberalnem Stremayrju, ki ga na Slovenskem nikakor niso marali,¹¹⁴ so sedeli v kabinetu še liberalci Horst, Korb-Weidenheim in Chertek, konservativec Falkenhayn, Poljak Ziemiałkowski in Čeh Pražák, torej »večina konservativno narodna«,¹¹⁵ Taaffe pa je ob predsedniku vlade zasedal še naprej mesto notranjega ministra. Stremayr je obdržal ministrstvo za uk in bogočastje kot namestnik ter prevzel še pravosodje. Minister za trgovino Karl Korb-Weidenheim je imel nalogo zblížiti vlado z nemško-češkimi veleposestniki. Julius Falkenhayn je prevzel ministrstvo za kmetijstvo in skušal vzdrževati povezavo s konservativnimi poslanci. Češki minister brez listnice Alois Pražák je bil imenovan zaradi Taaffejeve obljube Čehom, podobno pa je bil nastavljen tudi gališki minister Florian Ziemiałkowski. Oba sta bila ministra že v prehodni vladi in sta zastopala Čeha ter Poljake. Emil Chertek je kot namestnik

¹⁰⁹ Jenks, Austria, str. 52–53.

¹¹⁰ Dragotin Lončar, Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa, pismo viteza Schneida, 5. 9. 1879, v: Naši zapiski, 1909, str. 104–105; o Schweglu glej več Schwegel, Na cesarjev ukaz.

¹¹¹ Prim. njihova prizadevanja na šolskem področju v: Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 45–51; Rumpel, Parlament und Regierung, str. 759–760; prim. tudi Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 168.

¹¹² Beck, Die Persönlichkeit, 128–129.

¹¹³ Prim. Robert A. Kann, Geschichte des Habsburgerreiches 1526–1918, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1977, str. 385; Robert A. Kann, Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie, Erster Band, Verlag Hermann Böhlau Nachf., Graz-Köln, 1964, str. 97; Andrew G. Whiteside, The Germans as an integrative force in imperial Austria: The dilemma of dominance, v: Austrian History Yearbook, 1967/1, str. 182.

¹¹⁴ SN, 17. 8. 1879.

¹¹⁵ Prav tam.

prevzel finančno ministrstvo, domobranski minister Julius Horst pa je nadaljeval svoje poslanstvo iz Stremayrjevega kabineta.¹¹⁶

Na Slovenskem je bil novi kabinet dobro sprejet kljub začetnim pomislekom grofa Josipa Barba, češ da je Taaffe vzel v svoje ministrstvo najhujšega nasprotnika Stremayrja in s tem »pokazal, da je naš nasprotnik«.¹¹⁷ V spremenjeni politični situaciji slovenski poslanci sicer niso uradno proglašali zahtev iz obdobja liberalnih vlad,¹¹⁸ izrazili so pa dvom nad vladnim ravnanjem, ker da se dozdej »ne čuti, da hoče vlada, kakor je to naznanjevala, zadostovati narodnim potrebam nenemških narodov«. Slaba dva meseca po spremembi vlade je na lokalni ravni ostalo še vedno vse po starem. »Zlasti nam Slovencem se godi prav tako, kakor pod Lasser-Auerspergom. V uradih se ne brigajo za menda dobre namene vlade, ker ogromna večina uradnikov je tako zagrizena v nemškutarjenje in pri tem prepričana, da je vlada le od denes do jutri in da spet nastopi stari sistem zatiranja avstrijskih Slovanov.« Ker je tudi na šolskem področju še vedno vladal stari duh in da »iz slovenskih mest predstavljajo naše narodnosti profesorje, pa jih nameščajo z nemškimi, ki niso zmožni slovenskega jezika«, je časopisje menilo, da »ne zahtevamo nobenih koncesij od vlade, mi hočemo le to imeti na političnem in narodnem polji, kar nam gre po ustavi in kar uživajo Nemci in deloma že Čehi«.¹¹⁹

Če je Taaffejeva politika sprva še vključevala nemške liberalce, pa je ministrski predsednik že sredi leta 1880 spremenil svoj politični kurz. Konec junija je cesar odpoklical liberalne ministre Stremayrja, Horsta in Korb-Waidenheima. Spodnještajersko nemško časopisje je politično situacijo takoj razglasilo za politično krizo, ko so liberalci zapustili vladno barko.¹²⁰ Med Slovani osovraženi pravosodni minister Stremayr, ki je zapustil mesto »naučnega« ministra že sredi februarja, je med spodnještajerskimi Slovenci požel največ negativnih »ovacij«. Nezaželeni minister, ki ga je ljudstvo predobro poznalo še iz poprejšnjih časov, je zaključil svoje ministrovanje. »Sedaj smemo upati«, je optimistično pisal Slovenski gospodar, »da se pri nas vendar enkrat koncu bližamo nemško-liberalnej dobi.« Ker ga tudi liberalci niso preveč pogrešali, saj da se je »moral zameriti celo svojim političnim prijateljem«, je pisec toliko bolj odkrito zapisal, da se »vsi avstrijski Slovani, zlasti mi Slovenci, vsi konservativci, katoliški duhovniki in škofje // radujemo, da je minister Stremajer pokopan«, in ga označil za največjega dobronika liberalizma, najboljšega pokrovitelja nemškemu ustavaštvu, najbolj prevejanega nasprotnika Slovanov in najspretnjšega kulturoborca. Seveda je spodnještajerske Slovence zelo veselilo dejstvo, da so »stebri nemških liberalcev in ustavakov« padli in da nimajo »sedaj ti nobenega več v ministerstvu, ki bi jednako odločno z njimi vlekel«.¹²¹ Kljub temu je ljubljanski

¹¹⁶ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 119; prim. Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 165; Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 748; Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 10–12; Pančur, *Doba slogaštva*, str. 30.

¹¹⁷ Lončar, Bleiweis, pismo grofa Josipa Barba, 16.8. 1879, str. 102–103.

¹¹⁸ Prim. Melik, *Slovenska politika v Taaffejevi dobi*, str. 524.

¹¹⁹ SN, 28. 9. 1879.

¹²⁰ CZ, 27. 6. 1880.

¹²¹ SGp, 1. 7. 1880.

dnevnik obžaloval dejstvo, da se »ministerstvo Taaffe pri svojem obnovljevanji ali dopolnjevanji nij bolj oziralo na zdanjo parlamentarno večino, na desnico državnega zbora, iz katere je mej novimi ministri samo Dunajevski vzet«. ¹²² Z obžalovanjem in z nikakršnim optimizmom so Slovenci sprejeli tudi ustanovitev nemškega Schulvereina, ki so ga sredi leta 1880 ustanovili na Dunaju z namenom poudarjanja nemštva in ustanavljanja nemških šol v jezikovno mešanih območjih, ¹²³ kar je društvo pričelo že zgodaj uresničevati. ¹²⁴ Spodnještajersko nemštvo je ustanovitev društva navdušeno sprejelo in zagovarjalo njegovo programsko usmeritev, ki je poudarjalo nemštvo kot vodilni element cislitvanske polovice monarhije. ¹²⁵

Še z večjo vnemo so spodnještajerski Slovenci pospremili politični konec mariborskega državnozbornskega poslanca Ferdinanda Duchatscha in menili, da je njegov odstop jasni pokazatelj nesposobnosti nemške liberalne stranke, »vzeti v Avstriji vladno krmilo v svoje roke«, ter da bodo vsi najbolje storili, »ako se umaknejo po zgledu g. dr. Duchatscha iz političnega pozorišča v Avstriji«. Toda Duchatschevo slovo nikakor ni pomenilo spremembe nemške politične premoči v mariborski mestni kuriji v slovensko korist. Sicer so spodnještajerski Slovenci upali, da novoizvoljeni poslanec ne bo iz vrst nemških liberalcev, kaj več pa niso mogli pričakovati. O Duchatschu so mogli napisati zgolj to, da »nam Slovincem ostane v spominu političnega 'renegata'«. ¹²⁶

Volitve novega poslanca zaradi »neprodušne« zaprtosti mestne kurije niso povzročile bistvenih sprememb v razmerju moči. Povzročile so le krepitev nemškega nacionalnega duha, ko so oktobra kandidirali predsednik graškega obrtnega združenja Karl Reuter, urednik Marburger Zeitung Franz Wiesthaler in mariborski odvetnik Josef Schmiderer. Kljub temu, da sta Reuter in Schmiderer kandidirala na podlagi programa Štajerske napredne stranke, Wiesthaler pa z enakim programom kot na volitvah leta 1879, ¹²⁷ v poudarjanju nemškega nacionalnega stališča med kandidati ni bilo razlik. ¹²⁸ Ustavoverci so v spodnještajerskih mestih nastopili s povzdigovanjem nemštva in proglašali Maribor in Ptuj, kjer je zborovalo celo graško Nemško društvo, za prastari nemški mesti. ¹²⁹

Slovenci kljub vsemu niso vrgli puške v koruzo, ko so se v časopisju pojavili nemški kandidati. Kot sta predlagala Slovenec in Slovenski narod, je spodnještajerska slovenska javnost skušala prodreti »s svojim slovenskim kandidatom ali pa s takšnim nemškim, kateri Slovincem ni sovražen in ki je ob enem voljen sedanjoprav avstrijsko ministerstvo Taaffejevo podpirati«. Slovenski gospodar je z vso vnemo pisal, da je potrebno začeti misliti na volitve, ker da »nas Slovencev živi

¹²² SN, 1. 7. 1880.

¹²³ MZ, 30. 6. 1880; CZ, 3. 6. 1880; prim. August Wotawa, *Deutsche Schulvereine 1880–1905*, Wien, 1905, str. 6–12; Pieter M. Judson, *Guardians of the Nation. Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2006, str. 16–17.

¹²⁴ Prim. CZ, 14. 10. 1880.

¹²⁵ Prim. MZ, 27. 3. 1881.

¹²⁶ SGp, 29. 7. 1880.

¹²⁷ Prim. Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, str. 90.

¹²⁸ Prav tam, str. 98.

¹²⁹ MZ, 26. 9. 1880; CZ, 3. 10. 1880.

mного, mnogo v tej skupini« in da se že enkrat »pokažimo na političnem odru volitvenskem«. ¹³⁰ Tudi Slovenski narod je bil mnenja, da »bi bilo prav lahko v tem okraji vreči kandidata nemške 'fortschrittliche' frakcije, ako bi glasovali Slovenci in vsi konservativci ter nekateri uradniki za vladi prijaznega kandidata«. ¹³¹ Kot svojega kandidata so Slovenci podprli mariborskega konservativnega Nemca, milarja Franza Bindlechnerja, ¹³² ki pa posebnih političnih izkušenj ni imel. Tako se je politična borba v mestni kuriji za Slovence klavrno končala. Ker na slovenski strani besedam niso sledila dejanja, pa tudi Bindlechner ni obvladal taktike predvolilnega boja, je novi državnozbornski poslanec mariborske mestne kurije postal Josef Schmiderer, ki je veljal že pred volitvami za favorita in prepričal svoje volivce s protivladnimi slogani, češ da bo »sedanje ministerstvo grof Taaffejevo napadal, dokler ne propade in dokler ne pridemo mi nemški liberalci zopet na vrh«. ¹³³ Slovenci tako niso imeli nikakršnih možnosti za uspeh, nemško časopisje pa je pospremiło poraz slovenskega kandidata kot popoln fiasko. ¹³⁴ Čeprav so pred volitvami Slovenci poudarjali, da se »udeležujemo prvokrat resnobno volitve v tej skupini // s konservativci pa sploh nemškimi prebivalci teh mest, katerim je mar za mir in sporazum v Avstriji« in skušali očrniti ustavoverce, jim prizadevanja niso kaj dosti koristila. ¹³⁵ Kljub temu pa bi lahko dejali, da je bil njihov kandidat Bindlechner, ki je med nekaj več kot 900 volivci mariborske kurije prejel dobrih 250 glasov, ¹³⁶ sorazmerno uspešen glede na volilno telo, ki je bilo povečini nemško. Očitno so k številu glasov prispevali prav glasovi tistih Nemcev, pri katerih je Bindlechner užival določen ugled ¹³⁷ in ki se nemškega nacionalnega duha še niso preveč navzeli.

Po volitvah so prizadevanja za konservativnega kandidata nekateri občutili na lastni koži. Tako je Lavoslav Gregorec, urednik Slovenskega gospodarja in predavatelj dogmatike v mariborskem semenišču, izgubil državno licenco »za predavanje na tamošnjem učnem zavodu«, ker je »razkril sleparstvo gospodov Seidlov in Brandstetterjev v mariborskem okrajnem zastopu in drugič, ker je pri zadnji volitvi poslanca v državni zbor deloval za konservativnega vladnega kandidata zoper dr. Schmidererja«. Časnik se je spraševal, ali pomeni Taaffejevo ministrstvo samo »nadaljevanje proganjalske ere Auerspergove«. ¹³⁸ Verjetno je k temu prispeval svoje tudi lavantinski škof Maximilian Stepischnegg, za katerega je isti list ugotavljal, da deluje v pospeševanju germanizacije, ker da je on kriv, da ni v graškem deželnem šolskem svetu nobenega Slovenca. »On kaj takšnega ne trpi in zabrani, kder in dokler more. To se popolnem zlaga z vsem njegovim nemškim mišljenjem in htetjem, z vsem njegovim dosedanjim dejanjem in nehanjem.« To je podkrepil z dejstvom, da

¹³⁰ SGp, 16. 9. 1880.

¹³¹ SN, 12. 8. 1880.

¹³² SGp, 16. 9. 1880.

¹³³ SGp, 23. 9. 1880.

¹³⁴ CZ, 10. 10. 1880.

¹³⁵ SGp, 30. 9. 1880.

¹³⁶ Melik, Volitve, str. 387; SN, 8. 10. 1880.

¹³⁷ CZ, 30. 9. 1880.

¹³⁸ SN, 5. 11. 1880.

je celjski opat Wretschko, ki med Slovenci ni bil priljubljen, zelo ustrezal »nakanam škof Stepischneggovim«, za katerega je baje izjavil: »Ich konnte denn nach Cilli doch keinen bessern Mann stellen.« Tako je na Spodnjem Štajerskem v tem oziru med Slovenci vladala določena bojazen, ker da je bil škof nenaklonjen slovenskim aspiracijam in zahtevam ter zaviral uvedbo slovenskega cerkvenega uradovanja,¹³⁹ k čemur je slovenska narodna duhovščina sicer stremela.¹⁴⁰

*Lavoslav Gregorec,
eden najostrejših slovenskih
državnozborskih poslancev v Taaffejevi dobi
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)*

---

¹³⁹ SN, 29. 7. 1880.

¹⁴⁰ SN, 17. 7. 1880.

Začetek parlamentarnega življenja

Sedmega oktobra 1879 so novi in stari poslanci prvič zasedali v parlamentu, nemški liberalci (z izjemami), Ukrajinci in Italijani v opoziciji, na drugi strani koalicija, nemški konservativci in predstavniki ostalih nenemških narodov. Dva dni kasneje so, potem ko sta Rieger in Clam-Martinič še pred odprtjem državnega zbora izročila cesarju memorandum, prebrali češko deklaracijo, ki je poudarjala zahteve Čehov do vladnega kabineta. Te so vsebovale enakopravnost v uradih in na sodiščih. Na prvostopenjskih sodiščih so zahtevali notranji jezik po načelu večinskega prebivalstva okrožja. Povsod drugje bi bili nemščina in češčina uradna zunanja jezika, s čimer bi morali uradniki reševati vloge v jeziku, v katerem so bile vložene. Kot drugo so postavili med zahteve še enakopravnost češčine na praški univerzi in v srednjih šolah.¹⁴¹ Za njimi so se oglasili še poslanci ostalih nacionalnosti s svojimi željami. Zdelo se je, da bo nemškoliberalna reakcija na češki memorandum hitra in burna. Toda šele januarja leta 1880 so predložili svoj memorandum, ki je bil dejansko le povod za napade na Taaffeja, kar je potrjevalo, da so se ustavoverci znašli na kolenih.¹⁴² »Taaffejev govor, v katerem se naglaša, da se Slovani v Avstriji ne smejo pritiskati na steno, ker imajo iste državljanske pravice, kakor drugi avstrijski narodi, vzbudil je mej liberalnimi ustavoverci in v njihovem časopisju veliko razburjenost.«¹⁴³

Vladna večina je bila sprva sestavljena iz treh klubov, Poljskega, Češkega in Hohenwartovega, ki so predstavljali temelj vlade v naslednjih letih. To skupino je maja leta 1880 poslanec Georg Lienbacher na nekem banketu označil za »železni obroč desnice«.¹⁴⁴ Klubi so se na Hohenwartov predlog posebej povezali med seboj in tvorili svet petnajsterice, iz vsakega kluba po pet predstavnikov, ki je vodil in koordiniral celotno politiko desnice. Nemški konservativci so sicer leta 1881 Hohenwartov klub zapustili in ustanovili Liechtensteinov klub, a kljub temu ostali v sklopu vladne večine. Desnica kot celota sicer ni bila konservativna. Bila je koalicija meščanskih strank nenemških narodov z nemškimi konservativci. Koalicija je imela istega nasprotnika, nemške liberalce, a različne politične cilje. Nacionalne stranke so želele nacionalne pravice, nemški konservativci so hoteli spremeniti zakonodajo iz časov liberalnih kabinetov. Taaffe nikomur ni v celoti izpolnil njegovih zahtev. Kljub temu je večina podpirala vlado zaradi strahu pred ponovno liberalno večino. Ob politiki sporazuma in sprave so se nacionalna nasprotja sčasoma zaostrovala. Ko so nemški narodi pridobili kakšno koncesijo ali dve, so liberalci protestirali proti, po njihovem, slavizaciji monarhije in preganjanju nemštva.¹⁴⁵

¹⁴¹ Jenks, *Austria*, str. 54–55; Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 14–18; o nemško-čeških jezikovnih konfliktnih glej Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 515–526; prim. Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 35–36.

¹⁴² Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 126.

¹⁴³ SN, 10. 12. 1879.

¹⁴⁴ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 165; Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 483.

¹⁴⁵ Melik, *Slovenska politika v Taaffejevi dobi*, str. 522; prim. Judson, *Exclusive Revolutionaries*, str. 196; Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 25.

Kljub spremembi vlade na Slovenskem v začetku leta 1880 še ni bilo občutiti spremenjenih razmer. »Minister Taaffejeve besede, da se odslej ne sme noben narod v Avstriji, tudi Slovan ne, na steno pritiskati, ostale so še zmirom le na papirji. V resnici je pri nas še zmirom vse tako, kakor je bilo pod ministerstvom Auersperg-Lasser. // Nobene najmanjše izpremembe na bolje ne moremo opaziti. Nobena naših narodnih terjatev, za katere se uže trideset let slovenski narod bori, nij izpolnjena.«¹⁴⁶ A že čez slabega pol leta se je pokazalo, da je Taaffejeva politika ubirala pravo smer. »Do dne 12. avgusta vlanskega leta bilo je gospodstvo takozvane ustavoverne stranke v Avstriji neomejeno, kazalo se je v vseh strokah javnega življenja in posledice tega gospodstva jedne klike so trle nemško ter nenemško prebivalstvo, oglodale je do kosti in potiskalo je v vedno globokejši gmotni propad // V gospodarskem oziru je bil avstrijski državni voz tako zavožen v blato, da ga tudi poštena vlada Taaffejeva v teku jednega leta nij mogla čisto izvleči. A vendar se uže vidi, da si obrtstvo opomagava, poljedelstvu pa da hoče vlada z umnimi sredstvi pomagati, tako, da se odpira avstrijskim narodom boljša gmotna bodočnost.«¹⁴⁷

Liberalci so kljub temu imeli dovolj političnih izkušenj. Ko je Taaffe konec leta 1879 prišel na dan z obrambnim zakonom,¹⁴⁸ bi zaradi nestrinjanja opozicije z okrepitevijo vojaških sil po podpisu bilateralne pogodbe z Nemčijo skoraj doživel prvi polom.¹⁴⁹ Liberalci se »niso nadejali, da bo ministerstva predsednik baš sedaj, ko so se veselili, da so ministerstvo z opozicijo proti vojnej postavi v zadrego spravili, ko so pričakovali, da se bo ministerstvo trudilo, kadar se ta postava iz gospodske zbornice vrne, liberalce na svojo stran pridobiti, poudarjal enakopravnost Slovanov z drugimi avstrijskimi narodi, in da je njegova naloga bila, Čeha spraviti k skupnemu delovanju na nastavnih tleh. To je preveč. Tacih besedij do zdaj neomejeni gospodovalci avstrijskih Slovanov z ministerskih klopj niso navajeni slišati.«¹⁵⁰

Razmerje med vladno koalicijo in liberalno opozicijo je bilo na začetku skoraj izenačeno. V adresni debati so adreso desnice podprli člani moravske sredinske stranke, tako da je bila z njihovimi glasovi konec oktobra sprejeta.¹⁵¹ Če pa je imel Taaffe v prvih mesecih vlade nejasen odnos do ustavovercev, so ti pravzaprav sami odklanjali sodelovanje z njim. Tako je na predlog koalicijskih partnerjev že februarja leta 1880 odslovil Stremayrja z mesta »naučnega« ministra in imenoval »preverjenega« Conrada Eybesfelda, namesto Cherteka pa na mesto finančnega ministra Adolfa Kriegs-Aua, ki so ga nemški konservativci sicer že videli kot »naučnega« ministra.¹⁵² Ko so nemški liberalci uspeli onemogočiti Taaffejev dispozijski fond

¹⁴⁶ SN, 18. 1. 1880.

¹⁴⁷ SN, 14. 8. 1880.

¹⁴⁸ Prim. Schwegel, Na cesarjev ukaz, str. 120; Stergar, Slovenci in vojska, str. 149–153; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 752–753; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 17–19.

¹⁴⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 166; Beck, Die Persönlichkeit, str. 134–135; prim. Graf Taaffe 1879–1889. Eine innerpolitische Studie aus Österreich, Verlag von Otto Wigand, Leipzig, 1889, str. 23; Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 38–43.

¹⁵⁰ SN, 10. 12. 1879.

¹⁵¹ Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 932; Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 483.

¹⁵² Prim. Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 12.

aprila leta 1880,¹⁵³ se je ta pričel približevati federalistom in prekinil s spravljivim odnosom do liberalcev.¹⁵⁴ Tako so bili Čehi deležni prvih koncesij za svojo vrnitev v državni zbor. Prva večja pridobitev so bile Taaffe-Stremayrjeve jezikovne naredbe za Češko in Moravsko z dne 19. aprila leta 1880, ki so uveljavile češčino kot zunanji uradovalni jezik tudi na večinsko nemških območjih obeh dežel.¹⁵⁵ Te so bile povod, da so junija še ostali liberalni ministri podali svoje odstopne izjave. Namesto njih so bili imenovani Alfred Kremer za trgovino, Julian Dunajewski za finance, pravosodje je prevzel Moritz Streit, medtem ko je postal domobranski minister Zeno Welsersheimb.¹⁵⁶ Dejansko liberalci niso sprejeli Taaffejeve politike približevanja desnici zaradi nestrinjanja z zahtevami avstrijskih nenemških narodov in so posledično prešli v opozicijo.¹⁵⁷

Čeprav Čehi, ki so v svojem memorandumu zahtevali češčino tudi kot notranji jezik, s tem niso bili povsem zadovoljni, je vladni ukrep pretresel nemškoliberalno opozicijo, ki je pričela javno poudarjati, da je nemščina v nevarnosti. Že v začetku februarja leta 1880 je češki poslanec Josef Jireček zahteval ustanovitev samostojne češke univerze v Pragi. Ko je minister februarja leta 1881 naznanil ustanovitev češke univerze, je cesarjev odlok o razdelitvi univerze na češki in nemški del naletel na ostro nasprotovanje nemških liberalcev.¹⁵⁸

Ker se je tudi gosposka zbornica obotavljala razdeliti praško univerzo, je sklep preložila na naslednje leto. Za razliko od slovenskega javnega mnenja, ki je češke zahteve v celoti podprlo, ko je minister Conrad »v imenu vlade jako odločno obljubil, da se lanska resolucija glede glavne češke narodne terjatve, ravnopravnosti na praškem vseučilišču tako rekoč uže izpolnjuje ali pričenja in da vlada nje opravičenost popolnem priznava«,¹⁵⁹ se je v gosposki zbornici zoper delitev opredelil Fran Miklošič, češ da je edini povezovalni element avstrijskih narodov zgodovina in nemški jezik.¹⁶⁰ Februarja leta 1882 je zgornji dom le potrdil zakonski osnutek, ki ga je sestavila poslanska zbornica.

¹⁵³ Proti je glasoval tudi Josef Schwegel, ki so ga zaradi tega upokojili. Franc Rozman, Baron Josef Schwegel – diplomat in politik (uvodna beseda), v: Schwegel, Na cesarjev ukaz, str. 20; Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 166.

¹⁵⁴ Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, V, DZS, Ljubljana, 1966, str. 33; prim. Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 933; Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 166–167; Schwegel, Na cesarjev ukaz, str. 119; Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 82–87; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 19.

¹⁵⁵ Cvirn, Trdnjovski trikotnik, str. 94; Cvirn, razvoj ustavnosti, str. 167; prim. Skedl, Der politische Nachlass, str. 442–443; Max Menger, Zur politischen Lage in Österreich. Mit einem Anhang enthaltend die Sprachen-Verordnungen der Ministerien Taaffe, Badeni, Gautsch, Buch- und Kunstdruckerei Steyermühl, Wien, 1898, str. 16–17; Urban, Die tschechische Gessellschaft, str. 517; Beller, Franz Joseph, str. 105–106; Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 87–92; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 775–777; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 36–37.

¹⁵⁶ Prim. Skedl, Der politische Nachlass, str. 257–258; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 13.

¹⁵⁷ Jenks, Austria, str. 65–69.

¹⁵⁸ Urban, Die tscheschische Gessellschaft, str. 517–518; prim. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 34; Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 274–282.

¹⁵⁹ SN, 12. 2. 1880.

¹⁶⁰ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 34–35; Walter Lukan, Franc Miklošič kot politik v gosposki zbornici, v: Miklošičev zbornik, SAZU, Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Ljubljana, 1992,

Težave pa s tem nikakor niso prenehale. Konec junija leta 1882 so sprejeli dekret, ki je vseboval določila glede opravljanja državnih izpitov v nemščini in češčini. Kandidat je lahko izbiral med obema jezikoma, s tem, da je moral biti vsaj en predmet zagovarjan v nemščini. Enako je bilo pri doktoratih. Po objavi dekreta so Čehi takoj reagirali in protestirali proti kršitvi nacionalne enakopravnosti. Novembra so slušatelji češke univerze poslali v parlament peticijo proti sklepom dekreta, ki da je bil v nasprotju z državnimi temeljnimi zakoni.¹⁶¹ V študijskem letu 1882/83 sta vendarle odprli vrata češki pravna in filozofska fakulteta, v naslednjem letu pa še medicinska. Še večje probleme je povzročila nerazdeljena teološka fakulteta na nemški univerzi. Češki študentje so zahtevali ustanovitev češkega dela, ki je ugledal luč sveta šele v študijskem letu 1891/92.¹⁶²

Ko je predlog češke deželnozborske volilne reforme v veleposestniški kuriji konec leta 1880 naletel na nasprotovanje levice, je bil Taaffejev politični kurz že jasno viden. V želji okrepiti desnico in zmanjšati moč ter vpliv levice je vladni kabinet poskušal ustvariti večino čeških veleposestnikov v češkem deželnem zboru proti ustavovernim veleposestnikom, ki so sicer imeli velik vpliv na politično dogajanje.¹⁶³ Kljub temu je desnica pokazala nejevoljo zaradi mlačne politike in vpliva liberalcev, ko so češki in slovenski poslanci protestirali proti politiki vladnega kabineta.¹⁶⁴ Šele nastop Aloisa Pražáka kot pravosodnega ministra januarja leta 1881 je nekoliko zadovoljil Slovane. Ta je sredi oktobra leta 1882 zagotovil upoštevanje češčine na sodiščih v Šleziji,¹⁶⁵ medtem ko zamenjava ministra za trgovino Kremerja s Slovencem naklonjenim Felixom Pino Friedenthalom zaradi njegovega resorja ni imela tolikšnega nacionalnega predznaka.¹⁶⁶ Z odstranitvijo liberalnih ministrov se je Taaffe približal svojemu idealu parlamentarne vlade, kar je pomenilo tudi lažjo uresničitev zastavljenega programa, čeprav je še zmeraj poudarjal, da je njegova vlada nad strankami.¹⁶⁷

Drug ukrep vlade, ki ga opozicija nikakor ni dobro sprejela, je bila volilna akcija v Zgornji Avstriji, kjer so odvzeli tri mandate ustavovernim veleposestnikom in jih dodelili nemškemu konservativcem. Največji udarec pa so vsekakor bile jezikovne naredbe, ki so po načelu nacionalne enakopravnosti vpeljevale češčino v šole, urade in javno življenje ter povzročile prave jezikovne borbe v državnem zboru.¹⁶⁸ Nemški liberalci so na vse pridobitve gledali skozi prizmo svojih nacionalnih interesov. Koncesije, ki so jih dobili Čehi, so zanje pomenile slavizacijo njihovih območij, še sploh jih je motilo to, da morajo biti uradniki večji obeh jezikov, kar

---

str. 586–588.

¹⁶¹ Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 535–536.

¹⁶² Prav tam, str. 521–522; Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 167; prim. Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 40–41; Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 283–284; Jenks, *Austria*, str. 83–88.

¹⁶³ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 143.

¹⁶⁴ SN, 10. 12. 1880.

¹⁶⁵ Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 779.

¹⁶⁶ Prim. Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 12–13.

¹⁶⁷ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 167; Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 77; Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 133.

¹⁶⁸ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 143–146.

Alois Pražák, Slovencem naklonjeni
minister Taaffejeve vlade

je pomenilo, da bodo češki uradniki ožili njihovo poprej »nemoteno« delovanje. Še posebej je do izraza prišla zahteva grofa Gundakerja Wurmbranda-Stuppacha iz maja leta 1880, ki je terjal nemščino kot uradni državni jezik.¹⁶⁹ Njegova pobuda se je v parlamentu vlekla nekaj let, dokler ni bila v začetku leta 1884 zavrnjena.¹⁷⁰

Potem ko je leta 1882 prišlo do državnoborske volilne reforme, je ta zadovoljila desnico in njenim strankam razširila interesno območje. Za znižanje (pogojnega) volilnega cenzusa z 10 na 5 goldinarjev direktnega davka v kmečki in mestni kuriji ter za razširitev volilne pravice se je Taaffejeva vlada odločila v želji po oslavitvi nemške liberalne opozicije.¹⁷¹ Z vladno potezo je volilno pravico pridobil veliko širši krog avstrijskih prebivalcev. Cilj desnih strank je bil tako pridobiti novo volilno maso za svojo podporo. Nemški liberalci, ki so gradili svojo politiko na pretežno meščanskem volilnem telesu, so bili z reformo še dodatno potisnjeni v ozadje.¹⁷²

Taaffe je bil za dosego svojih političnih ciljev prisiljen upoštevati zahteve svoje vladne koalicije. Kljub temu mu ni uspelo vzpostaviti neke trdne konsolidacije notranjepolitičnih zadev v monarhiji. Nacionalna nasprotja so preraščala prejšnje okvirje, zato je spodletela njegova ideja, da bi si podredil parlamentarne stranke in jih obvladoval. Po čeških koncesijah so radikalni mladočehi vztrajali na postulatni politiki združitve dežel krone sv. Vaclava, medtem ko so Nemci zahtevali njihovo razdelitev in videli rešitev edino v tem. Prav jezikovni boji so se pokazali kot primarni rušilni element avstrijskega sistema, kot si ga je zamislila vlada,¹⁷³ zato je bil Taaffe prisiljen omejiti svojo politiko enakopravnosti.¹⁷⁴ Jezikovni boj je pomenil nacionalni boj na odprti fronti, kjer so nemški liberalci, ki jih vlada ni podpirala, pravzaprav igrali obrambno vlogo svojih »starih« privilegijev in pozicij. Prepad med

¹⁶⁹ Gerald Stourzh, *Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848–1918*, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Wien, 1985, str. 84; Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična*, V, str. 40; prim. Judson, *Exclusive Revolutionaries*, str. 197–198; Slovenec (S), 9. 4. 1881.

¹⁷⁰ Stourzh, *Die Gleichberechtigung*, str. 85–88; Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 149; 153–154; prim. Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 169; Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 37–39.

¹⁷¹ William A. Jenks, *The Austrian Electoral Reform of 1907*, Columbia University Press, New York, 1950, str. 18–19.

¹⁷² Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 171; prim. Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 78; Ferdo Gestrin, *Vasilij Melik, Slovenska zgodovina 1813–1914*, DZS, Ljubljana, 1950, str. 106; 144–151; Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 19–21.

¹⁷³ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 156–157.

¹⁷⁴ Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 778.

levico in desnico je postal nepremostljiv. »Da so govorniki na levici bili letos še bolj fanatični kot vlani, je naravno, ker so se sedaj še bolj skrčili upi, da bi vlada grof Taaffejeva kmalu odstopiti morala. In ker ti gospodje v svoje začudenje opazujejo, da se sedaj rodovi avstrijski vladajo ravno tako dobro, če ne bolje, kot tedaj, ko so oni sami posedali po ministerskih foteljih, // zato se srde in togote // in sedaj razsajajo po parlamentu ter groze s svojimi pestmi, ter se čudijo, da svet pri vsem tem ne pogine in da Avstrija sama ne razpade, kakor bi morala, ker nij na vladnem krmilu tistega nemškega vsemogočnega elementa.«¹⁷⁵ Vendar pa desnica ni nastopala kot složna koalicija. Ker so jo sestavljale politične skupine z različnimi interesi, ni bilo skupnega programa, ki bi ga zastopala. Vsaka stranka se je trudila zadostiti svojim lastnam željam in je gradila na svojih lastnih interesih. Tako je vseskozi grozila nevarnost, da bo desnica razpadla (z minimalno večino se je ta proces močnejše izrazil v drugi polovici 80-tih let).¹⁷⁶

Vladi nasprotna nemška opozicija je s svojo trmasto politiko dosegla svoj lastni razkroj. Stranka levega centra si je prizadevala doseči spravo med Napredno stranko in Liberalnim klubom. Liberalci so se vedno bolj drobili.¹⁷⁷ Niti ustanovitev stranke Združene levece novembra leta 1881, sestavljene iz Kluba liberalcev, Naprednega kluba in Štajerskega naprednega kluba,¹⁷⁸ ki si je predvsem prizadevala zrušiti obstoječo vladno garnituro,¹⁷⁹ ni prepričala in navdušila vseh ustavovercev, ker za svojo prioriteto ni postavila nemškega nacionalnega duha.¹⁸⁰ Dunajski volivci so se navduševali nad Luegerjevimi¹⁸¹ radikalnejšimi zahtevami. Socialdemokrati so v svoje vrste pričeli novačiti vedno več delavstva. Celo štajerski avtonomisti so nemški Združeni levici obrnili hrbet. Ob Schönererjevih¹⁸² radikalcih so Luegerjevi pristaši in socialdemokrati postajali trn v peti Združeni levici, ki je vse bolj izgubljala svoj ugled.¹⁸³ Ernst Plener je s svojim programom sredi 80-tih let sicer skušal strniti nemške liberalce in nemške nacionalce, vendar so bila nasprotja prevelika. Nacionalizem, antisemitizem in liberalizem so prodirali v vrste stare nemškoliberalne stranke na različne načine. Plener je želel prenesti nemškoliberalne principe v Nemško-avstrijski klub, medtem ko je Moriz Weitlof skušal obuditi Nemški klub. Ideološko sta se obe smeri toliko razlikovali, da ni bilo možnosti za skupen politični nastop. Dodaten nemški razkol na Luegerjev »krog«, Schönererjeve pristaše, socialdemokrate in konservativce je koalicija razumela kot popolno zmago Taaffejeve po-

---

¹⁷⁵ SN, 8. 6. 1881.

¹⁷⁶ Beck, Die Persönlichkeit, str. 162-163.

¹⁷⁷ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 35.

¹⁷⁸ Prim. Harrington-Müller, Der Fortschrittsklub im Abgeordnetenhaus, str. 35-41; Judson, Exclusive Revolutionaries, str. 195-196.

¹⁷⁹ Beck, Die Persönlichkeit, str. 164.

¹⁸⁰ Cvirn, Trdnjovski trikotnik, str. 102.

¹⁸¹ O Karlu Luegerju glej več Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 30-32.

¹⁸² O Georgu Schönererju glej več prav tam, str. 29-30; Andrew G. Whiteside, The Socialism of Fools. Georg Ritter von Schönerer and Austrian Pan-Germanism, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1975.

¹⁸³ Beck, Die Persönlichkeit, str. 165.

litike.¹⁸⁴ Sicer pa je oporo šibki večini v parlamentu predstavljal Klub levega centra, ki ga je na začetku leta 1882 ustanovil Coronini.¹⁸⁵

Po ustanovitvi Združene nemške levice leta 1881 je nemško časopisje vztrajno agitiralo za ustanovitev Nemškega kluba, ki bi povezoval nemške svobodomiselnih poslance na nacionalni podlagi. Osnovo za združitev različnih nemškonacionalnih skupin je predstavljal Linški program iz septembra leta 1882, ki so ga zastavili Heinrich Friedjung, Viktor Adler, Engelbert Pernerstorfer in Georg Schönerer. Friedjung, ki se je že leta 1880 zavzemal za ustanovitev Nemške ljudske stranke za povezavo nemških liberalnih frakcij, Adler in Pernerstorfer so se kasneje umaknili zaradi Schönererjevih antisemitskih stališč. Program je v prvem delu zahteval personalno unijo z Ogrsko, poseben položaj Galicije in Bukovine, uveljavitev nemškega značaja v deželah, ki so nekoč spadale v Nemško zvezo, in nemščino kot državni jezik, oblikovanje enotnega carinskega področja z nemškim rajhom ter naslonitev na Nemčijo. Ob tem pa je vseboval vrsto demokratičnih zahtev, kot razširitev volilne pravice, uvedbo progresivne obdavčitve in davka na luksuz, demokratizacijo zborovalne, društvene in tiskovne zakonodaje, zaščito domačega dela, uvedbo normalnega delavnikarja, omejitev ženskega in otroškega dela, državno pomoč obrti ter zavarovanje kmečkega stanu.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Prav tam, str. 166–167.

¹⁸⁵ Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 935.

¹⁸⁶ Več o tem glej Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 105–106; prim. Ernst Bruckmüller, Sozialgeschichte Österreich, Herold Verlag, Wien, München, 1985, str. 439; Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 211–214; Kann, Geschichte des Habsburgerreiches, str. 390–391; Whiteside, The Germans as an integrative force, str. 183; Bruce M. Garver, The Young Czech party 1874–1901 and the emergence of a multi-party system, Yale University Press, New Haven and London, 1978, str. 124; Taylor, Habsburška monarhija, str. 183–184.

Razmere v drugi polovici mandata

Ko se je Taaffejevo prvo obdobje prevešalo v drugo polovico, so v Češkem klubu pričeli dominirati mladočehi.¹⁸⁷ Slovenci in Poljaki so želeli več vladne podpore pri uresničevanju svojega programa. Nemški liberalci so se usmerjali k povzročanju nacionalnih napetosti. Taaffe je svojo politiko peljal včasih bolj na desno, včasih bolj na levo, vedno znova pa je sledil sredinski liniji.¹⁸⁸

Koalicija se je nasproti obstoječi vladi organizirala trezno ter pridobila zdaj to, zdaj ono koncesijo. Ostareli nemški centralizem je bil prešibek, da bi mogel ustaviti »prodor«¹⁸⁹ nenemških narodov monarhije. Zlasti na Češkem se je zaradi koncesij krepil nemški radikalni nacionalizem. Za Čehi, ki so z deželnozborsko volilno reformo leta 1883 prevladali v češkem deželnem zboru, so prišli na vrsto še ostali. Nemške konservativce je Taaffe leta 1884 zadovoljil z revizijo osnovnošolskega zakona, ki je predvideval versko vzgojo v osnovnih šolah in skrajšanje šolske obveznosti z osmih na šest let.¹⁸⁹ Razen Poljakov, ki so že pod prejšnjim režimom dobili določene pravice v zameno za svoje glasove, so najbolj prodirali v zahtevah po enakopravnosti v šolah in uradih predvsem Slovenci. Na naslednjih deželnozborskih volitvah leta 1883 na Kranjskem so Slovenci po prenehanju vladnega pritiska ponovno pridobili večino v kranjskem deželnem zboru, vlada pa je, potem ko je slovenski deželni predsednik Andrej Winkler¹⁹⁰ izničil dotedanjo prevlado nemštva,¹⁹¹ priznala Kranjsko za edino popolnoma slovensko deželo s slovensko večino. Na Češkem je bilo nekoliko drugače. Tam je tehtnico ob narodnostno razdeljeni mestni in kmečki kuriji prevesilo v češko korist staro češko plemstvo, ki se je povežalo s staročehi proti ustavovernemu nemškemu plemstvu v veleposestniški kuriji.¹⁹²

V 80-tih letih so se močno zaostрила razredna nasprotja, ki so izhajala na eni strani iz naraščanja industrijskih podjetij in števila delavstva, na drugi strani pa iz krize, ki je od 70-tih let vedno bolj zajemala tudi slovensko ozemlje.¹⁹³

Socialna zakonodaja in socialno vprašanje sta bila v Taaffejevem obdobju eno izmed pomembnejših vprašanj.¹⁹⁴ Hitro po sprejeti državnozborski reformi se je Taaffe lotil socialnih reform v korist kmetov in nižjih slojev v mestih, ki so bili po zlomu dunajske borze najbolj prizadeti. V prvem obdobju njegove vlade do leta

¹⁸⁷ Prim. Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 555–573.

¹⁸⁸ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 173–174.

¹⁸⁹ Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 759–760.

¹⁹⁰ O njem glej več Dragan Matić, Andrej Winkler, prvi in zadnji Slovenec, imenovan za deželnega predsednika, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883*, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 338–340.

¹⁹¹ Prim. Dragan Matić, *Nemci v Ljubljani 1861–1918*, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, 2002, str. 233–237; Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 167–168.

¹⁹² Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična*, V, str. 37; Dušan Kermavner, *Slovenska politika v letih 1879 do 1895*, političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja, Ljubljana, 1966, str. 51.

¹⁹³ Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, *Rast delavskega gibanja*, v: *Slovenska zgodovina*, str. 517.

¹⁹⁴ Prim. Margarete Grandner, *Staatliche Sozialpolitik in Cisleithanien 1867–1918*, v: *Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71 bis 1914. Historikergespräch Österreich – Bundesrepublik Deutschland 1989* (herausgegeben von Helmut Rumpler), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1991, str. 155–157; Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 760–774.

1885 je bila dejavnost pod vplivi krščanskosocialnega teoretika Karla Vogelsanga in katoliških reformatorjev (grof Egbert Belcredi, brata Aloys in Alfred Liechtenstein) na tem področju precej uspešna.¹⁹⁵ Izboljšal se je položaj obrtni, ki je lažje prenesla pritisk industrije. S prvo obrtno novelo leta 1883, ki je omejila obrtno svobodo pri ustanavljanju novih obrtniških obratov, so bile olajšane neugodne posledice liberalne obrtne svobode iz leta 1859, ki je obrtništvo prepuščala udaru neloyalne konkurence.¹⁹⁶ Sem je spadala tudi pot k modernemu nedeljskemu počitku.¹⁹⁷ Delavstvo je dobilo kopico zaščitnih zakonov za olajšanje svojega položaja. Sredi leta 1883 je izšel zakon, ki je vpeljeval delavske inšpektorje, s čimer je vlada vzpostavila nadzor nad obrtno dejavnostjo, ki je bil ukinjen v času ekonomskega liberalizma. Delo žensk in otrok se je v veliki meri omejilo, kar je prinašala druga novela k obrtnemu zakonu iz marca leta 1885, prav tako delovni čas, skrajšan na enajst ur.¹⁹⁸ Vrhunec socialne zakonodaje je v tem obdobju nedvomno predstavljal zametek nezgodnega in bolniškega zavarovanja.¹⁹⁹ Vendar pa vlada ni mogla le izdajati zakonov o socialnem varstvu, pač pa se je morala spoprijemati tudi z radikalnimi tokovi delavstva, ki jih je uspela omejiti. Zmerni Viktor Adler, ki se je trudil po zakonski poti izboljšati položaj delavstva, je dobival zmeraj več podpore in poskušal združiti radikalne in zmerne struje avstrijske socialdemokracije.²⁰⁰

Taaffejeva socialna zakonodaja je zadovoljila šibke sloje, kljub temu da je bila le delno izvedena. Podobno se je zgodilo tudi s Taaffejevo politiko sporazuma in sprave, ki jo je podrejal dinastičnim interesom. Tako je konec leta 1880 pojasnil češkemu poslancu Karlu Adámeku svoje videnje odnosa vlade do posameznih narodov: »Že večkrat sem izjavil, da se v Avstriji ne sme pritiskati na zid nobenega naroda. To je temelj moje politike. Toda praktičnega izvajanja nacionalne enakopravnosti ne gre razumeti tako, kot da naj bi za nacionalni razvoj vseh narodov te državne polovice uporabljali enaka sredstva in doprinali enake žrtve. Predstavljajte si prosim: oče ima več sinov različnih starosti. Vse enako ljubi. Miza je pogrnjena za vse, toda vsi ne potrebujejo za svoj zdravi razvoj vseh jedi in v enaki

---

¹⁹⁵ Prim. Margarete Grandner, *Conservative Social Politics in Austria, 1880–1890*, v: *Austrian History Yearbook*, 1996, str. 88–105; Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 760–761; Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 169.

¹⁹⁶ Prim. Sutter, Bruckmüller, *Der Reichsrat*, str. 91–92; Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 357–370; Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 169; Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 513; Kurt Ebert, *Die Anfänge der modernen Sozialpolitik in Osterreich*, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1975, str. 115–249; Andrej Pančur, *Boj obrtnikov proti konkurenčnemu prisilnemu delu*, v: *Zgodovina za vse*, 2002/2, str. 40–56; Andrej Pančur, *Omejitev obrtne svobode*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883*, str. 393–394.

¹⁹⁷ Več o tem glej Andrej Pančur, *Na poti k modernemu nedeljskemu počitku*, v: *Zgodovina za vse*, 1998/2, str. 29–33.

¹⁹⁸ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 169–170.

¹⁹⁹ Prim. Ebert, *Die Anfänge der modernen Sozialpolitik*, str. 58–114, 176–177; Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 513–514; Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 768; France Kresal, *Socialna politika*, v: *Slovenska novejša zgodovina I*, str. 98.

²⁰⁰ Walter Knarr, *Das Ministerium des Grafen Taaffe und die Soziale Frage*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948, str. 14–57; Jenks, *Austria*, str. 179–195; Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, *Socialnodemokratska stranka*, v: *Zgodovina Slovencev*, str. 518.

količini. Neposredna podpora nacionalnega razvoja je v prvi vrsti zadeva prizadetih narodov samih.«²⁰¹

S politiko »iz rok v usta«, značilno za urejanje nacionalnih problemov, ni bil zadovoljen nihče. Med Nemci, ki so zahtevali prvenstvo v državi, se je po prvih koncesijah Čehom in Slovencem začel krepiti nacionalni radikalizem. Še bolj nezadovoljni pa so bili njegovi slovanski koalicijski partnerji, ki so pričakovali mnogo več. Taaffe jih je uspel pomiriti z obljubami, tako da med češkimi in slovenskimi poslanci ni bilo interesa za radikalnejšo nacionalno politiko. Strah pred padcem vlade in ponovno liberalno garnituro je bil premočan.²⁰²

---

²⁰¹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 170–171; Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 493.

²⁰² Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 171; Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 535.

Odnos do Taaffejevega nastopa na Spodnjem Štajerskem

Spodnještajersko nemštvo je sprejelo Taaffejev prihod na oblast z mešanimi občutki, potem ko so na volitvah ustavoverci izgubili precejšnje število glasov. Pred nastopom vlade je v začetku avgusta Franz Wiesthaler zatrjeval, da si bo prizadevala revidirati ustavo, kar da bo slabo vplivalo na državo,²⁰³ po spremembi vlade dvanajstega avgusta leta 1879 pa je Taaffeja zaradi koalicijskih pogajanj označil kot reakcionarja in pozival k nemškoliberalni enotnosti. Cillier Zeitung je bil v prvih ocenah nove vlade bolj zadržan in menil, da bo mogoče oblikovati odnos do vlade šele po prestolnem govoru.²⁰⁴ Toda tako kot vlada v prvih mesecih vladanja ni postavila jasnega stališča do nemških liberalcev, tako tudi spodnještajerski Nemci niso bili enotni v svojih recepcijah vlade. Tok dogodkov pa se je po prestolnem govoru v začetku oktobra bistveno spremenil, ko je Taaffe kot svoj cilj poudaril politiko sporazuma in sprave, še sploh pa po tem, ko so bili za Čehi deležni prvih koncesij tudi Slovenci.²⁰⁵

Spodnještajerski Slovenci so Taaffejev prihod na oblast pozdravili. Kljub temu je po imenovanju »mešanega« ministrstva Slovenski gospodar ugotavljal, da ministri »popolnem ne ugajajo nikomur, ne Nemcem, ne Slovanom, ne liberalcem, ne konservativcem. Slovanom in konservativcem je nevšeč neiztrebljivi Stremajer, Nemci in liberalci pa se spodtikajo nad konservativcem grofom Falkenhaynom in Slovanom dr. Pražákom.« Vseeno se mu je zdela sestava novega ministrstva »opravičena in modra«. Menil je, da je takšna sestava najboljša, ob dejstvu, da so bili liberalci še vedno močni in zasedali skoraj vse poslanske sedeže »mest in trgovinskih zbornic«. Ker je videl edino možno politično opcijo v povezavi poslancev in strank, »ki so nemškemu dosedanjemu ustavovernemu liberalizmu protivni«, je menil, da je mogoče »jarem nemško-liberalnega ustavaštva« odstraniti le na tak način. Po porazu nemških liberalcev je med Slovenci na Spodnjem Štajerskem vladalo zadovoljstvo.²⁰⁶ Vendar pa so bili nekateri do nove vlade še nezaupljivi, kar je izviralo kljub »volilnim zmagam naše stranke // iz starihkušenj, da je bil Dunaj vedno gluha za naše pritožbe«. ²⁰⁷ Če vlada še ni pokazala svojih namer, pa je bil mariborski časnik trdno prepričan, da je nemški liberalizem mogoče zrušiti le »po stezi, po katerej hodi grof Taaffe«, s čimer da »bodo zavladata konservativna načela v zunanji in notranji politiki«, mogoče pa da bo tudi »popravljanje tega, kar nam je mnogoletno liberalstvo poškodilo«. ²⁰⁸

²⁰³ MZ, 8. 8. 1879.

²⁰⁴ MZ, 17. 8. 1879; Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 92–93.

²⁰⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 93–94; Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 167–168.

²⁰⁶ SGp, 21. 8. 1879.

²⁰⁷ S, 9. 8. 1879.

²⁰⁸ SGp, 21. 8. 1879.

Slovenski program

Na Slovenskem kot tudi na Spodnjem Štajerskem se slovenska inteligenca ob menjavi vlade ni prav nič obirala pri postavljanju svojih zahtev. Ko je po osmih letih »Lasser-Auerspergovega vladanja«, ko so se nenemški narodi v Avstriji »morali boriti, kakor nikdar po prej, za svojo narodno eksistenco, Avstrija pa je hirala in propalo je občno blagostanje«,²⁰⁹ nastopila konservativna vlada, so Slovenci optimistično zrlji v prihodnost. »Slovencem ni treba plašiti se«, je pisal Slovenski gospodar. »Naslonjeni smo na južno slovanstvo, na Hrvate in Srbe avstrijskega cesarstva. Zasedene imamo dežele od Mure in Drave do Jadranskega morja, neizmerno važne za celo cesarstvo posebno sedaj, ko je začel Italijan po njih grabiti. Slovenci smo za Avstrijo živ jez proti Italiji. Ta resnica prodira čedalje bolj in bo mnogo pripomagala, da Slovenci enkrat res dobimo, česar nam je treba, ako hočemo kot Slovenci živeti in na podlagi narodnej napredovati.«²¹⁰

Konec avgusta je Slovenski narod priobčil »glavne terjatve slovenskega naroda«. Čeprav se parlament sploh še ni sešel, so se na Slovenskem nemudoma začele postavljati zahteve, ki da jih Slovenci pričakujejo od nove vlade. »Vsi avstrijski narodi naj zahtevajo svobodo in enakopravnost«, je pozival Slovenski narod v avgustovski številki in apeliral na vpeljavo slovenščine v ljudske in srednje šole ter domače urade. Ker da »mora vendar le enkrat tudi v deželah, v katerih Slovenci prebivajo, enakopravnost resnica postati«, so na Slovenskem uvrstili med prioritete zahteve enakopravnost slovenskega jezika v šolah in na sodiščih,²¹¹ čeprav »nam nasprotniki navadno ugovarjajo, da je tisti, ki je zapisnik spisal ali kako pismo napravil, obeh jezikov tako zmožen, da se nanj popolnem moremo zanesti«, Ker je bilo uradništvo na Slovenskem še v veliki meri nemško in v precejšnji meri ni obvladalo slovenskega jezika, se je časniki spraševal, »kakšen obraz bi naredil Nemeč, če bi se od njega terjalo, da naj podpiše zapisnike ali pisma, ki niso v nemškem jeziku napravljeni«, in menil, da spada k pravicam »tudi prirojena pravica, v vseh zadevah svojega materinega jezika posluževati se«.²¹²

Zahteve na Spodnjem Štajerskem so bile identične s tistimi na Kranjskem, ker je »tudi ožje glasilo štajerskih Slovencev 'Slovenski gospodar' izrekel se popolnem za narodne naše slovenske zahteve glede uvedanja našega slovenskega jezika v ljudske in srednje šole, v vse domače urade, in ustanovljenje višje sodnije v Ljubljani za vse Slovence«.²¹³ Obstoječi nadsodišči v Gradcu in v Trstu bi s tem ukrepom odpravili, nemške dele Štajerske in Koroške pa podredili nadsodišču na Dunaju. »Na ta način bi slovenski uradniki mogli biti nastavljeni v slovenskih deželah, nemški pa v nemških.« Nemci, ki so s svojo gospodarsko močjo še zmeraj igrali pomembno vlogo, so kljub temu, da niso imeli več vladne podpore, hoteli ohraniti svoje pozi-

²⁰⁹ SN, 17. 8. 1879.

²¹⁰ SGp, 28. 8. 1879.

²¹¹ Prim. Suetter, Der nationale Kampf, str. 41.

²¹² SN, 24. 8. 1879.

²¹³ SN, 2. 9. 1879.

cije iz poprejšnjega obdobja. Zaradi privilegijev, ki so jih imeli pod liberalno vlado, svojih pridobitev nikakor niso hoteli okrniti, niti si niso prizadevali za zastavljeno vladno politiko sporazuma in sprave. Slovenska politika je zajemala koncesije na področju šolstva in sodišč, ker »bi bila to le polovična naredba, // če bi se slovenski jezik vpeljal samo v šole, v uradnije pa ne«, ob tem pa zastavila še »pri vseh višjih oblastnijah v deželah z mešanim prebivalstvom in pri vseh centralnih oblastnijah« na šolskem področju nacionalne kurije, s čimer »bi si Nemci in Slovenci mej soboj ne mogli očitati, da en narod za šolske naprave drugega naroda kaj plačuje«, ²¹⁴ čeprav se zadnja zahteva kasneje ni več pogosto pojavljala v javnosti.

Vpeljava jezika v šole in urade je bila nato glavna aspiracija Slovencev v celotnem Taaffejevem obdobju. »Kaj bi Nemci rekli, če bi bili prisiljeni, se najpoprej tujega jezika naučiti, da bi se potlej še le v tem tujem jeziku zamogli učiti realnih predmetov«, je menil Slovenski narod. Tudi ustanovitev narodnih kurij v območjih z mešanim prebivalstvom se je na Slovenskem zdela smela rešitev, prav tako še ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani po vzoru zagrebške za Hrvate. Kar pa »sodnije zadeva, bi se morale nadsodnije v Gradcu in v Trstu odpraviti, in bi se morala napraviti nadsodnija v Ljubljani za Kranjsko, Istro, Goriško, za Trst, spodnje Štajersko in spodnje Koroško. Nemški deli Štajerskega in Koroškega pa bi se morali prirediti nadsodniji na Dunaji. Na ta način bi slovenski uradniki mogli biti nastavljeni v slovenskih deželah, nemški pa v nemških.« ²¹⁵

Sredi septembra je Slovenski narod ugotavljal, »da je slovenska univerza nam Slovincem potrebna«, in razglabljal o njenih koristih. Toda pisec članka je ostal v svojih prizadevanjih precej osamljen. Potem ko je utemeljeval svojo zahtevo s tem, da »smo sicer mali narod, vendar po številu, po intelektualnih zmožnostih, po denarnih in krvavih bremenih, katera prenašamo za državo, gotovo smo opravičeni toliko za se terjati, kar se iz državne blagajne daje enacemu ali še manjšemu številu Nemcev«, je ob ugotovitvi, da »Slovenci brez državne podpore ne morejo ustanoviti univerze«, predlagal ustanovitev pravne akademije, »da se vendar največje potrebi vstreže«. ²¹⁶ Slovenska politika predloga ni podprla in zahteve po lastni univerzi ni uvrščala na dnevni red. Tudi na Štajerskem se zamisel o slovenski univerzi ni zasedla med prebivalstvom.

Proti ustanovitvi slovenske univerze se je postavil kranjski poslanec Fran Šuklje, ²¹⁷ ki je bil mnenja, da pomeni ustanovitev univerze oziroma pravne akademije »kot udarec na narod, kot greh zoper našo mladino in kot zavratni napad na našo bodočnost«, kar je Narod izpodbijal s tem, da se »na višjih učiliščih // sloven-

²¹⁴ SN, 24. 8. 1879.

²¹⁵ SN, 24. 8. 1879.

²¹⁶ SN, 12. 9. 1879.

²¹⁷ Šuklje je sicer veljal za največjega podpornika vladne politike, ki je od Slovencev, predvsem kranjskih, zahtevala zmernost v politiki in popuščenje Nemcem. Zagovarjal je prilagoditev razmeram in se omejil na zahtevo avtonomije dežele in narodnih kurij. Bil je tudi zagovornik najbolj oportunističnih kompromisov, zato se ga je hitro prijel vzdevek »fanatik oportunitizma«. Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, Slogaštvo in njegovi problemi, v: Zgodovina Slovencev, str. 514; O Šukljetu glej za obravnavano obdobje več pri Fran Šuklje, Iz mojih spominov, I. del (uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1988.

ski pravniki poleg drugih potrebnih in koristnih vednostij pripravijo za javno delovanje mej Slovenci, posebno tudi za občevanje se slovenskim ljudstvom, za uradovanje v domačem jeziku. To je podkrepil še z dejstvom, da se »z našim prepričanjem ujema slovenski narod, kar dokazujejo različne objave pri zadnjih volitvah v državni zbor«,²¹⁸ kot na primer v štajerskem Slovenskem gospodarju in primorski Soči.²¹⁹

Potem ko je jeseni leta 1879 začel zasedati državni zbor, so slovenski poslanci predstavljali slabo četrtno v Hohenwartovem klubu. Od vlade so pričakovali koncesije, a zaradi izgovorov Taaffeja in Hohenwarta glede šibke večine v parlamentu se je v slovenskih vrstah že zgodaj pojavilo nezadovoljstvo. Josip Schneid je svoje poslanske kolege vseskozi opozarjal, da je potrebno postopati »z zmagozavestnim, a vendar zmernim vedenjem«, potem ko prošnja za razpust kranjskega deželnega zbora ni bila sprejeta z odobravanjem »celo v krogih, ki Slovence podpirajo«. ²²⁰ Prav zaradi dejstva, da se ne sme preveč zahtevati, in zaradi nove politične situacije ter novih parlamentarnih zaveznikov je slovenska politika izločila zahtevo po Zedinjeni Sloveniji, značilno za čas liberalnih vlad, namesto nje pa postavljala nadomestne.²²¹

Ko je v adresni debati državnega zbora konec oktobra spregovoril poslanec celjske kmečke kurije Josip Vošnjak²²² in komentiral enakopravnost narodov, češ da je ta še vedno le na papirju po obdobju ustavoverne stranke, ki da je bila »proti slovanskim narodom Avstrije tako protivna, včasih celo sovražna«, ob zahtevah po slovenskem jeziku v ljudskih in srednjih šolah ter uradih,²²³ kjer da je bilo v zadnjih letih »v Avstriji mnogo gnjilega, in drugače tudi ne more biti, ako se je rabilo in zlorabilo politiške in celo sodnijske uradnike za agitacijsko orodje strankarskim nameram«, ni zagovarjal univerze. »Kar zadeva višjih učilišč, gotovo ne segamo tako daleč, da bi zahtevali lastno višje učilišče z izključivo slovenskim učnim jezikom. Naši iz srednjih šol dohajajoči učenci imajo jugoslovansko vseučilišče v Zagrebu, ako hočejo na slovanskem univerzitetu dalje studirati. Ako pa hočejo pohojevati nemško učilišče, bodo tudi lahko s popolnim znanjem nemškega jezika v vsako stopili.« Slovenska univerza je ostala izven dometa slovenske politike, s čimer se je strinjal tudi Slovenec.²²⁴

Na Štajerskem so bile zaradi nemške večine v deželi razmere povsem drugačne kot na Kranjskem. Obljuba ministra Stremayrja iz leta 1871 glede slovenskih

²¹⁸ SN, 12. 9. 1879.

²¹⁹ SN, 2. 9. 1879.

²²⁰ Dragotin Lončar, Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka, pismo Josipa Schneida, 22. 8. 1879, v: Naši zapiski, 1912, str. 17.

²²¹ Poleg zahtev po enakopravnosti slovenskega jezika v (srednjih) šolah, uradih in javnem življenju so zahtevali ustanovitev višjega deželnega sodišča v Ljubljani za Kranjsko, Koroško, Štajersko in Primorsko ter administrativno ločitev Štajerske na nemški in slovenski del, kar bi pomenilo ustanovitev oddelka štajerskega namestništva za Spodnjo Štajersko s sedežem v Mariboru ali Celju. Prim. Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 524.

²²² Več glej Josip Vošnjak, Spomini (izbral in uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1982; Ivan Lapajne, Dvajsetletnica. Zgodovinske in spominske črtice o slovenskem posojilništvu ter pregled delovanja društva »Zveza slovenskih posojilnic v Celju«, Celje, 1903, str. 28–30.

²²³ SN, 7. 11. 1879.

²²⁴ S, 20. 11. 1879.

stolic za nekatere pravne predmete na graški univerzi še zmeraj ni bila uresničena. Vošnjak je izpostavil vseslovenski pomen graških stolic, ker da je potrebno, da »uradniki, ki občujejo s prebivalstvom, znajo jezik onega naroda, mej katerim žive«. Predvsem pa je v svojem govoru želel pojasniti novim vladnim predstavnikom, da je »slovenski narod zmirom protestiral zoper nespoštovanje svojih narodnostnih pravic«, parlament pa da tega ni hotel slišati, »deloma morebiti iz neznanja razmer, deloma pak vsled pomisleka, // ker se je v naših željah iskalo animoznosti zoper nemško narodnost, na katero nismo nikdar mislili. Vemo in čutimo, da vsi narodi v Avstriji premorejo kaj samo tedaj, ako prijateljski složno delajo v skupni smoter, narediti našo domovino trdno in močno.« Če je Vošnjak zaključil svoj govor z mislijo o dobi »jednakega prava in jednake svobode«, pa se je poudarjanje nemštva v monarhiji kljub temu nadaljevalo. Vlada sicer ni več izvajala pritiska na uradniški aparat, mu je pa zato dajala potuho in ni ukrepala v primerih neupoštevanja narodnih pravic. Vošnjak je kot primer navedel govejo kugo, ki je izbruhnila v ptujskem okraju. Ptujsko okrajno glavarstvo je »razglasilo dotične oglase« slovenskim občinam, »v katerih se često nijeden človek ne najde, ki bi nemški uradni slog prav razumel«, samo v nemškem jeziku. Ukrep je na Spodnjem Štajerskem povzročil nemalo razburjenja, slovenski poslanec pa je menil, da takšno ravnanje nikakor ni opravičljivo, še manj pa v skladu z decembrsko ustavo. Vlada je v podobnih primerih očitno mižala na eno oko. Za kršenje omenjenih narodnostnih pravic je zakonodajalec sicer predvidel 500 goldinarjev kazni. A ptujski okrajni glavar in njegovi uslužbenci tega računa niso videli.²²⁵

---

²²⁵ SN, 8. 11. 1879.

Zaostrovanje nacionalnih odnosov ob Taaffejevem nastopu

Po Taaffejevem nastopu so se začeli nacionalni odnosi med Nemci in Slovenci hitro zaostrovanje. Krepitev nacionalnih idej je prinesla tudi na Spodnjem Štajerskem ostro ločnico, ko dve nasprotujoči si politični usmeritvi nista več našli skupnega jezika v političnem kot tudi v vsakdanjem življenju. Prepad je postajal vse bolj nepremostljiv, oboji so za dosego lastnih ciljev uporabljali najrazličnejše metode in skušali preko medijev vplivati na ostalo prebivalstvo. Kljub temu, da je bila nacionalna ločitev duhov na Spodnjem Štajerskem že končana (v 60-tih in 70-tih letih se je meščanstvo že opredelilo za slovensko in nemško stran), so spodnještajerski Slovenci liberalne Nemce še vedno vse preradi razglašali za nemčurje in najhujše nasprotnike. Če so bili nemški liberalci Slovanom nenaklonjeni in niso upoštevali njihovih zahtev po enakopravnosti, pa Slovenci v krepitvi nacionalne zavesti nimalokrat niso tolerirali tistih, ki so se na Spodnjem Štajerskem opredelili za nemštvo in pristopili k nemškoliberalni stranki, pač pa so jih primerjali z odpadniki in narodnimi izdajalci, ki živijo na Slovenskem in niso nič drugega kot ponemčeni Slovenci. Element manipulacije je bil tako obmetavanje z najrazličnejšimi nazivi v časopisih, kjer je nemčur pridobil med slovenskim prebivalstvom izrazito negativno konotacijo. Na drugi strani je slovensko in spodnještajersko časopisje o Nemcih, ki so »z nami glasovali ali nam k častnej zmagi čestitali«, pisalo prave hvalospesve, ker da so »vsega spoštovanja vredni, z njimi je porazum in mir mogoč, z nemškutarji pa nikdar ne«. ²²⁶ Razpoloženje na Spodnjem Štajerskem med Slovenci tako ni bilo protinemško, ampak je vzrok medsebojnih (pogosto verbalnih) sporov tičal v političnem prepričanju in (ne)naklonjenosti nemških liberalcev do Slovencev, medtem ko so bili nemški konservativci zaradi koalicijske države in nacionalne tolerantnosti med Slovenci bolj »priljubljeni«.

Kljub temu, da Nemci niso bili ogroženi (obdržali so močne pozicije v mestih, v okrajni politiki, v sodstvu in sploh v javnem življenju), so se razmere po koncesijah Čehom in Slovencem na Kranjskem pričele zaostrovanje. Nemški ustavoverci, ki so na pobudo poslancev nemškega Naprednega kluba in radikalne leveice kot vodilnih predlagateljev proti »slavizaciji« monarhije in za ohranitev svojega »starega« posestnega stanja ²²⁷ ustanovili po jezikovnih naredbah sredi maja leta 1880 na Du-

²²⁶ SGp, 17. 7. 1879.

²²⁷ Spodnještajersko nemško časopisje je od začetka 80-tih let poudarjalo, da so spodnještajerska mesta starodavna nemška mesta. Celjska Deutsche Wacht je denimo še najbolj ognjevitno zagovarjala navedeno stališče o Celju kot starodavnem nemškem mestu (Cilli ist eine urdeutsche Stadt), ki so ga utemeljili nemški kolonisti na ruševinah rimske Celeje in ki je vse do konca 70-tih let, ko se je ob podpori vlade začela načrtna slovenizacija, obvarovalo svoj nemški značaj. Zato je list menil, da je potrebno braniti starodavno nemško posestno stanje (Besitzstand), saj da ne gre brez boja izgubljati pozicij (Grund und Boden), ki so jih priborili predniki. Toda spodnještajersko nemštvo se ni zavedalo gospodarskih in socialnih sprememb, ki so prebudile »nezgodovinske narode«, in videlo v krepitvi slovenske narodne zavesti slovenizacijo nemškega prebivalstva, vse skupaj pa postavljalo ob bok razmeram na Češkem, ki da so jim Slovenci sledili. Janez Cvirn, Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907, Zbirka Zgodovinskega časopisa, 5, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 1988, str. 5; prim. Judson, Guardians of the Nation, str. 27-28.

naju nacionalno naravnano društvo Deutscher Schulverein,²²⁸ so v začetku 80-tih let delovali zbegano in nemočno. Pristaši koalicije so celo izdajali brošurice, v katerih so kritizirali preživete ustavoverce²²⁹ in »slavili« novo obobje.²³⁰ Na Češkem so se pričeli stopnjevati nacionalni izgredi, ki so se pojavljali kot spopadi nemških »buršev« in čeških akademikov.²³¹ Na Slovenskem je nemška propaganda sicer pisala, »da niti nemški 'Schulverein' niti kdo drug izmej Nemcev ne namerava spodrivati slovenske narodnosti, da nikomur ne prihaja na um, da bi hotel ponemčiti le kakega posameznega Slovenca. Ako pa prečitamo nemške liste, nahajamo pogostoma dopise in članke, v katerih kaka zvita buča vender-le pove tajne namere naših nemških liberalcev.«²³² Proti nemški asimilacijski organizaciji so tudi nenemški narodi aktivirali svoja društva. Čehi so leta 1880 ustanovili svojo centralno organizacijo Ústřední Matice Školská, Slovenci pa leta 1885 Ciril-Metodovo družbo.²³³

Za Nemci in Poljaki so bili Čehi tretji narod avstrijske polovice, ki je dobil šolski sistem na vseh treh stopnjah. Hrvati so dobili srednje šolstvo v Dalmaciji in kasneje v Istri ter bili na stopnji Italijanov, ki niso uspeli pridobiti trajnega visokošolskega pouka v svojem jeziku. Na drugi strani so Ukrajinci v Galiciji premogli le osnovne šole v lastnem jeziku, srednje šole in visoko šolstvo pa je bilo v poljščini. Pri Ukrajincih in Romunih v Bukovini je bila univerza nemška, medtem ko so premogli svoje osnovne šole. Slovenci so v Taaffejevi vladi dosegli nekaj utrakvističnih srednjih šol, na drugih srednjih šolah je bila slovenščina le učni predmet za Slovence. Popolnoma slovenskih srednjih šol v tistem času ni bilo.²³⁴

Kar zadeva jezikovno vprašanje glede zunanjega jezika v upravi in na sodiščih, so obstajale razlike med »zgodovinskimi« in »nezgodovinskimi« narodi. Na Tirolskem jezik ni igral velike vloge, čeprav so bili nemško-italijanski odnosi zelo napeti. Prvi so se učili na svojih srednjih šolah italijanščino, drugi nemščino. Drugačen je bil odnos med Nemci in Slovani ali Italijani in Slovani. Uradniki, odvetniki in drugi izobraženci »zgodovinskih« narodov niso obvladali jezika »nezgodovinskih« narodov, medtem ko so obratno vsi obvladali jezik »zgodovinskega« naroda. Ko so »nezgodovinski« narodi ob svoji uveljavitvi v kulturnem življenju terjali na ozemlju,

²²⁸ Več o tem glej Judson, *Exclusive Revolutionaries*, str. 207–218; Werner Drobesh, *Deutscher Schulverein*, v: ZČ, 1992/2, str. 187–196; prim. Andrej Vovko, *Delovanje društva Südmark na Slovenskem Štajerskem do leta 1914*, v: Zbornik Janka Pleterškega, založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2003, str. 230–231. Nemški Schulverein je predstavljal kontinuiteto že poprej ustanovljenih nemških obrambnih organizacij. Prim. Bruckmüller, *Sozialgeschichte*, str. 419; Andrej Vovko, *Nemška šolska organizacija Deutscher Schulverein*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883*, str. 340–341.

²²⁹ Prim. *Das Ende der Verfassungspartei*, Verlag von Friedr. Otto Sintonis, Wien, 1882.

²³⁰ Prim. *Das System Taaffe*, Verlag von Friedr. Otto Sintonis, Wien, 1882.

²³¹ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična*, V, str. 36.

²³² SN, 5. 8. 1882.

²³³ Prim. Andrej Vovko, *Mal položi dar...*, portret slovenske narodnoobrambne organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918, Slovenska matica, Ljubljana, 1994, str. 21–24, 27–28, 35–39; Andrej Vovko, *Podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Štajerskem, ustanovljene do leta 1907*, v: ČZN, 1980/2, str. 352; Andrej Vovko, *Družba sv. Cirila in Metoda*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899*, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 37–39.

²³⁴ Fran Zwitter, *Nacionalni problemi v habsburški monarhiji*, Slovenska matica, Ljubljana, 1965, str. 165–166.

kje so prebivali, za svoj jezik vsaj pravice zunanjega jezika, so »zgodovinski« narodi te pogosto odklanjali. V Taaffejevem obdobju ni bila nemščina sicer nikoli proglašena za državni jezik, je pa vseskozi ostala notranji jezik državne uprave in državnih sodišč z nekaterimi izjemami, predvsem v korist italijanščine. Čehi so zahtevali leta 1879 uveljavitev obeh jezikov kot zunanjih jezikov, glede na notranji jezik pa se ni mnogo spremenilo. Nemci so na Češkem terjali nižje upravne in sodne urade na podlagi nacionalnih okrožij, ki bi se razdelili v nacionalne sekcije, ob tem pa so hoteli še reorganizacijo deželnega zbora po nacionalnih kurijah s pravico veta.²³⁵

Taaffejeva vlada je vnesla v nacionalne odnose precejšnjo dinamiko. Nemci, ki so upali, da bo vlada čimprej padla, so se vse bolj radikalizirali. V drugi polovici leta 1880 so se avstrijski Nemci pospešeno lotili obrambe svojih pozicij. Pred nemško-avstrijskimi strankinimi dnevi, ki so jih sklicali na Dunaju sredi novembra,²³⁶ je tudi spodnještajersko nemštvo ostreje nastopilo proti koalicijski vladi in jo obtoževalo koncesij, ki da so šle na njihovo škodo. »Je weiter das Ministerium mit seinen Concessionen ging, desto anmassender erhob die reactionäre Liga ihr Haupt, desto schwieriger erschien deren Befriedigung. Die auf Kosten der Deutschen gemachten Zugeständnisse konnten bisher den Heisshunger der Nationalen nicht stillen, und die Feudalen, welche die nationale Frage als in den Korb passenden Sport cultivirten, wussten die Unzufriedenheit immer frisch aufzustacheln.«²³⁷ V poudarjanju nemštva je v začetku maja leta 1881 vzniknil na Dunaju politični list *Deutsche Worte*, ki je štivil vse tiste nemško misleče ljudi, »die es treu und ehrlich meinen mit dem Deutschtum«.²³⁸ Nemška ustavoverna javnost je zahtevala razpustitev državnega zbora in zlom desne koalicije,²³⁹ v najslabšem primeru pa vsaj boj s političnimi nasprotniki in ohranitev močne nemške levice,²⁴⁰ čeprav so v državnem zboru ustavoverci izgubljali tla pod nogami.²⁴¹

Zadeve so postajale vse resnejše, ko je politična borba prerasla ozke okvirje in zašla v vse pore lokalnega javnega življenja. Nacionalna nasprotja so privedla do stanja, ko so z »bojnim krikom«, kot je to imenoval *Cillier Zeitung*, »Hie Deutschen – hie Slowenen« (oziroma »Svoji k svojim«), Slovenci pričeli zahajati v slovenske gostilne in trgovine, Nemci pa v nemške. Čeprav je spodnještajersko nemško časopisje obtoževalo Slovence, da skušajo s tem škodovati nemško mislečim trgovcem in gostilničarjem na deželi, ko z nacionalno propagando prepričujejo ljudi, naj ne hodijo k njim,²⁴² pač pa k slovenskim, akcija ni imela materialnega predznaka, pač pa izključno političnega.

²³⁵ Prav tam, str. 166–168.

²³⁶ CZ, 14. 11. 1880.

²³⁷ CZ, 17. 10. 1880.

²³⁸ MZ, 4. 5. 1881.

²³⁹ MZ, 20. 5., 22. 5. 1881.

²⁴⁰ MZ, 25. 5. 1881.

²⁴¹ Npr. znižanje šolske obveznosti sredi leta 1881 v državnem zboru, za kar so si prizadevali predvsem nemški konservativci. MZ, 5. 6. 1881.

²⁴² CZ, 24. 10. 1880.

Nacionalni nemir je še dodatno vzpodbudilo »prenovljeno« štetje prebivalstva. Potem ko je bil na mednarodnem statističnem kongresu leta 1872 v Petersburgu sprejet program za ljudska štetja (z jezikovno rubriko), je tudi v dvojno monarhijo počasi pricurjela ideja o vpeljavi le-te. Že v štetjih leta 1857 in 1869 so poskušali določiti narodnostni princip v Avstriji, toda na podlagi ocen uradov (in ne zavesti prebivalstva) glede jezikovne pripadnosti (kot zunanjšega vidika narodnosti) je bilo nemogoče podati realno sliko. Čeprav so se od 50-tih let 19. stoletja obotavljali vpeljati nov dejavnik, s katerim bi lahko (le) ocenjevali narodnostni vidik, je vprašanje, ki ga je sprožil petersburški kongres, povzročalo številne polemike že za časa nemškoliberalne (Auersperg-Lasserjeve) vlade v Avstriji. Če se je translitvanska polovica monarhije odločila uvesti tudi »materinski jezik«, pa je avstrijska polovica (s Taaffejem na čelu) določila rubriko »občevalni jezik« v popise prebivalstva in s tem povzročila veliko politizacijo (sicer nedolžnih) ljudskih štetij.²⁴³

Nova rubrika seveda ni bila primerna za določanje dejanske (nacionalne) strukture, še sploh na jezikovno mešanih območjih. Občevalni jezik je vlada sprejela v času, ko je mednacionalna sprava postajala vedno bolj nemogoča. Nacionalna polarizacija (in diferenciacija) je povzročila, da je občevalni jezik postal sredstvo manipulacije, ki ga je izkoriščal (predvsem) gospodarsko močnejši element (na Spodnjem Štajerskem nemški liberalci).

Dejstvo, da je bilo večinsko mestno prebivalstvo nemško, podeželsko pa slovensko, je pokazalo že prvo štetje po občevalnem jeziku leta 1880/81. Stara struktura prebivalstva je bila dejansko takšna, čeprav je bilo štetje zaradi nove rubrike kljub vsemu varljivo. Marsikdo je namreč vpisal nemščino, čeprav je v vsakanjiku uporabljal slovenščino. K temu je v letih nacionalne diferenciacije pripomogla propaganda, ki jo je nemška stran mnogo bolj krojila sebi v prid, pa tudi nepoznavanje dejanskih razmer. Uradno statistiko je v spodnještajerskih mestih, ki so imela povsem nemški značaj, s to rubriko »nadzirale« močnejši nemški element. Štetja niso podajala dejanskega stanja, ker je marsikdo podlegel lokalnemu nemškemu pritisku in se pri ljudskih štetjih priznaval k nemštvu. Tako so bili rezultati v večji meri posledica statistične kot pa realne asimilacije. Štetja po občevalnem jeziku so nagibala tehtnico pač v korist privilegiranih jezikovnih skupin, kar so Nemci na Spodnjem Štajerskem dejansko bili.²⁴⁴ Celje, ki je imelo še sredi 19. stoletja bolj slovenski značaj, so Nemci že sredi 70-tih let označevali za »pranemško« mesto.²⁴⁵ Kljub temu so bile razmere v Celju v začetku 80-tih let boljše kot drugje na Spodnjem Štajerskem, kjer je slovensko meščanstvo moralo v slabih razmerah začeti s političnim bojem.

Slovensko časopisje je prebivalstvo ves december²⁴⁶ vestno opozarjalo in svarilo, da naj bodo pri popisu zelo previdni in da naj »vsak v svojem krogu ljudi

²⁴³ Vlado Valenčič, Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880, v: Zgodovinski časopis (ZČ), 1974/3-4, 287-294; prim. Judson, Guardians of the Nation, str. 15.

²⁴⁴ Janez Cvirn, Nemci na Slovenskem (1848-1941), v: »Nemci« na Slovenskem 1941-1955, Ljubljana, 2002, str. 105; prim. Fran Zwitter, Nemci na Slovenskem, Sodobnost, 1938, str. 483-495; Andrej Studen, Zapleti okrog občevalnega jezika, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861-1883, str. 351-352.

²⁴⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 9-12.

²⁴⁶ Npr. SN, 12. 12. 1880, 30. 12. 1880.

*Nemška »trdnjava« ob Dravi (mariborski Stolni in Franc Jožefov trg
(današnji Slomškov trg) z mestno stolnico)*

podučti, da svojo slovensko narodnost vpišejo, če tudi včasih še drug jezik govore v hiši.²⁴⁷

V mestni občini Maribor je z vsemi mestnimi okrožji po popisu živelo skupaj z aktivnim vojaštvom 17628 ljudi. Od tega je bilo tistih, ki so v rubriko občevalni jezik vpisali nemščino, 13517. Slovenščino je navedlo 2431 oseb. Razmerje med nemškim in slovenskim jezikom je bilo v mestu po statistiki 76 % proti skromnim 13 %. Celje, ki je bilo s predmestji več kot trikrat manjše, je premoglo 5393 ljudi. 3301 prebivalec je navedel nemški jezik, 1872 pa se jih je odločilo za slovenski jezik. Razmerje v drugem največjem spodnještajerskem mestu je bilo 60 % proti 34 % v korist Nemcev. Na Ptuju je bilo razmerje 64 % proti 20 % v nemško korist. Od 4257 prebivalcev Ptuja jih je 2729 izbralo nemški jezik, 899 pa slovenščino.²⁴⁸ Iz statistike lahko razberemo, da je po občevalnem jeziku najvišji odstotek Nemcev živel v Mariboru, nato je sledil Ptuj z dobrimi 10 % manj, najmanj Nemcev pa je bilo v Celju, 60 %. Nacionalne strukture nikakor ne gre enačiti s statističnimi rezultati, ker je bilo na prelomu stoletja opravljenih nekaj analiz prebivalstva omenjenih mest. Robert Pfaundler je ugotovil, da je od prebivalcev mesta Maribor več rojenih na slovenskem jezikovnem ozemlju (55 %). V Celju naj bi bilo razmerje 70 % proti 30 % v slovensko korist, na Ptuju 60 % proti 40 %, prav tako v prid Slovencem. Z analizo pramateriala istega ljudskega štetja leta 1900 je do podobnih rezultatov prišel tudi Janko Mačkovšek, ko je ugotovil, da ima domovinsko pravico v občinah slovenskih političnih okrajev 71 % mariborskega, 69 % celjskega in 63 % ptujskega prebivalstva.²⁴⁹

²⁴⁷ SN, 5. 12. 1880.

²⁴⁸ Special-Orts-Repertorium von Steiermark, herausgegeben von k. k. statistischen Central-Commission, Wien 1883, str. 1, 200.

²⁴⁹ Cvirn, Nemci na Slovenskem, str. 104–105; Arnold Suppan, Slowenen und Deutsche in Krain, der Untersteiermark und in Slowenien in den Volkszählungen von 1880, 1910, 1921 und 1931, v: Geschichte

Po popisu je Slovenski narod resignirano ugotavljal, da so rezultati porazni, ker da je »mnogoteri hišni posestnik ali družinski oče mislil, da se v dotičnej rubriki samo vpraša, ali on zna nemški ali ne zna in je vpisal sebe in otroke mej Nemce, dasiravno poslednji ne znajo niti besedice nemškega, a on komaj malo za silo nemško tolče«. Prav tako so pod rubriko občevalni jezik med Nemce vpisali svoje posle nemški obrtniki, med njimi pa so se znašli celo kakšni narodnjaki, ki so bili »nevprašani mej Nemce vpisani«. Tako je časnik pozival, da je potrebno stvar pretresti in upoštevati napake ter opozarjal »prijatelje slovenske stvari, katerim je za to, da se vsak naš domačin k svojemu narodu prišteva, naj vse nepravilnosti in nezakonitosti, ki so se tu ali tam pri popisovanji godile, na dotično mesto naznanijo, da se popravijo«. ²⁵⁰ Toda kljub dejstvu, da so spodnještajerski liberalci izkoristili vsako priložnost za navidezno množitev nemštva, do ukrepov ni prišlo, čeprav je vlada podarjala svoje nadstrankarstvo in politično nepristranskost. O relevantnosti štetja po občevalnem jeziku pa dovolj zgovorno priča podatek, da ni bilo v Ljutomeru po šolski statistiki nobenega učenca z nemškim maternim jezikom, medtem ko je trg štel po popisu dobrih 40 % prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom. ²⁵¹

V ocenjevanju popisa prebivalstva je Cillier Zeitung menil, da se v Celju med meščani in uradniki ne da naštetih niti petdeset Slovencev, »četudi bi jih iskali z Diogenovo svetilko«, v bistvu pa je ponavljal ugotovitev neznanega dopisnika Slovenskega naroda, ki je leta 1874 resignirano zapisal, da je v Celju, čisto slovenskem mestu, »narodnjakov tako malo, da jih lahko preštejemo na prstih«. Toda neugodna socialna struktura slovenskega prebivalstva v mestu se je pričela v začetku 80-tih let izboljševati. ²⁵² Tudi v Mariboru, kjer je mariborski slovenski časnik ocenjeval, da je v mestu okrog 9000 Slovencev in 8000 Nemcev, medtem ko je bila okolica mest večinoma slovenska. V celjski okolici je tako med približno 2500 prebivalci živelo le slabih 120 Nemcev. ²⁵³

---

der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848-1941 (herausgegeben von Helmut Rumpler, Arnold Suppan), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1988, str. 314; o etnični strukturi spodnještajerskih mest glej Janez Cvirn, Andrej Studen, Etnična (nacionalna) struktura mest na Spodnjem Štajerskem (1880-1910), v: Zbornik radova prvog i drugog međunarodnog seminara zajednice Nijemaca Hrvatske - Zagreb (uredila Nives Rittig-Beljak), Varaždin: Tiskara Varteks; Zagreb: Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj, 2002, str. 115-123; prim. Vasilij Melik, O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861-1918, v: Zgodovinski časopis (ZČ), 1970/1-2, str. 45-46; Matjaž Klemenčič, Germanizacijski procesi na Štajerskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, v: ČZN, 1979/1-2, str. 351-369; Fran Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni, Učiteljska tiskarna v Ljubljani, Ljubljana, 1936, str. 63; Fran Zwitter, Prva štajerska narodnostna statistika, v: ČZN, 1937/1-4, str. 193; Emil Brix, Številčna navzočnost nemštva v južnoslovenskih kronovinah Cislitanije med leti 1848 do 1918, v: ZČ, 1987/2, str. 297-307 (Brix sicer navaja po popisu leta 1880 75 % nemškega prebivalstva za Ptuj in 64 % za Celje).

²⁵⁰ SN, 6. 1. 1881.

²⁵¹ Klemenčič, Germanizacijski procesi, str. 366.

²⁵² Janez Cvirn, Urbanizacija ter njeni vplivi na socialno in nacionalno strukturo Celja (1867-1914), v: Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci, Rogaška Slatina, Maribor, 1993, str. 303; prim. Janez Cvirn, Kri v luft! Čreva na plot! Oris družabnega življenja v Celju na prelomu stoletja, Novi tednik - Radio Celje, Celje, 1990, str. 16.

²⁵³ SGp, 17. 2. 1881.

Kazalo zbranih naznanilnic

za ljudstveni popis

dné 31. decembra 1880 v krajih, za katere pozvedba stanovalnih razmerov ni propisana

(Spisuje ga hišni lastnik ali njegov namestnik.)

P o u k.

- a) Hišni lastnik ali njegov namestnik naj na odkazanih mu naznanilnicah predno jih razdeli, napiše hišno in staniščno številko. Hišne številke, katere se rabijo v napovedi (fasiji) za davek od hišne najemščine, naj se ohranijo tudi tukaj. Ako v katerem kraju ni davka od hišne najemščine, naj se ohrani tista vrsta, po kateri so se doslej zaporedoma štela stanišča. Ako bi tega še ne bilo, oštevilijo se stanišča pri tleh začeni notri do najvišjega nadstropja zapored po številni vrsti.
- b) Hišni lastnik ali njegov namestnik naj razdeli naznanilce in pouk II dné 29. decembra 1880 med vse stanovalne stranke v hiši.
- c) Če hišni lastnik ali njegov namestnik sam v hiši stanuje, naj napolni naznanilnico tudi za se.
- d) Ako kaka stanovalna stranka obseza toliko oseb, katere je popisati, da ne zadostuje ena naznanilnica, rabiti je 2, ako treba tudi več, daje jih hišni lastnik ali njegov namestnik. V tem slučaju je v rubriki „Opomnja“ obrazca IV b omeniti, koliko naznanilnic se je pri vsaki taki stanovalni stranki napolnilo.
- e) Pobiraje naznanilnice, kar naj stori dné 3. januarja 1881, naj se hišni lastnik prepriča, ali so vse stanovalne stranke naznanilnice do dobrega napolnile in podpisale.
- f) Zbrane naznanilnice se sešijejo, v pričujočem kazalu po staniščnih številkah omenijo ter oddadô dné 4. januarja 1881 s potrdilom pristavljenim na konci naslednje razkaznice, privedši datum in podpis, da se ni izpustila nobena stanovalna stranka.
- g) Ako bi v katerem stanišči dné 31. decembra 1880 nihče ne stanoval, ali pa samo dejansko vojaštvo, katerega ne popisujejo nevojaški organi, treba je to izrečno povedati v kazalu. Tudi naj se in to v rubriki: „Opomnja“ omeni, če katera stranka noče prevzeti naznanilnic, ali pa ne odda o pravem času napoljenih naznanilnic. Ako bi pri kateri naznanilnici opazil kaj neresničnega, naj hišni lastnik tudi to v rubriki „Opomnja“ pričujočega kazala kratkoma omeni.
- h) Pobiraje naznanilnice naj se hišni lastnik ali njegov namestnik prepriča, ali so se za moške oseberojene v letih 1861 do vštévši 1871, za katere je po §^{ta} 19 propisa o ljudstvenem popisu prinesli izpiske iz rojstvenih knjig ali poverjene prepise rojstvenih listov, té listine prišile naznanilnicam.

Navodila za popis prebivalstva leta 1880

Čeprav so spodnještajerski Nemci po štetju obdržali poprejšnje »pozicije«, pa so (ob slovansko-konservativni koalicijski navezi) po ustanovitvi stranke Združene leve sredi novembra leta 1881²⁵⁴ začeli z ostrejšo nacionalno politiko in zahtevali ustanovitev Nemskega kluba, ki bo vsa politična vprašanja presojal skozi prizmo

²⁵⁴ Prim. Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 3, str. 207-210.

nemških nacionalnih interesov. Zmerni del ustavovercev in ustanovitev stranke sta jih razočarala, ker nista poudarjala nemškega nacionalnega duha.²⁵⁵

Slovinci, ki so se v spremenjenih političnih razmerah v Avstriji otresli vladnega pritiska in protislovensko naravnane uradništva pod vladno direktivo, so se začeli politično organizirati. »Naskok« na okrajne zastope in občine, ki so bili od srede 60-tih let v nemških rokah, je postajal uresničljiv. Kljub temu, da so se lahko v deželnem zboru naslonili zgolj na nemške konservativce in zaradi liberalne večine niso mogli računati na večje uspehe, sta ustanovitev Slovenskega političnega društva v Mariboru in nemško pisanega časopisa Súdsteirische Post ter razvoj slovenskih posojilnic spodnještajersko nemštvo potisnila v defenzivo, zaustavila njihov prodor na podeželje in omejila nemško politiko na mesta in nekatere trge.²⁵⁶ Svoje sile so Slovenci skoncentrirali zlasti pred Celjem, kjer se je po prihodu Josipa Serneca slovenska stran počasi, toda vztrajno krepila.

Personen-Nr. Zaporedna številka osebe	Name, u. jm. Familienname (Bunname), Vorname (Zaufname), Abelspedit und Abelsrang Ime in to: rodbinsko ime (priimek), ime (krajno ime), plemiški pridevek in plemstva čin	Geburtsort Spol		Geburtsjahr, nach Möglichkeit Monat und Tag Rojstveno leto, ako može, mesec in dan	Geburtsort Rojstveni kraj	Zuständigkeit (Primatberechtigung), Staatsangehörigkeit Pristojnost (domovinstvo), državljanstvo	Glaubensbekenntnis Vera	Stand Stan	Umgangsprache Občevalni jezik
		weiblich ženski	männlich moški						
I.	II.	III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
13	Kapelhart	1	6	2/II. 1865	Liebau	Haus-Liebau Grafen-Liebau		Liebau	Slovenisch
14	Konacius-Jubana	1		1855 9. April	Liebau	Großfeld	so	so	so
15	Aichma-Anna	1		1822 28. Juli	Pöben	Altenberg	so	Walden	Deutsch
16			7		Mirambel St. Martin				

Detajl popisnice popisa iz leta 1880 z rubriko o občevalnem jeziku

²⁵⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 100-102.

²⁵⁶ Janez Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja (1879-1893), v: ČZN, 2002/1, str. 9.

»Napad« na okrajne zastoje

Nekaj besed o zakonodaji

Za samoupravne zadeve so obstajali po obnovi ustavnega življenja v Avstriji ločeni uradi deželne samouprave. Izveden je bil dvotirni sistem uprave, ločitev uprave na državno upravo na eni strani in upravo v okviru lokalne samouprave na drugi strani. Na Štajerskem in v ostalih (slovenskih) deželah je obstajala relativno široka deželna samouprava z deželnimi zbori, ki so bili glavni nosilci deželne avtonomije in so sprejemali tudi deželno zakonodajo. V njihovo zakonodajno področje so spadale vse zadeve, ki niso spadale v delovno področje državnega zbora. Izvršilni organ deželnega zbora je bil deželni odbor (volil ga je deželni zbor, pri čemer je del odbornikov volila vsaka kurija, del pa celoten deželni zbor), ki mu je bilo poverjeno upravljanje deželnega premoženja, vodstvo uradov deželne avtonomije ter deželnih zavodov in ustanov. Za vodstvo deželnega zbora je imenoval cesar izmed deželnih poslancev deželnega glavarja in njegovega namestnika. Deželni glavar je bil tudi na čelu deželnega odbora. Glede deželne avtonomije so dežele razpolagale z deželnim premoženjem, ki večinoma ni bilo majhno, imele so pravico do določenih doklad k državnim davkom in do raznih samostojnih davščin, v okviru splošne avstrijske zakonodaje pa so imele pristojnosti glede nekaterih zadev deželnega pomena (deželni dobrodelni zavodi, zdravilišča, bolnice, muzeji, gledališča, sadjarske, vinarske in podobne šole). Čeprav je bila v decembrski ustavi iz leta 1867 pristojnost deželnih zborov izdatno povečana zaradi »dodelitve« zadev, ki v ustavi niso bile izrecno pridržane državnemu zboru, je ta razširjena pristojnost veljala le na papirju kakor v precejšnji meri sploh vsa zakonodajna pravica deželnih zborov. Pristojnosti državnega zbora so bile namreč našete tako izčrpno, da je deželnim zborom praktično preostalo zelo malo zakonodajnih področij. Na nižjih stopnjah je mogoče reči, da je obstajala določena lokalna samouprava v okviru okrajnih cestnih odborov, okrajnih blagajn, zdravstvenih zastopov, okrajnih šolskih svetov, na Štajerskem pa tudi okrajnih zastopov. Najnižjo stopnjo državne uprave so sicer predstavljala okrajna glavarstva, ki so delovala popolnoma neodvisno od organov dežele. Njim nadrejeni je bil deželni namestnik z namestništvom (na Štajerskem) oziroma deželni predsednik z deželno vlado (na Kranjskem in Koroškem). Slednji so bili organizirani strogo birokratsko in bili odgovorni samo ministru oziroma cesarju. Posledica dvotirnega upravnega sistema je bila predvsem vrsta konfliktov glede pristojnosti med državnimi (upravnimi) in samoupravnimi oblastvi. Enako je bilo z nadzorstveno pravico nad občino. Pogosto sta si jo v isti stvari prisvajali tako državna kakor samoupravna oblast in zahtevali od občine vsaka svoje.²⁵⁷

²⁵⁷ Več o tem glej Božo Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem, Teritorialno-organizacijske strukture*, Pravna fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor, 2000, str. 101-122; prim. Sergij Vilfan, *Uvod v pravno zgodovino*, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1993, str. 123-124.

Nad takšnim sistemom na Spodnjem Štajerskem ni bilo pretiranega navdušenja. Nasprotovanju je na Štajerskem botrovala tudi liberalna večina v dežel- nem zboru. Ker so bile možnosti za slovenski politični napredek na deželni ravni majhne, so se morali Slovenci zadovoljiti s koncesijami državnega zbora. Obstoječih razmer spodnještajerski Slovenci v glavnem niso podpirali. Še posebej na kmetih se je prebivalstvo navduševalo nad starimi konservativnimi načeli, katerih glavni zagovornik je bil poslanec Mihael Herman,²⁵⁸ češ da so »gosposke vedno druga dru- gje na poti ter smo prisiljeni vse v Dunaj porivati, da odtod dobimo postav za svojo deželo, katerih bi si lahko doma hitreje, boljše in ceneje osnovali.«²⁵⁹

Ko je avstrijska polovica monarhije po volitvah leta 1879 in po sestavi nove koalicije stopila na pot sporazuma in sprave ter »postala zavetje vsem njenim na- rodnom, zavetje pravici in pravej svobodi«, kot je to poudaril Franc Jožef v svojem prestolnem govoru devetega oktobra,²⁶⁰ se je na Spodnjem Štajerskem volilna borba ponovno pričela, ko je štajersko deželno namestništvo razpisalo volitve okrajnih zastopov. Kljub temu, da okrajni zastopi niso bili preveč priljubljeni, so s političnim bojem začeli tudi Slovenci, predvsem zato, ker so predstavljali politični prestiž na lokalnem nivoju.

Okrajni zastopi, ki so bili protiutež političnim okrajem in urad med obči- no ter deželnim zborom, so predstavljali deželno upravo še iz časov večje deželne avtonomije po marčni revoluciji.²⁶¹ Na Slovenskem so delovali zgolj na Štajerskem, medtem ko sta jih imeli še Češka²⁶² in Galicija. Namesto županij, ki so bile ena izmed zahtev Mariborskega programa,²⁶³ je štajerski deželni zbor v Gradcu potrdil ustanovitev okrajnih zastopov. Deželni zakon je sredi junija 1866 zapovedal osnova- nje območij okrajnih zastopov vsem političnim okrajem (na Spodnjem Štajerskem jih je bilo 20).²⁶⁴ Ob ustanovitvi so se okrajni zastopi na Štajerskem ob Češki pravi-

²⁵⁸ Herman se je neprestano zavzemal za uradno Avstrijo, ki naj ne bo niti nemška niti slovanska, niti madžarska, temveč katoliška. Vir vsega zla sta mu bila centralizem in liberalizem, ki da sta kriva obubo- žanja in demoralizacije ljudstva ter propadanja kmetijstva, obrtništva in meščanstva. Rešitev vsega zla je zato videl v decentralizaciji in samoupravi. Zavzemal se je za pravice katoliške cerkve, ostro obsojal »farško« gonjo in židovsko časnikaštvo. Podlaga državne politike naj bi bila krščanska morala, državi pa je tudi odrekal pravico vmešavanja v cerkvene zadeve. Svojih stališč ni spremenil vse do svoje smrti. Čeprav ga Josip Vošnjak v svojih spomih nadvse hvali, pa njegovega delovanja v državnem zboru ni odobral. »Hermanu družega ne roji po glavi, kakor reakcija (nazadnjaštvo) in klerikalstvo.« Studen, Liberalcem so kmetje španska vas, str. 46.

²⁵⁹ SGp, 15. 4. 1880.

²⁶⁰ SGp, 16. 10. 1879.

²⁶¹ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich (RGBl), 1862/18, § 17; prim. Ernst Mayrhofer, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, Zweiter Band, Wien, 1896, str. 434-437; 868-881; Oskar Gluth, Bezirksverbände, v: Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes (herausgegeben unter Mitwirkung zahlreicher Fachmänner von Ernst und Josef Ulbrich), Erster Band, Wien, 1905, str. 501-514; Ernst Mischler, Bezirkshaushalt, v: Österreichisches Staatswörterbuch, str. 514-517.

²⁶² O okrajnih zastopih na Češkem prim. Karel Adámek, Z dějin okresních zastupitelstev v království Českém, Tiskem Unie v Praze, 1908.

²⁶³ S, 7. 10. 1865.

²⁶⁴ Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Herzogthum Steiermark (LGBl), 1866/19, § 2; S, 15. 12. 1866.

loma pokrivali z mejami političnih in sodnih okrajev, ki so bili združeni. Na osnovi zakonov iz leta 1868 so bila obnovljena okrajna glavarstva, ki so se v primerjavi s prejšnjimi političnimi okraji povečala. V okrajno glavarstvo je bilo tako vključenih več okrajnih zastopov. Zaradi tega so bili ti manjši kot v Galiciji, kjer so zaradi sporov med sodnimi in političnimi okraji ter zaradi zmanjšanja slednjih spadali pod okrajna glavarstva.²⁶⁵

Okrajni zastopi so bili samoupravni organi. Med njihove pristojnosti so spadale načeloma vse občine določenega okraja. Delna izjema so bile tiste, ki so imele svoj statut in so bile v občinskih zadevah podrejene neposredno deželnemu odboru (na Spodnjem Štajerskem statutarna mesta Celje (po 1867), Maribor (po 1871), Ptuj (po 1887)),²⁶⁶ v zadevah, ki so jim bile poverjene s strani države, pa namestništvu. V ostalih zadevah statutarne občine vendarle niso bile izvzete iz okrajnih zastopov. Vseh okrajnih združenj prosto je bilo le deželno glavno mesto Gradec. Pooblastila, ki so šla okrajnemu zastopu, je izvajal zastop sam ali pa jih prepustil svojemu odboru.²⁶⁷

Že zakon iz leta 1862 je delno orisal delovno področje okrajnega zastopa. Z zakonom iz leta 1866 so stvari postale jasnejše. Ena bistvenih zadev glede zastopa je bil proračun okraja. Ta je vseboval skupno premoženje, pa tudi skupne potrebe okraja in njegovih institucij. Med okrajne institucije so spadale vse skupne ustanove in ukrepi, ki so bili po zakonu ali v skladu z zakonskim sklepom zastopa financirani iz okrajnih sredstev. To so bile ustanove, ki so se ukvarjale s kmetijsko politiko (melioracije, regulacije rek in potokov, živinoreja), z zdravstvenim varstvom, dobrodelne ustanove, prav tako pa še ustanove in ukrepi, povezani z obstoječimi državnimi in deželnimi zakoni. Ti so se dotikali olajšav občin glede vojaških nastanitev, njihove oskrbe in tudi pospeševanja splošne izobrazbe prebivalstva, dajali pa so okrajnim zastopom še kompetence na področju gradnje cest, železnic nižje stopnje, okrajnih hranilnic, zavarovalnic in podobno.²⁶⁸ Več okrajnih zastopov se je moglo pri vzpostavljanju skupnih ustanov ali ukrepov združiti. Za stvari, glede katerih se je okrajni zastop posvetoval z namestništvom ali z deželnim zastopstvom, je moral podati svoje mnenje, imel pa je pravico vložiti predloge glede interesov okraja na namestništvo ali na deželno zastopstvo. Ta dolžnost je obenem veljala še za okrajni odbor.²⁶⁹ Pravice okrajnega zastopa so segale tudi na področje davčnih doklad okra-

²⁶⁵ Georg Schmitz, *Organe und Arbeitsweise, Strukturen und Leistungen der Landesvertretungen, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VII/2*, Wien, 2000, str. 1382; Jože Žontar, Priločniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918, *Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste*, 1988, str. 102; prim. Peter Urbanitsch, *Die Wahlen in die Bezirksvertretungen der Untersteiermark. Rechtliche und Nationalitätenpolitische Aspekte im späten 19. Jahrhundert*; v: *Arhivistika - zgodovina - pravo*. Vilfanov spominski zbornik, *Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 30*, Ljubljana, 2007, str. 308.

²⁶⁶ Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Slovenska matica, Ljubljana, 1996, str. 453.

²⁶⁷ LGBl, 1866/19, § 3.

²⁶⁸ Schmitz, *Organe und Arbeitsweise*, str. 1382.

²⁶⁹ LGBl, 1866/19, § 49, 50, 51, 64.

ja, o čemer je govoril že prvi zakon. Stopnja za dodatke k direktnim davkom, ki jo je zakon iz leta 1866 odobril za Štajersko, je segala do 20 %.²⁷⁰

Pristojnosti okrajnega zastopa glede občinskih zadev je dopolnil junijski zakon iz leta 1866. Zastop je mogel prevzeti združevanje več kmečkih občin v eno, nadzor nad skupnim občinskim premoženjem in posestjo občine ter njenih ustanov kot tudi zadeve glede dodatkov k direktnim davkom, ki so presejali 20 %, in k davkom na živila, ki so presejali 15 %. Zastop je imel še pravico do privolitve gledečasne ali trajne odtujitve stvari, ki so izhajale iz skupnega premoženja ali skupne posesti občine, in glede razdelitve občinskih sredstev ter posesti. Razdelitev letnega presežka, ki je bil razdeljen med občinske člane, je potrjeval zastop. Na koncu je zastop še sprejemal posojila ali prevzel jamstvo, če je vsota posojila ali jamstva z vštetimi dolgovi presejala letne občinske prihodke in prihodke njenih ustanov.²⁷¹

Okrajni odbor je imel v zadevah svojega okraja posvetovalno in izvršno funkcijo. Kar se tiče premoženja okraja, je skrbel za običajne upravne posle in nadzoroval, vodil in upravljal okrajne ustanove. Pripravljali so letne predračune in letne obračune ter jih štirinajst dni pred pregledom zastopa dal njegovim članom na vpogled. Ob tem je pisal priprave za obravnave okrajnega zastopa in skrbel za izvrševanje njegovih sklepov. V vseh pravnih zadevah je odbor reprezentiral zastop in skrbel za poslovanje. Listine, ki jih je zastop nato izstavil, sta s podpisom overila predsednik in dva člana odbora. Za vse svoje uradno delovanje pa je bil odbor konec koncev odgovoren in zavezan okrajnemu zastopu.²⁷²

Število članov okrajnega zastopa je bilo odvisno od števila stalnih prebivalcev določenega okraja. Če je imel okraj manj kot deset tisoč ljudi, je prišlo v zastop 24 predstavnikov. Okraji, ki so imeli do dvajset tisoč ljudi, so imeli 30- do 32-članski zastop, tisti pa, ki so premogli med dvajset in trideset tisoč prebivalcev, so volili 36-članski zastop. Največ članov je imel zastop v okrajih, ki so imeli več kot trideset tisoč prebivalcev, in sicer od 40 do 42.²⁷³

Volitve v okrajne zastope se od volitev v deželne zbornice in v državni zbor v Avstriji niso bistveno razlikovale, ampak so temeljile na Schmerlingovi volilni geometriji volilnih kurij. Razdelitev mandatov na posamezne kurije je bila pravična le na papirju, ker je vsaka kurija dobila enako število mest v zastopu, čeprav je daleč največ prebivalcev okraja pripadalo kmečki kuriji. Favoriziranje Nemcev je bilo zaradi zastopstva interesov prisotno tudi pri volitvah v okrajne zastope. Mestna (in trgovsko-obrtna) kurija sta bili praviloma v njihovih rokah, medtem ko so Slovenci mogli računati na kmečko kurijo. Jeziček na tehtnici je tako predstavljala veleposestniška kurija, ki je marsikje »določila« naslednji triletni mandat.

Veleposestvo določenega okraja, ki je plačevalo najmanj 60 (na Češkem in v Galiciji 100)²⁷⁴ goldinarjev zemljiškega in hišnega davka brez doklad, je spadalo

²⁷⁰ LGBl, 1866/19, § 53.

²⁷¹ LGBl, 1866/19, § 57.

²⁷² LGBl, 1866/19, § 59, 60, 61, 62, 63.

²⁷³ LGBl, 1866/19, § 8, 9; prim. Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 309.

²⁷⁴ Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 308.

v najbolj privilegirano kurijo in s tem dobilo aktivno in pasivno volilno pravico. Če je bilo lastnikov določene veleposesti več, so izbrali enega, ki je volil in mogel biti voljen.²⁷⁵ V kurijo članov trgovsko-obrtnih zbornic²⁷⁶ so spadali vsi lastniki industrijskih in trgovskih podjetij ter lastniki rudnikov, ki so delovali v določenem okraju, ob tem pa plačevali v državno blagajno od svojih podjetij najmanj 60 (na Češkem in v Galiciji 100)²⁷⁷ goldinarjev direktnih davkov brez doklad. Tudi trgovsko-obrtna kurija je imela tako aktivno kot pasivno volilno pravico. Volivci obeh kurij so imeli, v kolikor niso prebivali v istem okraju, pravico voliti preko pooblaščenca, ki je moral imeti pasivno volilno pravico v zastop. Pooblaščenec je smel zastopati samo eno osebo, s tem pa nikakor še ni postal član okrajnega zastopa.²⁷⁸ Aktivno volilno pravico so imele v teh dveh kurijah²⁷⁹ tudi ženske, le da niso smele voliti same, ampak so to namesto njih opravljali pooblaščenca. Za poročene je volil kot pooblaščenec mož, za ostale kdo drug. Podobno je bilo z aktivnimi oficirji ali člani vojaških strank, ki so imeli oficirski naziv in so spadali v eno izmed teh dveh kurij. Kot volilni upravičenci so smeli glasovati le preko pooblaščenca.²⁸⁰

Mesta in trgi okrajev so tvorili tretjo kurijo. Pasivni volilni upravičenci za okrajni zastop so bili člani občinskih zastopov krajev, ki so spadali v to kurijo. Vse ostale občine so bile vključene v zadnjo kurijo kmečkih občin, ki jih je zastopal župan in še en volilni mož, ki ga je izvolil občinski odbor, če je imela občina več kot tisoč stalnih prebivalcev. Na vsakih naslednjih tisoč prebivalcev je bil izvoljen naslednji volilni mož.²⁸¹

Volitve okrajnih zastopov so bile vsaka tri leta (v Galiciji vsakih šest).²⁸² Volilna pravica je bila omejena le na eno kurijo. Če je bil nekdo volilni upravičenec v dveh ali več kurijah, je lahko volil le v eni. Prav tako je bil član več občinskih zastopov dolžan voliti v okrajni zastop le v občini, kjer je prebival oziroma v tisti, kjer je plačeval največ davka. Kdor je bil izvoljen kot volilni mož v več krajevnih občinah, je smel prevzeti mandat le v tisti, kjer je prebival oziroma spet tam, kjer je plačal najvišji davek. V okrajni zastop je mogel biti izvoljen vsak, ki je lahko kandidiral kot član občine pri volitvah v občinski odbor.²⁸³

V kuriji mest in trgov je za kraje, ki so volili skupnega okrajnega zastopnika, okrajni urad sestavil enotno listo, vsebinsko enake izkaznice kot v prvih dveh kurijah pa je volivcem izročil župan. Glede volitev zastopnikov kmečkih občin je okrajni urad za vsako občino volilnega okraja županu sporočil, kdaj se morajo izvršiti volitve volilnih mož, prav tako pa je nato ugotavljal zakonitost volilnih dokumentov v vsaki občini. Če ni bilo napak ali nepravilnosti, je vnesel izvoljene volilne može

²⁷⁵ LGBl, 1866/19, § 7, 12, 13.

²⁷⁶ V nadaljevanju trgovsko-obrtna kurija.

²⁷⁷ Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 308.

²⁷⁸ LGBl, 1866/19, § 47.

²⁷⁹ Ženska volilna pravica je bila vezana na občinsko volilno pravico. Prim. Melik, Volitve, str. 136-138.

²⁸⁰ LGBl, 1866/19, § 7, 14, 15.

²⁸¹ LGBl, 1866/19, § 7, 16, 17.

²⁸² Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 308.

²⁸³ LGBl, 1866/19, § 18, 19; prim. RGBL, 1862/18, § 9.

in župana na volilno listo zadnje, kmečke kurije celotnega volilnega okraja. Kakor hitro je bila lista popolna, je okrajni urad izstavil in vročil volilnim upravičencem izkaznice z vsebino ostalih treh kurij.²⁸⁴

Nadzor nad volitvami je opravljala volilna komisija. V prvih dveh kurijah so komisijo sestavljali najmanj trije možje, ki so določili iz svoje srede predsednika, volili pa so jo volilni upravičenci. Kurijo mest in trgov je za vsak kraj, ki je volil svojega zastopnika, nadzoroval pri volitvah župan kot predsedujoči, ob sebi pa je imel še dva člana občinskega odbora, ki ju je sam določil. V krajih, ki so volili skupnega zastopnika v okrajni zastop, je komisiji predsedoval župan volilnega okraja, v njej pa sta bila še dva člana, volilna upravičenca, izvoljena iz srede lokalnega volilnega telesa. Komisiji v kuriji kmečkih občin je predsedoval župan. Sestavljali so jo še štirje člani, ki so bili volilni upravičenci, voljeni prav tako iz vrst vseh volilnih upravičencev. Oblastni organ je lahko na volitve v okrajni zastop v kmečki kuriji poslal še posebnega odposlanca, deželno knežjega komisarja,²⁸⁵ ki je skrbel za izpolnjevanje zakonov in za vzdrževanje reda in miru.²⁸⁶

Volitve predsednika in namestnika so potekale po večinskem sistemu. Za izvolitev obeh je bila potrebna absolutna večina glasujočih. Če večina ni bila dosežena že v prvem krogu, je sledil drugi. Če še vedno ni bilo večine, sta napredovala v tretji krog dva kandidata z največ glasovi. Ob morebitnem enakem številu glasov v drugem krogu je kandidata, ki se je uvrstil v tretji krog, določil žreb, ki je v istem primeru v tretjem krogu odločil tudi končnega zmagovalca. Volitve okrajnega odbora so potekale po enakem sistemu. Okrajni odbor so sestavljali predsednik zastopa kot predsednik odbora in šest članov. Iz vsake kurije je bil voljen en odbornik, še dva pa izmed ostalih članov zastopa ne glede na kurijo. V primeru začasne zadržanosti predsednika odbora je ta sam imenoval svojega namestnika izmed članov odbora, v primeru trajne prekinitve funkcije je v roku štirinajst dni zastop izvolil za preostanek mandata novega predsednika. Trajna prekinitve funkcije člana odbora je pomenila izvolitev novega člana po prej omenjenem sistemu. Funkcija člana okrajnega zastopa je bila le častna. Samo predsednik in člani odbora so lahko dobili povrnjene stroške za gotovinske izdatke, povezane s poslovanjem, iz okrajnih sredstev. O načinu in obsegu teh nadomestil je odločal zastop.²⁸⁷

Okrajni zastopi v drugi polovici 60-tih let

Zaradi favoriziranja Nemcev niso bili okrajni zastopi na Spodnjem Štajerskem nič kaj priljubljeni. Prve volitve v okrajne zastope so bile na Štajerskem razpisane leta 1867 in so takoj pokazale nemško »premoč«. Josip Vošnjak je ostro nasprotoval »sestavi okrajnih zastopništev«, ki so bila »veliko bolj umetno izmišljena, kakor vsi Šmerlingovi volilni redi, kajti doseglo se bo, kar bi se človeku z ozirom

²⁸⁴ LGBl, 1866/19, § 28, 29, 30, 31.

²⁸⁵ LGBl, 1866/19, § 35.

²⁸⁶ LGBl, 1866/19, § 32.

²⁸⁷ LGBl, 1866/19, § 40, 41, 42, 43, 44, 45.

na narodnost prebivalcev na Spodnjem Štajerskem čisto neverjetno zdelo, da bo veliki večini okrajnih zastopništev zmagoval nemški element«. Menil je, da se lahko glede okrajnih zastopov vsak »iz volilnega reda prepriča, da nam Slovencem ne bodo zavetje naše narodnosti.«²⁸⁸ Z manj ostrine je o okrajnih zastopih spregovoril Janko Sernec konec leta 1866. Zdelo se mu je prav, da se bo na okrajni ravni vzpostavil nov organ, ker »dosihmal nismo imeli v svojih okrajih drugih opravnikov, kakor le vladine; vsaka občina si je smela izbrati svoje zastopnike, katerim je zaupala svoje zadeve, a zadeve celega okraja je imel v rokah le cesarski predstojnik. Nalagal je okrajne doklade in davke po svoji previdnosti.« Po njegovem je bilo potrebno »pripoznavati, da so oni gospodje dosti storili za blagor okrajev; vendar gotovo se nam mora tudi pripoznavati, da bi se lahko tu ali tam več storilo«, in zatrjeval, da lahko »trdno zaupamo, da je med nami toliko rodoljubnih mož, da bodo odsihmal več opravili v zadevah svojega okraja, tedaj nekako v svojih lastnih zadevah, nego so opravili dosihmal vladini uradniki.«²⁸⁹

Nepravičen volilni sistem (vsaka kurija je volila enako število odbornikov ne glede na število volivcev določene kurije) Serneca nikakor ni navduševal, ker »moremo Slovenci tudi o okrajnih zborih reči, da nismo dobili po postavi one veljave, ki nam gre«. Namenil pa je več časa in prostora volivcem. Medtem ko je za prve tri kurije le upal, da bo izvoljen kak slovenski poslanec, je vso pozornost posvetil kmečki kuriji. »Tam je pri nas toliko tisoč duš, kolikor je na primer posameznih velikih obrtnikov in kupcev v vsakem okraju; tedaj tisoč kmečkih duš velja toliko, kolikor velja en sam veliki obrtnik ali kupec. // Četrty oddelek izvoli svoje okrajne poslance po svojih občinskih županih, po večih občinah se izvolijo še drugi volivci po razmeri; al vendar se sme reči, da imajo naši župani oblast v rokah, okrajne poslance, to je, njih četrtrino izvoliti. // Menda se bo dalo nekaj opraviti, če se zbirajo ti volivci saj pred volitvijo, in če se zmenijo, koga hočejo izvoliti. Takega predtečnega zbora bo treba v vsakem okraju, ako nočemo biti prenagljeni pri volitvah.«²⁹⁰

Pred februarskimi volitvami leta 1867 je Josip Vošnjak menil, da se kmečkim občinam »gotovo po tem volitvenem redu krivica godi«, ker bi »po številu od njih plačanih davkov in po številu svojih prebivalcev morale imeti povsod same skoro toliko poslancev, kolikor vse druge skupine skupaj«. Svetoval je, naj volijo »poštene, pravicoljubne, izvedene kmete«, o katerih vedo, da niso »v pestih birokratov in da ne zaničujejo prosto slovensko ljudstvo«, ter »rodoljubne gospode, ki vedo za težave kmečkenga stana in se jim ne gabi v domačem slovenskem jeziku se pogovarjati«. Okrajem je še priporočal, naj »že pred volitvijo z obzirom na volivce naznanjajo vsem kandidate, da se potem glasi preveč ne razcepijo«, volivcem pa predlagal, da volijo tiste može, katere bodo svetovali rodoljubi v okraju in naj jih vsi enoglasno izvolijo.²⁹¹

²⁸⁸ S, 72, 8. 9. 1866.

²⁸⁹ Novice (N), 12. 12. 1866; prim. Viktor Vrtnjak, Prvi slovenski tabor v Ljutomeru, v: Svet med Muro in Dravo. Ob stoletnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868–1968, Založba Obzorja, Maribor, 1968, str. 431–432.

²⁹⁰ N, 19. 12. 1866.

²⁹¹ SGp, 1. 2. 1867.

V prvih treh kurijah, kjer je bil odločujoči element pač nemški, slovenska stran glede na tedanjo politiko dejansko ni imela realnih možnosti za kakšen večji uspeh.²⁹² Uspeh je bil mogoč le v kmečki kuriji. Zadnji Vošnjakov predlog so slovenski volivci z vso vnemo upoštevali. A že na prvih volitvah v kmečki kuriji februarja 1867 je prišlo v Slovenski Bistrici do napetosti in strankarske agitacije. Nekaj »nemškutarskih« volilnih mož je slovenskim volivcem namreč s pretvezo odvzelo volilne liste in jih raztrgalo, v zameno pa jim dalo liste s povsem drugimi imeni. Nemškim liberalcem akcija vseeno ni prinesla zmage v kmečki kuriji,²⁹³ kljub temu pa so imeli večino v okrajnem zastopu.

Na Ptuju so volitve prav zaradi tega predstavljale za Slovence velik problem. Predvsem je slovenske »simpatizerje« v kmečki kuriji motilo dejstvo, da med 45.000 prebivalci ptujskega okrajnega zastopa plača tri četrtnine davka 40.000 prebivalcev kmečke kurije, medtem ko voli iz svoje sredine le četrtnino zastopnikov. Svoj gnev so zlili na graški deželni zbor, ker »je pač vsakemu jasna 'modrost in pravičnost' štajerskega deželnega zbora, ki je to postavo napravil«, in prilili olja na ogenj z ugotovitvami, da je »tem gospodom le šlo za to, kako bi se na škodo narodnega življa ponemčenim mestjanom vkljub njihove ogromne manjšine pripravila premoč čez kmečke prebivavce«. Izvoljeni zastop jih ni prav nič navdušil, ker »se s pravo voljo volivcev čisto nič ne zlaga ter se je zgodilo, da v našem okrajnem zastopništvu sedi iz samega Ptujkega mesta 25 zastopnikov med tem, ko je narodna stranka iz zastopništva popolnoma izrinjena«.²⁹⁴

Tudi v celjskem okrajnem zastopu ni bilo nič drugače. »Naši kmetje se čudijo, kako je to mogoče, da v okrajnem zastopu nimajo več veljavnosti, kakor samo četrtnino vsih glasov, vendar pa znamenito večino, še več kot tri četrtnine okrajnih bremen le sami trpeti morajo.« Še večje nezadovoljstvo je vladalo v Celju po volitvah, ker da volilni imeniki veleposestniške kurije marsikdaj niso bili popolni popolni oziroma jih je vladajoča lokalna struktura prikrojila sebi v prid. »Ne bilo bi mogoče«, je menil časnik, »da bi med tolikimi kmečkimi lastniki, koji čez 60 fl. naravnega davka brez dokladov plačujejo, ne bilo se jih več našlo, kakor samih osem. Veliko jih še poznamo, koji plačujejo toliko davkov kolikor postava zahteva k tej volitvi, uradnija jih je sprevidela, sami se pa pri c. k. okrajnem uradu niso oglasili za volilni certifikat, ko postave niso poznali. // Toliko bolj so si prizadevali mestjani, vso vodo na svoj mlin napeljati. Nič menj ko 28 hišnih posestnikov iz mesta je bilo k volitvi poklicanih, da je pa to bilo mogoče, si ne moremo drugač razsoditi, kakor da je postava v tej točki res malo nejasna in nedoločna.« Nepravilnosti so se dogajale tudi v mestni kuriji. Volitev se je »po svojem županu vdeležilo Celjsko mesto, zato ko mesto ima tudi hranilnico, kojoj so ti modri gospodje za trgovino spoznali, al vendar na to čisto pozabili, da ne plačujejo zahtevanega pridobitvenega al dohodnega davka od hranilnice, postava pa vendar veli, da vsaki trgovec, obrtnik ali rudniški posestnik, koji plačuje naj menj 60 fl. pridobitnega ali dohodkinega

²⁹² Vrbnjak, Prvi slovenski tabor, str. 432.

²⁹³ SGp, 16. 2. 1867.

²⁹⁴ SGp, 1. 5. 1867.

davka ima pravico voljenja.« Še posebej je šlo piscu v nos dejstvo, da »bo vsako pranje le po volji čistih mestjanov se rešilo«, ker »ima v tretji skupini Celjsko mesto zopet pravico 5 zastopnikov voliti, tako je tedaj pet osminek celega zastopa na svojo stran pridobilo«. Višek je predstavljal okrajni odbor, kamor je bil izvoljen samo en zastopnik kmečke kurije. »Tedaj ima kmečko posestvo vsih 20 občin našega okraja s več ko 30000 duš, koji skoraj 4krat več naravnega davka plačuje, 10krat več vojakov daje ino naj menj 50krat več okrajnih cest posiplje, kakor vse druge skupine našega okraja med šestimi samo enega zastopnika v odboru.«²⁹⁵

Konec februarja so bile na sporedu še volitve v mariborski okrajni zastop.²⁹⁶ Ker so volitve v prvih treh kurijah že dale trideset zastopnikov, ki so bili sicer izvoljeni »po željah mestjanov, // nam pa se je pri volitvah velikih posestnikov s tem krivica zgodila, da se je dosti kmečkih velikih posestnikov izpustilo«,²⁹⁷ je bilo potrebno izvoliti še zadnjo četrtino. Tu pa se je zapletlo, ker »nikdar ne zadovoljnim mestnim zastopnikom to ni bilo zadosti. // Mestni župan in odbor se je bal, da bi nemška kultura škode trpela, če so le nekteri Slovenci kakor okrajni zastopniki izvoljeni. Izvoli se tedaj komite 7 mestnih odbornikov, da zato skrbijo, da se samo jihovi ljudi tudi kakor okrajni zastopniki izvolijo.« Po volitvah je bilo kljub temu več »belih slovenskih cedul kakor modrih (plavih) nasprotnih«, čeprav je »od mestne strani mnogo delavnih bilo kakor gospod Marko, stotnik Seidl, jegova znana adjutanta i.t.d., od slovenske strani pa nihče, kateri bi naše kmete podučeval«. Pa vendar je med Slovenci vladalo nezadovoljstvo z izvoljenim okrajnim zastopom, ker je bilo med »vsemi 40 okrajnimi zagovorniki 10 indiferentnih, 5 ne nam pravičnih in gotovo več kakor 20 odločenih nasprotnikov.«²⁹⁸

Volitve v okrajne zastope leta 1879/80 (na primeru mariborskega)

Če so Nemci »po slabi predstavi« slovenske politike leta 1867 povsod zmagali, v času Auersperg-Lasserjeve vlade pa imeli še »podporo« državne oblasti, se je slovenska politika ob Taaffejevem nastopu kar najresneje lotila osvojitve okrajnih zastopov (kljub nezadovoljstvu z njimi). »Naša zamotana, s prevelikim številom, deželnih in državnih, uradov in gospok preprežena, uprava se bo gotovo prej ali selej predruožčila. // Toliko gospok nam ni treba in jih stalno plačevati ne moremo. Vendar sedaj še do tega ni prišlo. Okrajni zastopi obstajajo in treba je, da se volitve marljivo udeležimo. Tako zabranimo vsaj nekoliko nadalješnje brezobzirno pometanje z okrajnimi potroški in dokladami«, je menil Slovenski gospodar in pozival volivce, da naj pridobijo »okrajne zastope v narodne roke«, če pa to ni mogoče, pa »izvolimo vsaj toliko narodnjakov, da bodo kos nemškutarjem v okrajnem zastopu na prste gledati.«²⁹⁹ Še posebej pozorno je časnik opozarjal, da je potrebno vestno

²⁹⁵ SGp, 16. 5. 1867.

²⁹⁶ SGp, 16. 2. 1867.

²⁹⁷ SGp, 16. 3., 1. 4. 1867.

²⁹⁸ SGp, 1. 4. 1867; Vrbnjak, Prvi slovenski tabor, str. 432.

²⁹⁹ Podobna stališča je v 70-tih letih zagovarjal zlasti Mihael Herman. Studen, Liberalcem so kmetje španska vas, str. 42-45.

preveriti volilne imenike »velikih posestnikov«, ki so v veliki meri krojili večino. Še pomembnejša je bila kmečka kurija, kjer je prebivalstvo volilo volilne može. »Močno svetovati je, da se izberejo povsod značajni, narodni može«, ki se bodo »leško porazumili z župani in vsi skupaj potem izvolili jednoglasno v okrajni zastop može, kakoršnih jihov z dačami in bremeni preobloženi stan, naš mili slovenski dom, najbolj potrebuje«. ³⁰⁰ Toda zaradi svoje gospodarske premoči se spodnještajerski Nemci nikakor niso umaknili iz političnega boja. Okrajni zastopi so predstavljali borbo na lokalni ravni s spremenljivo srečo, ker so imeli Nemci trdne postojanke v trgovsko-obrtni in mestni kuriji. ³⁰¹ V nacionalno napete odnose na Spodnjem Štajerskem so vnašali novih dimenzij, večjega političnega vpliva pa niso imeli.

Ko so novembra leta 1879 v Mariboru Slovenci nepričakovano zmagali na volitvah, so mogli pričakovati le manjše okrajne stroške, medtem ko zmaga večjega političnega pomena ni imela. Slovenska zmaga je pomenila predvsem zmago nad poprejšnjimi veljaki iz nemškoliberalnih vrst s Konradom Seidlom na čelu. Potem ko so Slovenci zmagali v veleposestniški in kmečki kuriji – mestna jim je bila zaprta – so prepotrebne glasove iskali v trgovsko-obrtni kuriji, ki so jo sicer povečini sestavljali mariborski meščani, tako da je Slovenski gospodar upravičeno pisal, da je »volilni red // neugoden kmetom«. Pravzaprav je nemška stran najprej prekršila sklenjeni dogovor. Slovenci so obljubili, da bodo volili vsakega predlaganega kandidata razen Seidla, če bodo ustavoverci podprli Slovincem naklonjenega Franza Bindlechnerja. ³⁰² Potem ko so se oboji strinjali, so ustavoverci vseeno volili Seidla, ker pa jih je prišlo premalo na volišče, so prodrli predlagani kandidati, med njimi Bindlechner, ki so ga »mestni gospodje zarad tega, ker je od Slovencev izvoljen s Slovenci glasoval, kazniti menili s tem, da so ga pri volitvi v mestni zastop izpustili«. ³⁰³

Slovenci so imeli tako med štiridesetimi zastopniki mariborskega okrajnega zastopa majhno večino. Ko so se konec novembra prvič sestali v Mariboru, so bili vsi (razen enega) »od Slovencev nasvetovani in voljeni zastopniki« kljub ostru zimi navzoči in imeli dvajset zastopnikov, med njimi tudi Janka Serneca in Frana Radeja. Ko so pod predsedstvom Josefa Schmidererja potrdili volitve v prvih treh kurijah, se je zataknilo pri kmečki kuriji, ko je »dr. Lorber, eden izmed najbolj znanih dohtarjev mariborskih, našel velikansko dlako ter poudarjal, da je izvolitev vseh 10 mož iz kmetске skupine neveljavna in da morajo kmetje zopet voliti«, ker da je nek župan poslal namestnika, ki da je »volil narodno«. Da je bila mera polna, je našel še neko podrobnost, češ da bi naj nekemu volilnemu možu vzel nekdo iz komisije volilni listič iz rok, namesto da bi ga sam položil na mizo. Liberalci so si pač na vse kriplje prizadevali zrušiti kmečko kurijo in ponoviti volitve, s čimer bi dobili priložnost za zmago v okrajnem zastopu. Ker je še okrajni glavar ugovarjal njegovim trditvam, je ob Lorberjevem naprežanju sledilo glasovanje, na katerem pa njegov

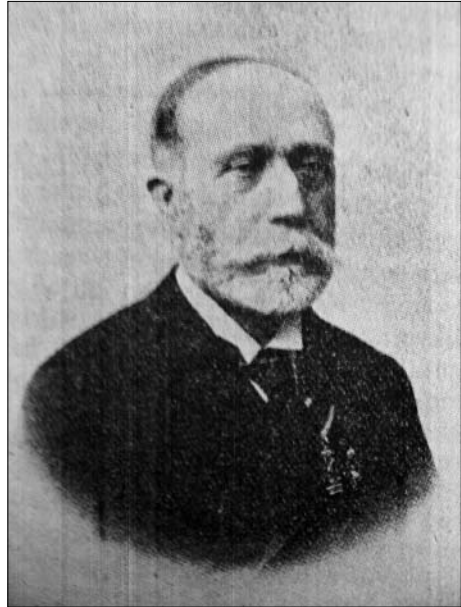
³⁰⁰ SGp, 11. 9. 1879.

³⁰¹ Geštrin, Melik, Taaffejeva vlada in položaj Slovencev, str. 512.

³⁰² SGp, 7. 11., 13. 11. 1879.

³⁰³ SGp, 20. 11. 1879.

predlog o ponovnih volitvah ni dobil zelene luči. Tedaj pa so se »nemškutarji // tako razsrdili, da so jezni pobrali šila in kopita in hajdi skoz dveri mah-nili tavun iz dolgo jim znane in priljubljene 'trdnjave' imenovane: 'Marburger-Bezirksvertretung'«. Ko je ostalo dvajset slovenskih zastopnikov, zaradi enega manjkajočega niso mogli izvoliti novega predsedstva, ker je zakon zahteval več kot polovico prisotnih. Očitno so liberalci dobro vedeli, zakaj so zapustili sejo in preprečili volitve novih funkcionarjev. Slovenski gospodar je ugotavljal, da so bili Duchatsch, ki je pravzaprav netil spor, za njim Schmiderer, Lorber, Seidl in Julius Pfrimer, vsi protislovensko nastrojeni, pravzaprav pa vsi »v svojih pisarnicah, štacurah itd. prav radi Slovence vidijo in so večji del svojega bogastva zaslužili in prejeli od slovenskega kmeta. Zato pa je ovi pobeg nemškutarjev z namenom

*Mariborski notar in politik Fran Radej
(Josip Vošnjak, Spomini (izbral in uredil
Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana,
1982, str. 333)*

Slovincem prvokrat izvolitev okrajnega odbora zabraniti, močno razžaljiv.«³⁰⁴ Kljub slovenski zmagi pa je bil izvoljen za predsednika mariborskega okrajnega zastopa Josef Schmiderer.

Po prvem slovenskem »napadu« je »marburgerca« (zaradi slovenskega nezadovoljstva z okrajnimi zastopi) v začetku leta 1880 energično protestirala proti slovenskim idejam o odpravi okrajnih zastopov, češ da je samouprava okrajev vendar potrebna, še posebej zato, ker so si spodnještajerska mesta s tem zagotovila dodatni vir finančnih sredstev.³⁰⁵ Tudi v deželnem zboru (pri nemških liberalcih) so slovenski pozivi naleteli na neplodna tla. Potem ko se je proti okrajnim zastopom izrekel Fran Radej, Mihael Herman pa je skupaj z nekaj konservativnimi nemškimi poslanci menil, da bi zadeva zaslužila poseben pretres v deželnem odboru, je večina liberalcev »potegnila z mariborskim advokatom dr. Duchatschem, ki se ni sramoval izreči, da so bili okrajni zastopi veselo sprejeti ('mit Jubel begrüsst'), čeprav je bila resnica povsem drugače, saj so bili, po besedah liberalnega poslanca Mathiasa Lohningerja, »zastopi komaj z večino 6 glasov sklenjeni v deželnem zboru, a o kakšnem veselju ni nikder kaj brati«.³⁰⁶

³⁰⁴ SGp, 20. 11. 1879.

³⁰⁵ MZ, 11. 1. 1880, 14. 1. 1880.

³⁰⁶ SGp, 1. 7. 1880.

Märburger Zeitung.

Die „Märburger Zeitung“ erscheint jeden Sonntag, Mittwoch und Freitag. Preis — für Märburg ganzjährig 6 R., halbjährig 3 R., vierteljährig 1 R. 50 fr.; für Postführung ins Haus monatlich 10 fr. — mit Postführung: ganzjährig 8 R., halbjährig 4 R., vierteljährig 2 R. Inseratensätze 8 fr. per Zeile.

Aufhebung der Bezirksvertretungen?

Märburg, 10. Jänner.

Eine zahlreiche Partei wünscht die Aufhebung der Bezirksvertretungen. Wir begreifen, daß bei dem beschränkten Wirkungskreis dieser Vertretungen der fragliche Wunsch entstanden. Wir stellen uns auch gerne auf die Seite Jener, welche erklären: so kann die Sache nicht länger bleiben; wir schlagen jedoch vor, die Bezirksvertretung nicht aufzuheben, sondern dieselbe weiter zu entwickeln, zu einer möglichst vollstehenden und wirksamen Einrichtung auszubilden, welche aus die Rollen der gesamten Bezirksverwaltung beträchtlich vermindert.

Soll der Rechtsstaat ein harmonisches Gefüge sein, dann darf auch der Bezirk einer Vertretung nicht entbehren — so wenig als die Gemeinde, als das Rand. Ein so wichtiger Theil der staatlichen Verwaltung, wie der Bezirk, darf nicht hervorgerissen, nicht seines natürlichen Rechtes beraubt werden. Der Bezirk, wie er nach Umfang und Bevölkerung ist, kann lebensfähiger organisiert werden, als die Gemeinde, weil er über die richtigen Kräfte verfügt und verdient daher auch thätigste die geplante Zurücksetzung.

Die Bezirksvertretung hat sich bisher bewährt und die Aufgaben, die ihr das Gesetz zugewiesen, befriedigend gelöst. Daß die Bezirksvertretung nicht umfänglich gewirkt, ist nicht ihre Schuld, sondern die Schuld Jener, welche dieselbe mit so engagierten Tönen loben gerufen und mens ein Laval verdient, so ist es die Schuld nicht dieser Vertreter, die noch nie eine Erweiterung ihrer Rechte beantragt. Die bisherige Thätigkeit der Bezirksvertretungen, die Verwaltung der Bezirks-Sparcassen, der Ausschüssen in den Bezirken, der Bezirksgemeinden und Städte geben uns die Gewißheit, daß auch der selbständige Bezirk die

Männer finden nicht, die seine Vertretung braucht, um höheren Ansprüchen zu genügen. Dolten wir sehr in jedem Maße, das wir erwerben und machen wir zu erlangen, was noch fehlt und weisen wir dringend bedürfen. Fordern wir die Selbstverwaltung des Bezirkes — verlangen wir, daß die Bezirksvertretung mit der Führung dieser Geschäfte betraut werde. Der Bezirk muß dem Bezirke selbst gehören.

Franz Wiesenthaler.

Zur Geschichte des Tages.

Zur Bekräftigung der Tischchen betreffs der Schule müssen 200.000 fl. in den Vorauszahlung eingestellt werden. Die Noten sind gewollt, dieses Erforderniß zu bewilligen und sollen zur Gegenleistung die Tischchen bei der Grundsteuer nachgeben. Wie stark muß die nationale Leidenschaft der Lehrern geworden sein, wenn sie als solche Leute und gute Bedner ein Geschenk von fünf Millionen Gulden auf Kosten der übrigen Länder, somit auch auf ihre eigene Rechnung, zugesprochen.

Der ungarische Ministerpräsident ist bemüht, seine erschütterte Stellung zu befestigen. Er läßt die Gegner anfordern, ihrer persönlichen Opposition zu entsagen; die vordemten Forderungen — Ausgleich und Einkommen — den der Boden zur Verhängung. Die Opposition zeigt sich zur Stunde noch unerschütterlich.

Die Albaner sind zum Angriffe auf die Montenegriner geschritten und senden Abgesandte zu den christlichen Stammesgenossen, um diese zur Abhilfe zu bewegen. Zugabe haben waffenhaft mit und werden von den Befehlshabern der türkischen Truppen nicht gebietet. Diese vertragswidrige Haltung der Albaner kann für diese nach zu folgenschweren Verwicklungen führen.

Das radikale Ministerium in

Frankreich hält strenge Musterung unter den Mitgliedern und Verwaltungsgewerben. Aus den gemäßigten Gegnern werden erbitterte Feinde; allein die Republik hat keine andere Wahl und jetzt offenen Kampf dem heimlichen Unterabern ihrer Stellung durch die eigenen Diener vor.

Vermischte Nachrichten.

(Elektrisches Licht.) Ein Telegramm der „Times“ aus Philadelphia besagt in vollem Umfange die Größe, welche Edison mit der Anwendbarkeit des elektrischen Lichtes auf praktische Zwecke erreicht hat. Er korrespondent der „Times“ brachte Samstag und Sonntag bei Edison in Pennsylvania zu und beide Gelegenheiten, ihre Erfahrungen zu unterrichten, welche das besten Licht das vollständig zeigen werden. Die elektrische Beleuchtung ist billiger und besser als Gas und strahlt fast gar keine Hitze aus, so daß sie auch weniger feuergefährlich ist. Etwa 60 Lichter brannten zehn Tage ununterbrochen, ohne daß das kleine Gasleitern aus Papiermaché in der Glöckel, die das Licht ausströmte, beschädigt worden wäre. Alle Vorrichtungen sind höchst einfach. Die Glöckel, welche das erdennende Gasleitern umfließt, ist bis auf ein Millimeter eines Aluminiumdruckes leer gemacht. Als Generatorien empfiehlt Edison Dampfmaschinen von 6 bis 8 Pferdekraft. Eine Lampe kostet etwa einen Schilling, während ein Verbrauchungsquantum gleich etwa 10.000 Fuß Gas für weniger als zehn Pence sich berechnen läßt. In Berlin darf sich jetzt Alles mit Edison's elektrischem Licht beleuchten, wo sonst Gas gebraucht wurde.

(Chemischsches Licht.) Aufmerksam der (Königliche) unter dem Namen „Königliches Salz“ kommt seit einiger Zeit ein chemisch präpariertes Salz in den Handel, welches geizt sein soll,

Mariborski nemški list (izhajal med leti 1862-1945)

Slovensko politično vodstvo pa je ubralo svojo politično taktiko. Ko sta prišla po volitvah konec maja leta 1880 v slovenske roke ptujski in ormoški okrajni zastop, je postajalo jasno, da bo slovenska politika delovala v slogu politike majhnih korakov. Čeprav ni šlo za pomemben politični faktor, so Slovenci kipeli od navdušenja, ko so »na Štajerskem nemškutarjem vzeli dve trdnjavi, iz katerih so se naši nasprotniki mnogo let režali nad nas«. ³⁰⁷ Po osvojitvi ptujkega in ormoškega zastopa je več težav predstavljal okrajni zastop v Slovenj Gradcu, kjer je prišlo do malverzacij, ko je bil »imenik velikih posestnikov kakor se pravi čudovito strankarsko-nemčurško in nepostavno sestavljen, tudi se ni, kakor do sedaj vselej, pri vseh občinah na javni ogled razpoložil. Časnik je razglabljal, da tiči vrok nepoštenih

³⁰⁷ SGp, 3. 6. 1880.

nemških nakan gotovo v odsotnosti deželnega poslanca Jožefa Šuca, češ da je s tem narodno delo nekoliko zaspalo, Nemci pa so priložnost s pridom izkoriščali.³⁰⁸

Nejevoljo pa so med Slovenci povzročile predvsem razmere v mariborskem okrajnem zastopu. Ko se je zataknilo pri finančnem poročilu, (nadzorna komisija je pod vodstvom Frana Radeja ugotovila, da nekaj ni v redu »zastran 'Kreisamta z vrtom«, kjer da nihče »celih 13 let ni položil nobenega računa«), je Slovenski gospodar zadovoljno razpredal, češ da privošči nemški strani večino v odboru okrajnega zastopa (trije nemški in dva slovenska člana), še posebej zato, ker da je »velik 'škan-dal' za celo staro liberalno-nemško 'gardo' v Mariboru // dobro zaslužena kazen za grehe, katerih je se ta stranka kriva storila, ko je Slovencem vsled njihove zmage pri volitvah pristojno večino v odboru zabranila.«³⁰⁹ Vendar pa je sklep okrajnega odbora, da se naj od prejšnjega predsednika Konrada Seidla, ki da je bil glavni krivec za neporavnane račune, denar »tudi s pomočjo sodnije iztirja«, naletel na gluha ušesa, ker nista predsednik Schmiderer in njegov namestnik Duchatsch v zapisniku sklepa niti omenila, kaj šele izvršila.³¹⁰ Da je bila zadeva precej resna, je potrdil tudi mariborski župan Matthäus Reiser, ki je »pismeno protestiral zoper pometanje denarjev na škodo mesta«.³¹¹

Težave so se pojavljale tudi v celjskem okrajnem zastopu, kjer se je ob številnih slovenskih članih (večino so imeli sicer Nemci) uradovalo »izključljivo v nemškem jeziku«. Slovensko časopisje je pozivalo slovenske politike, »naj konec storijo grdi nemškutariji, ki se šopiri pri tem uradu«, saj da so Slovenci dobivali vabila na seje le v nemškem jeziku, pa tudi zapisniki so bili »v ptujem jeziku«. »Če plačujemo Slovenci davke, imamo menda tudi pravico tirjati, da se nam pošiljajo dotična pisma itd. v domačem jeziku, da nam ne bo treba letati okrog ter iskati tolmačev.«³¹²

Leta 1880 je večina okrajnih zastopov kljub vsemu dobila slovensko večino, najhujši boj pa je potekal za mariborski, celjski in ptujski okrajni zastop, kjer so gospodarsko močnejši Nemci zastavili vse sile za svoj uspeh (prav tako tudi Slovenci, ki so razen v Celju zmagali v Mariboru in na Ptujju).

Volitve v okrajne zastope leta 1883

Nezadovoljstvo z okrajnimi zastopi se je na Spodnjem Štajerskem nadaljevalo. Slovenci so bili (v veliki večini) za njihovo odpravo (zaradi favoriziranja Nemcev pri volitvah) ali pa za pravičnejši volilni sistem, saj da Slovenci »večino okrajnih stroškov plačujejo«, a imajo »skoro povsod malo ali nič govoriti«. Glede na to, da je imel »glavno« besedo pri okrajnih zastopih deželni zbor, ob liberalni večini ni bilo mogoče računati na bistvene spremembe. Časniki so pozivali predvsem k pametni in premeteni politiki ter vnovičnemu slovenskemu prodoru v okrajne zastope, s

³⁰⁸ SGp, 10. 6. 1880. Poslanec Šuc je bil na deželnozborskih volitvah leta 1878 sicer slovenski protikandidat, medtem ko je Slovence zastopal F. Schmitt. Melik, Volitve, str. 389.

³⁰⁹ SGp, 19. 8. 1880.

³¹⁰ SGp, 9. 9. 1880.

³¹¹ SGp, 16. 9. 1880.

³¹² Prav tam.

SLOVENSKI GOSPODAR.

List ljudstvu v poduk.

Izahja vsak četrtik in velja s poštno vred in v Mariboru s pošiljanjem na dom za celo leto 3 gid., za pol leta 1 gid. 60 kr., za četrt leta 80 kr. — Naročnina se pošilja opravištvu v dijaškem smentlaču (Knabenseminar). — Doležniki tiskovnega društva dobivajo list brez posebne naročnine.

Posamezne liste prodaja knjigar Novak na voličnem trgu po 6 kr. — Rokopisli se ne vračajo, neplačani listi se ne sprejemajo. Za ostanila se plačuje od navadne vrstice, če se natisne enkrat 8 kr., dvakrat 12 kr., trikrat 16 kr.

Kakšen prijatelj je celjski nemčurski listič Slovincem.

(Dopis iz celjske okolice.)

Krajni šolski svet za celjsko okolico je meseca junjaka pretečenega leta sklenil, da se ima v njegovem delokrogu uradovati v slovenskem jeziku. To je tudi celó pametna reč, kterej se razumen človek na celem svetu ne more ustavljati. Pričakovati bi torej bilo, da mu bo tudi okrajni šolski svet za celjski sodnijski okraj odgovarjal v ravno tistem, to je v domačem, slovenskem jeziku, v katerem mu krajni šolski svet pošilja svoja poročila. Toda veliki prijatelj (?) naših kmetov, znani dr. Glantschnigg, je dosegel s svojim nasvetom pri okrajnem šolskem svetu, da se pri tem uradu pisari izključljivo le v edino zveličavnem nemškem jeziku. Taljubezajivi kmetski prijatelj toraj hoče po vsej sili, da si slovenski kmetje najamejo in drago plačujejo tolmača, kateri naj prestavlja nemški pisana pisma, ki dohajajo krajnim šolskim svetom od okrajnega sveta, na domači, slovenski jezik.

Ti dragoletni „kmetski prijatelj“ doktor Glantschnigg, ali ne veš, kako se ima govoriti s slovenskim kmetom? Ali mar misliš, da smo mi kmetje samo za to, da bomo zraven drugih silnih stroškov morali vedno najemati in po nepotrebnem plačevati tujce, kateri nam bojo tolmačili tvojo nemčursko brozgo? Zakaj se ne bi slovenski govorilo in pisalo nam slovenskim ljudem, da bomo sami vedeli, kaj se od nas želi? Če si res pravi „kmetski prijatelj“, privoščí nam to dobroto, drugače te smatramo vedno kot lisjaka.

Načelnik krajnega šolskega sveta za celjsko okolico g. Lipovšek ni hotel sprejemati v tujščini pisanih dopisov okrajnega šolskega sveta, temveč je na kratko zapisal na vsako tako pismo: Ne razumim Fr. Lipovšek m/p. Okrajni šolski svet celjski pa meni, da ima pravico tirjati od svojih podložnih šolskih

svetov, da se ti morajo naučiti nemškega jezika, ali plačevati pisarča, ki bo ljudem jasníl, kaj g. dr. Glantschnigg, g. Haas ali g. Ambrozič od njih želijo. Govorilo se je vže o kazni, ktera se ima naložiti imenovanemu načelniku, šolskemu očetu Lipovšku, če si ne bo hotel najeti in plačati nepotrebnega pisarča. Okrajni šolski svet se celó opira na glasoviti paragraf 19, vsled kterega ima okrajni šolski svet pravico, terjati od svojih podložnikov, da morajo sprejemati njegova nemška pisma. Ces. kraljevi okrajni glavar Haas je podpisal na tem pismu.

Vlada, ki je pravico obljubila vsem narodom, vidi sedaj lahko, kako se nalagajo ljudem nepotrebna bremena! — Bomo videli, kaj nam reče minister Konrad.

Opozorujemo pa druge krajne šolske svete, naj nikakor ne sprejemajo v tujščini pisanih naznanil in dopisov svojih predpostavljanih šolskih svetov. Kajti živa duša ne sme siliti, da bi se zavoljo nekterih vrtoglavih nemčurskih lisjakov morali učiti tujega jezika. In če nemški jezik še tako dobro razumevajo, tirja narodni ponos, da ne ližejo „tujčeve pete“, kakor to delajo nekteri slovenski Judeži, katere bodi sram pred celim poštenim slovenskim svetom.

Gospodarske stvari.

Vinoreja ali vinstvo.

(Spisuje France Jamšek.)

„Vinograd obnačvati
Slovincem vsak mora znati;
Kdor delal prav ne bo,
Naj pije pa vodo.“
Slomšek.

I. Vinska trta, trs ali loza.

Vinska trta je grm s kolenčastimi vejami, ktere se spenjajo s svojimi žvegeljnu podobnimi rokičami (viticami) preko grmovji in drevji, če ji ni človek nalašč zato kóla postavil.

☛ Dnešnji list ima 1/2 pole „Cerkvenske priloge“ kot prilogo. ☚

Mariborski konservativni slovenski časnik (izhajal med leti 1867-1941)

čimer da bi »vsaj liberalnim kričačem in nemškutarjem na prste gledali«. Na prvih volitvah v Taaffejevi dobi je slovenska politika sicer že rodila sadove, ko so padli v slovenske roke okrajni zastopi v Ljutomeru, Ptujju, Gornjem Gradu, Sevnici, Slovenj Gradcu, Ormožu in Gornji Radgoni. Večji problem pa sta pred novimi volitvami predstavljala zastopa v Mariboru in Celju (prav tako še na Ptujju). V Mariboru je slovenska stranka na prejšnjih volitvah sicer zmagala, toda »eden se je dal baje za 300 fl. od nekega premožnega nemčurja podmitati, // eden ali dva sta rado z liberalci vlekla, mnogi pa niso redno k sejam dohajali«. Tako sta imela predsednik Josef Schmiderer in namestnik Ferdinand Duchatsch proste roke pri okrajni politiki, kjer so se na primer »v okrajni šolski svet na 6 let zmuznili zopet sami naši narodni sovražniki«. ³¹³ V Celju so na zadnjih volitvah zmagali ustavoverci in prevzeli nadzor z županom Josefom Neckermannom in odvetnikom Eduardom Glantschniggom na čelu ter poslovali z veliko izgubo. Glantschnigg je tudi dosegel, »da se pri tem uradu pisari izključljivo le v edino zveličavnem nemškem jeziku«. Ko je predsednik krajevnega šolskega sveta celjske okolice Lipovšek na vsak dopis v nemščini odgovoril, da ga ne razume, mu je okrajni šolski svet zagrozil s kaznijo, češ da ima okrajni šolski svet pravico, terjati od svojih podložnikov, da morajo sprejemati njegova nemška pisma.« ³¹⁴

Pred novimi volitvami so Slovenci tako imeli nemalo težav. Lavoslav Gregorec je pozival k pametnemu postopanju in trezni volilni borbi, čeprav je bilo na zmago upati le v kmečki kuriji, ker so recimo v veleposestniški kuriji volili tudi taki, ki so imeli v Celju ali Mariboru le hišo, a plačevali kljub temu več kot 60 goldinarjev skupnih davkov ³¹⁵ (slovenske pritožbe glede tega je štajerski namestnik baron Guido Kübeck zavrnil). Neugodna tla so bila tudi v trgovsko-obrtni in mestni kuriji. ³¹⁶ Tako je po marčevskih volitvah (1883) mariborski okrajni zastop zopet padel v nemške roke, v Celju pa se je stvar nekoliko zavlekla. V mestno kurijo, ki se »cepi, ker voli Celjsko mesto in Vojnik nemško, Šentjur in pa Žavec narodno«, je namreč celjska mestna občina delegirala pet zastopnikov. Potem ko je namestništvo ugotovilo, da je mesto upravičeno do dveh zastopnikov, je Neckermann vložil pritožbo, kar je volitve nekoliko prestavilo. ³¹⁷ Medtem ko so v veleposestniški kuriji Slovenci imeli najmanj možnosti prav zaradi tistih volivcev, ki so smeli voliti le zato, ker so imeli v Celju hišo in bili uvrščeni med veleposestnike, je tako ob slovenski kmečki kuriji in nemški trgovsko-obrtni kuriji odločala o zmagi v okrajni zastop prav ta kurija. Kljub šibki slovenski zmagi v mestni kuriji (zaradi manjšega števila celjskih mestnih članov zastopa) so Nemci po zaslugi veleposestniške kuriji, vseeno zmagali. Toda Slovenci so kljub temu zadovoljno ugotavljali, da je celjski okraj pokazal slovenski značaj in optimistično zrli v nove volitve. ³¹⁸ Še slabše se je godilo konjiškemu okrajnemu zastopu, kjer da je slovenska zavest očitno nekoliko zaspala,

³¹³ SGp, 25. 1. 1883.

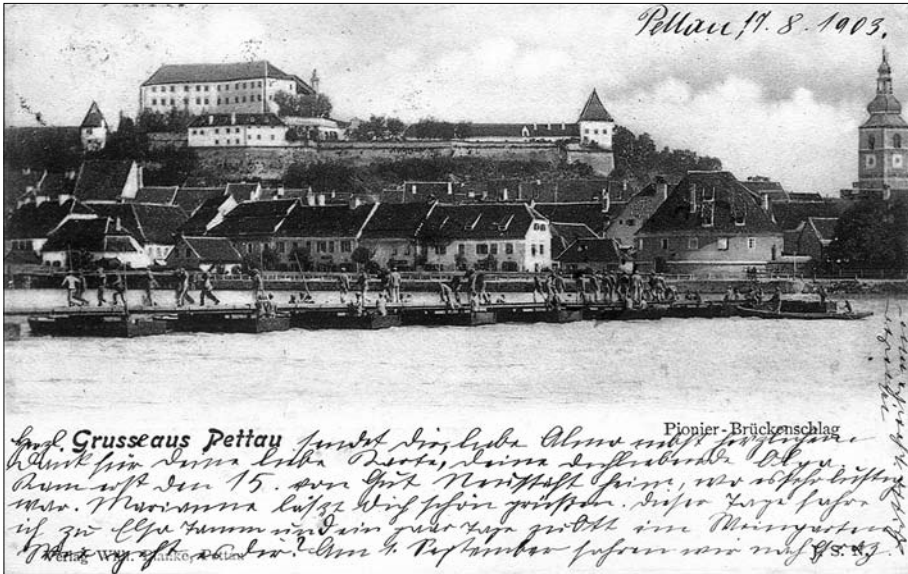
³¹⁴ SGp, 1. 2. 1883.

³¹⁵ SGp, 15. 3. 1883; prim. Südsteirische Post (SP), 30. 1., 20. 2. 1883.

³¹⁶ SGp, 25. 1. 1883.

³¹⁷ SGp, 15. 3., 22. 3. 1883.

³¹⁸ SGp, 19. 4., 26. 4. 1883; prim. SP, 21. 4. 1883.

Spodnještajerska mesta je nemška nacionalna propaganda razglašala za »prastara« nemška mesta, kjer tudi Ptuj ni bil izjema (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

ko je zaradi mlačnosti »nekaterih od Slovencev izvoljenih zastopnikov« narodna stranka doživela poraz.³¹⁹

Nič kaj preprosta ni bila predvolilna borba tudi na Ptuj, kjer sta si obe strani prizadevali za osvojitve okrajnega zastopa. Medtem ko so Nemci poudarjali pomen »nemškega« okrajnega zastopa,³²⁰ so Slovenci pozivali k preudarnim volitvam slovenskih volivcev, ker da je od odbornikov odvisna skrb za ceste, okrajni šolski svet, »ki sodeluje pri nastavljanji učiteljev«, okrajno hranilnico, ki so ji ptujski ustavoverci zaradi mestne nemške hranilnice najbolj nasprotovali, čeprav je bila v korist celotnemu okraju.³²¹ Skrb za šolske razmere na Ptuj nikakor ni bila iz trte zvita glede na to, »da šteje Slovenstvo na Štajerskem zdaj morebiti večje protivnike, nego pod Lasser-Auerspergovo vlado« in da se uradniki od tedaj niso kaj prida spremenili, ampak da se »odločno v nemškutarsko ofenzivo in defenzivo podajajo«. Spodnještajersko ustavoverno časopisje, ki je vztrajno mešalo štrene in ščuvalo proti slovenskim aspiracijam, je dobilo z nemškim Schulvereinom velikega podpornika. Društvo so podpirali tudi taki šolski nadzorniki, »ki so Slovencem kaj malo prijazni« in ki da niso spregovorili slovensko, čeprav so jezik obvladali, ustanovitve nemških šol pa da so z navdušenjem podpirali.³²²

³¹⁹ SGp, 26. 4. 1883; SP, 5. 5. 1883.

³²⁰ Deutsche Wacht (DW), 28. 6. 1883.

³²¹ SGp, 23. 8. 1883.

³²² SN, 15. 9. 1883.

Posebni pomen so Slovenci pripisovali veleposestniški kuriji, »ker ona odloči, ali dobimo Slovenci večino v zastopu ali Nemci in nemškutarji.«³²³ Toda problem se je pojavil pri zemljiškem katastru, kamor niso bili vpisani nekateri slovenski kmetje, ki so sicer plačevali 60 goldinarjev zemljiškega davka, in tako bili brez volilne pravice. V kmečki kuriji so upali na popolno zmago,³²⁴ čeprav je bila razdelitev odbornikov glede na davek, ki so ga kmečke občine plačevale proti ostalim trem kurijam, nepravilno porazdeljena.³²⁵

Ker so imeli ptujski ustavoverci volivce – tudi take, ki so imeli v Ptujju le hišo, a volili v veleposestniški kuriji – v mestu, je bila njihova predvolilna borba lažja od tiste, ki so jo zastavili slovenski agitatorji. Ti so bili prisiljeni pozivati k volitvam v celotnem ptujskem okraju. Kljub temu so ustavoverci skušali z reklamacijami preprečiti prevelik slovenski vpliv, po drugi strani pa so si prizadevali pridobiti tudi tiste kmete, ki so jim še dolgovali denar.³²⁶ Ko je po volitvah Slovenski gospodar pisal o porazu slovenske stranke na Ptujju, je ugotavljal, da je Nemcem, ki da so se pripravljali »na ta boj več kot pol leta«, njihova taktika prišla zelo prav. Ptujjski okrajni zastop je po triletni slovenski večini znova prešel v nemške roke (tudi tako, da so mestni očetje zavrnil marsikatero slovensko pooblastilo in s tem vplivali na volitve). Slovenci se niso preradi sprijaznili z izidom, predvsem zaradi dejstva, da bodo okrajna sredstva ponovno namenjena za mesto, medtem ko da posluha za okolico ne bo,³²⁷ čeprav so zmagali v kmečki kuriji, v kateri so sicer ptujjski Nemci vestno agitirali in pozivali volivce, naj glasov ne dajo slovenskim kandidatom.³²⁸ Ptujjski Slovenci so kljub temu upali, da bodo zmogli prodirati proti mestnim očetom »Bresnigg-u, Miheliču, Strafeli in zvitemu Pisku«,³²⁹ ki so si posebej prizadevali za to, »da se podučujejo naši otroci poleg slovenskega tudi nemškega jezika, da tako priraste naš mladež zmožen in sposoben si po celem sveti lahko kruha prislužiti in pridobiti.«³³⁰

---

³²³ SGp, 13. 9. 1883.

³²⁴ SGp, 20. 9. 1883.

³²⁵ SGp, 27. 9. 1883.

³²⁶ SGp, 25. 10. 1883.

³²⁷ SGp, 29. 11. 1883.

³²⁸ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Gregorec, predvolilna propaganda, Dragi volilci!, 21. 11. 1883.

³²⁹ SGp, 6. 12. 1883; SP, 1. 12. 1883.

³³⁰ PAM, fond Gregorec, predvolilna propaganda, Dragi volilci!, 21. 11. 1883.

Spodnještajerski poslanci v državnem zboru 1879–1885

Slovinci so na državnozborskih volitvah leta 1879 opazno okrepili svoje vrste v državnem zboru in namesto dotedanjih osem osvojili trinajst mandatov. Vsi poslanci so bili člani Hohenwartovega kluba.³³¹ Spodnjo Štajersko so zastopali Michael Herman, baron Hermann Gödel-Lannoy in Josip Vošnjak. Svoje delovanje v državnem zboru pa so kljub pripadnosti istemu klubu zastavili različno. Herman je nadaljeval s svojim konservativnim političnim programom iz časa liberalnih vlad, ko je utemeljeval neprimernost upravne ureditve v Avstriji.³³² Še posebej ognjevit je razpredal v državnem zboru o »problemih« centralizma. Precej ostro je nastopil aprila leta 1880. Motilo ga je dejstvo, da je bila obstoječa stopnja deželne samostojnosti oziroma avtonomije premalo »v dosego zelenega ravnotežja pri državnih financah. V ta namen je treba sedanjo centralistično sistemo spremeniti tako, da bodo dežele zopet prišle do svojih pravic.« Ob deželnem odboru, ki mu je načeloval deželni glavar, in okrajnih zastopih so obstajala okrajna glavarstva in državna namestništva, ki jih je delegiral Dunaj. Hermanu to nikakor ni odgovarjalo, ko je ugotavljal, da »imamo torej ono šaro gosposk in sodišč, ono šaro postav, ono zamotano zmešnjavo zavodov v državi in po deželah, ono trošenje opravil in sil, ono večno dvomljivost o pristojnej gosposki, ono strašno pisarenje, one večne seje in volitve, pri katerih ljudstvo nikoli do dela ne pride, // one grozovenske, večjidel brezkoristne doklade in stroške v srenjah, okrajih, deželah in državi, sploh ono upravno kolobocijo, pri kateri ne ljudstvo pa ne gosposke več ne vedo, pri čem da so, in ki pije mozek narodom. Takšna uprava je draga, koristi pa malo. To ni blagonosna, ampak pogubonosna uprava. // Resnično, nas spravlja sedanja uprava na nič. // Vsled tega stoji moja domovina izmolzena od dunajskih politikarjev ob prepadu.«³³³

Herman je šel v svojih prizadevanjih še dlje. »Ali se dajo deželam pravice popolnem nazaj, ali pa se jim pobero do čista in same zdrobijo na okraje. // Ali slednje bo težko kazalo. Vsled tega ne more drugače biti, nego da se naredi po dunajskih ministerstvih, po dunajskih birokratih, po deželskih namestništvih in odborih debel križ in namesto njih postavi v vsako deželo ena, to pa deželna vlada kot najvišja gosposka, odgovorna deželnemu zboru. Cesar kot deželni oblastnik naj imenuje po nasvetu državne vlade deželnega glavarja, ki bodi vselej domačin dotične dežele, in po nasvetu deželnega glavarja naj cesar imenuje še ostalo deželno vlado. Tako imenovana deželna vlada naj potem uredi gosposke in sodišča po celej deželi; gosposke naj bodo deželske in od dežele plačane. Deželni glavar bodi, ki podpisuje najvišje t. j. cesarske odločbe za deželo. Pri cesarji pa naj ima vsaka dežela, oziroma več dežel skupaj, svojega zastopnika, kateri naj ima pravico sosvetovati in soglasovati v državnem ministerstvu ter bodi državnemu zboru odgovoren. Za državne potrebe pa naj

³³¹ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 263.

³³² Prim. Studen, Liberalcem so kmetje španska vas, str. 45–50.

³³³ SGp, 15. 4. 1880.

daje vsaka dežela vsako leto po odstotkih določeno vsoto.« Kot primer je navedel Hrvate, ki so Budimpešti dajali 55 %, ostalo pa obdržali »doma«. ³³⁴

Herman je bil precej samozavesten in kritičen do avstrijskega centralističnega sistema. Ker je Dunaj po njegovem postavljaj »vsakojakih zakonov«, je menil, da bi bilo bolje, ko se »dunajska gospoda« ne bi »pečala s tem«, ker da so za deželne zadeve pristojni deželni zbori. »Če se tukaj kmalu ne spremeni nič, tedaj bo zmešnjava čedalje večja, naše mošnje pa vedno bolj prazne,« je modroval in ugotovil, da »boljše vendar ne bo, če se ne spremeni centralistična sistema«. Državno delegirani uradi so se mu zdeli nepotrebni in prepočasni. Še več. Herman je bil mnenja, da je potrebno okrajna glavarstva, okrajne odbore, okrajne šolske svete, okrajne davčne urade in notarske urade ukiniti ter namesto njih ustanoviti »v vsakem količkaj obširnem okraji samo eno gosposko«, ki bi prevzela od občin »krajno policijsvo in oskrbovala zavarovanja opravke«. To pomeni, da bi provizorični deželni urad opravljal tudi vlogo hranilnic in posojilnic, ki bi »zajemale iz sirotinskih in depozitnih denarjev, iz prostovoljnih denarnih vlog prebivalcev in iz zaloge deželnega zaklada ali če treba tudi iz drugih posojilnic«, s čimer bi prebivalstvo dobivalo poceni posojila. Optimistična zamisel, ki jo je dopolnjevala še bolj utopična ideja, da bi se s tem ukrepom odpravilo oderuštvo, »ravno tako bi bila rešena vprašanja o zavarovanji, poštnih hranilnicah, notarijatu in posilnem legaliziranji ter o zadavkanji posojilnic.« Z vsem tem bi se po njegovem nabral okrajni fond, iz katerega bi se mogel vsak okraj sam financirati, kar je bilo seveda popolnoma skregano s centralističnim sistemom, ki bi ga, tako Herman, lahko spremenila že tedanja oblast. ³³⁵

Poslanec je v svoji politični vnemi želel večjo samostojnost dežel, s čimer bi bil državni zbor poklican le za splošne državne zadeve, njegove poslance pa naj bi znova volili deželnozborski poslanci, seveda ob dejstvu, da bi ustavoverci ubrali nekoliko drugačno politiko kot dotlej, se pravi, da bi se »narodi in stranke« pomirili med seboj, tako da bi deželni zbor predstavljal dejansko avtonomijo dežel. To pa je bilo v obstoječih razmerah seveda nemogoče, ³³⁶ pa tudi nemški liberalci so bili proti in so njegov govor pospremili s »sočutnim posmehom«. ³³⁷

Če so poslanci zastopali spodnještajerske Slovence in upali, da se bo nova vlada velikopotezno lotila vprašanja enakopravnosti narodov v monarhiji, vsi nikakor niso bili navdušeni nad njimi. O baronu Gödel-Lannoyu je vitez Schneid, ki ga je Josip Vošnjak zelo cenil, ³³⁸ v pismu Janezu Bleiweisu poročal, da je »zelo častilakomen mož, željan avanziranja. Meni ni všeč to, kako se tišči v ospredje.« ³³⁹ Vstop v državni zbor je očitno izkoristil tudi za svojo politično afirmacijo in kariero.

³³⁴ Prav tam.

³³⁵ SGp, 22. 4. 1880.

³³⁶ Prav tam.

³³⁷ CZ, 11. 4. 1880; prim. Hermanov govor v: Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 65. Sitzung der IX. Session am 7. April 1880, str. 2054–2059.

³³⁸ Prim. Vošnjak, Spomini, str. 472–473.

³³⁹ Lončar, Bleiweis, pismo viteza Josipa Schneida, 19. 9. 1879, str. 105.

Medtem ko je na Spodnjem Štajerskem poudarjal borbo za Slovence, mu je dejansko več pomenil politični vpliv, ugled in premoženjska korist.³⁴⁰

Gödel-Lannoy je marsikatero kritiko požel tudi v slovenski javnosti. Potem »ko je l. 1880. grof Taaffe kot protitežjo proti vsemogočnim židovskim bankam ustanovil »Länderbanko«,³⁴¹ se je dal v upravni svet voliti tudi baron Goedel. Pri velikih bankah so taka mesta mastne sinekure, ker nesejo na leto precej tisočakov. Goedela so zato nasprotniki začeli napadati in mu začeli očitati, da izkorišča svoje poslanstvo sebi v prid, kar se tem manj spodobi, ker je podpredsednik državnega zbora. Odpovedal se je torej, čeprav s težkim srcem, službi pri Länderbanki, a meni nasproti večkrat povdarjal, kako veliko denarno žrtev je doprinesel Slovencem,« je njegovo premeteno kariero komentiral Josip Vošnjak. »Od te žrtve seve Slovenci ničesar nismo imeli; podpor od njegove strani za kako narodno stvar itak nikoli nismo dobivali. In vendar možu ni bilo treba iskati še več dohodkov. Imel je visoko pokojnino kot bivši finančni prokurator na Dunaju in zraven lastno premoženje.«³⁴²

Dejansko je le Vošnjak pokazal politično iniciativo za spremembo političnega položaja spodnještajerskih Slovencev. Njegova prizadevanja za uvedbo slovenščine v srednje šole so se že kmalu pokazala kot pravilna. Kljub temu, da so nemški ustavoverci temu ostro nasprotovali, so zahteve po večjem upoštevanju slovenščine v uradih, na sodiščih in v šolah, ki so jih slovenski poslanci ponavljali v državnem zboru, prinesle več naredb ministra Pražaka o jezikovni enakopravnosti. Vlada je skušala opravičiti svoje obljube, toda za razliko od Kranjske je bilo na Štajerskem pridobitev le malo. Kljub temu se je napredek v primerjavi z liberalnim obdobjem pokazal, ko vlada več ni izvajala pritiska na Slovence po Taaffejevem načelu, češ da se Slovanov ne bo pritiskalo ob zid.³⁴³ Vendar pa slovenski poslanci niso bili najbolj zadovoljni s Taaffejem. »Dosegli smo res že leta 1880, da je bil Kaltenegger premeščen na Dunaj in Winkler imenovan za deželnega predsednika na Kranjskem, s čimer se je za Kranjsko začela nova doba, pa povsod drugod smo Slovenci bili prezirani in tlačeni kakor poprej.«³⁴⁴ Josip Vošnjak, ki je večkrat opozoril Hohenwarta, naj se bolj zavzame za slovenske interese, je po neuspelem prizadevanju, da bi vlada postavila Josipa Šumana za šolskega inšpektorja na Kranjskem, v začetku leta 1881 razmišljal o izstopu iz Hohenwartovega kluba. Na njegovo pobudo so slovenski poslanci konec marca poslali Taaffeju pisno pritožbo nad nasiljem, ki da »se godi proti naši narodnosti« in zapretili, da bodo glasovali proti vsem vladnim predlogom. Njihove grožnje, ki so močno razburile Hohenwarta, ministrskega predsednika niso »prestrašile.«³⁴⁵ Taaffe se je izgovarjal nad šibko večino v parlamentu in politiko majhnih korakov. »Če smo zahtevali kake odločne korake v narodnem oziru« in »če smo ga hoteli prisiliti s pretenjem, da ne glasujemo za vladne predloge, pa je on pretil, da demisionira in da potem spet pride na krmilo prejšnja vlada. S tem strašilom

³⁴⁰ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 267.

³⁴¹ Prim. Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 313–316.

³⁴² Vošnjak, Spomini, str. 471; prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 267.

³⁴³ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 523–524.

³⁴⁴ Vošnjak, Spomini, str. 487.

³⁴⁵ Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895, str. 100–102; Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 266.

nas je spet storil pokorne.« Vošnjak je menil, da so tako »uklenjeni v železni obroč delali tlako Taaffejevi vladi«. ³⁴⁶

Medtem ko je Slovenski narod januarja leta 1880 ugotavljal, da so »Taaffejeve besede, da se odslej ne sme noben narod v Avstriji, tudi Slovan ne, na steno pritiskati, ostale // le na papirji«, ³⁴⁷ je sredi februarja v proračunskem odseku državnega zbora Josip Vošnjak prodril z dvema resolucijama glede slovenskih zahtev za uvedbo slovenskega jezika kot učnega jezika na srednjih šolah za dijake slovenske narodnosti. ³⁴⁸ Že v državnem zboru sta resoluciji naleteli na nasprotovanje nemških liberalcev, ko je poslanec Schaup menil, da se »nemških učencev ne more siliti udeležiti se uka v slovenskem jeziku, katerega niso zmožni in ga ne umejo«, poslanec Heilsberg pa je trdil, »da so pravzaprav Nemci tista narodnost, s katero se najbolj grdo ravna v Avstriji.« ³⁴⁹ Spodnještajersko nemštvo je ostro reagiralo na resoluciji in ju štelo za poskus popolne slovenizacije osnovnega in srednjega šolstva na Kranjskem in na Spodnjem Štajerskem. Po sprejetju resolucije celjskega občinskega odbora v začetku aprila, ³⁵⁰ ki je zavrnila slovenske zahteve kot strašen korak nazaj, škodljiv tako Nemcem kot tudi Slovencem, so podobne resolucije sprejeli tudi občinski odbori v Mariboru in na Ptujju, kasneje pa še Laško, Slovenska Bistrica in Marenberg. ³⁵¹ Drugačen odnos do Vošnjakovih resolucij je zavzel v mariborskem občinskem odboru edino baron Max Rast, ki je zavrnil mariborsko resolucijo in podprl ustanovitev slovenskih paralelk na spodnještajerskih gimnazijah. Ostali člani odbora so ostali neomajni. Tako je Johann Girstmayer menil, da je Maribor nemško mesto, gimnazijski ravnatelj Johann Gutscher in predlagatelj resolucije Ferdinand Duchatsch pa sta trdila, da je slovenščina še premalo razvita, da bi lahko bila učni jezik v srednjih šolah. ³⁵²

Ob resolucijah, ki sta prispevali k temu, da so zahteve po slovenskih srednjih šolah postale osrednje slovensko (spodnještajersko) vprašanje, slovenska stran nika kor ni ostala nema. Slovenski gospodar je z Lavoslavom Gregorcem na čelu trdno stal na Vošnjakovi strani. Ker je Vošnjak želel, »da se naša slovenska deca podučuje od takšnih učiteljev, ki so pravilne slovenščine se naučili,« ob tem pa menil, češ da naj bodo »na učiteljišči v Mariboru in Ljubljani nastavljeni ne trdi Nemci, ampak slovenščine dobro vešči profesorji«, je časnik povzel razmere na mariborski, celjski in ptujski gimnaziji, ki za Slovence še zdaleč niso bile rožnate. »Večina dijakov // je vselej slovenska. Ali vkljub temu so ravnatelji vsi trdi Nemci. Na mariborski gim-

³⁴⁶ Vošnjak, Spomini, str. 486–488.

³⁴⁷ SN, 18. 1. 1880.

³⁴⁸ Prva resolucija je zahtevala uvedbo slovenščine kot učnega jezika na učiteljišči v Mariboru in Ljubljani, druga pa slovenščino kot učni jezik za slovenske dijake na gimnazijah in realkah na Slovenskem. SN, 18. 2. 1880; SGp, 22. 4. 1880; Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 94; prim. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 64.

³⁴⁹ SN, 18. 2. 1880.

³⁵⁰ Posebej sta se »izkazala« župan Josef Neckermann in gimnazijski profesor Wenzel Mareck. SN, 20. 4. 1880.

³⁵¹ Za Marenberg glej MZ, 16. 6. 1880.

³⁵² Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 94–96; več o tem: MZ, 21. 4. 1880; SGp, 22. 4. 1880; PAM, fond Mestna občina Maribor 1528–1941, škatla 33.

naziji je z ravnateljem vred celo 10 nemških profesorjev. // Slovenski dijaki v nižjih razredih morajo neizmerno težav prestat, ker ne razumijo ne profesorjev pa ne knjig.«³⁵³ Na Ptuju je bila na nižji gimnaziji le polovica slovenskih učiteljev, medtem ko so bili v Celju, »kjer na gimnaziji poleg samih Slovencev študira pest umeteljno od birokratov narejenih Nemcev, mej 14 profesorji samo trije Slovenci.«³⁵⁴ Še huje je bilo na celjski meščanski šoli, kjer da maturanti »ne znajo niti prostega slovenskega pisma prepisati«, kar da ni veljalo le za dijake nemške narodnosti, pač pa tudi za tiste, »ki so slovenskega rodu.«³⁵⁵ Celjski Nemci so temu ostro nasprotovali in zatrjevali, da slovenski dijaki na celjski gimnaziji niso nič prikrajšani in to dokazovali s tem, da vendar veliko število slovenskih dijakov obiskuje omenjeno šolo.³⁵⁶ Dodatno podporo so Vošnjaku izrekli v ostalih spodnještajerskih krajih. Občine in trgi v Savinjski dolini so tako poslali prošnje državnemu zboru, ki so povzemale Vošnjakove zahteve, še posebej zato, »ker so celjski nemškutarji tako nesramni bili, da so se vtikali v naše reči in oglasili se proti uvedanju slovenščine v srednjih šolah, kjer je zdaj naš domač jezik popolnem zanemarjen.«³⁵⁷

Ko je državni zbor konec aprila (k uspehu so pripomogli »bratje Čehi, Poljaci, dalmatinski Hrvatje in nemški konservativci«)³⁵⁸ sprejel Vošnjakovi resoluciji, med Slovenci na Spodnjem Štajerskem ni bilo mogoče spregledati navdušenja. Menili so, da je slovenska politika v državnem zboru ubrala pravo pot, še več, tudi ministrski predsednik, ki »se ne umakne liberalnemu ustavaku«, je dobival simpatije v njihovih očeh. Še z večjim optimizmom so spremljali poteze novega »naučnega« ministra Conrada, ki da se je nagibal »na našo stran, ker je v državnem zboru javno djal, da se pri šolstvu narodnim in verskim terjatvam vsakako ustreči mora in da v to svrhu ni treba vseh dosedanjih šolskih naredeb prevrči«. Ko sta po spodnještajerskih nemških resolucijah spregovorila v državnem zboru oba spodnještajerska nemška »prvaka«, Richard Foregger in Ferdinand Duchatsch,³⁵⁹ ter ostro napadla slovenske zahteve, Slovenski gospodar ni izbiral besed, ko je oba liberalca označil za »nemškutarja«, ki da »hlapčujeta Nemcem«.³⁶⁰ S tem je slovenski tisk ponovno pretiraval, saj se je nacionalno opredeljevanje končalo že v poprejšnjem obdobju, spodnještajerski Slovenci pa so preradi poudarjali, češ da se je »zoper nas zarotila in zglasila lastna slovenska kri«. Na drugi strani je nemško časopisje napadlo poslanca Schneida, ki da si je drznil zagovarjati slovenske zahteve. Obenem sta tako Neue Freie Presse in Deutsche Zeitung s posmehom komentirala slovensko politiko. »Ta veliki kulturni narod hoče, da se zvrši poslovenjenje gimnazij v nemških mestih

³⁵³ SGP, 22. 4. 1880.

³⁵⁴ SN, 28. 1. 1880.

³⁵⁵ SN, 23. 1. 1880.

³⁵⁶ CZ, 22. 4. 1880.

³⁵⁷ SGP, 22. 4. 1880.

³⁵⁸ SGP, 29. 4. 1880; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 65. Sitzung der IX. Session am 23. April 1880, str. 2703.

³⁵⁹ Prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 65. Sitzung der IX. Session am 23. April 1880, str. 2590-2593, 2595-2599; SN, 25. 4. 1880.

³⁶⁰ SGP, 29. 4. 1880.

spodnjega Štajerja in na Kranjskem.«³⁶¹ Stališče spodnještajerskih liberalcev je še najbolj definiral Foregger, ko je po sprejetju obeh resolucij izjavil, češ da se češko vprašanje ne more enačiti s slovenskim, ker da je »pri Čehih stvar popolnoma drugačna. Čehi so narod, ki si lahko s polno pravico lasti to ime. Oni so narod, ki tudi v sedanosti ustvarjalno posega v kulturno življenje, ki lahko kaže na bogato preteklost. Kdor zahteva, da se ga šteje za polnoveljavni narod, mora pokazati na samosvoje nacionalno delo, nacionalne pridobitve, na prispevke h kulturnemu razvoju. Čehi to zmorejo, Slovenci pa lahko pokažejo le na svoj lasten jezik. Vendar pa je jezik le znamenje, ne pa pridobitev ali delo nekega naroda, bolj kot pri posamezniku se značaj naroda izraža skozi to, kar je storjenega, in narod, ki ne more pokazati originalnih prispevkov k razvoju kulture, nima pravice do priznanja narodne samostojnosti.« To je samo potrjevalo dejstvo, da sta kultura in jezik v nacionalni diferenciaciji na Spodnjem Štajerskem igrala glavno vlogo razločevalnih elementov med obema narodoma, medtem ko so oboji obiskovali iste šole, iste univerze, do nedavna iste gostilne in se organizirali v podobna (sicer enonacionalna) društva ter z enakimi metodami politično delovali med ljudstvom.³⁶²

Na Slovenskem so ugotavljali, da je »naučno ministerstvo izpolnjevaje češke resolucije, v zadnjem državnem zboru sprejete, sklenilo celo vrsto novih čeških šol v svojo režijo sprejeti ali vnovič ustanoviti«, in da je bilo »za praško vseučilišče več čeških profesorjev imenovanih«, ob tem pa se spraševali, zakaj »se nič ne čuje o resolucijah dr. Vošnjakovih glede naših gimnazij in realk in učiteljskih izobraževališč.«³⁶³ Glede na to, da je slovenska politika podpirala češka prizadevanja, je slovenska javnost upala, da se bodo Čehi prav tako zavzeli za Vošnjakovo resolucijo, ki da »nij le slovenska ampak da je tudi avstrijsko-slovanska stvar.«³⁶⁴ Ker sta se deželna šolska sveta v Ljubljani in Gradcu izrekla proti spremembam, je sredi februarja leta 1881 Josip Vošnjak naletel na negativen odgovor, ko je v proračunskem odseku državnega zbora spraševal vladnega zastopnika, kaj da »je vlada storila vsled lanske resolucije.«³⁶⁵ Na Štajerskem so bile tako sredi leta 1881 »celo narodne šole na pol ponemčene in naši vladni šolski organi tekmujejo v germanizovanji na teh učilnicah.«³⁶⁶

Sicer pa je na Slovenskem in Spodnjem Štajerskem prevladovalo po enem letu nove vlade zadovoljstvo. Nemški liberalci so izgubili politično moč iz poprejšnjih časov, Taaffejeva politika sporazuma in sprave pa je spodnještajerske Slovence sicer navduševala, ker da se »v višjih ter najvišjih avstrijskih krogih ne dvomi več, da so tudi Slovani lojalni državljani«. A vendar zahteve, ki so jih Slovenci postavili v državnem zboru, še vedno niso bile izpolnjene. »Nam Slovincem se je obrnilo samo toliko na boljše, da se nam z vladnega mesta priznavajo one naravne pravice, katere so zmirom negirale prejšnje centralistične vlade,« medtem ko jezikovno vprašanje

³⁶¹ SN, 27. 4. 1880.

³⁶² Janez Cvirn, Celjsko nemštvo in problem nacionalne identitete, v: ZČ, 1992/4, str. 452.

³⁶³ SN, 29. 8. 1880.

³⁶⁴ SN, 12. 2. 1881.

³⁶⁵ SN, 15. 2. 1881.

³⁶⁶ SN, 18. 5. 1881.

Božidar Raič se je že pri svojem prvem govoru v državnem zboru marca leta 1884 silno osmešil pred svojimi poslanskimi kolegi (Josip Vošnjak, Spomini (izbral in uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1982, str. 143)

še zdaleč ni bilo rešeno. »Jezik naš še zmirom stoji pred vratmi sodnij ter uradnij in čaka, kedaj mu bode dovoljen vhod.«³⁶⁷

Ker so slovenske zahteve še vedno ostajale zgolj na papirju, so slovenski in češki poslanci konec leta protestirali v državnem zboru in »se odločno vzdignili zoper naučnega ministra Conrada in zoper justičnega ministra Streita«. Prvemu so očitali, da »pušča v naših šolah še dalje trajati staro germaniziranje in se ne briga za terjatve Čehov in Slovencev«, drugemu pa stane v uradih, ki da ni bilo nič boljše kot poprej. Vladi so zagrozili, da je več ne bodo podpirali, če se »naše želje in resolucije vsaj nekoliko ne izpolnijo«, kar bi lahko posledično vodilo do padca vladnega kabineta. Zato so časniki na prvih straneh poudarjali, da je Taaffe zašel v resno krizo.³⁶⁸ Toda žuganja se niso uresničila, ker so se oboji predbro zavedali, da bi vsaka sprememba

oblasti in Taaffejevo približevanje liberalcem zanje pomenila ponovni korak nazaj. Tako je tudi župnik pri Sv. Barbari v Halozah Božidar Raič opozarjal Josipa Vošnjaka, da bi Slovenci »spravljali vladu v nevarnost, ako bi jo sedaj – kakor Čehi – silili h koncesijam«, ker da bi »vsaka koncesija, ki bi jo Taaffe dal sedaj«, okrepila opozicijo.³⁶⁹ Podobno je ob neki priložnosti dejal Vošnjaku tudi Taaffe, češ da naj potrpi, ker da je njegova naloga, da razbije velike stranke v parlamentu, ko mu je Vošnjak razlagal o slovenskih nacionalnih težavah. »Saj vsak dan vidite, kako močna falanga nasprotnikov nas obkroža. Vsak prenagli, preodločni korak nas vse skupaj lahko strmoglavi, potem pa boste dolgo vrsto let izročeni nasprotnikom. Kaj to pomeni, ste občutili, ko ste celo v kranjskem deželnem zboru bili potisnjeni v manjšino.« Vendar pa so Taaffejeve besede mnogi razumeli zgolj kot manipuliranje z manjšimi strankami, ki so podpirale njegovo politiko v parlamentu.³⁷⁰

Zaradi Taaffejeve »drobtinčarske« politike Slovenci z njim niso mogli biti preveč zadovoljni. Prav tako pa se je med slovensko javnostjo krepilo nezadovoljstvo z učinkovitostjo slovenskih poslancev. Ko se je to sredi leta 1881 pričelo stopnjevati

³⁶⁷ SN, 14. 8. 1880.

³⁶⁸ SN, 10. 12. 1880.

³⁶⁹ Lončar, Vošnjak, pismo Božidarja Raiča, 13. 9. 1880, str. 19.

³⁷⁰ Vošnjak, Spomini, str. 487–488.

in se pogosteje pojavljati v javnosti, časniki pa so neuspehe slovenskih prizadevanj skušali blažiti in opravičevati z dejstvom, da se moramo »zadovoljiti // z majhnimi uspehi, to pa tem bolje, ako vidimo, da služijo kot podlaga in pogoj bodočej popolnej zmagi«,³⁷¹ situacija sploh ni bila preprosta. Vlada, ki je neprestano obljubljala pravice tudi malim narodom, se v prvih dveh letih nikakor ni izkazala. V iskanju politične poti in mirnega parlamentarnega življenja ministrski predsednik ni mogel tvegati v podeljevanju koncesij majhnim narodom. Medtem ko so Čehi za svoj vstop v državni zbor že pridobili nekaj koncesij in pošiljali veliko število poslancev v parlament, pa so bili slovenski poslanci prešibko zastopani, da bi uspeli svoje zahteve realizirati. Ko je minister Conrad le »zaukazal vpeljati slovenščino kot učni jezik za nekatere predmete v ljubljanskem pripravnišči za ljudske učitelje in učiteljice«, je mariborski slovenski časnik upal, da bo podobna odredba doletela tudi mariborsko učiteljišče, in menil, da se že kaže »prvi korak in stopnica do popolne enakopravnosti«.³⁷²

Medtem ko se je spodnještajersko nemštvo ukvarjalo z vprašanjem o potrebi novega mariborskega gimnazijskega poslopja,³⁷³ je Josip Vošnjak zaradi udara kritik še bolj poostril svoj politični nastop in še odločneje agitiral v državnem zboru. Med spodnještajerskimi slovenskimi poslanci je prav on pokazal največ prizadevanj v nenehnem terjanju slovenskih pravic. Medtem ko sta ostala dva poslanca delovala manj izrazito in nista postavljala tako izrazitih zahtev, ampak se je eden ukvarjal z dvotirnostjo in nepotrebni uradi,³⁷⁴ drugi pa je »polnil« svoj žep, je njegova politika vedno znova poudarjala bistvo slovenskih političnih zahtev, ki so se tikale jezikovnega vprašanja. Ko je v začetku maja leta 1881 spregovoril v državnem zboru, je jasno demantiral javnomnenjske kritike, češ da so poslanci krivi za neizpolnjevanje slovenskih terjatev. Ponovno je ugotovil, da se za »oboljšanje slovenskega šolstva« ni storilo mnogo, kot je to želel prikazati minister Conrad, ampak da so bile razmere v Hohenwartovem ministrstvu pred desetletjem mnogo boljše. Deželni šolski svetovi, ki sta bila v domeni vlade (deželni odbor je delegiral le dva člana), vlada ni hotela »prevetrirati«, tako da sta oba ostro zavrnila uvedbo slovenščine. Mariborsko učiteljišče ni ničesar pridobilo, medtem ko je minister izdal naredbo za ljubljansko učiteljišče zgolj »začasno in za poskušnjo«, tako da se je, po mnenju Slovenskega naroda, pred desetletjem poučevalo v slovenščini več predmetov kot samo slovenski jezik in verouk.³⁷⁵ Ker je poslanec mariborske mestne kurije Josef Schmiderer opravičeval stanje s tem, da tako ali tako manjka slovenskih knjig in učbenikov za poučevanje v osnovnih in srednjih šolah, je Vošnjak njegove trditve zavrnil in mu dokazoval ravno nasprotno. Še bolj ga je razjezil celjski Foregger, ki se je zelo »čudil«, ko je Vošnjak razlagal, da »ima ljudski učitelj nalog podučevati svoj narod in to doseže samo tedaj, če ljubi jezik, narod in deželo, a da ne stoji kot tujec mej

---

³⁷¹ SGp, 21. 4. 1881.

³⁷² Prav tam.

³⁷³ MZ, 23. 2. 1881.

³⁷⁴ Npr. SGp, 5. 5. 1881.

³⁷⁵ SN, 10. 5. 1881; prim. S, 18. 8. 1881.

ljudstvom, ki je prišel v deželo ter svojo službo smatra le kot dolžnost, kot posel,« in da »nobeden razen ljudskega učitelja ne more mladino z ljubeznijo podučevati in to se teško reče o Nemci, ki ima Slovence ali Čehe podučevati,« še sploh potem, ko so se temu pričeli delno približevati tudi deželni šolski sveti. Nič kaj prijazen ni bil tudi do srednjih šol, ki so od podeželskih otrok zahtevale leto tečaja nemščine, »predno morejo v srednjo šolo stopiti in potem le slabo napredujejo.«³⁷⁶ Minister Conrad se je še posebej »izkazal«, ko je imenoval za okrajne šolske nadzornike za Spodnjo Štajersko gospode Rožeka, Zindlerja, Rannerja in Ambrožiča, ki da so le pospeševali nemščino,³⁷⁷ priporočali nemško misleče učitelje in se posmehovali slovenskim knjigam, Ambrožič pa da je eno izmed teh »vpričo učencev raztrgal.«³⁷⁸ Za nameček je bil mariborski okrajni šolski svet, ki ga je volil mariborski okrajni zastop, izključno nemški,³⁷⁹ nič kaj boljše pa ni bilo v Celju, kjer je prihajalo do trenj v okrajnem šolskem svetu,³⁸⁰ medtem ko je ptujski okrajni šolski svet konec leta padel v slovenske roke.³⁸¹

Ptujskim Nemcem, ki so protestirali proti novi sestavi šolskega sveta, namestništvo po pritožbah ni ugodilo, predsednik Franz Premrau, sicer okrajni glavar, pa zaradi slovenske večine kar pol leta ni sklical šolskega sveta, ki je praviloma zasedal enkrat mesečno.³⁸² Ko je sredi junija leta 1882 član sveta, profesor Josip Žitek, ugovarjal politiki ptujskega šolskega sveta, ki je vpeljevala nemščino kot učni jezik v ljudskih šolah že v drugem ali tretjem razredu, medtem ko je bila po učnem načrtu kot učni jezik predvidena slovenščina, nemščina pa šele v četrtem razredu, je predsednik preprosto prekinil sejo, ker omenjenih peticij ni želel slišati.³⁸³

Ko so v neugodni politični klimi Slovenci na Spodnjem Štajerskem sredi avgusta leta 1881 prišli na dan z idejo o organizaciji tabora na Ptuj, kjer bi jasno in glasno ponovno postavili slovenske zahteve, še posebej neizpolnjevanje devetnajstega člena decembrske ustave, in še sploh potem, ko je liberalna večina graškega deželnega zbora izjavila, da »vam Slovincem ničesar ne dovolimo, če so tudi vaši zahtevi pravični,«³⁸⁴ je ptujski okrajni glavar shod prepovedal. Program srečanja, ki ga je Božidar Raič predložil okrajnemu glavarstvu, je bil že izdelan. O uradih na Slovenskem in slovenščini je želel spregovoriti ljubljanski odvetnik Valentin Zarnik,³⁸⁵ gospodarstvo na Slovenskem naj bi pretresel ljutomerski deželnozborni poslanec Jožef Kukovec, šolstvo profesor Fran Šuklje, ki je služboval v Dunajskem Novem mestu, o spremembah volilnega sistema je imel pripravljen govor Josip Vošnjak, medtem ko je splošni položaj Slovencev hotel predstaviti Božidar Raič. Namestni-

³⁷⁶ SN, 11. 5. 1881.

³⁷⁷ Prim. SP, 26. 7. 1881.

³⁷⁸ SN, 4. 10. 1881.

³⁷⁹ MZ, 22. 6. 1881.

³⁸⁰ SP, 30. 8., 3. 9. 1881.

³⁸¹ CZ, 3. 11. 1881; SP, 5. 11. 1881.

³⁸² SP, 24. 6. 1882.

³⁸³ SP, 27. 6. 1882.

³⁸⁴ SN, 17. 8. 1881; S, 20. 8. 1881.

³⁸⁵ O njem glej več Miroslav Gorše, Doktor Valentin Zarnik, Slovenska matica, Ljubljana, 1940.

štvo je tabor prepovedalo,³⁸⁶ vendar pa je odbor pod predsedstvom ptujskega odvetnika Vekoslava Gregoriča upal, da bo tabor kljub temu kmalu ugledal luč sveta.³⁸⁷ Vlada, ki je še vedno omahovala med koalicijo in liberalci, očitno ni želela na jezikovno mešanih območjih, kot je bila Spodnja Štajerska, s podobnimi shodi netiti lokalnih sporov, ki bi mogli privedi do širšega razvoja že tako napetih nacionalnih odnosov v monarhiji.³⁸⁸

Na političnem shodu v Mariboru je državnozbornski poslanec mariborske mestne kurije Josef Schmiderer v začetku septembra poročal o svojem delovanju v državnem zboru in pojasnjeval, da je razlog za nemškoliberalno opozicijo nesloga in razbitost ustavovercev, ter predstavil liberalno stališče, ki si je prizadevalo za povišanje zemljiškega davka. Med navzočimi gotovo ni bilo dosti mariborskih Slovencev, ki so novemu deželnozbornskemu poslancu in predsedniku mariborskega okrajnega zastopa precej zamerili nepopustljivo postopanje do slovenskih občin in zategovanje finančnih sredstev v njihovo škodo.³⁸⁹ Ko je sredi novembra priredil politično zborovanje še na Ptuj, nasprotovanja ptujskega okrajnega glavarja ni bilo. Shod je naletel na množičen obisk. Poudarjajoč združitev ustavovernih frakcij in boj za pravice nemštva, ki da je bilo ogroženo, je shod sprejel resolucijo. Ta je izhajala iz njegovega govora in pozivala k združitvi ustavovercev v nemški klub in poudarjala slogo ustavovercev pod skupno nacionalno zastavo. Proti slovenskim in češkim aspiracijam shod ni agitiral, temveč je sklenil, da je potrebno po vzoru Slovencev in Čehov, ki so strnili svoje vrste in pritiskali na vlado, poenotiti tudi ustavoverne vrste. Menil je, da se mora ustavoverna stranka združiti in enotno nastopiti glede varovanja nemških interesov in obrambe nemškega posestnega stanja.³⁹⁰

Slovenska politika je kmalu po mariborskem shodu v začetku leta 1882 pričela ubirati radikalnejšo pot in javno napovedovala, da je prodor v spodnještajerska mesta mogoč. V dokaz je Südsteirische Post navajal dejstvo, da so v spodnještajerskih mestih izginjali slovenski časopisi iz kavarn, lokalov in javnih ustanov, češ da so širili članke z vsebino, ki nemškim meščanom pač ni bila po volji. Menil je, da so se spodnještajerskim ustavovercem pričela majati tla pod nogami. Meščanstvo da noče več laži, napihovanj, ščuvanja, hujskanja in podobno, je menil časnik, ter izpostavil, da do slovenskih zmag sploh ni več tako daleč.³⁹¹

Na Spodnjem Štajerskem je zavladalo prepričanje, da je vendarle nastopil ugoden trenutek za slovenske zahteve, ko je minister Pražák obljubil, da »kmalu predloži zbornici črtež jezikovne postave«. Upanje na uvedbo slovenščine in slovenskih kadrov v šole in urade so spodnještajerskim Slovincem kalili »zlasti liberalci«, ki da nam »to branijo, kolikor le morejo.«³⁹² Toda vseeno je Vošnjak v državnem zboru

³⁸⁶ Prim. Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), fond Statth. Präs, fasc. 5 Ver-2753/1881.

³⁸⁷ SGp, 25. 8. 1881.

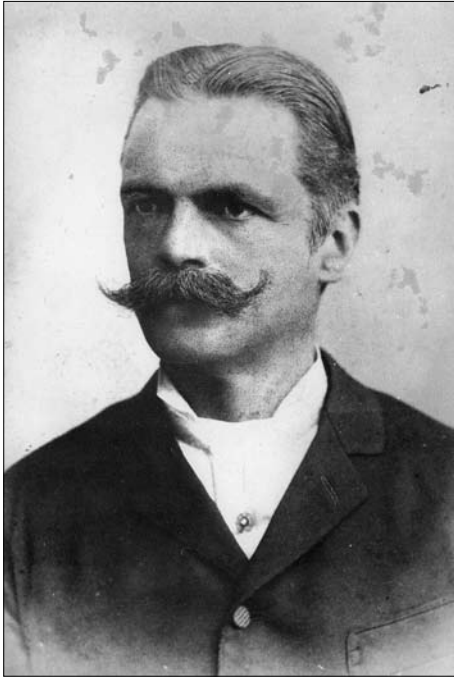
³⁸⁸ »V Pragi je bila majhna praska med Čehi in nemškimi študenti; tudi iz Plzna in Brna se poročajo nemiri.« Prim. S, 25. 6. 1881.

³⁸⁹ SGp, 5. 1. 1882.

³⁹⁰ CZ, 17. 11. 1881.

³⁹¹ SP, 24. 1. 1882.

³⁹² SGp, 16. 3. 1882.

*Nesporni vodja celjskih Slovencev
Josip Sernec (Domoznanski oddelek
Osrednje knjižnice Celje)*

pesimistično zrl v prihodnost, čeprav so slovenski poslanci trdno podpirali vlado in glasovali za njene predloge. »Če se oziram v domovini svojej in se vprašamo, kako je vlada svoje obljube // spolnila, pokaže se nam žalostna podoba. Mi namreč opazimo, da praktično izvedenje narodne enakopravnosti za te vlade do zdaj za nas Slovence nij le nič napredovalo, marveč pomisleka vredno nazadovalo.« Ugotavljal je, da se na šolskem področju »nij storil ni jeden korak v zboljšanje« razmer, kot je zastavil v svoji resoluciji, medtem ko da se slovenščina na sodiščih izrinja celo na Kranjskem.³⁹³ Slovincem, ki so na Spodnjem Štajerskem predstavljali veliko večino, je, kot je menil, graško višje deželno sodišče preprečevalo uporabljati njihov jezik, čeprav je imela slovenščina »v zadnjih 20 letih pri sodnji popolno veljavo, vloge v slovenščini so se v obilnem številu vlagale in so jih vse sodnije brez ugovora vzprejemale

in jih reševale, tudi graška nadsodnija in najvišje sodišče in se glede jezika nij ničesa ugovarjalo.«³⁹⁴ Glede na to, da je Pražakov razglas, ki je bil sicer v nasprotju z ukazom predsednika graškega višjega deželnega sodišča Wasserja, že oktobra leta 1881 dopuščal rabo slovenščine na sodiščih³⁹⁵ in da je marsikdo pričakoval napredek na sodnem področju, so se razmere »od tedaj zmešale in so slednjič prišle do tega, da so nekateri sodni uradniki // popolno odrekli pravico«. Ko je bila ponovna pritožba Josipa Serneca na celjsko okrajno sodišče v začetku leta 1882 zopet zavrnjena zaradi napačnega jezika, je Vošnjaku »zavrelo«. Pražaka je obtožil malomarnosti in nevestnega postopanja, ker da se »uže pol leta nij uradno dalje več brigal« za slovenske težave,³⁹⁶ na šolskem področju pa tudi ni bilo nič novega, na mariborskem učitelji-

³⁹³ SN, 6. 3. 1882.

³⁹⁴ SN, 16. 3. 1882.

³⁹⁵ Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 8; Janez Cvirn, Politične razmere na (spodnjem) Štajerskem na prelomu stoletja, v: Josip Ipavec in njegov čas (uredil Igor Grdina), ZRC, Ljubljana, 2000, str. 23.

³⁹⁶ SN, 17. 3. 1882; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 202. Sitzung der IX. Session am 2. März 1882, str. 7137–7150, 208. Sitzung der IX. Session am 10. März 1882, str. 7373–7378.

šču, namenjenem »samo slovenskim učencem«, se v slovenščini ni poučeval noben predmet razen slovenskega jezika.³⁹⁷

Seveda njegov govor ni ostal brez odmeva. Celjski Foregger mu je ugovarjal, da ni važen jezik, pač pa učinkovitost sodišč in šol, še bolj pa ga je zmotila izjava, češ da »štajerski Slovenci zelo ginjajo, kar je znamenje, da se sami radi germanizirajo in se germanskemu življu asimilirajo«.³⁹⁸ Pretiraval je tudi s tem, da naj bi Vošnjak žalil ves sodni aparat s svojim govorom, Vošnjak pa mu je odvrnil, da sodstvu škodujejo tisti, ki ne spoštujejo devetnajstega člena decembrske ustave.³⁹⁹

Josip Vošnjak gotovo ni pričakoval tako ostrega odziva med spodnještajerskimi ustavoverci. Potem ko je nemško liberalno časopisje gledalo na slovenska prizadevanja le kot na slovenizacijo spodnještajerskih srednjih šol,⁴⁰⁰ je konec marca mariborski občinski zastop z županom Matthäusom Reiserjem na čelu sprejel posebno resolucijo, v kateri je nasprotoval slovenizaciji spodnještajerskih srednjih šol in mariborskega učiteljišča ter naznanil, da se bo proti temu boril z vsemi sredstvi. Ostra reakcija mariborskega nemštva,⁴⁰¹ ki so se ji pridružili še Celjani in Ptujčani,⁴⁰² je samo nakazovala, da so se ustavoverci iz strahu pričeli opirati svojega »starega« posestnega stanja in da nikakor niso bili pripravljeni za kompromise. Slovenci, ki so na šolskem področju zahtevali slovenske paralelke, namreč nikakor niso želeli Nemcev pritisniti ob steno, pač pa zagotoviti slovenščini na Spodnjem Štajerskem (in na Slovenskem) podoben status, kot ga je uživala nemščina.⁴⁰³ Spodnještajerski ustavoverci niso prenesli dejstva, da so se tudi Slovenci organizirali in nastopali trezno proti vladi, ki se je zdela za razliko od prejšnjih sprejemljiva za njihove zahteve.

Da so občinski sveti mislili zelo resno, je že kmalu pokazal shod v Celju, kjer je politično zborovanje sklicalo Nemško društvo in poudarjalo »obrabljene« fraze o ohranitvi nemštva in o njegovi ogroženosti na Spodnjem Štajerskem. V odprt politični boj je posegel tudi celjski župan Josef Neckermann. Potem ko je nagovoril člane društva, je nekaj dni za tem sklical še volilni shod pred volitvami v celjski občinski zastop, kjer je skupaj z gimnazijskim profesorjem Wenzlom Mareckom, zagrizenim ustavovercem, poudarjal, da je Celje nemško mesto in da bo tako tudi v bodoče.⁴⁰⁴

Ko je po nezadovoljstvu z vladno jezikovno politiko sredi aprila leta 1882 minister Pražák izdal naredbo, ki je odredila sprejem slovenskih vlog na sodiščih v območju višjega deželnega sodišča v Gradcu, tudi v primerih, če je stranka obvla-

---

³⁹⁷ SGp, 23. 2. 1882.

³⁹⁸ SN, 20. 3. 1882; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 209. Sitzung der IX. Session am 11. März 1882, str. 7406–7408.

³⁹⁹ SN, 21. 3. 1882; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 209. Sitzung der IX. Session am 11. März 1882, str. 7409–7411.

⁴⁰⁰ CZ, 19. 3. 1882.

⁴⁰¹ Prim. MZ, 7. 4. 1882.

⁴⁰² SP, 8. 4. 1882.

⁴⁰³ SP, 4. 4. 1882.

⁴⁰⁴ SP, 18. 4. 1882.

dala nemški jezik,⁴⁰⁵ je slovensko časopisje potezo označilo kot napredek⁴⁰⁶ in kot prvo večjo narodno zmago, »prvi večji uspeh naših državnih poslancev, prvi sad več kakor 400 na Dunaj odposlanih slovenskih prošenj«. Graško višje deželno sodišče je ukaz »najavilo uže vsem podrejenim sodnijam«, kar je spodnještajersko javnost zadovoljilo, istočasno pa so menili, da je potrebno še »priboriti enakopravnost v šolah«, s čimer da bo rešen »narod slovenski največje nevarnosti.«⁴⁰⁷

Slovenski poslanci so se konec maja leta 1882 kljub spremenjenemu položaju pritožili pri ministru Pražaku. Da sicer po naredbi iz aprila leta 1882 »vse sodnije sprejemajo slovenskih vlog, da pa nekatere zlasti v okrožji celjskega sodišča jih nočejo slovensko rešiti.«⁴⁰⁸ Tako je Slovenski narod upravičeno pisal, da »so naši napredki glede dejanske upeljave slovenskega jezika pri sodnijah« skromni. »Res je, da nam dandanes noben sodnik na Slovenskem ne bode branil slovenskih tožeb in prošenj, in res je, da se deloma rešujejo slovenske vloge v slovenskem jeziku. To je pa tudi vse, kar smo v novi dobi dosegli. Kajti, da se zapisniki o zaslišanji zatoženca in priči v kazenskih stvareh slovensko vodijo, ni napredek, ker to je že nekdaj bilo in ravno tako se je pred že pri nekaterih sodnija v zapisniku prisega slovensko pisala.«⁴⁰⁹

Spodnještajerski ustavoverci ministrske odredbe niso sprejeli križem rok. Potem ko so se resolucijam treh največjih spodnještajerskih mest pridružili po »priporočilih« ptujskega odvetnika Johanna (Hansa) Michelitscha in celjskega odvetnika Eduarda Glantschnigga⁴¹⁰ še slovenjgraški in ormoški občinski zastop ter trgi Marenberg, Muta, Vuzenica, Vitanje, Laško, Kozje in še nekatere občine, je profesor na mariborski realki in tajnik »marburgerce« Anton Nagele objavil uvodnik nedeljske številke v ostrem pronemškem tonu, naperjen proti slovenskim težnjam.⁴¹¹ Medtem ko je časopisje vestno agitiralo in ščuvalo proti slovenstvu ter protestiralo proti slovenizaciji šol in uradov,⁴¹² je Slovenski gospodar opozarjal pred nemškim strankinim dnevom, ki so ga nameravali prirediti v Celju, da bodo »zoper nas Slovence psovali in resolucije sklepali ter svetu bahaje se kazali: glejte, kako smo Slovence na Spodnjem Štajerskem potlačili, ponemčili, iztrebili«. Slovenski časniki so pozivali k podobnemu slovenskemu shodu v celjski okoliški občini na isti dan, »da javno, jasno in glasno, pošteno in postavno protestiramo zoper uže brezskrbno in drzno rovanje nekaterih zagrizenih prusko nemških kričacev, ki hočejo zavoljo nekaterih, sicer poštenih Nemcev med nami, proglašiti spodnjo Štajersko kot uže ponemčeno pokrajino.«⁴¹³ Slovencem naklonjen je bil tudi konservativni Grazer

⁴⁰⁵ Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 8; Cvirn, Politične razmere na (spodnjem) Štajerskem na prelomu stoletja, str. 23; prim. Kolmer, Parlament und Verfassung, 3, str. 239–243.

⁴⁰⁶ SN, 29. 4., 1. 5. 1882.

⁴⁰⁷ SGp, 4. 5. 1882.

⁴⁰⁸ SN, 26. 5. 1882.

⁴⁰⁹ SN, 21. 2. 1883.

⁴¹⁰ SGp, 18. 5. 1882.

⁴¹¹ MZ, 4. 6. 1882.

⁴¹² Npr. MZ, 19. 5. 1882; CZ, 4. 5., 7. 5. 1882.

⁴¹³ SGp, 4. 5. 1882; SN, 2. 5. 1882.

Volksblatt, ki je kritiziral demonstracije nemškega društva v Gradcu proti Pražakovu odloku.⁴¹⁴

Peticije, ki so jih v državni zbor poslale po Vošnjakovih resolucijah spodnještajerske slovenske občine, so po pretresu šolskega odseka v državnem zboru dobile epilog. Šolski odsek je predlagal poslanski zbornici dve resoluciji. »Da na srednjih šolah na državne troške vzdržanih v deželah, kjer bivajo Slovenci, za učence slovenskega jezika ta jezik upelje kot učni jezik po razmeri obstoječih učnih pripomočkov« in »da na zavodih, ki so namenjeni izobraževanju učiteljev in učiteljic za slovenske ljudske šole, slovenski jezik uvede kot učni jezik v toliko večem obsegu nego do zdaj, a za to skrbi, da se na teh zavodih omogoči pridobitev popolnega znanja nemškega jezika.«⁴¹⁵ Medtem je časopisje zahtevalo za uradnike, »koti hote služiti na Slovenskem, pa niso pohajali na srednji šoli obligatnega nauka slovenščine in ne prebili iz nje izpita zrelosti, posebna izpitna poverjeništa (komisije), obstoječe iz več iz slovenščine postavno izpitanih profesorjev,« ko so v javnost pricurjale vesti, da si srednješolski nemški profesorji in uradniki pridobivajo čudna dokazila o znanju slovenščine. Štajerski deželni namestnik Kūbeck je govoril v prazno, ko je zatrjeval, da ni »jednega takega uradnika na slovenskem Štajerskem, ki ne zna vašega jezika.«⁴¹⁶ Sodišča so sicer po novem sprejemala slovenske vloge, toda še vedno je prihajalo do zapostavljanja slovenščine, »zlasti v okrožji celjskega sodišča jih nečejo slovenski rešiti,«⁴¹⁷ kar so slovenski poslanci razložili na avdienci pri Taaffeju in Pražaku. Slednji je obljubil ukrepe proti uradnikom, ki niso spoštovali odredbe, bolj kot to pa je slovenske poslance motilo dejstvo, da se »naučni minister prav malo ozira na resolucije državnega zbora ter da ne dela nobenih priprav zaradi neobhodno potrebnih slovenskih srednjih šol.«⁴¹⁸

Ko je po Pražakovi naredbi minister Conrad konec julija ukazal kranjskim gimnazijam »v prvih 4 razredih podučevati slovenski v vseh predmetih razven nemščine in grščine,«⁴¹⁹ je urednik Slovenskega gospodarja Lavoslav Gregorec optimistično zapisal, da se bo podobno »vršilo v kratkem tudi v Gorici, Celovci, Celji, Ptujji in Mariboru« in poudaril potrebo po slovenskih profesorjih, notarjih, odvetnikih, koncipientih, slovenščine večjih uradnikih in sodnikih, kar da bo samo vzpodbudilo nastanek slovenskih srednjih šol, gimnazij in realk.⁴²⁰ Gregorec, ki je v ukazu videl korak naprej k lepši prihodnosti za Slovence, je na Spodnjem Štajerskem ob Vošnjaku predstavljal gonilno silo slovenskih prizadevanj.

Čeprav je Ivan Tavčar označil ministrov ukaz kot »najboljši in največji uspeh, kojega smo dosegli pod vlado grofa Taaffeja,«⁴²¹ se Pražakov odlok ni upošteval

⁴¹⁴ Grazer Volksblatt (GV), 16. 5. 1882.

⁴¹⁵ SN, 13. 5., 15. 5., 16. 5. 1882; SGp, 18. 5., 25. 5., 1. 6. 1882.

⁴¹⁶ SN, 25. 5. 1882.

⁴¹⁷ Konec julija so celjski Slovenci zadovoljno ugotavljali, da se »tudi pri celjskeji sodnji Slovincem pravica do enakopravnosti priznava«. SGp, 27. 7. 1882.

⁴¹⁸ SN, 26. 5. 1882; SP, 3. 6. 1882.

⁴¹⁹ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 264.

⁴²⁰ SGp, 3. 8. 1882; SP, 5. 8. 1882.

⁴²¹ SN, 1. 5. 1882; prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 265.

povsod. Ko je prišel v začetku avgusta leta 1882 v mariborski davčni urad slovenski kmet, ki je le za silo lomil nemščino, in nekega mladega uradnika nagovoril slovensko, mu je ta odvrnil, da ne razume, kaj govori, starejši pa da so pripomnili »deutsche Amtsprache«. Toda dotični uradnik naj bi baje dobro razumel slovensko. Po pritožbi na okrajno glavarstvo je glavar Pavich obljubil, da se kaj podobnega ne bo več pripetilo.⁴²² Višje instance, ki so očitno »razumele« ministrov ukaz, so se ga trudile upoštevati, medtem ko so se posamezniki, še sploh tisti, ki so podlegli nemškimi nacionalnim aspiracijam, na najnižji ravni požvižgali na odlok.⁴²³ Podobno je bilo tudi med nemškimi notarji, ki so »razumeli« odlok le kot razumevanje slovenščine, medtem ko so notarske akte nekateri še vedno izdajali v nemščini.⁴²⁴ Zelo je v tem smislu presenetil celjski okrajni šolski svet, ki je pod predsedstvom celjskega okrajnega glavarja Haasa sklenil, da bo na slovenske vloge odgovarjal le v nemščini.⁴²⁵ Spodnještajerski liberalci nikakor niso prenehali pisati proti odloku in slovenizaciji srednjih šol, ampak vedno znova trobili v isti rog.

Po Pražakovem odloku razmere na Slovenskem niso bile takšne, kot bi po ministrovem posredovanju marsikdo pričakoval. »Le skromni so naši napredki glede dejanske upeljave slovenskega jezika pri sodnijah«, je menil Slovenski narod. Kljub temu da sodniki niso več zavračali slovenskih vlog in prošenj ter da so se vloge deloma reševale v slovenskem jeziku, je bil to tedaj skrajni domet slovenskih terjatev. »Kajti, da se zapisniki o zaslišanji zatoženca in prič v kazenskih stvareh slovensko vodijo, ni napredek, ker to je že nekdanje bilo in ravno tako se je pred že pri nekaterih sodnijah v zapisniku prisega slovensko pisala.«⁴²⁶ Kljub temu nekatera sodišča še vedno niso upoštevala »novih« pravil, kar je Vošnjak ob ostalih slovenskih poslancih naznanil Pražaku na avdienci konec februarja leta 1883.⁴²⁷ Pražak je zato konec maja izdal nov ukaz in graškemu nadsodišču naročil, naj preveri trditve slovenskih poslancev, češ da državni pravdnisti v Celju in Ljubljani vračata slovenskim obtožencem nemške obtožbe.⁴²⁸ Proti nemškim dopisom občinam je protestno pismo objavil tudi Ivan Dečko, ki je tedaj šele začel svojo politično kariero.⁴²⁹ Glede na to, da so slovenske občine pošiljale prošnje okrajnim glavarstvom, češ da jim naj vendar pošiljajo slovenske dopise, se mu je zdelo neverjetno, da so dopisi še vedno v nemščini, in je primerjal Čeha, ki so z večjimi koraki prodirali k svoji enakopravnosti.⁴³⁰ Toda Čehi so bili v državnem zboru v mnogo ugodnejšem položaju kot Slovenci, pa tudi češki deželni zbor je imel drugačno sestavo kot štajerski. Odbor

⁴²² SGp, 17. 8. 1882.

⁴²³ Prim. SP, 7. 10. 1882.

⁴²⁴ SP, 10. 10. 1882.

⁴²⁵ SP, 2. 12. 1882.

⁴²⁶ Prav tam; prim. S, 20. 2. 1883.

⁴²⁷ SGp, 1. 3. 1883.

⁴²⁸ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 86.

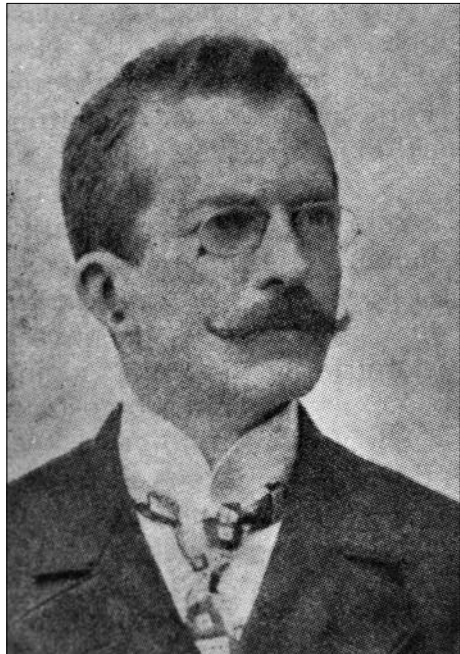
⁴²⁹ Ivan Dečko je po končani pravni fakulteti 1. 9. 1883 nastopil kot odvetniški kandidat v pisarni Janeza Orosela v Mariboru in ostal pri njem do 1. 9. 1885, ko se je preselil v Celje. Ves ta čas je bil tudi urednik lista Südsteirische Post. Vekoslav Spindler, Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Tisk Mariborske tiskarne d. d., Maribor, 1938, str. 34; o Dečku prim. tudi Lapajne, Dvajsetletnica, str. 35–36.

⁴³⁰ SN, 9. 3. 1883.

Slovenskega društva je v tem v zvezi še predlagal vladi, da naj nastavlja le slovenščine zmožnih uradnikov, ki naj se izkažejo s posebnimi spričevali. Spričevala vseh vrst so bila na Spodnjem Štajerskem vsakdanja praksa, ki da jih je nemškimi kandidatom izstavljal v Gradcu gospod Ivan Macun za majhen denar, potem ko kandidat ni opravil izpita na dotičnem službenem mestu. Z Macunovim spričevalom so mu bila vrata do uradniške službe odprta.⁴³¹

Ko je v državnem zboru v začetku leta 1883 zaradi neugodne porazdelitve trgovsko-obrtnih zbornic na Češkem prodril z zahtevo po ustanovitvi novih češki poslanec Karel Mattuš, je njegova pobuda predramila tudi Spodnjo Štajersko in ostalo slovensko javnost. Slovenski narod je pozival slovenske poslance, naj ob čeških zahtevajo tudi zbornico s sedežem v Mariboru, ki bi ob leobenski in graški pomenila tretjo štajersko zbornico in tako razbremenila Spodnjo Štajersko. »Če se osnujejo samostojne obrtniške zbornice, in dobimo tako v Maribor, bodemo gotovo Slovenci v njej gospodovali,« je optimistično menil Ivan Dečko. »S tako trgovinsko in obrtniško zbornico bodo se nam pa zopet // zrahljale spone, s katerimi smo privezani na Gradec, na to nam in našim interesom do konca sovražno mesto, ter bodemo za sedaj vsaj v tem oziru od Gradca neodvisni postali.«⁴³² Zbornica je pomenila še dodatna poslanska mesta za državni in deželni zbor,⁴³³ čeprav bi po vsej verjetnosti v trgovsko-obrtni kuriji na Spodnjem Štajerskem Slovenci težko prodrli. Na drugi strani pa je burna državnozborniška razprava glede šolske obveznosti predramila spodnještajerske Nemce, ki so med drugim upali na skorajšnji padec vlade.⁴³⁴ Ko so v začetku maja sklicali v Mariboru politični volilni shod in poudarjali liberalna načela svobodnega šolstva, se njihova želja po spremembi oblasti, ki jo je Franz Wiesthaler že odpisal,⁴³⁵ ni uresničila.

Ivan Dečko je v drugi polovici 80-tih let načrtno pospešil osvajanje nemške »trdnjave« ob Savinji (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

⁴³¹ SN, 23. 3. 1883.

⁴³² SN, 2. 4. 1883; SP, 1. 5. 1883.

⁴³³ Prim. SN, 7. 4., 10. 4. 1883.

⁴³⁴ Prim. MZ, 14. 1., 21. 2. 1883.

⁴³⁵ MZ, 6. 5. 1883.

Slovenska politika tudi leta 1884 ni mirovala. Potem ko so na ustanovitvi Kmečkega društva v Rogaški Slatini nastopili Lavoslav Gregorec, ki je poudarjal pomen političnih kmečkih društev, Josip Sernec, ki je »pretresel« delovanje Schulvereina, in Josip Vošnjak, ki je znova osvetlil nepotrebno okrajnih zastopov,⁴³⁶ so Slovenci usmerili vse sile k volitvam novega državnozbornskega poslanca. Mihael Herman, ki je sredi decembra leta 1883 umrl,⁴³⁷ je »potreboval« naslednika. Konec januarja je ptujski državnozbornski okraj volil novega poslanca. Nemško ustavoverno časopisje, ki je poudarjalo, da bodo Slovenci na Spodnjem Štajerskem izgubili vse tri mandate v kmečki kuriji, je vneto agitiralo za izpraznjeno mesto. Božidar Raič se je zdel med Slovenci najprimernejši kandidat. Čeprav ga je odbor Slovenskega društva enoglasno podprl,⁴³⁸ je časopisje opozarjalo slovensko »duhovščino, učitelje in druge slovenske domoljube, da so pri prvotnih volitvah oprezni, kajti nemčurji imajo še povsodi svoje 'špijone' in zlobneže.«⁴³⁹ Raič je pred volitvami predstavil svoj program, ki je vseboval že postavljene slovenske zahteve, tako slovenske ljudske šole, kjer da se »nemščina od 3. šolskega leta naprej uči v ljudskih šolah kot učni predmet s pomočjo slovenščine pametno, po skušenih pedagogičnih načelih«,⁴⁴⁰ slovenske paralelke na spodnještajerskih gimnazijah, slovensko učiteljsiše v Mariboru, »da bode na konci šolanja slovenski dijak nemški in slovenski popolnem znal,«⁴⁴¹ slovenščine večše učitelje in uradnike, določena predavanja za slovenske pravnike na graški univerzi, oddelek deželnega šolskega sveta in štajerskega namestništva za Spodnjo Štajersko, presenetil pa je tudi z idejo o Zedinjeni Sloveniji, česar slovenska politika tedaj ni poudarjala.⁴⁴²

Nemci, ki so proti Raiču postavili svojega kandidata, posestnika Franca Lešnika iz Starš, niso mogli upati na zmago, čeprav je Marburger Zeitung toplo priporočal njegovo izvolitev.⁴⁴³ Ko je po Michelitschevem prigovarjanju Lešnik sprejel kandidaturu, je propadel že pri volitvah volilnih mož v svojem domačem kraju, pa še nemško je menda znal le za silo.⁴⁴⁴ »Tedaj ga morajo njegovi uže dobro poznati, da ga ne marajo,« je pisal Slovenski gospodar.⁴⁴⁵ Potem ko so volitve volilnih mož potekale večinoma v slovensko korist, slovensko časopisje ni skrivalo navdušenja.⁴⁴⁶ Na občnem zboru Slovenskega društva v Šmarju konec januarja je beseda tekla seveda o volitvah. Istega dne naj bi v Šmarju, »katero so lani šulvereinarji s pijančevanjem in razsajanjem v nemškutarsko mrežo vabili,« priredil volilni shod tudi Lešnik. Toda tudi po pritisku celjskih Nemcev kandidata ni bilo od nikoder. Slovensko časopisje je z zadovoljstvom spremljalo nemški neuspeh. Na slovenskem shodu je

⁴³⁶ SGp, 3. 1. 1884.

⁴³⁷ Prim. SGp, 20. 12. 1883.

⁴³⁸ SGp, 17. 1. 1884.

⁴³⁹ SGp, 10. 1. 1884.

⁴⁴⁰ SGp, 24. 1. 1884.

⁴⁴¹ Prav tam.

⁴⁴² SGp, 17. 1. 1884; prim. SN, 18. 1. 1884.

⁴⁴³ MZ, 9. 1. 1884.

⁴⁴⁴ SGp, 24. 1. 1884.

⁴⁴⁵ SGp, 17. 1. 1884.

⁴⁴⁶ Npr. SGp, 24. 1. 1884.

Raič še enkrat predstavil svoj program, navzoči pa so ga enoglasno podprli. Tudi časopisje je delilo njihovo mnenje,⁴⁴⁷ še bolj navdušeno pa je pisalo konec meseca, ko je Raič kljub temu, da je spodnještajerska nemška politika napela vse sile za zmago svojega kandidata (celjski poslanec Foregger je, gotovo ne preveč navdušen nad potekom predvolilnega boja, tako že januarja sklical v celjski kazinski dvorani politični shod),⁴⁴⁸ prepričljivo ugnal svojega tekmeca.⁴⁴⁹

Raičev vstop v državni zbor je kljub temu, da je bil v njem precej izgubljen, ko se je že v svojem prvem govoru (21. 3. 1884) silno osmešil,⁴⁵⁰ očitno prinesel premik v vrstah spodnještajerskih slovenskih poslancev. Na drugi strani pa je vzpodbudil ustavoverce, da so okrepili napade na slovensko stran. Ko so slovenski poslanci sredi februarja izročili Taaffeju spomenico občnega zbora Slovenskega društva v Sevnici,⁴⁵¹ so naleteli na ostre besede »vahterce«, češ da so slovanofilni fanatiki, ki da si upajo že preveč, saj da je slovenščina ustrezno zastopana.⁴⁵² Če so Slovenci konec februarja od ministra Conrada zahtevali, da je že čas za uresničevanje Vošnjakovih resolucij, je k temu pripomogel tudi novi poslanec, ki se je od svojega predhodnika razlikoval predvsem po svoji prodornosti. Čeprav je sam menil, da je slovenska politika obsojena na politiko majhnih korakov ali »drobtinic«, je Josip Vošnjak dobil »soborca« na državnozborni ravni.⁴⁵³ Kot je ugotavljal Ivan Dečko v Slovenskem narodu sredi marca, pa so bili spodnještajerski slovenski poslanci precej osamljeni v svojih zahtevah. Ostali slovenski poslanci niso kazali prevelike vneme, ko sta Vošnjak in Raič – ta nad Gödel-Lannoyem ni bil preveč navdušen, češ da »tako malo podpira slovensko stvar v Mariboru« in da zanemarja Slovensko društvo in Südsteirische Post⁴⁵⁴ – terjala podobne jezikovne pravice, kot jih je bila deležna Kranjska. Časnik je tako potihoma namigoval na to, da bi bilo dobro, ko bi Slovenci po vzoru Čehov in Poljakov ustanovili svoj klub, ki bi ostreje nastopil nasproti vladi.⁴⁵⁵ Prav tako je nad vladnim postopanjem izrazil zaskrbljujoč dvom, češ da vladni kabinet le obljublja, slovenski narod pa da hoče »le s praznimi obljubami odpraviti«,⁴⁵⁶ ob tem pa menil, da je slovenska politika preveč oportunistična oziroma »prepohlevna« in »preponižna«.⁴⁵⁷

Kljub temu je Josip Vošnjak nadaljeval s svojo prodorno politiko v državnem zboru. Neizpolnjevanje (še sploh njegovih) jezikovnih zahtev ga nikakor ni navduševalo. Potem ko je minister Conrad izjavil, da se vladi ne zdi potrebno ustanoviti slovenskih vzporednic v Mariboru in v Celju, češ da se noben šolski svet

⁴⁴⁷ SGp, 31. 1. 1884.

⁴⁴⁸ DW, 10. 1. 1884.

⁴⁴⁹ SGp, 31. 1., 7. 2. 1884; prim. SN, 4. 2. 1884; SP, 6. 2. 1884; Melik, Volitve, str. 393.

⁴⁵⁰ Matija Murko, Spomini, Slovenska matica, Ljubljana, 1951, str. 35; Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 273.

⁴⁵¹ SGp, 21. 2. 1884.

⁴⁵² DW, 6. 3. 1884.

⁴⁵³ SGp, 6. 3. 1884.

⁴⁵⁴ Lončar, Vošnjak, pismo Božidarja Raiča, 7. 2. 1884, str. 53–54.

⁴⁵⁵ SN, 11. 3. 1884.

⁴⁵⁶ SN, 22. 3. 1884.

⁴⁵⁷ SN, 24. 3. 1884.

ni izrekel za spremembo,⁴⁵⁸ je marca leta 1884 (20. 3.) Josip Vošnjak v državnem zboru ponovno ponovil zahtevo po slovenskih uradnikih in po oddelku štajerskega namestništva, češ da je namestništvo ob deželnem odboru, ki da nikakor ni naklonjeno nameščanju slovenskih uradnikov, in deželnem šolskem svetu (predsednik Zindler), ki da zavira, »da se na učiteljišči v Mariboru poučevanje v slovenščini ne razširi, da se upira proti vstanovitvi slovenskih paralelnih razredov na Spodnjem Štirnem«, Slovincem izredno nenaklonjeno. Obenem je poudarjal nemški značaj mariborske vinorejske šole,⁴⁵⁹ Josef Schmiderer pa je temu ostro nasprotoval. »Mi Nemci na Spodnjem Štirnem // nečemo ničesar čuti o slovenskem oddelku c. k. namestnije.«⁴⁶⁰ Ob tem je še dejal, da je vinorejska šola v Mariboru čisto slovenska in se kot predsednik okrajnega zastopa skliceval na to, da kot funkcionar zelo dobro pozna razmere v Mariboru. Ob tem je celjski Foregger ponovno izpostavil nemško ogroženost na Spodnjem Štirnem, kjer da je slovensko nacionalno gibanje zadobilo že preširoke razsežnosti.⁴⁶¹ Lavoslav Gregorec je bil nasprotnega mnenja in dokazoval, da je resnica povsem drugače. »Šola stoji tik mesta, vsako leto so javne skušnje, vsi predmeti razlagajo se nemški, nobeden slovenski, ravnatelj zna malo, adjunkt pa nič slovenski.«⁴⁶² Za mariborsko učiteljišče se je zavzel še Raič (21. 3.), češ da so učitelji na obstoječem le za silo obvladali slovenščino. Menil je, da je potrebno nastavljeni učitelje, ki dobro obvladajo slovensko, praksa pa je pogosto ubrala povsem drugo pot. Tako je zahteval za šolsko leta 1884/85 slovenščino kot učni jezik na mariborskem učiteljišču,⁴⁶³ s čimer se ustavoverno časopisje nikakor ni strinjalo⁴⁶⁴ in je slovenski jezik, ki da bi rad z agitacijo prodrl v urejeno življenje na Spodnjem Štirnem, kjer da se govori kultiviran nemški jezik, štel za konglomerat slovenščine, srbohrvaščine ter ruščine.⁴⁶⁵

---

⁴⁵⁸ SN, 19. 2. 1884.

⁴⁵⁹ SGp, 17. 4. 1884; SP, 12. 4. 1884; S, 2. 4., 5. 4. 1884; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 345. Sitzung der IX. Session am 15. März 1884, str. 11971-11975, 349. Sitzung der IX. Session am 20. März 1884, str. 12158-12160.

⁴⁶⁰ Prim. MZ, 21. 3. 1884; Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 345. Sitzung der IX. Session am 15. März 1884, str. 11977-11978, 349. Sitzung der IX. Session am 20. März 1884, str. 12137-12146.

⁴⁶¹ Prim. SP, 22. 3., 9. 4. 1884; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 349. Sitzung der IX. Session am 20. März 1884, str. 12160-12161.

⁴⁶² SGp, 20. 3. 1884.

⁴⁶³ SGp, 27. 3. 1884; SN, 29. 3. 1884; SP, 29. 3. 1884; S, 8. 4., 9. 4. 1884; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 351. Sitzung der IX. Session am 21. März 1884, str. 12224-12227.

⁴⁶⁴ Tagespost (Tp), 21. 3. 1884.

⁴⁶⁵ Tp, 17. 4. 1884.

Slovenci in štajerski deželni zbor 1878–1884

Štajerski deželnozborski volilni red je Slovincem dajal največ osem mandatov v kmečki kuriji. Slovenci so prvič osvojili vseh osem mandatov leta 1867 (tudi zaradi abstinence nemške ustavoverne stranke na volitvah), nato pa so na naslednjih (nadomestnih) volitvah izgubili poslansko mesto v mariborski kmečki kuriji. Na volitvah leta 1878 so Slovenci spet dobili osem poslancev v kmečki kuriji.⁴⁶⁶

V štajerskem deželnem zboru so med vsemi 60 poslanci (skupaj z virilisti 63) in 23 poslanci kmečke kurije Slovence zastopali naslednji slovenski poslanci: v celjskem volilnem okraju sta bila izvoljena Ferdinand Dominkuš in Mihael Žolgar. Iz mariborskega volilnega okraja sta prišla Fran Radej in Janez Flucher. Slovenjgraško volilno enoto je zastopal Jožef Šuc, ptujsko in ljutomersko pa Mihael Herman in Jožef Kukovec. V brežiškem volilnem okraju je bil enoglasno izvoljen Ignac Žnideršič. Vsi so bili uradni slovenski kandidati in so zastopali slovenske interese v deželnem zboru.⁴⁶⁷

Na Spodnjem Štajerskem je bila mestna kurija v nemških rokah. Maribor je zastopal Ferdinand Duchatsch (jeseni leta 1881 je odložil svoj poslanski mandat, Josef Schmiderer pa je zmagal kot edini kandidat),⁴⁶⁸ Celje Josef Neckermann, Ptuj Ferdinand Kada, za katerega so po priporočilih slovenskega časopisja in ob nasprotovanju drugemu kandidatu Josefu Kaiserfeldu glasovali tudi Slovenci, Slovenj Gradec pa Jacob Ehmer.⁴⁶⁹

V deželnem zboru so imeli večino nemški liberalci z deželnim glavarjem Moritzem Kaiserfeldom na čelu.⁴⁷⁰ »Ne slovenski, ne nemško-konservativni poslanci jim tega braniti niso mogli in še ne morejo, ker so zmiraj v manjšini,« je ugotavljal Slovenski gospodar, ko je štajerski deželni zbor pripravljal zvišanje davka zaradi proračunske finančne luknje. Anonimni pisec je obtoževal liberalce, češ da »po-

⁴⁶⁶ Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 9; Melik, O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti, str. 47.

⁴⁶⁷ Poslanec Šuc je bil sicer na volitvah leta 1878 slovenski protikandidat, medtem ko so Slovenci podprli kandidata F. Schmitta. V začetku Taaffejeve dobe so se nesoglasja s Šucem očitno zgladila. Melik, Volitve, str. 388–392.

⁴⁶⁸ SP, 6. 9., 10. 9. 1881; prim. Melik, Volitve, str. 384.

⁴⁶⁹ Melik, Volitve, str. 384–388.

⁴⁷⁰ Moritz Kaiserfeld je kot ognjevit ustavoverec veljal za enega najvplivnejših državnozbornih poslancev po obnovi ustavnega življenja. Že sredi 60-tih let se je pokazal razvoj njegove politične ideologije, ko je na shodu štajerskih avtonomistov v Ausseeju postavil zahtevo po nemški hegemoniji v Cislitvaniji. V državnem zboru je organiziral skupino nemških avtonomistov, ki so si prizadevali za krepitev nemštva v Avstriji, in nasprotoval prvemu konservativno naravnemu Hohenwartovemu ministrstvu leta 1871 pri njegovih približevanjih češkim nacionalnim aspiracijam. Ko ga je cesar leta 1871 imenoval za štajerskega deželnega glavarja, je v štajerskem glavnem mestu deloval v skladu z liberalnim ministrstvom, svojo politično usmeritev pa je nadaljeval tudi po spremembi političnih razmer leta 1879, ko so na Štajerskem liberalci ostali v večini. Več o njem glej Berthold Sutter, Moritz von Kaiserfeld, Parlamentarier und Landeshauptmann, v: Zeitschrift des Historisches Vereines für Steiermark, Graz, 1986, str. 255–278; Franz Krones, Moritz von Kaiserfeld, v: Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark, Graz, 1885, str. 1–4; Franz Krones, Moritz von Kaiserfeld. Sein Leben und Wirken als Beitrag zur Staatsgeschichte Österreich in den Jahren 1848 bis 1884, Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig, 1888.

*Moritz Kaiserfeld je bil vse od obnove
ustavnega življenja (leta 1861) štajerski
deželnozborski in državnozborski liberalni
poslanec, med leti 1871-1884 pa tudi
štajerski deželni glavar*

stajajo gospodarstvene razmere čedalje hujše, da vedno težkeje zamoremo davke plačevati«, in da »delajo nemški poslanci od leta do leta več potroškov, katere moramo potem davkeplačilci pokrivati. Deželne doklade so nam uže do 38 % nagnali. // Toda nemški liberalci bi ne bili pravi liberalci, ako bi se s tem zadovoljili. // Pravi liberalec mora potroške vedno više tiščati, države, dežele, okraje, srenje in posameznike v dolgove zakopati.« Na prejšnjih volitvah naj bi obljubljali volivcem, »da jim bodo bremena polajšali, v resnici pa jim nalagajo vedno večjih.«⁴⁷¹

Slovenska politika v deželnem zboru ni mogla računati na podobno zavezništvo kot v državnem zboru in ni imela kakšnega vidnejšega uspeha. Oprla se je lahko le na nemške konservativce, ki so imeli nekaj manj kot dvakrat toliko poslancev kot Slovenci. Nemški liberalci so peljali lastno politiko in se na ostale stranke niso preveč ozirali. Slovenski gospodar ni zaman svaril, da slovenski poslanci »sedaj dru-

ga storiti ne morejo, kakor prav trdno liberalcem njihove grehe očitati in opozoriti na volka, ki največ deželnih doklad požre«, ter pozival, da je skrajni čas, »da se liberalcem izvije gospodarstvo, drugače pride lepa Štajerska popolnem na nič.«⁴⁷² Ker so tudi poslanci veleposestva simpatizirali z liberalci, v kolikor to niso bili, prav tako poslanci trgovsko-obrtne kurije, je bilo razmerje moči zelo jasno profilirano. Ob treh virilistih, ki niso bili voljeni v deželni zbor, je bilo razmerje moči naslednje: dvanajst poslancev veleposestva, šest poslancev trgovsko-obrtne kurije in devetnajst poslancev mest in trgov je predstavljalo volilno bazo štajerskih liberalcev. Ostalih triindvajset mandatov kmečkih občin je praviloma pripadlo osmim slovenskim poslancem in petnajstim nemškim konservativcem. Ti so z izjemo nekaj volilnih okrajev imeli prevlado na Zgornjem Štajerskem (v omenjeni kuriji), medtem ko so Slovenci zmagali v vseh šestih volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem.

Poslance veleposestva je na volitvah leta 1878 volilo zgolj nekaj več kot 180 volilnih upravičencev, predstavljali pa so znaten delež v deželnem zboru. Schmerlingova volilna geometrija tudi na Štajerskem ni izostala. V trgovsko-obrtne kuriji

⁴⁷¹ SGp, 10. 6. 1880.

⁴⁷² Prav tam.

je volilo 50 volilnih upravičencev, medtem ko je poslance mest in trgov volila le četrtnina mestnega prebivalstva. V kuriji kmečkih občin so volili volilne može. Petsto volilnih upravičencev, ki so plačali najmanj 10 goldinarjev direktnega davka, je volilo volilnega moža, vseh volilnih upravičencev pa je bilo nekaj čez petdeset tisoč. Razdelitev prebivalcev in poslancev nikakor ni sovpadala, ampak se je držala logike državnega zbora in Schmerlingovega sistema. Slovenci so predstavljali tretjino prebivalstva na Štajerskem, a imeli manj kot sedmino poslancev v deželnem zboru.⁴⁷³

Na drugi strani so težišče štajerskih nemških konservativcev predstavljale kmečke občine na Zgornjem Štajerskem in pomenile zaradi borbe liberalizma proti Cerkvi skoraj nezavetno trdnjavo, kjer so mogli kandidirati tako vodja štajerskih konservativcev Alois Karlon kot tudi princa Aloys in Alfred Liechtenstein. Z veliko večino so premagali liberalne in nemško-nacionalne kandidate, le v volilnih okrajih Liezen, Irndning in Bruck so bila plodna tla tudi za liberalce, ki so lahko upali na zmago.⁴⁷⁴

Slovenski poslanci so v začetku Taaffejeve ere zaradi liberalnega gospostva v deželnem zboru delovali v opoziciji in se mogli opirati le na nemške konservativce, takšna pa je bila politika tudi kasneje. Kljub temu so na sejah prodirali z osrednjim političnim vprašanjem, jezikovnim, ki je sicer prihajalo zaradi koalicijske zaslombe močnejše do izraza v državnem zboru.

Slovenski poslanec Šuc je sredi leta 1880 (30. 6.) odprl v deželnem zboru (II. sesija od 8. 6. do 7. 7. 1880) temo, ki se je zdela v novi državnopolitični situaciji mnogo bolj uresničljiva kot poprej, še posebej potem, ko je Josip Vošnjak aprila leta 1880 podal resoluciji v državnem zboru. Izhajajoč iz ustavne pravice vseh avstrijskih narodov do lastnega jezika v šolah, uradih in v javnem življenju, kar je poprejšnja oblast z vso vnemo zapostavljala, je Šuc prebral interpelacijo, ki so jo podpisali vsi spodnještajerski slovenski poslanci. V njej so zahtevali jezikovne pravice na Spodnjem Štajerskem, ki jih je zagotavljal devetnajsti člen decembrske ustave. Še več. Ugotavljali so, da so bili razglasi, ki so vpeljevali slovenščino kot uradni jezik na Slovenskem od obnove ustavnega življenja naprej,⁴⁷⁵ uspešni le na Kranjskem, medtem ko so pri štajerskih Slovencih ostali skupaj z devetnajstim členom na papirju. Vendar pa tudi sprememba vlade ni prinesla pričakovanih rezultatov kar čez noč. Ko je deželni zbor zasedal prvič v spremenjenih razmerah, slovenski poslanec Šuc ni zaman ugotavljal, da so uradniki na Spodnjem Štajerskem poslovali še vedno po starem, se pravi, da so tudi vloge v slovenskem jeziku na uradih še vedno dobivale odgovore v nemškem jeziku. Posebej ostro so v tem oziru delovali davčni uradi, ki

⁴⁷³ Manfred Uratnik, *Wahlrechtsreform, Kultur- und Sozialpolitik im Steiermärkischen Landtag (1883–1890)*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Graz, 1966, str. 3–5; prim. Melik, *Volitve*, str. 11–15.

⁴⁷⁴ Uratnik, *Wahlrechtsreform*, str. 6–7.

⁴⁷⁵ Npr. odlok, ki ga je ministrstvo naslovlilo na predsedstvo graškega višjega deželnega sodišča (5. 9. 1867, št. 8636 in 9396) o potrebah slovenskega naroda glede lastnega jezika na sodiščih, in ugotovilo z ozirom na poročilo višjega deželnega sodišča v Gradcu iz 25. 7. 1867, da je stanje glede nastavitve slovenščine zmožnih uradnikov na Spodnjem Štajerskem zadovoljivo. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 11. Sitzung, 30. 6. 1880*, str. 153.

so popolnoma ignorirali slovensko prebivalstvo, tudi vloge, ki so prispele dvojezično, so se končale le z nemškim odgovorom. V nekaterih popolnoma slovenskih okrajih pa so bile le nemško pisane tudi razglasne table na uradih in sodiščih.⁴⁷⁶

Nič kaj boljše niso bile razmere na šolskem področju. V interpelaciji so slovenski poslanci posebno pozornost namenili srednjim šolam. Še posebej problematične so bile gimnazije v Mariboru, Celju in Ptuj, kjer so bili slovenski dijaki v večini, toda učni jezik je bil razen v prvem razredu, kjer so še učitelji pogosto le za silo obvladali slovensko, za njih nemški. Slovenščina je bila zastopana dve oziroma izjemoma tri ure na teden kot učni predmet, kar je Šuca in ostale precej vznemirjalo. Še sploh zato, ker npr. realke sploh niso postavljale slovenščine za slovenske dijake med obvezne predmete. Na mariborskem učiteljskišču so slovenski jezik poučevali le dve uri na teden, za kar pa po poslančevih besedah sploh ni bilo potrebnega učitelja. Še posebej ga je motilo dejstvo, da še vedno niso bile ustanovljene slovenske paralelke za praktične juridične predmete na graški univerzi, za kar je Dunaj namenil sredstva že leta 1870, vendar so v Gradcu teh 3600 goldinarjev očitno nekam »založili.«⁴⁷⁷ V začetku julija je o tej temi spregovoril še poslanec Dominkuš in zahteval, »da se opravičeni prostor pusti tudi materinemu jeziku slovenske narodnosti,« vendar pa ni bil tako radikalen kot ostali poslanci. Menil je, da bo dovolj za odpravo »največje neprilичnosti na gimnazijah v Mariboru, Ptuj in Celji // ustanovitev paralel v I. in II. razredu, od III. razreda počenši pak bi mogli učenci slovenske in nemške narodnosti skupno poučevati se z nemškim naučnim jezikom«, ob tem pa bi se slovenskim dijakom dodatno pojasnjevalo v slovenščini.⁴⁷⁸

Ker so se nacionalna nasprotja na Spodnjem Štajerskem že tedaj zaostrovala, politične razmere pa so dajale vtis, da je možno pridobiti to ali ono, so slovenski poslanci ob neugodnih političnih razmerah podali zahtevo vladi po pisnem in ustnem uradovanju v slovenskem jeziku ter sprva za učitelje srednjih šol znanje obeh jezikov. Za nastavitev vseh javnih uslužbencev v slovenskem jezikovnem območju so optimistično menili, da bi bilo pametno, če bi vlada sprejela ukrep, ki bi uzakonil znanje obeh jezikov, v tem smislu pa da bi morala tudi graška univerza skrbeti za dosego znanj nemškega in slovenskega jezika.⁴⁷⁹

Ko je na interpelacijo odgovoril deželni namestnik baron Kübeck, sicer ustavoverec in nasprotnik vlade,⁴⁸⁰ so prisotni v deželnem zboru mogli dobiti vtis, da so si slovenski politiki vse izmislili. Namestnik je namreč na slovenske zahteve odgovoril, da je na Spodnjem Štajerskem stanje znosno in urejeno, ker da je uradništvo popolnoma večče slovenskega jezika pri uradovanju s slovenskim prebivalstvom. To je podkrepil z dejstvom, da je v desetih letih njegove kariere deželnega namestnika le enkrat dobil pritožbo, da je slovenska stranka dobila odgovor od oblastnega organa prve stopnje v nemškem jeziku, liberalci pa so navdušeno pritr-

⁴⁷⁶ Prav tam; prim. SN, 14. 7. 1880.

⁴⁷⁷ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 11. Sitzung, 30. 6. 1880, str. 154; prim. SN, 15. 7. 1880.

⁴⁷⁸ SN, 8. 7. 1880; prim. StLA, fond Statth. Präs., fasc. 22a-2012/1880.

⁴⁷⁹ Prav tam.

⁴⁸⁰ S, 27. 1. 1881.

jevali.⁴⁸¹ Vendar je bilo stanje v času liberalne vlade povsem drugačno, trajalo pa je še naprej, ker je nemško liberalno uradništvo še vedno odgovarjalo na vloge v nemškem jeziku. To je potrjevalo tudi spodnještajersko nemško časopisje, ko je označilo slovenščino kot jezik podeželskega prebivalstva.⁴⁸² Slovenec je že konec januarja leta 1880 ugotavljal, da Stremayrjevo zatrjevanje ob Vošnjakovih besedah, češ da »kljubo mnogim ministerskim ukazom večina Slovencev še vedno pri sodnijah ne najde spoštovanja svojega jezika«,⁴⁸³ da se »na Slovenskem strankam v tistem jeziku odgovarja, v katerem je bilo pismo stranke vloženo«, nikakor ne drži.⁴⁸⁴ Slovenski narod je s Stremayrjevimi točkami⁴⁸⁵ pometel in utemeljeval slovenske zahteve, da si »ravnopravnost tako mislimo, da se vsa uradna opravila na Slovenskem opravljajo v slovenskem jeziku, da se strankam dajejo iz vseh naših uradov slovenski odloki, slovenska rzsodila, da uradi na Slovenskem v občnji mej soboj si z neposredno predpostavljenimi uradi občujejo slovensko, z jedno besedo, da je pri nas uradni jezik slovenski jezik.«⁴⁸⁶ Tako Slovenski narod konec julija leta 1880 ni zaman navajal imen uradnikov, »ki na Slovenskem uradujejo in si kruhek služijo pa slovenski ne znajo čisto nič, namreč: v Mariboru: adjunkt Borges, adjunkt Foichich, avskultant Puff, kancelist Fladung, knjigovodja Schneider, adjunkta Pramberger in Schilling, kanclist Forstner, dalje adjunkt Rumpler v Rogaci itd.« Izmed teh je še posebej izpostavil Borgesa, ki da je »c. kr. sodnijski adjunkt, kateri je židov ali jud, rojen na Češkem kje, in je hud sovražnik slovenščine«.⁴⁸⁷

Glavna tema slovenskih aspiracij v deželnem zboru je bilo jezikovno vprašanje. Ko je na eni izmed naslednjih sej spregovoril poslanec Žolgar (5. 7. 1880) in se čudil, zakaj da se poučuje na graški višji realki italijanščina le za pet slušateljev, medtem ko bi bilo vendar bolje, ko bi posvetili slovenskemu jeziku več pozornosti in ga uvrstili med obvezne učne predmete, ne pa kot poprej, ko so dijaki izbirali med obema jezikoma, seveda tega ni poudarjal iz kakšnih panslavističnih ali protinemških nagnjenj, kot se je tudi sam izrazil, pač pa se mu je zdelo znanje slovenščine praktično za kasnejšo kariero dijakov. Medtem ko mu je graški liberalec Moriz Schreiner oporekal in pojasnjeval, da učni načrt pač predvideva italijanščino ne glede na število učencev, je Žolgarjevo resolucijo podprl Šuc. Zdelo se mu je edino pravilno, da se tudi slovenski jezik vključi med obvezne predmete, ker da je tudi na Spodnjem Štajerskem potreba po tehnikih, ki bi morali za poslovanje s strankami obvladati ob nemščini še slovenščino. Zato je zahteval, naj se slovenščini nameni dovolj učnega časa, ker da je nujno upoštevati slovenske potrebe na višji realki.⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Prav tam.

⁴⁸² CZ, 22. 8. 1880.

⁴⁸³ SN, 29. 1. 1880.

⁴⁸⁴ S, 31. 1. 1880.

⁴⁸⁵ Tri Stremayrjeva načela glede slovenskega jezika v uradih, ki pa se v praksi niso izvrševala: 1. Odgovori morajo biti pisani v jeziku vloge; 2. Zapisniki morajo biti pisani v tistem deželnem jeziku, ki ga stranka govori; 3. Obravnava se mora vršiti v jeziku, v katerem je pisan zapisnik. SN, 5. 2. 1880.

⁴⁸⁶ SN, 6. 2. 1880.

⁴⁸⁷ SN, 29. 7. 1880; SGp, 5. 8. 1880.

⁴⁸⁸ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 15. Sitzung, 5. 7. 1880, str. 276–277.

Njegove besede so vsekakor naleteli na odmev. Liberalec baron Julius Moscon mu je odvrnil, da je v Mariboru tudi višja realka, tako da potrebe po spremembah ni videl. Zdelo se mu je dovolj, da je bil v proračunu predviden suplent za slovenski jezik na graški višji realki za tiste dijake, ki bi želeli »negovati materni jezik«. Toda Šuc ni imel namena poudarjati potrebe po slovenskem jeziku v Gradcu, pač pa je želel poslance opozoriti na dejstvo, da je tudi na višji realki, ki jo je omenil Moscon, slovenščina predvidena le za tiste, ki so se deklarirali za Slovence. Prav tako je Mosconu pojasnil, da mariborsko višjo realko financira država, medtem ko so graško podpirali štajerski davkoplačevalci, in da so zato Slovenci upravičeni do slovenščine na graški višji realki. To je podkrepil z dejstvom, da je deželni odbor predvidel za suplenta le »borih« 400 goldinarjev, zaradi česar da je mesto nezasedeno, menil pa je tudi, da bi bilo potrebno, »den Wünschen der slowenischen Bevölkerung in nationaler Beziehung gerecht zu werden, denn wir Slovenen in Untersteiermark tragen alle Lasten, die die Deutschen tragen, mögen sie nun in der Gut- oder Blutsteuer bestehen, und deshalb glaube ich, dass wir auch von Seite des hohen Landtages und des Landes-Ausschusses dieselbe Berücksichtigung verdienen, wie die deutsche Bevölkerung.« Generalni poročevalec finančnega odbora Mathias Lohninger je Žolgarjevo in Šucevo mnenje označil za pretiravanje in zatrjeval, da se premalo dijakov odloči za slovenščino ter da suplent na graški višji realki popolnoma zadošča. S tem sklepom je bil predlog slovenskih poslancev zavrjen.⁴⁸⁹

Toda jezikovna borba je tekla naprej. Še na isti seji je postala predmet debate mariborska sadjarska in vinogradniška šola, kjer je Žolgar ugotavljal, da njen namen ni zgolj izobrazba. Čeprav je bila šola namenjena podeželski mladini, ki marsikdaj ni obvladala nemško, je bil pogoj za sprejem odlično znanje nemščine. Tako je odpadlo deset dijakov, ki so se po končani ljudski šoli vpisali na omenjeno šolo, ker pa niso imeli potrebnega znanja nemščine, jih je vodstvo šole izključilo. Žolgar je terjal v deželnem zboru takšen učiteljski kader, ki bi obvladal oba jezika, ker šolski sistem v ljudskih šolah pač ni zagotavljal zadostnega znanja nemščine. Z njim se je strinjal tudi Fran Radej, ki je menil, da je nesmiselno predavati v jeziku, ki ga večina otrok ne razume. Ker je imela šola velik pomen za okoliško prebivalstvo, resolucija ni imela v prvi vrsti nacionalnega predznaka, pač pa so oba poslanca vodili praktični razlogi, češ da se sicer predava zastoj. Kljub temu je bilo jasno, da do sprememb ne bo prišlo zlepa, ker je šola predstavljala orodje spodnještajerske nemške politike pri krepitvi nemštva in pri ohranitvi nemškega posestnega stanja. V času, ko so nacionalna nasprotja pričela prodirati v vse pore vsakdanjega življenja, so bile zamisli o dvojezični vinogradniški šoli zgolj utopija, čeprav so bili po Radejevih besedah vsi učitelji dvojezični, edino ravnatelj naj ne bi znal slovensko. Žolgar, ki je menil, da je slovenska sadjarska in vinogradniška terminologija celo razvitejša kot nemška, za kar je bil v deželnozborski dvorani deležen tihega hihitanja, je pozival deželni odbor, naj zahtevo upošteva.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Prav tam, str. 278–279.

⁴⁹⁰ Prav tam, str. 290–292.

Žolgarjevo izjavo je poslanec Gundacker Wurmbrand sicer podprl, ko je menil, da morajo učitelji vsekakor obvladati oba jezika. Po drugi strani pa se ni strinjal z njegovo tezo o jezikovni izolaciji spodnještajerskih Slovencev in menil, da bi bilo bolje poudarjati potrebo po nemškem pouku v ljudskih šolah ob kakšni drugi priložnosti, ne pa z agitacijo, ker da ni nikakršna izolacija privedla do trenutne kulturne stopnje Slovencev, ki bi po njegovem (nekoliko žaljivem) mnenju mogla biti tudi višja. Temu so liberalci enoglasno pritrdili, Šuc pa je ponovno prevzel pobudo in se ostro izrazil, češ da je vsa stvar glede jezika pač enostavno germanizacija in nič drugega. Na koncu je našel rešitev deželni glavar Kaiserfeld, ki je na željo poslanca Rudolfa Hackelberga in ostalih liberalcev sejo prekinil, popoldan pa jo je začel z novimi temami.⁴⁹¹

Ko je na slovenske zahteve na zadnji seji odgovoril deželni namestnik baron Kübeck, češ da na »stavljeno vprašanje podrobnega odgovora dati ne more, ker od dotičnih ministerstev ni mogel dobiti v tako kratkem času potrebnega sklepa in odločbe«, Slovenski gospodar ni skrival razočaranja. Še posebej potem, ko je po vladni naredbi Kübeck dejal, da bo »vlada porabila vsakršno priliko, da opazuje in presojuje djanske potreboče slovenskega prebivalstva na Štajerskem, ter da ne boče nikdar opuščala dajati jim one pozornosti in nepristranskega pretresovanja, kakoršnega koristi države in dežele zahtevajo«. Čeprav je javno mnenje domnevalo, da so to zelo gotovo »gole besede, podobne onim, katere smo slišali uže takrat, ko je Schmerling, Lasser, Stremajer itd. ministroval«, pa je na Spodnjem Štajerskem počasi zorela misel o tem, da se razmere postopoma spreminjajo na bolje in da imajo »navedene besede za Slovence vendar boljši pomen, nego so ga dosedanji odgovori visoke vlade kazali«. Če je Kübeck zatrjeval, »kako je uže sam čul davkovske uradnike slovenski občevati s slovenskimi strankami in tudi sam videl slovenske dačne knjižice, ter da je pri finančnem okrajnem ravnateljstvu v Mariboru pa tudi pri finančnem deželnem ravnateljstvu v Gradci skrbljivo, da se slovenske vloge rešujejo slovenski,« pa na drugi strani ni pomislil na to, da je lokalna uprava še vedno izhajala iz poprejšnjih liberalnih vrst in se pogosto ni ozirala na to, da je »vlada // Slovincem dobrohotno priznala in zagotovila slovensko uradovanje«. ⁴⁹² Tako so bili spodnještajerski Slovenci upravičeni do slovenskega uradovanja, a vseeno prisiljeni v to, da se borijo za svoje pravice in da ob slovenskih vlogah zahtevajo slovenske odgovore.⁴⁹³ Vendar pa dejanske razmere na Spodnjem Štajerskem nikakor niso bile preproste. Lahko bi dejali, da so višje instance delovale za tedanje razmere dokaj objektivno, medtem ko so se spori pojavljali predvsem na lokalni ravni. Kot primer nemških odgovorov je Slovenski narod navedel občino Braslovče, ki je sklenila, da je uradni jezik občinskega urada slovenski, medtem ko je »c. kr. sodnija čisto slovenskega vranskega okraja«, ki so jo prosili »na slovenske dopise občinskega urada odgovarjati slovenski«, občinskemu uradu naznanila, »da se ona za uradni jezik

⁴⁹¹ Prav tam, str. 292–293.

⁴⁹² SGp, 22. 7. 1880.

⁴⁹³ Npr. SN, 9. 6. 1880.

občine ne briga, da je uradni jezik sodnije nemški, in da bode nemški odgovarjala na slovenske občinske dopise.«⁴⁹⁴

Tudi naslednje leto (III. sesija od 14. 9. do 8. 10. 1881) so Slovenci nastopili z jezikovnimi zahtevami. Štajerski deželni zbor, ki je sredi septembra odprl svoja vrata, je načel temo o dvotirnem sistemu, o zmanjšanju posledičnih stroškov in hitrejšem uradovanju, ki na Spodnjem Štajerskem ni poželo navdušenja. Še sploh so bili javnosti trn v peti okrajni zastopi. Deželni odbor je predlagal, naj jim predseduje okrajni glavar, s čimer bi pospešili izvrševanje sklepov okrajnih zastopov. Vendar pa je na Spodnjem Štajerskem ljudi predvsem peknilo dejstvo, da so bili davki previsoki, slovenski poslanci pa niso bili člani nobenega deželnozbornskega odbora, ki je pretresal in sprejemal predloge ter nasvete. Tako je bilo v finančnem odboru deset liberalcev in dva nemška konservativca, v kmetijskem šest liberalnih in en konservativni poslanec, enako pa tudi v šolskem odboru. Glede na to, da »doklade plačuje vsa dežela, vse prebivalstvo, liberalci in konservativci, Nemci in Slovenci, pričakovalo bi se, da je vsaka stranka, vsak narod primeroma v teh odborih zastopan,« je menil mariborski slovenski list. Glede na to, da je na Štajerskem živel skoraj pol milijona Slovencev, je časnik resignirano povzel, da Slovenci plačujejo, »kar nam nemška liberalno-konservativna stranka v Gradci sklene.«⁴⁹⁵ Razmere v deželnem zboru Slovincem nikakor niso bile naklonjene. Liberalna večina je tako krojila deželno politiko po svoje, medtem ko so slovenski poslanci lahko le upali na večje uspehe svojih »soborcev« na državni ravni, kjer pa so vedno znova dobivali polena pod noge s strani liberalnega časopisja, ki je stremelo k zrušitvi državnega zbora in slovansko-konservativne koalicijske naveze.⁴⁹⁶

Ko je dobil besedo ptujski poslanec Herman in ponovno spregovoril o nesmislu obstoječe dvotirnosti, je liberalno časopisje napadlo slovensko stranko, češ da to ni njegovo mnenje, pač pa stališče slovensko-konservativne stranke.⁴⁹⁷ Ta si je prizadevala priboriti slovenščini ugodna tla na sodiščih, ki so spadala neposredno pod višje graško deželno sodišče. Čeprav se »pri davčnih uradih plačilni nalogi in drugi dopisi v slovenskem jeziku izdajajo«,⁴⁹⁸ slovenskega prodora na sodno polje ni bilo. Čeprav je minister Pražák v začetku oktobra urgiral pri Wasserju in mu naročil, da morajo sodišča slovenske vloge reševati v istem jeziku,⁴⁹⁹ napredka ni bilo. Na Slovenskem so sicer vseeno menili, da bo ministrov razglas, prinesel vpepljavo »slovenščine v sodne, politične in davčne urade.«⁵⁰⁰ Kljub temu so sodišča na Spodnjem Štajerskem konec leta še vedno poslovala po starem. »Nobena sodnija na Spodnjem Štajerskem nima slovenskih tiskovin, katere je minister ukazal naročiti predsedniku graške nadsodnije.« Še več. Sodišča sploh niso bila opozorjena, »da si

⁴⁹⁴ SN, 4. 7. 1880.

⁴⁹⁵ SGp, 22. 9. 1881.

⁴⁹⁶ MZ, 21. 12. 1881.

⁴⁹⁷ SP, 18. 10. 1881.

⁴⁹⁸ SN, 4. 11. 1881.

⁴⁹⁹ SP, 29. 10. 1881.

⁵⁰⁰ SN, 4. 11. 1881.

morajo naročiti slovenske tiskovine.«⁵⁰¹ Če so sodišča ponovno pričela sprejemati slovenske vloge, pa so bili odgovori v nemškem jeziku. Tudi Josip Sernec, ki je v začetku leta 1882 vložil slovensko pritožbo za svojo stranko, ni imel uspeha, ko je dobil odgovor v nemškem jeziku.⁵⁰²

Na deželni ravni je glavno vlogo seveda igrala ustavoverna stranka, tako da kaj več od tega niso mogli pričakovati. Potem ko so spodnještajerski ustavoverci vse bolj težili k obrambi »starega« posestnega stanja, so se slovenski poslanci brez brežiškega Žnideršiča, ki je menda simpatiziral z nemškimi liberalci, pritožili proti nemškemu Schulvereinu pri deželnem namestništvu, češ da »Slovencem krivico dela in mir med Nemci in Slovenci kali.«⁵⁰³ Interpelacija (IV. sesija od 12. 6. do 7. 7. 1882), ki so jo vložili (30. 6. 1882), je zadevala osnovni namen društva, »varovati in braniti nemštvo«, če se mu dejansko godijo krivice. Toda delovanje društva je na Spodnjem Štajerskem posegalo daleč izven omenjenega. Fran Radej, ki je bil pobudnik interpelacije, je razlagal baronu Kübecku, da ustanavljajo šole na območjih s slovensko večino, plačujejo šolskim okrajem, »da slovenskemu učnemu jeziku dajajo slovo,« ob tem pa da delijo šolska učila, knjige in nagrade učiteljem »kot premijo za marljivo ponemčevanje slovenskih otrok«, čeprav je šolstvo spadalo pod nadzor krajevnih in okrajnih šolskih svetov ter deželnega šolskega sveta. V interpelaciji so slovenski poslanci spraševali vlado, če ji je znano delovanje omenjenega društva, ki da ravna v nasprotju »z državnimi osnovnimi postavami in s postavno določenim učnim črtežem za ljudske šole na Štajerskem.«⁵⁰⁴ Nemški Schulverein je na Spodnjem Štajerskem kazal svoj obraz in postal sredstvo za doseg nemških ciljev ter deloval v interesu obrambnih akcij, ki so jih poudarjali spodnještajerski ustavoverci. Pri obrambi nemštva je bila še posebej agilna mariborska krajevna skupina s prodorom v mariborski okolici, ki je bila najbolj jezikovno mešana.⁵⁰⁵

Proti Schulvereinu, ki ga je deželni odbor podprl kljub temu, da ni deloval zgolj na jezikovni meji in v nemških otokih na Spodnjem Štajerskem, sta nastopila Ferdinand Dominkuš in Mihael Herman (7. 7. 1882) ter imela debato s poslancem Heilsbergerjem. Medtem ko sta slovenska poslanca dokazovala protislovensko delovanje Schulvereina in poudarjala potrebo po slovenskih vzporednicah, ga je nemški branil in trdil, da društvo deluje v skladu s svojim statutom.⁵⁰⁶ Josef Schmiderer je prav tako zavrnil slovenske zahteve.⁵⁰⁷ Slovenjgraški poslanec Šuc ni bil niti najmanj zadovoljen z razpravljanjem liberalnega poslanca Rechbauerja, ki je menil, da je za nacionalno pomiritev dovolj, da se Slovenci zadovoljijo s trenutnim stanjem na Spodnjem Štajerskem, ki da je dobro. Šuca je, kot oba slovenska predhodnika

⁵⁰¹ SN, 20. 12. 1881.

⁵⁰² SP, 18. 2. 1882.

⁵⁰³ Prim. SP, 17. 6. 1882.

⁵⁰⁴ SGp, 6. 7. 1882; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 9. Sitzung, 30. 6. 1882, str. 61–62.

⁵⁰⁵ SP, 17. 6. 1882.

⁵⁰⁶ Prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 16. Sitzung, 7. 7. 1882, str. 218–221.

⁵⁰⁷ Prav tam, str. 224.

za govornico, delovanje Schulvereina toliko vznemirilo, da je dokazoval poslanski zbornici njegovo krivično početje, češ da bo potegnil v svoj tabor še več slovenskih otrok, Slovencev pa bo zaradi tega pri prihodnjem štetju spet občutno manj. Nacionalno pomiritev je videl le v tem, da dobi vsak narod pravico do izobraževanja v lastnem jeziku, brez česar da je dialog med obema stranema enostavno nemogoč.⁵⁰⁸ Vendar pa je že Josef Neckermann v deželnem zboru potrdil nacionalno razklanost, ko je ugovarjal Žolgarju zaradi prošnje za subvencijo za dekliško šolo celjske okoliške občine, češ da je bila že sama ustanovitev šole nepotrebna, ker da je okoliška občina že »premogla« trirazredno osnovno šolo.⁵⁰⁹

Ko je na zadnji seji deželnega zbora štajerski namestnik odgovoril na interpelacijo, češ da se mu zdijo pritožbe Slovencev preostre, in dejal, da nima občutka, da bi društvo prestopilo svoje statutarne okvirje, slovenskih poslancev nikakor ni navdušil. Kübeckov odgovor, da bo ukrepal, če bo društvo dejansko kršilo predpise in zakone,⁵¹⁰ je deloval zelo ohlapno. Delovanje društva je na Spodnjem Štajerskem že prestopilo bregove, kar pa je namestnik očitno »spregledal« in ga celo vzel v bran. Kakšne zamere deželnozbornske liberalne večine pa si tudi ni upal privoščiti. Ta je še zmeraj razglašala neresnice, češ da Slovenci zaradi praktičnosti sami želijo nemških šol, ker da znajo slovensko že od doma.⁵¹¹ Ko je nemški Schulverein ustanovil v Pekrah pri Mariboru in v Sevnici konec leta 1882 nemško šolo, slovensko časopisje ni ostalo ravnodušno.⁵¹² Še bolj je spodnještajerske Slovence, ki so menili, da je to zgolj »spodrivanje slovenskega jezika ali germanizacija«, zmotila ustanovitev šole z nemškim učnim jezikom namesto dotedanje utrakvistične v Račah.⁵¹³

Deželnozbornska volilna reforma, ki je sredi leta 1883 »pretresala« deželni zbor (V. sesija od 28. 5. do 14. 7. 1883), se je na Spodnjem Štajerskem zgodila po načelih državnoborske volilne reforme leto poprej. Štajerski deželni zbor se je načelno strinjal s sklepi državnega zbora in potrdil znižanje cenzusa na 5 goldinarjev, »a branili so se le zoper nekatere premembe, ktere je nasvetovala desnica, ker so se bali, da bi volitveni okraj v trgih na Spodnjem Štajerskem narodno ne volil, ko bi nekatere trge prišteli v kurijo mest.«⁵¹⁴ Volilni odbor je deželnemu zboru predložil dodatne spremembe volilnega reda. V mestni kuriji je predlagal vsak kraj, naveden v posameznem volilnem okraju, kot volilni kraj, ob tem pa še dopolnitev člena 12 za mestno kurijo in člena 14 za kmečko kurijo o izključni volilni pravici moških državljanov nasproti ženskam v skladu z volilnimi pogoji. Ob osnutku zakona je odbor podal resolucijo, ki je zajemala olajšanje izrabe volilne pravice in zagotovitev svobode ter neodvisnosti poteka volitev, še sploh pa uvedbo neposrednih volitev in povečanje volilnih krajev v kmečki kuriji ter uvedbo tajnih volitev z volilnimi lističi.

⁵⁰⁸ Prim. prav tam, str. 225–230; SGp, 27. 7. 1882.

⁵⁰⁹ Prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 16. Sitzung, 7. 7. 1882, str. 233.

⁵¹⁰ SP, 11. 7. 1882.

⁵¹¹ SP, 22. 7. 1882.

⁵¹² SGp, 23. 11. 1882; SP, 14. 11. 1882.

⁵¹³ SN, 5. 8. 1882.

⁵¹⁴ S, 15. 10. 1883; SP, 26. 6. 1883.

V štajerskem deželnem glavnem mestu so imeli nemški liberalci prepričljivo večino
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Potem ko je Fran Radej, član odbora za volilno reformo, predlagal črtanje določila, po katerem naj bi imeli volilno pravico le moški (13. 7. 1883), je njegov predlog naletel na plodna tla, ker liberalci niso imeli dvotretjinske večine za spremembo zakona. Ostro je nastopil tudi proti okrnitvi ženske volilne pravice in opozoril na uvrstitev desetih trgov, ki so bili pri državnozborskih volitvah uvrščeni v mestno kurijo, medtem ko so spadali na deželni ravni v kmečko.⁵¹⁵ Radej je ob tem zaradi nestrinjanja z resolucijo odbora želel prodrati s svojo resolucijo, ki je zahtevala uvrstitev vseh trgov v mestno kurijo in postavitve sedeža vsakega okrajnega sodišča za sedež volišča v kmečki kuriji.⁵¹⁶ To bi povečalo število poslancev kmečke kurije, ki zaradi razširitve volilne pravice na petakarje za razliko od mestne kurije ni pridobila, ker je zaradi navezanosti na občinsko volilno pravico mnogo volilnih mož že poprej plačalo manj kot 5 goldinarjev davka. Vendar je presenetil, ko v resoluciji ni omenil niti direktnih volitev v kmečki kuriji niti vpeljave tajnih volitev. Poslanci so obe resoluciji zavrnila,⁵¹⁷ stališče nemških liberalcev pa je že prej v debati o razširitvi ženske volilne pravice pokazal Karl Ausserer, ki je bil za spremembo le v primeru, če bi poteza na Spodnjem Štajerskem koristila nemštvu.⁵¹⁸ Tako do načrtovane spre-

⁵¹⁵ Janez Cvirn, Deželnozborska volilna reforma na Štajerskem 1883, v: Studia Historica Slovenica (SHS), 2001/2, str. 347-348, 351-352.

⁵¹⁶ SP, 21. 7. 1883; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtags. V. Landtags-Periode. V. Session, 18. Sitzung, 13. 7. 1883, str. 219-221, 228-229.

⁵¹⁷ Cvirn, Deželnozborska volilna reforma, str. 349, 352.

⁵¹⁸ Uratnik, Wahlrechtsreform, str. 16.

membe volilnega reda na Štajerskem ni prišlo, pač pa je razširila le volilno pravico na petakarje in olajšala izrabo volilne pravice v mestni kuriji.⁵¹⁹

Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru 1878–1884⁵²⁰

Mariborski volilni okraj	Janez Flucher 110 glasov, Fran Radej 104 glasove, J. Seeder 92 glasov in Konrad Seidl 72 glasov
Celjski volilni okraj	Ferdinand Dominkuš 183 glasov, Mihael Žolgar 148 glasov, L. Posegg 77 glasov, H. Berks 27 glasov, F. Haas 6 glasov
Ptujski volilni okraj	Mihael Herman 102 glasova, K. Trautvetter 16 glasov
Ljutomerski volilni okraj	Jožef Kukovec 59 glasov, P. Hempel 18 glasov
Brežiški volilni okraj	Ignac Žnideršič 91 glasov
Slovenjgraški volilni okraj	Jožef Šuc 34 glasov, F. Schmitt 31 glasov

⁵¹⁹ Cvirn, Deželnozborska volilna reforma, str. 352; prim. Edith Marko Stöckl, Der steiermärkische Landtag, v: Die Habsburgermonarchie VII/2, str. 1706.

⁵²⁰ Melik, Volitve, str. 388–392.

Radikalizacija nemške politike po Vošnjakovih resolucijah

Po sprejemu Vošnjakovih resolucij v državnem zboru aprila leta 1880 je prišlo jezikovno vprašanje v ospredje spodnještajerske politike. Nemci so odločno nasprotovali »slovenizaciji« srednjih šol in ostalih javnih zavodov ter vsem ostalim koncesijam. Nasprotovanje slovenskim zahtevam se je pokazalo že na političnem shodu v Šentjurju sredi maja leta 1880 (sklical ga je Josip Vošnjak), kjer so spodnještajerski Slovenci demonstrirali okrepljeno slovensko nacionalno zavest. Shoda so se udeležili tudi deželnozborna poslanca Dominkuš in Radej ter celjski odvetnik Josip Sernec, dvesto zbranih pa jih je navdušeno pozdravilo. Ko je Vošnjak povzel dogajanje v državnem zboru in posebej poudaril svoji sprejeti resoluciji, katerih »se vlada ne bode mogla braniti«, je spregovoril Josip Sernec. Posebej je poudaril neprijetno situacijo, ki se je pripetila v Gradcu, ko je štajerski Rdeči križ razobesil oklice v nemškem in slovenskem jeziku, graški mestni zastop pa je sprejel resolucijo, »v kateri izjavlja, da slovanski živelj v Avstriji in tako tudi v štajerski deželi, in sicer v šoli, v uradih in obče v javnem življenju prevladuje, in zato izraža nevarnost za nemštvo, za državo in omiko.« Posledica tega je bilo množično trganje oklicev, kar je Sernec označil kot neupravičen napad in zasramovanje slovenske narodnosti.⁵²¹

Jeza graških liberalcev se zaradi dvojezičnih napisov v štajerskem glavnem mestu še ni povsem poglela, ko je Slovenski narod pisal, da tolerantnega sožitja med Nemci in Slovenci ni več mogoče doseči. Zato je pozival, da je potrebno »od naše strani dosežati odcepljenje štajerskih Slovencev od Nemcev« in ustanoviti »c. kr. namestniško politično-administrativno podružnico za slovenski spodnji Štajer posebej v Celji«. Razpoloženje je postajalo vse bolj napeto. »Z nemškim Gradcem Slovenci nemamo nič skupnih interesov, nič skupnih čutil, oni le nas in naš jezik smrtno sovražijo.« Predvsem so pisca motili nedavni dogodki v Gradcu. Ker da »v Gradcu stanuje več rojenih Slovencev kot v Ljubljani rojenih Nemcev«, nikakor ni mogel mimo tega, da se »pri nas v Ljubljani ne smejo nemški plakati, niti ne italijanski, z zidov trgati in mazati«. Prav to pa da se je zgodilo s slovenskimi v Gradcu. Ker slovenska politika tedaj ni imela pred seboj programa Zedinjene Slovenije, ker tega »v današnjih razmerah še ne dosežemo«, se je zdel oddelek »za politično administracijo spodnjega Štajerja« nadvse sprejemljiv, ker da se da »filijala graškega namestništva za Slovence v Celji lažje izvesti«. Narod je terjal, da je potrebno za to napeti vse sile in agitirati bolj kot za vse drugo.⁵²² Toda v državnem in deželnem zboru zadeva pred in po parlamentarnih počitnicah ni prišla na dan.

Graški mestni zastop je deloval in gledal le skozi prizmo nemških nacionalnih interesov, medtem ko je njegovo resolucijo jasno demantirala izjava zbranih, češ da »iz uradnih še vedno dobivajo samo nemških dopisov«. Razmere so bile na Spodnjem Štajerskem pravzaprav ravno nasprotne graški resoluciji, »ker je na vseh srednjih šolah na slovenskem Štajerskem in na učiteljskem pripravnišči v Mariboru izključivno nemški jezik kot učni jezik, mej tem ko se v slovenskem materinskem

⁵²¹ SGp, 27. 5. 1880; SN, 21. 5. 1880.

⁵²² SN, 5. 5. 1880.

jeziku nič ne podučuje in uči, ter na realki slovenščina še za otroke slovenske narodnosti ni obligaten predmet.« Prav tako mnogi uradniki niso obvladali slovenskega jezika in »tako postav, ki se tičejo jezikovne ravnopravnosti, ne izpolnjujejo.« Shod je sprejel resolucijo in v njej najprej povzel Vošnjakove zahteve, ob tem pa še terjal, da se »v javnih uradih in šolah na Spodnjem Štajerskem namestijo le taki uradniki, oziroma učitelji, kateri so v govoru in pisavi zmožni slovenskega jezika«, v javnih uradih pa da se naj »vsi zapisniki sestavljajo v tistem jeziku, katerega govori dotična stranka, vloge pa se naj rešujejo v tistem jeziku, v katerem so spisane.«⁵²³ Spodnještajersko nemštvo slovenskega shoda ni vzelo resno, ampak je izjavljalo, da v mestih nikakor ne bodo zborovali.⁵²⁴ Ob tem so poudarjali pomen nemškega jezika in nemške kulture ter s tem branili nemško posestno stanje.⁵²⁵ Ciller Zeitung se je sredi septembra vztrajno oklepal nemških pozicij, ko je zapisal: »Mag auch die Landbevölkerung des steirischen Unterlandes slovenisch sprechen, die Stadt Cilli selbst ist und bleibt kerndeutsch und als deutsche Stadt grüßt und bewillkommt sie ihre Gäste.«⁵²⁶

Medtem je med spodnještajerskim nemštvom vladalo prepričanje, da se bo nova oblast kaj hitro končala.⁵²⁷ Nemci so bili trdno odločeni, da obranijo »staro« posestno stanje z vsemi silami. Poudarjali so, da so mesta nemška in dopuščali mešane šole zgolj v trgih in na deželi.⁵²⁸ Ko je minister Conrad konec februarja dejal, da ni »prijatelj germanizatoričnih tendenc pri šolstvu« in da hoče »tudi nam Slovincem pravičen biti«,⁵²⁹ je izjava spodbudila spodnještajerske Nemce. Nemška propaganda je poudarjala, da je nemščina v nevarnosti,⁵³⁰ in menila, da pomeni sprostitev jezikovnih razmer le napad Taaffeja in vlade nanje.⁵³¹ Apelirala je na Slovence, da so vendar v prvi vrsti Avstrijci, kot je zapisala Cillier Zeitung.⁵³² Menil je, da se v Avstriji dogajajo nemogoče stvari, in poudarjal sovraštvo konservativno-nacionalne večine do nemštva.⁵³³ Okrepljeno slovensko gibanje je med spodnještajerskim nemštvom povzročilo, da so se v boju za svoje posestno stanje pričeli opirati na svoje obrambne organizacije. Krajevne skupine nemškega Schulvereina so hitro rasle, društvo pa je ustanovljalo nemške šole in vrtce v pretežno slovenskih krajih. Že sredi leta 1881 je spodnještajersko nemštvo pozdravilo na Ptujju štajerskega deželnozbornskega poslanca v gosposki zbornici, grofa Friedricha Attemsa, ki je v družbi graškega Nemškega društva⁵³⁴ demonstriral obrambo nemštva, ker da si je vtepel »v plemenite svoje močgane, da je Nemštvo na Spodnjem Štajerskem v ne-

⁵²³ Prav tam.

⁵²⁴ CZ, 16. 5. 1880.

⁵²⁵ CZ, 23. 5. 1880.

⁵²⁶ CZ, 19. 9. 1880.

⁵²⁷ MZ, 18. 2. 1880.

⁵²⁸ MZ, 14. 4. 1880.

⁵²⁹ SN, 28. 2. 1880.

⁵³⁰ SN, 20. 4. 1880.

⁵³¹ MZ, 28. 4. 1880.

⁵³² CZ, 8. 4. 1880.

⁵³³ CZ, 25. 4. 1880.

⁵³⁴ Prim. Suette, Der nationale Kampf, str. 72.

varnosti in da ima nemški graški verein nalogo priteči zatiranim spodnještajerskim germanskim bratom na pomoč«. Na Ptujju so ga sprejeli mestni veljaki in skupaj z njimi je navdušeno in zadovoljno ugotavljal, da ima mesto še vedno »prave« duhove »v svojem staronemškem zidovji«. Slovenci nad ptujskim rogoviljenjem niso bili ravno navdušeni, menili pa so, da je »naša narodna stvar vkoreninjena uže tako trdno, da nam jo vsi nemški grofje pokončali ne bodo«,⁵³⁵ čeprav je okrog štirideset Attemsovih graških somišljenikov skupaj s spodnještajerskimi Nemci poudarjalo izključno učenje nemškega jezika na Spodnjem Štajerskem⁵³⁶ in nasprotovalo spodnještajerskim slovenskim prizadevanjem.⁵³⁷ Südsteirische Post se je spraševal, ali se ti agitatorji sploh zavedajo, kaj da je njihova stranka pred leti uzakonila za varovanje interesov avstrijskih narodov.⁵³⁸ Marburger Zeitung je zadovoljno pisala o nemški solidarnosti, ki da je na Spodnjem Štajerskem še zmeraj živa, in na politični dogodek na Ptujju gledala skozi prizmo nemških nacionalnih interesov.⁵³⁹ Nemškega strankinega dneva, kot je shod imenoval Cillier Zeitung, se je v obrambo in krepitev nemštva udeležila ob številnih gostih večina spodnještajerske ustavoverne politike, ki je jasno manifestirala svoj politični program. Zbrani so zahtevali obrambo nemškega jezika kot državnega jezika v interesu državne sloge, nemški jezik v ljudskih šolah v tolikšni meri, da nemščina dijakom kasneje ne bi povzročala preglavic, v srednjih šolah in učiteljiščih pa so zahtevali izključno nemščino kot učni jezik. Za nameček so vrgli kost še vladi in dejali, da bodo podpirali tisto vlado, ki si bo prizadevala uresničiti njihove zahteve. Celjski list je ponosno pisal, da jim je s tem uspelo nastopiti proti slovenizaciji Spodnje Štajerske in vsakršnemu pritisku na ustavoverstvo,⁵⁴⁰ ki je očitno začelo čutiti nelagodje brez vladne podpore. Tudi graška Tagespost je bila glasna pri nasprotovanju slovenskim prizadevanjem in pozivala k podobnim akcijam še ustavoverce iz Celja, Maribora, Radgone in ostalih spodnještajerskih mest.⁵⁴¹ Vse skupaj je začinila kmalu zatem ustanovitev mariborske krajevne skupine Schulvereina pod predsedstvom Ferdinanda Duchatscha, s čimer so mariborski ustavoverci napovedali krepitev nemštva in prodor nacionalno usmerjenih sil na Spodnjem Štajerskem.⁵⁴² Ob boku so jim stali tudi celjski Nemci, ki so v pivnici »Zur goldenen Krone« za varovanje nemških interesov in z namenom ustanavljanja nemških šol ustanovili celjsko krajevno skupino.⁵⁴³ Čez mesec dni so podobno storili Nemci v Radgoni, ki so izjavljali, da je nemštvo v Radgoni in v Ljutomeru v nevarnosti, ker da so tja nastavljali slovenske učitelje iz Kranjske,⁵⁴⁴ dva meseca kasneje pa so se proti slovenskemu prodoru »organizirali« še na Ptujju.⁵⁴⁵

⁵³⁵ SN, 23. 6. 1881.

⁵³⁶ SN, 25. 6. 1881; S, 25. 6. 1881.

⁵³⁷ MZ, 24. 6. 1881.

⁵³⁸ SP, 25. 6. 1881.

⁵³⁹ MZ, 22. 6. 1881.

⁵⁴⁰ CZ, 16. 6., 23. 6. 1881.

⁵⁴¹ Tp, 22. 6. 1881.

⁵⁴² MZ, 24. 6., 10. 7. 1881.

⁵⁴³ CZ, 9. 6. 1881.

⁵⁴⁴ SP, 9. 7. 1881.

⁵⁴⁵ CZ, 11. 8. 1881.

Proti nemškim pobudam je slovansko časopisje seveda ostro reagiralo. Češki tisk je ptujski dogodek ostro obsodil in na prigodo gledal kot na renegatstvo, ki da nasprotuje slovenski enakopravnosti s takšnimi in drugačnimi političnimi akcijami.⁵⁴⁶ Südsteirische Post se je trudila objaviti čimveč podobnih člankov iz drugih delov monarhije, ki so samo potrjevali simpatiziranje ostalih slovanskih narodov s slovenskimi in spodnještajerskimi problemi.

Spodnještajerski Nemci pa so na vsako slovensko politično akcijo bučno reagirali. Ob ustanovitvi nemško pisanega časnika Südsteirische Post aprila leta 1881, ki so ga izdajali mariborski Slovenci z namenom prodreti tudi med nemške bralce, je nemška ustavoverna stran pokazala svoj obraz. Graška Tagespost, Marburger Zeitung in Cillier Zeitung so ostro nastopile proti ustanovitvi. Medtem ko je časnik poudarjal, da se bo skušal boriti proti nacionalnemu, socialnemu in verskemu nemiru na Spodnjem Štajerskem, je nemško časopisje zavzelo nasprotno stališče in težilo k staremu nemškemu posestnem stanju. Ob odklonitvi kakršnekoli sprave in sožitja je terjalo v interesu nemškoliberalnih idej negativen odnos do večinskega (slovenskega) prebivalstva na Spodnjem Štajerskem. Tako sta Marburger Zeitung in Cillier Zeitung svarili pred »ponovno nevarnostjo«, ki da preti Nemcem na Spodnjem Štajerskem, obtoževala novi časnik sprenevedanja, kaljenja miru, neprestanega laganja, zavajanja javnosti in podobno.⁵⁴⁷ Südsteirische Post je tako postala še eno sredstvo, ki ga je ustavoverna nemška propaganda skušala uporabiti kot element manipulacije in prikazati nasprotno stran v najslabši luči. Seveda jim je šlo še posebej v nos, da je bil časnik pisan v nemškem jeziku in s tem skušal prodreti tudi med nemško javnost. Südsteirische Post je dejansko veliko člankov pobrala iz slovenskega časopisja in jih objavila v nemščini. Čeprav se je morda trudila pisati nekoliko manj nacionalno obremenjeno od ostalega časopisja in s tem prodreti med nemško bralstvo, je kljub temu podlegel nemško-slovenskim konfliktom na Spodnjem Štajerskem,⁵⁴⁸ ko je pokazala naklonjenost do ene strani. Takoj po ustanovitvi je list naletel na očitke ustavovernega časopisja, češ da je zgolj sredstvo za blatenje spodnještajerskega nemštva,⁵⁴⁹ proti čemur se je branil in zanikal kakršnokoli pripadnost nacionalnim strankam ali vladi in trdil, da ubira svojo pot, češ da so v Avstriji le Avstrijci in da je vseeno, če ti govorijo nemško, slovensko, italijansko, poljsko ali češko, le da čutijo avstrijsko. Ko je mariborski mestni svet sprejel resolucijo, v kateri je obtoževal Südsteirische Post obrekovanja in poseganja v pristojnosti mestnega sveta, potem ko je list objavil nekaj člankov na to temo, uredništvu nika kor ni bilo jasno, zakaj je prišlo do napada nanj. Svojo držo je jasno nakazal v izjavi, da ni slovenski list, pač pa da je sad razumnih mož obeh narodnosti, ki da želijo končati medsebojno sčuvanje in hujskanje na Spodnjem Štajerskem,⁵⁵⁰ čeprav je vodstvo vseeno zavzemalo precej radikalna stališča v slovenski nacionalni politiki.

⁵⁴⁶ SP, 2. 7. 1881.

⁵⁴⁷ Prim. MZ, 24. 4. 1881.

⁵⁴⁸ Prim. SP, 17. 4. 1881.

⁵⁴⁹ CZ, 29. 5., 2. 6. 1881.

⁵⁵⁰ SP, 11. 6. 1881.

Nacionalna agitacija, ki so jo na Spodnjem Štajerskem netili lokalni časopisi, je postajala vedno hujša. Ko je konec septembra nekaj fantov iz Nove Cerkve iskalo zgolj nemira in pobalinskega razgrajanja v Vojniku, je dogodek takoj vzbudil Cillier Zeitung in urednika Maxa Besozzija. Brez treznega razmisleka je časnik obtoževal spodnještajerske Slovence, češ da so inscenirali pripetljaj in da je bilo vse vnaprej organizirano. Vojniške grožnje so nemudoma pripisali slovenski strani, ki da je žalila prebivalce Vojnika z nemčurji in jih hotela prisiliti k spreobrnitvi na slovensko stran, kljub temu da je občina Vojnik zatrjevala, da nihče iz Vojnika tega ni podpihoval in da je šlo za navadno pobalinstvo. Prigoda je bila ponovna spodbuda za celjski ustavoverni list, ki je skušal prikazati Slovence kot glavne agitatorje in tiste, ki dejansko netijo in podžigajo spore na Spodnjem Štajerskem, ker da niso nič boljši kot njihovi češki vzorniki.⁵⁵¹ Cillier Zeitung je tako spet izkoristila priložnost za napad in ponovno uporabila priložnost za širjenje mednacionalnega razdora.⁵⁵² Med drugim se je spustila celo tako nizko, da je Slovence razglašala za degenerirane in demoralizirane ljudi sicer nemških korenin brez lastne identitete in kulture, ki da se hočejo sedaj megalomansko upirati nemškemu »pritisku« in da želijo slej ko prej slovenizirati nemške otoke na Slovenskem,⁵⁵³ namesto da bi bili Nemcem hvaležni za dvig s kulturnega dna.⁵⁵⁴

Nacionalne strasti so postajale vse bolj razgrete. Najradikalnejši so bili nemški »študentje« (dijaki). Predvsem vsenemško in protiaavstrijsko usmerjeno društvo Alemania, ki so ga ustanovili nemški dijaki na mariborski gimnaziji, je postajalo vse bolj »napeto« in je poskrbelo za marsikakšen pripetljaj v mestu ob Dravi. »Aktivnost« društva se je tako kazala v nenaklonjenosti do slovenskega mestnega prebivalstva (predvsem v ekscesih med nemškimi in slovenskimi dijaki). Člani društva so ponoči razgrajali po mestu, prihajali v gostilne in kavarne ter silili goste, da so morali poslušati vsenemško himno *Wacht am Rein*.⁵⁵⁵

Ko so nekega večera konec aprila leta 1882 slovenski dijaki mirno sedeli v neki gostilni v centru mesta in kramljali, so vstopili nekoliko okajeni mariborski nemški dijaki in pričeli na ves glas peti omenjeno pesem. Medtem so opazili slovenske dijake. Pričeli so jih ozmerjati in žaliti, češ da so Slovenci psi, ki le lajajo, ne znajo pa govoriti.⁵⁵⁶

Po vedno množičnejših pritožbah je moral ravnatelj Gutscher proti njim ukrepati in nekaterim naložiti šolski zapor zaradi razgrajanja. Društvo Alemania pa je menda namerno zamolčal in speljal zadevo drugam, kar je posledično pripeljalo do obdolitve slovenskih dijakov protiaavstrijskega delovanja. Toda tudi okrajni glavar, ki se je vključil v zadevo in zaslišal slovenske dijake, ni mogel dokazati njihove

---

⁵⁵¹ SP, 27. 9. 1881.

⁵⁵² SP, 15. 10. 1881.

⁵⁵³ SP, 26. 11. 1881.

⁵⁵⁴ SP, 29. 11. 1881.

⁵⁵⁵ Jan Šedivý, *Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije*, v: ČZN, 1967, str. 100-111.

⁵⁵⁶ SP, 2. 5. 1882.

krivde. Pritožba slovenskih poslancev pri ministru Conradu je konec leta slednjič povzročila, da je Gutscherja premestil na gimnazijo v Gradec.⁵⁵⁷

Nemci so ob poudarjanju enotnosti skušali ovirati slovensko politiko tudi s štajercijanstvom. Ko so ustavoverci konec maja ali v začetku junija leta 1882 načrtovali strankin dan v Celju, da bi še močneje povezali spodnještajerske Nemce,⁵⁵⁸ in si prizadevali »braniti si, kar imajo v svojej oblasti«,⁵⁵⁹ ter hoteli na pobudo celjskega odvetnika Eduarda Glantschnigga ustanoviti Spodnještajersko napredno društvo, ki bi delovalo med kmečkim prebivalstvom, njihova politika ni požela navdušenja med spodnještajerskimi Slovenci. Toda sredi maja so oblasti nemški shod preložile, kar spodnještajerskih ustavovercev ni pustilo ravnodušnih.⁵⁶⁰

Nekaj dni kasneje so Nemci v Celju kljub vsemu zborovali in namesto velikega shoda organizirali majhno zborovanje, kjer so ob protislovenskih agitacijah razburjeno udrihali čez prepoved.⁵⁶¹ Za dvig nacionalne zavesti – podobno taktiko so uporabili tudi Slovenci – so v časopisju objavljali dopise s svojimi zahtevami in poskušali z geslom »Hie Deutschen – hie Slowenen« še dodatno kaliti nacionalne napetosti.⁵⁶² Ko so v začetku julija pricurjale vesti, da je shod vendarle dovoljen, je novica razveselila ustavoverce, Slovincem pa povzročila nemalo skrbi.⁵⁶³ Potem ko je namestništvo načrtovani slovenski shod prepovedalo, spodnještajerski ustavoverni strankin dan Slovincem nikakor ni bil pisan na kožo. Vendar pa zaskrbljenost ni trajala dolgo. Po rovarjenju Nemškega društva na Ptuj, Schulvereina na Spodnjem Štajerskem, nacionalno naravnanih izletih nemških telovadcev, gasilcev in študentov,⁵⁶⁴ podkrepjenih z govori ustavovernih odvetnikov in profesorjev, ki so spodbujali nacionalno mržnjo, je namestništvo shod prepovedalo z obrazložitvijo, da noče novega povoda za vznemirjanje prebivalstva in za kalitev nacionalnega miru na Spodnjem Štajerskem.⁵⁶⁵ Ustanovitev društva je tako Glantschniggu uspešna šele sredi leta 1883.⁵⁶⁶

Nacionalne razmere, ki jih je deželni namesnik Kübeck hotel naslikati v najlepši luči, seveda nikakor niso bile takšne, še zdaleč pa ne rožnate. Politični razdor je nezadržno prodiral v najmanjše pore javnega življenja. Ostra reakcija spodnještajerskega nemštva na prepoved,⁵⁶⁷ opozarjanje liberalnega časopisja pred slovenizacijo spodnještajerskih srednjih šol, uradov⁵⁶⁸ in poudarjanje, da je nemštvo na

---

⁵⁵⁷ Šedivý, Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije, str. 111.

⁵⁵⁸ Tp, 3. 5. 1882; CZ, 30. 4. 1882.

⁵⁵⁹ SN, 8. 7. 1882; prim. Tp, 19. 4. 1882.

⁵⁶⁰ SP, 13. 5. 1882.

⁵⁶¹ SP, 23. 5. 1882.

⁵⁶² SGp, 8. 6. 1882.

⁵⁶³ SP, 8. 7. 1882.

⁵⁶⁴ O slednjih prim. StLA, fond Statth. Präs, fasc. 25–1601/1882 liegt bei 25–1525/1882; Suetter, Der nationale Kampf, str. 74.

⁵⁶⁵ SP, 15. 7. 1882.

⁵⁶⁶ Cvirn, Boj za Celje, str. 32.

⁵⁶⁷ MZ, 16. 7. 1882.

⁵⁶⁸ SP, 2. 9. 1882.

Spodnjem Štajerskem v nevarnosti,⁵⁶⁹ so le pogrevali že tako napeto stanje. Celjski poslanec Foregger, ki je septembra hotel podobno spregovoriti tudi Celjanom, je na veselje slovenskih časopisov v vrtnem salonu hotela Lev sicer naletel na prazne klopi.⁵⁷⁰ V tem smislu je bila naravnana tudi skupščina štajerskega učiteljskega društva Lehrerbund na Ptuju v začetku julija. Društvo, ki je simpatiziralo z liberalci, se je vse preveč pečalo s političnimi vprašanji in vsiljevalo nemščino, kjer je le moglo. Toda slovenski učitelji so na Ptuju »neustrašno izrekli svoje prepričanje« in pokazali, da so »vkljub vsemu strašenju v velikej večini odločno narodni« in da so »odločni nemškutarji le redke izjeme«,⁵⁷¹ ko so izglasovali nezaupnico nemščini kot učnemu jeziku na osnovnih šolah.⁵⁷² Čisto nemško pa je bilo zasedanje mariborske krajevne skupine Schulvereina, kjer je predsednik Duchatsch hvalil njegovo delovanje in pozival k ustanavljanju novih podružnic, ki da bodo z združenimi močmi premagala nasprotnikova prizadevanja.⁵⁷³

Vodilno vlogo obrambe nemškega posestnega stanja na Spodnjem Štajerskem sta nesporno imela Maribor in Celje.⁵⁷⁴ Toda če so bili mariborski Nemci ob razdeljenosti v tri stranke v nacionalni politiki neorganizirani,⁵⁷⁵ je Celje postajalo središče nemške politike na Spodnjem Štajerskem. Pod celjskim vplivom so tudi mariborski Nemci podprli zahtevo po novi spodnještajerski politični usmeritvi, ki je nastopala z geslom »Proč od Dunaja«, ker da od njega ne morejo ničesar pričakovati. Zagovarjali so »štajercijanstvo«, ki je s poudarjanjem sloge med nemškim in slovenskim elementom ter s poudarjanjem regionalizacije poskušalo zaustaviti napredujoče slovensko narodno gibanje.⁵⁷⁶

Celjski Nemci so ob krepitevi slovenstva morali poseči po radikalnejših metodah. Potem ko je predsednik celjskega okrožnega sodišča, dvorni svetnik Johann Heinricher, »obupaval« nad slovensko večino v kranjskem deželnem zboru,⁵⁷⁷ so leta 1883 v Celju ustanovili Spodnještajersko napredno društvo,⁵⁷⁸ ki da lahko edino ustavi napredujočo slovenizacijo s »štajercijanskim« Kmetiskim prijateljem. Ta je po dveh letih izhajanja sicer propadel, s čimer je začelo usihati tudi »štajercijanstvo«. Čeprav je bilo v Mariboru novembra istega leta zborovanje društva,⁵⁷⁹ pa se v nasprotju s Celjem zdi, da mariborski Nemci proti sredini 80-tih let niso več dohajali nove nemške usmeritve na Spodnjem Štajerskem.⁵⁸⁰

⁵⁶⁹ SP, 24. 10. 1882.

⁵⁷⁰ SP, 12. 9. 1882; prim. CZ, 7. 9. 1882.

⁵⁷¹ SGp, 28. 9. 1882; SP, 2. 9., 12. 9. 1882; prim. Tp, 28. 10. 1882.

⁵⁷² Suette, Der nationale Kampf, str. 44.

⁵⁷³ CZ, 14. 12. 1882.

⁵⁷⁴ Tp 3. 5. 1882; prim. CZ, 14. 12. 1882.

⁵⁷⁵ Prim. MZ, 13. 6. 1883.

⁵⁷⁶ Prim. Janez Cvirn, Štajercijanstvo, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, str. 388–389.

⁵⁷⁷ DW, 31. 6. 1883.

⁵⁷⁸ Prim. DW, 13. 5., 20. 5. 1883; MZ, 18. 5. 1883; Tp, 10. 5. 1883; Janez Cvirn, Deutsche und Slowenen in der Untersteiermark: zwischen Kooperation und Konfrontation, v: Slowenen und Deutsche im gemeinsamen Raum. Neue Forschungen zu einem komplexen Thema, (herausgegeben von Harald Heppner), R. Oldenbourg Verlag München, München, 2002, str. 118–119.

⁵⁷⁹ Prim. MZ, 7. 11. 1883.

⁵⁸⁰ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 107–116.

Jožefov spomenik v Celju (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Slovencev novo društvo ni navdušilo, pač pa so menili, da »stojimo pred novo borbo za svoje narodne pravice, za svoj gmotni in duševni napredek«. Društvo, ki je imelo namen širiti »nemški liberalizem // med slovenske kmete spodnještajerske in utrditi nemško-liberalno gospodstvo na slovenskem Štajerskem ter zabraniti napredovanje Slovencev na narodnej podlagi«,⁵⁸¹ je po združitvi ustavovernih frakcij jasno kazalo politično orientacijo spodnještajerskega nemštva, ki je kmalu manifestiralo svojo nacionalno opredelitev.

Že odkritje spomenika Jožefu II. v spodnještajerskih mestih in trgih jeseni leta 1882 ter spomladi leta 1883 je povzročilo nove politične manifestacije spodnještajerskih Nemcev.⁵⁸² Slovenci so menili, da je trenutek zgolj pretveza za proteste proti vladi in za poveljevanje Jožefa II. kot germanizatorja.⁵⁸³ Na seji odbora Slovenskega društva v Mariboru so člani sprejeli resolucijo, naperjeno proti ustavovernemu početju, ki da samo večja mednacionalni prepad. »Slovenci štajerski v tem, kako se je v Celji cesarju Jožefu staval spomenik, ne vidimo nobene 'dinastične' t. j. preuzvišenej cesarskej rodbini koristne svečanosti, ampak obšeman 'Parteitag' in zlorabljenje spomina na cesarja Jožefa za demonstracijo proti sedanjej c. k. vladi, ter obžalujemo, da se je celo c. k. gimnazijska mladež posilila k tej političnej slovesnosti, zadovoljno pa pozdravljamo to, da se c. k. uradniki službeno niso udeležili, Slovenci v Celji in okolici pa izostali.«⁵⁸⁴

⁵⁸¹ SGp, 24. 5. 1883.

⁵⁸² Prim. Suette, Der nationale Kampf, str. 77.

⁵⁸³ SP, 28. 10. 1882.

⁵⁸⁴ SGp, 9. 11. 1882.

Jožefova slavnost je na Spodnjem Štajerskem tako potekala v izrazito nacionalni luči brez slovenske udeležbe. Celjsko nemštvo je izražalo nemški značaj Celja in poudarjalo, da je mesto nemško, to pa ponazarjalo z izobešenimi nacionalnimi zastavami in sploh z veliko proslavo.⁵⁸⁵ Dober mesec poprej so mariborski Nemci, kot se zdi, proslavljali Jožefa II. nekoliko manj pompozno v postavljanju nacionalnih izjav.⁵⁸⁶ Tudi drugod so otvoritve spomenikov odmevale nekoliko manj kot v Celju. Čeprav je celjska proslava dvignila nekoliko več prahu tudi med Slovenci, je spodnještajersko nemštvo priložnost izkoristilo predvsem za poudarjanje svojih zahtev in stališč ter ponovno poudarjalo obrambo svojega posestnega stanja. Še več. »Jožefove svečanosti // so nemškim liberalcem le priložnost, da svoje neumne politične sanjarije leži med svet spravljajo, in zoper sedanjo ministerstvo ropotajo, sami sebe tolažijo z ozirom in pozivljanjem na nemškega cesarja Jožefa.«⁵⁸⁷

Leto 1883 je zgolj pospešilo nacionalno delovanje slovenske in nemške strani na Spodnjem Štajerskem.⁵⁸⁸ Potem ko je Eduard Glantschnigg začel s Kmetiskim prijateljem prodirati na štajersko podeželje, Slovencev ni pustil ravnodušnih. Nemška akcija, ki si je prizadevala s poudarjanjem lokalne deželne zavesti pridobiti kmečko prebivalstvo pod svoje okrilje, je naletela na ostrega nasprotnika, a kljub temu kazala na to, da se »glavni sedež spodnještajerske nemške energije in netolerantnega spodnještajersko-nemškega značaja nahaja v Celju.«⁵⁸⁹ Ko si je Glantschnigg »izposloval« pravico do izdajanja gospodarske priloge, ki jo je Štajerska kmetijska družba že več let prilagala Slovenskemu gospodarju, je med Slovenci dvignil precej prahu. Strani, ki jih je prebiral predvsem kmečko prebivalstvo, je Glantschnigg pod pretvezo štajercijanstva želel objavljati tudi sam in s tem večati krog svojih bralcev. Katoliško tiskovno društvo, ki je izdajalo Slovenskega gospodarja, je vložilo proti temu pritožbo, češ da Glantschnigg nima uradnega dovoljenja za svoje početje, sam pa je tako ostro napadel bivšega urednika Gregoreca, da so mu menda »celo Nemci in nemškutarji zamerili.«⁵⁹⁰ Toda celjski Nemci so pokazali svoje pravo stališče, ko so svoj osrednji časnik preimenovali v *Deutsche Wacht* in dali jasno vedeti, da je celjska mestna politika prav taka, kot jo je poudarjali novo ime časopisa. Nacionalni razdor se je na Spodnjem Štajerskem vztrajno večal, *Deutsche Wacht* pa je poudarjala prvenstveno vlogo nemštva, agitirala proti Slovincem in branila nemške nacionalne interese.⁵⁹¹ Menila je, da so slovenska prizadevanja glede slovenskih gimnazijskih paralelk naperjena zgolj h kalitvi »miru« na Spodnjem Štajerskem,

⁵⁸⁵ CZ, 26. 10., 2. 11. 1882; prim. Bojan Cvelfar, Naj pokaže Celje svojo nemško kov! (Odkritje spomenika cesarju Jožefu II. leta 1882 v Celju), v: *Kronika*, 1997/1-2, str. 78-82; Bojan Cvelfar, Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, v: *Odsevi preteklosti 2. Iz zgodovine Celja 1848-1918*, Muzej novejšje zgodovine, Celje, 1998, str. 333-335; Bojan Cvelfar, Slavnostno odkritje spomenika cesarju Jožefu II. v Celju, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861-1883*, str. 384-386.

⁵⁸⁶ MZ, 8. 9., 10. 9., 13. 9. 1882.

⁵⁸⁷ SGp, 10. 5. 1883.

⁵⁸⁸ Suetter, *Der nationale Kampf*, str. 76.

⁵⁸⁹ Cvirn, *Sernec*, str. 122.

⁵⁹⁰ SGp, 18. 1. 1883; DW, 11. 1. 1883.

⁵⁹¹ DW, 4. 1. 1883.

Slovenci pa da povzročajo hrup in razdirajo spodnještajersko spravo.⁵⁹² Še bolj se je zavzela za oblikovanje posebnih društev v mestih po vzoru moravskih Nemcev, ki so proti »češki propagandi« branili nemštvo pred prodirajočo »slovanizacijo« in se trudili prispevati k ugodnemu rezultatu na državnoborskih, deželnozbornih in drugih volitvah v nemško korist. Omenjene dejavnosti so sicer opravljale krajevne skupine Schulvereina, ki so zborovale npr. pod predsedstvom Higerspergerja v Celju ali Michelitscha na Ptujju,⁵⁹³ obenem pa so se v podporo nemštva ustanovljale nove, kot recimo za Šoštanj in Velenje v začetku junija.⁵⁹⁴ Oporo spodnještajerskim ustavovercem je nudil tudi Glantschnigg, ki je na vse pretege branil svoj list, češ da je namen Kmetškega prijatla le praktičen poduk kmetov in da list nima prostora za kakršnokoli nacionalno hujskanje in ščuvanje, kot da to počne slovensko časopisje,⁵⁹⁵ s čimer ga je želel oprati očitka kakršne koli nemške agitacije.

Toda celjski odvetnik Glantschnigg je s svojimi izjavami očitno mlatil prazno slamo, potem ko je prav celjska »vahterca« skušala ob pogrebu narodnega buditelja in domoljuba Štefana Kočvarja konec februarja (ob siceršnjih simpatijah do pokojnega) izzivati celjske Slovence. Tako je pisala o pomanjkanju okusa in neaktivosti Slovencev, ki da so pogrebno slovesnost spremenili v praznični oziroma pustni spreved, zlasti pa jo je motila oprava sokolov s plapolajočimi zastavami in modro-belo-rdeče okrašenimi venci, medtem ko da bi si pokojni zaslužil resnejši in bolj dostojanstven pogreb.⁵⁹⁶

Novo politično manifestacijo je na Spodnjem Štajerskem povzročil obisk cesarja Franca Jožefa sredi leta 1883. Kljub temu, da so v spodnještajerskih mestih prevladovali Nemci, so se Slovenci na cesarjev prihod temeljito pripravili. Celjski Neckermann, mariborski Duchatsch, ptujski Rodoschegg, slovenjgraški Tomschegg in bistriški Formacher jih kot nemški župani niso prav nič motili. Spodnještajerski Slovenci so hoteli narediti na cesarja dober vtis, čeprav »ob celej cesarjevej poti pri nas narodnega trga ni nobenega«. Tako so vsemu navkljub pričeli z akcijo in »v Mariboru, Celji, Ptujju, Ljutomeru, Ormoži, Rogaci, Slov. Gradci itd. so uplivni gospodje uže naprošeni, da vzamejo reč v roke«.⁵⁹⁷

Medtem ko so se Slovenci pripravljali na cesarjev obisk, so spodnještajerski ustavoverci cesarja pričakovali s prireditvami, namenjenimi Jožefu II. Na Ptujju so v začetku maja priredili slavnost, ki je bila namenjena poudarjanju nemštva, opozarjanju na to, da je Ptuj nemško mesto in bila sploh naravnana proti slovenskemu prebivalstvu kot »demonstracija proti ne nemškim narodom«.⁵⁹⁸ Orientacija spodnještajerskih ustavovercev je bila sredi prve polovice 80-tih let že izrazito nacionalna. Ideje in stališča, ki so jih postavljali ustavoverci, so na Štajerskem le podpihovale nacionalni razdor.

⁵⁹² DW, 11. 1. 1883.

⁵⁹³ DW, 21. 1. 1883.

⁵⁹⁴ DW, 7. 6. 1883.

⁵⁹⁵ DW, 26. 4. 1883.

⁵⁹⁶ Cvelfar, Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju, str. 338.

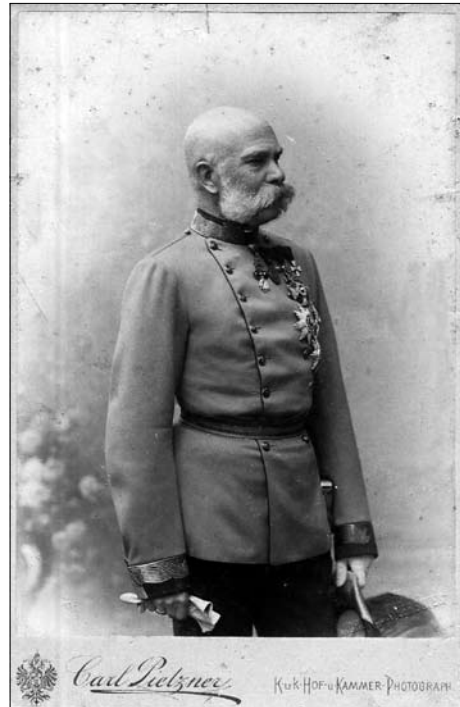
⁵⁹⁷ SGp, 10. 5. 1883.

⁵⁹⁸ Prav tam; prim. DW, 13. 5., 17. 5. 1883; MZ, 16. 5. 1883.

Šestoletnica habsburške hiše je na Spodnjem Štajerskem tako povzročila pri Nemcih in Slovencih nove premike. Ustavoverci so si prizadevali prikazati Spodnjo Štajersko kot nemško deželo. »Na to delajo v Mariboru, Bistrici in Celji,« je pisal Slovenski gospodar. Toda Slovenci niso stali križem rok, pač pa so pozivali slovenske občine, naj ne popustijo pred nemškim pritiskom, ko so liberalci hoteli s svojimi adresami cesarju »pokazati, kako vsa Štajerska, nemška in slovenska, pred njimi trepeče«. K temu je prispeval v deželnem zboru grof Wurmbrand, ki da bi rad »Slovencem k cesarju pot zaprl in samim nemško-liberalnim adresam dveri odprl«, česar pa namestnik Kübeck ni upošteval.⁵⁹⁹

Tako je cesarjev obisk povzročil pri ustavovercih nemalo gorja. Ko je bil cesar v začetku julija v Mariboru »sprejet večjidel slovenski«, je dunajski Deutsche Zeitung o tem poročal »poln nejevolje in jeze«, Slovenski gospodar pa je zadovoljno ugotavljal, da je tistim, »ki so pri tej priliki hoteli Slovence zatajiti in najvišje osebi in državi pokazati, da je tukaj vse ponemčeno«, popolnoma spodletelo. Kljub temu da je bilo na sprejemu na mariborski železniški postaji in v graškem predmestju precej slovenskega prebivalstva, so cesarja sprejeli vsi mariborski mestni veljaki,⁶⁰⁰ pa tudi slovenski poslanci. Dan je minil v poudarjanju zvestobe vladarski hiši z obeh strani, čeprav so tako eni kot drugi poudarjali svojo nacionalno zavest z nošenjem svojih zastavic in simbolov. Sprejema, kot ga je cesar doživel, se najbrž ni nadejal niti sam, ko je bil pred Mariborom enkratno sprejet že v Radgoni, Šentilju in na Pesnici, slovenjegraški in marenberški Slovenci pa so se v Mariboru skupaj z mariborsko deputacijo predstavili cesarju po priporočilu poslanca Gödel-Lannoya.

Toda na Ptujju je mestno vodstvo vseeno pretiravalo. Ko je okrajni glavar Premierstein cesarju dejal, da je mesto nemško, okolica pa slovenska, je baron Kübeck iz cesarjevega spremstva vzkliknil »Skandal, Skandal«, ko je uzrl do tal viseče nemške črno-rdečo-zlate zastave. Županu Rodoscheggu je pripomnil, da mu zavoljo tega nikakor ni hvaležen niti on niti cesar, ki ga je slovenska deputacija še pozvala, naj izvede »tiste pravične postave, ki nam zagotavljajo naš narodni obstanek in sreč-

Cesar Franc Jožef sredi 80-tih let 19. stoletja

⁵⁹⁹ SGp, 7. 6. 1883.

⁶⁰⁰ Prim. MZ, 11. 7. 1883.

no bodočnost». ⁶⁰¹ Kljub temu, po poročanju *Deutsche Wacht*, tudi Slovenci niso upoštevali prepovedi izobežanja nacionalno obarvanih zastav. ⁶⁰²

V Celju so hoteli Nemci prav tako predstaviti mesto v popolnoma nemški luči, ob tem pa v »vahterci« obilno agitirali in ščuvali slovensko prebivalstvo z različnimi pronemškimi parolami. ⁶⁰³ Nemško-slovenska nacionalna nesloga se je ponovno pokazala na lokalnem področju. Obenem je nemško časopisje po cesarjevem odhodu poročalo, češ da Slovencem ni uspel zastavljeni cilj, približati jezikovno problematiko »in situ« cesarju in pisalo, da je slovenska jezikovna demonstracija propadla, ker da omikano prebivalstvo govori nemško v celoti, od kmetov pa da 30 % razume nemško. ⁶⁰⁴

Omenjenim »nemškim« slavnostim je na Spodnjem Štajerskem vztrajno sledilo delo nemškega Schulvereina, kjer da so »tla ponemčevanju še ugodna«. Potem ko sta bili ustanovljeni šoli v Račah in v Sladkem Vrhu, je društvo vneto podpiralo tudi šole v Šentilju. Po ustanovitvi pekrske nemške šole je politika društva ubrala svojo pot. Miha Wretzl, znani mariborski vinogradnik, je podpiral podobne šole v Radvanju, v Magdalenskem predmestju in na Studencih. Šolama v Vuzenici in v Vuhredu je Schulverein v zameno za ponemčevanje otrok zagotavljal redno denarno podporo, ob tem pa podpiral tudi šole v Marenbergu, Vojniku, Vitanju in v Sevnici. ⁶⁰⁵ Vendar namen društva ni bil zgolj ponemčevanje šolske mladine tudi v čisto slovenskih okrajih, temveč tudi agitiranje pri različnih volitvah v interesu spodnještajerskih ustavovercev. ⁶⁰⁶

---

⁶⁰¹ SGp, 12. 7. 1883.

⁶⁰² DW, 5. 7. 1883.

⁶⁰³ SP, 21. 7. 1883.

⁶⁰⁴ DW, 26. 7. 1883.

⁶⁰⁵ SGp, 17. 5. 1883.

⁶⁰⁶ SP, 1. 9. 1883.

Slovenski ekonomski »prodor«

Kriza podeželja, ki je bila prisotna že vse od zemljiške odveze leta 1848, je kmečko prebivalstvo močno prizadela. Še posebej se je pritisk na kmete čutil v oderuških obrestih.⁶⁰⁷ V 60-tih letih so obstajale na Štajerskem mestne hranilnice v Mariboru, Celju in na Ptujju, ki pa so denar zelo drago posojale. Slovenska politika je tako v začetku 70-tih let poskušala pomagati slovenskemu kmetu, ko je začel Josip Vošnjak leta 1872 ponovno objavljati članke, v katerih je pozival k hitremu ustanavljanju slovenskih posojilnic.⁶⁰⁸ Razmere je še dodatno poslabšal zlom dunajske borze leta 1873. Tovarne so zapirale svoja vrata in odpuščale delavce, gradbena dejavnost je pojemala, kupna moč in cene so padale, kriza na podeželju pa se je poglobljala.⁶⁰⁹

Taaffejeva politika je prinesla močnejši zagon posojilnic in bila med kmečkim prebivalstvom deležna več ugleda.. »Ves kmetski stan bil bi gotovo vničen, ako bi ne bil l. 1879 zmagal grof Taaffe pri volitvah v državni zbor.« Ko je vladni kabinet ubral vizijo izboljšanja gospodarskega stanja v monarhiji in »vsaj za prvo silo dal kmetskim ljudem na korist potrebnih postav«, je bilo čutiti zadovoljstvo tudi na Spodnjem Štajerskem. »Postava zoper ponarejanje vina, zoper uvažanje ruskih in rumunskih goved, zoper oderuhe, postava o posojilnicah, o zlaganji zemljišč, o polajšanji za prelaganje vknjiženih dolgov, // colninska postava, ki bode tujej moki, zrnju in klavnej živini meje zapirala z večjo colnino,« vse to je zadovoljevalo podeželjsko prebivalstvo, čeprav so se zavedali, da je »to le začetek« in da bo potrebno »več storiti, ako hočemo kmetski stan pogina rešiti«, ki da bo »liberalno dobo pri nas« dolgo pomnil.⁶¹⁰

Kljub temu ni bilo stanje na Spodnjem Štajerskem nič kaj rožnato. Medtem ko je po začetem slovenskem »prodoru« v šole in urade Eduard Glantschnigg s svojim slovensko pisanim Kmetskim prijateljem prepričeval slovenske kmete, češ da jim je naklonjena edino (nemška) liberalna stran, je deželnozborska liberalna politika ubirala svojo pot in zaradi poprejšnjih nenehnih poviševanj davkov spodnještajerske kmete silila v vedno večje dolgove.⁶¹¹ Tako so spodnještajerski okraji dolgovali v deželno blagajno slabih 250.000 goldinarjev za leti 1881 in 1882. Liberalci, ki so še zmeraj ostajali pri svojem in hoteli višje davke, ker da je to edini način za dvig deželnega gospodarstva, zaradi agresivne finančne politike na Spodnjem

⁶⁰⁷ Prim. Andrej Pančur, Oderuštvo na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja, v: ZČ, 1999/1, str. 33-55.

⁶⁰⁸ Prim. Aleksander Videčnik, Denarništvo v Celju. Od hranilnice do banke, Ljubljanska banka, Splošna banka Celje, Celje, 1989, str. 5-9.

⁶⁰⁹ Andrej Pančur, Črni petek na dunajski borzi, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861-1883, str. 261; prim. Peter Vodopivec, Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja, Modrijan, Ljubljana, 2006, str. 95-102.

⁶¹⁰ SGp, 30. 3. 1882.

⁶¹¹ O dolgovih glej več Žarko Lazarevič, Kmečki dolgovi na Slovenskem, Socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1994, str. 14-22.

Štajerskem niso bili priljubljeni.⁶¹² Svoboda kapitala, ki ga je poudarjala liberalna stranka, pod novo vlado ni mogla uspeti, še posebej zato, ker je ministrski predsednik poudarjal izboljšanje razmer z reformami »in upeljal postave zoper oderušstvo«. Reprezentacijo ustavovernih idej si je kmalu zatem privoščil dunajski Neue Freie Presse, ki ga ni prav nič motilo, »ako sedanji kmeti zgubijo svoja posestva in postanejo prosti delavci ali težaki. Mestni kapitalisti bodo potem posestva bolje obdelovali, kakor poprej kmetje; kajti kapitalisti bodo svoje denarje za izboljševanje posestev in za boljše obdelovanje rabili.«⁶¹³

Toda vedno več je bilo na Spodnjem Štajerskem tudi Nemcev, ki niso simpatizirali z liberalno politiko Združene leveice, pač pa so v duhu Linškega programa ubrali drugačno pot in se ob noveli obrtne svobode, ki je »pretresala« državni zbor leta 1882, postavili za razliko od kranjskih Nemcev v bran obrtnikov in srednjega stanu. Tako se je po sprejemu novele, ki da »temeljito predrugačuje socialne razmere rokodelcev in obrtnikov«, med spodnještajerskimi Nemci ob vse močnejšem nacionalizmu vse bolj krepilo odklanjanje liberalizma in zavzemanje za zaščito obrtnikov, kar je naletelo na gluha ušesa liberalno usmerjenih Nemcev.⁶¹⁴

Slovensko združništvo (Miha Vošnjak)

V spodnještajerskih mestih je nemški element igral dominantno vlogo na gospodarskem področju in obvladoval lokalno politiko, kljub temu da so ustavoverci na državni ravni operirali iz opozicije. Po prelomu desetletja so spodnještajerski Slovenci tudi v tem smislu pričeli delovati bolj organizirano, ko je Miha Vošnjak⁶¹⁵ ponovno oživil pomen združništva na Slovenskem z ustanavljanjem posojilnic in hranilnic po Schulze-Delitzschevih⁶¹⁶ načelih z Raiffeisnovimi vplivi.⁶¹⁷ Medtem ko je že njegov brat Josip skušal v 70-tih letih oživiti slovenski gospodarski razvoj, a mu vsestransko politično delo tega ni dopuščalo, po drugi strani pa je napredek oviral nemškoliberalni pritisk,⁶¹⁸ je šele prihod upokojenega železniškega inženirja Miha-

⁶¹² SGp, 10. 8. 1882.

⁶¹³ SGp, 17. 8. 1882.

⁶¹⁴ Andrej Pančur, *Gospodarski in socialni nazori v 80. in 90. letih 19. stoletja na Slovenskem*, magistrska naloga, Ljubljana, 1999, str. 45–46.

⁶¹⁵ O njem glej več Lapajne, *Dvajsetletnica*, str. 30–34.

⁶¹⁶ Na splošno o Schulze-Delitzschevem sistemu glej Jurij Perovšek, *Schulze-Delitzscheva združnogospodarska doktrina kot liberalni odgovor na socialno vprašanje v 19. stoletju*, v: *Prispevki za novejšo zgodovino (PNZ)*, 1997, str. 17–33.

⁶¹⁷ Schulze-Delitzschev koncept združništva je temeljil na socialnogospodarskem dvigu obrtniškega srednjega stanu, obrtniških pomočnikov in mezdnih delavcev ter ostro zavračal državni intervencionizem. S tem je zagovarjal gospodarsko pot med kapitalističnim in socialističnim gospodarskim načinom. Franz Hermann Schulze-Delitzsch je zasnoval sistem konzumnih, surovinsko-nabavnih, kreditnih in produktivnih zadrug, v katerih je videl rešitev za revne delavce in obrtnike. Njegov namen je bil povezovanje razpršenih malih gospodarskih sil po načelu solidarne samopomoči v združnih povezavah posameznikov. Sistem zadrug Friedricha Wilhelma Raiffeisna se je razlikoval od Schulze-Delitzschevega sistema ob drugih organizacijsko-gospodarskih značilnostih v zagotavljanju gotovinskih posojil na podeželju, kjer jih je največ primanjkovalo. Jurij Perovšek, *Prilagoditev Schulze-Delitzschevih združnogospodarskih zamisli na Slovenskem v letih 1872–1895*, v: *PNZ*, 1998, str. 5–6, 9.

⁶¹⁸ Več o tem glej prav tam, str. 7–9.

ela v začetku 80-tih let v Celje vzpodbudil že začeto delo in mu dal novega poleta.⁶¹⁹

Ko je državni zbor konec leta 1880 sprejel zakon o davčnih olajšavah zadrug, je kot prva na Spodnjem Štajerskem⁶²⁰ ugledala luč sveta posojilnica v Celju,⁶²¹ kljub temu da je predsednik celjskega okrožnega sodišča Heinricher temu ostro nasprotoval. Mož, ki se je ravnal po načelu, da morata biti spodnještajerski kapital in inteligenca nemška, se je bil v začetku aprila leta 1881 prisiljen sprijazniti z dejstvom, da je celjska posojilnica pričela delovati, začeti proces gospodarske krepitve slovenskega meščanstva pa je nakazoval, da njegova ocena ne bo vzdržala.⁶²² Posojilnica je delovala v skladu z zakonom, ki je predvidel olajšave za zadruge, ki so omejevale poslovanje le na članne. Vošnjak je tako uvedel sistem, ki si je prizadeval ustvariti čim večjo lastno glavnico, obenem pa omogočal članstvo v posojilnici tudi revnejšim.⁶²³

Vošnjakov sistem združništva je kombiniral oba tipa, prevladoval pa je Schulze-Delitzschev vpliv. Z visokimi deleži je omogočal ustanovitev finančno močnih denarnih zavodov, ki so mogli konkurirati nemškimi. Prav zaradi slednjega so morale biti zadruge kot nacionalna opora za gospodarsko osamosvojitve Slovencev kapitalistično naravnane, tako da socialni značaj, kreditiranje šibkih slojev, ni bil na prvem mestu in zato ne preveč poudarjen. Med delavstvom, obrtništvom in kmečkim prebivalstvom prav zaradi tega niso imele prevelikega vpliva, čeprav so imele ob narodnoobrambno in kulturnopolitičnem poslanstvu tudi pomembno gospodarsko vlogo za razvoj modernih gospodarskih panog in slovenskega podje-

Mihael Vošnjak je slovensko združništvo postavil na trdne temelje (Josip Vošnjak, Spomini (izbral in uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1982, str. 51)

⁶¹⁹ Dolf Schauer, Prva doba našega združništva, Učiteljska tiskarna d. d. v Ljubljani, Ljubljana, 1945, str. 53.

⁶²⁰ Prej so že obstajale posojilnice v Ljutomeru, Šoštanju, Mozirju in Ormožu. Lapajne, Dvajsetletnica, str. 11-16.

⁶²¹ Prim. Josip Sernec, Spomini (spremna študija Janez Cvirn), Osrednja knjižnica Celje, Celje, 2003, str. 27-28; Lapajne, Dvajsetletnica, str. 16-18.

⁶²² Janez Cvirn, Celje - izginjajoči nemški otok na Spodnjem Štajerskem, v: Od Maribora do Trsta 1850-1914, Zbornik referatov (uredila Darko Friš, Franc Rozman), Pedagoška fakulteta, Maribor, 1998, str. 58.

⁶²³ Schauer, Prva doba, str. 54-56; prim. SP, 17. 4., 20. 4. 1881.

tništva.⁶²⁴ Toda še pred odprtjem prve slovenske posojilnice v Celju je spodnještajersko nemško časopisje »popisalo« pole papirja, ko je proti novim Vošnjakovim posojilnicam izpostavilo nemške hranilnice, ki so delovale po Raiffeisnovem sistemu, in jih opravičevalo z dejstvom, da so mnogo bolj varne od Schulze-Delitzschevih, kakršne je načrtoval Vošnjak. »Die Darlehenskassen nach diesem Systeme gewähren den kreditbedürftigen Landwirthen auf längere Zeit Darlehen mit allmählicher Amortisation, berechnen einen äusserst niederen Zinssuss, räumen den Mitgliedern keine Geschäftsantheile ein, geben denselben keine Dividende, sondern sammeln den entfallenen Gewinn in dem Reservefond an und beschaffen sich alles Kapital durch Entleihen. Ferner beschränken diese ihre Wirksamkeit auf ganz kleine Ortschaften, damit die Mitglieder sich genau unter einander kennen, und haben ausserordentlich geringe Verwaltungskosten. Die Mitglieder, welche fast nur Landwirthe sind, haften solidarisch mit ihrem Grundbesitz, die Sicherheit ist in Folge dessen für die Kapitaldarleiher eine mehr als genügende und die Kapitalbeschaffung eine leichte.«⁶²⁵ Politična nesloga je našla svoje mesto tudi na gospodarskem področju, obenem pa je ustavoverno nemštvo skušalo odtegniti potencialne posojilojemalce novim slovenskim posojilnicam.

Ravnatelj celjske posojilnice Miha Vošnjak je do ustanovitve Zveze slovenskih posojilnic v Celju konec januarja leta 1883 opravil mnogo dela in veljal za »prvaka slovenskega združništva«. Celjska posojilnica je kmalu pokazala velik potencial in za sabo potegnila še druge. Do konca leta 1882 je na Slovenskem pod Vošnjakovim vplivom nastalo še pet posojilnic, od tega tri na Spodnjem Štajerskem. Konec maja leta 1881 je zaživela posojilnica v Žalcu,⁶²⁶ januarja leta 1882 posojilnica v Mariboru, potem ko je šoštanjski notar Fran Rapoc s pomočjo obeh Vošnjakov uspel uresničiti svoje načrte,⁶²⁷ konec leta pa še posojilnica v Sevnici.⁶²⁸ Mariborska posojilnica je bila ob celjski še posebej pomembna, predvsem zato, ker so se še čutile posledice borzne krize na deželi, mestne nemške hranilnice pa so stremele predvsem za dobičkom. Javnost je menila, da so posojilnice v prvi vrsti v pomoč šibkejšim slojem prebivalstva. Zato je ustanovitev mariborske posojilnice naredila vtis na slovensko javnost, ki je menila, da je bila posojilnica že dolgo potrebna. Kljub temu so nekateri poudarjali njen narodnoobrambni namen, drugi so stremeli h gospodarskim idealom, dejansko pa je predstavljala nacionalni simbol, ki je mogel konkurirati nemškimi denarnimi zavodom in prispevati k nacionalni emancipaciji Slovencev. Predsednik posojilnice je postal odvetnik Jernej Glančnik, ki je bil tedaj tudi predsednik Slovanske čitalnice, osrednjega slovenskega kulturnega društva v Mariboru. Z velikim prizadevanjem je širil vpliv posojilnice na podeželje, podpiral

⁶²⁴ Perovšek, Prilagoditev, str. 9–10; prim. Žarko Lazarevič, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju do konca prve svetovne vojne, v: *Odsevi preteklosti* 2, str. 133–135.

⁶²⁵ MZ, 28. 1. 1881.

⁶²⁶ Občni zbor posojilnice je bil 1. marca leta 1881. SP, 23. 4. 1881.

⁶²⁷ Prim. SN, 9. 1. 1882; Vlasta Stavbar, Narodni dom v Mariboru, v: *Celjski zbornik, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 1997*, str. 96–98; Franjo Baš, *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Posojilnica v Mariboru (Narodni dom), Založba Obzorja, Maribor, 1989*, str. 238–241.

⁶²⁸ Prim. Lapajne, *Dvajsetletnica*, str. 18–19.

ustanavljanje novih slovenskih zadrug in zaviral nemški pritisk na Slovence.⁶²⁹ Ob politični in kulturni emancipaciji Slovencev je obdobje Mihe Vošnjaka prineslo še nacionalno ločene gospodarske ustanove širšega pomena, s čimer so postale mestne nemške hranilnice v očeh Slovencev pojem nemških postojank in ne zgolj gospodarskih ustanov,⁶³⁰ ko so se vse prerade zelo oderuško obnašale do svojih vlagateljev. Kot je ugotavljal Slovenski narod, je zaradi politike mestnih hranilnic veliko posestnikov ubožalo, ostali, ki niso bili sposobni odplačevati posojil, pa so plačevali mastne obresti, ki so navrgle lep kupček denarja. Tako je popolnoma razumljivo, zakaj niso nemške hranilnice uživale pri slovenskih kmetih nobenega ugleda. »Pri gospodarskem vprašanji zavzimajo hranilnice važno mesto, ker so one postale posredovalke mej kapitalom in posestvom. // Zapuščen kmetovalec je prisiljen bil, denar iskati tam, kjer ga je jedino našel – v denarnih zavodih. Hranilnice so sicer // dobrodejni zavodi z namenom, da 'uče ljudi štediti', v resnici pa so vse hranilnice naposled osnovane iz sebičnosti in zaradi dobička, kakor vsako denarno podjetje.«⁶³¹

Slovenski napredek spodnještajerskih ustavovercev nikakor ni navduševal. Čeprav so v ptujskem okrajnem zastopu v začetku aprila leta 1881 potrdili ustanovitev slovenske okrajne hranilnice,⁶³² je sklep naletel na oster odpor vodilnih ptujskih mož. Proti hranilnici so se izrekli ptujski župan Karl Bresnigg,⁶³³ ki je bil obenem ravnatelj in odvetnik ptujske mestne hranilnice. Zadnja funkcija mu je navrgla tudi precej denarja, še posebej prebrisan pa je bil pri obrestih, češ da »mu ni prav, če kdor ob pravem času obresti prinese, ker mu pri takem odpadne dober zaslužek«. Predstojnik nemške ptujske posojilnice Pisk je bil s trgovcem Ernstom Ecklom zaradi dobrega zaslužka prav tako proti, še bolj pa se je ustanovitvi upiral odvetnik Franz Strafella, ki je ponovno računal na župansko mesto, ravnateljstvo in odvetniško mesto, zraven tega pa na podoben zaslužek.⁶³⁴ Vsi trije so bili zaradi tega, ker so držali vse niti v svojih rokah, seveda trn v peti ptujskemu slovenskemu prebivalstvu.⁶³⁵ Po sprejetju sklepa so sklicali mestni za stop in vložili »protest proti zaključku okrajnega zastopa« v deželnem odboru, profesorja Žitka, ki da je vplival na »neugoden« izid, pa so hoteli pregnati vsaj »50 Meilen weit vom windischen Land.«⁶³⁶ Razmere na Ptujju nikakor niso bile rožnate. Proti slovenskim prizadevanjem se je izrekla tudi liberalna Marburger Zeitung, ki je menila, da pomeni ustanovitev posojilnice le konkurenco že obstoječi mestni hranilnici, ki da odlično po-

⁶²⁹ Antoša Leskovec, Razvoj gospodarstva v Mariboru 1752–1941, v: Maribor skozi stoletja. Razprave I (uredili Vladimir Bračič, Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja Maribor, Maribor, 1991, str. 348.

⁶³⁰ Schauer, Prva doba, str. 56–59.

⁶³¹ SN, 30. 7. 1881.

⁶³² SGp, 7. 4. 1881; SP, 17. 4. 1881.

⁶³³ Karl Bresnigg je predtem služboval v Črnomlju in se navduševal »za slovenske narodne ideje«, po prihodu na Ptuj pa je svoj »prenovljeni« politični nemški program izražal tudi z izjavami, kot npr.: »Mit den Wölfen muss man heulen.« SN, 23. 6. 1881.

⁶³⁴ SGp, 21. 4. 1881.

⁶³⁵ SGp, 28. 4. 1881.

⁶³⁶ SGp, 5. 5. 1881.

sluje, slovensko posojilnico pa je takoj obsodila na propad, ker naj bi bila prešibka. Mestno občino Ptuj je pozvala, naj z vsemi sredstvi prepreči njen nastanek.⁶³⁷ Ko je okrajna hranilnica že zasnovala bodoči program, ki je predvideval pomoč kmetom celotnega ptujskega okraja, ker da je mestna hranilnica delovala v kapitalističnem duhu brez ozira na stisko okoliškega prebivalstva,⁶³⁸ so napetosti privedle tudi do izjav nemških ptujskih liberalcev, ki so bili podobnega mnenja kot župan Bresnigg. Ta je gimnazijskemu profesorju Francu Hubadu zabrusil, da je Ptuj nemško mesto, če želi govoriti slovensko, pa naj gre na Pohorje.⁶³⁹ Ptujski Nemci so delovali skrajno brezobzirno. Božidar Raič je tako ugotavljal, da so proti okrajni hranilnici le tisti ptujski meščani, »kojim iz mestnih peneznih zavodov več ali manje v žep padne«.⁶⁴⁰

Toda okrajna hranilnica še vedno ni »prispela« do svojega epiloga, ker se je zadeva vlekla še vse do konca leta, pa še takrat je sklep o ustanovitvi hranilnice dobival vedno nova nasprotovanja ptujskih mestnih veljakov, ki so uspeli vso stvar prestaviti.⁶⁴¹ Slovenska prizadevanja, ki so bila usmerjena h gospodarski emancipaciji spodnještajerskih Slovencev, so morala tako na Ptuj počakati lepših časov.

Zveza slovenskih posojilnic

Ob tem, ko je na Slovenskem delovalo že štirinajst posojilnic, so se sredi januarja leta 1883 v prostorih celjske posojilnice sestali predstavniki nekaterih posojilnic in pripravili program bodoče Zveze slovenskih posojilnic v Celju. Po uspešnem sestanku, ki si je zastavil predvsem pospeševati »napredek denarnih zavodov«, so izvolili za predsednika zveze Miho Vošnjaka.⁶⁴² Zveza slovenskih posojilnic,⁶⁴³ organizirana kot društvo zaradi združnega zakona iz leta 1873, ki ni predvideval zadruge, katere člani bi bili pravne osebe,⁶⁴⁴ je na Štajerskem hitro pokazala rezultate. Konec leta je bilo ustanovljeno Hranilno in posojilno društvo na Ptujju, sredi leta 1884 posojilnice v Pišecah, v Rogaški Slatini, Sevnici in v Sv. Petru pod Svetimi gorami (danes Bistrica ob Sotli), konec leta pa še v Konjicah, Makolah in na Vranskem.⁶⁴⁵ Medtem je februarja leta 1884 Vošnjak pričel na lastne stroške iz-

⁶³⁷ MZ, 22. 4. 1881.

⁶³⁸ SGp, 12. 5. 1881.

⁶³⁹ SGp, 5. 5. 1881.

⁶⁴⁰ SGp, 9. 6. 1881.

⁶⁴¹ SGp, 6. 10. 1881.

⁶⁴² SN, 30. 1. 1883.

⁶⁴³ Prim. Rüdiger Malli, Die Sozialstruktur und das nationale Erwachen der Slowenen, v: Österreichische Osthefte, 1978/1, str. 290; Žarko Lazarevič, Razmah finančnih ustanov, v: Slovenska novejša zgodovina 1, str. 84; Andrej Pančur, Zveza slovenskih posojilnic, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, str. 390–392.

⁶⁴⁴ Žarko Lazarevič, Celje – prvotno središče slovenskega združništva, v: Celjski zbornik, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 1994, str. 115.

⁶⁴⁵ Posojilnica na Vranskem je zaživela šele leta 1890, ker naj bi njeno registracijo zavlačeval tamkajšnji notar, ki da je »stal v zvezi s celjskim Heinriherjem in ta dva sta tako dolgo 'mučkala', da je cela stvar zaspala«. Posojilnica v Sv. Petru pod Svetimi gorami je začela delovati šele na prelomu stoletja. Schauer, Prva doba, str. 71–72; Zadruga (Z), 31. 5. 1885; Lapajne, Dvajsetletnica, str. 19–20.

dajati glasilo Zadruga, ki si je prizadevalo »vzbujati ustanovitev narodnih denarnih zavodov, stvarno in zvedeno razpravljajoč njih koristi in navode dajati za primerno poslovanje z ozirom na razmere časa« ter skušalo zadruginištvo razširiti »tudi med druge predele gospodarskega življenja«. Izhajanje lista je pričalo o utrditvi Zveze in združenja na Slovenskem in Spodnjem Štajerskem, še bolj pa je potrjevalo vnemo Mihe Vošnjaka, ki je namenjal ogromno časa časopisu. Potem ko je bil leta 1884 izvoljen v deželni in naslednje leto v državni zbor, je izhajanje pričelo postopoma usihati,⁶⁴⁶ vodstvo celjske posojilnice pa je prešlo na Josipa Serneca.⁶⁴⁷

Delovanje Zveze slovenskih posojilnic je bilo usmerjeno predvsem v načrtno ustanavljanje omrežja denarnih zavodov.⁶⁴⁸ Na prvem občnem zboru aprila leta 1884 v Celju⁶⁴⁹ je bila tako najpomembnejša točka ustanovitev novih posojilnic. Vošnjak je pozival k ustanovitvi v krajih, kjer posojilnic še ni bilo (npr. Radgona, Kozje, Lenart, Slovenska Bistrica, Rogatec, Šmarje, Brežice, Trbovlje, Konjice), in predlagal posojilnico ali hranilnico, ki bi preprečila, »da bi tujerodni denarni zavodi še nadalje izkoriščali slovensko ljudstvo v svoje strankarsko-nacionalne namene«, v vsakem okraju na Spodnjem Štajerskem (ta je sredi desetletja prednjačila po številu slovenskih posojilnic) pod »narodnim« vodstvom. Ker je bil na Štajerskem položaj povsem drugačen kot na Kranjskem (tam so pospeševali ustanavljanje hranilnic), je Zveza na Štajerskem dajala prednost posojilnicam. Hranilnice so namreč ustanovile občine, okraji ali mesta, ki so nato nadzorovali hranilnice. Na Kranjskem je bila situacija za Slovence mnogo ugodnejša, medtem ko je bilo na Štajerskem več nemških »postojank«. Posojilnice so bile tako narodno zavetje, ker so člani, »narodno zavedni ljudje, ki so ustanovili denarni zavod«, volili njihovo vodstvo. Vošnjak naj bi se sicer bolj navduševal nad hranilnicami, ki so imele večjo tradicijo in zasidranost med prebivalstvom, češ da lahko le veliki denarni zavodi rešijo prebivalstvo, toda razen Južnoštajerske hranilnice v Celju leta 1889 je ostalo pri posojilnicah, ki so predstavljale osnovo nacionalne emancipacije Slovencev.⁶⁵⁰

Delna slabost slovenskih posojilnic je bil način poslovanja. Dvovrstni sistem glavnih in opravnih deležev je favoriziral prve, ki so imeli posojilnico v svojih rokah, medtem ko so ostali najemali prepotrebna posojila. Sistema se je lotila tudi nasprotna stranka, ki je posojilnice uporabila kot orožje proti slovenski stranki in trdila, »da ločitev na glavne in opravilne deleže deli posojilnične člane v posedujoče in potrebne, v vladajoče in ubogajoče, plemenite naloge zadruginištva pa terjajo popolno enakost, katere pa pri takih slovenskih posojilnicah ni.«⁶⁵¹ S tem so seveda skušali prikazati nemške hranilnice v čim lepši luči.

⁶⁴⁶ Schauer, Prva doba, str. 76–78; prim. Lazarević, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 139–140; Lapajne, Dvajsetletnica, str. 44.

⁶⁴⁷ Lazarević, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 135.

⁶⁴⁸ Žarko Lazarević, Oris razvoja slovenskega bančništva do prve svetovne vojne, v: PNZ, 1999/2, str. 81; prim. Bojan Cvelfar, Gospodarska podoba Celja pred prvo svetovno vojno, v: Od Maribora do Trsta, str. 128.

⁶⁴⁹ Prim. Z, 30. 4. 1884.

⁶⁵⁰ Schauer, Prva doba, str. 79–83.

⁶⁵¹ Prav tam, str. 90.

Po občnem zboru v Ljubljani v začetku oktobra 1884 je Zveza kazala že dobre rezultate. Na Slovenskem je bilo dvaindvajset posojilnic, od tega trinajst na Spodnjem Štajerskem. Najuspešnejši posojilnici sta bili mariborska in celjska, ki sta premogli zadostno količino kapitala za kreditiranje, medtem ko so se ostale spopadale s finančnimi težavami in »tožile, da imajo premalo gotovine.« Kljub temu so posojilnice poslovale z dobičkom in si prizadevale povečati število novih zavodov v krajih, ki omenjene ustanove niso imele.⁶⁵²

Seznam spodnještajerskih posojilnic do leta 1885⁶⁵³

Leto ustanovitve	Posojilnica
1874	Ljutomer, Šoštanj, Mozirje
1876	Ormož
1880	Celje
1881	Žalec
1882	Maribor
1883	Ptuj
1884	Pišece, Rogaška Slatina, Sevnica, Konjice, Makole

⁶⁵² Prav tam, str. 101-106.

⁶⁵³ Schauer, Prva doba, str. 47-51; 71-72; Z, 31. 5. 1885.

Jezikovne »težave«

Če je Josip Vošnjak februarja leta 1880 v državnem zboru prodrl z dvema resolucijama glede uvedbe slovenščine kot učnega jezika v srednje šole za slovenske dijake,⁶⁵⁴ je vse presenetila odredba predsednika graškega višjega deželnega sodišča Wasserja, ki je prepovedovala slovenske razsodbe na sodiščih v območju graškega višjega deželnega sodišča. Slovenski narod je ponovno obžaloval razmere, ki so le potrjevale dejstvo, da je celo predsednik najvišjega pravosodnega telesa za Slovence potrdil, da je »nemški jezik pri sodnijah našega nadsodnijskega okroga uradni jezik«. Kljub temu, da ukaz ni izrecno prepovedoval uporabe slovenščine na sodiščih, je zakon jasno pokazal, da je pred slovensko in spodnještajersko politiko še dolga doba do uresničitve njenih zahtev. Devetnajsti člen decembrske ustave je še enkrat znova pogorel,⁶⁵⁵ ob tem pa tudi še vedno veljavna odredba bivšega predsednika graškega višjega deželnega sodišča Lattermanna iz leta 1869, ki so ga Slovenci imeli precej v čislih.⁶⁵⁶ Slovenska javnost nikakor ni ostala nema, ampak je vestno opozarjala vlado na krivice, ki da se godijo.⁶⁵⁷

Slovenci poslanci so zahtevali uvedbo slovenščine v vse sodniške urade⁶⁵⁸ in skupaj s češkimi in nemško-konservativnimi poslanci marca leta 1881 vložili protest ter pričakovali od pravosodnega ministra Pražaka pojasnilo. Ko je neveljavnost slovenskih razsodb – povod je bila slovenska razsodba kamniškega okrajnega sodišča iz oktobra leta 1880 – potrdilo tudi vrhovno sodišče na Dunaju, slovenski poslanci niso bili niti najmanj navdušeni, pač pa razburjeni zaradi tega, ker je graško višje deželno sodišče zahtevalo »hitro in povsod uplivajoče razširjenje« odloka.⁶⁵⁹ Posebej stresno je delovala poteza celjskega okrožnega sodišča v Celju in sodišča v Laškem, ki sta hitro po razsodbi zavrgla tri slovenske vloge, ki jih je vložil celjski odvetnik Josip Ser nec. Potem ko je dobil odgovor od pravosodnega ministrstva, češ da »po administrativnem potu ono ne more ničesar storiti«, se je pritožil na celjsko okrožno sodišče. Odgovor ni navdušil ne njega ne ostale slovenske javnosti, saj je ponavljal odredbo graškega deželnega sodišča.⁶⁶⁰ Slovenski poslanci so pozivali vlado, da je dolžnost »visoke vlade, da celo tam varuje in brani, kjer neprizivni odloki sodnij kratijo splošne pravice državljanov.«⁶⁶¹ Toda razmere so bile ravno nasprotno. V Gornjem Gradu je bil denimo imenovan za adjunkta vitez Josef Mulley, ki da ni znal popolnoma nič slovensko, podobnih primerov pa je bilo seveda še precej več.⁶⁶² Slovenski narod je ugotavljal, da »se nam glede slovenskega uradovanja pod sedanjo

⁶⁵⁴ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 94.

⁶⁵⁵ SN, 13. 1. 1881.

⁶⁵⁶ Lattermann je odrejal za uradnike območja celjskega okrožnega sodišča, »kjer prebivajo večinoma Slovenci«, znanje slovenščine. SN, 19. 2. 1881.

⁶⁵⁷ Npr. SN, 31. 3. 1881.

⁶⁵⁸ SN, 20. 2. 1881.

⁶⁵⁹ SGp, 17. 3. 1881; prim. Ser nec, Spomini, str. 38.

⁶⁶⁰ SN, 12. 5. 1881. Primer sicer ni bil osamljen, sredi julija je bila zavrnjena še slovenska vloga v Ljutomeru. SN, 20. 7. 1881.

⁶⁶¹ SGp, 17. 3. 1881.

⁶⁶² Prav tam.

vlado hujši godi, kakor pod Auersperg-Lasserjem«, vse skupaj pa so podžigali še nemški uradniki, med katerimi je igral pomembnejšo vlogo svetnik celjskega sodišča Schrey, pri katerem da so se sestajali »celjski nemčurji«, sam pa da je preverjal »vse agitacije na Spodnjem Štajerskem zoper vlado« in držal »z gotovo roko vajeti« ter da »sika zdaj sem, zdaj tje, kakor se mu ravno potrebno zdi«. ⁶⁶³

Toda kljub temu je na Slovenskem ob nekaterih kritikah vladalo prepričanje, da bosta Vošnjakovi resoluciji, ki sicer nista izpostavljali uvedbe slovenščine na sodiščih, le dobili zadovoljiv epilog, potem ko je minister Conrad obljubil Čehom v začetku februarja leta 1881 izpolnitev njihovih zahtev glede praške univerze. Opirajoč se na pomoč Čehov so slovenski poslanci poudarjali, da nikakor ne gre le za slovensko, pač pa za avstrijsko-slovansko pridobitev, ki bo, tako kot češke zahteve, vnesla novega poleta v prizadevanjih koalicijskih partnerjev in pospešila prijaznejši odnos do slovenščine tudi na drugih področjih. A ptujsko okrajno glavarstvo je bilo očitno drugega mnenja, ko je na poziv okoliških občin, češ da naj jim pošilja dopise v slovenskem jeziku, odgovorilo, da uslužbenci pač ne obvladajo slovenščine. ⁶⁶⁴ Še boljši izgovor je našel minister Conrad, ko ga je Vošnjak vprašal, zakaj se ni še nič premaknilo glede njegovih zahtev, in mu odgovoril, češ da manjka učnega materiala in da slovenščine zategadelj še ni moč uvesti kot učnega predmeta. ⁶⁶⁵ Dejansko vlada ni pokazala pretiranega zanimanja za slovenske potrebe, še sploh potem, ko sta graški in ljubljanski deželni šolski svet izrekla nezaupnico slovenskim zahtevam. ⁶⁶⁶ Težava je bila s samim zaposlovanjem učiteljev, ki so marsikdaj dobili službo povsem drugje kot v domačem okolju. Vošnjak mu je kot primer navedel mariborsko gimnazijo, kamor se je prijavilo šest slovenskih suplentov, na koncu pa je bil izbran Nemeč, ki slovensko ni obvladal, še bolj pa mu je šlo v nos dejstvo, da so v Celju ustanovili nemško paralelko, o slovenski pa ne duha ne sluha, tako da je po prvem razredu zaradi nepopolnega znanja nemščine odpadlo 22 slovenskih dijakov. ⁶⁶⁷ Čeprav je skušal Josef Schmiderer v državnem zboru prikazati, da le dva učitelja na mariborskem učiteljišču ne obvladata slovensko, medtem ko da so ostali večji slovenščine, ⁶⁶⁸ mu je Vošnjak oporekal in dokazoval, da je še vedno vse po starem ter da se znanje slovenščine tam sploh ne preverja. ⁶⁶⁹ Za razliko od Hermanna Gödel-Lannoya, ki je na Dunaju zastopal predvsem interese veleposestva, je Vošnjakova nepopustljiva politika privedla do tega, da so jezikovne zahteve potrjevale svoj osrednji položaj v slovenski spodnještajerski in slovenski politiki. ⁶⁷⁰

Nič kaj drugače se ni godilo slovenskemu jeziku na cerkvenem področju, ko je lavantinski knezoškof Maximilian Stepischnegg semeniščnikom zaradi proslo-

⁶⁶³ SN, 23. 3. 1881.

⁶⁶⁴ SN, 12. 2. 1881.

⁶⁶⁵ SN, 13. 2. 1881.

⁶⁶⁶ SN, 15. 2. 1881.

⁶⁶⁷ SN, 13. 2. 1881.

⁶⁶⁸ Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 9. Sitzung der IX. Session am 4. Mai 1881, str. 5220.

⁶⁶⁹ Prav tam, str. 5226-5227.

⁶⁷⁰ Baš, Prispevki, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 190.

venskih člankov prepovedal branje Slovenskega naroda in odklonil uvedbo slovenščine v bogoslovje po ljubljanskem vzoru.⁶⁷¹ Kljub temu je minister Pražák delno zadovoljil slovensko javnost, ko je dejal, češ da se bo po svojih močeh trudil, »da se natanko izpolnjujejo v jezikovnem vprašanji po justičnem ministru izdani in v interpelacijah omenjeni ukazi.«⁶⁷² Toda liberalno nemško časopisje je slovenske zahteve po svoje premelevalo in očitalo Slovincem »sebičnost in nenasitnost«. Ker so bile zahteve dejansko le črka na papirju, kaj več pa se ni zgodilo, slovenska javnost nemškega rovarjenja seveda ni upoštevala.⁶⁷³ Spodnještajerski ustavoverci, ki so Slovence primerjali s hujskači in razglašali nemščino za jezik uprave, gospodarstva ter trgovine,⁶⁷⁴ so skušali z vsemi sredstvi preprečiti krepitev slovenskih prizadevanj na Spodnjem Štajerskem in temu namenjali vedno več pozornosti. Slovenske zahteve so se v napeti situaciji tako ponovno postavile na dnevni red. Pravico vsakega naroda do lastnega jezika v uradu, šoli in javnem življenju so na Spodnjem Štajerskem vzeli kot samoumevno. Nemščini so sicer priznavali povezovalno vlogo v monarhiji, a želeli večjo »težo« slovenskega jezika. Še posebej jih je motilo neupoštevanje slovenščine na sodiščih,⁶⁷⁵ celjske Slovence pa je razburila izjava, ki sta jo priobčili Cillier Zeitung in graška Tagespost, češ da naj se slovenske dijake iz občine Celje – okolica, ki je bila skoraj povsem slovenska in predstavljala jedro spora z nemškimi mestnimi veljaki, poučuje v okoliški šoli nemško, ker da slovenščino itak prinesejo od doma.⁶⁷⁶ Sožitje je postajalo vse bolj nemogoče. Cillier Zeitung ni mirovala, pač pa je v isti sapi nasprotnike proglasila za slovensko drhal in udrihala po spodnještajerskih državnozbornskih slovenskih poslancih, češ da tvezijo svojim volivcem vse mogoče, v resnici pa da jim gre le za lastno korist.⁶⁷⁷ Spodnještajerski ustavoverci so Slovence prezirali že tako daleč, da so jim pridajali celo naziv slavizirani Germani.⁶⁷⁸

Kljub temu srečanje štajerskih pravnikov v Mariboru sredi leta 1881 ni povzročilo političnih napetosti, pač pa je bila mariborska kazinska dvorana polna nemških in slovenskih gostov, ki so se prav spodobno vedli. Mariborski časnik je ugotavljal, da je sloga ob podobnih »uradnih« prireditvah vendarle še mogoča, če le oboji to želijo in hočejo. Političnih zdrah ni bilo niti ob otvoritvi slovenske dekliške šole v Celju, kjer se je ob neutrudnosti mestnega kaplana Josipa Žičkarja in denarni pomoči občine Celje-okolica z donacijo posebej izkazal knezoškof Stepischnegg,⁶⁷⁹ ki med Slovenci zaradi simpatiziranja z nemštvom sicer ni užival prevelikega ugleda.

Ko je bil imenovan v pravosodno ministrstvo konjiški okrajni sodnik Levičnik, je Cillier Zeitung zagnala vik in krik glede potez, ki da jih delata Taaffe in Pražák. Levičnik, ki je veljal v spodnještajerskih pravosodnih krogih za klenega

---

⁶⁷¹ SN, 3. 4. 1881.

⁶⁷² SGp, 7. 4. 1881.

⁶⁷³ SN, 18. 5. 1881.

⁶⁷⁴ CZ, 11. 8. 1881.

⁶⁷⁵ SP, 21. 5. 1881.

⁶⁷⁶ SP, 21. 6. 1881.

⁶⁷⁷ SP, 28. 6. 1881.

⁶⁷⁸ SP, 9. 8., 20. 8., 23. 8. 1881.

⁶⁷⁹ SP, 5. 7. 1881.

Lavantinski knezoškof Maximilian Stepischnegg ni bil naklonjen slovenskemu vsestranskemu razvoju (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Slovenca, je »povzročil« nov napad na konservativno vlado in dal povod, s katerim je spodnještajersko nemštvo zavzelo nemškonacionalno stališče proti, po njihovem, slovenizaciji Spodnje Štajerske. Izjavljalo je, da je dežela nemška in da prednjači še posebej na mestnih ulicah nemški element, kar da je potrebno z vsemi sredstvi braniti, Taffeja pa obsojalo, da prodira z geslom sporazuma in sprave na področje, kjer da prebivata nemška kultura in nemški duh.⁶⁸⁰ Medtem ko je slovensko časopisje agitiralo proti nemškim ustavovercem z besedami »sovražniki uradništva, zatiralci obrtništva, krvosetni odvetniki in sovražniki Slovencev«,⁶⁸¹ so Nemci postavljali vse ostrejšje in vse pogostejše izjave, češ da je nemštvo v Avstriji v nevarnosti. Na Spodnjem Štajerskem so »nevarnost« predstavljali

Slovenci.⁶⁸² Proti njihovim jezikovnim aspiracijam je nastopila tudi Tagespost in postavljala nemščino na prvo mesto na spodnještajerskih učnih zavodih.⁶⁸³ Če je liberalni graški list postavil ostre nacionalne težnje, naperjene proti Slovincem, je konservativni Grazer Volksblatt deloval mnogo bolj umirjeno. Koalicijski partnerji Slovincem nikakor niso povzročali preglavic. Ravno nasprotno. Na straneh njihovega časnika je mnogokrat ugledal luč sveta kakšen slovenski dopis in seznanjal javnost z razmerami na Slovenskem,⁶⁸⁴ proti ustavoverni stranki pa je znal list prinesti prenekateri politični pamflet, ki jo je postavljala v prav neprijeten položaj, s tem pa razbijal iluzijo o tem, da je le ona sposobna voditi avstrijsko polovico monarhije.⁶⁸⁵

Toda jezikovna neenakopravnost se ni odražala zgolj na sodnem področju. Potem ko je mariborska mestna hranilnica leta 1882 zavrnila poskus spodnještajerskih Slovencev, ki so vložili na omenjeni ustanovi prvo slovensko vlogo,⁶⁸⁶ so položaj delno izboljšale poštne hranilnice, ki so se začele ustanavljati sredi januarja leta 1883, ker da »od njih pričakujemo, da se bode naš narod jih posluževal, da bode varčeval in si s prihranjenim denarjem opomogel materijelno, in da bode opešano materijelno blagostanje tudi dosta k narodnemu ponosu pripomoglo«. Ob

⁶⁸⁰ CZ, 14. 8. 1881.

⁶⁸¹ CZ, 4. 9. 1881.

⁶⁸² CZ, 11. 9. 1881.

⁶⁸³ Třp, 10. 8. 1881.

⁶⁸⁴ Prim. GV, 23. 3. 1881.

⁶⁸⁵ Prim. GV, 14. 9. 1881.

⁶⁸⁶ Baš, Prispevki, Posojilnica v Mariboru (Narodni dom), str. 248.

Vošnjakovih posojilnicah, ki so sicer prevladovale, so pošne hranilnice predstavljale še eno oporo za dvig nacionalne emancipacije,⁶⁸⁷ čez čas pa so se zasidrale med kmečkim prebivalstvom, ker so po potrebi izstavljale hranilne knjižice tudi v slovenskem jeziku.⁶⁸⁸

Na še bolj bizaren način se je zapostavljanje slovenščine na Spodnjem Štajerskem pokazalo v brežiškem okraju sredi leta 1883, kjer se je jezikovna »pregrada« končala s krvavim obračunom. Sicer ni šlo za spor z nacionalnim predznakom, pač pa naj bi smrtnemu izidu botrovalo prav neznanje slovenskega jezika. Ko je brežiško okolico prizadela trtna uš, je bila odposlana posebna komisija, ki je pregledovala vinograde in odstranjevala poškodovano trto ter jo tudi sežigala. Kmetje niso bili nad njihovim početjem prav nič navdušeni in so jih pregnali. Ko je prišel sredi julija okrajni komisar v družbi šestih orožnikov, jih je čakalo tristo kmetov, ki so jih kamenjali. Ker je nekega žandarja zadel kamen, so žandarji streljali, enega kmeta ubili, šest pa jih ranili. Prav verjetno bi se lahko stvari drugače odvijale, če bi okrajni komisar obvladal slovensko in kmetom razložil, čemu da pregledujejo vinograde. Ta tako po napadu kmetov ni mogel oziroma ni znal posredovati.

Zadeva je dobila epilog v deželnem zboru, kjer je poslanec Žnideršič dejal deželnemu namestniku, »da bi gotovo ne bilo prišlo do krvi prelivanja, ako bi politični uradnik, g. brežiški komisar, slovenski umel in ljudi podučil in pomiril«. Dogajanje v brežiškem okraju je sprožilo ponovne zahteve po slovenskih uradnikih. Baron Kübeck se je sicer branil, češ da bi sicer rad nastavljal slovenske uradnike, a da jih žal nima.⁶⁸⁹ Grazer Zeitung je vzela deželnega namestnika še posebej v bran in zatrjevala, da je »pri glavarstvih v Mariboru, Celji, Slov. Gradci, Brežicah, Ptujih in Ljutomeru nastavljenih 27 uradnikov«, od katerih da zna »17 popolnem slovenski, 8 pa toliko, da morejo z ljudmi občevati in dvema se je ukazalo, da se slovenski naučita, ker na Spodnjem Štajerskem službujeta«. Slovensko časopisje je tako »ugotavljalo«, da imamo potemtakem »samih slovenščine zmožnih uradnikov na Spodnjem Štajerskem«, ko je dokazovalo nasprotno. Lavoslav Gregorec je naštel za Slovenj Gradec le tri uradnike, ki so obvladali slovensko, medtem ko za Maribor ni našel nobenega. »V Mariboru ne zna nič slovenski: okrajni glavar baron Hein, okrajni komisar Leitner, okrajni inženir Neubauer, baron Essenbeck, namestnijski adjunkt dr. Winkler, stavbarski adjunkt Bülow, gozdarski komisar Franz, okrajni živinozdravnik Hagge, okr. cementarijaš Störk; v Slov. Gradci pisar Schaffernack, v Celji ne znajo nič slovenski okr. komisar baron Zedlitz, namestnijski praktikant Zoff, inženir Angerle, stavbarski praktikant Linhart, obadva rudarska komisarja Riedl in Gattner, pri davkarji so 4, ki ne umejo nič slovenski; da je okrajni komisar Geimeier v Brežicah, ki je spremljal trtno-ušno komisijo v Ključeh, slovenščine nezmožen, to je pokazal nesrečni, krvavi izid in je c. k. namestnik baron Kübeck javno potrdil.«⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ SGp, 11. 1. 1883.

⁶⁸⁸ Baš, Prispevki, Posojilnica v Mariboru (Narodni dom), str. 248.

⁶⁸⁹ SGp, 19. 7. 1883; SN, 19. 7. 1883; SP, 17. 7. 1883.

⁶⁹⁰ SGp, 26. 7. 1883.

Jezikovne razmere na Spodnjem Štajerskem nikakor niso bile tako ugodne, kot je to želela prikazati Grazer Zeitung. Zaradi neupoštevanja slovenščine na sodiščih v Ljubljani in v Celju je po pritožbi slovenskih poslancev minister Pražák konec maja naročil graškemu višjemu deželnemu sodišču preiskavo. Potem ko je to ugotovilo, da sodišči dejansko odgovarjata na slovenske vloge nemško, je ministrstvo za pravosodje konec junija naročilo tistim uradnikom »pri državnih pravdnihstvih, ki še ne znajo popolnem v službi potrebnega slovenskega jezika, da se ga priuče v kolikor možno najkrajšem času«. ⁶⁹¹ Slovenski narod je menil, da je to zopet korak naprej, a se kljub temu spraševal, zakaj da je odlok namenjen le ljubljanskemu in celjskemu sodišču, »saj so vendar povsod razmere in potrebe jednake«. ⁶⁹² Kljub preiskavi je predsednik celjskega okrožnega sodišča Heinricher temu oporekal in trdil, da temu ni tako, da se slovenskim strankam prevaja in podobno, ⁶⁹³ čeprav je Südsteirische Post navajala povsem drugače, češ da je jezik sodišča le nemščina. ⁶⁹⁴ Spodnještajersko ustavoverno časopisje je vsako slovensko agitacijo skušalo onemogočiti in nemščino branilo z vsemi sredstvi. ⁶⁹⁵ Ob tem je »vahterca« razglašala, češ da slovenščine ljudstvo sploh ne razume in da si slovensko časopisje ter Slovenci, med katerimi da je dve tretjini slovanskih fanatikov, zgolj prizadevajo širiti nacionalni nemir. ⁶⁹⁶

Ko je na shodu Štajerske napredne stranke v Laškem konec avgusta sevniški ustavoverec Karl Ausserer napovedal, da »moramo Nemci gledati, da bomo postali kladivo, ne pa nakovalo«, in zavračal vsako spravo s Slovenci, se je drža spodnještajerskih liberalcev v njegovih besedah že jasno kristalizirala. Izjava, ki jo je sicer že pred časom podal Josef Schmiderer, je prepričevala slovensko časopisje, »da so vsi nemčurji v Mariboru, kakor v Celji, v Ptujih in drugod teh misli«. ⁶⁹⁷ Še bolj se je filozof, zgodovinar in politik ⁶⁹⁸ odrezal na komemoraciji ustanovitve konjiške krajevne skupine Schulvereina konec septembra (ta je Konjice razglašala za prastari nemški trg), kjer je tožil nad vsesplošno ogroženostjo nemštva in udrihal po Slovencih, ki da se nočejo učiti nemščine in da bi jo najraje izrinili iz dežele, ko bi le mogli. ⁶⁹⁹

Nemško-slovenski nacionalni odnosi na Spodnjem Štajerskem so bili proti koncu prvega Taaffejevega mandata že močno načeti in napetosti so prodrle v vse pore javnega življenja. Konec oktobra leta 1883 je Ivan Dečko ugotavljal nepravilnosti pri sestavi porotniških list za celjsko okrožno sodišče. Pogoj za uvrstitev v prvotni občinski imenik je bil »30 let star mož, ki zna čitati in pisati, ako ima v Avstriji domovinsko pravico ter v občini, v katerej se vzdržuje, vsaj jedno leto stanuje in 10, oziroma 20 gld. direktnega davka plačuje«. Občinske imenike je nato okrajni glavar

⁶⁹¹ Prim. SP, 21. 8. 1883.

⁶⁹² SN, 11. 8. 1883; prim. SN, 28. 8., 31. 8. 1883.

⁶⁹³ SP, 19. 6. 1883.

⁶⁹⁴ SP, 12. 6. 1883.

⁶⁹⁵ DW, 19. 7. 1883.

⁶⁹⁶ DW, 2. 8. 1883.

⁶⁹⁷ SGp, 20. 9. 1883.

⁶⁹⁸ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 355.

⁶⁹⁹ SP, 2. 10. 1883; prim. DW, 27. 9. 1883.

(v Mariboru in Celju župan), ki da že poprej »zaznamenuje može, ki so po njegovem mnenju kot razborni, pošteni, pravični, značajni možje, kateri tudi govore oba deželna jezika, za porotniški posel najsposobnejši in najvrednejši«, poslal celjskemu okrožnemu sodišču, predsednik Heinricher pa je po svoji presoji določil komisijo treh sodnikov in še treh zaupnih mož, ki je pod njegovim predsedstvom sestavila letni imenik. Izmed teh so nato izžrebali porotnike za glavne obravnave. Dečko je menil, »da Slovence celo pri sestavi letnega poročila na stran potiskajo«, glede na to, da so dajali »Nemci, naseljeni v mestih in trgih, // skoraj ves kontingent« in da »ne vedo ali nič slovenski, ali da le za silo nekaj razumejo«. ⁷⁰⁰ Najbolj mu je šlo v nos dejstvo, da so okrajni glavarji, ki da so bili »v svojih nazorih v nasprotnem taboru, // slovenske težnje so jim nesimpatične, in može, ki zastopajo te težnje, smatrajo za sitneže ali celo za svoje nasprotnike«, vnaprej določili tiste, ki so jim bili povšeči. Na podoben način je Heinricher sestavil tudi glavni imenik. ⁷⁰¹ Kljub zakonu, ki je na Spodnjem Štajerskem predvideval za porotnike take, ki obvladajo oba jezika, so se na koncu v imeniku zlahka znašli takšni, ki slovenščine sploh niso obvladali. Razmerje med porotniki iz mest in trgov ter iz podeželja je kazalo, da je Heinricher mlatil prazno slamo, ko je zatrjeval, da je zastopanih dovolj kmečkih porotnikov. Kmečko moško, večinoma slovensko, prebivalstvo je po Dečkovih izračunih štelo dobre tri četrtine, mestno in trško, ki je bilo večinoma nemško, pa četrtino prebivalstva. Med porotniki je bila stvar ravno obratna. ⁷⁰² Na koncu je po izločitvi porotnikov ostala porotniška »klop« dvanajstih porotnikov, kjer da »ne ostane pri količjakaj političnem deliktu kot porotnik niti jeden Slovenec«. ⁷⁰³

Toda porotniki celjskega okrožnega sodišča niso predstavljali edine težave. Ko je graško višje deželno sodišče konec oktobra leta 1883 zavrnilo pritožbo zaradi neupoštevanja slovenščine na okrajnem sodišču v Rogatcu, je slovenski dnevnik obupaval, ko je pisal, da se štajerskim Slovincem »v narodnem oziru veliko huje godi, kakor pod Giskro in Auerspergom, // narodni nam nasprotniki pa smejo huje divjati kakor kdaj poprej«. ⁷⁰⁴ Odredbi graškega višjega deželnega sodišča se je kmalu zatem pridružilo tudi ljutomersko okrajno sodišče, ki da je »poprej reševalo vedno slovenske vloge le v tem jeziku«, potem pa več ne. ⁷⁰⁵ Kljub Pražakovim naredbam, ki so odredjale slovensko uradovanje na Spodnjem Štajerskem, stvari niso krenile po željah Slovencev, ker da ne uživajo »posebnega spoštovanja take naredbe pri naših c. kr. uradnikih«. Luknji sta obstajali pri obeh naredbah. Po prvi da »naj uradniki, kolikor je možno, rešujejo slovenske vloge slovenski«, kar so mnogi izkoristili in izjavili, da jim je »nemogoče uradovati slovenski«. Druga naredba, ki je zadevala kazenske zadeve in vpeljevala slovenščino v primeru, če jo stranka govori, pa je »počila« v primeru tistih slučajev, »kjer bi to vsled razmer kazenskemu poslovanju škodovalo.« ⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ SN, 23. 10. 1883.

⁷⁰¹ SN, 24. 10. 1883.

⁷⁰² SN, 3. 11. 1883.

⁷⁰³ SN, 7. 11. 1883.

⁷⁰⁴ SN, 26. 10. 1883.

⁷⁰⁵ SN, 24. 1. 1884.

⁷⁰⁶ SN, 30. 10. 1883.

Medtem ko je Josip Sernek ugotavljal, da je celjsko okrožno sodišče pristransko, ko mu je bilo pri neki obravnavi »že pred začetkom // jasno«, da primera ne more dobiti, »kajti predsedoval je Heinricher« s svojo »zasedbo,«⁷⁰⁷ so spodnještajerski ustavoverci obtoževali slovensko politično vodstvo, češ da želi izriniti nemščino iz ljudskih in drugih šol ter da teži k slovenizaciji nemške mladine,⁷⁰⁸ svoje ideje pa predstavljali na občnih zborih Schulvereina, kot na primer v Mariboru sredi januarja leta 1884, ko je predsednik Josef Bancalari poudarjal čim večjo podporo okoliškim šolam,⁷⁰⁹ v Laškem, kjer je predsednik Julius Larisch predstavljal »obupne« razmere avstrijskih ustavovercev,⁷¹⁰ ali v Šmarju pri Jelšah pod predsedstvom posestnika iz Ponikve Hauptmanna.⁷¹¹ Schulverein je v začetku leta pokazal izredno dejavnost. Po zborovanju celjske krajevne skupine konec marca so nekaj dni kasneje ustanovili še krajevno skupino za celjsko okolico, ki je predstavljala za »nemško« mesto posebno veliko nevarnost, krajevno skupino v Selnici ob Dravi, zborovali ob prvi obletnici šoštanjsko-velenjske skupine, na Ptuj in v Konjicah pa ugotavljali izjemno pomembnost nemškega društva na Spodnjem Štajerskem.⁷¹² Mariborski gimnazijski profesor Nagele je pozival spodnještajerske žene in dekleta k pristopu v društvo, češ da naj pokažejo svojo nacionalno pripadnost,⁷¹³ Marburger Zeitung pa menila, da vsaka nova ustanovitev prispeva k spodnještajerski enotnosti,⁷¹⁴ ko so ustanovili krajevno skupino Ribnica-Brezno in še eno v Pekrah,⁷¹⁵ kar je jasno kazalo na to, da želi nemško društvo pridobiti mariborsko okolico (jezikovno) popolnoma pod svoj vpliv. Ustavoverni spodnještajerski poslanci so si seveda zadovoljno meli roke, še sploh Richard Foregger, ki je v državnem zboru oporekal slovenskim težnjam in dokazoval, da slovenski dijaki ob prihodu v gimnazijo vendar obvladajo nemški jezik, oziroma da naj raje opustijo misel na gimnazijska leta, če ne znajo, spodnještajerske slovenske politike pa obtoževal kalitve miru v deželi.⁷¹⁶ Lavoslav Gregorec je nemškim trditvam seveda oporekal in pojasnjeval, da to nikakor ni res in da se naj »na gimnazijah, realkah poleg slovenščine tudi nemškega jezika naši dijaki popolnem naučijo«. Na drugi strani je bil problem v tem, da so v ljudske šole vpeljevali nemščino prezgodaj, tako da »otroci slovenski čepijo zanemarjeni v šoli in ves pouk nemško govorečega učitelja je bob v steno«. Menil je, da je potrebno nemščino kot učni jezik uvajati ob pravem času in preudarno, samo nemško govoreči učitelji pa so se mu zdeli nesmisel. »Slovenščina mora biti poučevalni jezik 'Unterrichtssprache' vseskozi, nemščina pa je zadnja leta lahko poučni predmet, a nikoli poučevalni jezik,« je prepričeval javnost, potem ko je Schulverein vztrajno agitiral in lovil »nevedne in neopazne slovenske župane, odbornike«, da »naj podpišejo

⁷⁰⁷ PAM, fond Gregorec, pismo Josipa Serneca, 28. 3. 1884.

⁷⁰⁸ SP, 1. 3. 1884; prim. Tp, 26. 2. 1884.

⁷⁰⁹ DW, 24. 1. 1884.

⁷¹⁰ DW, 6. 3. 1884.

⁷¹¹ DW, 27. 3. 1884.

⁷¹² DW, 17. 4., 20. 4. 1884.

⁷¹³ MZ, 13. 4. 1884.

⁷¹⁴ MZ, 20. 4. 1884.

⁷¹⁵ MZ, 25. 4., 30. 4. 1884.

⁷¹⁶ DW, 23. 3. 1884.

prošnje za nemški pouk v šolah.⁷¹⁷ Gregorec je sploh pokazal izjemno energijo pri slovenskih zahtevah in ob Josipu Vošnjaku predstavljal gonilno silo slovenske spodnještajerske politike. Vošnjak je ob jezikovnih problemih izpostavil tudi štajersko problematiko. »V železniških vprašanjih deželni odbor in deželni zbor nasprotujeta, kadar gre za kako železnico na Spodnjem Štirimskem, in vkljub vsem prizadevanjem nismo mogli dobiti nikake železnice.« Deželno politiko je skušal očrnuti glede pristranskega podeljevanja subvencij in podpore. »Narodno-gospodarska društva na Spodnjem Štirimskem ne dobivajo nikake podpore od avtonomnih oblastij ali od deželne vlade,« je menil Vošnjak in kot primer navedel posojilnice, ki da »ne dobe v Gradci nobene podpore, četudi bi jo lahko dala štajerska hranilnica iz svojega bogatega rezervnega zaklada.«⁷¹⁸ Še bolj v nebo vpijoč pa je bil poziv deželnega odbora Taaffeju, ki mu je »marburgerca« medtem že štel dneve zaradi šibke večine,⁷¹⁹ češ da je odločno proti slovenski spomenici glede oddelka štajerskega namestništva, ker da si prizadeva za integriteto Štajerske, ki bi jo utegnil oddelek ogroziti.⁷²⁰ Čeprav je državnoborska politika poudarjala enakopravnost vseh narodov, kar je sicer izjavljal tudi štajerski deželni odbor, se je nemškoliberalna večina na Štajerskem odražala prav v smislu krepitve nemških nacionalnih interesov.⁷²¹ V tem smislu se je opredelilo tudi zborovanje Spodnještajerskega Naprednega društva (ustanovljeno leta 1883), ki je v konec junija leta 1884 zasedalo v Slovenski Bistrici in se odločno postavilo proti vsaki administrativni spremembi na Štajerskem.⁷²²

Proti koncu Taaffejevega prvega mandata je tako marsikdo na Slovenskem obupaval nad vladnimi obljubami. Potem ko je graško višje deželno sodišče sicer ugodilo Pražaku, češ da »se tisti kandidatje, ki to žele, izprašujejo v slovenskem jeziku in tako dokažejo zmožnost za slovensko uradovanje«, je slovensko časopisje ugotavljalo, da še »ni bilo slišati, da bi se kak kandidat oglasil za izpite v slovenskem jeziku«, medtem ko se je postavljanje nemških uradnikov še vedno nadaljevalo.⁷²³ Ormoško okrajno sodišče je slovenske vloge še zmeraj reševalo v nemščini in s slovenskimi strankami uradovalo nemško.⁷²⁴ Pražakove naredbe iz leta 1882 na Spodnjem Štajerskem tako marsikje niso izpolnjevali, o popolni enakopravnosti na sodnem področju pa sploh ni bilo govora, potem ko je graško višje deželno sodišče odredilo, da sodiščem ni treba izdajati odločb v obeh jezikih v primerih, ko je jezik pravne zadeve nemščina.⁷²⁵ Časopisje je ob tem znova opozarjalo na neizpolnjene obljube glede slovenskih predavanj za slovenske pravnike na graški univerzi.⁷²⁶

---

⁷¹⁷ SGp, 1. 5. 1884.

⁷¹⁸ SN, 2. 4. 1884.

⁷¹⁹ MZ, 11. 1., 11. 4. 1884.

⁷²⁰ SP, 5. 4. 1884.

⁷²¹ SP, 6. 9. 1884.

⁷²² SP, 5. 7. 1884; DW, 3. 7. 1884.

⁷²³ SGp, 10. 2. 1885.

⁷²⁴ SGp, 17. 2. 1885.

⁷²⁵ SP, 14. 2. 1885.

⁷²⁶ SP, 28. 1. 1885.

Ustanovitev Slovenskega političnega društva in delovanje do leta 1885

Slovenski poslanci so pred ustanovitvijo Slovenskega političnega društva leta 1882 sami sklicevali politične shode, kjer so volivcem poročali o svojem delovanju v državnem zboru. V začetku leta 1881 slovenska politika ni mirovala, pač pa sledila smernicam parlamentarne večine. To je nakazal že Josip Vošnjak na shodu v Žalcu, potem ko je Georg Lienbacher februarja leta 1880 predlagal znižanje obveznega šolanja z osmih na šest let, princ Aloys Liechtenstein pa se je zavzel za manjše stroške občin glede na ljudske šole.⁷²⁷ Volilnega shoda, ki je pokazal, da je »Savinjska dolina // čisto slovenska, in da to niso tla za nemškutarske rovarje iz bližnjega celjskega mesta«, se je udeležilo preko tristo ljudi. Vošnjak je v uri in pol govoril predvsem o gospodarsko-političnem položaju in ugotavljal, da je poprejšnji liberalizem povzročil »slabe nasledke«, kar je »posebno za kmetijski stan bilo škodljivo in pogubonosno«. Menil je, da bo vlada imela precej dela, preden bo uredila poprejšnje razmere. »Slobodna ženitev, slobodno razkosaanje gruntov, krivo razumljena avtonomija, katera neznosljive dolžnosti naklada občinam, šolske postave z osemletno šolsko dolžnostjo in birokratičnim vedenjem šolskih organov, nepotrebni okrajni zastopi in sploh cela organizacija uprave, avtonomne in državne, vsled katere so se stroški in tedaj tudi davki od leta 1860 sem podvojili in potrojili, vse to je delo tačas vladajočega nemškega liberalizma.« Dodal je, da je potrebno preprečiti prosto razkosavanje zemljišč in urediti dedovanje na podeželju, prepovedati ženitve brez dovoljenja občine, odpraviti okrajne zastope, ki so po njegovem le povzročali stroške, potem omejiti šolsko obvezo na podeželju v korist kmetijstva in ga s tem pospeševati »po primernem državnem in deželnem zakonodajstvu«, še posebej pa se je zavzel za »narodno ravnopravnost« in izpostavil znižanje davka za Štajersko. Po pozivu žalskega narodnjaka in kulturnega delavca Janeza Hausenbichlerja je zborovanje poslalo telegram ministrskemu predsedniku in mu izrazilo »popolno zaupanje« ter ga pozvalo, naj se ozre na »duševne in materialne potrebe slovenskega naroda«.⁷²⁸

Na nemški odgovor ni bilo potrebno dolgo čakati. Cillier Zeitung je obtoževala spodnještajerske slovenske poslance, češ da delajo v interesu vlade, na volivce pa da pozabljajo,⁷²⁹ ob tem pa menil, da so bile Vošnjakove besede na shodu pravzaprav popolnoma prazne, ker da bi se stroški in davčne doklade znižale, če bi se gradbena pooblastila okrajnih zastopov prenesla na občine.⁷³⁰ Predsednik mariborskega okrajnega zastopa Josef Schmiderer in njegov namestnik Ferdinand Duchatsch sta v zvezi z zemljiškim davkom uporabila vse svoje politično znanje in sklicala v mariborski kazinski dvorani politični shod, kjer sta z vsemi sredstvi prepričevala navzoče o zgrešeni vladni gospodarski politiki. Da je omenjena dvojica »lovila« kmete s propagando in manipulacijo, priča Schmidererjevo rovarjenje, češ

⁷²⁷ Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 754–755.

⁷²⁸ SGp, 13. 1. 1881; SN, 12. 1. 1881.

⁷²⁹ CZ, 9. 1. 1881.

⁷³⁰ CZ, 13. 1. 1881.

Eden izmed »stebrov« slovenstva v Savinjski dolini
(Zgodovinski arhiv Celje - 1274, zbirka razglednic)

da je potrebno vsakemu Taaffejevemu predlogu nasprotovati, posebej zato, ker da je prijazen Slovanom.⁷³¹ Marburger Zeitung je prav tako menila, sicer brez politično naravnanih izjav, da znižanje davka nikakor ni umestno, pač pa da je potrebno za dvig in pospešitev kmetijstva na Štajerskem le-tega povečati.⁷³² Cillier Zeitung je Vošnjaku očitala, da deluje in propagira svoje ideje le v svoj prid in v korist svojega mandata. Če je menil, da je zanižanje davka na Kranjskem mogoče zaradi slovenske večine v deželni komisiji za zemljiški davek, mu je časnik jasno nakazal, da je na Štajerskem komisija izključno nemškoliberalna, sicer pa trdil, da pri tem vprašanju ne gre za politični moment. Vošnjaku, ki da je ponovno posegel na politično polje in metal slabo luč na nemške liberalce, je dokazoval, da svojega volilnega okraja ne more prepričevati, da bodo plačali manj davka. Celjski ustavoverni list se je strinjal z mnenjem »marburgerce« in menil, da je potrebno zemljiški davek le pravilno razporediti po deželi, medtem ko je nacionalni princip potisnil v ozadje.⁷³³ Vendar pa je vladno zategovanje davka za slabih 500.000 goldinarjev na Spodnjem Štajerskem ponovno sprožilo politično borbo in agitacijo z namenom, očrnuti politične nasprotnike, ki so pač »po pomoti« sedeli v parlamentu v koalicijskih klopeh. Po predložitvi predloga, ki je dejansko nekoliko omejil davek na Štajerskem, je spodnještajersko liberalno časopisje napadlo tudi vladno ekipo, češ da je kljub manjšemu davku ta še zmeraj nepravilno razporejen in da se sploh ne vidi, zakaj ga je finančni minister sploh znižal, ter namigovalo na želje Slovencev, ki so za

⁷³¹ SGp, 10. 3. 1881.

⁷³² MZ, 5. 1., 7. 1., 9. 1. 1881.

⁷³³ CZ, 13. 2. 1881.

parlamentarno »pomoč« dobili neke vrste koncesijo.⁷³⁴ Vošnjaku je celjski časnik dokazoval, da na Spodnjem Štajerskem davek ni nižji zaradi njegovih prizadevanj, pač pa zaradi strokovnosti deželne komisije in vladnih služb, ki da so davek sicer le nekoliko pravičnejše razporedile, s čimer je njegov volilni okraj plačal nekaj manj.⁷³⁵ Slovenski poslanec pa sploh ni imel namena poudarjati svojih zaslug, kot je situacijo slikal Cillier Zeitung, pač pa je v državnem zboru deloval v skladu s slovenskim javnim mnenjem na Spodnjem Štajerskem. Situacija je sicer razcepila parlament tako na levi kot na desni strani, predvsem pa je nesloga glede predloga zadela ustavoverce. Zadeva nikakor ni bila usluga Slovincem, pač pa je konservativna vlada želela omejiti izdatke, s katerimi je poprejšnja liberalna vlada »pretiravala«, ob tem pa ji je uspelo v liberalne vrste vnesti nov razdor.⁷³⁶

Prav zaradi tega, ker med spodnještajerskimi Slovenci ni bilo prave politične zaslonbe v političnem društvu, ki bi ostreje nastopilo proti kršenju zajamčenih pravic v decembrski ustavi, in ker so bili poslanci prisiljeni individualno delovati med volivci, je ustanovitev osrednje politične organizacije za spodnještajerske Slovence po spremembi vladne politične usmeritve v začetku 80-tih let trkala na vrata. Po obnovi ustavnega življenja ni bilo med spodnještajerskimi Slovenci nobene politične ustanove. Leta 1867 so se sicer organizirali in nastopili na državnozborskih volitvah precej uspešno. Organiziranost katoliškega tabora je na Spodnjem Štajerskem privedla do napetih odnosov med nemškimi liberalci in Slovenci. Že decembra leta 1868 je začel slovenjebistriški kaplan Josip Šuc v bistriški okolici z ustanavljanjem katoliških političnih društev.⁷³⁷ Toda v času Auerspergove liberalne vlade so ta v 70-tih letih zamrla.⁷³⁸ Tudi liberalni Slovenci so konec leta 1868 poskušali z ustanovitvijo političnega društva (Slovensko politično društvo v Mariboru), ki pa se je izjalovilo.⁷³⁹

Slovenska politična akcija ni imela političnega središča, pač pa so bila politična prizadevanja vezana na posameznike in na kroge ljudi. Še najboljše so bili spodnještajerski Slovenci organizirani v Celju in v Mariboru, ki je po sporazumu ter složnem političnem nastopu spodnještajerskih slovenskih konservativcev in liberalcev konec 70-tih let⁷⁴⁰ v začetku 80-tih let sicer veljal za nekakšen center pod vodstvom Lavoslava Gregoreca, tedanje osrednje osebnosti mariborske slovenske politike. Toda mariborsko konservativno društvo, ki je predstavljalo središče katoliških Slovencev na Spodnjem Štajerskem, ni kazalo več nobenega elana. Leta 1881 je bilo celo razpuščeno. Na drugi strani pa je novo obdobje vneslo novega duha. Tako je bilo naslednje leto v Mariboru ustanovljeno Slovensko politično društvo za Spodnji Štajer, ki se je postavilo na narodni in krščanski temelj, slovenske vrste

⁷³⁴ Prav tam.

⁷³⁵ CZ, 17. 2., 20. 2., 24. 2. 1881.

⁷³⁶ CZ, 31. 3. 1881.

⁷³⁷ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 49.

⁷³⁸ Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Prosvetna zveza, Ljubljana, 1928, str. 47.

⁷³⁹ Baš, Prispevki, K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem, str. 28.

⁷⁴⁰ Prav tam, str. 57.

pa skušalo glede na nemško nevarnost ohraniti strnjene in složne.⁷⁴¹ Dotedanje samostojne akcije slovenskih poslancev je prevzelo društvo, v katerem so se slovenski politiki organizirali in sledili skupnemu političnemu nastopu.

Konec leta 1881 je Slovenski gospodar pod vodstvom Gregoreca utemeljeval nastanek društva. »Opirajoči se na & 19. osnovnih pravic moramo glasno in jasno tirjati pa tudi djanski sami izvrševati popolno enakopravnost svojega jezika v cerkvi, uradih in javnem življenji. Ali v to svrhu je po mnogovrstnih skušnjah potrebno narodno društvo z modrim predsednikom, marljivim tajnikom, vestnim denarničarjem in delavnimi odborniki. Osnujmo si tedaj na podlagi dotične postave narodno društvo na Štajerskem //, ki bode imelo na vsakem mestu v celem deželi pravico zborovati in kateremu zamore pristopiti vsak pošten Slovenec bodi sicer političnega prepričanja kateregakoli.«⁷⁴² Ko so se osmega januarja leta 1882 sestali v Mariboru štajerski narodnjaki, so osnovali bodoči program novega društva. Ta dan je spodnještajerskim Slovencem gotovo vlil novega elana. Dopoldan je bila namreč v pisarni mariborskega odvetnika Jerneja Glančnika ustanovljena Posojilnica za Maribor in okolico, popoldan pa so zastavili še ustanovitev političnega društva s polnim imenom Slovensko društvo za Štajersko s sedežem v Mariboru. Njegov osnovni namen je bilo doseči »popolno enakopravnost štajerskih Slovencev z Nemci v uradih in šolah« in, kot je zbranim spregovoril Josip Vošnjak, »razširjati med slovenskim ljudstvom politično in gospodarsko izobraženje, vzbujati narodno zavest, braniti politične in državljanske pravice slovenskega naroda in pospeševati ustavni razvoj avstrijske države na krščanski podlagi.«⁷⁴³ Gregorecu je ob podpori Frana Radeja v Mariboru, Ivana Geršaka v Ormožu, Alojzija Gregoriča, Josipa Žitka in Frana Jurtele na Ptujju, Josipa Žičkarja, Mihe Vošnjaka in Josipa Serneca v Celju skupaj s slovenskimi poslanci uspelo zastaviti dolgoročno politično vodstvo,⁷⁴⁴ ki se je postavilo v bran slovenskemu prebivalstvu na Spodnjem Štajerskem in skušalo omejiti spodnještajersko nemštvo na mesta in posamezne trge.⁷⁴⁵

Štajersko deželno namestništvo je konec maja dovolilo »Slovensko društvo s sedežem v Mariboru.«⁷⁴⁶ Slovensko časopisje je ponosno pisalo o novi slovenski politični moči. Sredi julija je društvo zaživel pod predsedstvom Frana Radeja in postavilo pravila društva, »razširjati med slovenskim ljudstvom politično in gospodarsko izobraženje, vzbujati narodno zavest, braniti narodne in državljanske pravice slovenskega naroda, in pospeševati ustavni razvoj avstrijske države na krščanski podlagi, zlasti torej pospeševati duševne in materialne koristi slovenskega prebivalstva v državnih, občinskih, cerkvenih, šolskih, gospodarskih in socijalnih zade-

⁷⁴¹ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 47.

⁷⁴² SGp, 3. 11. 1881.

⁷⁴³ SGp, 5. 1., 12. 1. 1882.

⁷⁴⁴ Baš, Prispevki, Doba Ivana Dečka, str. 66; Rüdiger Malli, Die politische Richtungen bei den Slowenen der Untersteiermark von der Dezemberverfassung bis zum Ersten Weltkrieg, v: Die Donaumonarchie und die südslawische Frage von 1848 bis 1918. Texte des ersten österreichisch-jugoslawischen Historikertreffens Gösing 1976 (herausgegeben von Adam Wandruszka, Richard G. Plaschka, Anna M. Drabek), Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, 1978, str. 83.

⁷⁴⁵ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 523.

⁷⁴⁶ SGp, 8. 6. 1882.

vah«. Še sploh se je društvo obvezalo, »da bode pri postavljenji kandidatov v razne zastope in pri raznih volitvah sodelovalo, jih podpiralo in z izvoljenimi občevalo.«⁷⁴⁷ Spodnještajerska slovenska politika je z društvom veliko pridobila in tako mogla računati na dodaten dejavnik, ki se bo trudil z vsemi sredstvi potegovati za slovenske pravice.

Čeprav so se pojavile težnje, da bi sedež društva prestavili v Celje, se Josip Serneck s tem nikakor ni strinjal, ampak je menil, da mora biti »vendar tudi zavoljo tega«, ker sta izhajala v Mariboru oba slovenska spodnještajerska časopisa, »sedež političnega društva v Mariboru«. Zamisel, da bi prvi občni zbor društva priredili v Celju, pa je splavala po vodi. Potem ko je namreč spodnještajersko nemštvo napovedalo strankin dan sredi julija v Celju, kjer bi ustanovili Spodnještajersko napredno stranko, je napovedalo Slovensko društvo protiakcijo in prav tako ustanovno zborovanje. Štajersko namestništvo je v interesu nacionalnega miru prepovedalo obe zborovanji in (za nekaj časa) preprečilo ustanovitev Štajerske napredne stranke.⁷⁴⁸ Vlada da ni želela, da bi bil »prvi shod društva // v Celju, zato ne, da se ne reče, da mi znova tukaj začnemo hujskati drugo stranko.«⁷⁴⁹ Nekaj dni prej je Josip Vošnjak sicer pohvalil zamisel, češ da se mu »prav dobra zdi. Čemu bi se dali ustrašovati od nemškutarjev. Treba je energične proti demonstracije. Po savinjski dolini imamo svoje najzanesljivejše prijatle. // Ne dajmo se v kozji rog ugnati od Nekermana.«⁷⁵⁰

Ko je v začetku septembra društvo vseeno sklicalo namesto v Celju svoj prvi občni zbor v mariborski gostilni Zur Stadt Wien, je naletelo na pričakovano velik obisk. Tristo »samih odličnih, deloma visoko učenih in izvrstno omikanih, vse-skozi veljavnih in uplivnih slovenskih mož« je po nagovoru predsednika Radeja in govorih Hermana o političnih razmerah, Raiča o šolskih razmerah in Gregoreca o gospodarskem vprašanju sprejelo več resolucij. Med najvažnejšimi je bila vsekakor zahteva po upravnih ločitvi »slovenskega od nemškega Štajera«, ki je predvidevala oddelek graškega namestništva v Mariboru ali v Celju,⁷⁵¹ potem ko je Božidar Raič že pred shodom menil, da je prva točka dnevnega reda, ki je predvidevala zaupnico spodnještajerskih Slovencev vladi, napačna, in da je potrebno namesto tega sprejeti resolucijo, »da se Slovenci od Gradca in od njegovih oblastij ločimo, vse drugo početje nam malo pomore, vsaj vidimo, ka nas kani ugonobiti, a vlada nas ne brani, nego pritrjuje Gradcu.«⁷⁵² Ob tem so vladi sporočali, »da se pri nas glede na našo narodno enakopravnost ni veliko spremenilo na bolje, ampak obrnolose na slabše«, medtem ko so bili tudi proti obstoječemu dvotirnemu, državnemu in deželnemu, sistemu, češ da sta »odveč in predraga«. Ker je nacionalni razdor zajel Spodnjo Štajersko v »velikem slogu«, je bila posebna resolucija namenjena temu vprašanju in je priznavala tako Nemcem kot Slovincem pravico do svoje narodnosti, toda brez poseganja na področje drugega naroda, kar so spodnještajerski ustavoverci vse pre-

⁷⁴⁷ SGp, 20. 7. 1882.

⁷⁴⁸ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 111.

⁷⁴⁹ PAM, fond Gregorec, pismo Josipa Serneca, 16. 7. 1882.

⁷⁵⁰ Prav tam, pismo Josipa Vošnjaka, 4. 7. 1882.

⁷⁵¹ SGp, 14. 9. 1882.

⁷⁵² PAM, fond Gregorec, pismo Božidarja Raiča, 5. 9. 1882.

radi počeli. Glede šolstva so zahtevali spoštovanje devetnajstega člena decembrske ustave, ker so šole prehitro podlegale ponemčevanju, ker ni bilo nobenega Slovence med člani deželnega šolskega sveta, uvedbo slovenščine na mariborsko učiteljske in posebno izpitno komisijo za Spodnjo Štajersko, ker so učitelji pripravniki opravljali strokovni izpit v Gradcu. Za tri spodnještajerske gimnazije je občni zbor zahteval vsaj slovenščine zmožen učiteljski kader, glede na to, da je bilo število nemških dijakov manjše kot slovenskih, pa je terjal uvedbo slovenskih paralelk za vse razrede nižje gimnazije že v šolskem letu 1883/84. Posebej ostro so obsodili premestitev ptujskega profesorja Josipa Žitka, ki da je slovel kot izreden učitelj in vesten vzgojitelj, v graškem deželnem odboru pa da je bil ovaden kot domoljub in narodnjak, zaradi česar naj bi ga čakala neupravičena premestitev v Leoben.⁷⁵³

Kar se gospodarstva tiče, je zbor z ozirom na dejstvo, da je bilo v zadnjih dveh letih »blizu 2000 zadolženih posestnikov iztiranih s svojih posestev«, zahteval novih zakonov, »domovske postave, nove domovinske postave, dedne postave, postave zoper trganje gruntov, postave za rešenje posestev od prevelikih vknjiženih dolgov«, ki jih je kmečko prebivalstvo nujno potrebovalo.⁷⁵⁴ To so med drugim poudarjali tudi na zborih krajevnih katoliških političnih društev.⁷⁵⁵ Ob tem so terjali še znižanje zemljiškega davka, znižanje deželnih, okrajnih in občinskih doklad, prepoved poceni vina iz Ogrske in slovenščine večše profesorje na mariborski vinorejski šoli, »ker se ondi fanti in viničarji slovenski izključljivo v nemščini poučujejo.«⁷⁵⁶

Konec novembra je društvo kazalo svojo vnemo. Pred sklicem državnega zbora je ob sprejetih resolucijah društvo še enkrat postavilo zahtevo, da je potrebno nepravilnosti in krivice, ki se dogajajo Slovincem, odpraviti.⁷⁵⁷ Slovenski gospodar je priobčil še dopis, ki se je ukvarjal s spodnještajerskimi gimnazijami in šolstvom. »Ako si to leto priborimo slovenskih paralelk na gimnazijah v Mariboru, v Celji in Ptuiju, dalje slovenski učni jezik na učiteljski v Mariboru in popolno enakopravnost slovenščine v sodnijah, storili smo s tem jako velik korak do popolne zmage. Ako smo to dosegli, potem sežemo na ljudske šole, in si moramo med drugim priboriti tudi slovenskih ljudskih šol po naših mestih, kjer se slovenska deca brezobzirno ponemčuje.«⁷⁵⁸ Med ustavoverci slovenske prošnje seveda niso naletele na plodna tla. Ravnatelj celjske gimnazije Swoboda je denimo izjavil, naj gredo tisti, ki se želijo učiti slovenščine, v Ljubljano, ker da je v Celju gimnazija vendar nemška.⁷⁵⁹

Ko je Slovensko društvo, ki da »ima pravico zborovati v vsakej politični srenji na Štajerskem«, vložilo konec decembra prošnjo celjskemu mestnemu uradu in okrajnemu glavarstvu za organizacijo drugega občnega zbora v Celju, so organizatorji prav čudno gledali, ko so šele po prihodu v Celje zvedeli, da je župan Necker-mann shod prepovedal zaradi nevarnosti motenja nacionalnega miru in s tem po-

⁷⁵³ SGp, 14. 9. 1882; SN, 4. 9., 12. 9., 13. 9. 1882; SP, 16. 9., 19. 9., 23. 9. 1882.

⁷⁵⁴ SGp, 14. 9. 1882; SP, 30. 9. 1882.

⁷⁵⁵ Npr. zbor v Konjicah. SGp, 23. 11. 1882.

⁷⁵⁶ SGp, 21. 9. 1882.

⁷⁵⁷ SGp, 30. 11. 1882; SN, 1. 12. 1882.

⁷⁵⁸ SGp, 21. 12. 1882.

⁷⁵⁹ SP, 7. 11. 1882.

vezanimi neredi, dejansko pa naj bi dejal, da »dokler jaz županim, Slovenci ne bodo v Celji zborovali«. S tem je jasno pokazal odnos mestnih očetov do nacionalnega sožitja v Celju. Po pritožbi na deželno namestništvo je namestnik prepoved takoj zavrnil.⁷⁶⁰ Društvo je tako zakonito začelo z zborovanjem. Josip Sernek je poudaril napade celjskih »nemčurjev« in branil Slovence pred njimi, Lavoslav Gregorec pa je »predložil prošnjo do naučnega ministra za slovenske paralelke na gimnazijah v Celji in Mariboru ter slovenski poučni jezik na učiteljski v Mariboru«, ob tem pa se je zahtevalo tudi podrobnejših ukazov za urade, da bodo na slovenske vloge dejansko odgovarjali slovensko.⁷⁶¹ Josip Vošnjak je po državnozbornski volilni reformi leta 1882 zadovoljno ugotavljal, da je vladi »mar za razširjenje volilne pravice in da želi kolikor mogoče vsakega davkoplachevalca pritegniti k volitvam«. Potem ko je vladni kabinet znižal cenzus, da bi oslabil liberalce in si v volilnem telesu zagotovil več podpore, so na Spodnjem Štajerskem Slovenci z optimizmom spremljali njegove poteze. Še posebej je Vošnjak izpostavil državnozbornsko politiko, ki si je prizadevala za dvig gospodarstva, potem ko so liberalci odpravili »kazni za oderuhe, dovolili prosto ženitovanje vsakemu beraču, državne meje so odprli tujemu blagu, uvedli posilno legalizovanje, ki kmeta veliko stane, nakladali ljudstvu osemletno šolsko dolžnost, ga silili k stavbi nepotrebno velikih, silno dragih šolskih poslopij, dovolili hranilnicam, da so si kopičile neizmerne rezervne sklade, od kmetskega dolžnika pa zahtevale zmirom jednako visoke obresti«. ⁷⁶² Pohvalil je državnozbornsko politiko, ki je s prepotrebnimi ukrepi skušala reševati podeželsko prebivalstvo »popolnega propada. // Naložila se je carina ali col na kmetске pridelke vnanjih dežel, // sklenila se je postava zoper oderuhe, znižal se je davek za posojilnice in vsled tega omogočila vesela prikazen, da so se na mnogih krajih napravili taki denarni zavodi, ki pomagajo kmetom v denarnih stiskah, // olajšalo se je posilno legalizovanje,« ob tem pa je omenil še zakone o dedovanju in šolsko zakonodajo, ki da pridejo kmalu v obravnavo.⁷⁶³

Potem ko je goriški državnozbornski poslanec Josip Tonkli januarja leta 1883 prodril z resolucijo, da se koncesije glede srednjih šol in gimnazij (učni jezik je bil na gimnazijah v Kranju, Ljubljani in Novem mestu slovenski v nižji gimnaziji, nemški pa v višji) sprejmejo tudi v drugih deželah, kjer živijo Slovenci,⁷⁶⁴ minister Conrad marca v proračunski razpravi na razširitev slovenščine izven Kranjske ni bil pripravljen.⁷⁶⁵ Ob pritrjevanju nemških liberalcev⁷⁶⁶ je odgovoril, da vlada resolucije že zaradi vsebine ne more resno jemati.⁷⁶⁷ S tem se seveda ni strinjal Josip Vošnjak⁷⁶⁸ in

⁷⁶⁰ Prim. StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-4509/1882 liegt bei 4010/1882.

⁷⁶¹ SGp, 28. 12. 1882; SP, 30. 12. 1882.

⁷⁶² SGp, 4. 1. 1883.

⁷⁶³ SGp, 11. 1. 1883.

⁷⁶⁴ Minister Conrad je julija leta 1882 ukazal uvedbo slovenščine v nižje gimnazije na Kranjskem. Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 264.

⁷⁶⁵ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 90.

⁷⁶⁶ DW, 11. 3. 1883.

⁷⁶⁷ SP, 13. 3. 1883.

⁷⁶⁸ Prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 279. Sitzung der IX. Session am 9. März 1883, str. 9608-9611. Vošnjak je na odklonilno stališče ministra Conrada odgo-

temu posvetil tudi svoj govor, ko je konec marca leta 1883 Slovensko društvo tretjič zborovalo v Šoštanju. Po njegovem nastopu, ki je osvetlil dogajanje v državnem zboru, so sprejeli več resolucij. Pozivali so k slovenski slogi proti »rogovilstvu zvečinoma tujih Nemcev«, protestirali proti temu, da ni bilo nobenega slovenskega zastopnika v deželnem šolskem svetu, ob tem pa zahtevali tudi slovenske šolske nadzornike, ker je zakon jasno določal, da mora »vsaj eden slovenščine popolnem zmožen biti«. Še bolj jih je motilo upadanje števila slovenskih uradnikov in nastavljanje nemških, kot glavno zahtevo pa so postavili uvedbo slovenščine kot učnega jezika na gimnazijah v Mariboru in Celju za prihodnje šolsko leto,⁷⁶⁹ kot je to dober teden prej naznanil Vošnjak državnemu zboru.⁷⁷⁰ Glede na to, da je prišlo v državni zbor čez 250 slovenskih peticij, ki so podpirale te zahteve, je bila slovenska volja jasna, čeprav so nekateri ustavoverci trdili, da je akcija le plod slovenske propagande, da slovesno ljudstvo sploh noče in ne potrebuje paralelk,⁷⁷¹ »vahterca« pa je šoštanjsko zborovanje označila za popoln fiasko, ker da razen vodstva društva ni prišel skoraj nihče.⁷⁷² Še sploh je proti slovenskim zahtevam nastopil grof Wurmbrand, ki je postavljal teze, češ da primanjkuje slovenskih učnih pripomočkov in knjig ter da je sploh težava z razvitostjo jezika.⁷⁷³ Skratka, po tretjem občnem zboru društva so bile razmere na Spodnjem Štajerskem neugodne. »V mestih prevlada še zmirom nemški ali bolje rečeno nemškutarski element s fanatično-nemškovalnimi župani, le večina okrajnih zastopov in odbori kmetskih občin so slovenski.«⁷⁷⁴

Zborovanje Slovenskega društva v Sevnici, o katerem Deutsche Wacht ni našla prav lepih besed,⁷⁷⁵ je bilo sredi avgusta tako naravnano v smislu jezikovnih zahtev. V navzočnosti brežiškega okrajnega glavarja Rupnika, ki da je postajal »nemiren na svojem stolu zlasti tedaj, ko so se navajala imena nekaterih slovenščine nezmožnih uradnikov«,⁷⁷⁶ je shod sprejel posebno spomenico, ki jo je naslovil na ministrskega predsednika Taaffeja. V njej so zahtevali, naj se »na Spodnjem Štajerskem nastavlja samo taki uradniki, kateri bodo slovenski in nemški dobro govorili in pisali«, ostalim, okrog osemdesetim »političnim, davkarskim in poštnim uradnikom«, ki slovenščine niso obvladali, pa nalagali, da se morajo naučiti jezika. Ob tem so postavili še zahtevo glede podpore za slovenske pravnike, ki jo je podeljevalo graško namestništvo, a očitno nekoliko »pozabilo« na slovenske interese. Od slabih 8000 goldinarjev je za Slovence prišla v poštev tretjina, kar je zadostovalo za pet slovenskih kandidatov. Tretja zahteva je zadevala referenta notranjega ministrstva za slovenske dežele in ponovno terjala oddelek graškega namestništva v Mariboru ali v Celju. Ob udeležbi okrog štiristotih narodnjakov brežiškega in sevnškega okraja

---

voril: »Brez nas večine bi gospod minister znabiti ne sedel toliko časa na svojem ministrskem stolu.« Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 264; prim. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 84.

⁷⁶⁹ SGp, 29. 3. 1883; SN, 28. 3. 1883; SP, 28. 3. 1883.

⁷⁷⁰ Prim. SP, 17. 3., 20. 3. 1883.

⁷⁷¹ SN, 20. 3. 1883.

⁷⁷² DW, 1. 4. 1883.

⁷⁷³ SN, 21. 3. 1883.

⁷⁷⁴ SGp, 12. 4. 1883; SN, 4. 4. 1883.

⁷⁷⁵ DW, 16. 8. 1883.

⁷⁷⁶ SN, 18. 8. 1883.

Podoba Sevnice, ki je sredi 80-tih let pričela dobivati slovensko »lice«
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

je slovensko časopisje zadovoljno sklenilo, da lahko »Sevnico štejemo od sedaj med odlično narodne trge. Gornji grad, Mozirje, Braslovče, Vransko, Žavec, Št. Jurij, Šmarije, Središče, Veržej itd. dobijo novo narodno tovarišico.« Napitnice poslancev Vošnjaka, predsednika Radeja in Pavla Turnerja,⁷⁷⁷ ki je na shod prišel iz Budimpešte, tako niso odmevale zastoj.⁷⁷⁸

Potem ko je v Neue Freie Presse mariborski gimnazijski profesor Nagele na veliko razglabljal o nemškem jeziku na Spodnjem Štajerskem in Slovencem »svetoval«, naj se ga čimbolj oprimejo in sledijo nemški kulturi, svobodi, omiki ter blagostanju,⁷⁷⁹ se je na petem občnem zboru Slovenskega društva v Mariboru⁷⁸⁰ v začetku decembra zbralo veliko spodnještajerskih narodnjakov, ki so sicer ugotavljali, da o načrtovanih paralelkah še ni duha ne sluha. Resolucije, ki so jih sprejeli, so ponovno poudarile potrebo po oddelku štajerskega namestništva, nameščanje slovenščine večjih uradnikov, imenovanje slovenskega referenta pri ministrstvu za notranje zadeve za slovenske dežele in seveda ustanovitev učiteljišča v Mariboru skupaj s slovenskimi paralelkami na celjski in mariborski gimnaziji,⁷⁸¹ še sploh potem, ko je minister Pražák julija odgovoril na slovenske zahteve občnega zbora v Celju,

⁷⁷⁷ Več o Turnerju glej Franjo Baš, Dr. Pavel Turner, v: ČZN, 1935, str. 45–62; Darko Friš, Vzgojitelj dr. Pavel Turner, v: ČZN, 1999/1–2, str. 127–142; prim. tudi Turnerjev zbornik. SHS, 2001/1.

⁷⁷⁸ SGp, 16. 8. 1883; SP, 14. 8. 1883.

⁷⁷⁹ SP, 17. 11. 1883.

⁷⁸⁰ Prim. SP, 4. 12., 8. 12. 1883.

⁷⁸¹ SGp, 6. 12. 1883.

češ da »ni zadostnih vzrokov k spremembi, katere pri državnih gimnazijah in pri izobraževaliških za učitelje v južnem Štajerskem z ozirom na učni jezik veljajo«. ⁷⁸² Dečko je ponovno opozoril na izbiranje celjskih porotnikov, ⁷⁸³ medtem ko je Miha Vošnjak poudaril pomen posojilnic, ki da so »dosti pomogle, da so se nekateri posestniki rešili«. ⁷⁸⁴ Lavoslav Gregorec je spregovoril o Schulvereinu in menil, da Nemcem sploh ni potreben, ker da »imajo vse polno nemških šol, glede pa na pravi namen, je Slovincem škodljivo, ker meri na množitev nemškutarjev, narodnih Judežev, pači učitelje, ljudstvo in deco, in naposled, da nasproti vladi naznanjenemu namenu rovlje povsod kot politično društvo«. ⁷⁸⁵ Ko je spregovoril o razmerah na Štajerskem še Josip Vošnjak, je njegov govor dal vedeti, da je svoja stališča do vlade nekoliko radikaliziral, potem ko so se kranjski deželnozborski poslanci zavzeli za izboljšanje stanja tudi drugje na Slovenskem. Zahteval je namreč, da mora vlada nameniti več pozornosti tudi Štajerski, kjer da je za razliko od Kranjske ostalo »skoro vse pri starem; tukaj imamo še veliko pritožeb, in te bodemo v prihodnje prav odločno poudarjali«. ⁷⁸⁶ Tako je neznani dopisnik Südsteirische Post ugotavljal, da je slovenska štajerska oportunistična politika v štirih letih Taaffejeve konservativne vladavine dosegla bore malo. »Auf keinem Gebiete der öffentlichen Verwaltung können wir seit der nun schon vier Jahre währenden 'Ära Taaffe' einen nationalen Fortschritt zu Gunsten der Slovenen bemerken, wohl aber können wir constatiren, dass die Stellung der Slovenen in Untersteiermark seit dem Jahre 1879 viel schwieriger geworden ist.« ⁷⁸⁷ »Marburgerca«, ki je zaradi ponovne državnozborne zaostritve glede davka upala na Taaffejev odstop, pa je poudarjala, da je prav njegova politika sporazuma in sprave do Poljakov, Čehov in Slovencev prisilila ustavoverce, da so se začeli zavedati svojega nemškega porekla. ⁷⁸⁸ Ob vse večjem prodiranju nacionalnih idej so mariborski Nemci vse bolj zavzemali podobna stališča in pospeševali preimenovanje Združene leveice v Nemško-nacionalni klub, kar je, po mnenju konservativnega Grazer Volksblatt, kazalo na to, da je bilo mariborsko nemško meščanstvo vse bolj nacionalno orientirano. ⁷⁸⁹

Na novem občnem zboru Slovenskega društva v Slovenski Bistrici v začetku maja leta 1884, ki ga je odprl novi predsednik Paul Simon, je Ivan Dečko pripravil obširen govor o nemškem Schulvereinu, ki da skuša »z denarjem iz slovenskih šol pometati slovenske bukvice, slovensko poučevanje«. Shod je sprejel resolucijo, ki je poudarjala, da Slovincem koristijo zgolj šole, v katerih se poučuje slovensko, nemščino pa naj se poučuje v višjih razredih, kjer pa ne sme biti učni jezik. Na koncu je Gregorec utemeljeval plodno sodelovanje z nemškimi konservativci, na katere so se Slovenci dejansko opirali v deželnem zboru. »Liechtenstein želi miru s Slovenci

⁷⁸² SN, 4. 12. 1883.

⁷⁸³ SN, 6. 12. 1883.

⁷⁸⁴ SN, 7. 12. 1883.

⁷⁸⁵ SGp, 6. 12. 1883.

⁷⁸⁶ SGp, 13. 12. 1883; SN, 5. 12. 1883.

⁷⁸⁷ SP, 1. 12. 1883.

⁷⁸⁸ MZ, 30. 12. 1883.

⁷⁸⁹ GV, 10. 11. 1883.

na podlagi pravičnosti in še ob enem meri njegova stranka na to, da bi kmetški stan pogina rešili.«⁷⁹⁰ Konservativci, ki so konec aprila po burni razpravi končno dočakali sprejem zakona, ki je poudarjal »versko nravno« vzgojo v osnovnih šolah in predvideval skrajšanje šolske obveznosti z osmih na šest let,⁷⁹¹ so tako mogli računati na podporo slovenskih poslancev.

Zborovanje v Slovenski Bistrici ni potekalo brez težav. Že pred shodom so tamkajšnji liberalci skušali zadevo prepričati. Lastniku gostilne, ki je dal društvu prostore na razpolago, so to prepovedali, medtem ko se gospod Adelstein, ki je namesto njega zagotovil gostoljubje, ni dal pregovoriti. Bistriški Nemci so se pritožili na štajersko namestništvo, ko pa tudi to ni pomagalo, so pričeli groziti društvenikom in celo okrajnemu komisarju⁷⁹² ter »delavcev najeli, da bi Slovence pretepli, pijane dede« pa »k Adelsteinu pošiljali motit zborovanje«.⁷⁹³ Na lokalnem nivoju so tako nemško-slovenski prepiri postajali skoraj stalnica. »Vahterca« je obtoževala gostilničarja Adelsteina, češ da se nagiba na slovensko stran. Slovensko društvo je označila za ultranacionalistično društvo, ki da zgolj neti prepir in moti nemške prebivalce Slovenske Bistrice,⁷⁹⁴ slovensko časopisje pa za hujskaško in lažnjivo.⁷⁹⁵ Da ne bi zborovanje izzvalo večjih napetosti, so žandarji celo prepovedali izobešanje avstrijske črno-rumene zastave, na kar so se slovenski poslanci sicer pritožili, češ da je absurd prepovedovati državne simbole.⁷⁹⁶ Slovenski narod je za razliko od Kranjske, kjer da »vihrajo trobojnice«, resignirano ugotavljal, da je na Štajerskem stanje popolnoma drugačno. »V Štajerskej ni mesta niti cesarskej črno-žoltej zastavi, kakor nam kaže dogodek zadnjih dnij, v Štajerskej je v uradih, po pisarnicah vse drugačna praksa, drugačna pa tudi v javnem in socialnem življenji. Narodnjak, posebno v nekaterih mestih, ni nikdar varen pred napadi in demonstracijami, naši duhovniki se zasramujejo, učitelje moti in bega nemški šulverein, kmete hujskajo in motijo nemčurski farizeji in pismouki, vsakovrstne spletke se snujejo in izvršujejo proti našej stranki, z jedno besedo, vse je tako, kakor bi človek prišel pod družega cesarja, v kronovino, v katerej ni vse tako, kakor bi moralo biti.«⁷⁹⁷ Tako so denimo čisto provokacijo povzročili celjski župan Neckermann in nemški odvetniki Glantschnigg, Higersperger in Stepischnegg, ki so brez privolitve šentjurskega župana in okrajnega glavarstva sredi leta 1884 organizirali ustanovitev krajevne skupine Schulvereina. Ko se je proti približno stotim Celjanom postavilo pol manj šentjurskih kmetov, češ da nočejo Schulvereina v kraju, je žandarmerija, okrepljena s celjsko posadko, aretirala slehernega kmeta, na katerega so pokazali Celjani, ki so jih na poti v ječo

⁷⁹⁰ SN, 8. 5., 9. 5., 10. 5., 12. 5. 1884; SP, 4. 5. 1884.

⁷⁹¹ Osnutek novele k zakonu je vlada že konec januarja leta 1882 poslala v gosposko zbornico. Prim. Rumpfer, *Parlament und Regierung*, str. 759–760.

⁷⁹² SGp, 8. 5. 1884.

⁷⁹³ SGp, 15. 5. 1884.

⁷⁹⁴ DW, 8. 5. 1884.

⁷⁹⁵ DW, 25. 5. 1884.

⁷⁹⁶ SN, 10. 5. 1884; SP, 10. 5. 1884; prim. *Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates*, 367. Sitzung der IX. Session am 9. Mai 1884, str. 12729–12730.

⁷⁹⁷ SN, 15. 5. 1884; prim. SP, 7. 6. 1884.

celo preteпали.⁷⁹⁸ Pritožba treh spodnještajerskih državnozbornih poslancev ni imela prevelikega uspeha, in to kljub temu, da so interpelacijo podpisali tudi nekateri ostali koalicijski poslanci⁷⁹⁹ in da je tudi graški Grazer Volksblatt pisal o izraziti nemški provokaciji v slovenskem Šentjurju ter zavračal obtožbe na račun Slovencev, ki si jih je privoščila celjska »vahterca« in zadevo predstavila kot slovensko provokacijo celjskih mestnih očetov.⁸⁰⁰

Medtem ko so spodnještajerski Nemci v Celju ustanovili še nacionalno naravnano društvo nemških visokošolcev na Spodnjem Štajerskem »Germania«,⁸⁰¹ je po štajerskem zboru Schulvereina v Gradcu nemško obrambno društvo strnilo svoje vrste. Celjski nemški list je navdušeno pisal o nemški enotnosti, nemško spodnještajersko »misija« pa videl v večji naslonitvi na nemški Schulverein.⁸⁰² Slovensko društvo se je temu uprlo na sedmem občnem zboru v Sv. Trojici v Slovenskih goricah, ko je Ivan Dečko ostro nastopil proti Schulvereinu, Božidar Raič pa ob tem zahteval slovenske paralelke za višjo gimnazijo in oddelek štajerskega namestništva za Spodnjo Štajersko.⁸⁰³ Sredi avgusta je Schulverein branil nemške barve v Mariboru in poudarjal svoj nemško orientiran značaj,⁸⁰⁴ medtem ko je poslanec Moriz Schreiner v deželnem zboru pohvalil društveno dejavnost, ki da se je že močno razširila na Spodnjo Štajersko.⁸⁰⁵ Slovensko društvo je konec leta skušalo temu nasprotovati, ko je na zborovanju v Mariboru pripravilo resolucije glede ustanovitve oddelka graškega namestništva, trgovsko-obrtne zbornice in nacionalne enakopravnosti za Slovence.⁸⁰⁶

Toda po zaslugi Josipa Serneca, Lavoslava Gregoreca, slovenskih poslancev in drugih, ki so soustvarjali spodnještajersko slovensko politiko, je Slovensko politično društvo zaustavilo poskuse spodnještajerskih Nemcev, da bi se trajneje zasidrali na slovenskem podeželju. S krepitvijo temeljnih gospodarskih in kulturnih institucij (posojilnice, Zveza slovenskih posojilnic, ostala društva) je slovenska politika zadovoljno ugotavljala slovenski napredek in razmah »narodnega združništva v preteklem letu«, ko so bile ustanovljene »posojilnice na Ptujem, Konjicah, v Pišecah, v Makolah, v Slatini, vse na Spodnjem Štajerskem«.⁸⁰⁷ Z odločnim bojem za uveljavitev slovenskega jezika v šolah, uradih ter javnem življenju je slovenska stranka postopoma prodirala in še posebej v Celju začela po zmagi na občinskih

⁷⁹⁸ SN, 23. 5. 1884; SP, 21. 5. 1884; S, 23. 5. 1884.

⁷⁹⁹ Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 376. Sitzung der IX. Session am 21. Mai 1884, str. 13070. Josip Vošnjak je v deželnem zboru spraševal, ali se Celjani ne zavedajo, da živi v Šentjurju le peščica Nemcev, da pa tam vseeno ustanavljajo krajevno skupino Schulvereina. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 15. Sitzung, 1. 10. 1884, str. 228.

⁸⁰⁰ SP, 24. 5. 1884; DW, 29. 5. 1884.

⁸⁰¹ Suetter, Der nationale Kampf, str. 78–79.

⁸⁰² DW, 5. 6., 8. 6. 1884.

⁸⁰³ SGp, 12. 6. 1884; SN, 16. 6., 18. 6. 1884; SP, 11. 6. 1884.

⁸⁰⁴ DW, 10. 8. 1884; MZ, 8. 8. 1884.

⁸⁰⁵ MZ, 19. 9. 1884.

⁸⁰⁶ SP, 31. 12. 1884; SGp, 1. 1. 1885.

⁸⁰⁷ Z, 31. 12. 1884.

volitvah v Ljubljani leta 1882 svoj »napad« na mesto. Z rabo slovenskega jezika na sodiščih za slovenske stranke, kjer se je še posebej izkazal Josip Sernek, se je status slovenščine na Spodnjem Štajerskem pričel izboljševati, ob tem pa tudi položaj slovenskega jezika v osnovnem šolstvu in v javnem življenju.⁸⁰⁸

---

⁸⁰⁸ Cvirn, Sernek, str. 124–125.

Boj za občine (in ženske glasove)

Slovenska stranka je poleg »napadov« na okrajne zastope začela načrtno nastopati na občinskih volitvah (v občinah, ki so imele sicer večinsko slovensko prebivalstvo, a nemške občinske svete). V središču »napadov« se je na občinskih volitvah leta 1883 znašla celjska okoliška občina, ki je kot nekakšen obroč oklepala »nemško« Celje. Čeprav je bila občina Celje-okolica po veliki večini prebivalstva slovenska, je v njenem občinskem odboru v času po obnovi ustavnega življenja postopoma prevladala nemška stranka. Na občinskih volitvah leta 1874 je Slovencem uspelo dobiti večino odborniških mest in za župana postaviti svojega kandidata Karla Šaha, kmeta v Liscah. V času Šahovega županovanja sta bili ustanovljeni okoliška deška ljudska šola in dekliška ljudska šola šolskih sester s slovenskim učnim jezikom.⁸⁰⁹ Toda že pri naslednjih občinskih volitvah leta 1878 se je tehnična nagnila na stran nemške stranke, ki je za župana postavila Antona Malleja, posestnika in gostilničarja na Spodnji Hudinji. V spremenjenem političnem položaju v Avstriji po Taaffejevem prihodu na oblast (1879) so se ustavoverci v celjski okoliški občini z vedno večjo nenaklonjenostjo odzivali na slovenske kulturne zahteve. Župan Anton Malle, ki je v času Šahovega županovanja podprl prošnjo občine za ustanovitev dekliške ljudske šole šolskih sester, je že leta 1882 odločno nasprotoval »slovenizaciji« gimnazij, kot jo je zahtevala resolucija Josipa Vošnjaka.⁸¹⁰ Zato je na začetku 80-tih let postal eden izmed glavnih ciljev vedno bolj samozavestnih celjskih Slovencev pod vodstvom agilnega Josipa Serneca in Mihe Vošnjaka, ki so se v mestu »vzkopali« s celjsko čitalnico, posojilnico in Zvezo slovenskih posojilnic, da občino Celje-okolica spet iztrgajo iz rok »narodnih sovražnikov«.⁸¹¹

Ponovna osvojitve te pomembne občine za celjske Slovence ni bila sama sebi namen. Z zmago na volitvah so si želeli ustvariti dobro izhodišče za »naskok« na celjsko »nemško trdnjavo«. Po slovenski zmagi na občinskih volitvah v Ljubljani leta 1882⁸¹² naj bi namreč na vrsto prišlo Celje, kjer je slovenska stranka pod vodstvom Josipa Serneca in Mihe Vošnjaka počasi, toda vztrajno prodirala.⁸¹³

Na občinske volitve, razpisane za december leta 1883, sta se začeli nemška in slovenska stranka pripravljati že zgodaj jeseni. Dobro sta se zavedali, da bo za zmago potreben vsak glas. Nemška stran je lahko računala z zmago v I. volilnem razredu, v katerega je bilo – po volilnem imeniku – uvrščenih 39 najvišjih davkoplačevalcev (najvišji davek je plačala Cinkarna, skoraj 353 goldinarjev, najnižji davek je znašal nekaj čez 46 goldinarjev). Slovenska stran je lahko računala na tesno zmago v II. volilnem razredu, v katerem sta bila 102 volilna upravičenca, med katerimi je bilo precej okoliških kmetov in raznih obrtnikov, najnižji davek pa je bil 21 goldinarjev in pol. Za zmago na volitvah je bil tako odločilen III. volilni razred, ki je štel 492

⁸⁰⁹ Prim. Janez Cvirn, Jezikovna politika celjske občine na prelomu stoletja, v: ZČ, 1990/2, str. 210.

⁸¹⁰ Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, II. del, Celje, 1974, str. 87–88.

⁸¹¹ O celjskih Nemcih glej več Cvirn, Boj za Celje.

⁸¹² Prim. Dragan Matić, Občinske volitve v Ljubljani, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, str. 372–373.

⁸¹³ Cvirn, Celje, str. 58.

Sedež celjske okoliške občine – Breg (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

volilnih upravičencev (najnižji davek je znašal 2 krajcarja). Ker je bila v tretjem volilnem razredu med volivci skoraj polovica celjskih meščanov, ki so imeli posestvo izven mesta in v povprečju plačevali med dvema in tremi goldinarji direktnega davka, se je pred obe stranki postavilo vprašanje, kako doseči zmago v tem razredu.⁸¹⁴ Iz vsakega razreda je bilo izvoljenih po osem občinskih odbornikov in štirje nadomestni možje. Občinski zastop je sestavljalo torej štiriindvajset odbornikov, še dvanajst pa je bilo nadomestnih mož.⁸¹⁵

Celjski Nemci, ki so kot lastniki njiv in vrtov v okolici mesta imeli volilno pravico v III. volilnem razredu, so se dobro zavedali, da bo za zmago v razredu najnižjih davkopllačevalcev (in s tem zmago v celoti) treba napeti vse sile. In ko so razmišljali o najustreznejši politični taktiki v predvolilnem boju, so kmalu prišli do »pametne« rešitve. Najlažjo pot do zmage so videli v »pridobitvi« volilnih pooblastil ženskih volilnih upravičenk, ki v skladu z občinskim volilnim redom niso smele voliti osebno.⁸¹⁶

⁸¹⁴ Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond Občina Celje okolica, a. š. 18, Volilni imeniki I., II. In III. volilnega razreda.

⁸¹⁵ DW, 20. 12. 1883.

⁸¹⁶ Po zakonu, ki je marca leta 1862 postavil temeljne smernice občinske ureditve, so se občinski volilni upravičenci delili v dve skupini. Prva skupina je imela volilno pravico zato, ker je plačevala določen davek, druga skupina je imela volilno pravico glede na svoj položaj, službo ali izobrazbo. Za Štajersko so veljali vsi, še tako majhni direktni davki, medtem ko drugih pogojev ni bilo. Pogoj za občinsko volilno pravico je bilo avstrijsko državljanstvo. Starost in polnoletnost nista bili določeni, prav tako ni bil pogoj moški spol. Občinska volilna pravica je bila vezana na davke in ne na človeka. Kdorkoli je bil obdavčen, je imel volilno pravico (moški, ženska, otrok, ustanova itd.). V inteligenčni volilni skupini so volili v splošnem duhovniki, državni in deželni uradniki, upokojeni oficirji, vojaški uradniki, profesor-

Na tem je počivala taktika nemške stranke. Čeprav so bile volitve razpisane za čas med 17. in 19. decembrom leta 1883, je nemška stran začela s predvolilnimi aktivnostmi že sredi septembra. Kot je po volitvah ugotavljal Slovenski gospodar, so »že meseca septembra, ko naša stranka od volitev ni vedela nič, nemčurji od vdov in žensk pobirali pooblastila.«⁸¹⁷ Tajniku okoliške občine Franzu Hofmannu, občinskemu slugi Pavlu Tomažiču in Albertu Lutzju je že do srede oktobra brez večjih težav uspelo prepričati 27 volivk, da so svoje volilno pooblastilo zaupale nemški stranki, »v ta namen, da bi kdo za nas in v našem imenu pri občinskih volitvah celjske okolice za nas ali namesto nas volil in glasoval.«⁸¹⁸ Pridobljena pooblastila so nemški stranki zagotavljala zmago tudi v tretjem volilnem razredu.

Slovenska stranka se je nemškega manevra zavedla tik pred volitvami. Slovenskim agitatorjem z agilnim Janezom Likarjem, uslužbencem celjske posojilnice, je večino »zapeljanih« slovenskih volilnih upravičenk uspelo prepričati, da so dva dni pred volitvami preklicale svoja, nemški stranki dana volilna pooblastila in nova pooblastila izročile Slovencem. »Akoravno je morebiti datum na tistih pooblastilih (Vollmacht) še le nekaj dni ali par dni ali tudi le en dan pred volitvami postavljen in zapisan in čeravno so znabiti na njih podpisane postavne priče, mi vendar zdaj s tem tukaj očitno v pričo 2 mož in podpisanih prič tiste takoimenovane Vollmacht ali pooblastila prekličemo, tako da nimajo nobene veljave in odločno izrečemo, da je tisti datum na omenjenih // Vollmacht krivo zapisan in da je bila povsod pri podpisu ali podkrižanju le samo ena priča zraven. Ob enem naznanimo, da smo preklic // pooblastil naznanile tistim možem, kateri so jih nam pobrali in da smo prosile volilno komisijo in tudi tirjale da komisija vse one // Vollmacht pri volitvi zavrže in jih kot neveljavne spozna. Ravno tako smo terjale od volilne komisije naj imajo pri volitvi veljavo tista naša – slovenska – pooblastila, ki so postavno podpisana v pričo 2 mož in ki so slovenska.«⁸¹⁹

Toda volilna komisija preklica volilnih pooblastil ni upoštevala. Kljub protestu prisotnega »vladnega komisarja Felicettija, ki je volilni komisiji svoj protest zoper to neopravičeno postopanje naznanil«, je volilna komisija, v katero je »dozdajnji župan znani nemškutar Male poklical same nemčurje« s preklicem vred zavržla dvaindvajset novih, slovenskih pooblastil, in priznala volilno pravico nasprotni stranki s pooblastili iz mesecev septembra in oktobra. V III. volilnem razredu smo »zgubili torej 22 glasov, torej razloček 44 glasov na našo škodo«, je poročal Slovenski gospodar dan po volitvah. »Po tem takem smo propali, seveda le za ta čas, dokler

---

ji in učitelji, pa tudi osebe, ki so si posebej pridobile meščanski naslov. Edini pogoj za volilno pravico članov te skupine je bilo članstvo v občini. Ta skupina je na Štajerskem spadala v prvi volilni razred. V obeh skupinah so imele volilno pravico tudi ženske, niso pa imele pravice osebnega glasovanja, kakor otroci ali osebe pod varuštvom. Ženska občinska volilna pravica nikakor ni bila znak priznanja ženske enakopravnosti, temveč le neposredna povezava volilne pravice z davki in v drugi skupini s položajem oziroma s poklicem (učiteljice). Namesto poročene ženske je tako glasoval mož, namesto vdove, ločenke ali neporočene pa možki, ki ga je za to pooblastila. Več o občinskih volitvah in občinski volilni pravici glej Melik, Volitve, str. 115-125.

⁸¹⁷ SGp, 20. 12. 1883.

⁸¹⁸ ZAC, fond Občina Celje okolica, a. š. 18, Preklic volilnih pooblastil, dopis na okr. glavarstvo.

⁸¹⁹ Prav tam.

namestnija našo pritožbo // ne reši, potem bodo imeli naši kandidati večino. Nasprotna stranka dobila je okoli 150 naša okoli 130 glasov, a potem bo to narobe, naša 150 in una 130 glasov.«⁸²⁰

Po volitvah slovenska stran ni mirovala, ampak je s pritožbami na štajersko namestništvo poskušala razkriti manipulacijo nemške stranke z volilnimi pooblastili. Neža Knez, posestnica na Ostrožnem, je v pritožbi navedla, da jo je »konec meseca septembra občinski sluga Tomažič na celjskem trgu vprašal, kdo bo pri občinski volitvi« za njo volil. »Odgovorila sem mu, da je za to še čas in da se bodo o tem že moške zmenili. Pri tem nisem Tomažiču nobenega križa – kot podpisa – naredila. Zdaj pa sem zvedela, da je pri volitvi dne 17. 12. 1883 za mene volil dr. Glantschnigg, akoravno sem okoli 14. 12. 1883 dala volilno pooblastilo edino le Marku Videmšku in sem le edino to pooblastilo vpričo Šorna in Škorjanca podkrižala. Kljub temu pa je volilna komisija to edino veljavno pooblastilo zavrgla in voliti je smel dr. Glantschnigg, čeprav je imel neveljavno pooblastilo.« Podobno izjavo sta podali še posestnici Katarina Macur in Mica Rebershak; v njej sta zatrdili, da nista podpisali nobenega drugega pooblastila kot slovenskega.⁸²¹

Tudi deset drugih volilnih upravičenk je v pritožbi seznanilo deželno namestništvo v Gradcu z ravnanjem občinskih oblasti pred volitvami. Občinski sluga Tomažič naj bi jih septembra nagovarjal k podpisu volilnih pooblastil za to, »da bo še nadalje ostal Malle Anton župan v celjski okolici.« Pri tem naj bi jim zatrjeval, da se bodo v primeru zmage slovenske stranke zagotovo povišali davki in da bo občina morala vrniti lavantinskemu knezoškofu 10.000 goldinarjev, ki jih je prispeval za gradnjo poslopja dekliške šole šolskih sester. »Ko so se pozneje razpisale volitve za občinski zastop v celjski okolici sta nas pa dva poštena moža, namreč Janez Likar in Janez Korže s prijaznimi besedami podučila, da se nam ni treba bati zavoljo večjega davka ako se izvolijo Slovenci v občinski zastop. // Tema dvema smo torej prostovoljno izročile nova pooblastila, obenem pa smo na teh pooblastilih preklicale prejšnja – Tomažiču dana – pooblastila. Prejšnja pooblastila smo preklicale tudi s posebnimi vlogami na okrajno glavarstvo, volilno komisijo itd. En dan pred volitvami smo zahtevale stara pooblastila tudi od Tomažiča, ki pa nam jih ni vrnil. Kasneje smo zvedele, da so namesto nas volili slovenski stranki nasprotni možje, naša veljavna pooblastila pa je volilna komisija zavrgla. Zato prosimo visoko c. kr. namestništvo naj blagovoli zavreči tiste glasove, katere so si po krivem prišteli nasprotniki Slovencev in naj se slovenskim kandidatom prištejejo tisti glasovi, ki jih je volilna komisija zavrgla.« Tomažič naj bi po volitvah znova nadlegoval omenjene ženske in jih pregovarjal k ponovnemu podpisu pooblastil, ker da »morda zadnja volitev ne bo nič veljala, da če pa bojo slovenski odborniki izvoljeni, potem bodo višji davki«. Tokrat mu niso nasedle, v pritožbi pa so prosile namestništvo, naj

⁸²⁰ SGP, 20. 12. 1883.

⁸²¹ ZAC, fond Občina Celje okolica, a. š. 18, izjava Neže Knez, izjava Katarine Macur, izjava Mice Rebershak.

Tomaziču prepove, »da nas na taki način in gerdo vižo in tudi druge ljudi v celjski okolici« straši, moti, bega in nadleguje.⁸²²

Večjo težo kot pritožba zgoraj omenjenih žensk je imel gotovo ugovor dvornega svetnika Konrada Wassitscha, upokojenega generalnega konzula in lastnika graščine Gornji Lanovž. Ko je v pritožbi na štajersko namestništvo utemeljeval nepravilno postopanje volilne komisije v III. volilnem razredu, ki da bi morala upoštevati preklic ženskih volilnih pooblastil nemški stranki in nova pooblastila za slovensko stranko, je ugotovil, da »bi se moralo od 148 glasov do 154 glasov nasprotne stranke 22 glasov ali vsaj 17 glasov odpisati in jih pripisati narodnim kandidatom«. Dalje je ugotavljal, da so za enajst žensk volili moški, ki niso niti njihovi soprogi, še manj pa oskrbniki posestev, kot je določal tretji odstavek četrtega člena občinskega volilnega »reda«. »Zato se mora teh 11 glasov odpisati od nam nasprotne stranke.« Še šest glasov je prištel, ker je volilna komisija »rihterjem« šestih občinskih zemljišč prepovedala voliti, ker naj ne bi imeli urejenih pooblastil, medtem ko je nekemu drugemu dovolila. Po šestem členu občinskega volilnega »reda« kot zastopniki korporacij niso potrebovali posebnih pooblastil za volitve. Ker so hoteli glasovati »za našo stranko, smo tedaj zavoljo tega izgubili 6 glasov.« Spisek napak je rasel. Leopold Wambrechtsamer je volil namesto Ane Higersperger, čeprav bi moral dolžnost namesto nje opraviti njen mož, stotnik Higersperger. Na dan volitev je dobil odvetnik Ludvik Filipič pooblastilo od Marije Zemene, ki ga je volilna komisija zavrgla in upoštevala prejšnje pooblastilo in pooblaščenca, ki je volil za nemško stranko. Po vsem naštetem so ostali slovenski kandidati III. volilnega razreda po neupravičeno izgubljenih 29 glasovih in nasprotni stranki pripisanih 35 glasovih v manjšini. Po njegovih besedah je bila slovenska stran oškodovana za 64 glasov.⁸²³

Nepravilnosti je našel tudi v II. volilnem razredu. Za slovensko stranko je volil Martin Kovač, njegovo glasovanje pa je volilna komisija razveljavila, čeprav je bil prisotni vladni komisar Felicetti nasprotnega mnenja. Namesto volivca Franceta Juraška je s pooblastilom volil pristaš nemške stranke Jessernigg, ki pa ni bil oskrbnik Juraškovega posestva. Pooblaščenec Helene Sokol je bil njen mož, toda volilna komisija ga je zavrnila z utemeljitvijo, da ni avstrijski državljan. Dejansko je prišel iz Ogrske, bil »redno odpuščen iz ogrskega državljanstva« in že trideset let živel v tem okraju. Volilna komisija je ravnala še toliko bolj samovoljno, ker je »že neštetokrat namesto svoje žene volil«. Za Jožefino Kus je glasoval »neki mladoletni tujec«, ki ni bil oskrbnik njene posesti. Po vsem naštetem so bili namesto treh slovenskih kandidatov izvoljeni v občinski zastop trije nemški liberalci. Namestništvo je Wassitsch naprošal, naj »glede III. volilnega razreda spozna za odbornike in namestnike slovenske kandidate, v II. razredu pa naj spozna za odbornike naše 3 kandidate in ne nasprotne, ali pa naj v obeh navedenih volilnih razredih razpiše novo volitev«. ⁸²⁴ Podoben ugovor je poslal namestništvu še Janez Likar, ki je - enako kot Konrad

⁸²² Prav tam, prošnja 10 občank na namestništvo.

⁸²³ Prav tam, ugovor Konrada Wassitscha in drugih zoper občinske volitve z dne 17. in 18. 12. 1883 na namestništvo.

⁸²⁴ Prav tam.

Wassitsch – navajal, da je bila volilna komisija pristranska in da so bila določena volilna pooblastila neveljavna; zahteval je podrobno preiskavo in razveljavitev nepravilno pridobljenih glasov nemške stranke.⁸²⁵

Zaradi opisanih volilnih mahinacij je slovenska stranka s sklonjeno glavo zapuščala volilni boj. V III. volilnem razredu je zmagala nemška stranka. V II. volilnem razredu je slovenski stranki uspelo v občinski odbor spraviti le pet (od osmih) kandidatov, medtem ko trije zaradi nepravilnega postopanja volilne komisije niso bili izvoljeni. V I. volilnem razredu so nemški ustavoverci dobili večino, s tem pa so zmagali tudi v občinskem odboru. Slovenski gospodar je optimistično zapisal, da bo kljub temu po ugodno rešeni pritožbi »občinski zastop celjske okolice imel dve tretjini narodnih odbornikov.«⁸²⁶

Celjski nemški list *Deutsche Wacht* je rezultat volitev označil kot sijajno zmago celjskih meščanov in njim naklonjenih okoliških slovenskih kmetov,⁸²⁷ neznan dopisnik Slovenskega gospodarja pa je resignirano ugotavljal: »Zadnje občinske volitve so nas močno v jarek zavozile in bog si ga vedi, kako se bomo še kaj vun skobacali. No in tisto nemarno, neotesano obnašanje teh celjskih gospodov mi še kar drveni po glavi.«⁸²⁸

Medtem ko je večinsko nemški občinski odbor okoliške občine z županom Mallejem na čelu na celjskem okrožnem sodišču vložil ovadbo zoper »slovenske agitatorje« (tožba je bila ovržena),⁸²⁹ so celjski Slovenci mirno čakali na odločitev štajerskega namestništva. Toda po dveh mesecih so se odločili za nov »napad«. Konec februarja leta 1884 je sedem slovenskih občinskih odbornikov občine Celje-okolica pri celjskem državnem pravdništvu vložilo ovadbo, v kateri je dokazovalo, da je pri občinskih volitvah nemška ustavoverna stranka volila »s ponarejenimi in krivičnimi pooblastili«. Odborniki so se opirali na izjave tistih ženskih volilnih upravičenk, ki so trdile, »da niso nikoli dale pooblastil omenjeni stranki.«⁸³⁰ Ovadba slovenskih občinskih odbornikov je nekoliko pospešila odločitev štajerskega namestništva, ki je že 3. marca leta 1884 volitve v vseh treh volilnih razredih razveljavilo.⁸³¹ »Narodnjaki so zmagali z rekurzom proti zadnji volitvi za okolico«, je deset dni po odločitvi zapisal Slovenski gospodar. »Volutev je popolnoma ovržena. Vsled tega veliko veselje, navdušenost. Tem bolje pobiti so naši nemškutarji in nemčurji. Ta propast jih tem več grize, ker je sleparija in goljufija s ponarejenimi volilnimi listki uže pri sodniji.« Celjska »vahterca« je bila seveda nasprotnega mnenja. Po mnenju Slovenskega gospodarja naj bi jo motilo, »da slovenska reč napreduje v kljub jihove-

⁸²⁵ Prav tam, ugovor Janeza Likarja na namestništvo.

⁸²⁶ SGp, 20. 12. 1883.

⁸²⁷ DW, 20. 12. 1883.

⁸²⁸ SGp, 20. 12. 1883.

⁸²⁹ SGp, 31. 1. 1884.

⁸³⁰ SGp, 28. 2. 1884.

⁸³¹ ZAC, fond Občina Celje okolica, a. š. 18; zapisnik o poteku volitev občinskega odbora dne 23., 24., in 25. julija 1884.

mu najostudnejšemu psovanju, zlasti jo boli, da bodo morali vsi uradniki spodnoštajerski dobro slovenski znati.«⁸³²

Po razveljavitvi občinskih volitev sta se nemška in slovenska stran začeli pripravljati na nove volitve. S predvolilnim bojem so spet prvi začeli Nemci, ki so se tokrat odločili za nekoliko drugačno politično taktiko. »Ker vidijo, da sami nič ne opravijo //, so odposlali med Slovence dva aposteljna. Ta aposteljna sta brata Skoberne, celjski mesar Jurij in krčmar Tone. Oba sta se učila mesarstva pri Nemci g. Kamererji, ki s svojo poštenostjo in pravicoljubjem na sramoto stavlja naše nemškutarje in nemčurje. On prizna, kake krivice se godijo sicer miroljubnim Slovencem in zato volil je slovenske poštenjake. Toda njegova slovenska učenca potegnili sta z narodnim sovražnikom. Pa nebi še toliko ugovarjali, da sta tako volila, sta pač zavisna od Celjanov, pa do sedaj za nje po okolici agitirata, to pa nikakor ne pristaja slovenskim sinom.«⁸³³ Toda tudi Slovenci niso držali križem rok in so začeli z agitacijo.

Slovenska stran je dosegla, da so konec aprila leta 1884 na seji občinskega odbora izvolili poseben odsek (reklamacijsko komisijo), »ki ima pretresovati pritožbe, ki so se vložile zoper novi volitveni zapisnik.« Župan Anton Malle in občinski tajnik Franz Hofmann, ki sta na razveljavljenih volitvah – v nasprotju z volilno zakonodajo – kar sama odločala o reklamacijah, sta morala »pravico o tej stvari razsojevati prepustiti poštenim možem, ktere so si izvolili odborniki iz svoje srede«. Z imenovanjem nepristranske reklamacijske komisije je slovenska stran naredila pomemben korak na poti k zeleni zmagi.⁸³⁴ Bistveno manj uspešna je bila slovenska stran pri imenovanju volilne komisije. V njej so bili spet le pristaši nemške ustavoverne stranke, tako da je Slovencem ostalo zgolj upanje, da si na volitvah ne bo drznila »očitno krivim pooblastilom priznati veljavo, kakor se je to godilo meseca decembra 1883«, ko bi »naši možje imeli biti izvoljeni«.⁸³⁵

V dneh pred volitvami, razpisanimi za 23., 24. in 25. julij leta 1884, sta nemška in slovenska stran intenzivirali svojo politično delo. Tudi tokrat se je med njima vnel boj za volilna pooblastila ženskih volilnih upravičenk, ki pa je bil v primerjavi z razveljavljenimi volitvami manj intenziven. Večina volilnih upravičenk je svoja pooblastila tokrat namenila slovenski stranki. Zato pa sta se obe strani toliko bolj skoncentrirali na prepričevanje omahljivcev. Po pisanju slovenskega tiska naj bi Nemci vabili Slovence »v znane šnopsarije v celjskem mestu, da bi jih vlovili v svoje mreže«. Slovenski gospodar je »nemčurje« svaril, da jo bodo skupili: »Šnopsarja iz Hudinje, s mustalačami okoli ušes, opominjamo, naj nam pri miru pusti naše može.« Toda nemški agitatorji niso odnehali. Volivce so prepričevali, da so nekateri ugledni »omahljivci« zapustili slovenski tabor in se pridružili nemški stranki. Ker s takšno in podobno agitacijo niso imeli prevelikega uspeha, so tik pred volitvami slovenskim volivcem začeli groziti z gospodarskimi sankcijami. »Mestni nemčurji

⁸³² SGp, 13. 3. 1884.

⁸³³ SGp, 27. 3. 1884.

⁸³⁴ SP, 26. 7. 1884.

⁸³⁵ SGp, 24. 4. 1884.

žugajo okoličanom, da ne dajo tem nobenega zaslužka, če ne zatajijo svoje slovenske narodnosti ter ne pljunejo v lastno skledo.« (Odgovor slovenskih volivcev je bil: »Po blago bodo hodili v slovenske štacune in pit v slovenske krčme.«) H končnemu uspehu nemške stranke pa je seveda spet poskušal prispevati župan Malle, in sicer z razveljavitvijo sklepov reklamacijske komisije, ki je ugodila pritožbam nekaterih slovenskih volivcev, »se ve na kvar tistim možem, ki so se pritoževali.«⁸³⁶

Na julijskih volitvah je bila slovenska stran v boljšem položaju kot decembra leta 1883. Že v reklamacijskem postopku ji je uspelo temeljito »revidirati« volilni imenik, zaradi strožje kontrole volitev pa je lahko upala, da bo volilna komisija na volitvah postopala korektno in nepristransko. Toda njena pričakovanja se niso v celoti uresničila. V III. volilnem razredu ji je na ponovljenih volitvah uspelo doseči prepričljivo zmago (z več kot petdesetimi glasovi večine),⁸³⁷ v I. volilnem razredu pa je doživela prav tako prepričljiv poraz. Za razliko od decembrskih volitev je tokrat pogorela tudi v II. volilnem razredu, kjer je pričakovala zmago z dvema glasovoma (46 : 44) večine. Toda zgodilo se je ravno obratno. Volilna komisija je namreč – po menju slovenske stranke povsem »brez razloga« – razveljavila dvoje volilnih pooblastil, ki so si jih uspeli priboriti pristaši slovenske stranke. K nemški zmagi v II. volilnem razredu (in s tem na volitvah v celoti) pa je odločilno prispevala Mica Bračičeva, ki se je »dala premotiti, da je nemčurjem dala pooblastilo 23. jul., jeno novo pa od 24. julija Slovencem dano ni obveljalo.«⁸³⁸

Epilog

Po volitvah so nemški ustavoverci kljub doseženi večini v občinskem odboru⁸³⁹ postopali zelo nekorektno. Ker niso volili za nemške kandidate, »je več delavcev svojo službo in zaslužek zgubilo, ker so pri zadnjih občinskih volitvah volili Slovence.« Slovenski gospodar je menil, da »gre vrlim celjskim Slovencem, ki rajše škodo trpijo, kakor da zatajijo svoje ljudstvo«, vsa čast in slava. Nikakor pa mu niso bili všeč tisti, ki so »rajše petake in desetake poskrili po svojih žepih, kakor da bi dali Slovencem svoje glase, ki so torej predali svojo čast in pravico svojih sosedov potujčenim lažiliberalcem.«⁸⁴⁰ Deutsche Wacht je komentirala volitve po svoje. Po njenem je ponovno zmagala politična pravičnost nad slovensko stranjo, ki da terorizira nemško mesto Celje.⁸⁴¹

Primer občinskih volitev občine Celje-okolica ni bil osamljen. Sredstvo manipulacij in različnih mahinacij v obdobju napetih nacionalnih odnosov, ki so se z leti samo še stopnjevali, je bila tudi ženska volilna pravica. Nemška stran se je

⁸³⁶ SGp, 5. 6. 1884.

⁸³⁷ SP, 26. 7. 1884.

⁸³⁸ Ob nemški zmagi v I. volilnem razredu so bili nekateri Slovenci (zlasti Janez Likar) ogorčeni, ker je celjski opat Wretschko, »od Foreggerjeve volitve sem zvest pristaš liberalcev«, volil za nemško stranko. SGp, 31. 7. 1884.

⁸³⁹ DW, 27. 7. 1884.

⁸⁴⁰ SGp, 7. 8. 1884.

⁸⁴¹ DW, 27. 7. 1884.

poskušala okoristiti z dodatnimi glasovi na najrazličnejše načine, na drugi strani pa so Slovenci opravičevali te glasove z dejstvom, da gre za slovenske ženske in da je razumljivo, da se ti glasovi štejejo v njihovo korist. Kakorkoli že, ženske so s svojo volilno pravico predstavljale dodatni vir, ki ga nobena stran ni hotela izpustiti iz rok, kaj šele prepustiti nasprotni strani, najsi je šlo le za zmago v določenem volilnem razredu ali v celotni občini.

Deželnozborske volitve leta 1884

Za razliko od Kranjske,⁸⁴² ki je dobila po imenovanju Winklerja za deželnega predsednika leta 1883 ponovno slovensko večino v deželnem zboru, je bil položaj na Štajerskem ob večinskem nemškem prebivalstvu drugačen. Slovenci so imeli osem poslancev in bili ob konservativnih del opozicijske manjšine, tako da niso mogli veliko pričakovati.⁸⁴³ Določene koncesije so si lahko obetali kot del vladajoče koalicije le v državnem zboru. A do srede 80-tih let so spodnještajerski Slovenci pri svojih zahtevah naleteli na bolj ali manj gluha ušesa.

Ustavoverna politika je pred prvimi deželnozborskimi volitvami v Taaffejevi dobi ostro pritislila. Na volitve je skušal vplivati že zbor Štajerske kmetijske družbe z nemškoliberalnim odborom, ki je predlagal nemškonacionalno misleče kandidate v deželni zbor.⁸⁴⁴ V tem duhu je spodnještajersko nemštvo sredi 80-tih let računalo na osvojitve (vsaj kakšnega) mandata v kmečki kuriji. Nemški predvolilni shodi so bili tako usmerjeni tudi k pritegnitvi kmečkega prebivalstva. V Kungoti pri Mariboru je pretežno slovenskim kmetom govoril Josef Schmiderer in jih prepričeval, da naj volijo nemškoliberalne kandidate, ki da bodo prinesli slogo v deželo in zagotovili njeno bodočnost.⁸⁴⁵ Na drugi strani so se tudi Slovenci organizirali. Pred deželnozborskimi volitvami je Slovenski gospodar sredi aprila pričel z volilno agitacijo, »da nas uže sedaj marljivo rogovileči nasprotniki, nemški liberalci, nemčurji pa nemškutarji, ne prehitijo in zlasti kmetskih ljudij ne zbegajo.« Ob kmečki je pozival tudi k borbi v mestni kuriji. »Slovenci moramo pri sedanjih volitvah na kmetih povsod zmagati, pa tudi v mestih Ptuju, Celji in Mariboru na bojišče stopiti, zlasti pa pripomagati, da v velikem posestvu zmaga konservativna stranka.« S tem je bil mnenja, da bi se ob zmagi nemških konservativcev na Štajerskem utegnila liberalna večina končati, konservativni in slovenski poslanci pa bi v deželnozborski koaliciji nadeli »deželnemu odboru, deželnemu šolskemu svet itd. drugo licea.«⁸⁴⁶

Nemški kandidati so (kljub premoči) seveda agitirali v spodnještajerskih mestih. V Celju je spregovoril župan Neckermann in ostro nastopil proti kakršnikoli spremembi deželnozborske večine, kljub temu da je volilni cenzus dajal več možnosti liberalnim nasprotnikom.⁸⁴⁷ Po obilni slovenski agitaciji, ki si je želela zloma nemškoliberalne deželnozborske večine, so bile vse sile usmerjene k volitvam, ki jih je spodnještajerska politična elita krepila tudi v celjski čitalnici⁸⁴⁸ in na sokolskem shodu sredi »slovenske« Savinjske doline v Mozirju.⁸⁴⁹ Celjsko nemško časopisje, ki ga je prireditev seveda motila, je bilo prepričano, da mestna kurija nikakor ni

⁸⁴² O kranjskih Nemcih glej Matić, Nemci v Ljubljani.

⁸⁴³ Melik, Volitve, str. 297.

⁸⁴⁴ SP, 8. 3. 1884.

⁸⁴⁵ SP, 23. 4. 1884; prim. MZ, 22. 4. 1884.

⁸⁴⁶ SGp, 17. 4. 1884.

⁸⁴⁷ DW, 25. 5. 1884.

⁸⁴⁸ DW, 8. 5. 1884.

⁸⁴⁹ SN, 4. 6., 5. 6., 6. 6., 7. 6., 9. 6., 16. 6. 1884.

ogrožena,⁸⁵⁰ shod pa izrabilo v svoj prid in obtoževalo slovenske dijake ter učitelje, da so nacionalni fanatiki pod Gregorečevim vplivom, ko so poslali pozdravni telegram: »Vihraj ponosno trobojna zastava, zvezda ti nova na Slave oboku, združena z drugimi pelji zmagonosno nas skozi valove k rešilnemu otoku. Živeli Sokoli!«⁸⁵¹ Še bolj prav jim je prišel trojni umor v Lučah v začetku aprila, ki so ga kar najbolj izkoristili. Ker napovedane slovesnosti niso mogli preprečiti, so z likom slovenskega morilca Karla Čuvana želeli v kar najbolj črnih barvah naslikati podobo savinjskega Sokola, ki je predstavljal jedro slovenstva v Savinjski dolini. Tako so namenili za razliko od slovenskega časopisja, ki dogodku sicer ni posvečalo velike pozornosti, morilcu kar precej papirja in skušali kolikor mogoče pokvariti prireditve, ko je »vahterca« poročala, da je bil omenjeni član savinjskega Sokola in celo eden izmed glavnih funkcionarjev društva. Vrtinec mednacionalnih trenj in nasprotij med spodnještajerskimi Nemci in Slovenci je tako marsikdaj zašel k povsim banalnim dogodkom tedanjega vsakdana, ker so tudi Slovenci vse preradi pisali o neuspehih in spodrseljajih spodnještajerskih nemških liberalcev.⁸⁵² Prisotnost ostritve nacionalnih čustev je bila tako opazna na vsakem koraku.⁸⁵³

Volitve v deželni zbor so poleti leta 1884 povzročile novo politično valovanje. Slovenci so lahko računali na vseh osem poslanskih mest v kmečki kuriji. V mariborskem okraju je kljub temu mešal štrene Josef Schmiderer. Sredi maja mu je Slovenski gospodar napel, češ da mu ni dovolj, da je prišel v okrajni zastop in postal njegov predsednik, ampak da bi se rad »vsilil še Slovincem za deželnega poslanca«.⁸⁵⁴ Slovensko časopisje je do avgustovskih volitev vztrajno agitiralo med Slovenci. V mariborskem okraju, kjer je bilo najbolj napeto, proti nemškima kandidoma Schmidererju in Kandoliniju, v celjskem proti Valentinčiču in Logarju, v slovenjegraškem proti Gasteigerju, v ptujskem proti Šoštarčiču in v brežiškem proti Žnidaršiču, ki je očitno zamenjal barve. V Ljutomeru ustavoverci niso postavili kandidata.⁸⁵⁵

Nemci, ki so v kmečki kuriji programske zastavili pridobitev katerega izmed mandatov, so imeli največ možnosti za uspeh v Mariboru, kjer so tudi vložili največ truda. Slovenci so na drugi strani načrtovali »naskok« na mesta in poskušali po volilni reformi prodreti v Mariboru in Celju.⁸⁵⁶ Nemško časopisje je vztrajno ščuvalo proti slovenskim aspiracijam, Slovensko društvo pa je svoj občni zbor v Sv. Trojici

---

⁸⁵⁰ DW, 24. 4. 1884.

⁸⁵¹ SP, 28. 6. 1884.

⁸⁵² Andrej Studen, Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja, Slovenska matica, Ljubljana, 2004, str. 152–153.

⁸⁵³ Trojni umor v Lučah ni bil prvi primer nacionalnih napetosti, ki bi ga vzpodbudilo kriminalno dejanje. Slovensko in nemško časopisje se je »spopadlo« že konec leta 1882, ko je svoj morilski »pohod« v mariborski okolici končal Ludvik Havranek. Slovenec je konec oktobra pisal, da so ga žandarji poprej že skoraj ujeli, »a zaradi goste megle ga niso vidili, on pa jih je spoznal na nemškem govoričenju in jo je o pravem času popihal.« Celjski nemški časnik je seveda nemudoma odgovoril, češ da je torej potrebno znati slovensko, če hočeš prijeti zločinca. Prav tam, str. 145.

⁸⁵⁴ SGp, 15. 5. 1884.

⁸⁵⁵ Melik, Volitve, str. 388–392.

⁸⁵⁶ Prim. SGp, 5. 6. 1884.

Ljutomer kot center nemško-slovenskih nacionalnih konfliktov v Prlekiji
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

v Slovenskih goricah posvetilo predvolilni borbi. Tako je pozivalo volivce mariborskega okraja k izvolitvi barona Hermanna Gödel-Lannoya in Frana Radeja. Ko je društvo v Celju določilo še ostale kandidate kmečke in mestne kurije, je konec junija predvolilna borba stekla v polnem razmahu,⁸⁵⁷ nemško časopisje pa je velik delež slovenskih agitacij pripisalo tudi slovenski duhovščini, ki da hujska ljudstvo na deželi.⁸⁵⁸

Slovenski kandidati so predstavljali osem (skoraj popolnoma) zagotovljenih poslanskih mest v kmečki kuriji. Za mariborski okraj je Slovensko društvo predlagalo barona Gödel-Lannoya in Frana Radeja, za ptujski Božidarja Raiča, za ljutomerski Jožefa Kukovca, za slovenjegraški Jožefa Šuca, za celjski Mihaela Vošnjaka in Ferdinanda Dominkuša, za brežiški pa Jožefa Jermana.⁸⁵⁹ Čeprav je Raič zamenjal umrlega Hermana že v začetku leta, nad svojo poslansko funkcijo v graškem deželnem zboru očitno ni bil preveč navdušen, kljub temu da je njegov prihod nekoliko prevetril slovenske vrste. »Vse sem poskusil, da odvrnem naše narodnjake od misli zbog moje kandidature. 27. imeli so spet shod v Ptuj, da se o tej stvari posvetuje; jaz sem pisal pismo, // naj mi prizaneso in me na miru v Halozah puste, pa brezuspešno – sklenoli so, // 'da volilci ptujskega okraja ostanejo pri kandidaturi B. R., kajti to želijo volilci!«⁸⁶⁰ Očitno mu tudi kandidatura na rednih volitvah zaradi tega ni posebej ugajala.

⁸⁵⁷ SGp, 12. 6. 1884; SN, 16. 6., 18. 6. 1884; SP, 11. 6. 1884.

⁸⁵⁸ DW, 15. 6. 1884.

⁸⁵⁹ SGp, 31. 7., 7. 8. 1884.

⁸⁶⁰ PAM, fond Gregorec, pismo Božidarja Raiča, 29. 7. 1884.

Toda slovenska politika je imela svoj »program«. Slovenski predvolilni shodi so poudarjali (ob želji po porazu nemške liberalne večine v deželnem zboru) izboljšanje spodnještajerskih razmer (dvig kmečkega prebivalstva, odpravo okrajnih zastopov, uvedbo slovenščine v šole in urade). Optimistične misli, ki so jih širili v Podsredi, kjer je nastopil novi slovenski kandidat Jožef Jerman, v brežiškem okraju, v Račah pri Mariboru, kjer so liberalci sicer skušali s provokacijami motiti prireditve,⁸⁶¹ v Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah, so kazale na kaj več kot le na osvojitve kmečke kurije.⁸⁶² Toda tudi spodnještajerski Nemci niso držali križem rok. »Vahterca« je propagirala nemške ideje ne samo mestnim volivcem, pač pa tudi volivcem kmečke kurije. Stvari so začele uhajati izpod nadzora, ko so na slovenskem shodu v Sv. Martinu na Pohorju bistriški Nemci »najeli« prenapeteže, ki so izzivali prisotne slovenske poslance Frana Radeja, Ferdinanda Dominkuša in Ivana Dečka (ti so sicer odšli kasneje domov), vročekrvneži pa so nato povzročili pretep v Grossovi gostilni in udrihali čez Slovence, eden izmed njih pa naj bi celo žalil cesarja. Pretep so umirili šele žandarji in vročekrvneže spravili v ječo.⁸⁶³ »Vahterca« je stvari videla v svoji luči in zadovoljno ugotavljala, da so Slovenci pač naleteli na pohorsko vas, ki da jih ni sprejela z odprtimi rokami.⁸⁶⁴

Slovensko časopisje je na drugi strani poudarjalo pomen slovenskih kmečkih poslancev in upalo na slovensko-konservativno zmago v deželnem zboru. Priporočalo je slovenske kandidate in ostro nastopilo proti liberalnim. Medtem je nemška agitacija prodrla tudi med dijaško mladino, ki je razgrajala pred celjsko slovensko okoliško šolo in zmerjala »Slovence s psovkami«. Bajе naj bi dijake na to napeljal »nek tukajšnji rogovilež«, da naj »vznemirjajo nemčurski pobalini slovenske dijake prebivajoče v poslopji slovenske šole«. ⁸⁶⁵ Nemško-slovenska politična razklanost je sredi desetletja že močno vplivala na vsakdanje življenje in povzročila nacionalno diferenciacijo v vseh porah javnega življenja. Potem ko je vlada volitve preložila za dober mesec,⁸⁶⁶ si je kršitev volilne zakonodaje privoščil celo slovenjegraški okrajni glavar Finetti, ki je v nasprotju z volilno reformo (ta je omogočala volitve volilnih mož na domu) ukazal županom v Šoštanju, Velenju, Marenbergu in drugje v svojem okraju sklicati volitve volilnih mož. Slovensko časopisje se s tem seveda ni strinjalo in menilo, da je njegova poteza ponovno naperjena proti slovenskim volivcem, ki da se zaradi delovnih obveznosti sredi poletja težko udeležijo predpisanih volitev.⁸⁶⁷

Spodnještajersko politično vodstvo je kljub temu neumorno nadaljevalo svoje predvolilno delo. Po zborovanju v Rušah, kozjanskem okraju in v Jarenini so Slovenci optimistično krenili proti volitvam. Toda Slovenski gospodar je kljub temu opozarjal volivce, naj bodo pazljivi, naj se ne dajo premotiti liberalcem in naj ne pozabijo legitimacij, ob tem pa ugotavljal, da so tudi najbolj ogroženi okraji glede

⁸⁶¹ SP, 9. 7. 1884.

⁸⁶² SGp, 26. 6., 3. 7., 10. 7. 1884; SP, 2. 7. 1884; prim. Suetter, *Der nationale Kampf*, str. 66.

⁸⁶³ SGp, 10. 7. 1884.

⁸⁶⁴ DW, 10. 7. 1884.

⁸⁶⁵ SGp, 17. 7. 1884.

⁸⁶⁶ S, 11. 7. 1884.

⁸⁶⁷ SP, 23. 7. 1884.

volilnih mož slovenski. »Ves Sevniški in Kozjanski okraj stoji za gospoda Jermana, celo v trgu Kozjanskem sta narodnjaka // zmagala, in tudi v Brežiškem je mnogo občin naših, // Slov. Graški pa je itak liberalcem nepristopen.«⁸⁶⁸ Še največ težav so povzročali lenarški, mariborski in bistriški okraj. »Tukaj delale so laži, nevednost, nemčurska ošabnost, vino, pivo, šnops, denar, prilizovanje, strah proti Slovincem, kakor še ne pomnimo. Ali tudi Slovenci so bili urejeni, delavni, kakor še nikoli ter srečno si priborili večino.« Še z večjim navdušenjem je pisal, da je osvojitve ptujske mestne kurije zelo verjetna, le če bodo vsi Slovenci na Ptuj, Rogatcu, Ormožu, Središču in Ljutomeru volili slovenskega kandidata, profesorja na ptujski gimnaziji Luko Kunstka. Nemški kandidat Ausserer naj bi tako pogorel, enako pa so upali tudi za Celje, kjer je proti Neckermannu nastopil Mihael Žolgar.⁸⁶⁹ Proti nemškimi kandidatom je slovensko časopisje nastopilo tudi s tem, da je njihov predvolilni program označevalo kot izključen interes za okrajne ceste, nemštvo in nič drugega,⁸⁷⁰ pa tudi kot posnemanje programa slovenskih kandidatov, ko je Schmiderer v lovu na glasove poudarjal znižanje davka in podobno (kar je bilo seveda skregano z njegovo poprejšnjo miselnostjo).⁸⁷¹ Slovenec je tako ugotavljal, da si pač obe stranki »na vso moč prizadevata v kmečkih občinah s svojimi kandidati prodati.«⁸⁷²

Ko je bil pred volitvami Lavoslav Gregorec obsojen na šest tednov ječe zaradi žaljenja časti v enem izmed člankov Slovenskega gospodarja, je nemško časopisje želelo priložnost ponovno izkoristiti v svojo korist. Potem ko sta bila zaradi enakega prestopka obsojena že urednik Súdsteirische Post Johann Leon sredi leta 1882 in urednik Slovenskega gospodarja Anton Brože konec leta 1883, je »vahterca« slovensko časopisje, še posebej Gregoreca, označila za lažnjivca in hujskača ter si prizadevala vplivati na volivce kmečke kurije. Eduard Glantschnigg, ki je bil s Kmetiskim prijateljem »sogovornik« v omenjenih tožbah, nad tem ni skrival navdušenja, časopisje pa je volivce opozarjalo, naj premislijo, preden bodo dali glas kandidatu, ki da pripada Gregorečevi »fanatični« slovenski nacionalni miselnosti.⁸⁷³

Kljub temu nemška propaganda ni obrodila sadov. Po osvojitvi osmih mandatov kmečke kurije je slovensko časopisje kipel od navdušenja,⁸⁷⁴ nekoliko manj veselo pa komentiralo poraz v mestni kuriji. Čeprav je Kunstek dobil večino v Ormožu in v Središču, ga je od zmage ločila le zmaga v Ljutomeru. Ausserer se je lahko zahvalil predvsem ptujskim in rogaškimi volivcem, ki so ga podprli. Njegova zmaga z (le) dobrimi petdesetimi glasovi je pomenila vzpodbudo za Slovence. Tudi Žolgar, ki je izgubil predvsem zaradi celjskih, brežiških in laških glasov, se je po mnenju časopisja dobro odrezal. Volitve so še enkrat pokazale nemški značaj le nekaterih mest in trgov ter slovenski značaj ostalih, kjer je Žolgar dobil večino (Gornji Grad,

⁸⁶⁸ SGp, 31. 7., 7. 8. 1884.

⁸⁶⁹ SGp, 14. 8. 1884; SN, 16. 8., 18. 8. 1884; SP, 16. 8. 1884.

⁸⁷⁰ SP, 30. 7. 1884.

⁸⁷¹ SP, 2. 8. 1884.

⁸⁷² S, 2. 8. 1884.

⁸⁷³ DW, 10. 8. 1884; Tp, 7. 8. 1884.

⁸⁷⁴ Prim. SGp, 22. 8. 1884; SN, 20. 8., 25. 8. 1884; SP, 20. 8., 23. 8. 1884; prim. Melik, Volitve, str. 388–392.

Ljubno, Mozirje, Žalec, Vojnik, Sevnica). Manj dramatično je bilo v Mariboru in v Slovenj Gradcu.⁸⁷⁵ Schmiderer sploh ni imel slovenskega protikandidata, v Slovenj Gradcu pa je Johann Tomschegg tudi zmagal s prepričljivo večino.⁸⁷⁶ Nemško časopisje je kljub neuspehu v kmečki kuriji zadovoljno ugotavljalo, da je spodnještajersko meščanstvo pokazalo svoje nemško stališče in podprlo liberalne kandidate.⁸⁷⁷

Ko je slovensko časopisje iskalo vzroke za nemškoliberalno zmago na minulih volitvah v mestni kuriji, je ugotovilo, da je večina uradnikov volila liberalce. V Celju je okrajni glavar Haas agitiral za liberalce in »prepričal« sodnika celjskega okrožnega sodišča Heinricherja ter ostale sodne, politične in davčne uradnike »z malo izjemo«. V Brežicah da so »pri volitvi v deželni skupini vsi vladni komisarji le nemškoliberalce v volilne komisije volili«. Obilno agitacijo si je nemška stran privoščila tudi v kmečki kuriji, ko naj bi ptujski okrajni glavar Premerstein proti Raičevi kandidaturi svaril z besedami, da naj »le popa ne« volijo. Mariborski okrajni glavar Hein je navijal za Schmidererjevo izvolitev in bil proti Gödel-Lannoyu in Radeju, medtem ko je deželni namestnik Kübeck ostal zvest liberalcem, ker da »konservativne večine v deželnem zboru ni želel, ker bi bil s tem njegov sedež omajan«. Časopisje je pisalo, da so se deželni namestniki povsod spremenili, le na Štajerskem da je ostalo vse pri starem.⁸⁷⁸

Nova sestava deželnega zbora torej ni postregla z uresničitvijo slovenskih predvolilnih upov. Liberalci so ponovno imeli večino. Ko je v začetku septembra deželni glavar Kaiserfeld⁸⁷⁹ zapustil deželno krmilo, so spodnještajerski Slovenci upali, da bo vsaj imenovanje grofa Wurmbranda⁸⁸⁰ in njegovega namestnika Gödel-Lannoya prineslo večjo mero upoštevanja slovenskih zahtev.⁸⁸¹ Toda stvari so v glavnem ostale pri starem. Ko so slovenski poslanci konec septembra protestirali pri deželnem odboru, češ da se na ptujski gimnaziji⁸⁸² in ostalih dveh spodnješta-

⁸⁷⁵ SGp, 28. 8. 1884; SN, 22. 8. 1884.

⁸⁷⁶ Prim. Melik, Volitve, str. 384–386.

⁸⁷⁷ DW, 24. 8. 1884; Tp, 20. 8., 22. 8. 1884.

⁸⁷⁸ SN, 19. 9. 1884.

⁸⁷⁹ Liberalno nemško časopisje je njegovo smrt (1885) nadvse objokovalo in mu pripisovalo vse zasluge za nemštvo. Bil je brezhiben in nadarjen politik v varovanju nemških liberalnih interesov, kar so liberalci preradi poudarjali, Slovencem pa ni bil niti najmanj naklonjen. Nasprotno. V skladu s poprejšnjim režimom je deloval kot deželni glavar vse do svoje politične upokojitve, svoje stališče pa je pokazal hitro po spremembi vlade, ko je v začetku leta 1880 pisal Carneriju in izrazil skrb zaradi desne večine v parlamentu ter upal, da bo obstoječa vlada kmalu padla, do Taaffejevih političnih dejanj pa ni bil najbolj zaupljiv, ko je menil, da je z jezikovnimi naredbami za Češko in Moravsko šel pač predaleč. Sutter, Moritz von Kaiserfeld, str. 277; Kroner, Moritz von Kaiserfeld. Sein Leben und Wirken, str. 416–417.

⁸⁸⁰ Več o njem glej Gerhild Troger, Der steirische Landtag. Sein politisches, kulturelles und soziales Wirken in den Jahren 1890–1900, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Graz, 1968, str. 2–6.

⁸⁸¹ SGp, 11. 9. 1884.

⁸⁸² Na Ptujju je gimnazijo obiskovalo dvakrat več slovenskih dijakov. Namesto izpolnjevanja slovenskih zahtev je ptujsko nemštvo ostro nasprotovalo kakršnikoli spremembi obstoječih razmer. Johann Michelitsch, ki je zagovarjal tezo o nemški ogroženosti, je na Ptujju kazal precejšnjo energijo pri protislovenski agitaciji. Še ostrejši nemškonacionalni pristop je zavzel novi ravnatelj Johann Tshanet, do tedaj profesor zgodovine in geografije na leobenski višji gimnaziji brez znanja slovenskega jezika, ki da je bil po besedah svetovalca deželnega odbora Moriza Schreinerja nastavljen zgolj zato, da očisti ptujsko gimnazijo slovenskih profesorjev. SP, 3. 9. 1884.

gerskih gimnazijah ni nič spremenilo v korist slovenskega jezika ter da učitelji še vedno ne obvladajo obeh jezikov, niso naleteli na odobravanje liberalne večine⁸⁸³ in ustavovernega nemškega časopisja,⁸⁸⁴ zaradi česar so menili, »da za Slovence niti najmanjšega upanja ni, da bi v Gradci kaj dosegli.« V začetku oktobra so sredi proračunske debate celo zapustili deželni zbor, ko je Miha Vošnjak dejal, da raje gredo, »wenn wir nur zum Zahlen da sind.«⁸⁸⁵

Ptujski poslanec Ausserer pa je ob rastoči mednacionalni mržnji vložil v deželnem zboru pritožbo proti sevniškemu županu Francu Veršcu. Ta je dal odstraniti nemški predvolilni plakat, češ da naj volivci ne volijo slovenskih kandidatov, ki da nimajo v deželnem zboru kaj iskati, Ausserer pa je Veršca zaradi »napravnega« postopanja označil za panslavističnega agitatorja.⁸⁸⁶ Rešitev je predstavljal edino državni zbor,⁸⁸⁷ kjer pa sicer državnozborna koalicijska drža slovenskih poslancev ni bila dovolj, da bi graški liberalci želeli poslušati slovenske zahteve.

Sredi 80-tih let nacionalne pomiritve na Spodnjem Štajerskem ni videl skoraj nihče več. Nemški Schulverein si je prizadeval »ohraniti« srednje šole nemške, tako spodnještajerske gimnazije kot mariborsko učiteljsiše,⁸⁸⁸ kljub temu da je Moriz Schreiner slovenskim deželnozbornim poslancem hotel na vso silo »dokazati« slovenski značaj ptujske gimnazije glede na učiteljski kader.⁸⁸⁹ Gimnazijski profesor Nagele je bil bolj neposreden, ko je poudarjal, da se bo boril proti slovenskim »pravakom« od Drave vse do Jadranskega morja in menil, da so »panslavistične« težnje veleizdaja.⁸⁹⁰ Nemški most do Jadrana je dobival tudi na Spodnjem Štajerskem vse več privržencev. Štajerski deželni zbor, ki je »premogel« večino podobno mislečih, seveda ni kazal prevelikega zanimanja za slovenske zahteve. Dominkuš, ki se sicer ni proslavil z ognjevitimi govori, je poskušal očrniti deželnozbornsko večino, ko je predstavil germanizatorske težnje in nemškonacionalne interese nemških liberalcev ter pozival k sožitju,⁸⁹¹ ki je medtem že prestopilo bregove. Tudi zahteve slovenskih poslancev sredi decembra po trgovsko-obrtni zbornici za Spodnjo Štajersko so naletele na gluha ušesa večine deželnega zbora.⁸⁹² Več upanja pa je med Slovenci gotovo vzbujala ustanovitev narodno-obrambnega društva Cirila in Metoda, ki da se bo zoperstavilo nemškemu Schulvereinu.⁸⁹³ Nemško časopisje je novo slovensko društvo

⁸⁸³ SGp, 25. 9., 2. 10. 1884; SN, 23. 9., 30. 9. 1884; SP, 24. 9., 8. 10. 1884; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 7. Sitzung, 22. 9. 1884, str. 60–61.

⁸⁸⁴ DW, 25. 9. 1884; Tp, 1. 10., 3. 10. 1884.

⁸⁸⁵ Uratnik, Wahlrechtsreform, str. 117; Stöckl, Der steiermärkische Landtag, str. 1698.

⁸⁸⁶ SP, 27. 9. 1884; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 9. Sitzung, 24. 9. 1884, str. 107–108.

⁸⁸⁷ SGp, 9. 10. 1884; SP, 4. 10. 1884.

⁸⁸⁸ SP, 22. 11. 1884. Karl Ausserer je v deželnem zboru na vse pretege branil Schulverein. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 15. Sitzung, 1. 10. 1884, str. 229.

⁸⁸⁹ SP, 8. 10. 1884.

⁸⁹⁰ SP, 29. 11. 1884.

⁸⁹¹ SP, 8. 10. 1884.

⁸⁹² SGp, 18. 12. 1884; SP, 13. 12., 27. 12. 1884.

⁸⁹³ SP, 17. 12. 1884.

pospremlilo s klasično frazo, češ da bo le pospeševalo sovraštvo na Slovenskem in Spodnjem Štajerskem ter delovalo v smislu nacionalnega razdora.⁸⁹⁴

Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru 1884–1890⁸⁹⁵

Mariborski volilni okraj	Fran Radej 143 glasov, baron Hermann Gödel-Lannoy 142 glasov , Josef Schmiderer 98 glasov, E. Kandolini 95 glasov
Celjski volilni okraj	Miha Vošnjak 248 glasov, Ferdinand Dominkuš 247 glasov , K. Valentinčič 26 glasov, J. Logar 26 glasov (Dominkuš odstopil leta 1887, Josip Sernec decembra leta 1887 241 glasov)
Ptujski volilni okraj	Božidar Raič 135 glasov , F. Šoštarič 23 glasov (Raič umrl junija leta 1886, Fran Jurtela oktobra leta 1886 142 glasov)
Ljutomerski volilni okraj	Jožef Kukovec 116 glasov
Brežiški volilni okraj	Jožef Jerman 93 glasov , Ignac Žnideršič 22 glasov
Slovenjegraški volilni okraj	Jožef Šuc 59 glasov , J. Gasteiger 33 glasov

⁸⁹⁴ DW, 21. 12. 1884.

⁸⁹⁵ Melik, Volitve, str. 388–392.

Državnozbornske volitve leta 1885

Agitacija za volitve v državni zbor se je pričela kmalu po novem letu. Nemški liberalci so »trobili«, da je nemštvo v nevarnosti, pisali o skorajšnjem razpadu Taaffejeve barke, češ da večine sploh več nima, udrihali čez Slovence in skušali s podobnimi prijemi prepričati volivce.⁸⁹⁶ Na drugi strani so Slovenci kljub nezadovoljstvu s Taaffejevo politiko trezno postopali, zavedajoč se svoje koalicijske drže in državnozbornske slovansko-konservativne večine. Slovenci v mestni kuriji niso imeli prevelikih možnosti za bodoči državni zbor. Toda po »naskoku« na mesta na deželnozbornskih volitvah tudi na državni ravni niso vrgli puške v koruzo. Pomembnost vsakega poslanskega mesta je narekovala premeteno politiko, ker je Taaffejeva politična smer predstavljala edino konkurenco nemškim liberalcem, čeprav prvo Taaffejevo obdobje spodnještajerskega slovenskega časopisja ni navdušilo, ker da je bil razen Kranjske položaj za Slovence enak oziroma še slabši kot v poprejšnjem režimu.⁸⁹⁷

Pred volitvami je tako marsikatera zadeva povzročala nezadovoljstvo med slovenskimi poslanci. Slovenski poslanci so konec januarja ponovno zahtevali urešničitve Vošnjakovih resolucij pri ministru Conradu. Goriški poslanec Tonkli ga je še v proračunskem odseku državnega zbora vprašal, zakaj da ni izpeljal resolucije glede slovenskih paralelk, minister pa mu je odvrnil, da konkretno za Štajersko deželni šolski svet in deželni zbor tega nista zahtevala (liberalna večina štajerskega deželnega zbora seveda glede tega ni hotela ničesar slišati, slovenščina na mariborskem učiteljišču pa po besedah ministrovega svetovalca Fiedlerja ni prišla v poštev, »ker je zraven slovenskih pripravnikov tudi še nekaj nemških«).⁸⁹⁸ Slovenske težnje je seveda zavračalo tudi spodnještajersko nemško časopisje.⁸⁹⁹

Slovensko časopisje je sicer še sredi prve polovice 80-tih let ugotavljalo, da je Taaffejeva politika prinesla očiten napredek. »Če se tedaj ozremo na tri- in polletno Taaffejevo vladanje, moramo priznati, da so uspehi vendar znatni in da so se, kar je še bolj čudno, dosegli s prav malenkostnimi sredstvi brez vsake sile, mirnim postavnim potom.« Kljub temu, da so »vsi časniki na Dunaji s svojim strupom napadali vlado, hujskali in motili ljudstvo«, je Slovenski narod pisal, da Taaffe z večino v poslanski in gosposki zbornici »počasi izvršuje program, ki je bil slovesno proglašen v prestolnem govoru l. 1879«.⁹⁰⁰ Toda proti koncu mandatnega obdobja nacionalni odnosi nikakor niso bili rožnati, politika sporazuma in sprave pa je napredovala z majhnimi koraki. Na Spodnjem Štajerskem so celo menili, da »sedanja vlada ni storila za Slovence izven Kranjske čisto nič«.⁹⁰¹ Če so Slovenci v začetku z veseljem podprli nov vladni kabinet, ki je sprejel »kot jedno glavnih točk tudi dejansko zvišitev narodne ravnopravnosti v svoj program«, so po Pražákovih naredbah resignirano ugotavljali, da se »sodišča za omenjene ukaze večinoma čisto nič ne zmeni-

⁸⁹⁶ DW, 18. 1. 1885.

⁸⁹⁷ SP, 14. 1. 1885.

⁸⁹⁸ SGp, 12. 2. 1885; SP, 11. 2. 1885.

⁸⁹⁹ DW, 15. 2. 1885.

⁹⁰⁰ SN, 1. 3. 1883.

⁹⁰¹ SN, 30. 11. 1883.

jo», še več, »zdaj se je pridružila sodiščem še c. kr. deželna vlada v Ljubljani v tem, da slovenske vloge v nemškem jeziku rešuje.«⁹⁰² Navdušenje tako sredi 80-tih let ni bilo prav veliko. »Občutki naši pri šestletnici Taaffejevega ministrovanja smejo in morajo biti hladni. Brez navdušenja jo praznujemo, a tudi ne srditi. Vse vkupe bi se dalo imenovati: neslan krop. On ima program, to je res, lep program. // Obetal je grof Taaffe nam državljanov v prestolnem govoru in v adresnem odboru, da bodo državljanji, narodi pomirjeni na podstavi enakopravnosti, da dobodemo pravice svoje, lepa gospodarstva in zlato politično svobodo«, toda »dajal in dopuščal je po slovenskih pokrajinah uradovanje in upravljanje, ki ni niti po imenu niti po vsebini v soglasji z geslom, ki si ga je sedanji predsednik pripel na zastavo svoje vlade, niti s programom, ki se je vzajemno določil s sedanjo državnozborsko večino in v kojega ime je jedino-le mogoča skupna hoja.«⁹⁰³

Slovenska politika je tako krenila proti novim volitvam z razočaranjem na eni strani in (ponovno) z velikimi upi na drugi strani. Ko je Božidar Raič konec februarja v državnem zboru pretresal prvi Taaffejev mandat in ugotavljal, da vlada nikakor ni izpolnila slovenskih in spodnještajerskih pričakovanj,⁹⁰⁴ in še enkrat utemeljeval potrebo po slovenskem učiteljsku v Mariboru,⁹⁰⁵ je ostala mariborska slovenska politika s Slovenskim društvom, odvisnim od prizadevanja posameznih osebnosti, »osiromašena«, ko je knezoškof Stepischnegg Lavoslava Gregoreca premestil v Novo Cerkev pri Celju.⁹⁰⁶ Ker je na političnem prizorišču sredi 80-tih let v ospredje vedno bolj prihajalo celjsko nemštvo,⁹⁰⁷ se je tudi center spodnještajerske slovenske politike po njegovem odhodu vedno močnejše razvijal v mestu ob Savinji. Njegov odhod je podkrepil še odhod Ivana Dečka v Celje. Ob zavzetem delu Josipa Serneca, Mihe Vošnjaka, Josipa Žičkarja, Mihaela Žolgarja in ostalih celjskih Slovencev pa se je kljub mariborskemu Slovenskemu gospodarju, Slovenskemu političnemu društvu in Slovencem naklonjenemu časniku Südsteirische Post s prihodom obeh začelo močnejše afirmirati novo slovensko spodnještajersko središče.⁹⁰⁸

Medtem ko je nemška ustavoverna politika energično udrihala po obstoječi vladi z namenom, spremeniti naslednje državnozborsko obdobje, obstoječo koalicijo pa tako skušala »potisniti« v opozicijo, je predvolilna borba aprila in maja krenila v »polnem zamahu«. Shod »zaupnih domoljubov iz vse slovenske Štajerske« v začetku maja je predlagal v kmečki kuriji barona Hermanna Gödel-Lannoya za mariborski, Božidarja Raiča za ptujski in po odložitvi državnozborske funkcije Josipa Vošnjaka Mihaela Vošnjaka za celjski okraj, ob tem pa ponovil zahteve po jezikovni enakopravnosti v šolah, uradih in javnem življenju. Predvsem je odbor

⁹⁰² SN, 1. 2. 1884.

⁹⁰³ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 267-268; SN, 20. 2. 1885.

⁹⁰⁴ SGp, 12. 3. 1885.

⁹⁰⁵ SGp, 19. 3. 1885; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 401. Sitzung der IX. Session am 28. Februar 1885, str. 13940-13944.

⁹⁰⁶ SGp, 2. 4. 1885.

⁹⁰⁷ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 107-116.

⁹⁰⁸ Baš, Prispevki, Doba Ivana Dečka, str. 66; prim. Branko Goropevšek, Štajerski Slovenci, kaj hočemo!, Zdodovinsko društvo Celje, Celje, 2005, str. 9-10.

Slovenskega društva izpostavil slovenščino v ljudskih šolah, slovensko učiteljske v Mariboru, slovenske paralelke na nižji gimnaziji in nekatere predmete za slovenske pravnike na graški univerzi v slovenskem jeziku. Še bolj se je zavzel za pravičnejši volilni sistem, olajšave kmečkemu prebivastvu (preureditev carin, kmečke zbornice) in trgovsko-obrtno zbornico za Spodnjo Štajersko.⁹⁰⁹ Medtem so nemški liberalci sprejeli na štajerskem strankinem dnevu v Gradcu volilne smernice za prihodnje volitve in pozivali k izvolitvi svojih kandidatov.⁹¹⁰ Predvsem so pihali na dušo kmečkim volivcem in mariborskega kandidata Schmidererja kovali v zvezde, češ da je najzaslužnejši za obče blagostanje v mariborskem okraju,⁹¹¹ ob tem pa svarili pred »slavizacijo« cislitvanske polovice monarhije⁹¹² in nemško ogroženostjo⁹¹³ ter neutrudno ustanavljali nove postojanke nemškega Schulvereina.⁹¹⁴ Josip Žičkar tako ni zaman obupaval nad postopanjem nemškega društva, ki da »hoče v celjski okolici napraviti četrti razred« in tožil Gregorecu nad razmerami v Celju.⁹¹⁵

Slovinci so sredi maja organizirali več predvolilnih shodov (npr. Ptuj, Konjice, Selnica)⁹¹⁶ in skušali agitirati tudi s katoliškimi političnimi društvi (npr. Pozor na Ptuj),⁹¹⁷ predvolilna agitacija pa je svarila predvsem pred liberalnimi kandidati in opozarjala volivce, naj jih nikakor ne volijo. Potem ko sta se v Mariboru predstavila kandidat v kmečki kuriji Josef Schmiderer in kandidat v mestni kuriji Karl Ausserer ter poudarjala nemško ogroženost,⁹¹⁸ je v mariborskem kmečkem okraju kazalo, da bo Gödel-Lannoy, ki je imel težave le v marenberškem okraju, po pridobitvi slovenegraškega, konjiškega in bistriškega okraja le premagal Schmidererja. Nemci v kmečki kuriji niso predstavljali posebnih težav. Raič, ki na Ptuj sploh ni imel nasprotnika, in Vošnjak, ki se mu je zoperstavil Josef Stadler, sta imela mandat dejansko že v rokah,⁹¹⁹ čeprav je proti Vošnjaku ostro agitiral Eduard Glantschnigg kot nemški »zaščitnik« slovenskih kmetov.⁹²⁰ V začetku junija je Spodnja Štajerska navdušeno pozdravila tri slovenske poslance, ko je tudi Gödel-Lannoy suvereno zmagal v Mariboru.⁹²¹ Toda tudi pred volitvami v mestni kuriji slovenska politika ni mirovala, ampak je predlagala Frana Radeja proti Aussererju za mariborski in Jožefa Jermana proti Foreggerju,⁹²² ki je sicer neutrudno bodril spodnještajerske volivce na volilnih shodih,⁹²³ za celjski okraj.⁹²⁴ Celjski gimnazijski profesor Mareck

⁹⁰⁹ SGp, 7. 5. 1885; SN, 6. 5., 9. 5. 1885; SP, 9. 5. 1885.

⁹¹⁰ Tp, 3. 5., 4. 5. 1885; DW, 3. 5. 1885.

⁹¹¹ Tp, 31. 5. 1885.

⁹¹² SP, 6. 5. 1885.

⁹¹³ SP, 16. 5. 1885.

⁹¹⁴ Npr. ustanovitev krajevne slupine Razvanje. MZ, 10. 4. 1885.

⁹¹⁵ PAM, fond Gregorec, pismo Josipa Žičkarja, 1. 3. 1885.

⁹¹⁶ Prim. SP, 13. 5., 16. 5., 23. 5. 1885.

⁹¹⁷ SP, 20. 5. 1885; prim. StLA, fond Statth. Präs., fasc. 22RR-1555/1885 liegt bei 22RR-528/1885.

⁹¹⁸ MZ, 15. 5. 1885.

⁹¹⁹ Prim. SGp, 14. 5., 21. 5., 28. 5. 1885.

⁹²⁰ DW, 31. 5. 1885.

⁹²¹ Prim. Melik, Volitve, str. 393-394.

⁹²² Prim. Aussererjev in Foreggerjev program v: Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 117-119.

⁹²³ Prim. za Brežice v: DW, 10. 5. 1885; za Konjice v: DW, 14. 5. 1885; za Laško v: DW, 17. 5. 1885.

⁹²⁴ SGp, 4. 6. 1885; SN, 30. 5. 1885; SP, 30. 5., 3. 6. 1885.

je na shodu graškega Nemškega društva dodatno orisoval stanje na Spodnjem Štajerskem in primerjal trenutno državnozbornsko situacijo ter menil, da Nemci raje poginejo, kot da bi se dali tlačiti Slovanom na državni ravni.⁹²⁵ Nacionalna mržnja je sredi 80-tih let postajala vedno hujša in se jasno kazala pred tako pomembnim političnim dogodkom, kot so bile volitve v državni zbor. Medtem ko je bila izvolitev mariborskega kandidata skoraj brezupna, pa je glede Celja, ki so mu Slovenci posvetili več pozornosti, obstajala določena mera optimizma. Ko je po volitvah slovenska stranka sicer ostala brez poslancev mestne kurije, je časopisje ugotavljalo, da v Mariboru ni bilo možnosti, medtem ko je Foregger zmagal predvsem zaradi celjskih, brežiških, vitanjskih in kozjanskih nemških volivcev, Jerman pa v Sevnici, Gornjem Gradu, Ljubnem, Šmarju in Mozirju. Toda število mestnih glasov je odločilo v korist nemškega kandidata.⁹²⁶ Vendar pa slovensko časopisje ob slovanško-konservativni zmagi in večini v državnem zboru ni skrivalo navdušenja kljub nemškoliberalnemu prepričljivemu uspehu v mariborski in celjski mestni kuriji,⁹²⁷ še bolj pa potem, ko je analiziralo uspehe liberalcev od prejšnjih deželno- in državnozbornskih volitev. Ugotavljalo je znaten upad nemškoliberalnih glasov in krepitev slovenskih v spodnještajerski kmečki kuriji⁹²⁸ ter izražalo zadovoljstvo, čeprav so liberalci »slavili« dodaten mandat, ki so ga osvojili v judenburški kmečki kuriji.⁹²⁹

Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru 1885–1891⁹³⁰

Maribor	baron Hermann Gödel-Lannoy 195 glasov , Josef Schmiderer 113 glasov
Celje	Božidar Raič 353 glasov (Raič umrl junija leta 1886, Lavoslav Gregorec avgusta leta 1886 341 glasov)
Ptuj	Miha Vošnjak 272 glasov , J. Stadler 50 glasov

⁹²⁵ DW, 24. 5. 1885.

⁹²⁶ SGp, 11. 6. 1885, prim. Melik, Volitve, str. 387.

⁹²⁷ MZ, 5. 6., 7. 6. 1885.

⁹²⁸ SP, 6. 6. 1885.

⁹²⁹ DW, 4. 6. 1885.

⁹³⁰ Melik, Volitve, str. 393–394.

Politične razmere v Avstriji 1885–1891

Po državnozbornih volitvah leta 1885 je prišlo do spremembe političnih sil v državnem zboru. Volilna reforma iz leta 1882, ki je znižala volilni cenzus, je na volišča poslala nove volivce iz nižjih slojev (petakarje). Volitve so tako pomenile več federalističnih in konservativnih poslancev,⁹³¹ a kljub vsemu pretresle liberalce manj, kot je bilo pričakovati.⁹³² Toda glasovanje novih 400.000 volivcev, ki so v glavnem volili protoliberalno,⁹³³ je povzročilo novo razmerje političnih skupin v parlamentu. Levica, ki je lahko imela največ 159 mandatov, je ostala v opoziciji, desnica je zaradi volilne reforme lahko računala (skupaj z ministrom za trgovino Pino) s 188 mandati⁹³⁴ in imela šibko večino v poslanski zbornici.⁹³⁵ Jedro desnice so še vedno sestavljali Poljski, Češki in Hohenwartov klub kot Klub desnega centra. Češki klub je skupaj s konservativnimi veleposestniki štel 67 čeških poslancev, Poljski klub 57 poljskih in 4 rutenske poslancev ter Hohenwartov klub 59 poslancev. Vlado je podpiralo še sedem katoliških italijanskih poslancev s Tirolske, ki so se povezali v Tridentinski klub. Potencialni zaveznik koalicije je še naprej ostajal Coroninijev klub, ki je imel 17 poslancev.⁹³⁶

Taaffejev program, ki je temeljil na enakopravnosti avstrijskih narodov in jezikovnem vprašanju, je ostal rdeča nit njegove politike tudi v bodoče, čeprav ni z majhnimi koncesijami nikogar popolnoma zadovoljil. Slovenski narod je ostro napadel vlado, ko je ocenjeval stanje na Slovenskem sredi leta 1886. »Z velikimi nadami pozdravljali smo ministerstvo Taaffejevo ob njega nastopu, misleč, da se bode uživotvorila vsaj jedna ali druga naših preskromnih zahtev, da se nam bodo pod novo vlado zagotovili pogoji našemu narodnemu obstanku. Mi s svoje strani smo v ta namen vse storili, kar je bilo v naši moči, // narod slovenski pa je ostal na istem stališči, v istem neugodnem položaji, kjer je bil 1879 leta, deloma se mu je stanje celo shujšalo.«⁹³⁷ Spor med liberalci in Čehi se je nadaljeval. Poljaki so zahtevali neodvisnost svoje deželne uprave.⁹³⁸ Oboji nad doseženim niso mogli biti povsem zadovoljni. »Ako motrimo, kaj je sedanja vlada storila mej Slovani v pomirjenje, tedaj vidimo, da v zadoščenje narodnih zahtev, ubogo malo.« Še posebej na Slovenskem, kjer se je »našim sodiščem kopiralo nekaj starih naredeb, naj se 'nach Möglichkeit' uraduje slovensko«.⁹³⁹ Nezadovoljstvo se je še nadaljevalo in stopnjevalo, češ da se »v tem času niso spolnile niti najpohlevniše naše nadeje, ker ni skoro pri nobenej, še tako ugodnej priliki dejansko uresničila se narodna jednakopravnost,

⁹³¹ Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 78.

⁹³² Beller, Franz Joseph, str. 107; prim. Judson, *Exclusive Revolutionaries*, str. 241–242.

⁹³³ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 171; Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, str. 78.

⁹³⁴ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 171–172; Höbelt, *Parteien und Fraktionen*, str. 938.

⁹³⁵ Melik, *Slovenska politika v Taaffejevi dobi*, str. 522.

⁹³⁶ Cvirn, *Razvoj ustavnosti*, str. 172; Höbelt, *Parteien und Fraktionen*, str. 938–939; prim. Rumpler, *Parlament und Regierung*, str. 786.

⁹³⁷ SN, 28. 5. 1886.

⁹³⁸ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 175–178.

⁹³⁹ SN, 29. 7. 1886.

fundamentalna točka vladnega programa, zavoljo katerega so zastopniki slovenskega naroda stopili v sedanjo državno-zborsko desnico ter bili doslej vztrajna podpora Taaffejevega kabineta.⁹⁴⁰

Do leta 1886 je kabinet ostal enoten. Tedaj je prišlo do zamenjave »naučnega« ministra s Paulom Gautschem Frankenthurnom, dvakrat v istem letu pa je do menjave prišlo na ministrstvu za trgovino. Najprej ga je marca leta 1886 prevzel ministrstvo Karl Pusswald, junija pa Oliver Bacquehem. Konec leta 1888 je z mesta pravosodnega ministra odstopil Pražák in opravljal delo ministra brez listnice, namesto njega pa je bil imenovan Friedrich Schönborn. Kot minister brez listnice je istega leta Filip Zaleski zamenjal Ziemiałkowskega.⁹⁴¹ Številne menjave ministrov so povzročile nezadovoljstvo koalicije z vlado, Taaffe pa je bil prisiljen izjaviti, da je njegova vlada uradniška vlada v službi krone.⁹⁴²

Ko je sredi leta 1886 zaradi obnove carine na petrolej z Ogrsko državni zbor zašel v krizo zaradi nasprotovanja Poljakov, ki da »nečejo za dolga leta uničiti najznatniši svoj obrt«, slovensko časopisje nikakor ni bilo navdušeno, ko je sprva menilo, da padec Taaffejeve vlade ne bi prinesel nič dobrega. Predlog poslanca Eduarda Suessa, češ da je potrebno za Ogrsko uvesti strožjo tarifo, namesto da uživa določene olajšave oziroma da uvaža predelan petrolej po tarifi za surovega, ni naletel na plodna tla pri ministrskem predsedniku in finančnem ministru Dunajevskem, ko je predložil za čisti petrolej 12 goldinarjev kot poprej, za ostalo pa 11 goldinarjev in 25 krajcarjev carine. Ogrska, ki je na račun prejšnje nagodbe pridobila precej sredstev, na predlog ni pristala. Kriza, ki je nakazovala šibko vladno državnozbornsko zaslombo, je slovensko časopisje privedla do točke, ko je ugotavljalo, da je Taaffejeva vlada konec koncev vseeno zamenljiva,⁹⁴³ nezadovoljstvo s položajem slovenskih poslancev v vladi pa je pripeljalo do resolucije ptujskega političnega društva Pozor, češ da naj slovenski poslanci izstopijo iz Hohenwartovega kluba, ker da je »vse posedanje naših slovenskih poslancev v Hohenwartovem klubu zastoj«.⁹⁴⁴ Kljub temu se monarhija ni ujela v trenutno krizo, pač pa je po poljskem predlogu sprejela carino na surov petrolej, ki je znašala 2 goldinarja, s čimer se je strinjala tudi Budimpešta.⁹⁴⁵ Toda napeta situacija je zgolj nakazovala nestrinjanje obeh polovic monarhije s ponovno obnovo nagodbe.⁹⁴⁶

Razdrobljeno nemško opozicijo je Taaffe po volitvah zatrl pri vsakem poskusu kritike vlade.⁹⁴⁷ Po letu 1886 so Nemci bojkotirali češki deželni zbor, njihov izstop pa je povzročil dominantno vlogo Čehov, ki so položaj izkoriščali v svoj prid. Nacionalna ideja se je v Taaffejevi dobi pokazala tudi kot rušilna ideja, ki je prišla

⁹⁴⁰ SN, 24. 9. 1886.

⁹⁴¹ Prim. Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 14.

⁹⁴² Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 174; Skottsborg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 80.

⁹⁴³ SN, 2. 6., 5. 6. 1886.

⁹⁴⁴ SGp, 13. 5., 20. 5. 1886; prim. SP, 12. 5. 1886.

⁹⁴⁵ SGp, 10. 6. 1886.

⁹⁴⁶ Prim. Menger, Zur politischen Lage, str. 22; Gustav Kolmer, Parlament und Verfassung in Österreich, 4 (1885–1891), Akademische Druck, Graz, 1978, str. 88–99.

⁹⁴⁷ Skottsborg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 79.

najbolj do izraza prav na Češkem. Potem ko je koalicija podpirala vlado le še pri predlogih, ki so zadevali krepitev položaja Cislitvanije v monarhiji (podaljšanje pogodbe z Ogrsko leta 1887, sprejem obrambnega zakona leta 1888, socialna zakonodaja leta 1889),⁹⁴⁸ je nezadovoljstvo z vlado raslo. Zaradi odpora do pobiranja »drobtinic« z vladne mize je od srede leta 1887 do začetka leta 1888 sedem mladočeških poslancev (na čelu s Tilšerjem, Engelom in Grégrom) izstopilo iz Češkega kluba. Povezali so se v Neodvisni češki klub in začeli z ostrimi kritikami vlade. Na Češkem so poželi velike uspehe. Leta 1889 so po deželnozborskih volitvah mladočehi potolkli staročehe in prevzeli pobudo v češkem deželnem zboru.⁹⁴⁹

Situacija je po jezikovnih naredbah postajala vse resnejša in od vlade zahtevala veliko pozornost. Že konec leta 1887 je poskušal češki deželni glavar Georg Lobkowitz z vodjo čeških Nemcev Franzem Schmeykalom doseči sporazum, vendar so nemške zahteve presegle njegova pooblastila, ker so hoteli ureditev jezikovnega vprašanja in priznanje nemščine kot državnega jezika. Zahtevali so ukinitvev jezikovnih naredb, nacionalno in administrativno ločitev deželnega šolskega sveta ter sveta za kmetijstvo kot tudi ustanovitev nemškega senata na praškem višjem deželnem sodišču. Pred deželnozborskimi volitvami je tako prišlo do pogajanj med Čehi in ustavoverci. Taaffeju je ta politika sicer šla na roko, a je poskus spodletel. Naslednji sporazumni predlog je po volitvah sprožil knez Josef Schönburg, do katerega pa so bili Nemci nezaupljivi. Ko je prišlo konec leta 1889 do vnovičnih razgovorov glede ureditve češkega vprašanja, je Ernst Plener še enkrat postavil proti mladočeškim državnopravnim aspiracijam nemške zahteve, ki so zajemale nacionalno razmejitev sodnih in upravnih okrajev, višjega deželnega sodišča, deželnega sveta za kmetijstvo in deželnega šolskega sveta.⁹⁵⁰

Ko se je Taaffe pričel v spremenjeni politični situaciji ozirati po novih zavetnikih, nemškoliberalna vlada pa je bila takorekoč predmet številnih gostilniških in resnejših polemik, so se staročehi, ki so se zaradi poraza na državnozborskih volitvah nekoliko omehčali, januarja leta 1890 sporazumeli z Združeno nemško levico glede ureditve jezikovnega vprašanja v dunajskih punktacijah.⁹⁵¹ Te so bile pisane predvsem na kožo Nemcem, čeprav »so se nadejali, da jo bode vlada takoj zavrnila še bolj na levo stran. Mislili so, da bode prva posledica konferenc, da grof Falkenhayn, baron Pražák in pl. Dunajewski se umaknejo možem njih prepričanja. Bili so tako rekoč trdno preverjeni, da ne bode minol mesec, da bodo Plener, Scharschmid, in še par družih njih pristašev sedeli v ministerstvu in po nemško-liberalnem receptu osrečevali avstrijske narode,«⁹⁵² je pisal Slovenski narod. Po konferenci naj bi tako

⁹⁴⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 174-175; Rumpler, Parlament und Regierung, str. 794-796.

⁹⁴⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 175-176; Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 570-571.

⁹⁵⁰ Beck, Die Persönlichkeit, str. 193-196; prim. Rumpler, Parlament und Regierung, str. 808-812; Char-matz, Österreichs innere Geschichte, str. 64-66.

⁹⁵¹ Več o tem glej Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 176; Kolmer, Parlament und Verfassung, 4, str. 392-416; prim. Skedl, Der politische Nachlass, str. 468-478; prim. Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 573-586; Skottsberg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 81; Char-matz, Österreichs innere Geschichte, str. 67; Taylor, Habsburška monarhija, str. 184-186.

⁹⁵² SN, 21. 2. 1890.

bila ozemlja sodišč razdeljena po etničnih mejah, višje deželno sodišče in deželna sveta za šolstvo ter za kmetijstvo razdeljeni v nacionalne sekcije, v deželnem zboru pa bi se naj ustanovili dve nacionalni kuriji s pravico veta za nacionalna vprašanja. Sporazum je propadel zaradi nasprotovanja mladočehov, izvedli so le delitev višjega deželnega sodišča v dve sekciji in delitev obeh deželnih svetov. Mladočehi so že od leta 1887 delovali v opoziciji in bili rusofilsko usmerjeni, ker je vlada odklanjala nove češke nacionalne zahteve. Po privolitvi staročehov na dunajske punktacije so mladočehi skupaj z Nemškonacionalnim združenjem temu nasprotovali, kar je samo razgrela nacionalne strasti na Češkem.⁹⁵³

Pod tem vplivom je Taaffe konec januarja leta 1891 razpustil parlament in razpisal nove volitve. Z obilno agitacijo in volilno propagando so mladočehi na volitvah premagali staročeha ter preprečili izvedbo punktacij.⁹⁵⁴ Kljub temu, da se je mladočeški voditelj Eduard Grégr leta 1891 v državnem zboru javno izpostavil v protiavtstrijskem smislu, vsi niso delili njegovega mnenja. Tomáš Garrigue Masaryk se je postavil za Avstrijo, ker se je bal močne Nemčije, Rusiji pa ni zaupal. Kljub temu ni bil centralist, bil je nasprotnik germanizacije, trozveze, predvsem pa je videl največji problem avstrijske politike v okupaciji Bosne in Hercegovine. Tudi Karel Kramář je verjel v Avstrijo in bil prepričan, da je njen obstoj v interesu avstrijskih Slovanov.⁹⁵⁵

Taaffe se je v tem času pričel približevati liberalcem, ki so kazali željo po ponovnem vplivu.⁹⁵⁶ »Mislili so, da je sedaj prišel čas, da se Čehom in drugim Slovanom odvzame vse, kar so dosegli njih voditelji po hudi borbi zadnjih deset let. Posebno so bili preverjeni, da se bode sedaj naredil konec daljšemu razvoju slovanskega šolstva na Češkem, Moravskem in po Slovenskem.«⁹⁵⁷ Desnica, ki je zavzela ostro stališče do leve, je bila ob podpori nemških radikalcev in krščanskih socialcev slednji nemočna. Taaffe je sicer poudarjal, da je s svojo politiko sporazuma in sprave pritegnil konservativce in nacionalne stranke. Po drugi strani pa je z uradništvom in vladnim kabinetom stremel k liberalni usmeritvi. Želja konservativcev po konfesionalni šoli sploh ni več prišla na dnevni red.⁹⁵⁸

V drugi polovici 80-tih let je Taaffejev socialni program⁹⁵⁹ doživel še večji razmah. Zakona o nezgodnem in bolniškem zavarovanju sta bila realizirana. V parlamentu sta bila predložena v začetku leta 1886, po razpravah in po cesarjevi sankciji konec leta 1887 oziroma aprila leta 1888 pa prišla do polne veljave sredi leta 1889.⁹⁶⁰ Ostale zakonske odredbe so se dotikale raznih olajšav za delavstvo in

⁹⁵³ Höbelt, *Parteien und Fraktionen*, str. 942; prim. Andrej Pančur, *Nacionalni spori*, v: Slovenska novejša zgodovina 1, str. 36.

⁹⁵⁴ Prim. Garver, *The Young Czech party 1874–1901*, str. 146–163.

⁹⁵⁵ Zwitter, *Nacionalni problemi*, str. 168; 172; Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 196–204.

⁹⁵⁶ Prim. Okey, *The Habsburg Monarchy*, str. 273; Jan Havranek, *The development of Czech nationalism*, v: *Austrian History Yearbook*, 1967/2, str. 253.

⁹⁵⁷ SN, 21. 2. 1890.

⁹⁵⁸ Beck, *Die Persönlichkeit*, str. 207–208.

⁹⁵⁹ Več o tem glej Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 4, str. 331–352.

⁹⁶⁰ Knarr, *Das Ministerium*, str. 62–73; prim. Sutter, Bruckmüller, *Der Reichsrat*, str. 91; Kann, *Geschichte des Habsburgerreiches*, str. 386; Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 57; Kresal, *Socialna*

kmečko prebivalstvo, kjer je minister Falkenhayn leta 1886 prodril z zakonom o ureditvi dedovanja posesti, ki je bil po nasprotovanjih liberalcev uveljavljen šele leta 1889.⁹⁶¹ Na področju obrti so precejšnjo vlogo odigrali krščanski socialci, ki so bili v duhu antiliberalizma in antisemitizma glavni podporniki reform.⁹⁶² Toda socialna zakonodaja druge polovice 80-tih let je vključevala v svoje »okrilje« vse premalo delavstva.⁹⁶³

Ko se je proti koncu 80-tih let krepila krščanskosocialna stranka, je pod njeno okrilje stopalo malomeščanstvo in obrtništvo, ki je bilo pod vodstvom Karla Luegerja izrazilo antisemitsko naravnano. Ob svoji katoliški in cesarju zvesti drži so se distancirali od Schönererjevih nemških nacionalcev. Prav njihovo pogosto nastopanje in njihov antisemitizem je bil vzrok za to, da so dobili simpatizerje tudi med plemstvom in povzročili, da so se nemški konservativci vedno bolj drobili in se kasneje združili z njimi.⁹⁶⁴ K razširitvi idej krščanskih socialcev so še posebej prispevali katoliški dnevi. Po prvem leta 1877, ki se je ostro postavil proti »krvavemu« liberalizmu, je bil sklican leta 1889 na Dunaju drugi katoliški shod, ko je bil liberalizem že potisnjen v ozadje, krščanski socialci pa so bili v vzponu. Program je bil seveda katoliško naravnano. Pod predsedstvom Karla Vogelsanga se je konstituiralo več sekcij glede delavstva, kjer je bila najvažnejša socialna komponenta s poudarkom nedeljskega in prazničnega počitka ter socialnopolitične usmeritve. Shod je pomenil osnovo za program krščanskih socialcev⁹⁶⁵ in usmeril dotedanje socialnopolitično delo. Širša socialna dejavnost katoliških krogov je dobila polet, kar je vzpodbudilo papeža Leona XIII., da je v *Rerum Novarum* predstavil svoje stališče o socialnem vprašanju in postavil mejnik v razvoju krščanskosocialnih idej. S tem so avstrijski krščanski socialci dobili svojega zaveznika. Na tretjem katoliškem shodu v Linzu avgusta leta 1892 so se smernice papeževe enciklike že jasno pokazale. Govorilo se je o poprejšnjih krščanskosocialnih zahtevah kot tudi o množičnem ustanavljanju katoliških delavskih društev in delavskega izobraževanja ter splošnih delavskih bivanjskih in življenjskih pogojih. Tretji katoliški shod je presegel vladno politiko socialnih reform in težil k aktivnejši udeležbi delavstva v realni politiki.⁹⁶⁶

Po kongresu v Hainfeldu⁹⁶⁷ so leta 1889 aktivneje stopili na sceno še socialdemokrati. Shod je pomenil združitev češkega in avstrijskega delavskega gibanja ter

---

politika, str. 99.

⁹⁶¹ Prim. Charmatz, *Österreichs innere Geschichte*, str. 53.

⁹⁶² Knarr, *Das Ministerium*, str. 74–78.

⁹⁶³ Bruckmüller, *Sozialgeschichte*, str. 433.

⁹⁶⁴ Prim. Kann, *Geschichte des Habsburgerreiches*, str. 392–393.

⁹⁶⁵ Več o tem glej Ernst Bruckmüller, *Razvoj krščanskih socialcev v Avstriji do prve svetovne vojne*, v: *Krekov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba, Celje, 1992*, str. 131–146; prim. Walter Lukan, *Die christlichsoziale Arbeiterorganisation bei den Slowenen. Von den Anfängen bis zum Zarfall der Habsburgermonarchie*, v: *Beiträge zur Geschichte und Kultur Südosteuropas* (Redaktion Walter Lukan in Zusammenarbeit mit Andreas Gottsmann), *Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien, 1989*, str. 170–199.

⁹⁶⁶ Knarr, *Das Ministerium*, str. 87–93.

⁹⁶⁷ Prim. Franc Rozman, *Hainfeldski kongres*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899*, str. 89–90.

Novo poslopje dunajskega državnega zbora (gradili so ga med leti 1874-1883), ki je leta 1883 zamenjalo dotedanjo parlamentarno stavbo (Schmerlingstheater)

vodil k enotnemu nastopu.⁹⁶⁸ Do njih je bil Taaffe precej skeptičen, ker je videl v njihovi politiki revolucionarne tendence. Z razvojem industrije se je delavski stan večal, z njim pa je rasla tudi socialdemokratska stranka. Nemiri na Dunaju in drugje so privedli do izrednih razmer, zato se je marsikdo bal, da bi lahko te politične akcije predstavljale prvi korak k absolutističnemu političnemu sistemu.⁹⁶⁹ Kongres je postavil smernice socialdemokratske stranke in političnih pravic delavstva, načela delavske zaščite, socialnih reform, podpornih in gospodarskih organizacij, tiska kot tudi ljudskih šol. Shod je pomenil združitev socialdemokracije v Avstriji.⁹⁷⁰

Potem ko je oblast zaplenila Adlerjev časopis Gleichheit zaradi člankov glede dunajskih nemirov in urednika za štiri mesece poslala v ječo, je pričel izhajati Arbeiter-Zeitung. Ko so po volitvah leta 1891 prišli prvi poslanci socialdemokracije v parlament, se je socialdemokracija mogla zmeraj bolj prosto in legalno gibati. Po strankinih dnevih konec junija leta 1891 na Dunaju so svoje zahteve okrepili. Na tretjem strankinem dnevu konec maja leta 1892 so potrdili program, ki so ga zastavili že v Hainfeldu. Ko se je Viktor Adler z referatom o zakonodaji o delavskem varstvu avgusta leta 1892 udeležil zasedanja socialdemokracije v Bruslju, je s tem želel poudariti, da je avstrijska socialdemokracija s programsko zastavljeno socialno

⁹⁶⁸ Prim. Kann, Das Nationalitätenproblem, str. 105.

⁹⁶⁹ Beck, Die Persönlichkeit, str. 180-181.

⁹⁷⁰ Knarr, Das Ministerium, str. 80-81.

zakonodajo v vrhu. S tem je tudi Taaffejeva vladna socialna politika dobila nekakšno priznanje.⁹⁷¹

Konec 80-tih let so tudi nemški konservativci pričeli z novo etapo svojih aspiracij. Potem ko so si prizadevali predvsem zrušiti prejšnjo liberalno šolsko zakonodajo, doseči konfesionalno šolstvo in omejiti svobodo zakonske zveze, so leta 1888 ponovno okrepili svoje zahteve. Vlada je njihovim zahtevam delno ugodila in sprejela novelo zakona o osnovnem šolstvu, ki je predvidevala predvsem večjo vlogo verskega pouka. Konservativcem, ki so želeli predvsem odtegniti šolstvo nadzoru deželnih zborov, se je zdela novela prav smešna. Liberalci so vzeli potezo kot korak nazaj, medtem ko so avtonomisti menili, da je deželnim zborom ostalo še zmeraj preveč kompetenc. Med konservativci je vladalo negativno razpoloženje do vlade, ki je privedlo do krize znotraj železnega obroča. To so prekinile šele govorice, češ da se Taaffe nagiba k liberalcem.⁹⁷²

---

⁹⁷¹ Prav tam, str. 101–105.

⁹⁷² Beck, Die Persönlichkeit, str. 188.

Spodnještajerski poslanci v državnem zboru 1885–1891

Slovenci so po volitvah ponovno vstopili v Hohenwartov klub (iz njega je kmalu izstopil le baron Gödel-Lannoy, užaljen, ker ni bil ponovno izvoljen za podpredsednika poslanske zbornice in v železniški odbor, ki mu je v prejšnji sesiji predsedoval), čeprav so Miha Vošnjak, Božidar Raič in istrski poslanec Vitezić zagovarjali idejo oblikovanja posebnega južnoslovanskega kluba.⁹⁷³ Kljub temu niso bili zadovoljni ne s Hohenwartom ne s Taaffejem. Ko sta sredi marca leta 1886 Raič in Vošnjak pretresala minulo državnozbornsko obdobje, nad njim nista bila preveč navdušena. Raič je ugotavljal, da so občine na Spodnjem Štajerskem še zmeraj prejemale dopise v nemščini, redkeje v slovenščini, na šolskem področju pa da se praktično ni spremenilo prav nič v prid slovenskega jezika. Pozval je vlado, naj že končno uvede paralelke tudi na spodnještajerskih gimnazijah po vzoru kranjskih.⁹⁷⁴ Na mariborski gimnaziji naj bi ravnatelj slovenskim dijakom, ki so se vpisali kot Nemci, obljubljal dve do tri ure pouka na teden manj, je trdil poslanec, medtem ko se je na mariborskem učiteljišču, ki bi moralo biti popolnoma slovensko, poučeval v nemščini ob drugih predmetih celo verouk. Ker sta resoluciji Josipa Vošnjaka ostali še vedno na papirju, spodnještajerski Slovenci pa, ki bi po številu prebivalcev morali imeti dva zastopnika v deželnem odboru, niso imeli nobenega, je interpeliral vlado, naj uvede slovenščino kot učni jezik na gimnazije in učiteljišče ter v vse razrede ljudskih šol, na novo pa naj razpiše »vse učiteljske službe, ki so do sedaj nameščene brezpostavno in brez razpisa«.⁹⁷⁵

Miha Vošnjak je namenil več pozornosti gospodarskemu vprašanju. Zaradi vedno višjih davkov je bilo najbolj na udaru kmečko prebivalstvo, ki da mu je vlada skušala pomagati zgolj z zakonom o oderuhih. Motilo ga je dejstvo, da vlada ni poskrbela za znižanje davkov, da ni sprejela dokončnega zakona o dedovanju, kar je povzročalo razkosavanje posestev in siljenje podeželskega prebivalstva v proletariat ter posledično predstavljalo nevarnost za izbruh socialnih nemirov. Ker je slabo materialno in finančno stanje preprečevalo podeželskemu prebivalstvu, da bi aktivno sodelovalo na političnem prizorišču in prispevalo k dvigu slovenske nacionalne zavesti ter slovenske narodno-gospodarske emancipacije, ljudske šole pa zaradi nemških srednjih šol niso temeljile na poučevanju v slovenskem jeziku (k temu da so pripomogli šolski nadzorniki, ki da so bili »agenti nemškega schulvereina«), Vošnjaka položaj na Spodnjem Štajerskem kljub »narodni« duhovščini, ki jo je nemško časopisje obtoževalo energičnega nasprotovanja nemštvu,⁹⁷⁶ nikakor ni navduševal. O slovenskih paralelkah na spodnještajerskih gimnazijah ni bilo ne duha ne sluha, uradniki so bili po večini nevešči slovenščine, tudi na sodiščih so po začetnih uspehih glede slovenščine spet v večji meri izdajali nemške dopise. Celjsko

⁹⁷³ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 270; Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 93.

⁹⁷⁴ SGp, 25. 3., 8. 4. 1886; SN, 23. 3., 24. 3. 1886; SP, 24. 3. 1886; S, 26. 3. 1886.

⁹⁷⁵ SGp, 15. 4., 22. 4., 29. 4. 1886; SN, 26. 3. 1886; SP, 27. 3. 1886; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 31. Sitzung der X. Session am 19. März 1886, str. 1005–1011.

⁹⁷⁶ Prim. DW, 27. 5. 1886.

Südsteirische Post.

Verantwortlicher Hr. Redacteur: Alois Schöberl, in Wien, am Graben No. 11. Die Expedition ist bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11.

Erscheint jeden Mittwoch und Samstag.

Redaktion und Administration: Marburg, Körntnerstraße 5.

Postamt-Nummer 4 Nr. 100. Bei wöchentlichen Abnahme wird die Abnahme-Preise in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11.

Nr. 4.

Marburg, Mittwoch den 13. Jänner 1886.

VI. Jahrgang.

Original-Telegramme.

Wien, 13. Jänner. Eine Gentilissime der k.k. Hofkammer hat die k.k. Hofkammer in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11.

Wien, 13. Jänner. Die Regierung will den Vertriebsvertrag so lange verlängern, bis die k.k. Hofkammer in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11.

Wien, 13. Jänner. Das Organ Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11, bei jeder Post- und Zeitungsveranstaltung in Wien, am Graben No. 11.

Das Giller-Gymnasium.

Endlich, endlich ein ernstes Wort von Seite eines Regierungsdirektors an die auf mit Functionären verschleierte Art gar nicht facillie Partei in G. Die Antwort unseres Statthalters in der Landtags-Sitzung am 8. d. M. auf die von Heberreiter und auch Unwahrscheinlicher Frage die Interpellation des Giller-Direktors Dr. Redermann in Angelegenheit des Giller-Gymnasiums kann als ein solches ernstes Wort angesehen werden, denn diese Spitze überhaupt nicht zurückzuführen erlaubt sein sollte auf eine Anregung des neuen Unterrichtsministers G. Sei es das eine oder das andere, hat Hr. General Baron B. es auf eigene Initiative den richtigen Ton zur Beantwortung der Interpellation ge-

funden, oder wurde ihm die Directioe hingu von der obersten Unterrichtsleitung gegeben — für uns erscheint dies einerlei; genug daran, daß doch einmal von Seite der Regierung die wahren Ursachen der von Seite der „Deutschen Wacht“ so groß dargestellten Unzufriedenheit an der gebührenden Verwendung ent- deckt und öffentlich bloßgelegt wurden.

Indem wir weiter unten sowohl die von Dr. Redermann verlesene Interpellation, als auch die aus dem „Steiger“ gegebene Antwort des Statthalters wörtlich genau wieder geben, glauben wir nur noch bemängelt zu sein, unseren geehrten Lesern auf einzelne Stellen dieser zwei Functionen besonders hinzuweisen.

Dr. Redermann sagt: „Das Besitzen des deutschen k. k. Gymnasiums in G. ...“ Wir betrachteten bis nun dieses Gymnasium fast nur als ein k. k. Gymnasium, bestimmt für alle Bewohner Untersteiermarks. Wenn jedoch die Giller deutschen Herren nicht dieser Ansicht waren, oder sind, dann freilich erklärt sich ihr Vorgehen in dieser Angelegenheit. Die Stadt G. selbst, es fürchte sich, daß das Gymnasium „airraquiert“ werde und dann schließlich gar „slovenisiert“. Daß dieses Gymnasium unraquiert werde, das heißt, daß an demselben nebst der Befassung aller jetzt bestehenden Classen auch slovenische Parallelclassen activirt werden müssen, darüber brauchen sich die Herren Glantschnigg u. tuii quasi nicht den Kopf zu zerbrechen, denn dies muß geschehen, früher oder später, wenn es in Österreich überhaupt von einer nationalen Gleichberechtigung zu sprechen erlaubt sein soll. Unsere Partei wird das Verlangen, „Gleiche Kosten — gleiche Rechte“ consequent hochhalten und dies muß zum Siege führen! Von einer Slo-

venisierung der Anstalt aber, d. h. der Umwandlung des Gymnasiums in ein solches mit slovenischer Unterrichtspraxis, braucht wohl kein normal denkender Mensch und sind solche Schreckensfälle als Postulata-Maßnahme und abschließliche Interpellation gewisser altparteilicher Vertreter betrachtet.

Die Interpellation sagt ferner: „Es ist hohe Zeit, daß die Anstalt wieder eine Stätte der Aufzucht und Erziehung werde.“ Also betrachtet die Giller Classe das dortige Gymnasium wirklich nur als ein Germanisations-Institut! Wir halten den Ausruf für einen höchst, wir glauben, daß die Anstalt überhaupt eine Stätte von Bildung und Erziehung sein soll, weil wir eben auf jeder in Untersteiermark neben 10%, deutscher, auch 90%, slovenischer Bevölkerung zählen!

Daß die Antwort des Statthalters be- trifft, so wollen wir vorerst hervorheben, daß er zu oberst seiner Ausführungen den schädlichen Einfluß der Presse (samm wohl nur die Localpresse, i. e. die „Deutsche Wacht“ gemeint) hervorhebt, also ein Moment, welches wir in unserem Blatte jetzt schon besonders betonten. Andererseits ist auch die Anführung der Thatfache, daß die Interpellation des slovenischen Abgeordneten mit dem deutschen und lateinischen von früheren Gymnasialdirectoren S. w. o. d. a. eingeführt wurde, also von einem Manne, welcher mit G. und G. der deutschliberalen Partei er- geben war. Ein bemerkenswerthe ist aber bei Anlaß, daß der Statthalter die an ihn gestellten zwei Fragen gar nicht beantwortete, wohl aber stellt er der Stadt G. die angenehme Perspektive, daß das Staatsgymnasium von dort weitertransferirt werden würde, wenn diese Herren nicht aufstehen wollten!

Mariborski nemško pisani slovenski list
(izhajal med leti 1881-1900 in kot Südsteirische Presse do leta 1905)

protino sodišče svoje politike prav tako ni spremenilo.⁹⁷⁷ Potem ko je že pred leti o njegovih nepravilnostih pisal Dečko, čes da živi v njegovem delokrogu 80 % Slovencev in 20 % Nemcev, glede porotnikov pa je ravno obratno, je Vošnjak konstatiral, da je stanje še vedno enako. Tako ni bilo čudno, da so bile tožbe proti Sudsteirische Post in njenim urednikom uspešne, medtem ko je časniki Deutsche Wacht ostal po pritožbah slovenske stranke zmeraj nedolžen. Tudi Miha Vošnjak je navajal svojo tožbo proti Eduardu Glantschnigg,⁹⁷⁸ ki jo je raje opustil, ko je uvidel, da zaradi sestave porote ne more uspeti. Govor je zaključil s ponovnim pozivom vladi, naj že uresniči svoje obljube iz leta 1879.⁹⁷⁹ Spodnještajersko nemško časopisje je njegove

⁹⁷⁷ Prim. SP, 24. 4. 1886.

⁹⁷⁸ Glantschnigg naj bi ga na shodu Nemskega društva v Celju jeseni leta 1885 obtožil, čes da je hujskal kmete ob južni železnici, da naj povzročajo škandale v primerih, če uradniki južne železnice ne obvladajo slovensko. SGp, 15. 4. 1886.

⁹⁷⁹ Prim. SGp, 15. 4. 1886; SN, 27. 3., 29. 3., 30. 3. 1886; SP, 27. 3., 31. 3. 1886; S, 27. 3., 29. 3., 30. 3. 1886.

besede seveda tolmačilo po svoje in mu oporekalo nemški pritisk na Spodnjem Štajerskem, češ da ne držijo trditve o agentih in o mizernem položaju Slovencev v deželi. Obtožilo ga je, da je denunciator, ki da želi s slovenskim političnim fanatizmom zgolj rovariti proti »urejenim« spodnještajerskim razmeram.⁹⁸⁰

Vošnjakova kritika uradniškega aparata je predramila tudi slovensko časopisje, ki se je ostro zavzelo za spremembe. Potem ko je graški nemški liberalni poslanec Julius Derschatta v državnem zboru zavzel stališče, da so nemški spodnještajerski uradniki zatirani in branil »vodilni« položaj nemškega jezika v deželi⁹⁸¹ (očitno mu je šlo v nos slovensko uradovanje), je Slovenski narod zahteval ostrejšje pogoje glede nameščanja novih uradnikov na Spodnjem Štajerskem in na Slovenskem. Na slovenskih in jezikovno mešanih območjih naj bi uradnik tako dokazal znanje slovenščine s spričevalom ali pred strokovno komisijo, ki bi se sestala v Ljubljani, sestavljali pa bi jo deželni šolski nadzornik in trije srednješolski profesorji. Uradniki brez opravljene izpita tako ne bi imeli možnosti za zaposlitev, je sklenil Slovenski narod.⁹⁸²

Na drugi strani pa se je slovenska politika soočila z izgubo poslanca. Raičeva smrt v začetku junija leta 1886⁹⁸³ ni pomenila nič dobrega. Ravno nasprotno. Poslanec, ki je vnesel v slovensko državnozbornsko politiko svežega duha, je predstavljal določen napredek spodnještajerske slovenske politike. Njegova kratka poslanska kariera je temeljila na prizadevanju za izboljšanje razmer na Spodnjem Štajerskem. Po Josipu Vošnjaku je pokazal največ energije v zagovarjanju jezikovne enakopravnosti, ki se je zdela vse preveč nedosegljiva, kljub temu da se kot državnozbornski govornik ni najbolje znašel.⁹⁸⁴

Za razliko od kranjskih poslancev Karla Kluna in Frana Šukljeta, ki sta si v državnem zboru priborila nekaj ugleda,⁹⁸⁵ so tako ostali slovenski (spodnještajerski) poslanci vse premalo pozornosti posvečali parlamentarnemu nastopu in študiju političnega vedenja. Če je veljal med spodnještajerskimi politikami v prvi polovici 80-ih let Josip Vošnjak za gonilno silo (v drugi polovici je svojo poslansko funkcijo že opustil), so ostali trije le stežka zasledovali njegovo politično smer. Še najbolj se je v tem smislu »izkazal« Božidar Raič. Ko ga je sredi marca leta 1886 v proračunski debati predsednik poslanske zbornice Smolka opozoril, da po poslovniku ne sme brati svojega govora, ga je ukrep zelo potrl. Verjetno je prav zaradi tega čez nekaj dni zapustil Dunaj in se odpravil k nečaku v Ljubljano, sredi leta pa je umrl.⁹⁸⁶

Toda novi kandidat Lavoslav Gregorec, ki je bil na Spodnjem Štajerskem znan in cenjen, je predstavljal osebnost, ki bi znala nadomestiti izgubo. Ko je konec julija predstavil v Rogaški Slatini svoj program, je ob izboljšanju življenjskih razmer kmečkega prebivalstva izpostavil predvsem »jdnakopravnost slovenščine v uradih,

⁹⁸⁰ DW, 4. 4. 1886.

⁹⁸¹ Prim. DW, 15. 4. 1886.

⁹⁸² SN, 20. 4. 1886.

⁹⁸³ SGp, 10. 6. 1886; SN, 7. 6. 1886.

⁹⁸⁴ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 273-274.

⁹⁸⁵ Fran Šuklje, Sodobniki mali in veliki, Satura, Ljubljana, 1933, str. 93.

⁹⁸⁶ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 273-274; Šuklje, Iz mojih spominov, I, str. 165.

šolah in javnem življenju« in menil, da je potrebno doseči, »da so vsi uradniki, učitelji, profesorji, ravnatelji na Slovenskem popolnem večji slovenščine v besedi in pisavi, ljudske šole morajo biti slovenske, nemški se ondi naj uči le s pomočjo slovenščine, učiteljišče v Mariboru ima biti slovensko, na gimnazijah naših treba je za prve 4 letnike slovenskih paralelk, na vseučilišču v Gradcu pa pravne stolice, vse, kakor je uže naš Raič zahteval, zlasti treba delati na to, da se deželni šolski svet v smislu narodne enakopravnosti preustroji, šolski nadzorniki, Slovencem očitno nasprotni, pa z boljšimi namestitjo.«⁹⁸⁷

Časopisje, ki je v skladu s slovenskim spodnještajerskim javnim mnenjem podpiralo Gregorečevo kandidaturo,⁹⁸⁸ volilni shodi pa so le potrjevali, da za njim stoji vsa spodnještajerska slovenska inteligenca,⁹⁸⁹ je kljub poskusom vplivanja lavantinskega knezoškofa na slovensko spodnještajersko duhovščino in prepovedi politične agitacije⁹⁹⁰ v začetku septembra navdušeno slavilo kandidatovo zmago, ki da je bil brez protikandidata »izvoljen // tako sijajno, kakor še v Ptujju nobeden poslanec pred njim.«⁹⁹¹ Ptujsko društvo Pozor, ki je pod vodstvom Frana Jurtele in Antona (Alojzija) Gregoriča samostojno in brez sodelovanja Slovenskega društva⁹⁹² skrbelo za volilno agitaciji, je delo opravilo z odliko.⁹⁹³ Poslanec se je predobro zavedal, da ga čaka težko delo, še posebej potem, ko je Slovenski narod ugotavljal, da se nikakor ni izpolnila v sedmih letih Taaffejeve vlade »narodna enakopravnost, fundamentalna točka vladnega programa, zavoljo katerega so zastopniki slovenskega naroda stopili v sedanjo državno-zborsko desnico ter bili doslej vztrajna podpora Taaffejevega kabineta.«⁹⁹⁴

Novoizvoljeni poslanec je hitro pokazal svoj značaj in začel z ostrejšo taktiko. Gregorec je, potem ko je neznani pisec v Slovenskem narodu ugotavljal, da so razmere na Spodnjem Štajerskem precej slabše kot na Kranjskem, ob tem pa menil, da je vseeno, ali je na čelu vlade Taaffe ali kdo drug, ker da se ni spremenilo skoraj nič,⁹⁹⁵ radikaliziral svoj politični nastop. Nezadovoljstvo s Taaffejem in slovensko oportunistično politiko je kazal vse od svojega prihoda na Dunaj. Potem ko ga je stenograf in publicist Anton Bezenšek,⁹⁹⁶ ki je živel in deloval v Bolgariji, v začetku februarja označil za najboljšega »zagovornika južno štirskih Slovencev« na Dunaju,⁹⁹⁷ je pri glasovanju za dispozicijski fond maja leta 1887 slovenski poslanec slednjega sicer podprl, toda z velikimi pomisleki. Taaffejevo vlado je označil za prehodno vlado, ki ji je sicer pripisal »velike zasluge za trebljenje v naših strankarskih

⁹⁸⁷ SGp, 29. 7. 1886.

⁹⁸⁸ Prim. SGp, 5. 8. 1886.

⁹⁸⁹ Prim. SGp, 12. 8., 19. 8. 1886; SP, 4. 8., 11. 8. 1886.

⁹⁹⁰ SP, 5. 6. 1886.

⁹⁹¹ SGp, 2. 9. 1886; prim. Melik, Volitve, str. 393.

⁹⁹² Prim. Baš, Prispevki, Doba Ivana Dečka, str. 68.

⁹⁹³ SGp, 21. 10., 4. 11. 1886.

⁹⁹⁴ SN, 24. 9. 1886.

⁹⁹⁵ SN, 13. 5. 1887.

⁹⁹⁶ O njem glej Janez Cvirn, Bezenšek, Anton, v: Enciklopedija Slovenije, knjiga 1, Ljubljana, 1987, str. 258.

⁹⁹⁷ PAM, fond Gregorec, pismo Antona Bezenška, 8. 2. 1887.

razmerah«, s čimer je imel v mislih ustavoverce in posledično »razbito« Združeno levico, ter menil, da vlada, ki bo uredila Avstrijo, »kakor to zahtevajo posebnosti te države z mnogimi narodi in deželami«, še sploh ni nastopila.⁹⁹⁸ Napadel je dualizem, ki da ga je potrebno odpraviti, češ da je povzročil nacionalne napetosti, in namigoval na »avstrijsko jugoslovansko upravno skupino«, ki da bi brzdala Madžare. S tem se je dotaknil trialističnih idej, ki pa v Taaffejevem času niso bile »na programu«. V deželni avtonomiji je na drugi strani videl največjega krivca »nepretrganim narodnim prepričanjem«, ker da »narod, ki ima večino, polasti se napravlja deželске mošnje ter jo skuša vsako leto izprazniti pred vsem na korist svoje stranke, na korist svoje narodnosti; polasti se tudi šolstva in skuša narod, ki je v manjšini, raznaroditi in polagama zatreti.«⁹⁹⁹ Temu je pritegnil Miha Vošnjak, češ da »tako delajo v Gradcu«, Gregorečev govor pa je vnesel v poslanske klopi splošni nemir, odobravanje na desni in nasprotovanje na levi strani.¹⁰⁰⁰ Vladna mlačnost in obljube Slovincem¹⁰⁰¹ (še sploh na Spodnjem Štajerskem) so privedli do tega, da je spodnještajerski poslanec menil, da so spodnještajerski Slovenci podporniki vlade, v zahvalo pa dobivajo zgolj vedno hujše ponemčevanje.¹⁰⁰² Pod vplivom mladočehov, ki so najizraziteje kazali nezadovoljstvo z »drobtinčarsko« politiko vladnega kabineta, ko so že aprila leta 1887 na strankinem dnevu poudarili samostojnost češke politike in zahtevali ob odklonilnem stališču do Taaffeja popolno vpeljavo češčine kot notranjega jezika,¹⁰⁰³ se je tudi Gregorec najbolj izpostavil med slovenskimi spodnještajerskimi poslanci in se z ideali o narodni avtonomiji približeval mladočeškemu zgledom. Potem ko so slovenski poslanci že konec marca zahtevali ustanovitev slovenskih vzporednic,¹⁰⁰⁴ so spodnještajerski ustavoverci ponovno rovarili proti »slovenizaciji« mariborske in celjske gimnazije.¹⁰⁰⁵ Dejstvo, da so bile paralelke še vedno le »na papirju«, uradništvo pa nikakor ni obvladalo obeh jezikov (tudi zaradi neustanovitve slovenskih stolic na graški univerzi za nekatere pravne predmete), je spodbudilo Gregoreca, da je ostro zahteval enakopravnost vseh avstrijskih narodov na vseh področjih in ne le to, »da bi mi Slovani bili enakopravni samo pri davkarijah ali vojaških nabornih komisijonih.«¹⁰⁰⁶ Spodnještajersko ustavoverno časopisje ga je sicer napadlo, češ da ga kot politika nikoli ni resno jemalo, in ga, ko je govoril o avtonomiji narodov, označilo za skrajneža, ki da ga ne podpirajo niti nemški konservativci, obenem pa se trudilo (skupaj s Foreggerjem)¹⁰⁰⁷ dokazati, da slovenske zahteve o administrativni

⁹⁹⁸ SGp, 19. 5. 1887.

⁹⁹⁹ Na tem mestu prim. Andrej Rahten, Zaveznitva in delitve. Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848-1918, Nova revija, Ljubljana, 2005, str. 56.

¹⁰⁰⁰ SGp, 26. 5. 1887.

¹⁰⁰¹ Prim. SN, 22. 9. 1887.

¹⁰⁰² SGp, 2. 6. 1887.

¹⁰⁰³ SP, 16. 4. 1887.

¹⁰⁰⁴ Suetter, Der nationale Kampf, str. 42.

¹⁰⁰⁵ DW, 19. 5. 1887; prim. SP, 27. 7. 1887.

¹⁰⁰⁶ SGp, 9. 6. 1887; prim. SP, 11. 5. 1887; prim. Gregorečev govor v: Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 140. Sitzung der X. Session am 3. Mai 1887, str. 5116-5122.

¹⁰⁰⁷ Prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 140. Sitzung der X. Session am 3. Mai 1887, str. 5126-5127.

ločitvi Spodnje Štajerske slovensko prebivalstvo sploh ne podpira¹⁰⁰⁸ in da ne zahteva ničesar, kar zahtevajo spodnještajerski »prvaki«.¹⁰⁰⁹ Še ostreje se je postavilo proti nacionalni enakopravnosti in opravičevalo nemščino kot »most do srednjeevropske kulture«¹⁰¹⁰ ter menilo, da je »slovenizacija« spodnještajerskih gimnazij zgolj korak k »slovenizaciji« Spodnje Štajerske in ustanovitvi slovenske univerze.¹⁰¹¹

Svoj poostreni politični nastop je Gregorec predstavil po parlamentarnih počitnicah sredi septembra leta 1887 na volilnem shodu na Ptuj¹⁰¹² (neugodne razmere je skritiziralo tudi slovensko časopisje).¹⁰¹³ Poudaril je, da je bilo dovolj hlapčevske politike v državnem zboru in da je potrebno skupaj s Čehi stopiti v opozicijo proti »naučnemu« ministru Gautschu. Te besede so razburile »vahterco«, še bolj pa Gregorečeva ideja o oblikovanju posebnega slovanskega oziroma jugoslovanskega kluba in o izstopu iz Hohenwartovega kluba, ob čemer je celjski list menil, da se bodo med seboj še vedno mogli sporazumevati zgolj v nemščini.¹⁰¹⁴ Še intenzivnejši je bil njegov nastop v državnem zboru sredi oktobra, ko se je »spotaknil« ob načrtovane ideje štajerskega deželnega šolskega sveta glede vpeljave nemščine kot edinega učnega jezika na Spodnjem Štajerskem¹⁰¹⁵ in trdil, da je ukaz okrajnim in krajevnim šolskim svetom nezakonit.¹⁰¹⁶ Toda Gregorec je bil v svojih nastopih precej osamljen, ker so drugi slovenski poslanci podpirali oportunistično politiko do vlade.¹⁰¹⁷

Kljub temu so konec oktobra slovenski poslanci interpelirali (na Vošnjakovo pobudo) vlado, da ni o resoluciji, sprejeti maja leta 1887, ne duha ne sluha. Resolucija je narekovala uvedbo slovenskih paralelk na mariborski, celjski, goriški in tržaški gimnaziji ter hrvaške v Pazinu v šolskem letu 1887/88. Ker je finančni odsek »štedil« pri državnem proračunu glede omenjene zadeve, Vošnjak ni skrival jeze. Ko je spraševal ministra Gautscha, zakaj da je ponovno »prezrl« slovenske zahteve, ker da ne bi ob upoštevanju le-teh državni proračun nič bolj trpel, ga je pozval k ustanovitvi paralelk v naslednjem šolskem letu.¹⁰¹⁸

Medtem je nemški Schulverein stremel k vpeljavi nemščine kot edinega učnega jezika v ljudskih šolah. Potem ko so sredi julija v krepitvi nemštva zborovale mariborska, ptujska in celjska krajevna skupina, češ da so deležni nenehnih napadov slovenskih hujšakačev in so »moralni« upravičiti ugled društva,¹⁰¹⁹ »marburgerca«

¹⁰⁰⁸ DW, 8. 5. 1887; prim. Tp, 5. 5. 1887.

¹⁰⁰⁹ DW, 5. 6. 1887.

¹⁰¹⁰ DW, 23. 6. 1887.

¹⁰¹¹ DW, 24. 7. 1887.

¹⁰¹² SGp, 29. 9. 1887.

¹⁰¹³ SGp, 6. 10. 1887.

¹⁰¹⁴ DW, 22. 9. 1887.

¹⁰¹⁵ SN, 24. 10., 25. 10., 26. 10. 1887; SP, 26. 10. 1887.

¹⁰¹⁶ S, 26. 10. 1887.

¹⁰¹⁷ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 272; Šuklje, Sodobniki, str. 194.

¹⁰¹⁸ SGp, 10. 11. 1887; SN, 31. 12. 1887; SP, 29. 10. 1887; S, 29. 10. 1887.

¹⁰¹⁹ MZ, 20. 7. 1887.

pa je ob tem pisala o slavizaciji pod Taaffejevo vlado¹⁰²⁰ in panslavizmu,¹⁰²¹ so v začetku oktobra pod pretvezo »slovanske povodnje«¹⁰²² v Mariboru zborovale krajevne spodnještajerske skupine in ugotavljale, da organizaciji lepo uspeva načrt vzpostavitve mreže spodnještajerskih krajevnih skupin,¹⁰²³ ki se ji je konec leta pridružila še skupina v Lenartu.¹⁰²⁴

Potem ko je družba sv. Cirila in Metoda poslala državnemu zboru peticijo, ki je poudarjala nujnost pospeševanja šolstva na »katoliško-narodni podlagi« z vpeljavo konfesionalne šole, češ da je mogoče mladino le tako vzgajati »v pravem duhu, da zrastejo iz nje značajni katoličani, zvesti državljani in vrli domorodci«, in pozivala vlado k zajamčenju slovenskega jezika v slovenskih ljudskih šolah ter k izpolnjevanju resolucij o slovenskih paralelkah na slovenskih (in treh spodnještajerskih) gimnazijah,¹⁰²⁵ je Lavoslav Gregorec v začetku maja leta 1888 ponovno ostro nastopil v državnem zboru. Skritiziral je neizpolnjevanje devetnajstega člena decembrske ustave, češ da ima »vsak narod nedotakljivo pravico varovati in gojiti svojo narodnost ter jezik«, in menil, da je odlok deželnega šolskega sveta glede vpeljave nemščine v ljudske šole povzročil, da smo izgubili »več kakor 100 slovenskih šol.«¹⁰²⁶ Še bolj v nos mu je šlo delovanje nemškega Schulvereina na Spodnjem Štajerskem, kjer da se »na javnih shodih najmanj govori o šolstvu, največ in najhuje pa o politiki, da 'nemški šulverein' ne skrbi najprvo za nemške otroke, ampak lovi slovenske, da se nemški šulverein vtika v avstrijsko javno šolstvo, učitelje z denarjem zapeljuje proti državnim postavam in podkupuje šolske občine s posojili, da se odpovedo narodnemu jeziku v šolah, // in si hoče c. kr. šolska oblastva pokorna storiti in sebe na njihovo mesto vriniti – to nam avstrijskim Slovanom ne more vse jedno biti.« Trdil je, da je Schulverein izključno politično društvo, nevarno Avstriji, ker da je njegov namen »širiti pruski, nemško-narodni duh med avstrijskimi Nemci, utrditi ga in tako pripravljati duševno zasedenje nemških avstrijskih dežel«. Z njim se nista strinjala poslanca Richard Foregger in Moriz Weitlof, ki sta njegovo govorjenje jemala kot »navadno obrekovanje«. Gregoreca ugovori niso premotili, ko je našteval nepravilnosti, med drugim podpiranje in pospeševanje ponemčevalnih namenov nemškega Schulvereina s strani šolskih oblasti, ki da so puščale »na šulvereinskih šolah učitelje, kojih sposobnost za versko-nravno odgojo mladine je jako dvomljive vrednosti.«¹⁰²⁷ Prav tako je dokazoval, da je Schulverein vabil mladino »na mnoge načine v svoje privatne šole«, da se je skušal vriniti v javne šole in vplivati na šolske oblasti, ko so pri gradnjah novih šol ponujali »posojilo brez obresti« in zahtevali v zameno, »da se šolska občina odpove narodnemu jeziku v šoli.« Po posredovanju Schulvereina je občina Razvanje poslala prošnjo deželnemu šolskemu svetu, ki je

¹⁰²⁰ MZ, 7. 8. 1887.

¹⁰²¹ MZ, 14. 8. 1887.

¹⁰²² Prim. MZ, 13. 11. 1887.

¹⁰²³ DW, 13. 10. 1887; MZ, 9. 10., 12. 10. 1887.

¹⁰²⁴ MZ, 16. 10. 1887.

¹⁰²⁵ SGp, 15. 3. 1888.

¹⁰²⁶ SN, 18. 5. 1888; SP, 12. 5. 1888.

¹⁰²⁷ SGp, 31. 5. 1888; SP, 16. 5. 1888.

kljub prejšnjim pomislekom odredil vpeljavo nemščine kot učnega jezika na »schulvereinovo« šolo, čeprav je šolo obiskovalo devetdeset slovenskih in le osem nemških dijakov.¹⁰²⁸ V Vojniku je v povsem slovenski šoli prejemal vodja šole od nemškega društva 100 goldinarjev letno in poučeval v nemščini vse predmete,¹⁰²⁹ kar je potrjevalo dejstvo, da je društvo načrtno podkupovalo učiteljstvo na Spodnjem Štajerskem, medtem ko je deželni šolski svet mižal na eno oko. »V deželnem šolskem svetu v Gradci nemamo Slovenci nobenega postavnega zastopnika. Prepuščeni smo mu na milost in nemilost. Kot deželni šolski nadzornik posluje še zmiraj mož, ki nema vseh postavnih lastnosti; deželni šolski zakon štajarski določuje namreč, da mora jeden izmed deželnih šolskih nadzornikov popolnem zmožen biti slovenskega jezika. Sedanji gospod nadzornik pa zna tako dobro slovenski, kakor jaz španjski ali kitajski.« Ob tem, ko mariborsko učiteljišče še zmeraj ni bilo slovensko, je Gregorec omenil še premeščanje učiteljev, ki je bilo na Spodnjem Štajerskem pravzaprav praksa. Deželni zbor je sprejel konec leta 1887 aneks k deželnemu zakonu iz maja leta 1887, ki je deželnemu šolskemu svetu puščal prosto pot pri prestavljanju učiteljev »iz službenih ozirov«, oziroma, kot je dejal poslanec Schreiner, je bil »naperjen proti onim učiteljem, kateri nemščine na slovenskih šolah ne učijo dovoljno.«¹⁰³⁰ Slovenski okrajni zastopi so se proti spremembi zakona pritožili pri »naučnem« ministru in se sklicevali na nekompetentnost deželnega zbora ter ga pozivali, naj ne sankcionira spremembe.¹⁰³¹ Delovanje deželnega zbora je samo potrjevalo stanje na Spodnjem Štajerskem, ko ni bilo sredi druge polovice 80-tih let več nobene popolnoma slovenske ljudske šole, medtem ko je Gregorec navajal še za leto 1882 526 nemških, 160 slovenskih in 75 utrakvističnih ljudskih šol.¹⁰³² Njegovim izvajanjem se je sredi julija pridružil tudi Ivan Dečko v Slovenskem gospodarju in menil, da je »deželni šolski svet // izdal celo vrsto naredeb, kako se mora nemški jezik še vse bolj poučevati v naših šolah«, medtem ko je zloglasni devetnajsti člen prepovedoval »vsako siljenje k učenju drugega, torej pri nas nemškega jezika.«¹⁰³³

S podobno »težo« je Gregorec nastopil na seji konec maja leta 1888, ko je vzel v pretres spodnještajerske notarje in sodstvo ter pokazal, da jih veliko ne obvlada slovenščine v izključno slovenskih okrajih, še bolj nezaslišano pa se mu je zdelo, da sta bila na ptujskem okrajnem sodišču – v ptujskem okrajnem glavarstvu je živelo slabih 5000 Nemcev in 75000 Slovencev – nastavljena dva avskultanta, ki nista obvladala slovenščine in sta slovenskim strankam izdajala le nemške zapisnike.¹⁰³⁴ Njegov govor je bil naperjen proti poslancu Foreggerju, ki je ob imenovanju drugega

¹⁰²⁸ SGp, 7. 7. 1888; SP, 19. 5. 1888.

¹⁰²⁹ SGp, 14. 7. 1888; prim. Suette, *Der nationale Kampf*, str. 45.

¹⁰³⁰ SGp, 21. 7. 1888.

¹⁰³¹ Prim. SP, 14. 1. 1888.

¹⁰³² SGp, 21. 7. 1888; prim. Gregorečev govor v: *Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates*, 225. Sitzung der X. Session am 3. Mai 1888, str. 8227–8235. Njegov govor je bil objavljen tudi v posebni brošuri *Nemškutarija na Koroškem in Štajerskem z nemškim šulvereinom vred*, Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, Maribor, 1888.

¹⁰³³ SGp, 19. 7. 1888.

¹⁰³⁴ SN, 15. 6. 1888; SP, 20. 6. 1888.

slovenskega notarja v Celju po pritožbi celjskega občinskega zastopa¹⁰³⁵ povzročil s svojo interpelacijo, v kateri je poudarjal nevarnost za nemško Celje,¹⁰³⁶ pravi kraval v državnem zboru in pokazal, da je »namen« ustavoverne opozicijske politike rušitev vsakršne enakopravnosti jezikov v monarhiji.¹⁰³⁷ »Vahterca« je menila, da je notarsko mesto darilo za slovensko koalicijsko držo,¹⁰³⁸ toda z nastavitvijo se nikakor ni strinjala. Ravno nasprotno. Zadeva je celjske Nemce tako pretresla, da so iz nje napravili »slovenizacijo« spodnještajerskega notarskega kolegija in v tem ponovno videli nevarnost ter grožnjo za nemštvo.¹⁰³⁹ Gregorec je na drugi strani premišljeval, da se počasi, toda vztrajno priznavajo tudi spodnještajerskim Slovencem osnovne ustavne pravice,¹⁰⁴⁰ potem ko je minister Pražák zavrnil Foreggerjevo in Sturmovo interpelacijo ter se postavil v bran slovenščini, ki da se mora kot na Kranjskem uveljaviti v sodstvu tudi na Spodnjem Štajerskem (kljub temu, da je ustavoverno časopisje trdilo, da le peščica Slovencev popolnoma obvlada slovenski jezik,¹⁰⁴¹ in da so nekatera sodišča še vedno »razumela« slovenske vknjižbe v zemljiško knjigo po Pražákovem ukazu kot nezakonite).¹⁰⁴²

Ko so se proti koncu leta 1888 v časopisju pojavile vesti, da je poslanec Ausserer pričel izgubljati »spodnještajerska tla pod nogami«, ko je pristopil k dunajski socialdemokraciji in se kanil preseliti na Dunaj, njegovi volivci na Spodnjem Štajerskem nad tem niso bili ravno navdušeni. Slovensko časopisje je na drugi strani močno upalo, da informacije niso lažne.¹⁰⁴³ Državno- in deželnozborski poslanec je v začetku leta 1889 odložil svoj mandat, njegov odhod pa je med slovensko inteligenco požel simpatije, ko je časopisje pisalo, da je mož »doma iz Tirolov, pri nas ga še skorej ni nihče poznal, kar se ponudi za poslanca v dež. zbor mestu Ptuj, Slov. Bistrica in Ormož in trgov Ljutomer, Središče, Št. Lenart. Ničesar ne prinese seboj, kakor svoje 'nemštvo' in pa sovraštvo do Slovencev ali naša mesta in trgi sede mu že na limanicah. // Še več, mož hoče v drž. zbor in za to se ponudi mestu Maribor, za svoje volilce ima isto nemštvo in isto sovraštvo do Slovencev v malhi in to je dovolj.«¹⁰⁴⁴

Pred nadomestnimi volitvami je slovensko časopisje upalo na spremembe, nemško pa »tarnalo« nad svojo ogroženostjo, a bilo kljub temu prepričano v svojo zmago.¹⁰⁴⁵ Svoj gnev so slovenski časopisi zilili na nemškega državnoborskega kan-

---

¹⁰³⁵ S, 9. 3. 1888.

¹⁰³⁶ DW, 8. 3. 1888.

¹⁰³⁷ SP, 16. 6. 1888.

¹⁰³⁸ DW, 1. 3. 1888.

¹⁰³⁹ DW, 7. 4., 24. 5. 1888.

¹⁰⁴⁰ SN, 16. 6. 1888; SP, 23. 6. 1888; prim. Gregorečev govor v: Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 238. Sitzung der X. Session am 23. Mai 1888, str. 8829–8833; prim.

Ferjančičev govor v državnem zboru. SP, 2. 6., 6. 6. 1888.

¹⁰⁴¹ DW, 17. 5. 1888.

¹⁰⁴² SN, 23. 7. 1888.

¹⁰⁴³ SP, 21. 11. 1888.

¹⁰⁴⁴ SGp, 10. 1. 1889.

¹⁰⁴⁵ MZ, 10. 1. 1889.

didata Gustava Kokoschinegga,¹⁰⁴⁶ ki je s predvolilnim nastopom na Spodnjem Štajerskem¹⁰⁴⁷ nemudoma pokazal svoj obraz, ko je dejal, »da naši šoli zadostuje, ako se uče otroci v I. in II. razredu slovenski, od III. razreda naprej naj se pa uče nemški jezik, ker že itak znajo zadosti slovenski.«¹⁰⁴⁸ Spodnještajerskim Nemcem se je še posebej prikupil zaradi svojega nasprotovanja slovenski paralelki na mariborski gimnaziji.¹⁰⁴⁹ V začetku marca je Kokoschinegg premagal slovenskega kandidata Robiča in zasedel mesto državnozborskega poslanca v mariborski mestni kuriji,¹⁰⁵⁰ kjer Slovenci dejanskih možnosti za zmago niso imeli. Kljub temu nikakor niso bili zadovoljni s porazom. Slovensko predvolilno agitacijo je slovensko časopisje pospremlilo z besedami, da so slovenski »prvaki« izpolnili svojo politično obveznost, medtem ko da so Nemci ponovno z vsemi sredstvi »pomagali« svojemu kandidatu.¹⁰⁵¹ Kokoschinegg je bil sploh po okusu spodnještajerske nemške javnosti, ki je zadovoljno ugotavljala, da je njihov novi zastopnik v državnem zboru vnet zagovornik nemščine v ljudskih šolah.¹⁰⁵²

Potem ko je Miha Vošnjak v državnem zboru v začetku marca leta 1890 ostro kritiziral celjsko okrožno sodišče s Heinricherjem na čelu¹⁰⁵³ (z razmerami na celjski ustanovi se ni strinjal tudi Ivan Dečko, češ da »okrožno sodišče v Celju daje na slov. vloge nemške rešitve«),¹⁰⁵⁴ sredi maja pa je še dodatno »razgrnil« zapostavljenost mariborskega okraja zaradi privilegiranosti celjskega okraja zaradi omenjenega sodišča ter menil, da je slednje še vedno »pospešeno« uradovalo v nemščini,¹⁰⁵⁵ (temu je poslanec Kokoschinegg nasprotoval),¹⁰⁵⁶ je slovenske politične zahteve, ki so v začetku 90-tih let kulminirale po dunajskih punktacijah¹⁰⁵⁷ v obliki narodne avtonomije, Lavoslav Gregorec sredi aprila predstavil v državnem zboru. Ker je nemško časopisje slovensko »gibanje« predstavilo kot nadaljevanje Taaffejeve politike, češ da so po češkem zgledu na vrsti Slovenci,¹⁰⁵⁸ obenem pa slovenskim »prvakom« dokazovalo, da se lahko za svoje materialno blagostanje zahvalijo zgolj nemški kulturi in omiki,¹⁰⁵⁹ je zaostril slovensko politiko do te mere, da je delno »odprl« program Zedinjene Slovenije za govorniškimi odrom poslanske zbornice v smislu upravne avtonomije posameznih narodov, ki da bi preprečila »narodni prepir in boj. Da se odstranijo narodna nasprotja, treba je, da se za vsak narod ustvari poseben organ, kateri bi bil opravičen v imenu njegovem varovati to neporušljivo pravo in jo

¹⁰⁴⁶ O njem glej več Gustav Kokoschinegg, *Erinnerungen aus meinem Leben, als Manuskript gedruckt*, Graz, 1914.

¹⁰⁴⁷ Npr. v Mariboru. MZ, 14. 2. 1889.

¹⁰⁴⁸ SGp, 28. 2. 1889; prim. SP, 6. 3. 1889.

¹⁰⁴⁹ MZ, 7. 3. 1889.

¹⁰⁵⁰ Prim. Kokoschinegg, *Erinnerungen*, str. 182-183.

¹⁰⁵¹ SP, 23. 3. 1889.

¹⁰⁵² DW, 31. 3. 1889.

¹⁰⁵³ MZ, 9. 3., 19. 3. 1890.

¹⁰⁵⁴ PAM, fond Gregorec, pismo Ivana Dečka, 18. 3. 1890.

¹⁰⁵⁵ SP, 17. 5. 1890.

¹⁰⁵⁶ MZ, 18. 5. 1890.

¹⁰⁵⁷ Prim. SP, 25. 1. 1890.

¹⁰⁵⁸ DW, 2. 2. 1890.

¹⁰⁵⁹ DW, 20. 4. 1890.

praktično izvajati brez ozira na narodne meje, zlasti v šolskih zadevah. Ta se mora dati avtonomnej upravi vsakega naroda. Potem bomo še le imeli narodno in pravo ljudsko šolo, katere ne bode mogel zlorabiti za raznorodovanje noben drug narod, nobeno tuje šolsko društvo, ki dobiva denar celo iz Prusije.« Posebej je »prevetril« devetnajsti člen ustave, ki je predvideval razdelitev narodov »v narodnih in jezikovnih vprašanjih« in prepustitev »vsakemu samemu varstvo narodnih pravic svojih«, dotaknil pa se je zahtev Zedinjene Slovenije in »spomnil« na »slovenski upravni okoliš, ki bi obsegal slovenske dele Štajerske in Koroške potem pa Kranjsko in Primorsko«, češ da bi »naprava tacega upravnega okoliša // delala manj težav, nego narodna razdelitev sodnih in upravnih okrajev na Češkem, // v slovenskem upravnem okoliši stanujoče drugojezične narodnosti pa bi našle v državnem zakonu // primerno varstvo za narodnost svojo in jezik«. ¹⁰⁶⁰

Če so ostale njegove besede, češ da je »zatiranje« Nemcev na Češkem malenkost v primerjavi z zatiranjem Slovencev, zgolj »na papirju«, pa se je nerazpoloženje spodnještajerskih Nemcev do dunajskih punktacij še okrepilo. Okrepilo pa se je tudi nasprotovanje Združeni nemški levici in njenemu voditelju Ernstu Plenerju, češ da mu gre zgolj za vrnitev na oblast, zaradi česar so podprli nacionalno politiko Nemškonacionalnega združenja. ¹⁰⁶¹

Slovenska politika, ki je po Gregorečevi »zaostritvi« nastopila bolj organizirano, je svoj poostreni politični nastop »predstavila« po Heinricherjevi smrti tudi pred imenovanjem novega predsednika celjskega okrožnega sodišča, ko je proti nemškemu kandidatu Gertscherju, ¹⁰⁶² ki je sicer zasedel mesto vodje celjskega urada, ¹⁰⁶³ navijala za Slovence, ministrskega svetnika v pravosodnem ministrstvu Levičnika, in upala na boljše čase. ¹⁰⁶⁴

---

¹⁰⁶⁰ SGp, 23. 4. 1890; prim. SP, 26. 4. 1890; Rahten, Zavezištva in delitve, str. 56.

¹⁰⁶¹ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 159.

¹⁰⁶² Gertscher naj bi bil sicer naklonjen Slovencem. Prim. Sernec, Spomini, str. 44-45.

¹⁰⁶³ SP, 19. 11. 1890.

¹⁰⁶⁴ DW, 16. 10. 1890.

Slovenci in štajerski deželni zbor 1884–1890

Slovenski poslanci so v deželnem zboru nadaljevali s »staro« politiko, toda nemška ustavoverna večina je bila nepopustljiva. V začetku decembra leta 1885 (7. 12. 1885) je Božidar Raič skupaj z ostalimi slovenskimi poslanci ponovno protestiral (II. sesija od 25. 11. 1885 do 14. 1. 1886), ko je zahteval pojasnilo, zakaj da namestništvo ne upošteva ukaza ministrstva o slovenskem učitelju za slovenski jezik na mariborskem učiteljišču.¹⁰⁶⁵ Glede na to, da je časopisje ugotavljalo, da so »želje in nasveti konservativnih in slovenskih poslancev // bob v steno«, ni ena izmed naslednjih sej sredi decembra (15. 12. 1885) pravzaprav nikogar preveč presenetila. Ko je Raič predlagal vpeljavo slovenščine tudi na ptujski gimnaziji, je naletel na oster odziv liberalcev¹⁰⁶⁶ in časopisja, ki je ostro nastopilo in menilo, da bo ob vse večjem slovenskem prizadevanju potrebno misliti celo na nemške vzporednice.¹⁰⁶⁷ Še posebej se je »izkazal« Karl Ausserer, ki je dejal, da je Ptuj vendar »nemško mesto« in da mora v njem »tudi vse nemško ostati«.¹⁰⁶⁸ Kljub temu, da se je celo deželni odbor »ogreval« za predlog, je nemškoliberalna večina v njem stvari ponovno »postavila« na svoje mesto.¹⁰⁶⁹

Vendar pa je slovenska stranka v deželnem zboru nadaljevala s postavljanjem svojih zahtev, čeprav ni bilo upanja na izboljšanje razmer. Ko je v začetku januarja leta 1886 (8. 1. 1886) celjski župan in poslanec Neckermann vložil interpelacijo¹⁰⁷⁰ zaradi slovenskega petja cesarske himne nekaterih slovenskih dijakov na celjski gimnaziji, ki so bili zaradi tega sicer že izključeni, in obtoževal vodstvo šole ter slovenske profesorje, češ da jim dajejo potuho, obenem pa videl v tem zgolj slovenizacijo izobraževalne ustanove,¹⁰⁷¹ je Miha Vošnjak nemudoma odgovoril, naj na dotični šoli vzpostavijo slovenske paralele. Neckermann, ki je v svojih izvajanjih obtožil še celjsko čitalnico, ki da je bila ognjišče slovenske nacionalne agitacije v Celju, ni naletel na odgovor, ki si ga je želel, ko je namestnika vprašal, ali bo ukrepal. Kübeck nanreč ni bil njegovega mnenja in je menil, da je slovensko, nemško in latinsko petje na celjski gimnaziji običajno že vrsto let.¹⁰⁷² Neckermann ni bil z odgovorom niti najmanj zadovoljen. Dogodek na celjski gimnaziji je ponovno spodbudil celjske ustavoverce, da so z vsemi sredstvi pričeli braniti »nemško« celjsko gimnazijo. »Marburgerca« je zadevo takoj predstavila kot nacionalni fanatizem slovenskih dijakov,

¹⁰⁶⁵ SGp, 10. 12. 1885; S, 11. 12. 1885; SN, 9. 12. 1885; SP, 12. 12. 1885; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 7. Sitzung, 7. 12. 1885, str. 38–39.

¹⁰⁶⁶ SGp, 17. 12. 1885; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 12. Sitzung, 15. 12. 1885, str. 123–127.

¹⁰⁶⁷ MZ, 29. 11. 1885.

¹⁰⁶⁸ Prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 12. Sitzung, 15. 12. 1885, str. 122–123.

¹⁰⁶⁹ SGp, 17. 12. 1885.

¹⁰⁷⁰ Prim. SP, 13. 1. 1886; DW, 10. 1. 1886; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 17. Sitzung, 8. 1. 1886, str. 234–236.

¹⁰⁷¹ Prim. Cvirn, Trdnjanski trikotnik, str. 122.

¹⁰⁷² SN, 11. 1. 1886.

slovensko časopisje pa obtožila širjenja sovraštva do spodnještajerskih Nemcev.¹⁰⁷³ Toda slovensko časopisje, ki je bilo nad spodletelim poskusom celjskih Nemcev navdušeno, je upravičeno ugotavljalo, da ne bo mogoče govoriti o enakopravnosti v Avstriji vse dotlej, dokler ne bodo ustanovljene slovenske paralelke na gimnazijah in dokler spodnještajerski Nemci ne bodo spregledali svojih napačnih stališč (na gimnazije so gledali kot na nemške trdnjave sredi slovenske okolice, ki je bila po mnenju »marburgerce« do njih povsem ostro usmerjena).¹⁰⁷⁴ Razmere v Celju, ki je predstavljalo jedro nacionalnih konfliktov zaradi vse močnejših prizadevanj slovenske stranke, pa so na po besedah predsednika odbora celjske čitalnice Josipa Serneca vodile že v take skrajnosti, da je bilo žaljenje in ozmerjanje Slovencev v kavarnah in v javnem življenju že skoraj na dnevnem redu,¹⁰⁷⁵ »windisch« pa oznaka za Slovence, ki je dobila podporo celo v deželnem zboru.¹⁰⁷⁶ Medtem je Eduard Glantschnigg v graški Tagespost pozival k enotnemu in složnemu nastopu ustavovercev do slovenske politike.¹⁰⁷⁷

Večje razburjenje je med slovenskimi spodnještajerskimi deželnozborskimi poslanci povzročila resolucija šolskega odseka (13. 1. 1886), ki je zahtevala vpeljava nemščine v enorazredne ljudske šole, »kakor to javno življenje, jednota dežele, cesarstva in armade zahteva.«¹⁰⁷⁸ Potem ko je Hermann Gödel-Lannoy menil, da je jezikovno vprašanje nemogoče rešiti brez upoštevanja devetnajstega člena decembrske ustave, še bolj pa nasprotoval učenju nemščine za učence prvih razredov v pretežno slovenskem okolju, se je Ferdinand Dominkuš pridružil njegovemu mnenju in grajal delovanje deželnega šolskega sveta, ki da se »briga jedino le za ponemčevanje štajerskih Slovencev. Kjer gre za šolske potrebe Slovencev, tam se deželni šolski svet tako vede, kakor da bi on bil odbor nemškega Šulfereina.«¹⁰⁷⁹ Baron Moscon je obema dokazoval, da je »resolucija neobhodno potrebna in v željah in interesu slovenskega prebivalstva«, in skušal prikazati, da je stališče slovenskih poslancev ravno nasprotno mnenju spodnještajerskih Slovencev. Jožef Jerman je resolucijo še posebej ostro obsodil. Po njegovem je bila nemščina smiselna v srednjih šolah zaradi nadaljnje kariere, nikakor pa ne v prvih razredih ljudskih šol. Kot velikokrat poprej je ponovil zahtevo po oddelku štajerskega namestništva na Spodnjem Štajerskem, s katerim bi bilo mogoče misliti na izboljšanje prenapetih nacionalnih razmer. Namestnik Kübeck, ki je govornike spremljal z majajoločo glavo, češ da govorijo neumnosti in da nimajo prav, na koncu ni ostal brez besed. Potem ko so slovenski poslanci složno nastopili, ustavoverca Moritz Schreiner in Karl Ausserer pa sta od-

¹⁰⁷³ MZ, 17. 1. 1886.

¹⁰⁷⁴ SP, 13. 1. 1886; MZ, 20. 1., 22. 1. 1886.

¹⁰⁷⁵ SP, 16. 1. 1886.

¹⁰⁷⁶ SP, 23. 1. 1886.

¹⁰⁷⁷ SP, 6. 2. 1886.

¹⁰⁷⁸ SGp, 21. 1. 1886; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 20. Sitzung, 13. 1. 1886, str. 311; Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 11.

¹⁰⁷⁹ Prim. SGp, 21. 1., 28. 1., 4. 2. 1886; SN, 23. 1., 25. 1. 1886; SP, 16. 1. 1886; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 20. Sitzung, 13. 1. 1886, str. 311–316.

ločno nasprotovala Slovencem, češ da brez nemščine ne gre niti v ljudskih šolah, je Kübeck zavrnil Jermanov govor in dokazoval, da se deželni šolski svet strogo drži ustave in da ne »misli na nobeno germanizacijo«. ¹⁰⁸⁰ Glede na to, da je devetnajsti člen »pokal« po šivih, je v svojih prizadevanjih nekoliko pretiraval, ko je skušal prikazati narodnostno situacijo na Spodnjem Štajerskem v popolni luči. Po sprejetju resolucije, proti kateri so glasovali zgolj Slovenci, na začudenje slovenskega časopisja pa so jo podprli tudi nemški konservativci ¹⁰⁸¹ (s tem so posledično povzročili distanco med obema parlamentarnima političnima kluboma), ¹⁰⁸² so slovenski poslanci zapustili deželnozborske klopi in pokazali svoje stališče. ¹⁰⁸³ Toda na potek deželne politike s tem niso kaj prida vplivali, še posebej zato, ker so okrajni šolski sveti na Spodnjem Štajerskem preradi peljali svojo politiko, ki ni bila v skladu z načeli deželnega šolskega sveta, ki slovenščine sicer nikakor ni pospeševal. ¹⁰⁸⁴ Tako je bil položaj mnogokrat slabši, kot so to občutili gospodje v glavnem deželnem mestu.

V času med II. in III. sesijo je izpraznjeno poslansko mesto ptujske kmečke kurije (po Raičevi smrti) zasedel Fran Jurtela, ki na volitvah ni imel težav, ko je bil konec oktobra enoglasno izvoljen. ¹⁰⁸⁵ Skupaj z ostalimi je skušal dostojno nadomestiti svojega predhodnika, še sploh potem, ko je resolucija deželnega zbora glede vpeljave nemščine v ljudske šole močno razburila spodnještajersko slovensko javnost. Ta je pozivala, da je na Spodnjem Štajerskem potrebno postaviti branike proti deželnozborski politiki. ¹⁰⁸⁶

Potem ko je Karl Ausserer v začetku leta 1887 (13. 1. 1887) v deželnem zboru (III. sesija od 9. 12. 1886 do 22. 1. 1887) protestiral proti Pražákovim naredbam, ¹⁰⁸⁷ deželni zbor pa je pripravljal ponovni predlog za uvedbo nemškega pouka v osnovne šole, je nameravani ukrep na Spodnjem Štajerskem naletel na splošno neodobravanje slovenske strani. Krajevni šolski sveti, ki so proti odloku deželnega zbora vložili pritožbe, so vzbujali določeno mero optimizma, še sploh potem, ko je slovensko časopisje pozivalo k ostrejšemu nastopu na državni ravni, ker da imamo »razsodbe državnega sodišča, s katerimi se je to, kar mi terjamo glede naših šol, priznalo Čehom in Poljakom«. ¹⁰⁸⁸ Kljub vsemu krajevni šolski sveti na deželi nikakor niso bili složni. Medtem ko je večina za razliko od okrajnih šolskih svetov delovala v smislu krepitve slovenstva, je presenetila prošnja slatinskega krajevnega šolskega sveta deželnemu odboru za finančno podporo »šulvereinske šole v Slatini«. Temu je ostro nasprotoval poslanec Jerman, ki je menil, da je deželna podpora nemškemu

¹⁰⁸⁰ Prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 20. Sitzung, 13. 1. 1886, str. 317-329.

¹⁰⁸¹ SN, 16. 1. 1886; prim. Baš, Prispevki, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 192.

¹⁰⁸² Slovenski poslanci so se kasneje na parlamentarni ravni pričeli oddaljevati od nemških konservativcev in se približevali ideji o političnem sodelovanju s Hrvati. Baš, Prispevki, Doba Ivana Dečka, str. 69.

¹⁰⁸³ SN, 16. 1. 1886.

¹⁰⁸⁴ SGp, 4. 2. 1886.

¹⁰⁸⁵ Melik, Volitve, str. 391.

¹⁰⁸⁶ SGp, 16. 12. 1886.

¹⁰⁸⁷ MZ, 16. 1. 1887; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. III. Session, 15. Sitzung, 13. 1. 1887, str. 176-178.

¹⁰⁸⁸ SGp, 13. 1. 1887; SP, 15. 1. 1887.

Schulvereinu popolna skrajnost in korelacija med omenjenim društvom ter šolskim svetom v nasprotju z zakonom, še sploh zato, ker bi slovensko mladino poučevali v celoti v nemščini. Schulverein je vztrajno prodiral med slovensko prebivalstvo. V delovnem območju krajevnega šolskega sveta je po navedbah slovenskega poslanca živelo zgolj petnajst Nemcev. Jerman je obsodil potezo krajevnega šolskega sveta v zvezi s Schulvereinom in predlagal finančno podporo slatinski občini za izgradnjo štirirazredne dekliške osnovne šole s poudarkom, da gre vendarle za čisto slovenski okraj, kjer da nima Schulverein kaj iskati.¹⁰⁸⁹ Kljub temu je njegov predlog naletel na neplodna tla, predlog finančnega odbora o »smiselni« podpori slatinskemu šolskemu svetu pa je deželni zbor podprl.¹⁰⁹⁰ Schulvereinovo načrtno delo se je sicer na Spodnjem Štajerskem že izrazito kazalo. Nova lokalna društva so se pospešeno ustanavljala,¹⁰⁹¹ v mariborski okolici pa je nemško društvo načrtno pospeševalo »nemški duh« s podpiranjem svojih šol v Radvanju in v Pekrah,¹⁰⁹² kar je posebej poudarilo zborovanje mariborske krajevne skupine konec marca leta 1887,¹⁰⁹³ vse ob »dejavstvu«, da je učiteljstvo na Spodnjem Štajerskem pod močnim vplivom slovenske »hujskaške« duhovščine.¹⁰⁹⁴ Sredi maja so v Celju odprli še vrtec in se postavili proti slovenski šolski družbi, ki je v Celju svoj vrtec že imela.¹⁰⁹⁵

Konec januarja (21. 1. 1887) je poslanec Dominkuš zavračal trditve poslanca Aussererja, češ da je ukaz pravosodnega ministrstva glede vpeljave češčine na praškem in brnskem višjem deželnem sodišču »škodljiv pravosodju in da je pravosodno ministerstvo prestopilo svoj uradni delokrog«. V svojem govoru je potihoma namigoval na podobno odredbo za graško višje deželno sodišče, ob tem pa še vedno ugotavljal, da so razmere znotraj delovnega področja omenjenega sodišča daleč od slovenskih zahtev, ker da »so Slovenci, kar se tiče pravosodja, dosedaj jako malo dosegli, da se je ustreglo le neizogibljivim praktičnim potrebam, da Slovenci še nikakor ne uživajo istih pravic kakor drugi avstrijski narodi«. ¹⁰⁹⁶ Ausserer, ki je v potezi ministra Pražaka videl ponovno zatiranje in teptanje nemštva, je vsekakor pretiraval. Medtem je deželni zbor ob obravnavi Pražakovih naredb oblikoval poseben odbor. Liberalna večina in opozicijska manjšina sta podali vsaka svoje poročilo. Večina je soglasno podprla Aussererja, medtem ko je manjšina menila, da je naredba zgolj posledica izvajanja devetnajstega člena ustave,¹⁰⁹⁷ kot je to izrecno poudaril Miha Vošnjak v interpelaciji (21. 1. 1887).¹⁰⁹⁸ Dominkuš je upravičeno sklepal, da poskušajo nemški ustavoverci z vsemi sredstvi ubraniti svoje »staro« nemško posestno stanje, ko so Aussererju pritegnili vsi liberalni poslanci. »Če se trdi v predlogu

¹⁰⁸⁹ SGp, 17. 2., 24. 2., 3. 3. 1887; prim. SP, 23. 2. 1887.

¹⁰⁹⁰ DW, 20. 1. 1887.

¹⁰⁹¹ Npr. v Ormožu, v Zidanem Mostu in v Šentilju. Prim. DW, 20. 1., 10. 3. 1887; MZ, 3. 7. 1887.

¹⁰⁹² Prim. DW, 20. 2. 1887.

¹⁰⁹³ MZ, 1. 4., 3. 4. 1887.

¹⁰⁹⁴ DW, 14. 4. 1887.

¹⁰⁹⁵ DW, 19. 5. 1887.

¹⁰⁹⁶ SN, 4. 2. 1887.

¹⁰⁹⁷ SP, 22. 1. 1887.

¹⁰⁹⁸ SP, 26. 1. 1887; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. III. Session, 22. Sitzung, 21. 1. 1887, str. 342.

gospoda Aussererja, da bi ukaz pravosodnega ministerstva lahko resno vznemiril nemško prebivalstvo na Štajerskem, zlasti vzbudil bojazen, da se bodo nemški deželani polagoma spodrinoli z vseh častnih mest in iz državnih služeb, če se govori sploh o pretečem poslovenenji Štajerske, če se to ne godi na kakem razvnetem strankarskem shodu, ampak pred najvišjim sodiščem javnosti, v deželnem zboru, mora tako pačenje dejanskih razmer vsekako vzbujati strah in vsak se vpraša, če je prav slišal, dokler ne spozna, da ne gre pri enuncijaciji, ki se je uprizorila s takim eklatom za vprašanje notranje pravosodne službe, ampak za strankarsko demonstracijo, katerej je le tolikokrat imenovana jezikovna naredba bila sredstvo.¹⁰⁹⁹

Slovenski deželnozborski poslanci so na seji konec leta (9. 12. 1887) izrazili veliko začudenje nad postopanjem deželnega odbora (IV. sesija od 24. 11. 1887 do 17. 1. 1888), ki da je puščal »prosto roko deželnemu šolskemu svetu, da sili nemški jezik v slovenske ljudske šole celo zoper postave, zoper člen 19 ustanovnih državnih zakonov«, potem ko se je deželni šolski svet odločil uvesti nemščino kot edini učni jezik na spodnještajerskih ljudskih šolah. Namestnika Kúbecka so pozvali, naj posreduje in preko dunajske vlade poskrbi za odpravo obstoječih razmer.¹¹⁰⁰

Ko je bil po Dominkuševem odstopu – ta je bil sicer prvi kandidat za namestnika štajerskega deželnega glavarja¹¹⁰¹ – z mesta deželnozborskega poslanca celjske kmečke kurije na nadomestnih volitvah sredi decembra brez protikandidata izvoljen celjski odvetnik Josip Sernec,¹¹⁰² je izvolitev nakazovala spremembo. Slovenci sicer ob liberalni večini v deželnem zboru niso imeli večjih upov na svoj prodor, toda njegova politična afirmacija in predsedovanje celjski posojilnici, ki da je, po njegovih besedah na občnem zboru, napredovala z velikimi koraki,¹¹⁰³ je pričala o tem, da gre za agilnega človeka s treznim političnim programom, ki je predvideval »v edinosti z drugimi poslanci in s katoliško cerkvijo delati za blagor domovine, kolikor mu bo mogoče v oziru na to, da so Slovenci v menjšini v graškem zboru.«¹¹⁰⁴ Nemoč celjskih Nemcev na nadomestnih volitvah je pričala o tem, da se je slovenska stran v Celju že močno »zasidrala« in skušala premišljeno »napasti« nemško mesto Celje,¹¹⁰⁵ slovenske politične uspehe pa je dopolnjevalo še imenovanje prvega Slovenca Frana Radeja za namestnika štajerskega deželnega glavarja.¹¹⁰⁶

Ob dejstvu, da so slovenskim poslancem v graškem deželnem zboru (V. sesija od 27. 8. do 29. 9. 1888) načelno stali ob strani le nemški konservativci, medtem ko

¹⁰⁹⁹ SGp, 10. 2. 1887; SP, 26. 1. 1887; prim. Dominkušev govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. III. Session, 22. Sitzung, 21. 1. 1887, str. 349–351.

¹¹⁰⁰ SGp, 15. 12. 1887; SN, 14. 12. 1887; SP, 10. 12. 1887; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. IV. Session, 9. Sitzung, 9. 12. 1887, str. 52.

¹¹⁰¹ Prim. korespondenco med Kúbeckom, Pražakom in Taaŕfejem v: Skedl, Der politische Nachlass, str. 282–284.

¹¹⁰² Melik, Volitve, str. 388.

¹¹⁰³ SP, 16. 2. 1887.

¹¹⁰⁴ SGp, 29. 12. 1887; prim. Cvirn, Sernec, str. 127.

¹¹⁰⁵ Prim. SP, 21. 12. 1887.

¹¹⁰⁶ Cvirn, Politične razmere na (spodnjem) Štajerskem na prelomu stoletja, str. 24; Stöckl, Der steiermärkische Landtag, str. 1693.

*Celje je od srede 80-tih let naprej predstavljalo središče spodnještajerske politike in center vse ostrejših nemško-slovenskih nacionalnih odnosov
(Zgodovinski arhiv Celje - 524, zbirka fotografij)*

je liberalna večina mogla urejati zadeve po svoje, je podobno »usodo« doživela tudi razprava o mariborski sadjarski in vinarski šoli (10. 9. 1888). Namestnik deželnega glavarja Fran Radej sploh ni izzval nemških liberalcev s kakršnokoli provokacijo, temveč je predlagal v zvezi s šolo le gospodarske zadeve, ko se je oglasil poslanec Wunder in menil, da je uspeh pri poučevanju nemškega jezika na omenjeni šoli manjši kot v preteklih letih. Izrazil je skrb, da slovenska stranka nemščino »v mešanih okrajih, v uradih in šoli in v javnem življenju vedno bolj krči in nazaj potiska«. Pozval je ostale ustavoverne poslance, da je potrebno zaradi tega, ker »avstrijski Nemci izgubljajo prostorček za prostorček«, braniti nemške interese v jezikovno mešanih območjih. Poslanec Morré je na drugi strani poudaril, da je potrebno Slovence »kolikor možno ovirati, da se nemški ne naučé«, ker da bi bili edini zmožni zapolniti izpraznjena delovna mesta v mešanih okrajih, »ker se mi družega deželnega jezika nečemo učiti«, slovenskim poslancem pa da je potrebno z vsemi sredstvi preprečiti večjo zastopanost, dokler da »ne bodo Nemci iz Češke zastopani v deželnem zboru v Pragi.« Na te žalitve se je oglasil poslanec Jerman in poudaril, da mariborska šola nikakor ni zavod za ponemčevanje in pozval k odklonitvi Wundrovega predloga. Kljub temu je liberalna večina podprla Wundra in povzročila nadaljevanje obstoječega stanja na mariborski šoli.¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁷ SGp, 20. 9. 1888; SN, 12. 9., 2. 10. 1888; SP, 19. 9. 1888; MZ, 12. 9. 1888; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. V. Session, 9. Sitzung, 10. 9. 1888, str. 42-45.

Celjska mestna hranilnica je že sredi 70-tih let dobila povsem nemško »lice«
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Na sklep se je odzval poslanec Jožef Šuc, ki je dejanje deželnega zbora obsodil, češ da je poudarjanje nemščine med slovenskimi dijaki nesmiselno, obenem pa menil, da so slovenski poslanci skoraj »nepotrebni« v deželnem zboru, ker da skoraj ničesar ne dosežejo.¹¹⁰⁸ Tudi Miha Vošnjak je bil podobnega mnenja in zavračal težnje ustavovercev, ki so bili »prepričani«, da je prizadevanje za slovenski jezik zgolj napad na nemščino.¹¹⁰⁹ Poslanec se je konec septembra znašel še na »zatožni klopi«, ko je deželni zbor vzel v pretres spodnještajerske slovenske posojilnice. Vošnjaku, ki je branil slovenske denarne zavode in trdil, da poslujejo v skladu z zakonodajo, potem ko se je v poročilu deželnega odbora znašla ormoška posojilnica, »obsojena«, da denar preveč kopiči, namesto da bi ga posojala,¹¹¹⁰ je poslanec Hackelberg očital, da slovenske institucije manipulirajo z denarjem in da presegajo svoje delovno področje. Resnica je bila povsem drugače, kar je priznal tudi član deželnega odbora, poslanec Berg, ko je primerjal celjsko posojilnico in dejal, da je »vorzüglich geleitetes Institut«. Ko je Hackelbergove trditve zavrnil še Josip Sernek, je na koncu tudi Kúbeckovo mnenje, češ da slovenskim posojilnicam ni mogoče očitati nepravilnosti, potrdilo, da je zadeva prišla na dan po obilni »akciji« deželnozborskih nemških liberalcev.¹¹¹¹

V začetku novembra je deželnozborsko debato komentiralo slovensko časopisje. Südsteirische Post je upravičeno ugotavljala, da je bil napad na Vošnjakovce

¹¹⁰⁸ S, 20. 9. 1888.

¹¹⁰⁹ S, 4. 10. 1888.

¹¹¹⁰ Prim. SP, 17. 11. 1888.

¹¹¹¹ SP, 13. 10. 1888.

posojilnice le napad na uspešne ustanove, ki da so na Spodnjo Štajersko prinesle očiten napredek, še sploh uspešne pa so bile pri krepitvi slovenskega meščanstva, ki se je »otreslo« nemških hranilnic, kar je šlo spodnještajerskim in ostalim ustavovercem še posebej v nos. Še posebej se je pri tem »izkazala« Zveza slovenskih posojilnic, ki je uspešno prodrla med nemške denarne zavode. »Und dieser Zweck konnte vorläufig nur durch Errichtung von Vorschusscassen erreicht werden. Es lag eben die dringende Nothwendigkeit vor, vor Allem die bäuerlichen Besitzer vor Executionen zu schützen und was die Posojilnica's in dieser Beziehung geleistet haben, lehrt die Durchsicht der zur Publication von Feilbietungsedicten dienenden Landes-Amtsblätter! Nicht bloss Hunderte, ja man kann sagen Tausende von bäuerlichen Besitzungen wurden durch Beihilfe der Vorschusscassen den Besitzern erhalten und wie oft ereignete sich der Fall, dass Besitzer, von den Sparcassen bereits in Execution gebracht, durch die Posojilnica's gerettet wurden und werden.«¹¹¹²

---

¹¹¹² SP, 7. 11. 1888.

Radikalizacija nemške politike po državnozborskih volitvah leta 1885

Po volitvah leta 1885 je prišlo do razkola v liberalni Združeni levici, ki se je razcepila v Nemško-avstrijski in Nemški klub, v spodnještajerski nemški politiki pa so povsem prevladali zagovorniki radikalne nacionalne politike, ki si je v skladu z Linškim programom prizadevala za odločno varovanje nemških interesov na vseh področjih družbenega življenja. Sledeč politiki Nemškega kluba so se spodnještajerski Nemci zavzemali za oblikovanje »velike, močne, svobodne, na napredku na vseh področjih materialnega in duhovnega življenja temelječe Avstrije«, ki bi ji v interesu vseh vladali Nemci. Zavedajoč se, da slovenski napredek ni zgolj posledica Slovonom naklonjene Taaffejeve vlade, so glavne sile usmerjali v obrambo posestnega stanja na jezikovnem in gospodarskem področju. Pri obrambi starega jezikovnega stanja so se mogli ob Schulvereinu, ki so ga pospešeno ustanavljali ob jezikovni meji,¹¹¹³ opirati na štajerski deželni zbor.¹¹¹⁴

Po državnozborskih volitvah ter ponovni večini slovanskih in nemškokonservativnih poslancev je politika na Spodnjem Štajerskem nadaljevala svojo pot. Ob vse ostrejši nacionalni drži nemških telovadnih, pevskih in drugih društev¹¹¹⁵ tudi slovenska stran ni skrivala svojega nacionalnega stališča. Slovenci so sicer postavljali vse upe v izpolnitev postavljenih zahtev, nemški liberalci pa so po porazu¹¹¹⁶ iskali svoje politično zadoščenje v lokalni politiki in dobivali večino v mestnih ter trških občinskih zastopih.

Ko je državni zbor konec septembra leta 1885 ponovno odprl svoja vrata, slovensko časopisje ni skrivalo zadovoljstva ob dejstvu, da je bilo število liberalnih poslancev manjše kot v prejšnjem mandatu, in kljub neizpolnitvi dotedanjih zahtev zagotavljalo, da bodo Slovenci napredovali edino s Taaffejem na čelu.¹¹¹⁷ Še z večjim zadovoljstvom je pozdravilo ustanovitev družbe sv. Cirila in Metoda, ki je bilo naperjeno proti nemškemu Schulvereinu in poudarjalo, »da ne smemo križem rok držati in mirno gledati, kako da se naša deca potujčuje, izneverja svojemu narodu in odgaja v mislih in nazorih katoličanstvu nasprotnega nemško-židovskega liberalizma.«¹¹¹⁸ Nacionalna pola sta bila tudi na šolskem področju zastopana vsak s svojo organizacijo, nemško časopisje pa nikakor ni pokazalo »sočutja« do slovenskih paralelk.¹¹¹⁹ Še več, kot program spodnještajerskih ustavovercev je jasno in glasno proglasilo ohranitev »starega« jezikovnega stanja in razširjenje nemškega nacionalnega duha.¹¹²⁰ Nacionalni nemir je napredoval z velikimi koraki. Na Ptujju so ob ustanovitvi tiskarne sv. Cirila Slovenci poudarjali geslo »Svoji k svojim«, češ da »ne

¹¹¹³ Prim. StLA, fond Statth., fasc. 53-4625/1881, fasc. 53-34/1885.

¹¹¹⁴ Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 10-11.

¹¹¹⁵ Npr. DW, 14. 6., 21. 6., 2. 7. 1885.

¹¹¹⁶ Prim. DW, 7. 6. 1885.

¹¹¹⁷ SGp, 24. 9. 1885.

¹¹¹⁸ SGp, 8. 10. 1885.

¹¹¹⁹ DW, 6. 9., 10. 9. 1885.

¹¹²⁰ DW, 8. 10. 1885.

bodo imeli oni, ki nam kratijo naše narodne pravice in črtijo naš mili materni jezik, dobička od duhovnega slovenskega dela«,¹¹²¹ časopisje pa je pozdravilo odhod ministra Conrada, ker da novi minister ne more biti slabši od svojega predhodnika.¹¹²²

Konec oktobra je Richard Foregger v državnem zboru prodril z interpelacijo, češ da so vzporednice naperjene zgolj h kalitvi »nemškega« miru,¹¹²³ celjski župan Neckermann pa je slovenske zahteve preprosto označil za golo hujskaštvo,¹¹²⁴ še sploh potem, ko je prejšnjega ravnatelja celjske gimnazije, nemškega liberalca Swobodo, zamenjal novi ravnatelj Končnik, ki ni trobil v rog skupaj z ostalimi celjskimi Nemci.¹¹²⁵ Zato nikakor ne preseneča, da so celjski Nemci ob odprtju celjskega nemškega gledališča konec oktobra poudarjali, da je teater nova »trdnjava« Nemcev v Celju in skušali z novo ustanovo dodatno »ojačati« nemški značaj mesta.¹¹²⁶

Spodnještajersko nemštvo je simpatiziralo z Nemškim klubom in vedno bolj radikalno nastopalo proti slovenskim zahtevam. V tem duhu je »iskal« ugodna tla za svoje politično delovanje tudi Georg Schönerer. Toda na Spodnjem Štajerskem večjega uspeha ni požel. Ko se je udeležil shoda graškega društva nemških nacionalcev septembra leta 1886, se slovensko časopisje ni preveč ubadalo z njegovo navzočnostjo.¹¹²⁷ Na drugi strani pa nemško spodnještajersko časopisje nad njegovo politiko ni bilo preveč navdušeno in ga nikakor ni sprejelo z odprtimi rokami. Njegov vpliv je bilo občutiti le v delovanju Kmečkega društva Maribor-okolica, katerega član je postal novembra leta 1885. Schönererjev govor v Marenbergu februarja leta 1886 je sicer naletel pri kmečkem poslušalstvu na dober odmev. Toda večji prodor na Spodnjo Štajersko mu je na omenjenem zborovanju spodletel. Glede na to, da se je njegov gospodarski in socialni program pokrival s programom spodnještajerskih ustavovercev, je njegova izjava, češ da so Čehi izvorno bliže Nemcem kot Judje in da lahko Slovani Nemcem koristijo v antisemitskem boju, pogorela. Spodnještajersko nemško časopisje mu je zamerilo paktiranje s slovanstvom v zvezi s krepitvijo antisemitizma. Eduarda Glantschnigga, ki je v graški Tagespost branil Schönererja, češ da njegove besede niso bile tako mišljene, je nemško časopisje zavrnilo in menilo, da sodelovanje s slovenskimi prvaki, kar je jasno nakazal Schönerer, v boju proti Židom nikakor ne pride v poštev. Še odločneje je Schönererja zavrnil ptujski Johann Michelitsch na zborovanju Nemškega nacionalnega društva v Gradcu v začetku oktobra, ko je trdil, da vnaša Schönerer med spodnještajersko nemštvo razdor in da nikakor nima boljšega programa kot Nemški klub, ki ga je spodnještajersko nemštvo podpiralo. Michelitsch je še posebej ostro obsodil novo Schönererjevo obrambno organizacijo Schulverein für Deutsche, ki je podpirala zgolj šole z nemškimi otroki,

¹¹²¹ SGp, 29. 10. 1885.

¹¹²² SGp, 12. 11. 1885.

¹¹²³ SP, 7. 11. 1885; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 15. Sitzung der X. Session am 24. Oktober 1885, str. 447.

¹¹²⁴ SP, 14. 11. 1885.

¹¹²⁵ SP, 12. 12. 1885.

¹¹²⁶ Cvelfar, Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju, str. 340.

¹¹²⁷ SP, 7. 9. 1886.

češ da je potrebno dati na Spodnjem Štajerskem nemško izobrazbo tudi slovenskim otrokom. Na shodu so enoglasno podprli Michelitscha in sprejeli resolucijo o enotnosti Štajerske. Še bolj nepriljubljen pa je Schönerer na Spodnjem Štajerskem postal po februarju leta 1887, ko se je tudi pod vplivom njegovega antisemitskega stališča razcepil Nemški klub.¹¹²⁸ Spodnještajersko nemštvo se je približalo novoustanovljenemu Nemško-nacionalnemu združenju, Schönererjev antisemitizem pa ni bil dejavnik, ki bi na Spodnjem Štajerskem mogel priti v poštev.¹¹²⁹

Po razcepu Nemškega kluba sta se med državnozborskimi poslanci, ki so iz njega izstopili, znašla med nasprotniki antisemitizma tudi poslanec pujske mestne kurije Karl Ausserer in poslanec celjske mestne kurije Richard Foregger. Slednji je hkrati odložil tudi svoj državnozborski mandat.¹¹³⁰ Spodnještajersko nemštvo se je popolnoma strinjalo z izstopom, pozdravilo pa je tudi ustanovitev Nemško-nacionalnega združenja pod vodstvom Otta Steinwenderja, ki si je prizadevalo za gospodarske in socialne reforme ter politično in gospodarsko povezavo z Nemčijo. Preostanek Nemškega kluba se je konec leta 1888 združil z Nemško-avstrijskim klubom v Klub združene nemške levice, ki je predstavljala najmočnejšo opozicijsko skupino v parlamentu.¹¹³¹

Foreggerjev odstop je vzpodbudil celjske Slovence k treznemu volilnemu ravnanju. Vendar pa celjski ustavoverci niso »našli« drugEGA kandidata, ko je Foregger na predvolilnih shodih znova prepričal volivce, na aprilskih nadomestnih volitvah pa znova kandidiral. Ko je svojo kandidaturo najavil tudi pisarniški uslužbenec okrajnega sodišča v Kozjem Karl Gelingsheim, so ga Slovenci podprli, še sploh potem, ko je poudaril, da se »ne drži doslej nobene stranke« in da »ne vstopi, ako si ga izvolijo za poslanca, v noben klub, saj si s tem vsak poslanec že zaveže roke ter ne more ne govoriti ne glasovati po svojem prepričanju, ampak le na povelje kluba«.¹¹³² Kljub temu, da je bil Gelingsheim Nемеc, nikakor ni ugajal celjski nemški politiki, ki je potrebovala nekoga, ki bo zagovarjal celjsko in spodnještajersko nemškonacionalno politiko na državni ravni. Ustavoverno časopisje je tako močno agitiralo za svojega kandidata Foreggerja in poudarjalo njegove zasluge pri krepitvi nemštva na Spodnjem Štajerskem,¹¹³³ medtem ko je protikandidata spodbijalo z besedami, češ da ni možnosti, da bi kandidat, ki ga je podprla tudi slovenska stranka, zmagal v celjskem mestnem volilnem okraju.¹¹³⁴ Volilni rezultat je bil kljub podpori nekaterih Nemcev Gelingsheimu podoben tistemu iz leta 1885, ker je o zmagovalcu

¹¹²⁸ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 128–147; Janez Cvirn, Schönerer v Mariboru, v: Grafenauerjev zbornik, ZRC SAZU, Filozofska fakulteta Ljubljana, Pedagoška fakulteta Maribor, 1996, str. 587–590; prim. Schönererjevo politiko v državnem zboru v: Höbelt, Kornblume und Kaiseradler, str. 39–45.

¹¹²⁹ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 87–91.

¹¹³⁰ Prim. DW, 17. 2., 20. 2. 1887; MZ, 18. 2., 23. 2. 1887; prim. Suetter, Der nationale Kampf, str. 69.

¹¹³¹ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 148; o Steinwenderju glej več Lothar Höbelt, Otto Steinwender, Porträt eines Nationalliberalen, Freiheitl. Bildungswerk, Wien, 1992; Edith Vanek, Die politische Tätigkeit des Abgeordneten Dr. Otto Steinwender, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948.

¹¹³² SGp, 7. 4. 1887; prim. SP, 30. 3. 1887.

¹¹³³ DW, 13. 3., 27. 3., 31. 3. 1887; Tp, 30. 3., 16. 4. 1887.

¹¹³⁴ DW, 3. 4., 7. 4. 1887.

po Schmerlingovi volilni geometriji odločalo »nemško« mesto Celje. Foreggerjeva zmaga izključno v Celju mu je prinesla ponovni mandat, vendar pa so volitve pokazale, da se je v mestu ob Savinji slovenska stran že opazno krepila oziroma da so ustavoverci pričeli za razliko od mariborske mestne kurije, kjer je bilo razmerje na zadnjih volitvah pet proti ena, izgubljati glasove v prid Slovencem.¹¹³⁵ Nemško časopisje na drugi strani tega seveda ni poudarjalo, ko je pisalo po volitvah o sijajni nemški zmagi in o ubranitvi nemštva v Celju.¹¹³⁶

---

¹¹³⁵ SN, 21. 4. 1887; SP, 16. 4. 1887; prim. Melik, Volitve, str. 387.

¹¹³⁶ DW, 17. 4. 1887.

Slovensko posojilništvo

Po državnozbornskih volitvah je spodnještajerske volivce presenetil izstop (užaljenega) barona Gödel-Lannoya iz Hohenwartovega kluba.¹¹³⁷ Volivci nad njegovim dejanjem niso bili niti najmanj navdušeni, pač pa so mu izrekli »nezaupnico«, češ da sam ne bo storil prepotrebnih potez za slovensko ljudstvo. Medtem ko ni bilo v graškem deželnem odboru in deželnem šolskem svetu nobenega Slovence, o oddelku štajerskega namestništva ni bilo ne duha ne sluha, okrajni glavarji so bili na Spodnjem Štajerskem »nasprotniki slovenstva«, sodstvo in uradništvo je bilo še vedno po večini nemško,¹¹³⁸ mariborsko učiteljišče in gimnazije nemške, šolski nadzorniki pa niso bili preveč naklonjeni Slovencem, mu je anonimni pisec svetoval, da se naj raje pobriga za našteto, še sploh pa se naj potegne za »razvoj domačega gospodarstva neobhodno« potrebnih slovenskih posojilnic.¹¹³⁹ Njegova poteza jih je motila zaradi pritiska ustavovernih spodnještajerskih poslancev, ki so vedno znova nasprotovali uresničevanju slovenskih zahtev.

Poziv Gödel-Lannoyu, naj »skrbi« za slovenske posojilnice, nikakor ni bil iz trte zvit. Že sredi leta 1885 je Miha Vošnjak zaradi pomanjkanja kapitala v manjših posojilnicah prosil poverjenike ljubljanske banke Slavija za posredovanje pri odobritvi kredita Celjski posojilnici. »Mi Slovenci nimamo nobenega večjega denarnega zavoda, na katerega bi se zamogli naslanjati, vse kar se je doseglo, doseglo se je po lastnem, osebnem prizadevanju. Vsi večji denarni zavodi so v rokah naših protivnikov, v te se izliva veliki denar, pa nazaj ga ne dobimo, ne le da nimamo pričakovati niti najmanjše podpore, ampak še braniti se moramo proti javnim in skritim napadom od te strani. Naš narod imeti mora toraj svoj lastni osrednji denarni zavod, kar se bode prej ali slej zgodilo, potem bode nam še le mogoče doseči polno neodvisnost v denarnih zadevah in toraj narodno samostalnost. Več posojilnic obrnilo se je do slavne banke Slavije za odprti kredit. Banka Slavija je sicer dovolila kredit, akoravno v najmanjši meri, pa stavila take pogoje, ki so za nas neizpeljivi, tako da niso posojilnice porabile ta kredit, akoravno so bile že v stiskah.«¹¹⁴⁰ Toda vodstvo ljubljanske izpostave Slavije se ni strinjalo z manjšo obrestno mero, kot jo je predlagal Vošnjak. Banka je zavrnila »po več ko trimesečnem pretresovanju prošnjo, stavljeno do poverjenikov in pristavila, da so se vsa hranilna in posojilna društva, katera imajo posojila od banke 'Slavije' brez izjeme podvrгла onim pogojem«. Zaradi previsokih obresti je Zadruga opozarjala, »da morajo posojilnice jako previdno delovati in nikakor ne smejo segati čez svoje moči. Posebni ozir morajo jemati tudi na to, da imajo primerno svoto za vlagatelje hranilnih vlog vsak čas pripravljeno. Pri izposojevanju morajo biti posojilnice jako oprezne in naj le majhna in samo taka

¹¹³⁷ Prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 270; Prijatelj, Slovenska kulturnopolitilna, V, str. 94.

¹¹³⁸ Prim. SP, 3., 14., 17. 10. 1885.

¹¹³⁹ SGp, 11. 11. 1885.

¹¹⁴⁰ Z, 31. 7. 1885.

posojila dajejo, katera se bodo vračala v kratkem obroku. Pomagati si moramo le s tistimi močmi, na katere se moremo zanesti in to so naše lastne moči same.«¹¹⁴¹

Na občnem zboru Zveze slovenskih posojilnic sredi novembra leta 1885 v Ljubljani je Miha Vošnjak tako poudaril težave majhnih posojilnic, »ki jim še vedno gotovine primanjkuje«, medtem ko sta poslovali brez finančnih težav le mariborska in celjska posojilnica ter se trudili pomagati manjšim. Vošnjak je po neuspelem poskusu pri ljubljanski Slaviji pričakoval pomoč avstrijske nacionalne banke, ki da bo »dovoljevala kredit pod takimi pogoji, da se ga bodo zadruga res mogle posluževati. Ako pa nacionalna banka tej želji ne bode htela zadostovati, pričakuje se od državnega zbora, da se bode pri posvetovanji o privilegijah nacionalne banke oziral na opravičene zahteve hranilnih in posojilnih zadrug namenjenih v podporo kmetijskega in obrtniškega stanu.«¹¹⁴²

Toda kljub težavam je Vošnjak na rednem občnem zboru Zveze slovenskih posojilnic v celjski čitalnici konec avgusta leta 1886 zadovoljno predstavil uspehe. Med njenimi sedemindvajsetimi člani je bilo trinajst posojilnic iz Štajerske, od nje-nega nastanka pa so na Slovenskem ustanovili šestnajst novih. Konec leta 1885 so slovenske posojilnice kazale živahno poslovanje. Deset tisoč članov in več kot milijon in pol goldinarjev vlog je zgolj potrjevalo dejstvo, da so se posojilnice zasedrale med slovenskim prebivalstvom in se uspešno zoperstavile nemškimi denarnim zavodom. Kljub temu je vodstvo Zveze razmišljalo, ali je izdajanje Zadruga, ki se ni najbolj »prijela«, sploh še smiselno. Zaradi premajhnega vpliva na širše prebivalstvo je Fran Jurtela pozival, da bi bilo boljše uvrstiti njene vsebine v Slovenskega gospodarja, ki je bil med ljudstvom precej bolj razširjen.¹¹⁴³ Revija je vseeno ostala, Zveza pa jo je poskušala močnejše uveljaviti s pospešeno agitacijo in načrtnim razpečevanjem.¹¹⁴⁴

Čeprav je občni zbor ugotavljal, da nekatere manjše posojilnice ne razpolagajo s primernimi sredstvi, je bil vendarle storjen korak naprej k učvrstitvi Zveze. Dopusčen je bil medsebojni nadzor poslovanja med kreditodajalci in posojilojemalci. Ker je Miha Vošnjak zavračal ideje o ustanovitvi centralnega denarnega zavoda za premoščanje denarnih težav manjših posojilnic, je ostalo pri starem. Celjska in mariborska posojilnica sta še naprej kot kapitalsko najmočnejši skrbeli za manjše denarne zavode in izvajali vlogo nekakšne denarne centrale.¹¹⁴⁵

Ko je po dveh letih delovanju Hranilnega in posojilnega društva na Ptujju marca leta 1886 spregovoril ptujski odvetnik Fran Jurtela, je ugotovil, da je ustanova prinesla pozitivne rezultate, čeprav so nekateri predeli ptujskega okraja životarili zaradi slabih letin. »Toda kljub temu vsemu in da-si imamo mnogo prav predrznih pijavk, oderuhov v mestu in na kmetih, narastlo je število zadružnikov od 360 na 719, so se pomnožili zadružni deleži od 5883 gld. na 11.032 gld. 50 kr, se je dalo

¹¹⁴¹ Z, 31. 10. 1885.

¹¹⁴² Z, 30. 11. 1885.

¹¹⁴³ SGp, 4. 3. 1886.

¹¹⁴⁴ SP, 11. 9. 1886.

¹¹⁴⁵ Lazarevič, Celje, str. 122–123.

zadružnikom 88.605 gld. 95 kr. posojil. Hranilnih vlog imela je zadruga minulo leto že 63.638 gld. 90 kr., zadružno premoženje je znašalo 1936 gld. 35 kr. in vsega prometa je bilo 180.882 gld. 87 kr. Tedaj povsod napredek!« Posojilnice, ki so si prizadevale, da »Slovenci postanemo gospodarji na svoji zemlji«, so se uspešno zoperstavljale nemškimi denarnim zavodom.¹¹⁴⁶ Podobno je ugotavljal Miha Vošnjak mesec prej na občnem zboru celjske posojilnice, ko je poudarjal, da se je članstvo v štirih letih več kot potrojilo.¹¹⁴⁷

Slovensko posojilništvo se je vztrajno krepilo in predstavljalo temelj slovenske politike. Še zlasti v Celju je slovenska politika namenjala dobiček iz posojilnice za podporo slovenskih društev. Konec 80-tih in v začetku 90-tih let so se posojilnice že krepko zasidrale na Spodnjem Štajerskem in prispevale k poostitvi nacionalnega boja na gospodarskem področju. Sredi leta 1890 je Zveza slovenskih posojilnic odprla novo ustanovo v Vitanju pod predsedstvom Josipa Žičkarja z namenom, da ustreže tistim, »ki bodo imeli denarjev za nalaganje, da toraj denar kar tukaj doma naložijo na obresti,«¹¹⁴⁸ in pokazala, da je v slabem desetletju obstoja svoje poslovanje marljivo širila ter se uspešno kosala z nemškimi zavodi, s tem pa na neki način demantirala nemško interpelacijo v državnem zboru proti ustanovitvi Južnoštajerske hranilnice v Celju.¹¹⁴⁹ Kljub vsemu pa celjska in mariborska posojilnica ob rasti novih manjših posojilnic nista mogli zadostiti potrebam denarne centrale, zato je Ivan Lapajne, sicer šolski ravnatelj v Krškem, na občnem zboru Zveze oktobra leta 1890 predlagal preoblikovanje slednje v »skupno denarno zadrugo, v katero bi se stekali odvišni novci posameznih posojilnic in katera bi manjše posojilnice zalagala s hranilnimi vlogami ali posojili«. Miha Vošnjak je bil skupaj s predstavniki večjih posojilnic proti temu predlogu. Namesto Zadruga pa je zbor sprejel odločitev o novem glasilu Zveze, Letopisu slovenskih posojilnic, ki je pričel izhajati naslednje leto.¹¹⁵⁰

Živahen utrip in dejavnost Zveze slovenskih posojilnic v Celju je ponovno pokazala ustanovitev posojilnice v Gornjem Gradu sredi decembra leta 1890. Slovensko časopisje je po ustanovitvi posojilnic v Tinjah na Pohorju, na Vranskem, v Framu in v Radgoni¹¹⁵¹ konec leta 1891 ugotavljalo, da so na Spodnjem Štajerskem brez posojilnice le še okraji »Kozje, Šmarje pri Jelšah, Slovenji Gradec«¹¹⁵² ter menilo, da je slovensko posojilništvo »v precej ugodnem stanju«. Tako je bilo leta 1892 na Slovenskem že 61 posojilnic. Na Spodnjem Štajerskem, kjer je bila mreža najgostejša, je bilo 21 zavodov, le dva okraja pa sta bila brez denarne ustanove.¹¹⁵³ Potreba manjših posojilnic, ki so s težavo shajale, pa je, po mnenju časopisja, »ter-

¹¹⁴⁶ SGp, 4. 3. 1886.

¹¹⁴⁷ SP, 3. 2. 1886.

¹¹⁴⁸ SGp, 3. 7., 10. 7. 1890; Schauer, Prva doba, str. 107.

¹¹⁴⁹ SP, 1. 3. 1890; prim. DW, 9. 2. 1890; MZ, 6. 2. 1890.

¹¹⁵⁰ Lazarevič, Celje, str. 123; Schauer, Prva doba, str. 118; Lazarevič, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 142; Lapajne, Dvajsetletnica, str. 42.

¹¹⁵¹ Schauer, Prva doba, str. 107-108.

¹¹⁵² S, 5. 10. 1891.

¹¹⁵³ Lazarevič, Celje, str. 115.

jala« skupni denarni zavod, ki bi ga ustanovile vse slovenske posojilnice.¹¹⁵⁴ Na »sceno« je na občnem zboru Zveze slovenskih posojilnic konec leta 1891 ponovno stopil Ivan Lapajne, ki je poudarjal potrebnost denarne centrale, a tudi tokrat ni naletel na podporo.¹¹⁵⁵

Spodnještajerski Nemci, ki so si prizadevali Slovencem »pristriči peruti« na gospodarskem in socialnem področju, so se ušteli. »Veliko imamo že posojilnic, v katerih najde slovenski kmet, ako je v kaki sili, pomoči, ne da mu je treba trkati na vrata nemškutarskih oderuhov in imamo že tudi dve leti sem lastno hranilnico v Celji. Ona je in dela, kakor Štajarska v Gradci, Mariborska v Mariboru, Celjska v Celji: razločuje se od njih samo v tem, da dela za slovensko ljudstvo.«¹¹⁵⁶ Kljub temu, da je Ivan Lapajne na občnem zboru Zveze leta 1892 ponovno zagovarjal ustanovitev denarne centrale, češ da so slovenske posojilnice že dovolj močne, da bi lahko s skupnimi močmi same ustanovile in vodile tak zavod, nikakor ni našel zaslombe. Josip Sernec mu sicer ni nasprotoval, menil pa je, da še ni nastopil čas za takšno podjetje.¹¹⁵⁷

Vendar so slovenske posojilnice kljub naštetim uspehom dejansko razbremenile predvsem slovensko meščanstvo in pomagale Slovencem pri njihovi nacionalni borbi.¹¹⁵⁸ Do konca Taaffejeve dobe je bilo na Spodnjem Štajerskem 23 posojilnic.¹¹⁵⁹ Vse do srede 90-tih let, ko se je končalo temeljno obdobje slovenskega združništva, je bilo značilno, da so zadruge oziroma posojilnice ustanavljali pod liberalnimi vplivi.¹¹⁶⁰ Podobno kot med obrtništvom in delavstvom se Schulze-De-litzscheva načela niso uveljavila tudi med kmečkim prebivalstvom. Zato se je prvi slovenski katoliški shod sredi leta 1892 v Ljubljani v socialnih zadevah zavzel za propadajoči kmečki stan in priporočal ustanovitev okrajnih kmečkih zadrug, s katerimi bi razbremenili kmečka posestva. Toda ideje, s katerimi je katoliška stran želela iz gospodarsko-političnih razlogov odvzeti »zadružni« primat liberalcem, je prinesla šele druga polovica desetletja, ko se je začelo krščanskosocialno gibanje pod vplivi socialnega reformatorja Janeza Evangelista Kreka,¹¹⁶¹ ki je zaznamoval nadaljnji potek slovenskega združništva (temeljilo je na Raiffeisnovih kreditnih zadrugah, ki jih je omogočil zakon iz leta 1889,¹¹⁶² težišče zadružne iniciative pa je bilo iz Štajerske prenešeno na Kranjsko).¹¹⁶³

¹¹⁵⁴ D, 3. 10. 1891.

¹¹⁵⁵ Lazarevič, Celje, str. 124; Lazarevič, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 143.

¹¹⁵⁶ SGp, 21. 4. 1892.

¹¹⁵⁷ Lazarevič, Celje, str. 125; Lazarevič, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 143-144.

¹¹⁵⁸ Prim. Sernec, Spomini, str. 28.

¹¹⁵⁹ Schauer, Prva doba, str. 47-51; 71-72; 106-108.

¹¹⁶⁰ Perovšek, Prilagoditev, str. 9.

¹¹⁶¹ Več o Kreku glej Jurij Perovšek, Na poti v moderno. Poglavlja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja, Zbirka Recognitiones 1, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2005, str. 110-123; Walter Lukan, Zur Biographie von Janez Evangelist Krek (1865-1917), Dissertation, Wien, 1984; prim. Andrej Pančur, Nastanek političnih strank, v: Slovenska novejša zgodovina 1, str. 33.

¹¹⁶² Perovšek, Prilagoditev, str. 11; Lazarevič, Oris razvoja, str. 81-82; Leskovec, Razvoj gospodarstva, str. 356.

¹¹⁶³ Lazarevič, Razmah finančnih ustanov, str. 84.

Seznam spodnještajerskih posojilnic med leti 1885–1893¹¹⁶⁴

Leto ustanovitve	Posojilnica
1887	Lenart v Slovenskih goricah
1890	Gornji Grad, Vitanje, Marenberg
1891	Tinje, Vransko, Fram, Gornja Radgona
1892	Šmarje pri Jelšah
1893	Dol pri Hrastniku

---

¹¹⁶⁴ Schauer, Prva doba, str. 106–108.

Prizadevanja za jezikovno enakopravnost

Slovenci so v drugi polovici 80-tih let nadaljevali s svojo »drobtinčarsko« politiko. V ospredje so še zmeraj postavljali »boj« za jezikovno enakopravnost v uradih, na sodiščih in v (predvsem srednjih) šolah. Uspehi (čeprav skromni), so večali občutek »ogroženosti« med spodnještajerskim nemštvom in pospeševali (sicer že začeti) nacionalni razdor. Spodnještajersko nemštvo je nasprotovalo slovenskim zahtevam. Na slovensko terjatev po ustanovitvi oddelka namestništva za Spodnjo Štajersko so gledali zelo negativno in menili, da ga Slovenci zahtevajo le kot sredstvo hitrejše uvedbe slovenščine v urade.¹¹⁶⁵

Sodišča

Sredi julija leta 1886 se je zaključila tožba Eduarda Glantschnigga proti Mihi Vošnjaku. Glantschnigg, ki je skušal Vošnjaka že pred zadnjimi državnozborskimi volitvami oblatiti v posebni brošuri, češ da mu gre pri posojilništvu zgolj za lasten zaslužek in pisal, da jemlje posojilnica 8 % obresti (obrestna mera je bila sredi 80-tih let 6 %),¹¹⁶⁶ medtem ko da so nemške hranilnice znižale svojo obrestno mero s 5 na 4 %, ¹¹⁶⁷ je slovenskega poslanca tožil na celjskem porotnem sodišču zaradi žaljenja časti, potem ko mu je ta odgovoril, da mlati prazno slamo.¹¹⁶⁸ Glavna naloga hranilnic je dejansko bila zbiranje hranilnih vlog, za katere so jamčili ustanovitelji. Bistvo posojilnic je bilo v tem, da so bili jedro denarnih sredstev zavoda deleži družnikov. Razlika se je kazala tudi v obrestni meri. Pri posojilnicah je ta znašala okrog 6 %, v hranilnicah pa je veljalo pravilo, da obresti niso presegle 5 %.¹¹⁶⁹

Josip Sernek, ki je branil Vošnjaka, ni mogel upati na uspešno obrambo zaradi sestave porotnikov, ki so bili po večini Nemci. Tožba, ki je poudarila napete politične in nacionalne odnose na Spodnjem Štajerskem, je sicer Glantschniggu predstavljala le osebno zadovoljstvo, kljub temu pa lepo pokazala, da slovenske stranke, med njimi tudi slovenski politiki, niso imele veliko možnosti za resno obrambo. Obtoženemu Vošnjaku je sodišče naložilo 140 goldinarjev kazni.¹¹⁷⁰

Ko je konec septembra leta 1886 minister Pražák izdal novo jezikovno naredbo za praško in brnsko višje deželno sodišče, ki je odredila odgovarjanje strankam v njihovem jeziku,¹¹⁷¹ je mariborski slovenski časnik vzel pod drobnogled graško višje deželno sodišče, ki je že leta 1882 dobilo podobno naredbo, samo pa dodalo, da se slovensko odgovarja stranki le v primeru, če sodna razprava poteka v slovenskem

¹¹⁶⁵ MZ, 17. 6. 1885.

¹¹⁶⁶ Prim. Lazarevič, Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju, str. 135.

¹¹⁶⁷ Eduard Glantschnigg, Miha Vošnjak v pravi postavi, Založba in tisk Janez Rakusch-a v Celji.

¹¹⁶⁸ Prim. SGp, 28. 5. 1885.

¹¹⁶⁹ Branko Goropevšek, Južnoštajerska hranilnica, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, str. 123.

¹¹⁷⁰ MZ, 16. 7. 1886.

¹¹⁷¹ Prim. Garver, The Young Czech party 1874–1901, str. 125; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 42–43.

jeziku. Sodišče, ki se je lahko izgovarjalo na to, da nima neposrednega stika s strankami, je tako kršilo ministrsko odredbo, časnik pa se je spraševal, »weshalb gerade der slovenischen Sprache je Geltung bei dem Oberlandesgerichte Graz vorenthalten werden sollte, welche den Sprachen aller anderen österreichischen Völker, der italienischen, der serbocroatischen, der polnischen, ruthenischen und böhmischen Sprache bei den bezüglichen Oberlandesgerichten eingeräumt wurde.«¹¹⁷² Spodnještajersko nemško časopisje je ostro zavrnilo izvajanje Süddeutsche Post in ni nikakor soglašalo s slovenskim javnim mnenjem, pač pa trdilo, da si slovenski starši močno želijo, da se njihovi otroci odlično naučijo nemščine in s tem »dokazovalo«, da so slovenske zahteve popolnoma brezpredmetne.¹¹⁷³ Še več. »Novo« slovenščino, ki da so jo skušali slovenski spodnještajerski politiki »vriniti« na sodišča, je sploh zavrglo in menilo, da je na Spodnjem Štajerskem običajni jezik »Windisch«, ki pa si kot tak nikakor ne more privoščiti vloge uradnega jezika na sodnem polju.¹¹⁷⁴

Nepravilnosti je časnik ugotavaljal tudi pri celjskem porotnem sodišču, potem ko je že marca Vošnjak v državnem zboru zavzel podobno stališče. Celjsko sodišče je porotne liste sestavljalo v prid nemški strani in se izgovarjalo, češ da je inteligenca na Spodnjem Štajerskem pač nemška, medtem ko da so Slovenci le podeželsko kmečko prebivalstvo, ki da je nesposobno za takšne zadeve, kot je mesto porotnika na dotični ustanovi.¹¹⁷⁵ Porotno sodišče je šlo celo tako daleč, da na obravnave sploh ni več klicalo Slovencev, ki so bili večji obeh jezikov in po zakonu iz leta 1873 kvalificirani za porotniško mesto, pač pa je klicalo Nemce, ki slovenščine sploh niso obvladali, prisostvovali pa so obravnavam s slovenskimi strankami. Slovensko časopisje je močno upalo, da bo intervencija ministra Pražáka le spremenila razmere na tem področju, ko je ukazal, da porotni urad nikakor ne sme biti nacionalno »гнездо«, ampak da morajo biti tudi Slovenci »in grösserem Masse dazu berufen werden, sowie dass die Namen aller jener Deutschen, die der ersten Anforderung für ein richtiges Verdict, der sprachlichen Qualification, nicht entsprechen, endlich einmal aus der Geschwornenliste verschwinden.«¹¹⁷⁶

Spodnještajersko nemško časopisje je zagnalo vik in krik in pisalo, da je slovenstvo na Spodnjem Štajerskem v vzponu, da je potrebno napeti vse sile¹¹⁷⁷ in da je skrajni čas za germanizacijo monarhije,¹¹⁷⁸ ki so jo Slovani sicer že občutili na svoji koži. Politiko porotnega sodišča je glede izbire porotnikov ocenjevalo kot pravilno, češ da morajo biti v »mehrsprachigen Ländern durch ihre sprachliche Verwendbarkeit für das Amt eines Geschworenen vorzüglich geeignet«,¹¹⁷⁹ kar je pomenilo, da so bili spodnještajerski Slovenci po mnenju nemškega časopisja »očitno« na nižji

¹¹⁷² SP, 10. 11. 1886.

¹¹⁷³ MZ, 14. 11. 1886.

¹¹⁷⁴ MZ, 24. 11., 26. 11. 1886.

¹¹⁷⁵ SP, 3. 11. 1886.

¹¹⁷⁶ SP, 20. 11. 1886.

¹¹⁷⁷ Prim. DW, 17. 10. 1886.

¹¹⁷⁸ MZ, 1. 12. 1886.

¹¹⁷⁹ DW, 14. 11. 1886.

kulturni stopnji kot Nemci.¹¹⁸⁰ Tudi poslanec Karl Ausserer je konec novembra leta 1886 na shodu v Mariboru zatrjeval, da Slovenci pač ne bodo predstavljali težav nemškemu gospodarskemu prodoru in nemškemu posestnemu stanju na Slovenskem in Spodnjem Štajerskem,¹¹⁸¹ pri čemer je imel v mislih podobne razmere, kot so vladale na omenjenem sodišču. V tem smislu je zborovalo v Celju v začetku decembra še Nemško društvo in prav tako zavzelo ostro stališče proti slovenskim aspiracijam.¹¹⁸²

»Slovenizacija« zemljiške knjige

Vknjiževanje v zemljiško knjigo je bilo sicer uvedeno že v gornjegrajskem okraju leta 1882, uspeh Mihe Vošnjaka pet let kasneje pa ni predstavljal uspeha zgolj v borbi s celjskim sodiščem, pač pa je imel tudi politično konotacijo.¹¹⁸³ Potem ko je Vošnjak v začetku leta 1887 vložil na celjskem okrajnem sodišču prošnjo – to je sestavil Josip Sernek¹¹⁸⁴ – »za vknjižbo lastninske pravice pri nekem kupljenem zemljišču« v slovenskem jeziku in naletel na negativen odgovor celjskega urada, se je pritožil na dunajsko pravosodno ministrstvo. Pritožba, ki jo je sestavil Ivan Dečko, je utemeljevala sprejemanje zemljiškoknjižnih prošenj v slovenskem jeziku, medtem ko je bila vknjižba izključno v nemščini. »Zemljiške knjige so javne knjige; v nje sme vsakdo pogledati in se prepričati o zemljiško-knjižnem stanju. Celjski okraj je, ako se ne ozira na mesto Celje, izključno slovenski okraj; razen malega odstotka, so vsi prebivalci Slovenci // in ti so večinoma nemškega jezika nezmožni. Javne knjige, kakor so zemljiške knjige, morajo biti torej v Celjskem okraju take, da bode ta ogromna večina vsaj glede svojih zemljišč lahko razvidela zemljiško-književno stanje. To pa jej je samo takrat mogoče, če je javna knjiga pisana v njenem jeziku, t. j. v slovenskem jeziku.«¹¹⁸⁵ Pražák, ki je v začetku junija obljubljal slovensko uradovanje na Spodnjem Štajerskem,¹¹⁸⁶ je v skladu z že uveljavljeno prakso na Kranjskem ukazal konec julija višjemu deželnemu sodišču v Gradcu, da odredi za sodišča v svojem delovnem območju vpisovanje v zemljiško knjigo tudi v slovenskem jeziku. V začetku avgusta je odredba »priromala« na Spodnjo Štajersko. Slovensko spodnještajersko časopisje je bilo navdušeno nad novo »drobtinico« in menilo, da je slovenski jezik s to ministrovo potezo zopet pridobil večjo veljavo in upalo na skorajšnjo enakopravnost na sodnem polju.¹¹⁸⁷ Na drugi strani je nemško časopisje zagnalo vik in krik¹¹⁸⁸ in Vošnjaku očitalo, da želi na ta način speljati hipotekarne kreditojemalce nemškim hranilnicam in denar speljati na svoj mlin,¹¹⁸⁹ poslanec Foregger pa je v

¹¹⁸⁰ DW, 25. 11. 1886.

¹¹⁸¹ SP, 27. 11. 1886.

¹¹⁸² DW, 9. 12. 1886.

¹¹⁸³ Spindler, Dr. Ivan Dečko, str. 11.

¹¹⁸⁴ Cvirn, Sernek, str. 126.

¹¹⁸⁵ SN, 18. 8. 1887; prim. SP, 24. 8. 1887.

¹¹⁸⁶ SP, 11. 6. 1887.

¹¹⁸⁷ SGp, 8. 9. 1887.

¹¹⁸⁸ Prim. SP, 27. 8. 1887.

¹¹⁸⁹ DW, 25. 8., 23. 10. 1887; prim. Tp, 23. 8. 1887.

državnem zboru spraševal ministra Pražáka, »kako je mogel kaj takega storiti in dati slovenskemu jeziku drobtinico pravice.«¹¹⁹⁰ Tudi graški deželni zbor je imel velike pomisleke, ko je rovaril »zoper to Slovincem dovoljeno malenkost.«¹¹⁹¹

Pražákova odredba glede slovenskih vpisov v zemljiško knjigo štajerskega deželnega zbora ni pustila ravnodušnega. Potem ko je »pricurljala« med poslance agitacija večine odseka glede zemljiške knjige o »'novoslovenskem' in 'windisch'-jeziku«, s katero so poskušali diskreditirati slovenščino in prikazati Pražákovo naredbo kot nezakonito, je poslanec Jožef Jerman trditve demantiral, ko je pojasnjeval, da obstaja na Spodnjem Štajerskem zgolj slovenski jezik.¹¹⁹² Josip Serneč, ki je »razgrnil« svoje dotedanjo odvetniško prakso, je dokazoval, da je z vlaganjem izključno slovenskih vlog »mnogo dobrega storil 'für die Rechtspflege'« in s tem tudi pokazal, da slovenščina ni tako nerazvita, kot so hoteli mnogi prikazati. Nemškim ustavovercem je zaprl usta, še sploh zato, ker so se predobro zavedali, da ministrove odredbe preprosto ne morejo zavreči, marsikoga pa so presenetile Sernečeve besede, češ da »nas lahko žalite in zavirate v našem napredku, pa zadržali ali zadušili ne boste več našega naroda pa tudi ne njegovega vidnega in neprestanega napredka.«¹¹⁹³ Fran Jurtela je bil podobnega mnenja in dodal, da Pražákova naredba ne pomeni nič novega, pač pa da zgolj izpolnjuje že obstoječo zakonodajo.¹¹⁹⁴ Konservativci so sicer zapustili sejno dvorano in niso podprli Slovencev, česar jim slovensko časopisje ni štel v prid, kljub temu pa je bilo znano že poprej, da je bilo ustavoverno prizadevanje zgolj »poskus, polena metati pod noge Pražákovo in vladno«. Poročevalec večine Boess je v svojem sklepnem govoru sam priznal enakopravnost, ko je dejal, zakaj da »ne bi smel slovenski kmet, ki zna brati, sam čitati v zemljišnih knjigah, kaj je na njegovem zemljišči uknjiženega ali upisanega«, od ostalih nemških ustavovernih poslancev pa da je bilo ob nemoči proti vladnemu sklepu slišati besede, češ da so bili na koncu le premagani,¹¹⁹⁵ potem ko se je nemir v poslanskih klopeh pomiril.¹¹⁹⁶ Proti Pražákovi naredbi pa ni bil le ustavovorni deželni zbor, pač pa se mu je pridružilo tudi graško višje deželno sodišče s predsednikom Wasserjem na čelu, ki nika kor ni bil naklonjen slovenskim jezikovnim aspiracijam.¹¹⁹⁷ Na lokalni ravni so se slovenskim vknjižbam v zemljiško knjigo zoperstavile tudi občinske nemške hranilnice. Mariborska je sprejela sklep, da pri posojanju denarja ne bo upoštevala slovensko pisanih listin, sodno overjenih izvršitev in izvlečkov iz zemljiških knjig.¹¹⁹⁸ Vse skupaj je postavil na svoje mesto minister Pražák, ki je v državnem zboru zavrnil vse očitke in interpelacije, češ da veljajo zakoni, ki so »jeziku slovenskemu v sodnijskih

¹¹⁹⁰ Prim. Kolmer, *Parlament und Verfassung*, 4, str. 219–221.

¹¹⁹¹ SGp, 24. 11. 1887.

¹¹⁹² SN, 6. 2. 1888; SP, 1. 2. 1888.

¹¹⁹³ Prim. SP, 28. 1. 1888; Cvirn, Serneč, str. 128.

¹¹⁹⁴ SP, 4. 2. 1888; prim. S, 7. 2. 1888.

¹¹⁹⁵ SN, 23. 1. 1888.

¹¹⁹⁶ SP, 21. 1. 1888.

¹¹⁹⁷ SN, 25. 4. 1888.

¹¹⁹⁸ SP, 18. 2. 1888.

okrajih slovenskih odprli uhod do sodišč, tudi za zemljiške knjige.¹¹⁹⁹ Toda zadeva se zaradi raznih malverzacij ni premaknila povsem po željah Slovencev.

Kljub temu je slovenska javnost z optimizmom spremljala slovenski napredek, potem ko se je »slovenizirala« zemljiška knjiga na Spodnjem Štajerskem in ko je bilo »slovensko uradovanje torej ne samo že po osnovanih zakonih ampak tudi v posebnih ministerskih odlokah principijelno nam zagotovljeno«. Toda zadovoljstvo vseeno ni bilo popolno. Ker »naša sodišča dobivajo poleg drugih c. kr. uradov torej po potu pragmatičnega razvitka tisto notranje lice, katero jedino jim na naših slovenskih tleh pristaja«, je časopisje menilo, da je slovenski razvoj še zmeraj prepočasen, k čemur da je prispevala slovenska »mlačnost, nehajnost in popustljivost.« Okraj Šmarje pri Jelšah, ki je ob dejstvu, da »šteje mej 18.100 Slovenci samo 40 'Nemcev', poslal prošnjo na pravosodno ministrstvo, v kateri je prosil »za slovenski napis zunaj na sodnijskem poslopji, nadalje za slovenski pečatnik in za potrebne uradne tiskovine slovenske«, je pozval še ostale okraje, da naj storijo podobno, da dobijo »v kratkem naši c. kr. uradi tudi zunanje lice takšno, kakoršno odgovarja prenovljenemu notranjemu«. ¹²⁰⁰ Goriški poslanec Josip Tonkli je v skladu s slovensko politiko ugovarjal Richardu Foreggerju, ki je v državnozborni debati skušal prikazati slovenščino kot jezik, ki da dejansko izvira iz nemščine in s tem želel zavrniti slovenske zahteve. ¹²⁰¹ Te so pogosto ostajale zgolj na papirju. Tudi omenjene prošnje slovenskih okrajev še dolgo niso dobile zelene luči. ¹²⁰²

Šolstvo

Vpeljava jezika v šole in urade je v drugi polovici 80-tih let predstavljala glavni problem na Spodnjem Štajerskem, še sploh potem, ko je nemško časopisje »ugotavljalo«, da je moto slovenskih politikov slovenizacija za vsako ceno, in trdilo, da so nemški izrazi precej bolj zasidrani med prebivalstvom na deželi kot pa nekakšna »nova« slovenščina. ¹²⁰³ Medtem ko so na Kranjskem imeli slovensko večino deželni zbor, deželni šolski svet in deželni odbor, so na Štajerskem vladale popolnoma drugačne razmere, ki so prispevale k jezikovni podobi dežele. Če so na Kranjskem tri gimnazije uvedle slovenščino kot učni jezik, so na Spodnjem Štajerskem zadevo zgolj postavljali na dnevni red in pritiskali na vlado. Novi šolski minister Gautsch je vzbujal določeno mero optimizma, ko je časopisje ponovno zahtevalo slovenske paralelke na vseh treh spodnještajerskih gimnazijah, ¹²⁰⁴ spodnještajerski ustavoverci pa so na drugi strani brezkompromisno zahtevali nemško Avstrijo, potem ko so dobili napačno informacijo, da naj bi se grof Wurmbrand v državnem zboru zavzel proti temu. ¹²⁰⁵ Podobno se je izrazil tudi Foregger na zborovanju v Celju sredi julija

¹¹⁹⁹ SN, 15. 5. 1888; prim. S, 8. 2. 1888.

¹²⁰⁰ Prav tam; SGp, 28. 3. 1889.

¹²⁰¹ SP, 5. 6. 1889.

¹²⁰² Prim. SGp, 22. 10. 1891.

¹²⁰³ DW, 28. 1. 1886.

¹²⁰⁴ SGp, 18. 3. 1886.

¹²⁰⁵ DW, 21. 3. 1886; prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 122–123.

leta 1886, ko je poudaril nemško Avstrijo, češ da je sožitje narodov v nacionalno heterogeni Avstriji popolnoma nemogoče, vodilno vlogo pa je seveda pripisal Nemcem.¹²⁰⁶ Slovenska politika si je prizadevala okrepiti slovenske spodnještajerske položaje, medtem ko je nemško časopisje vztrajno agitiralo za primarno vlogo Nemcev na Spodnjem Štajerskem in poudarjalo, da se lahko za »domnevne« uspehe zahvalijo zgolj slovenski duhovščini, ker da bi v primeru, če ta ne bi delovala v prid slovenstva na podeželju, gladko pogoreli na političnem prizorišču.¹²⁰⁷

Toda razmere so se proti koncu desetletja vendarle pričele spreminjati. Gautschev ukaz graškemu deželnemu šolskemu svetu v začetku leta 1888, naj mu pripravi »učni načrt za slovenske paralelke na gimnazijah v Celji in Mariboru«, potem ko je proračunski odsek sprejel resolucijo goriškega poslanca Tonkljija,¹²⁰⁸ je slovensko javnost navdušil, na drugi strani pa jo pustil v dvomu ob dejstvu, da so bili proti realizaciji slovenskih paralelek tako graški deželni zbor in deželni šolski svet¹²⁰⁹ kot tudi spodnještajerska nemška javnost.¹²¹⁰ Kljub temu je slovensko časopisje optimistično pričakovalo uresničitev dolgo časa postavljanih slovenskih zahtev,¹²¹¹ potem ko je slovenska politika uspela doseči potrebno koncesijo.

Če si je slovenska politika po sprejemu Vošnjakovih resolucij aprila leta 1880 v državnem zboru vseskozi prizadevala za izpolnitev njegovih zahtev (in naletela na gluha ušesa), je vlada proti koncu 80-tih let le popustila. Taaffe je konec novembra leta 1888 obljubil Hohenwartu, da bo aktiviral slovenske vzporednice na mariborski gimnaziji.¹²¹² Ker se je število slovenskih dijakov v dobrih petih letih skoraj podvojilo,¹²¹³ je v začetku leta 1889 zadeva postala precej realna, ko je mariborski slovenski časnik ponosno zapisal, da je štajerskim Slovencem po letih prizadevanj uspel naslednji korak pri doseganju nacionalne enakopravnosti v monarhiji. Kljub temu, da je mariborski občinski zastop menil, da je slovenska paralelka zgolj rušitev obstoječega nacionalnega miru, in poskušal s številnimi resolucijami zadevo zaustaviti, je slovenski vpliv nezadržno prodiral v »nemške« gimnazije.¹²¹⁴ Mariborska paralelka je obenem predstavljala dodaten korak k ustanovitvi paralelke na celjski gimnaziji, kjer je bilo število slovenskih dijakov še večje kot v Mariboru, slovensko časopisje pa je vseskozi opozarjalo, da je po vzoru ljudskih šol, ki so po številnih pritožbah pridobile določene jezikovne pravice, skrajni čas za reformo gimnazij v smislu slovenskih paralelek,¹²¹⁵ ker da so spodnještajerski Slovenci na sodiščih in v šolah vse prepočasi pridobivali v ustavi zajamčene pravice.¹²¹⁶ Na drugi strani so spodnještajerski ustavoverci v svojem časopisju »trobili«, češ da gre za slavizacijo

¹²⁰⁶ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 123–124.

¹²⁰⁷ Prim. MZ, 7. 2. 1886; Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 125–126.

¹²⁰⁸ MZ, 16. 3. 1888.

¹²⁰⁹ SN, 30. 5. 1888.

¹²¹⁰ MZ, 16. 3., 6. 5. 1888.

¹²¹¹ SN, 30. 5. 1888.

¹²¹² Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik, Celje, 1986, str. 229.

¹²¹³ Prim. Troger, Der steirische Landtag, str. 30.

¹²¹⁴ SP, 2. 1. 1889.

¹²¹⁵ SP, 19. 1. 1889.

¹²¹⁶ SP, 6. 2. 1889.

Maribora, kar da je potrebno preprečiti,¹²¹⁷ da so Slovenci na kulturni ravni še daleč za njimi in da so njihove zahteve tako rekoč brezpredmetne,¹²¹⁸ ponovno pa so poudarjali, da predstavlja Taaffejev sistem sporazuma in sprave nevarnost in napad na njihovo »staro« posestno stanje.¹²¹⁹

Precej ostro je glede slovenskih paralelk na mariborski in celjski gimnaziji nastopil Lavoslav Gregorec v državnem zboru marca leta 1889, čes da se »deželna šolska nadzorstva že dve leti« borita proti njim. Motile so ga razmere na obeh gimnazijah, ki so vplivale na to, da je borba za paralelke trajala že skoraj deset let. »V Mariboru bojda tamošnji ravnatelj pri upisovanji dijakov nagovarja slovenske stariše, naj svoje slovenske otroke pripisati dajo nemškim. Na ta način hoče število nemških dijakov na gimnaziji v Mariboru umetno pomnožiti, ono slovenskih pa skrčiti.« Prav tako naj bi učiteljski zbor skušal onemogočiti slovenske dijake pri maturi, v Celju pa naj bi neki profesor prepovedal slovenskim dijakom med seboj govoriti slovensko. Gregorec je predlagal, naj se šolski nadzorniki, ki so bili proti uvedbi paralelk, odpravijo, namesto njih pa naj pridejo slovenski, medtem ko bi moral mariborskega ravnatelja zamenjati mož, »ki v narodnih rečeh stvarno sodi in je obeh deželskih jezikov v besedi in pisavi popolnem zmožen.« V kolikor vlada ne bi uspela izpeljati paralelk, je »zagrozil«, da bo slovenska in spodnještajerska politika postavila ostrejšje zahteve in da bomo »za spodnji Štajer zahtevali popolno slovensko gimnazijo ter strogo držali se 19. člena državnega osnovnega zakona, čeprav bi morali iti do državnega sodišča.«¹²²⁰ Njegovim izvajanjem se je nekoliko dni kasneje pridružil tudi neodvisni poslanec iz Dunajskega Novega mesta Engelbert Pernersdorfer, medtem ko sta ga Richard Foregger in novi mariborski poslanec Gustav Kokoschinegg ostro zavrnila.¹²²¹

Ko je šolsko ministrstvo sredi leta 1889 sprejelo in potrdilo slovenske paralelke za šolsko leto 1889/90, slovensko časopisje ni skrivalo navdušenja, čeprav ni bilo govora o popolnoma slovenski vzporednici. Ministrski odlok je predvideval slovenski učni jezik v nižji gimnaziji pri verouku, latinščini, slovenščini in računstvu, medtem ko so se ostali predmeti poučevali v nemščini. Vseeno je bila slovenska spodnještajerska javnost zadovoljna, ker je nova ustanova predstavljala mnogo lažji začetek gimnazijskih let slovenskih dijakov in pridobitev temeljnega znanja nemščine, saj da so zaradi pomanjkanja le-te poprej mnogi »odpadli«.¹²²²

Toda vodstvo mariborske gimnazije je pri razpisu sprejemnih izpitiv sredi julija na Slovence očitno »pozabilo, kajti paralelke v oznanilu niti omenilo ni; zamolčalo je, da učence na gimnazijo sprejemajo tudi meseca septembra, ker bi sicer

¹²¹⁷ MZ, 3. 1. 1889.

¹²¹⁸ DW, 7. 3. 1889.

¹²¹⁹ DW, 21. 3. 1889.

¹²²⁰ SN, 8. 4. 1889; SGp, 30. 5. 1889; SP, 3. 4. 1889; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 315. Sitzung der X. Session am 22. März 1889, str. 11444–11450. Njegov govor je bil objavljen tudi v posebni brošuri: Nekaj o šulvereinu in še kaj, Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, Maribor, 1889.

¹²²¹ Prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 320. Sitzung der X. Session am 28. März 1889, str. 11643–11660.

¹²²² SGp, 20. 6. 1889.

učenci slovenskih starišev, ki obiskujejo doma šole in še nimajo počitnic, ne mogli biti nikdar sprejeti.« Poteza mariborske gimnazije je bila očiten dokaz nasprotovanja slovenski paralelki in dejstva, da ni hotela imeti nikakršne zveze z njo,¹²²³ čeprav je ni mogla več preprečiti. Slovensko časopisje je na drugi strani vestno pozivalo starše ptujskih dijakov, naj zaradi načrtovane paralelke svoje otroke raje vpišejo namesto v ptujski učni zavod, ki je bil še vedno povsem nemški, v prihodnjem šolskem letu v Maribor.¹²²⁴

Strah spodnještajerskih Nemcev pred vse močnejšo »slovenizacijo« nemških jezikovnih otokov je postajal vedno večji. Po ustanovitvi mariborskih vzporednic je »marburgerca« zavzela ostro stališče in pozivala k obrambi Celja, kjer se je slovenska stran najbolj krepila, ob vse večjih slovenskih uspehih pa je spodnještajersko nemštvo v želji po nemški prevladi v monarhiji presojalo politična vprašanja skozi prizmo nemških nacionalnih interesov. Ohranitev starega nemškega posestnega stanja na kulturnem in gospodarskem področju je videlo le v solidarnostni podpori celotnega nemštva. »Fällt Cilli, das nächstgigste Bollwerk des Deutschtums gegen das Sloventhum //, dann ist es mit dem Deutschtum im steirischen Unterlande zu Ende, dann werden die Slovenen, die heute ihre gesammten Kräfte vor der Sannstadt konzentriert haben, vor Marburg, das sie gegenwärtig in einen sanften Schlummer zu lullen suchen, gewiss nicht 'Halt' machen und die nationale Gleichgültigkeit wird ihnen den Siegeszug erleichtern. Darum fort mit allen Halbheiten! Die Gefahr der Entnationalisierung ist kein leeres Phantom mehr, sie ist wirklich vorhanden.«¹²²⁵

Potem ko so leta 1889 ugledale luč sveta slovenske vzporednice na mariborski gimnaziji, je sredi novembra leta 1890 ptujski mestni zastop zavzel ostro stališče do podobnih slovenskih zahtev. Peticija, ki so jo naslovili na štajerski deželni odbor, je pozivala proti temu, da bi se »slovenizacija« spodnještajerskih gimnazij, ki da so jo dopolnjevali pripravljalni razredi na celjski gimnaziji, »zgodila« tudi na Ptuju.¹²²⁶ Za Ptuj, ki je imel do tedaj nižjo gimnazijo, so zahtevali osemrazredno nemško gimnazijo z nemškimi profesorji in z izključno nemškim učnim jezikom.¹²²⁷ Mariborska slovenska pridobitev je ptujsko nemško elito očitno prestrašila, ob boku pa ji je stala tudi ostala spodnještajerska nemška javnost, ki je ob »izgubi« nemške mariborske gimnazije in »ogrozitvi« celjske želela ponovno vzpostaviti novo »trdnjavo« nemštva na Spodnjem Štajerskem.¹²²⁸ Toda sklep deželnega šolskega sveta, ki mu je deželni odbor izročil vso zadevo, je zavrnil pobudo, češ da je število učencev na ptujskem zavodu premajhno za klasično gimnazijo.¹²²⁹

¹²²³ SGp, 18. 7. 1889.

¹²²⁴ SGp, 12. 9. 1889.

¹²²⁵ Cvirn, Deutsche und Slowenen in der Untersteiermark, str. 120; Cvirn, Politische razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 11; Cvirn, Celje, str. 62; Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 152–154; prim. MZ, 17. 10. 1889.

¹²²⁶ Prim. Uratnik, Wahlrechtsreform, str. 89.

¹²²⁷ Prim. Troger, Der steirische Landtag, str. 69.

¹²²⁸ SP, 10. 12. 1890.

¹²²⁹ Troger, Der steirische Landtag, str. 70.

Štetje prebivalstva

Spodnještajerski Slovenci so se predobro zavedali dejstva, da morajo pokazati svojo »prisotnost«. Zato so se še posebej pripravili na novi popis prebivalstva leta 1890. Pred njim je slovensko časopisje vestno pozivalo »rojake« k trezni presoji.¹²³⁰ Še posebej se je posvetilo rubriki »Umgangssprache«, ki je predstavljala največji problem in povzročila, da je število Nemcev v Avstriji »naraslo«, medtem ko je bila dejanska slika povsem drugačna. »Ne poizvemo torej najprvle, koliko Nemcev ali Slovencev na primer v deželi Štajarski prebiva, ampak koliko ljudi tukaj navadno govori nemški ali slovenski (Umgangssprache). To pa je velik razložek in sedaj slabo za nas Slovence, kajti naši slovenski odpadniki, tudi nemškarji imenovani, gorijo za nemški 'Umgangssprache' ali 'občevalni jezik'. Zato so pri zadnjem štetju trumoma lomastili med Nemce in tako hipoma število Nemcev, vsaj na papirji, znatno pomnožili, Slovencev pa skrčili.« Štetje je navidezno kazalo, da se število Slovencev na Spodnjem Štajerskem manjša, in je bilo odličen pripomoček tistih, ki so želeli Spodnjo Štajersko »videti« nemško. Zato ni bilo nič čudnega, če je slovenska politika poskušala na vsak način preprečiti ob že »napačno« postavljeni rubriki dodatne malverzacije, še posebej pa je opozarjala na vestno izpolnitev dotične rubrike. »Vsak priden Slovenec naj torej zapiše ali sam v naglasnico (Anzeigezettel) ali izpove pred štetnim komisarjem v zapisnik (Aufnahmsbogen) kot svoj 'občevalni jezik' ljubo slovensko materinščino. // Na dalje naj pazi vsak v svojem obližji strogo, kako se bode vršilo kje ljudsko štetje. Vsako pomoto, slehernega človeka, ki bi prave Slovence nagovarjal, zapeljeval, podmitaval, strahoval in silil, izneveriti se slovenstvu in vpisati se med one, kojim je nemščina 'občevalni jezik', treba takoj naznaniti dotičnemu okrajnemu glavarstvu.«¹²³¹ Nemško časopisje je slovenske pozive seveda tolmačilo po svoje in jih prikazovalo kot prepričevanje oziroma pritisk slovenske strani, češ da bodo »slovenski« vpisi pod rubriko »občevalni jezik« vnašali zgolj nepravilnosti v že tako načeto nemško posestno stanje na Spodnjem Štajerskem.¹²³²

Dejanski rezultati štetja so slovensko časopisje seveda razočarali, ko je kritiziralo in ocenjevalo stanje, češ da je rubrika »Umgangssprache« ponovno »poskrbela« za napačen prikaz prebivalstvenega razmerja¹²³³ in da »števeni rezultati nima ne v znanstvenem, ne v praktičnem oziru one vrednosti, katero naj bi imeli po namenu postave.«¹²³⁴ Nacionalno naravnana politika je v desetletju pripeljala do tega, da so nemške obrambne organizacije vplivale na končne rezultate. Če je štetje leta 1880 po občevalnem jeziku pokazalo 11 % Nemcev in 89 % Slovencev na Spodnjem Štajerskem, je delež prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom po naslednjem štetju nazadoval v skoraj vseh okrajih. V Mariboru se je razmerje med nacionalno pripadnostjo, kot jo kažejo uradne statistike po občevalnem jeziku, v desetih letih

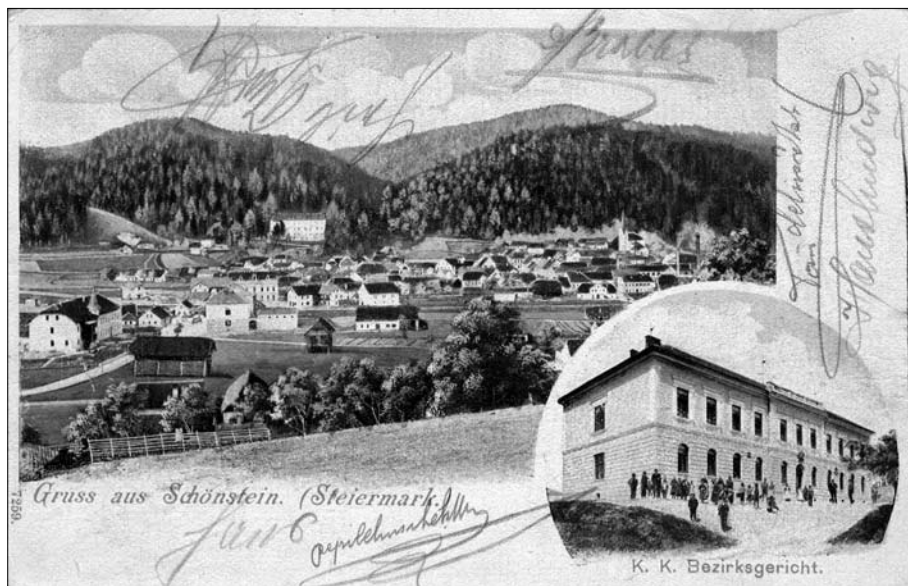
¹²³⁰ SGp, 12. 12. 1890; SP, 3. 12., 13. 12. 1890.

¹²³¹ SGp, 25. 12. 1890; prim. SN, 27. 12. 1890.

¹²³² DW, 25. 12. 1890.

¹²³³ SN, 10. 1. 1891.

¹²³⁴ S, 17. 1. 1891.

Iz Šoštanja sta prihajala brata Josip in Miha Vošnjak, ki sta vložila veliko energije v slovenski vsestranski razvoj (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

spremenilo. K Nemcem se je prištevalo že 80 % prebivalcev, Slovenci so imeli le še 13 % med 19898 ljudmi, ki so živeli v širšem mestu. Tudi v ostalih dveh mestih se je razmerje spremenilo v prid Nemcem. Celjskih Nemcev je bilo že 71 %, Slovencev 25 % med 6264 prebivalci, kolikor jih navaja statistika. V Ptujju je živelo 67 % Nemcev in le 16 % Slovencev od 3924 prebivalcev mesta.¹²³⁵ Delež slovenskega prebivalstva se je na Spodnjem Štajerskem po rezultatih štetja v desetletju zmanjšal iz 89 % na 88 %. Če je imelo leta 1880 nemško večino 18 občin, jih je bilo leta 1890 že 22.¹²³⁶ Največji padec slovenskega občevalnega jezika je bil viden seveda tam, kjer je bila organizacija nemške strani pred popisom najizrazitejša. V Celju je tako delež prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom padel s 36 % na 26 %, kar je bila glavna zasluga celjskega Nemškega društva, ki je pred štetjem od vseh Celjanov zahtevalo, da v rubriko »občevalni jezik« vpišejo »deutsch«.¹²³⁷

Celjski Nemci torej niso sedeli križem rok, pač pa so z vsemi sredstvi poskušali (navidežno) pomnožiti število nemških prebivalcev v mestu. Proti njihovemu početju se je po štetju pritožil pravnik Jakob Deljan, ki da je bil določen, »in der Statistik wenigstens die Zahl der Deutschen zu vermehren«. Njegovo pritožbo v

¹²³⁵ Special Orts-Repertorium von Steiermark, herausgegeben von k. k. statistischen Central-Commission, Wien 1893, str. 1, 2.

¹²³⁶ Melik, O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti, str. 45; prim. Klemenčič, Germanizacijski procesi, str. 352–353, 356.

¹²³⁷ Cvirn, Studen, Etnična (nacionalna) struktura mest, str. 119; Emil Brix, Die Umgangssprachen in Altösterreich zwischen Agitation und Assimilation, Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz, 1982, str. 155; prim. Special-Orts-Repertorium von Steiermark, 1893, str. 1.

zadevi Josef Simonitsch, ki da je vpisal svoje slovenske podnajemnike med Nemce, je celjski mestni zastop sprva zavrnil, po pritožbi na graško namestništvo pa jo je Neckermann upošteval. Slovensko časopisje ni skrivalo razburjenja. »Wenn man nur erwägt, dass man sogar einen slovenischen Juristen in dieser Weise zur deutschen Umgangssprache pressen wollte, was muss erst alles bei minder Gebildeten, oder solchen Leuten geschehen sein, welche in irgend einer abhängigen Stellung von Deutschen leben.«¹²³⁸ Dejansko stanje po maternem jeziku pa so izkazovale šolske statistike. V primeru za Šoštanj je jasno razvidno, da je bilo leta 1890 v trgu le 15 šoloobveznih otrok z nemškim maternim jezikom, medtem ko je bilo »nemškega« prebivalstva po popisu skoraj polovica.¹²³⁹

---

¹²³⁸ SP, 8. 4. 1891.

¹²³⁹ Klemenčič, Germanizacijski procesi, str. 366.

Slovensko društvo v drugi polovici 80-tih let

Potem ko je sredi leta 1885 »najnovejša naredba učnega ministerstva« vpejlala še dve uri slovenščine na mariborskem učiteljišču, časopisje pa je ugotavljalo, da liberalci »tem ošabnejše vzdigujejo svojo glavo in se porogljivo posmehujejo taki vladni stranki, ki ničesar drugzega ne doseže, nego jedno ali dve uri več«, ¹²⁴⁰ so na občnem zboru društva septembra leta 1885 v Mariboru ugotavljali, da je stanje še vedno daleč od zahtev in podali resolucijo, ki je predvidevala še eno dodatno uro na škodo nemščine in slovenski pouk za nekatere predmete. Nikakor niso bili proti nemščini, želeli so le, da bi dijak ob zaključku šolanja poznal oba deželna jezika in bil več poučevati v slovenskem jeziku. Ob tem so poudarili tudi, »da se v slovenskih pokrajinah, počemši od Spielfelda, napravijo vsi javni napisi, oklici in naznanila na postajah tudi slovenski; da kličejo sprevodniki imena postaj tudi slovenski, ¹²⁴¹ da so vse tiskovine, ki jih dobiva občinstvo v roke, ne samo nemške, in da se nastavljajo v slovenskih pokrajinah le taki uradniki, ki so slovenščine zmožni.« ¹²⁴² Kot tretjo točko so postavili po predlogu na zadnjem zasedanju prejšnjega državnega zbora ¹²⁴³ posebno zvezo slovenskih poslancev z ostalimi južnoslovanskimi poslanci, ki ne bi pomenila izstopa iz Hohenwartovega kluba. ¹²⁴⁴

Spodnještajersko nemštvo ni bilo nad slovenskimi aspiracijami nič kaj navdušeno. Celjska mestna občina je slovenskim zahtevam po dvojezičnih napisih nasprotovala in poslala generalni direkciji Južne železnice na Dunaju dopis, kjer se je ostro zavzela za izključno nemške napise ob progih. Vodstvo Južne železnice je na celjsko »prošnjo« odgovorilo in menilo, da je njihova pritožba neutemeljena in da imajo tudi spodnještajerski Slovenci pravico do napisov v materinščini. ¹²⁴⁵ Kljub temu je zadeva zadobila širši odmev v slovenskem časopisju, ki je upalo na slovenski boj v državnozbornskih klopeh, ¹²⁴⁶ nemško pa je temu ostro nasprotovalo in menilo, da dvojezični napisi nimajo v spodnještajerskih nemških mestih kaj iskati. ¹²⁴⁷

Delovanje Slovenskega političnega društva je v drugi polovici 80-tih let sicer nekoliko zamrlo, ko se je slovenska politična elita pričela krepiti v mestu ob Savinji in prispevala k dejstvu, da se je slovenska spodnještajerska politika posvetila »naskoku« na nemško »trdnjavo« Celje. Kljub temu je društvo s sedežem v Mariboru ponovno pričelo s svojo dejavnostjo in strnilo svoje vrste, ko je v začetku junija leta 1888 sklicalo v Mariboru občni zbor in pretreslo dotedanje delo. ¹²⁴⁸ Na drugi strani je tudi nemško telovadno društvo okrepilo svoja nacionalna srečanja, ko

¹²⁴⁰ SN, 4. 9. 1885.

¹²⁴¹ Prim. SP, 14. 8. 1885.

¹²⁴² Na Pragerskem je denimo kmet zahteval v slovenščini karto zase in za svojo mater. Uslužbenec mu je dal le eno karto in vrnil denar, naslednjo karto pa je dobil šele po posredovanju naključnega tolmača. Prim. SP, 14. 10. 1885.

¹²⁴³ SP, 18. 7. 1885.

¹²⁴⁴ SGp, 10. 9. 1885; SN, 10. 9., 11. 9., 12. 9. 1885; SP, 9. 9., 12. 9. 1885.

¹²⁴⁵ ZAC, fond Mestna občina Celje, a. š. 18, a. e. 92.

¹²⁴⁶ SP, 14. 11., 16. 12. 1885.

¹²⁴⁷ DW, 11. 10. 1885.

¹²⁴⁸ SN, 15. 6. 1888; SP, 13. 6. 1888.

je v začetku junija sklicalo shod v Šoštanju in mesec kasneje v Mariboru ter poudarjalo krepitev nemštva na Spodnjem Štajerskem.¹²⁴⁹ Novi predsednik Lavoslav Gregorec je na naslednjem shodu Slovenskega društva v začetku avgusta v Konjicah slavnostno proslavil štiridesetletnico vladanja Franca Jožefa, za njim pa so prišle na vrsto »važnejše« zadeve. Miha Vošnjak je poročal o delovanju deželnega zbora in ugotavljal, da zaradi volilne geometrije zastopa Slovence namesto devetnajstih zgolj osem poslancev, ki pa z nemškimi konservativci nimajo možnosti proti liberalni večini. Za njim je o šolskih razmerah govoril Ivan Dečko in ponovil kritiko vpeljave nemščine v slovenske ljudske šole. Gregorec je na koncu omenil vzroke slabega kmečkega položaja, kot so bili »previsoki davki, // pristojbine, svobodno trganje in razkosavanje gruntov, // dolgovi«, zborovanje pa je sprejelo tri pomembne resolucije, o enakopravnosti slovenščine v uradih, šolah in v javnem življenju, o preklicu ukaza deželnega šolskega sveta o vpeljavi nemščine v ljudske šole in o rešitvi kmečkega vprašanja s pomočjo »srednje velikih, nerušljivih, le do neke mere zadolžljivih kmetij«.¹²⁵⁰

Da je društvo dejansko ponovno pričelo »dihati«, potem ko je postala na šolskem področju vodilna družba sv. Cirila in Metoda, ki je zasedala konec julija na Ptuj, ¹²⁵¹ je pričalo naslednje zborovanje konec avgusta v Lenartu. Fran Radej je po »zgledu« Mihe Vošnjaka kritiziral stanje v deželnem zboru, medtem ko je Gregorec ponovno napadel vlado, češ da ne more biti zadovoljen z njo, ko vendar ne spoštuje osnovnih pravic na Slovenskem in še posebej na Spodnjem Štajerskem, v šolskem vprašanju pa se je opredelil za »versko in narodno ljudsko šolo«.¹²⁵²

Medtem ko je Davorin Trstenjak sicer menil, da so »naša društva več ali manj neuspešna«, ¹²⁵³ je sredi maja leta 1889 Slovensko društvo ponovno zasedalo. V Žalcu je Vošnjak v bistvu ponovil svoje besede iz leta poprej, ko je dejal, da bo podprl versko in narodno šolo pri »pretresu« šolskega zakona. Josip Sernec se je kot drugi zavzel za popolno uvedbo slovenščine v šole in urade. Ker je slovenska stran v Gradcu zaradi liberalne večine operirala brez vsakršnega upanja na končni uspeh, je pozval k ustanovitvi posebne slovenske kurije, »da bodo o narodnih zadevah sklepali samo slovenski poslanci.« Njegova ideja je bila vsekakor utopična, ker ni sestava deželnega zbora dovoljevala nikakršnih političnih »pretresov«. Potem ko je Dečko skritiziral delovanje deželnega šolskega sveta in nemškega Schulvereina, Gregorec pa je opozoril na neizpolnjevanje devetnajstega člena ustave, je shod sprejel več resolucij. Med temi je izstopala zahteva po takšni spremembi šolskega zakona, ki ne bo podeljeval deželam prevelike avtonomije, pač pa bo upošteval tudi narodnostno podobo le-teh. Nič manj ni zaostajala težnja po slovenskih paralelkeh in po umiritvi napetih odnosov na spodnještajerskih gimnazijah, medtem ko so predlagatelji pozivali Štajersko kmetijsko družbo, naj pospešuje gospodarski razvoj v deželi ne glede

¹²⁴⁹ DW, 3. 6., 5. 6. 1888; MZ, 4. 7. 1888.

¹²⁵⁰ SGp, 16. 8. 1888; SN, 17. 8. 1888.

¹²⁵¹ SP, 1. 8. 1888; prim. S, 1. 8., 2. 8., 3. 8., 4. 8., 6. 8., 7. 8., 8. 8., 9. 8. 1888.

¹²⁵² SGp, 6. 9. 1888; SP, 29. 8. 1888.

¹²⁵³ Lončar, Vošnjak, pismo Davorina Trstenjaka, 16. 3. 1889, str. 111–112.

na politično prepričanje in naj ne ustanavlja podružnic v prid Nemcem, medtem ko je pobudo za slovenski podružnici v Žalcu in v Šoštanju zavrnila.¹²⁵⁴

Razmere proti koncu desetletja, še posebej pospešeno delovanje novega nemškega društva Südmark,¹²⁵⁵ ustanovljenega konec novembra leta 1889 v Gradcu za varovanje nemških interesov in pospeševanje nemškega naseljevanja na Slovenskem,¹²⁵⁶ je Slovensko društvo budno spremljalo. Konec leta 1889 so na občnem zboru v Mariboru »pretresli«¹²⁵⁷ trenutno stanje na Spodnjem Štajerskem. Nemško društvo, »ki hoče na Slovenskem posestva kupovati, da tje Nemcev seli in tako Slovence izpodriva,«¹²⁵⁸ nikakor ni vzbujalo simpatij med spodnještajerskimi Slovenci. Predvsem je vzbujala skrb severna narodnostna meja, tako da je shod poudaril potrebo po skupnem političnem programu slovenskih državnozborskih in deželnozborskih poslancev pred bližajočimi se deželnozborskimi volitvami. Kljub temu, da so na Spodnjem Štajerskem Slovenci beležili lepe uspehe, položaj ni bil enostaven, ko so Nemci skušali »ob slovenskih mejah«¹²⁵⁹ in drugje pridobiti posestva in s tem večati svoj vpliv na podeželju.¹²⁵⁷ Čeprav je slovenska stran skušala krepiti svoje pozicije tudi v Mariboru in v ta namen ustanovila slovenski vrtec pod »patronatom«¹²⁵⁸ mariborske slovenske duhovščine, na aprilskem zborovanju leta 1890 v Rušah nikakor niso spregledali točk mariborskega shoda. Posebno pozornost so namenili tudi neizpolnjevanju decembrske ustave in ustavoverni večini deželnega zbora, ki je to samo pospeševala¹²⁵⁹ ter spodbujala delovanje nemškega Schulvereina, ki je medtem že »praznoval«¹²⁶⁰ svojo desetletnico obstoja in predstavljal žarišče nemške nacionalne politike na mešanih območjih.¹²⁶⁰

---

¹²⁵⁴ SN, 22. 5. 1889; SGp, 30. 5. 1889; SP, 22. 5. 1889.

¹²⁵⁵ Prim. Eduard G. Staudinger, *Die Südmark*, v: *Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848–1918*, str. 130; Vovko, *Delovanje društva Südmark*, str. 230; Janez Cvirn, *Nemško društvo Südmark*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899*, str. 132–133; Judson, *Guardians of the Nation*, str. 101–102.

¹²⁵⁶ SP, 12. 10. 1889.

¹²⁵⁷ SGp, 2. 1. 1890; SP, 1. 1. 1890.

¹²⁵⁸ MZ, 12. 1. 1890.

¹²⁵⁹ SGp, 24. 4. 1890; SN, 26. 4. 1890.

¹²⁶⁰ DW, 25. 5. 1890.

Boj za okrajne zastope in občine

Tudi v drugi polovici 80-tih let je slovenska politika namenjala veliko pozornost volitvam v okrajne zastope in »nacionalno ogrožene« občine. Časopisje je ob volitvah (predvsem mestnih zastopov) pisalo o mahinacijah, čeprav je tudi slovenska stran posegala po tem orožju.

Zastopi

Nezadovoljstvo z okrajnimi zastopi se je v drugi polovici 80-tih let zgolj stopnjevalo. Pritožba Josipa Vošnjaka glede spremembe zakona o okrajnih zastopih je v deželnem zboru že konec leta 1884 ostala zgolj epizoda, ki jo je liberalna večina zavrnila. Po zadnjih volitvah v Celju je vsaka kurija v zastop pošiljala po deset zastopnikov, medtem ko bi po plačanih davkih morala biti sestava povsem drugačna. Vošnjaku pobuda nikakor ni uspela, tako da je namesto osemnajstih zastopnikov kmečke kurije, trinajstih zastopnikov kurije veleposestva, sedmih zastopnikov kurije mest in trgov in dveh zastopnikov trgovsko-obrtne kurije ostalo vse po starem,¹²⁶¹ za kar so se celjski mestni očetje lahko zahvalili zgolj volilnemu sistemu.¹²⁶² Vpliv celjskih Slovencev je tako postajal vse očitnejši, ko sta v mesto ob Savinji prišla Lavoslav Gregorec in Ivan Dečko ter načrtno pospešila osvajanje nemške »trdnjave«. »Vahterca« je, potem ko je predvsem Dečko po prihodu v Sernečevo odvetniško pisarno pospešil borbo za okrajne zastope,¹²⁶³ pozivala k enotnosti celjskih Nemcev, ki so že pri volitvah v celjski okrajni zastop skoraj doživeli poraz.¹²⁶⁴

V drugi polovici 80-tih let je slovenska politika kljub vsemu zastavila načrtno osvojitve spodnještajerskih okrajnih zastopov. Toda najpomembnejša okrajna zastopa v Mariboru in v Celju sta ostala v nemških rokah. Nemška stran je v »mestnih« okrajnih zastopih uporabljala dodatne glasove tudi na načine, ki niso bili v skladu z zakonodajo. Volivci mestne kurije so kot lastniki hiše pogosto volili kot veleposestniki, kar je načeloma prineslo večino v zastopu.¹²⁶⁵ Temu se je zoperstavilo slovensko časopisje in sredi leta 1887 bilo pravo časopisno bitko z »goljufi«. ¹²⁶⁶ Napetosti je pomiril šele dopis iz Dunaja, ki je utemeljeval hišni davek kot pristopno pravico v veleposestniško kurijo.¹²⁶⁷ Vendar je Eduard Glantschnigg nemudoma napel vse sile, ko je mariborsko upravno sodišče ugodilo slovenskim pritožbam, češ da mora v odmerjenem davku prevladovati zemljiški davek, in predlagal spremembo dvanajstega člena zakona o okrajnih zastopih, kjer naj bi bilo vseeno, katerega davka je več.¹²⁶⁸ Njegova akcija je le kazala na dejstvo, da so se spodnještajerski usta-

¹²⁶¹ SP, 15. 9. 1886.

¹²⁶² SP, 22. 9. 1886.

¹²⁶³ Ser nec, Spomini, str. 48.

¹²⁶⁴ DW, 19. 9. 1886.

¹²⁶⁵ Za Celje glej več Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 310-311.

¹²⁶⁶ Npr.: SP, 20. 7., 23. 7. 1887.

¹²⁶⁷ SP, 27. 7. 1887.

¹²⁶⁸ DW, 6. 11. 1887.

voverci bali slovenske osvojitve »mestnih« okrajnih zastopov in nevarnosti njihove »slovenizacije«. ¹²⁶⁹

Slovenska stran je ob mariborskem in celjskem porazu napela vse sile tudi v Lenartu v Slovenskih goricah, ki je bil v prvi polovici 80-tih let v nemških rokah. Ko je slovenska stran na volitvah v začetku leta 1887 zmagala v veleposestniški kuriji in dobila večino v okrajnem zastopu, med Slovenci ni bilo takih, ki bi skrivali zadovoljstvo zaradi osvojitve osrednjega dela Slovenskih goric. Medtem ko sta bila trga Sv. Trojica in Lenart nemško obarvana, so ključ do uspeha predstavljali kmetje, ki so »stopili na stran velikih posestnikov ter so si istotako izbrali narodne može v zastop«. Slovensko časopisje je vestno pozivalo k preudarnim volitvam v okrajni odbor, ker da bo »tudi nasprotna stranka // gotovo poskusila vsaj po strani priti do večine v odboru«. ¹²⁷⁰ Kljub temu, da je glasovanje za nemško stran podprl tudi poslanec Karl Ausserer, je slovenska stran dosegla zmago in krenila naprej v upanju, da bo zmaga sčasoma pokazala pozitivne rezultate. ¹²⁷¹ Potem ko je bila sredi aprila registrirana v Lenartu še posojilnica, ¹²⁷² je okrajna zmaga že rodila prve uspehe.

Toda dejstvo, da so iz okrajnih sredstev marenberškega in ormoškega okrajnega zastopa podpirali nemški Schulverein, je bilo dovolj tehten razlog za njegov slab sloves med Slovenci, čeprav so okrajni zastopi v Slovenj Gradcu, Slovenski Bistrici, Konjicah in Rogatcu ustanovili hranilnice »ter z njimi še kolikor, toliko pomogli kmetovalcem svojih okrajev«. ¹²⁷³ O odpravi okrajnih zastopov, o čemer je slovensko časopisje vseskozi pisalo, ni bilo govora. Nad njimi je »bedel« liberalni deželni zbor, ki je s tem imel še dodaten moment za doseg politične premoči na Spodnjem Štajerskem. ¹²⁷⁴ Zato je pri volitvah v ptujski okrajni zastop v začetku julija leta 1887 slovensko časopisje svarilo pred nespametno presojo. Potem ko so padli v slovenske roke ob Slovenj Gradcu in Sevnici ¹²⁷⁵ še okoliški okrajni zastopi (Lenart, Ormož, Ljutomer in Slovenska Bistrica), je volilna borba zajela tudi ptujsko območje. ¹²⁷⁶ Medtem ko so se volivci pripravljali na volitve, ¹²⁷⁷ je časopisje pozivalo k trezni presoji. Nemška stran je sicer vztrajno agitirala in grozila slovenskim volivcem, »da ne bodo dobili več nobenega zaslužka, da se izvršena dela ne bodo izplačala, da se projektirane ceste ne bodo delale, da občine ne bodo dobile bikov in žrebcev, obljubljenih brizgalnic itd.« ¹²⁷⁸ Dotedanji tajnik okrajnega zastopa Pengu naj bi celo trgal »narodnim volilcem legitimacijske liste«, medtem ko so na Ptujju najbolj rovarili znani »Mihelič, notar Filafarro, trgovca Kasimir in Kolenc«. Kljub temu so Slovenci po ostrem boju le uspeli dobiti večino. ¹²⁷⁹ Če so volili proti Sloven-

¹²⁶⁹ DW, 20. 11. 1887.

¹²⁷⁰ SGp, 3. 2. 1887; prim. PAM, fond Gregorec, pismo Ivana Bohanca, 17. 2. 1887.

¹²⁷¹ SGp, 17. 3. 1887.

¹²⁷² Schauer, Prva doba, str. 106.

¹²⁷³ SGp, 14. 4. 1887.

¹²⁷⁴ SGp, 21. 4. 1887.

¹²⁷⁵ Malli, Die politische Richtungen bei den Slowenen, str. 82.

¹²⁷⁶ SGp, 16. 6. 1887.

¹²⁷⁷ SGp, 30. 6. 1887.

¹²⁷⁸ SGp, 28. 7. 1887.

¹²⁷⁹ SGp, 21. 7. 1887.

cem »trgovec Poskočil, Ott, pek Ornik ml., trgovec Wegschaider, šnopsarji Kaiser, Hutter, Wibmer, sodarja Stendte in Schnoppel, tiskar W. Blanke, ki je brezplačno dal vse tiskovine dne 10. jul. t. l. za svečanost nemškega šolskega društva, klobučar Majar, trgovec Selinšek, tkalec Fras, usnarja Pirich in Gorjup, oba lekarničarja, vdovi Hickl in Remiz, dr. Kleinsasser, Heller, Fürst Jožef, Eckl, Šoštarich, Žumer, Pernat, Kasper, Osterberger, Schullfink, Blažič, Turk, Fichtenau, Leskošek, grof Wurmbbrand, itd.«,¹²⁸⁰ je slovenska stran pridobila na okrajni ravni novo lokalno politično moč. Toda novoizvoljeni predsednik Fran Jurtela je moral vseeno nekoliko počakati. Prejšnji nemški okrajni zastop še ni pospravil pisarne, ker je drugače interpretiral mandat,¹²⁸¹ Miheličeva pritožba pa jim je omogočila, da nove volitve niso bile sankcionirane. S tem so dobili možnost izvolitve novega okrajnega šolskega sveta in kljub svojemu porazu skušali ohraniti šolski svet nemški.¹²⁸²

Občine

Ko so po občinskih volitvah v celjski okoliški občini leta 1884 mestne in nekatere trške občine v začetku leta 1885 po volilnih mahinacijah in po slovenskih pritožbah po volitvah dobile nemško večino,¹²⁸³ slovenska stran tega ni mirno sprejela. Časopisje je vztrajno dokazovalo volilne nepravilnosti. V Konjicah so Slovenci tožili nad pristranskim postopanjem nemške stranke, ki da je imela »za vsako pooblastilo naše // drugo in čudno - vsako je bilo dano nemškutarjem 1. julija - na dan volitve«, slovenska pa so obveljala kot neveljavna.¹²⁸⁴ Volilne mahinacije in nepravilnosti z žensko volilno pravico tako niso bile izjema v celjski okoliški občini leto poprej, pač pa so se nadaljevale in prispevale k že tako pregretemu nacionalnemu razpoloženju in vzdušju. To je dosegalo že take razsežnosti, da so slovensko razpoloženi posamezniki doživljali marsikatero neprijetnosti. Tako denimo neki profesor, ki je sicer služboval v Rusiji in je bil na obisku doma v Slovenski Bistrici, po veselem večeru s petjem pa ga je obstopila »cela druhal mestnih hlapcev, katerim se sam ni mogel ubraniti«.¹²⁸⁵

Tudi občinske volitve so na Spodnjem Štajerskem predstavljale politični element, ki sta ga skušali v jezikovno mešanih občinah osvojiti obe strani. Medtem ko so podeželske občine s pretežno slovenskim prebivalstvom kazale slovenski obraz, je bil položaj v mestih in trgih, kjer so živeli Nemci in Slovenci, precej drugačen. Po občinskih volitvah v Ljutomeru konec leta 1885 je slovenska stranka, ki je imela sicer večino, zaradi nepravilnosti pri volilnem postopku - nasprotna stran je »brez vdeležbe večine zavednih in poštenih Slovencev volitev v občinski zastop« z »umetno« sestavljenimi seznamei prikrojila - vložila pritožbo na štajersko namestništvo, ki

¹²⁸⁰ SGp, 4. 8. 1887.

¹²⁸¹ SGp, 13. 10. 1887; prim. SP, 8. 10. 1887.

¹²⁸² SGp, 24. 11. 1887.

¹²⁸³ Npr. volitve v Konjicah in Ormožu. SGp, 22. 1. 1885; SP, 17. 1. 1885.

¹²⁸⁴ SGp, 16. 7. 1885; SP, 11. 7., 18. 7. 1885.

¹²⁸⁵ SN, 4. 9. 1885.

je volitve razveljavilo.¹²⁸⁶ Toda spodnještajerski Nemci so potezo vzeli zelo resno in obtoževali nemško večino v deželnem zboru, češ da sodeluje s slovenskimi poslanci in da posluša njihove želje. Resnica je bila seveda popolnoma drugače, spodnještajerski ustavoverci pa so poskušali svoj neuspeh predstaviti skozi prizmo približevanja Slovincem v deželnem zboru.¹²⁸⁷ Občinska politika je vseskozi predstavljala težavo na jezikovno in nacionalno mešanih območjih.

Neprijetnosti so Slovenci občutili tudi pri volitvah v Konjicah. Čeprav je nemška stran v trški občini zmagala in obtoževala slovensko stran, češ da je hujskala in povzročala nemire,¹²⁸⁸ medtem ko je o svojih agitacijah »pametno« molčala, so bile dejanske razmere povsem drugačne. Slovenski volivci »nesmo mogli ne po dnevu, ne po noči hoditi in trgu //, da nas cvet nemškutarskih tržanov in fantalinov ne bi bil pozdravljaj s krikom, žvižganjem in bobnanjem po mizah. Zvečer prežali so skriti po raznih koticih na domu vračajoče se, da so nas // natuliti mogli.«¹²⁸⁹ Poraz je slovenska stran doživela tudi pri volitvah v Ljutomeru,¹²⁹⁰ ki prav tako niso minile brez izgredov in hujskaških potez nemške strani.¹²⁹¹ Volilna agitacija je segla celo do gasilskih društev, ki so sicer uvedla nemški poveljevalni jezik in v jezikovno mešanih območjih zastopala nemške interese.¹²⁹² Načelnik ljutomerskega društva Sideritsch je tako »pred kratkim, ko je bila volitev v tukajšnji občinski zastop, dvema ognjebcema slovenske stranke na trgu javno se zagrozil, da če ne bodeta za nemško stranko glasovala, bodeta morala plajšča, ki sta ju prejela, spet povrniti.«¹²⁹³

Če so Slovenci prodirali na podeželju in si prizadevali (še posebej v celjski okolici) pridobivati poprej nemške občine, so spodnještajerska mesta in večina trgov še zmeraj »nosili« nemške barve. Nič drugače ni bilo konec desetletja v Šoštanju, kjer je trško občino vodila nemška »ekipa«. Volitve v Šoštanju so bile še posebej zanimive. Med tistimi, ki so se konec 80-tih let prištevali k Nemcem, je bil tudi najstarejši brat slovensko mislečih bratov Vošnjak, Franz Woschnagg, ki je očetovo usnjarsko delavnico razširil v pravo tovarniško podjetje. V poprejšnjem »režimu« se je še čutil Slovenca in bil »leta 1878 še vrl narodnjak«, medtem ko so ga leta nacionalne diferenciacije »pripeljala« v nasprotni tabor. Slovensko časopisje mu ni pisalo hvalospEVov, pač pa ga označevalo skupaj s sinom Hansom za glavnega nemškega agitatorja.¹²⁹⁴ Volitve so v trški občini povzročile napeto predvolilno borbo.

¹²⁸⁶ SGp, 25. 2. 1886.

¹²⁸⁷ DW, 7. 3. 1886; prim. MZ, 5. 3. 1886.

¹²⁸⁸ Prim. DW, 2. 6. 1889.

¹²⁸⁹ SN, 29. 5. 1889; SGp, 9. 5. 1889; SP, 27. 4. 1889.

¹²⁹⁰ SGp, 23. 5. 1889.

¹²⁹¹ SGp, 20. 6. 1889.

¹²⁹² Suette, Der nationale Kampf, str. 58.

¹²⁹³ SGp, 27. 6. 1889.

¹²⁹⁴ Vošnjak, Spomini, str. 643. Franz Xaver Woschnagg naj bi bil podpornik slovenskega narodnega gibanja vsaj do leta 1887, za odklon na nemško stran pa naj bi bila kriva poroka s hčerko nemško usmerjenega barvarja Kramerja iz Slovenj Gradca. Njegov sin Hans naj bi se opredelil za nemštvo, potem ko ni bil izvoljen na vodilno mesto čitalnice in Sokola, dodaten vzrok pa naj bi tičal v agitaciji slovenske stranke, ki da je preprečila njegovo snubitev dekleta iz »odlične« narodne družine v Savinjski dolini.

S pridobivanjem ženskih pooblastil naj bi se pečali prav Woschnaggovi adjutanti pod vodstvom Hansa Woschnagga, ki je bil v predvolilni borbi še posebej agilen.¹²⁹⁵ Njegova agitacija je prispevala k nemški zmagi na volitvah, še posebej potem, ko so na dan volitve »švigali // dobro dresirani agitatorji kot ščuke zdaj v to, zdaj v drugo hišo«, tako da je slovenska stran pripisala glavno »zaslugo« za nemško zmago Franzu Woschnaggu in njegovim somišljenikom.¹²⁹⁶

Zaradi tega naj bi se nato poročil s celjsko Nemko Ello, rojeno Negri. Miran Aplinc, Vošnjaki – industrialci iz Šoštanja, Zavod za kulturo Šoštanj, Šoštanj, 2005, str. 77–87.

¹²⁹⁵ SGp, 15. 5., 22. 5. 1890.

¹²⁹⁶ SGp, 29. 5. 1890.

Celje – novo središče spodnještajerske slovenske politike

Nemška politika je na Spodnjem Štajerskem dejansko ubirala svojo pot. To je bil tudi razlog, da so spodnještajerski Slovenci (in ptujski Slovenci) po sklepu mestne občine Ptuj marca 1886 zavzeli ostro stališče proti dodelitvi statuta Ptujju, ki bi mu zagotavljal avtonomijo.¹²⁹⁷ Bali so se namreč, da bi s tem nemška mestna občina dobila preveliko avtoriteto, kot sta jo imela Maribor in Celje. Sredi leta 1886 je nemška spodnještajerska politika zaostrila nacionalno hujskaštvo, ko je liberalno časopisje ostro napadlo mariborsko čitalnico, češ da je jedro slovenske agitacije in zbirališče nacionalnih slovenskih radikalcev,¹²⁹⁸ celjski Nemci pa so mestni nemški značaj »dokazovali« ob obiskih raznih nemških društev¹²⁹⁹ in z vsemi sredstvi branili nemštvo.¹³⁰⁰ Podobno je vztrajno počela tudi »marburgerca«¹³⁰¹ in obtoževala »lažljivo« slovensko časopisje nenehnega zavajanja.¹³⁰² Še več. Sredi avgusta so Nemci ob sedmi obletnici Taaffejeve vlade ostro kritizirali njegovo politiko sporazuma in sprave in pisali, da je njegov sistem vnesel zgolj razdor v Avstrijo¹³⁰³ in s tem povzročil slavizacijo jezikovno in nacionalno mešanih dežel. »Vahterca« je pozivala k pospešenemu ustanavljanju nemških nacionalnih društev (s tem bi se krepila nemška samozavest in postavljali braniki proti prodirajočemu slovanstvu),¹³⁰⁴ kar so graški ustavoverci poskušali doseči že julija leta 1886 v Mariboru in v Radgoni.¹³⁰⁵ Nemški agresivni politiki, ki ji je stal ob strani nemški Schulverein z raznimi »subvencijami« ljudskim šolam,¹³⁰⁶ je slovenska politika v začetku julija le pokazala zobe, ko so se v Ljubljani sestale krajevne skupine šolske družbe sv. Cirila in Metoda. Družba, ki so jo na Slovenskem v prvi polovici 80-tih let sicer pogrešali, ko se proti delovanju Schulvereina Slovenci niso dovolj organizirali, je nakazovala, da bodo razmere vendarle boljše. Na Štajerskem so bile do srede leta 1886 ustanovljene podružnice v Mariboru, Vuhredu, Rečici ob Savinji in v Šoštanju, medtem ko je sestanek pomenil predvsem postavitev smernic za nadaljnje delo.¹³⁰⁷ Temu se je pridružila še učiteljska okrajna konferenca na Ptujju konec julija, ki je zavzela ostro stališče, češ da nima nemščina na slovenskih ljudskih šolah kaj početi.¹³⁰⁸ Toda tudi nemški Schulverein ni miroval, ko je istočasno zboroval v Mariboru in agitiral v smislu dviga nemške samozavesti v Avstriji ter na Spodnjem Štajerskem,¹³⁰⁹ kar je dopolnil

¹²⁹⁷ SP, 28. 4. 1886.

¹²⁹⁸ SP, 9. 6. 1886.

¹²⁹⁹ Npr. obisk ljubljanskih turnerjev. DW, 1. 7. 1886.

¹³⁰⁰ DW, 25. 7., 29. 7. 1886.

¹³⁰¹ Prim. MZ, 2. 5., 7. 5. 1886.

¹³⁰² Prim. MZ, 26. 5. 1886.

¹³⁰³ DW, 15. 8. 1886.

¹³⁰⁴ DW, 19. 8. 1886.

¹³⁰⁵ MZ, 14. 7. 1886.

¹³⁰⁶ Občini Razvanje in Radvanje sta denimo dobili 600 in 1300 goldinarjev pod pogojem, da bo pouk od drugega razreda naprej nemški. Prim. SP, 22. 9. 1886.

¹³⁰⁷ SP, 14. 7. 1886.

¹³⁰⁸ Suetter, Der nationale Kampf, str. 44–45.

¹³⁰⁹ MZ, 1. 8. 1886.

še poslanec Karl Ausserer v Mariboru, na Ptuju in v Slovenski Bistrici na političnih shodih nekaj dni kasneje.¹³¹⁰ Kljub temu je sestanek slovenske šolske družbe že čez nekaj mesecev obrodil sadove, ko so sredi decembra odprli v Celju slovenski vrtec¹³¹¹ in celjskim Nemcem »vrgli« novo kost. Ti so sicer slovensko šolsko društvo obtoževali hujskaštva proti nemškemu Schulvereinu in trdili, da je njegov namen zgolj širjenje sovraštva Slovencev proti Nemcem.¹³¹² Podobne misli so gotovo obhajale tudi celjskega opata Antona Wretschka, ki je sredi leta sklical v Celju dekansko konferenco, ki sta se je pa udeležila le dva slovenska duhovnika,¹³¹³ kar je dovolj zgovorno potrjevalo slovensko naravnost spodnještajerske duhovščine.

Nacionalni spopad pa se je v drugi polovici 80-tih let (kljub temu, da je bil prisoten povsod na Spodnjem Štajerskem) »prenesel« v Celje, ki je postajalo središče slovenske spodnještajerske politike. Nemci so se počutili ogrožene, medtem ko se je na drugi strani slovensko meščanstvo krepilo. Potem ko je »vahterca« priobčila, da se Kranjska že slovenizira, Štajerska pa se na to pripravlja, ko je bilo v Celju imenovanih več slovenskih duhovnikov in premeščenih nekaj sodnikov,¹³¹⁴ je nacionalno obarvana politika v vsakdanjem življenju igrala že vidno vlogo. Celje, kjer so Slovenci najbolj krepili svoje sile, je postajalo vedno bolj »na udaru«. Nasprotja med Nemci in Slovenci so se vse močneje kazala tudi v družabnem življenju. Ko je v začetku leta 1886 notarski koncipist Andrej Perc v kavarni Pratter okrog polnoči prebiral časopise, je vstopil mestni uradnik, sicer vodja nemških pouličnih razgrajčev, Wilhelm Oechs, s svojo družbo. Ko so opazili Slovenca za mizo, je Oechs stopil do Perca in mu pomolil natisnjen listič, na katerem je pisalo: »Vljudno vas naprošamo, da lokal kolikor mogoče neopazno takoj zapustite.« Perc je sprva ignoriral Oechsovo početje, toda zaradi večkrat ponovljene zahteve, češ da naj se odstrani iz lokala, je presodil, da bo bolje, če lokal zapusti. Mirno je zapustil lokal, medtem ko se je Oechs zaradi svojega junaštva kasneje znašel pred sodiščem in dobil kazen šestih tednov zapora.¹³¹⁵

Celjski in spodnještajerski Nemci (kot tudi Slovenci) so se dokončno postavili na dva bregova (Nemci pa postajali tudi vse bolj radikalni). Gesli »Hie Deutschen – hie Slowenen« in »Svoji k svojim« sta začeli obvladovati celotno politično in družabno življenje ne samo v Celju, pač pa tudi v ostalih spodnještajerskih nemških »trdnjavah«. Časi, ko so Slovenci obiskovali nemško Kazino, Nemci pa slovensko Čitalnico, so sredi 80-tih dokončno minili. Slovenci so obiskovali svoja društva in lokale, Nemci spet svoja. Obojestranski nacionalizem je privedel do točke, ko se je bilo prebivalstvo v mešanih okrajih ne glede na socialni položaj in družbeni status prisiljeno opredeliti.¹³¹⁶

¹³¹⁰ MZ, 11. 8., 13. 8., 25. 8., 27. 8. 1886.

¹³¹¹ SP, 15. 12. 1886.

¹³¹² DW, 26. 9. 1886.

¹³¹³ Suette, Der nationale Kampf, str. 60.

¹³¹⁴ Prav tam, str. 50.

¹³¹⁵ Bojan Cvelfar, »Z narodnim domom se je celjskemu nemštvu razbila jedna čeljust...«. Nacionalni izgre-di v Celju na prelomu stoletja, v: Celjski zbornik, 1997, str. 7–8.

¹³¹⁶ Prav tam; prim. Cvirn, Kri v luft! Čreve na plot!, str. 93–96.

Nemška spodnještajerska politika je po ustanovitvi Združene nemške levice, v katero sta se novembra združila Nemško-avstrijski in Nemški klub, zavzela odklonilen odnos do nove stranke, ker je menila, da je le kopija leta 1885 razpadle Združene levice. Oba spodnještajerska ustavoverna lista sta zagovarjala politiko Nemškonacionalnega združenja, ki je poudarjalo nujnost solidarne nemške nacionalne politike in nemško prevlado v monarhiji. Odklonilno stališče pa je imelo spodnještajersko nemštvo do Schönerejeve stranke.¹³¹⁷

Toda spodnještajerski Nemci sredi 80-tih let niso uspeli povezati svojih vrst v enoten politični nastop. Edino politično društvo, ki je skušalo delovati na celotnem območju Spodnje Štajerske, je bilo Glantschniggovo Spodnještajersko Napredno društvo, ki je bilo uspešno le v Celju, medtem ko je imelo v Mariboru le nekaj deset članov. Največjo pomankljivost spodnještajerske nemške politike naj bi predstavljalo dejstvo, da je iniciativa prihajala iz malega, s Slovenci obkroženega Celja, medtem ko je v Mariboru, ki bi zaradi svoje velikosti moral postati politično središče spodnještajerskega nemštva, vladala politična apatija.¹³¹⁸

Po prihodu Ivana Dečka v Celje in Lavoslava Gregorca v Novo Cerkev se je center slovenske politike na Spodnjem Štajerskem tako premaknil v Celje, ki je proti koncu 80-tih let celjskim Nemcem povzročalo vse več skrbi. Kljub temu, da so nekateri slovenski politiki na Spodnjem Štajerskem konec 80-tih let menili, da se nam ni »godilo slabše« niti takrat, ko so »bili nemški liberalci na krmilu«, je vodstvo slovenske politike verjelo v vsestranski razvoj slovenskega naroda. Med njimi je še posebej izstopal Josip Sernec, ki je veljal za neizmerne optimista. Sernec se je povsem strinjal s stališči svojega nekdanjega sošolca in prijatelja Pavla Turnerja, ki je v oceni Vošnjakovih Pobratimov konec leta 1888 ostro kritiziral v delu slovenske javnosti prisoten pesimizem.¹³¹⁹ Politika, ki so jo zagovarjali Sernec in ostali celjski Slovenci, je mogla edina pripeljati do odkrite borbe za celjski okrajni zastop.

V teh razmerah so Slovenci in Nemci pričakovali nove volitve. Potem ko je po slovenskih pritožbah in interpelaciji spodnještajerskih slovenskih poslancev¹³²⁰ glede volivcev, ki so volili v veleposestniški kuriji s pomočjo hišnega davka, dunajsko upravno sodišče razsodilo v prid Slovincem in nepravilnosti izbrisalo iz volilnih imenikov, je graško namestništvo konec leta 1888 razpustilo celjski okrajni zastop, čeprav je predsednik Gustav Stiger temu močno nasprotoval.¹³²¹ »V Celju in drugod smo spravili stvar do upravnega sodišča, s čimer smo izbrisali iz veleposestniškega volilnega imenika marsikaterega nemškega Celjana, ki je plačeval 60 goldinarjev davka le s prištetjem hišnojemninskega davka.« Namesto njih je Slovincem uspelo v reklamacijskem postopku uvrstiti v volilni imenik marsikaterega kmečkega posestnika, ki je imel zemljišča raztresena v več davčnih občinah, a vse-

¹³¹⁷ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 149–151.

¹³¹⁸ Prav tam, str. 116.

¹³¹⁹ Sernec, Spomini, str. 128–129.

¹³²⁰ Prim. SN, 13. 6. 1888; SP, 9. 6. 1888.

¹³²¹ SGp, 6. 12. 1888; SP, 28. 11. 1888; več o tem glej Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 311–316.

eno plačeval 60 goldinarjev davka.¹³²² Nemško spodnještajersko časopisje je takoj pričelo z volilno agitacijo in predstavljalo nemško zmago na prihodnjih volitvah kot samoumevno,¹³²³ slovenska predvolilna borba pa je potekala kot organizirana akcija pod vodstvom Ivana Dečka iz Sernečeve odvetniške pisarne.¹³²⁴

Volitve, razpisane za konec marca leta 1889, so predstavljale Slovincem pomembno strateško zmago ob dejstvu, da se je slovenska politika v mestu ob Savinji vse bolj utrjevala. Celjski Nemci so si po informacijah, da so volitve za njih praktično izgubljene,¹³²⁵ ponovno skušali v veleposestniški kuriji zagotoviti končno zmago. Celjska trgovca Rakusch in Walland naj bi tako »strašila in žugala dvema velikima posestnikoma s tem, da sta njima rekla: če ne bodeta volila z Nemci, njima Rakuš in Walland jamčita, da ne bodeta prodala v Celji nikoli več ne jedne opeke,« predvolilne agitacije pa bi se naj lotil celo predsednik celjskega okrožnega sodišča Heinricher, ki »da je nekega posestnika iz Trnovelj prigovarjal, naj voli z našimi nasprotniki.«¹³²⁶ Na drugi strani niso bili Slovenci nič kaj navdušeni nad starim vodstvom okrajnega zastopa s predsednikom Stigerjem na čelu, ki da je sicer poplačal poprejšnje dolgove, toda obenem povišal doklade, čeprav se cestna mreža ni kaj prida izboljšala (celjski Nemci pa da so preradi posegali po okrajni blagajni, ko je šlo za njihove celjske koristi).¹³²⁷ Celjsko nemštvo je pred volitvami slovenski »napad« tolmačilo po svoje in menilo, da gre za slovenske fanatike in nepopisno sovraštvo do spodnještajerskih Nemcev ter nemštva nasploh,¹³²⁸ »marburgerca« pa je dodajala, da je cilj slovenskih politikov slavizacija okraja, okrajnega šolskega sveta in ostalih okrajnih ustanov.¹³²⁹

Toda nemška predvolilna akcija, ki je skušala »spodkopati« Slovence in bila prepričana v svojo zmago,¹³³⁰ ni dosti zalegla. Slovensko časopisje je po volitvah in slovenski zmagi kipelo od navdušenja,¹³³¹ ko je pisalo, da so štajerski Slovenci »po trdem boji // zasedli trdnjavo, katero so branili naši nasprotniki z vsemi postavni mi in nepostavnimi silami malone dvajset let«. Slovenska zmaga je krepko zamajala »staro« nemško posestno stanje na Spodnjem Štajerskem, še posebej zato, ker je zmaga posegla v jedro spodnještajerskega nacionalnega boja. »Podrt in poražen je spet jeden tistih stebrov, na katerega se je naslanjal nemški most do Adrije. // Celjska zmaga nam spet kaže, da resna volja, krepko delo in vera v uspeh dovede konečno do zmage.«¹³³² Celjski Nemci so seveda tokrat obtoževali Slovence, češ da so prikrojili volilne liste v svojo korist.¹³³³ Kljub vsemu je prva slovenska zmaga

¹³²² Cvirn, Ser nec, str. 130.

¹³²³ DW, 25. 11. 1888; prim. MZ, 25. 11. 1888.

¹³²⁴ Cvirn, Ser nec, str. 130.

¹³²⁵ Prim. SP, 16. 2. 1889.

¹³²⁶ SN, 23. 3. 1889; SGp, 21. 3. 1889.

¹³²⁷ SGp, 21. 3. 1889.

¹³²⁸ DW, 21. 3. 1889.

¹³²⁹ MZ, 28. 3. 1889.

¹³³⁰ Prim. DW, 24. 3. 1889; prim. Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen, str. 317.

¹³³¹ Prim. SGp, 4. 4. 1889; SP, 6. 4. 1889.

¹³³² SN, 27. 3. 1889.

¹³³³ DW, 28. 3. 1889.

v celjskem okrajnem zastopu pokazala, da je bila slovenska politika v mestu ob Savinji premišljena in da je povzročila premik v dotedanjem obstoječem nemškem posestnem stanju na Spodnjem Štajerskem. »Če zmagata slovenska stranka kje drugje pri kakej volitvi, je to veselo in tolažljivo, kaže nam o živem narodnem gibanju, o krepkejši narodni zavesti; da smo pa zmagali v Celji, v tem najbolj zagrizenem in Slovincem neprijaznem mestu, da smo zmagali pri volitvah v okrajni zastop Celjski in s tem iztrgali nasprotnikom in si osvojili eno njihovih, kakor so menili, najbolj močnih trdnjav, katero so nasprotniki branili z vso strastjo in besnostjo ter z vsakim nepoštenim sredstvom, na to smo Slovenci z opravičenjem ponosni.«¹³³⁴

Nemška stran se je seveda trudila prikazati volitve kot nezakonite,¹³³⁵ obenem pa trdila, da se krepki sovražstvo do nemštva v monarhiji.¹³³⁶ Njihova povolilna akcija kajpak ni obrodila sadov. Čeprav je slovensko časopisje menilo, da mora vlada v prihodnje izpolnjevati ustavne pravice brez pritožb slovenske strani,¹³³⁷ se je spodnještajerska slovenska politika pokazala kot nadvse uspešna. V mariborskem okraju Slovenci sicer niso imeli uspeha,¹³³⁸ toda že čez nekaj mesecev je padel v slovenske roke okrajni zastop v Slovenski Bistrici, kjer so Slovenci po silni predvolilni borbi pridobili sicer manj pomembno nemško postojanko in poudarjali, da ne odložijo »poprej orožja iz rok, dokler ne bo zadnji naš sovražnik premagan in nam vse pravice, ne samo zagotovljene, ampak tudi resnično izpolnjene.«¹³³⁹ Premejena slovenska politika, ki se je z vsemi sredstvi borila »za okrajne zastope, dokler obstojijo«,¹³⁴⁰ se je pokazala tudi v Lenartu v Slovenskih goricah leta 1890. Slovenska stran, ki je imela v zadnjem mandatu večino, nikakor ni »počivala« na poprejšnji zmagi, pač pa je pred volitvami napela vse sile. Konec aprila razpisane volitve so Slovincem predstavljale novo politično borbo, ko so pozivali volivce, naj nikakor ne nasedejo na obljube, prilizovanje in grožnje nasprotne strani. Okrajni zastop je pomenil lokalno politično »silo«, kjer so Slovenci mogli operirati, sicer s skromnimi pooblastili.¹³⁴¹ Slovenska zmagata je bila pričakovana, še sploh pa se je slovenski značaj lenarškega okraja pokazal pri volitvah v veleposestniški kuriji, ko so Slovenci gladko »pometli« z Nemci.¹³⁴²

Največjo pridobitev pa je vsekakor predstavljal celjski okrajni zastop, potem ko so Slovenci premagali nasprotno stran po letih njihove prevlade. »Lokalnim zmagam je gotovo »botrovala« tudi zaostritev politike Lavoslava Gregoreca v državnem zboru, ki spodnještajerskim ustavovercem nikakor ni bila po godu. Ko so Nemci izgubili volitve v ormoški okrajni šolski svet in poudarjali, da je nasprotna stran očitno začela z »načrtnim čiščenjem«, medtem ko da si oni želijo zgolj nacionalnega

¹³³⁴ SGp, 11. 4. 1889.

¹³³⁵ SP, 17. 4. 1889.

¹³³⁶ DW, 31. 10. 1889.

¹³³⁷ SP, 25. 5. 1889.

¹³³⁸ MZ, 21. 7. 1889.

¹³³⁹ SGp, 25. 7. 1889; SP, 27. 7. 1889.

¹³⁴⁰ SGp, 17. 4. 1890.

¹³⁴¹ SGp, 12. 4. 1890; SP, 26. 4. 1890.

¹³⁴² SP, 26. 4. 1890.

miru,¹³⁴³ tega na Spodnjem Štajerskem dejansko že nekaj let ni bilo občutiti. V krepitvi »starega« nemškega posestnega stanja pač niso bili pripravljeni na kompromise z vse močnejšo slovensko stranko, ki je počasi pridobivala »postojanke«.

Ob »napadu« na celjski okrajni zastop pa je politika celjskih Slovencev, ki je v nacionalnem političnem boju proti koncu 80-tih let pokazala največ energije, računala na še en manever. Ob vztrajnem pritisku na »nemško« mesto Celje si je že več let prizadevala osvojiti strateško pomembno okoliško občino, ki je kot nekakšen obroč oklepala mesto.¹³⁴⁴ Ko so se bližale nove občinske volitve, je časopisje opozarjalo, da je potrebno napeti vse sile, ker da volitve niso pomembne zgolj za občino, »ampak za celi spodnji, torej za slovenski Štajar.«¹³⁴⁵ Potem ko so na prejšnjih volitvah Nemci zmagali z velikimi mahinacijami, je osvojitve občine Slovincem ponovno predstavljala idealno izhodišče za obkolitev in »naskok« na Celje, ki je v slovenski politiki že leta predstavljalo izključno nemško »trdnjavo« z nemškim občinskim zastopom, kjer Slovenci niso imeli vidnejših možnosti za uspeh.

Pred volitvami sta v začetku leta 1888 obe strani krepili svoje pozicije. Občino, ki je bila skoraj 80-odstotno slovenska,¹³⁴⁶ je slovenska stran poskušala po desetletju nemške vladavine pridobiti na svojo stran. Nemška celjska klika seveda ni mirovala. Volivci, ki so imeli v okoliški občini svoje posesti, so odločali o »videzu« občinskega zastopa in o večini v njem, »vahterca« pa jih je energično pozivala, naj nikakor ne pozabijo oddati svojega glasu.¹³⁴⁷ Poleg tega seveda ni pozabila omeniti nacionalne sloge, ki da je vladala zadnja tri leta med okoliškimi kmeti in celjskimi meščani zaradi nemškega občinskega zastopa in skušala pihati na dušo celjski okoliški občini.¹³⁴⁸ Celjski Nemci se niso prav nič obirali, ko je bilo potrebno oditi na volišče, in so napeli »vse strune, da se v naši občini držijo na krmilu«. Devetega januarja so Slovenci sicer zmagali v tretjem razredu,¹³⁴⁹ dan kasneje pa so Nemci pokazali veliko energije, da bi se obdržal na čelu občine župan Josef Stibenegg, ko je volil drugi razred. Ker je ženska volilna pravica ponovno predstavljala glasove, ki bi lahko odločali v prid ene ali druge strani, nemška stran pa je bila pri »pobiranju« pooblastil očitno uspešnejša, so Slovenci vložili pritožbo, ko so Nemci zmagali zaradi nezakonito pridobljenih pooblastil in volili tudi za poročene ženske, za katere bi smel voliti izključno njihov mož.¹³⁵⁰ Kljub temu so ženske, ki so imele volilno pravico, po zadnjih volitvah ravnale veliko previdneje, tako da celjski Nemci niso bili tako uspešni kot pred leti. Vendar pa slovenska pritožba po porazu nikakor ni bila naključna. Drugi razred je ob dejstvu, da v prvem razredu Slovenci niso imeli nikakršnega upanja na zmago, odločal o večini v občinskem zastopu,¹³⁵¹ ki

¹³⁴³ DW, 8. 1. 1888; MZ, 18. 1. 1888.

¹³⁴⁴ Cvirn, Sernec, str. 130.

¹³⁴⁵ SGp, 5. 1. 1888.

¹³⁴⁶ Prim. Special-Orts-Repertorium von Steiermark, 1883, str 11.

¹³⁴⁷ SGp, 5. 1. 1888.

¹³⁴⁸ DW, 5. 1. 1888.

¹³⁴⁹ SGp, 26. 1. 1888.

¹³⁵⁰ SGp, 2. 2. 1888.

¹³⁵¹ SGp, 9. 2. 1888.

jo je imela po volitvah nemška stran, tehtnico v njihov prid pa je nagnilo le nekaj nezakonitih glasov.¹³⁵²

Po več kakor letu dni je dunajsko upravno sodišče dokončno razveljavilo volitve v drugem razredu, kar je Slovencem omogočalo velik optimizem. Nemška stran, ki je sicer »tožila«, da si mora vsako zmago večkrat pridobiti,¹³⁵³ se je sredi leta 1889 ponovno z vso silo oklenila predvolilne agitacije in »lovila« ženska pooblastila po občini. »Tako je jeden teh glavnih nemškutarskih agitatorjev pred par dnevi zabavljaj v Celju proti trgovcu Wallandu čez neko vrlo slovensko žensko, rekoč: Ta hudičeva baba noče podpisati pooblastila.« Vendar pa tudi Slovenci niso držali križem rok, pač pa so pozivali k treznim volitvam konec meseca.¹³⁵⁴ Ponovljene volitve so predstavljale idealno izhodišče za slovensko stran za »obkrožitev« nemškega Celja, kar je spodbudilo tudi Josipa Serneca, ki se je močno angažiral.¹³⁵⁵ Napeta predvolilna borba in pritisk nemške strani, ki je ponovno poudarjala, da je zatirana in ogrožena,¹³⁵⁶ se nista obrestovala. Volitve so prinesle nasmešek na usta Slovencev, grenak priokus pa na usta Nemcev, ki so izgubili volitve v drugem razredu, s tem pa tudi desetletno večino v okoliški občini.¹³⁵⁷ Ko je bil v začetku avgusta leta 1889 po pritožbi Stibenegga¹³⁵⁸ in »ponesrečenih« poskusih¹³⁵⁹ dokončno izvoljen slovenski župan Matevž Glinšek, je celjska okoliška občina dejansko postala ob Pirešici in Škofji vasi tretja občina v celjski okolici, ki je prešla v slovenske roke, medtem ko so poleg celjskega mesta Nemci branili še »trdnjavici« Vojnik in Teharje. Nemci, ki so se želeli obdržati v sedlu okoliške občine vse do začetka leta 1891, ko bi razpisali nove volitve, so se uštel.¹³⁶⁰ Slovenska zmaga jim je bistveno pristrigla peruti v občini.

V mesto ob Savinji je slovenska stranka proti koncu desetletja skušala prodrati z vsemi sredstvi. Ker ji ni uspelo »prevladati« v samem mestu, se je slovenska politika osredotočila na institucije v celjski neposredni bližini, v Celju pa uspela kljub težavam v deželnem zboru konec julija leta 1889 »postaviti« še Južnoštajersko hranilnico¹³⁶¹ pod vodstvom slovenske celjske inteligence, ki je potrjevala slovenske uspehe in prizadevanja na združenem področju ter pomenila prelomnico na poti h gospodarski emancipaciji Slovencev. Sernec, Vošnjak in Dečko so dali pobudo za njeno ustanovitev, z njeno pomočjo pa poskušali odtegniti Celjski mestni hranilnici in ostalim nemškim mestnim hranilnicam na Spodnjem Štajerskem preostale slovenske varčevalce.¹³⁶² Slovensko gospodarstvo, ki je poslovalo z lepimi dobički, se je tako skoraj popolnoma otreslo tujega kapitala in se postavilo nasproti nemškim

¹³⁵² SP, 5. 9. 1888.

¹³⁵³ DW, 21. 3. 1889.

¹³⁵⁴ SGp, 4. 7., 11. 7. 1889.

¹³⁵⁵ Cvirn, Sernec, str. 130.

¹³⁵⁶ Prim. SP, 3. 7. 1889.

¹³⁵⁷ SGp, 25. 7., 1. 8. 1889; SP, 24. 7. 1889.

¹³⁵⁸ Prim. ZAC, fond Občina Celje okolica, a. š. XVIII/10–12.

¹³⁵⁹ Prim. prav tam, a. š. XIX/6.

¹³⁶⁰ SGp, 12. 6., 19. 6. 1890; SN, 8. 8. 1890; SP, 9. 8. 1890.

¹³⁶¹ Prim. SP, 24. 7. 1889; Goropevšek, Južnoštajerska hranilnica, str. 122–124.

¹³⁶² Cvirn, Sernec, str. 131.

hranilnicam, ki so grozile, da ne bodo več posojale denarja tistim, ki imajo slovenske vpise v zemljiško knjigo.¹³⁶³ Slovensko časopisje je pozdravilo novo ustanovo in postavljalo velike upe »v narodno-gospodarstvenem in narodnem oziru na ta mladi denarni zavod.«¹³⁶⁴ Celjska »vahterca« je sicer poudarjala, da je zaupanje v nemške hranilnice med Slovenci še vedno močnejše,¹³⁶⁵ toda dvig slovenskega gospodarstva in dejanske razmere so kazale drugačno sliko.¹³⁶⁶ Potem ko so Slovenci pridobili celjski okrajni zastop, celjsko okoliško občino in hranilnico, je slovensko časopisje slavilo »četrto zmago«, ko je v mestu priredilo slavnost Slovensko pevsko društvo. »Prejšnje zmage izpodkopale so Celjskim Nemcem stališče, poslednja nedeljska zmaga pa je pokazala, da je nemštvu v Celji že odzvonilo, da so nemški kolovodje brez ugleda, generali brez vojske, ker gre Slovenec na dan,«¹³⁶⁷ kar je pokazalo tudi provociranje celjske nemške mladine, ki je skušala, zagotovo z »blagoslovom« celjskih mestnih očetov, kaliti slovensko prireditve.¹³⁶⁸ Dodatni »eksczes« si je privoščil še celjski župan Neckermann, ki je skušal »pregnati« sedež hranilnice iz Celja, ko je v deželnem zboru (VII. sesija od 10. 10. do 19. 11. 1889) sredi oktobra ostro nastopil proti slovenskemu zavodu.¹³⁶⁹ Temu se je pridružilo tudi nemško časopisje, ko je pretresalo svoje »nemške izgube« na Spodnjem Štajerskem.¹³⁷⁰

Slovenske pridobitve in splošni slovenski napredek ni bil neopazen, ko je slovensko časopisje ob deseti obletnici Taaffejeve vlade ugotavljalo, da se razmere vendarle izboljšujejo in da spodnještajerski proces, »welcher heute bei uns in Süddeistermark zu Gunsten der national-conservativen Partei beobachtet werden kann« nikakor ni zgolj zasluga peščice spodnještajerskih slovenskih »prvakov«, pač pa stališče večine javnosti.¹³⁷¹ Celjske in spodnještajerske Nemce so razmere v monarhiji precej vznemirile, ko so ugotavljali, da je slovenska politika očitno usmerjena k nacionalni avtonomiji, potem ko je češko časopisje priobčilo članek z omenjeno vsebino,¹³⁷² in da si Slovenci prizadevajo še več kot Čehi, ki da želijo zgolj deželno avtonomijo.¹³⁷³

Pretiravanje nemškega tiska je bila zgolj posledica krepitve slovenskih položajev na Spodnjem Štajerskem (še sploh v Celju). Še posebej je Nemce razburila slovenska osvojitve celjskega okrajnega zastopa, ki je zanje pomenila le poseganje v njihovo nemško posestno stanje.¹³⁷⁴ Potem ko je celjski občinski zastop na čelu z

¹³⁶³ Prim. SGp, 8. 8., 15. 8., 22. 8., 29. 8. 1889; SP, 3. 8. 1889.

¹³⁶⁴ SGp, 5. 9. 1889.

¹³⁶⁵ Prim. DW, 29. 8. 1889.

¹³⁶⁶ SP, 31. 8. 1889.

¹³⁶⁷ SN, 6. 8. 1889; prim. SP, 7. 8. 1889.

¹³⁶⁸ SP, 14. 8. 1889.

¹³⁶⁹ SP, 9. 11. 1889; DW, 3. 11. 1889; MZ, 3. 11. 1889; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. VII. Session, 7. Sitzung, 23. 10. 1889, str. 33.

¹³⁷⁰ DW, 7. 11. 1889; prim. Tp, 10. 11. 1889.

¹³⁷¹ SP, 17. 8. 1889.

¹³⁷² GV, 4. 8. 1889.

¹³⁷³ DW, 5. 9. 1889; prim. MZ, 28. 7., 15. 8. 1889; Tp, 3. 8. 1889.

¹³⁷⁴ SP, 31. 8. 1889.

Neckermannom predlagal izločitev Celja iz okrajnega zastopa,¹³⁷⁵ češ da je ta postal zgolj torišče političnih namenov in narodnih strasti¹³⁷⁶ ter da predstavlja nevarnost za finančne in gospodarske interese Celja¹³⁷⁷ (temu se je pridružil tudi Ptuj), je zadeva pristala v deželnem zboru. Josip Sernec je predlogu seveda nasprotoval. Nikakor se ni strinjal z Neckermannovo zahtevo, da hoče Celje izstopiti zaradi narodnostnih ozirov,¹³⁷⁸ pač pa menil, da je poteza zgolj odziv celjskih očetov zaradi poraza pri volitvah v okrajni zastop.¹³⁷⁹ Na zadnji seji sredi novembra je deželni zbor sprejel celjsko in ptujsko prošnjo (slednji je sicer ugovarjal poslanec Jožef Jerman).¹³⁸⁰ Slovenski poslanci so bili proti izločitvi mest iz okrajnih zastopov iz praktičnih gospodarskih momentov in opozarjali, da je največ okrajnih cest koristilo prav mestu in da bi bilo bodoče poslovanje okrajnega zastopa negotovo. Še bolj jih je zmotilo dejstvo, da deželni odbor sploh ni obvestil okrajnega zastopa o svojih namenih, ki so privedli do tega, da sta bili obe mesti konec leta po odločitvi deželnega zbora »prosti« okrajnih »obveznosti«. ¹³⁸¹

Novi (slovenski) celjski okrajni zastop pod predsedstvom Josipa Serneca¹³⁸² je v začetku leta 1890 poslal izjavo na deželno namestništvo v Gradcu in opozarjal, da je bila prošnja celjskih mestnih očetov površno prebrana in da je bila vložena zgolj zato, ker so Nemci izgubili zadnje volitve, medtem ko da je imelo Celje na cestnem področju največ koristi in da je dolžno tudi v bodoče plačevati v skupno blagajno.¹³⁸³ Pritožba je očitno naredila »vtis« na cesarja, ki prošnje za izločitev Celja in Ptuja ni sankcioniral,¹³⁸⁴ poparjenost ptujskih in predvsem celjskih očetov pa nikakor ni bila majhna.

---

¹³⁷⁵ Prim. SP, 30. 3. 1889.

¹³⁷⁶ SGp, 10. 10. 1889; DW, 17. 10. 1889.

¹³⁷⁷ SP, 9. 10. 1889.

¹³⁷⁸ SGp, 31. 10. 1889.

¹³⁷⁹ SGp, 7. 11. 1889; prim. SP, 2. 11. 1889; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. VII. Session, 7. Sitzung, 23. 10. 1889, str. 40–42.

¹³⁸⁰ SP, 4. 12., 7. 12. 1889; prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VI. Landtags-Periode. VII. Session, 18. Sitzung, 12. 11. 1889, str. 135–138.

¹³⁸¹ Prim. SN, 23. 11., 25. 11., 26. 11. 1889; SGp, 5. 12., 12. 12. 1889; SP, 13. 11., 23. 11. 1889.

¹³⁸² SP, 22. 1. 1890.

¹³⁸³ SGp, 6. 2. 1890; SN, 25. 1. 1890; SP, 25. 1. 1890.

¹³⁸⁴ SGp, 24. 4. 1890.

Zaostrovanje nacionalnih odnosov

Ko je v začetku leta 1887 »izšel« ukaz štajerskega deželnega šolskega sveta glede večje veljave nemščine na spodnještajerskih ljudskih šolah, slovenska politika ob favoriziranju nemščine ni obupala. Potem ko so se odloku deželnega šolskega sveta uprli v Šmarju,¹³⁸⁵ šolsko ministrstvo pa je odredilo, da ostane »slovenščina edini in izključljivi podučni jezik« (podoben korak so napravili v Juršincih v ptujski okolici in dobili enak odgovor), je Dečko zadovoljno ugotavljal, da Nemci vseeno nimajo vseh niti v svojih rokah in da je potrebno »narodni uspeh« razširiti in narodno gibanje okrepiti do te mere, da bo čimveč slovenskih občin na šolskem področju slovenskih.¹³⁸⁶ Kljub temu je celjska okoliška občina od okrajnega šolskega sveta (ta je podprl »mnenje« graškega deželnega šolskega sveta) dobila odgovor, da je nemščina zapostavljena.¹³⁸⁷ Če so okrajni šolski sveti delovali v smislu krepitve nemštva (to naj bi podpiral tudi brežiški okrajni glavar Wagner, ko je skušal »odvrniti dotične občine od njihovih sklepov«),¹³⁸⁸ je v začetku decembra vložil Miha Vošnjak v državnem zboru skupaj z ostalimi slovenskimi poslanci in člani Hohenwartovega kluba interpelacijo, ki je predvidevala »javne šole tako vrediti, da dobi vsak narod k izobraževanju potrebna sredstva v svojem jeziku, ne da bi ga silili učiti se drugega deželnega jezika«,¹³⁸⁹ kar je nemščina za Slovence nedvomno bila. Spodnještajerski ustavoverci tega seveda nikakor niso tolerirali, ampak so razglašali njegovo interpelacijo za ponovno provokacijo ter hujskanje proti nemškemu jeziku,¹³⁹⁰ »slavizacijo« monarhije pa so označili kot moment, ki mu je uspelo prodreti zgolj zaradi pomanjkanja nemškega nacionalnega duha.¹³⁹¹

Štajerski deželni šolski svet je na slovenske uspehe seveda reagiral, s tem pa ni strinjal Lavoslav Gregorec. »V tej svojej sili hoče pomagati si z nekaterimi birokratskimi domačimi zdravili, najprve ustavi rešenje došlih slovenskih pritožeb; ne pusti jim odhajati v ministerstvo, ampak zadržuje jih samovlastno in protipostavno. Mej tem ukaže okrajnim glavarstvom, naj dotične občinske zastopnike izdelavajo, dokler ne prekličejo svojih pritožeb,« je svoje nezadovoljstvo delil konec marca leta 1889 Gregorec s svojimi državnozbornskimi somišljeniki. Še bolj v nos mu je šlo dejstvo, da je med nemškim Schulvereinom, ki je na Spodnjem Štajerskem neutrudno deloval, in deželnimi šolskimi nadzorniki vladalo »zelo kosmato prijateljstvo« in da je deželni šolski svet dejansko pospeševal delovanje društva, ki da se je ob šolskih zadevah pečalo tudi s politiko. »Zastopniki nemškega društva nam pogosto zatrjujejo, da je to zgolj šolsko, a ne ob jednom tudi politično društvo. Toda gospodje naj tako zatrjujejo sto in tisočkrat, mi Slovani jim vendar ne bodemo verovali, dokler bodemo čitati morali, kako baš ti gospodje na javnih zborovanjih nemškega

¹³⁸⁵ Prim. SN, 26. 4. 1888.

¹³⁸⁶ SGp, 11. 10. 1888.

¹³⁸⁷ SN, 16. 10. 1888.

¹³⁸⁸ SN, 26. 10. 1888; prim. SP, 3. 10., 14. 11. 1888.

¹³⁸⁹ SGp, 20. 12. 1888; SN, 5. 12. 1888; SP, 5. 12. 1888.

¹³⁹⁰ DW, 6. 12. 1888.

¹³⁹¹ MZ, 19. 12. 1888.

rečeni agenti, da ne iznemirim gospodov na levi strani, // ampak udje nemškega šulvereina. Ti ponudijo kmetom tisoč goldinarjev. // Da bi skušnjavo storili mikavnišo, potisnejo tisoč goldinarjev kmetom prav pod nos na mizo.« Kljub temu, da je društvo posegalo po skrajnih metodah, je upal, da bo sprejetje novega šolskega zakona pristriglo Schulvereinove peruti in da bo učni jezik v ljudski šoli na Slovenskem in Spodnjem Štajerskem vendarle slovenski.¹³⁹³

Čeprav so nemške obrambne organizacije zavzeto delovale, je tudi Družba sv. Cirila in Metoda pospešeno ustanavljala svoje postojanke na Spodnjem Štajerskem.¹³⁹⁴ Slovenski gospodarski napredek pa je na drugi strani celjske in spodnještajerske Nemce očitno precej vznemiril, ker je slovensko časopisje menilo, da je Celje postalo s slovensko denarno institucijo center »gospodarske vojne« med obema stranema.¹³⁹⁵ Spodnještajersko nemštvo je dobilo svojega »zaveznika« v društvu Südmark. Društvo, ki je tesno sodelovalo z nemškim Schulvereinom (ta je konec leta 1889, potem ko je Šentilj leta 1888 prešel v nemške roke,¹³⁹⁶ celo kupil zemljišče v Šentilju in ustanovil lastno osnovno šolo),¹³⁹⁷ se je pričelo močnejše organizirati v smislu ohranitve nemškega jezikovnega in posestnega stanja.¹³⁹⁸ Že od samih začetkov je poleg gospodarskih podpornih akcij na jezikovnih otokih načrtovalo tudi kolonizacijo, ki jo je skoncentriralo v Šentilju in okolici, da bi ustvarilo »nemški most« do Maribora. Prve akcije v tej smeri so potekale v obliki seznanjanja potencialnih nemških kolonistov z možnostmi nakupa posesti in dajanja denarnih pomoči nemškim kmetom.¹³⁹⁹ Ob vse večjem slovenskem pritisku so bili med pobudniki in ustanovnimi člani društva tudi skoraj vsi vodilni nemški spodnještajerski politiki.¹⁴⁰⁰

Slovensko časopisje je krepilo politiko »Svoji k svojim«, ko je pozivalo k trdni »navezavi« na slovenske trgovce, gostilničarje, obrtnike in denarne zavode.¹⁴⁰¹ Vznenmirjenje je med spodnještajerskim nemštvom povzročila še smrt lavantinskega knezoškofa Stepischnegega leta 1889,¹⁴⁰² ki je bil precej nemško orientiran in ni podpiral slovensko misleče spodnještajerske duhovščine,¹⁴⁰³ predvsem zato, ker so se bali, da bi novi slovenski škof predstavljal slovenski duhovščini vso oporo v boju za nacionalno enakopravnost¹⁴⁰⁴ in da bi imenovanje sprožilo med Slovenci nov nacionalni moment.¹⁴⁰⁵ Njegov naslednik Mihael Napotnik, ki je bil imenovan sredi oktobra

---

¹³⁹³ SN, 6. 4. 1889; SGp, 16. 5., 23. 5. 1889; SP, 3. 4. 1889.

¹³⁹⁴ Prim. Vovko, Podružnice, str. 356–398.

¹³⁹⁵ SP, 31. 8. 1889.

¹³⁹⁶ Janez Cvirn, Volilne mahinacije v nacionalnih bojih na Štajerskem, v: ZČ, 1989/3, str. 413.

¹³⁹⁷ Vovko, Delovanje društva Südmark, str. 231; Judson, Guardians of the Nation, str. 108–110.

¹³⁹⁸ SP, 14. 12. 1889.

¹³⁹⁹ Janez Cvirn, Gospodarska politika celjske občine 1890–1914, v: ZČ, 1990/3, str. 446.

¹⁴⁰⁰ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 155–156.

¹⁴⁰¹ MZ, 22. 12. 1889.

¹⁴⁰² SP, 28. 6. 1889; DW, 30. 6. 1889; GV, 2. 6. 1889.

¹⁴⁰³ Prim. DW, 25. 8. 1889.

¹⁴⁰⁴ DW, 25. 8. 1889.

¹⁴⁰⁵ DW, 15. 9. 1889.

*Lavantinski knezoškof Mihael Napotnik
je podpiral prizadevanja slovenske politike
(Domoznanski oddelek Osrednje
knjižnice Celje)*

leta 1889,¹⁴⁰⁶ nikoli ni skrival svojega slovenskega prepričanja, kar je šlo spodnještajerskemu nemškemu časopisju posebej v nos,¹⁴⁰⁷ še sploh potem, ko jih je po novem letu »zapustil«¹⁴⁰⁸ še vneti zagovornik nemštva na Spodnjem Štajerskem, celjski opat Anton Wretschko.¹⁴⁰⁸ Spodnještajerski Slovenci se glede tega niso preveč »obremenjevali«, še sploh potem, ko je Wretschka nasledil novi slovenski opat Franc Ogradi.¹⁴⁰⁹ Deželnozborski poslanec Theodor Starkl je konec novembra celo pozival, da je potrebno priskočiti spodnještajerskim Nemcem na pomoč, ko je razglabljal v sejni dvorani o njihovem ogroženem položaju na jugu dežele.¹⁴¹⁰

V širšem smislu je bilo imenovanje Napotnika podobno imenovanju njegovega predhodnika. Kot je bilo Stepischnegg ob njegovem imenovanju leta 1862 naročeno, naj deluje mednacionalno pomirjevalno, naj duhovščini onemogoča agitacijo in naj podpira usmeritev vlade, ki da

zagotavlja Slovincem njihovo narodno neokrnjenost, je bila izbira Napotnika prav tako politične narave. Predvsem je bilo poudarjeno primerno stališče do slovenskega narodnopolitičnega gibanja oziroma do slovenske duhovščine.¹⁴¹¹ Ker pa so se nacionalne razmere v začetku Napotnikovega obdobja v veliki meri zaostriale, je razumljivo, da je konec 80-tih let imenovanje novega knezoškofa potekalo v senci narodnopolitičnih odnosov na Spodnjem Štajerskem, ker so oblasti iskale osebnost, ki bi sicer znala slovensko, ki pa ne bi soglašala s slovenskim narodnopolitičnim gibanjem, ampak bi bila po godu zahtevam nemških krogov. Salzburški nadškof, ki je bil v celoti pristojen za imenovanje lavantinskega škofa, je imel v mislih osebo, ki

¹⁴⁰⁶ SP, 16. 10. 1889; S, 16. 11. 1889; prim. Bruno Hartman, Maribor v Napotnikovem času, v: Kultura v Mariboru, Založba Obzorja, Maribor, 2001, str. 51.

¹⁴⁰⁷ SP, 30. 10. 1889.

¹⁴⁰⁸ DW, 9. 1., 16. 1. 1890.

¹⁴⁰⁹ Prim. SP, 10. 5. 1893.

¹⁴¹⁰ DW, 10. 11. 1889.

¹⁴¹¹ Fran Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928), Maribor, Lavantinski ordinariat, 1928, str. 417–418.

bi bila lojalna do cesarja in države, ki bi v celoti obvladala slovensko, prednost pa je dajal željam duhovščine v lavantinski škofiji.¹⁴¹²

Tako je bil Napotnik po imenovanju sprejet z različnimi občutki. Slovenska stran je bila z njim zadovoljna, nezadovoljni pa so bili spodnještajerski Nemci. Čeprav je štajerski namestnik baron Kübeck sprva domneval, da je novi škof popolnoma sprejemljiv tudi za Nemce, se je izkazalo, da je stanje drugačno. Očitali so mu, da je pri prepovedovanju narodnopolitičnega dela duhovščini omahljiv, da mariborsko bogoslovno semenišče vodi v slovenskem nacionalnem duhu in da je slednje leglo slovenskega fanatizma, ob tem pa naj bi tudi v mariborski škofijski palači prevladal vpliv Nemcem sovražnih fanatikov.¹⁴¹³ Slovenska inteligenca ni skrivala navdušenja. Mariborski odvetnik Jernej Glančnik je v pismu Pavlu Turnerju poročal, da je bila izbira knezoškofa dobra. »Mislim, da moremo z novim škofom biti zadovoljni. On postopa na zunaj jako previdno in diplomatsko – in to je dobro. Duhovenstvo dobro ve da je narodnega mišljenja in da se more nanj zanašati. Bez hrupa in na tihem more našej stvari največ koristiti – posebno ker je celi kapitel itak naroden.«¹⁴¹⁴

---

¹⁴¹² Vincenc Rajšp, Imenovanje Mihaela Napotnika za lavantinskega knezoškofa, v: Napotnikov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba, Celje, 1993, str. 82.

¹⁴¹³ Prav tam, str. 81–82.

¹⁴¹⁴ PAM, fond Turner, pismo Jerneja Glančnika, 3. 2. 1890.

Celje – eskalacija nacionalizma leta 1890

Nemška Südmarka je medtem uspešno prodirala na Spodnjem Štajerskem in ustanavljala v mestih in trgih svoje podružnice, še posebej aktivna pa je bila v mariborski okolici.¹⁴¹⁵ Dejavnost nemškega društva, ki da »na zadolženih kmečkih posestvih // dolgove pokupuje, potem dolge odpove in končno, ko ne more ubogi, že itak pri hranilnici zadolženi kmet denarja na posodo dobiti, da bi se rešil, proda mu po prisilni dražbi za malo ceno posestvo in ga potem po svojih agentih kupi«, Slovencev nikakor ni navdušila.¹⁴¹⁶ Še bolj pa so se nacionalni odnosi zaostriili v Celju. Tako je spodnještajerske Slovence razvnela novica, da namerava celjska krajevna skupina Südmarke, ki je bila ustanovljena sredi marca leta 1890,¹⁴¹⁷ zborovati v Celju v istih dneh,¹⁴¹⁸ kot je bila predvidena ustanovitev celjskega telovadnega društva, potem ko je slovenska stran že dobila privoljenje graškega namestništva.¹⁴¹⁹

Tajnik Celjskega Sokola Dragotin Treo
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Ustanovitev Celjskega Sokola

Ker je bila prvotna zamisel o preselitvi Savinjskega Sokola v Celje opuščena, je bilo potrebno društvo na novo formirati. Zadnjega julija leta 1890 so na ustanovnem občnem zboru izvolili društveni odbor. Za starosta je bil izbran Josip Vrečko, podstarosta je postal Ivan Dečko, tajnik novega društva Dragotin Treo, blagajnik Josip Georg in orodjar Franc Lončar. Ostala je le še ustanovitvena slavnost, za katero so izbrali sedmi in osmi september.¹⁴²⁰

Nemško časopisje ni ostalo nemo. »Ker so nemški listi // priobčili // o tej slavnosti toliko predrznih in zlobnih lažij«, ker si prizadevajo »napravljati nam zapreke in sitnosti«, in ker hočejo »v svoji divji strasti in brezmejni zaslepljenosti iz političnih in narodnih ozirov // slavnost zavirati //, ob enem

pa pačiti in zavijati javno mnenje in resnico tako, da občinstvo resničnih dejanskih okoliščin in razmer v tej zadevi ne more poznati, je potrebno, da podamo tu

¹⁴¹⁵ SN, 2. 8. 1890.

¹⁴¹⁶ SGp, 31. 7. 1890.

¹⁴¹⁷ DW, 19. 3. 1890.

¹⁴¹⁸ SGp, 28. 8. 1890.

¹⁴¹⁹ Janko Orožen, Zgodovina celjskega Sokola 1890–1940, Sokolsko društvo Celje matica, 1940, str. 11–12.

¹⁴²⁰ Prav tam, str. 12–13.

na kratko pristno podobo o Celjskem javnem socialnem življenju mej Slovenci in Nemci, kolikor se tiče te sokolske slavnosti.«¹⁴²¹

Tako je Slovenski narod dva dni pred ustanovitvijo sokolskega društva v Celju komentiral nemško udrihanje čez slovesnost, ki naj bi težila k nekakšni manifestaciji slovenstva in vdoru v sicer nemško »trdnjavo« Celje.¹⁴²² Deutsche Wacht je zapisala, da je vsakomur, ki pozna razmere, jasno, kam ciljajo slovanske prireditve v nemških mestih in občinah. Da nikakor ni njihov namen, širiti družabno življenje in telovadbo, ampak da si slovanski hujskači prizadevajo vzbujati nerazpoloženje med Nemci, ki da so uspeli ohraniti nemški pečat vse do danes.¹⁴²³ Tudi mariborski Nemci so delili podobno mnenje. Ob tem je Marburger Zeitung še poudarjala, da se je nemštvo v monarhiji tako ali tako prisiljeno braniti pred tistimi narodi, ki jim je prav ono omogočilo vstop med kulturne narode. S tem je imel pisec v mislih predvsem sokolsko prireditev v samem Celju. »Slovensko sokolsko društvo, ki ga je ustanovilo ducat agitatorjev, sicer prebivajočih v Celju, zgolj zato, da bi s tem ponarejali značaj Celja, obhaja svojo ustanovitev na isti dan in za istimi zidovi,« kot ga je imelo društvo Südmark. To je pisca izredno motilo. Sklepal je, da datumsko ujemanje nikakor ne more biti naključje, ampak da je društvo, ki »sicer šteje več odbornikov kot izvršnih članov«, skrbno izbralo dan, ko zborujejo »nemški možje za zidovi Celja«, in da se bodo slovenski sokoli istega dne šopirili »z rdečimi srjajami in z gosjimi peresi za klobuki« po ulicah.¹⁴²⁴

Stvari pa so se pričele zaostrovati že nekaj dni prej. Ko je vodstvo novega slovenskega društva poslalo v začetku avgusta program slovesnosti celjskemu okrajnemu glavarju,¹⁴²⁵ je gotovo pričakovalo, da bo ta sprejet z odobravanjem mestnih oblasti. V ta namen so osrednji del prireditve predstavili v Žalec, češ »da ne bode 'Sokol' preveč klal v oči Celjskih prenapetežev«,¹⁴²⁶ obenem pa se veselili tega, »da bode 'Celjski Sokol' v zvezi z ostalimi narodnimi društvi zopet nov korak na narodnem polji, da bode novo društvo // budilo narodno zavest zlasti v Celjskem mestu in naših trgih.«¹⁴²⁷

Toda stvari niso šle po načrtovani poti. Mestni urad in okrajno glavarstvo sta prireditev sicer odobrila, s tem da je mestni urad za začetek prepovedal slavnostni sprevod skozi mesto.¹⁴²⁸ Proti temu odloku je društveni odbor vložil pritožbo na namestništvo v Gradcu. »Čas bi že bil,« je zapisal Slovenski Narod, »da se da tudi nam Slovencem ista svoboda na naših tleh, katero neomejeno uživajo nemška društva.«¹⁴²⁹

---

¹⁴²¹ SN, 5. 9. 1890.

¹⁴²² Cvelfar, Z narodnim domom, str. 10.

¹⁴²³ DW, 4. 9. 1890.

¹⁴²⁴ MZ, 7. 9. 1890.

¹⁴²⁵ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴²⁶ SN, 4. 8. 1890.

¹⁴²⁷ Prav tam.

¹⁴²⁸ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 9.

¹⁴²⁹ SN, 19. 8. 1890.

Mestni urad pa nikakor ni mogel mirovati. Dvajsetega avgusta je slavnost v celoti prepovedal z obrazložitvijo, da ima v Celju istočasno svoj občni zbor nemško društvo Südmark, dodatni vzrok za prepoved pa je bil še množičen prihod sokolov iz Ljubljane in Zagreba,¹⁴³⁰ ker naj bi »glede na obstoječa 'nacionalna vrenja' mogla biti kaljena javni mir in red ter javna varnost«. ¹⁴³¹ Okrajno glavarstvo je s tem v zvezi poslalo dopis na štajersko namestništvo v Gradcu, v katerem je še dodatno seznanjalo deželni urad z razmerami v deželnokežnjem mestu Celje, kjer da je nemško mestno prebivalstvo zelo ostro nastrojeno proti ustanovitvi sokolskega društva, prebivalstvo nasploh pa zelo nacionalno orientirano. V podkrepitev je navajalo dogodek izpred nekaj tednov, ko je prišlo med dvema slovenskima pripravnikoma prava in nemškimi turnerji do škandaloznega ruvanja v kavarni Central, in praznovanje cesarjevega rojstnega dne, ko dekleta iz nemških družin niso hotela peti himne v slovenskem jeziku, pevke iz slovenske čitalnice pa ne v nemškem. Vse to je bil zadosten razlog, da je okrajno glavarstvo pojmovalo prireditev kot zelo problematično,¹⁴³² a pustilo končno odločitev namestništvu.

Sokolski odbor se je temu primerno odzval. Na okrajno glavarstvo je poslal »pomisleke oziroma rekurs« zoper prepoved mestnega urada, ker da se »osnovalna slavnost // baje radi tega vršiti ne more«. Ker da bo osrednja slavnost potekala tako ali tako v Žalcu, je svoj protest opravičeval s tem, da ima mestni magistrat pravico »slavnost prepovedati le kolikor se ta razteza na mestni teritorij«. Točkam slovesnosti, ki so zadevale mestno jedro oziroma mestni teritorij, se je bil odbor pripravljen odreči, v kolikor namestništvo ne bi pritožbe ugodno rešilo v njegov prid, medtem ko nikakor ni mogel razumeti, da bi lahko mestni magistrat prepovedal, »da bi se mi ne smeli pokazati v mestu in z gosti obiskati ta ali oni kraj Celjske okolice.« Pisec besedila Treo je sklepal, da mestni magistrat gotovo meša štrene samo zaradi nekakšnega »političnega zadoščenja«, kar se mu je zdelo zelo čudno, ker da se to »niti v Gorici ali v Trstu zgodilo ni, kjer so politične razmere vendar čisto druge kot tu v nedolžnem Celju«. ¹⁴³³ Toda Celje v začetku 90-tih let 19. stoletja nikakor ni bilo mesto nemško-slovenskega sožitja, ampak je s preselitvijo centra slovenske politike iz Maribora postalo središnji problem nacionalne politike Nemcev in Slovencev na Spodnjem Štajerskem. ¹⁴³⁴

Organizatorji prireditve pa so napeli vse sile. Na namestništvo v Gradec so poslali deputacijo, ki so jo sestavljali Vrečko, Dečko in Treo. Isto potezo je naredil tudi celjski župan Neckermann, ¹⁴³⁵ ki je na namestništvo poslal še svojo utemeljitev prepovedi ustanovitvenega praznika celjskega Sokola. Bil je mnenja, da je prireditev načrtovana kot politično nacionalna demonstracija, da sploh ni potrebna v Celju, ki pa da je sam ne more preprečiti. Zato je pozval namestništvo, naj ne pristane na zahteve društva, ker da je prebivalstvo zelo vznemirjeno predvsem zaradi morebi-

¹⁴³⁰ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 9.

¹⁴³¹ Orožen, Zgodovina celjskega Sokola, str. 14.

¹⁴³² StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴³³ Prav tam.

¹⁴³⁴ Prim. Cvirn, Trdnjanski trikotnik, str. 148-169.

¹⁴³⁵ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 10.

tnih izgredov, ki da so jih nekateri slovensko (nacionalno) usmerjeni posamezniki že napovedali.¹⁴³⁶

Štajersko namestništvo je prireditev kljub pritisku celjskega mestnega sveta odobrilo, ni pa dovolilo obhoda po mestu z godbo in razvitimi zastavami.¹⁴³⁷ Toda mestni urad s tem nikakor ni mogel biti zadovoljen, zato je skušal ukrepati z drugačnimi metodami. Prvega septembra je tako sprejel sklep, ki je Sokolom prepovedoval hojo po mestu v rdeči srajci in s peresom, zataknenim za klobuk, ker naj bi bil prav ta slovenski nacionalni simbol povod za provokacije, ki bi najverjetneje vodile k izgredom.¹⁴³⁸ Prav tako jim je prepovedal nošnjo kakršnegakoli drugega simbola, ki bi se navezovalo na sokolstvo.¹⁴³⁹ Tako je bil odbor celjskega Sokola znova pred veliko preizkušnjo in je še istega dne poslal mestnemu uradu in namestništvu pritožbo.

Odbor je v dopisu mestnemu uradu zatrdil, da nikakor ne gre za provokativen nastop, ker da je ravno na podlagi tega prepovedal sprevod v slavnostnih oblačilih. Odbor se je skliceval na peti člen društvenega statuta, da imajo vendarle vsaj častni člani društva po statutu pravico nositi sokolska oblačila na izletih oziroma ob korporativnih nastopih društva,¹⁴⁴⁰ kjer je imel v mislih prav pohod skozi mestno jedro. Protestno je zato zavrnil prepoved in pojasnil mestnemu uradu, da ne more prepovedovati stvari, ki so v statutu jasno definirane.¹⁴⁴¹

Tudi pristojni na štajerskem namestništvu so brali dopis, ki je zavračal trditve celjskega župana Neckermanna, češ da naj bi »osnovalna slavnost« vodila k javni provokaciji.¹⁴⁴² Še več. Od udeležencev prireditve je zahteval, naj odnesejo sokolsko opravo s seboj na proslavo (izven mesta) opravljeno v svežnjih, kjer da jo lahko končno oblečejo. Zato je odbor protestiral proti ravnanju mestnega urada, ki je »predpisal« nošnjo vsakdanjih oblek. Posebej je odbornike društva skrbelo dejstvo, da bi takšen ukrep deloval ponižujoče na ostale prišleke, ki da potemtakem ne bi smeli stopiti v mesto v sokolski opravi.¹⁴⁴³

Ker je bilo društvo prepričano, da namestništvo vendarle ne bo požrlo besede, ki jo je dalo s svojo privolitvijo pred dnevi, in da ne bo dajalo še dodatnih omejitev, je na koncu dopisa prosilo deželni urad, naj naroči mestnemu celjskemu uradu glede na »neverjetno postopanje«, naj ne zahtevajo omejitev, ki niso v skladu s statutom celjskega Sokola. Predvsem se je mlado društvo, ki je izgubilo vsakršno zaupanje v mestni urad, balo nenadnega ukrepa mestnih oblasti, ki bi pokopal vsa prizadevanja in denar, vložen v prireditev. Zato je pričakovalo od namestništva pozitivno rešitev problema.¹⁴⁴⁴

¹⁴³⁶ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴³⁷ Orožen, Zgodovina celjskega Sokola, str. 14.

¹⁴³⁸ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴³⁹ Prav tam; Cvelfar, Z narodnim domom, str. 10.

¹⁴⁴⁰ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴⁴¹ Prav tam.

¹⁴⁴² Prav tam.

¹⁴⁴³ Prav tam.

¹⁴⁴⁴ Prav tam.

Pričakovanja na veselje prirediteljev niso bila odveč. Čeprav so člani društva mrzlično čakali na odgovor kar pet dni, je šestega septembra, na predvečer slavnosti, graško namestništvo le zavrnilo neutemeljeno prepoved mestnega urada, okrajno glavarstvo pa potrdilo vse aktivnosti, ki so potekale v celjski okolici. Vse ovire pred slovesnostjo so bile odstranjene, tako da se je lahko naslednji dan nemoteno, kot so pričakovali, začela.¹⁴⁴⁵

Ko je v nedeljo zjutraj, sedmega septembra, celjski Sokol na peronu pričakoval goste, je mogel naključni mimoidoči slišati glasne vzklike »živio« in »na zdar«. Od tam so se udeleženci napotili proti mestu. Sprevod skozi center je potekal sicer v skladu z odlokom namestništva, se pravi brez godbe in z zvitimi zastavami. Vzdušje pa se je na samem prizorišču pri gostilni Simona Kukca na Skalni kleti izven mesta ob plapolanju zastav in godbi hitro spremenilo. »Bil je velikansko lep pogled, videti blizu 200 rudečih srajc žareti mej zelenjem, ponosno vihrale so slovenske zastave na slovenski zemlji.«¹⁴⁴⁶

Po obvezni maši je popoldan sledil v hotelu pri Belem volu slavnostni banket, po njem pa so sokoli pri Kukčevi gostilni pokazali svoje telovadno znanje, ki je navdušilo zbrano občinstvo. Zvečer so nekateri še zavili na ples v čitalnico, ostali pa se tudi niso dolgočasili, ker je »v hotelu vladalo veselo življenje do ranega jutra«. Nekaterim pa noč ni bila posebej naklonjena, ker niso vsi nemški prebivalci Celja sprejeli sokolske zabave z odobravanjem. Nemci, ki so hoteli obračunati s Sokoli, so se hoteli ponašati s sokolskimi peresi, »za katera naj bi jeden znan nemčur obljubil po 5 gld. za vsako, ki se mu prinese,« mestna policija pa je ob tem mižala na eno oko, čeprav bi morala preprečiti vsakršne izgrede.¹⁴⁴⁷

Zategadelj se dogodki nikakor niso odvijali v skladu z načrti (in na miren način). Takšne prenapeteže je srečal v tistih dneh marsikateri slovenski udeleženec prireditve. Eden izmed njih je bil tudi celjski pravnik Jakob Deljan. Ob pol treh zjutraj je spremljal svojega prijatelja do oddaljenega stanovanja pri Giselini bolnišnici. Ko se je vračal, je pri Sernečevi hiši opazil moškega, ki je hitel proti hotelu Pri kroni. Deljan je zavil pri vojaški bolnišnici v Karolinsko ulico, kamor mu je sledilo več kot ducat ljudi. Eden izmed njih, Ferdinand Ruter, trgovski pomočnik pri Schmidl & Comp., mu je zaklical, naj stoji, ga prijel za ramo, ostali pa so mu ukradli sokolski klobuk. Deljan je zbežal proti mestu, medtem ko so mu napadalci še nekaj časa sledili. Naslednjega dne je krajo prijavil stražmostru in po burnem postopku proti Ruterju mu je uspelo dobiti klobuk celo nazaj.¹⁴⁴⁸

Mariborski slovenski časnik *Südsteirische Post* je poročal, da je kljub zapovedani strogi disciplini že v nedeljo opoldne neki fakin udaril člana Sokola, ki se je s tremi prijatelji zadrževal pred Koscherjevim hotelom. Poleg zgoraj omenjenih pripetljajev je omenjal še več podobnih, ki so se dogodili v nočnih urah. Ljubljanski magistratni uradnik Trstenjak je ponoči pred istim hotelom varoval domov vra-

¹⁴⁴⁵ Cvelfar, *Z narodnim domom*, str. 10; Orožen, *Zgodovina celjskega Sokola*, str. 14.

¹⁴⁴⁶ Cvelfar, *Z narodnim domom*, str. 10.

¹⁴⁴⁷ Prav tam, str. 11.

¹⁴⁴⁸ SP, 10. 9. 1890.

čajoče se sokole pred napadi, ko je opazil na Graški cesti okrog dvajset mestnih pobalinov, kako žvižgajo in izzivajo. S sokoli se je napotil v kavarno Mercur, kamor so jim fantje sledili, jim žvižgali in se jim posmehovali. Sokoli so jih hoteli ignorirati in vstopili v kavarno ter sedli, ko so nasproti zasedli »nemške položaje« pobalini. Eden izmed njih je pristopil do sokolov in enemu sicer vljudno dejal: »Gospod, s svojim peresom ste me zbodli.« Ogovorjeni je vstal, se mu približal in v smehu odgovoril: »Gospod, če sem vas zbodil s peresom, vas prosim za opravičilo.« Ostali sokoli so se smejali, nemški mladci pa so se takoj oborožili s palicami za bilijard. Sokoli so ravnali pametno. Obrnili so jim hrbet, v miru popili svojo kavo in čez nekaj časa zapustili lokal ob tuljenju pobalinov, ki so njihov odhod proslavljali kot svojo zmago.¹⁴⁴⁹

Naslednji dan so se po dopoldanskem druženju v kavarnah in gostilnah nekateri podali na Stari grad, nato pa so sokoli ob eni uri kljub dežju družno odšli proti Žalcu. Neprijetnosti iz prejšnjega dne so se nadaljevale, ker sta »zagnala dva pobalina nekaj peska in kamenja na mimoidoče« s terase hiše Carla Mathesa že na začetku poti.¹⁴⁵⁰ Ker se sokoli zanju niso zmenili, sta se opogumila in nadaljevala z metanjem kamenja. V tistem so sokoli skočili proti stopnicam, ki so vodile na teraso in hoteli z njima obračunati. Starosta Hrvatskega Sokola Mazzura je pohitel do njih in jih prepričal, da naj ne počnejo neumnosti. Medtem sta pobalina skočila s terase in pobegnili, dame, ki so se zadrževale na terasi, pa je od sramu oblila rdečica. Lastnik hiše Mathes se je sokolom opravičil za nepredvideno situacijo, ki je nastala.¹⁴⁵¹

Potem ko je dvodnevna prireditev dosegla vrhunec ob petju, telovadbi in ognjemetu na veselici v parku pred dvorcem Novo Celje pri Žalcu in minila brez izgredov, so se utrujeni udeleženci prireditve ob mraku vrnili v Žalec v hišo župana Janeza Hausenbichlerja, ki je prišlekom zaželel dobrodošlico že ob prihodu. Tam se je veselica s plesom nadaljevala in končala, tako da se je družba odpravila proti Celju uro pred polnočjo kljub opozorilom o morebitnem »sprejemu« celjskih »buršev«,¹⁴⁵² ker so bili tisti, ki so odšli že prej, deležni metanja jajc in kamenja.¹⁴⁵³

Z neprijetnimi občutki je tako Celje zapustil Sevničan Franc Veršec, ki je o neljubem dogodku obvestil štajersko namestništvo. S svojo ženo Heleno Veršec, gospo Kathi Zwenkel in njenima dvema hčerama ter sinom Antonom se je z dvema vozovoma vrnil iz Žalca v Celje, od koder so se nameravali vrniti v Sevnico. V Celju so vozove pokrili s streho, ker so se bali napadov tamkajšnjih pobalinov. Ko so se po Ljubljanski cesti bližali kavarni Mercur, so opazili večje skupine le-teh, ki so jih že vse od ljubljanske mitnice žalili na vse mogoče načine. Temu je sledila prava toča kamenja, med katero je eden od kamnov zadel Antona Zwenkla v roko. Voz, v katerem se je peljala družina Zwenkel, je bil deležen precejšnje »pozornosti«. Eden

---

¹⁴⁴⁹ Prav tam.

¹⁴⁵⁰ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 11-12.

¹⁴⁵¹ SP, 10. 9. 1890.

¹⁴⁵² Cvelfar, Z narodnim domom, str. 11-12.

¹⁴⁵³ SP, 10. 9. 1890.

izmed pobalinov se je namreč priplazil za voz in pričel udrihati s palico po njem. Potniki na vozovih so bili seveda preplašeni, gospod Veršec je celo zapisal, da so se bali za svoja življenja. Predvsem pa ga je bolelo dejstvo, da so stražmojstri mestne policije celotno dogajanje opazovali, vendar ni nihče niti mignil s prstom.¹⁴⁵⁴

Ko so v smrtnem strahu prispeli v Koscherjev hotel, so naleteli na dva moža postave, na mestnega stražmojstra in žandarja. Veršec jima je razložil, kaj se jim je zgodilo, in pričakoval, da bosta temu primerno ukrepala in vračajoče goste ustrezno zaščitila. Stražmojster pa je nastopil proti njemu izredno ostro, ga obtožil, da laže, in vsem zagrozil z aretacijo. Ob tem se je v pogovor vmešala še neka ženska, ki je nesramno trdila, da so sami dali povod za napad. Stražmojster se ji je zahvalil in dejal, medtem ko je kazal nanje: »Sedaj se ve, kdo je kriv,« in jim obrnil hrbet. Po

Juro Hrašovec se je po prihodu v Celje (leta 1889) hitro povezal z ostalimi slovenskimi politiki (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

pričevanju Franca Veršca naj bi podobna usoda doletela tudi ostale vračajoče se goste.¹⁴⁵⁵ Tako sta jo skupili še žena Josipa Vrečka in žena Jura Hrašovca, ko sta se v družbi mož prav tako z vozovi vračali v mesto.¹⁴⁵⁶ Pobalinov, ki so jih napadli, ni nihče napodil domov, ampak jim je mestna straža dopustila, da so napadali in žalili še ostale, ki so prišli za njimi.¹⁴⁵⁷

Toda glavni »sprejem« je slovenske goste še čakal. Ko je ostala družina prispela pol ure čez dvanajsto v spremstvu vojaštva in orožništva v Celje in se bližala kavarni Central, je enoglasno vpila »živio«. Pred kavarno in v njej se je že pred tem zbralo veliko ljudi, med katerimi so bili tudi člani društva Südmark. Sprevod se zanje ni zmenil in hotel nadaljevati svojo pot proti kolodvoru. Tedaj pa so iz strešnih oken okoliških hiš na njih prileteli kot pest veliki kamni. Sprevod je obstal. Med divjim kričanjem je prišlo do pretepa, ki se je zdel neobvladljiv. Žandarmerija je situacijo vendarle umirila tako, da

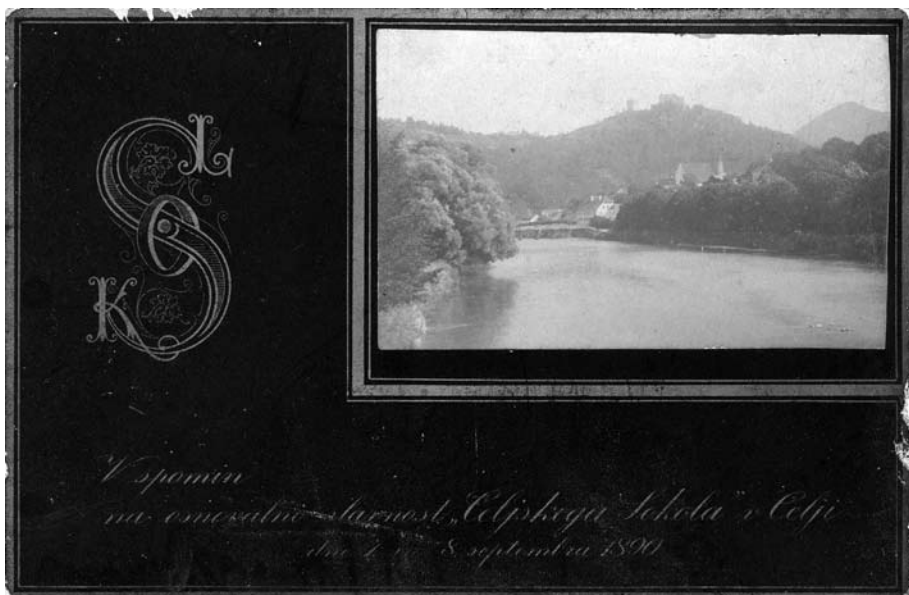
je ljudi spravila v kavarno in vrata zaprla, razgreteže pa aretirala. Tako so sokoli vendarle nadaljevali pot in v torek ob drugi uri zjutraj je vlak prišleke odpeljal.

¹⁴⁵⁴ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890.

¹⁴⁵⁵ Prav tam.

¹⁴⁵⁶ SP, 10. 9. 1890.

¹⁴⁵⁷ Prav tam.

Razglednica ob ustanovitvi Celjskega Sokola (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Celjske Sokole so s kolodvora pospremili do njihovih domov mestni stražniki in žandarmerija. Metanje kamenja pa le ni bilo tako nedolžno, saj so jo mnogi odnesli z lažjimi poškodbami. Gotovo je, da bi se zgodnje jutro prelevilo v krvav obračun, če dogodkov ne bi mirilo še vojaštvo. Tako je noč videl pisec telegrama, ki ga je istega dne poslal na štajersko namestništvo, policijski komisar Tax.¹⁴⁵⁸

Slovenski narod je dogodek opisal bolj milo. Po njegovem je sokole pred kavarno Central čakalo le kakšnih 20 pobalinov, ki da so ob gromkih »živio« klicih nanje metali jajca in pesek, a so jih orožniki kmalu umirili. Pred kavarno se je po navedbi časnika nemštvu v bran postavil tudi celjski državnozborni poslanec Richard Foregger, ki ga je eden od orožnikov umiril in napotil v kavarno.¹⁴⁵⁹

Deutsche Wacht je postregla s svojo verzijo. Sokoli naj bi po njenem samo s klici »živio« spodbudili nemško prebivalstvo k metanju jajc, kamenja in k vesplošnemu kričanju, ki da bi lahko preraslo v še kaj hujšega, če ne bi posredovali župan Neckermann, Foregger, Tax, predstojnik mestnega urada Thomas Fürstbauer in varnostni organi ter pomirili sokolov, ki da so bili krivci za nastalo situacijo.¹⁴⁶⁰

Noč na torek¹⁴⁶¹ sta si zapomnila tudi Anton Porekar iz okolice Ormoža in tajnik celjske posojilnice Franc Lončar. Prvega je pred spanjem v Koscherjevem hotelu napadel Johann Schaupp, agent pivovarja Thomasa Götzja iz Maribora, in »ga je tako od zadaj udaril čez glavo, da je bil g. Porekar kaj hitro s krvjo polit.« Potem jo

¹⁴⁵⁸ StLA, fond Statth. Präs., fasc. 5 Ver-2675/1890; prim. SP, 10. 9. 1890.

¹⁴⁵⁹ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 12.

¹⁴⁶⁰ DW, 11. 9. 1890.

¹⁴⁶¹ SP, 10. 9. 1890.

je meni nič tebi nič pobrisal, za to dejanje pa dobil 14 dni zapora in denarno kazen, ki jo je moral plačati Porekarju.¹⁴⁶²

Lončar sicer ni bil pretepen, pač pa so ga učitelj Adolf Gussenbauer, Edwin Ambroschitsch in neki neznanec napadli pred gostilno Pri golobu, kjer je spal,¹⁴⁶³ in mu poskušali ukrasti klobuk s peresi. Lončar, ki je bil očitno dovolj priseben, je Gussenbauerja sam pridržal, drugega je prijel orožniški stražmojster Štefan Blažič, medtem ko je tretji z Lončarjevim klobukom pobegnil. Oba napadalca pa je mestna straža kaj kmalu izpustila.¹⁴⁶⁴

Prvi občni zbor Südmarke

V tistih dneh se je v Celju vršil še prvi letni občni zbor društva Südmark (obenem pa tudi prvi občni zbor celjske krajevne skupine). Novembra leta 1889 v Gradcu ustanovljeno društvo je pri obrambi in krepitvi nemškega posestnega stanja, posebej še gospodarskega, na Spodnjem Štajerskem igralo pomembno vlogo.¹⁴⁶⁵ Sedmega septembra sklicani zbor za »zaščito gospodarskih interesov Nemcev na južni jezikovni meji«¹⁴⁶⁶ je tako v prvi vrsti poudarjal ogroženost nemške trdnjave Celje, ki da jo je potrebno z vsemi sredstvi obraniti. Nekaj dni pred zborovanjem je celjski časnik pozval celjsko nemško prebivalstvo, da je potrebno letni zbor preoblikovati v praznik, se pravi v manifestacijo nemštva, ker da je »Celje nepremagljiva utrdba našega naroda na Spodnjem Štajerskem, // ki vodi v nacionalnem smislu že desetletja.«¹⁴⁶⁷ Na dan zborovanja je »vahterca« opozarjala slovensko prebivalstvo, ki da »do Nemcev ni preveč prijazno«, naj ne pozabi, da so Celje in druga spodnještajerska mesta nemška.¹⁴⁶⁸

Celjski mestni urad seveda ni ukrepal proti zborovanju Südmarke. Goste, ki so prišli že v soboto, je na peronu pozdravil celjski župan Neckermann, ostali pa so prišli do naslednjega jutra. Sobotni pozdravni večer so zbrani preživeli v prenapolnjenem poletnem salonu gostilne Lev, kjer je starosta prazničnega odbora Sajowic pozdravil ustanovitelje društva, ki da pospešujejo in zastopajo interese Spodnje Štajerske, v »našem, do zdaj še, hvala Bogu, nemškem mestu.«¹⁴⁶⁹

Dopoldne naslednjega dne je sledil v mestnem gledališču občni zbor. Starosta društva in predsedujoči Julius Derschatta je v pozdravnem govoru pozdravil člane društva, ki so prišli iz Štajerske, Koroške, Kranjske, z Dunaja, iz Salzburga in Innsbrucka, ob tem pa še prisotne državno- in deželnozborske poslance kot »prvoborce za nemške pravice in nemško stvar«. Po dnevnem redu, kjer so prevetrili

¹⁴⁶² Cvelfar, Z narodnim domom, str. 11.

¹⁴⁶³ SP, 10. 9. 1890.

¹⁴⁶⁴ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 11.

¹⁴⁶⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 304.

¹⁴⁶⁶ DW, 4. 9. 1890.

¹⁴⁶⁷ Prav tam.

¹⁴⁶⁸ DW, 7. 9. 1890.

¹⁴⁶⁹ DW, 11. 9. 1890.

dotedanje poslovanje društva in njegovo učinkovitost, je zvečer sledila v kazinski dvorani slavnostna zabava.¹⁴⁷⁰

Slavnost je bila v skladu z delovanjem društva seveda povsem nacionalno obarvana. Celjski župan je kot prve pozdravil nemške žene in dekleta, ki »so zveste nemštvu in nam dajejo pogum, da vzdržimo v težkem boju«. Ko je pozdravil še vse navzoče člane Súdmarke, jih je opozoril, da je društvo namenjeno »krepitvi nemškega naroda in ohranjanju njegove nacionalne samobitnosti«, v skladu s tem pa da mora »Nemec v Avstriji poseči po vseh sredstvih, ki mu dajejo nacionalno samozavest in zagotavljajo nacionalno ohranitev, in se pripravljen na boj zoperstaviti napadom, ki prihajajo iz vseh strani«.¹⁴⁷¹

Predsednik in državnozborski poslanec Derschatta je s tem popolnoma soglašal. Dodal je, da je moralo biti društvo ustanovljeno v trenutku, ko se je »narod povsem zavedel svojih nacionalnih ciljev«. Ob poudarjanju nemške ogroženosti v Avstriji (predvsem nemški liberalci so kot opozicijska stranka iskali »krivca« v nemških konservativcih, ki da so prekinili njihovo poprejšnjo vlado), je ugotavljal, da so izgube za nemštvo v zadnjih desetih letih vedno večje, nevarnosti pa da se kar vrstijo. Tako je sklenil, da je naloga društva boriti se za sedanjost in za prihodnost, se krepiti ter doseči dokončno zmago, se pravi ohraniti nemški element, in optimistično zrl v drugo leto društvenega delovanja. Celje, ki da je občnemu zboru nudilo takšen sprejem, nikakor ni bilo naključno izbrano, ker da se tam »nemški možje v nacionalnem smislu // uspešno borijo in pritiskajo nasprotnike k tlom«.¹⁴⁷²

Za njim so se oglasili še trije državnozborski poslanci. Celjski poslanec Foregger se je strinjal, da predstavlja Celje simbol Súdmarke, ker da so celjski Nemci »zmeraj stali na otoku sredi visoke slovanske plime in ob grmenju topov nasprotnikov vedno znova zaščitili obalo«, s čimer je hotel povedati, da se Celje z vso vnemo bori za ohranitev svojega nemškega značaja. Štajerski poslanec Reicher je govoril v ostrem političnem tonu. Zavzel se je za obrambo južne Štajerske, predvsem seveda zaradi nacionalnih vzrokov, in apeliral na nemško solidarnost v Avstriji, prav tako pa je o nemški enotnosti, ki da mora prihajati z Dunaja, razmišljal tudi koroški poslanec Steinwender.¹⁴⁷³

V ponedeljek, osmega septembra, se je del udeležencev nedeljske slovesnosti odpravil v Konjice, ki »obkrožajo in varujejo // nacionalno trdnjavo Celje«. Že pred trgov jih je pozdravil župan Lederer in jih opozoril na veselje, ki da vlada v Konjicah zaradi ločitve trške občine od okolice. Ko so okrog tretje ure prispeli v trg, okrašen s črno-rdeče-zlatimi zastavami, bili posipani s cvetjem in se okrepcali v gostilni Stanzer, jih je pozdravil predsednik konjiške krajevne skupine Súdmarke, notar Kummer. Derschatta se mu je zahvalil za topel sprejem, upajoč na krepitev nemštva tudi tam. Foregger mu je pritegnil in slavil nacionalno nemško življenje

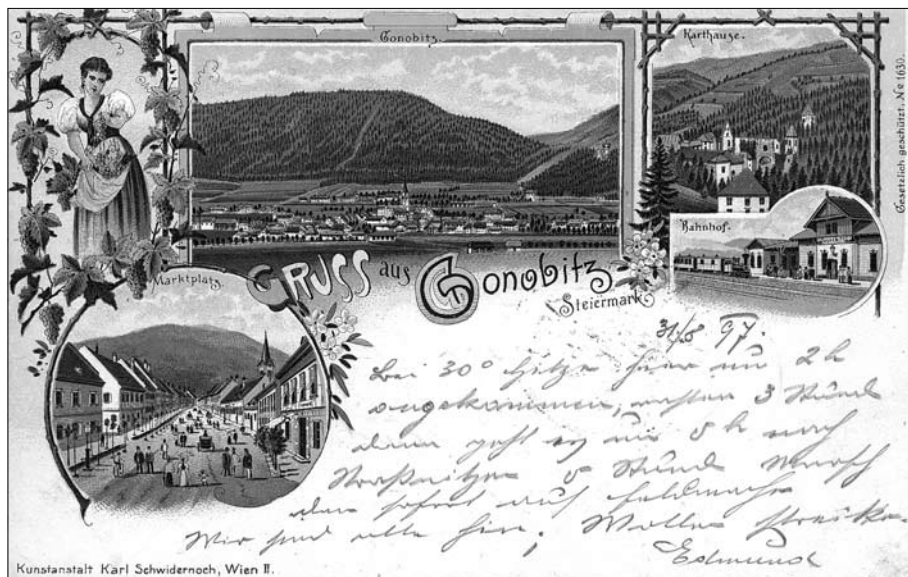
---

¹⁴⁷⁰ Prav tam.

¹⁴⁷¹ Prav tam.

¹⁴⁷² Prav tam.

¹⁴⁷³ Prav tam.

Konjice – nemška »postojanka« med Mariborom in Celjem
(Zgodovinski arhiv Celje - 1274, zbirka razglednic)

na Spodnjem Štajerskem, medtem ko je gost društva, baron Sievers iz Rusije, hvalil nemško kulturo in civilizacijo, ki da edina teži k miru.¹⁴⁷⁴

Po koncu prireditve se je situacija le umirila. Celjski prenapeteži so se delno pomirili in obrzdali svoja nacionalna čustva, ker v mestu po odhodu gostujočih sokolov ni bilo več tako očitnega povoda za napade ali provokacije, čeprav so nemški skrajnejši Slovencem še naprej grozili in jih tudi napadali. Zato so se slovenski narodnjaki odločili »obče oborožiti se z revolverji in prositi za orožne liste«, k čemur je bistveno pripomoglo prav nezaupanje do mestne varnostne službe.¹⁴⁷⁵

Odmevi

Sokolska slavnost je seveda našla odmev v nemškem časopisju. Tri dni po koncu prireditve je Deutsche Wacht gledala na celotno zadevo kot na veliko slovensko demonstracijo (naperjeno proti nemškemu Celju in proti zborovanju Südmarke), ki da je doživela popoln polom. Polom je utemeljeval z neuspehim pohodom skozi mesto, predčasnim odhodom hrvaških gostov in z vrhuncem, z orožniškim spremstvom in internacijo sokolov na kolodvoru v noči s ponedeljka na torek. Predvsem je časnik simpatiziral s Hrvati, ki naj bi se pustili zapeljati na sokolsko slavnost, potem pa po klavrnem vzdušju pobrali pete in se odpravili domov.¹⁴⁷⁶ V bistvu pa je del hrvaških sokolov, Zagorski Sokol, ki je odšel v nedeljo popoldan,

¹⁴⁷⁴ Prav tam.

¹⁴⁷⁵ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 13.

¹⁴⁷⁶ Prav tam.

sam najbolj obžaloval svoj odhod, ker je bila večina članov rudarjev, »ki so že v nedeljo po noči morali nastopiti trudapolno svoje delo, katero pa jim ne brani, da so verni in zvesti Sokoli.«¹⁴⁷⁷

»Vahterca« je s svojim prikazom dogodkov nadaljevala. Norčevala se je iz »klavrnega« pohoda skozi mesto, ker da so pričakovali cel regiment sokolov, prišla pa je le ena četa, ki da je izzvala sočuten posmeh. Vse to pa da ni omililo ogorčenja, ki naj bi ga sprožila provokacija slovanskega praznika. S svojimi očmi je časniki vzel v precep tudi izgrede, ki so se dogajali prvo noč. Kriva naj bi bila izključno aroganca »rdečesrajčnikov«, nad čimer da je bilo ogorčeno vse nemško prebivalstvo.¹⁴⁷⁸ O nemških nočnih »pripravah« na sokole ni bilo v časniku ne duha ne sluha.

Tudi Marburger Zeitung ni ostala nema. Nasprotni, slovenski strani, ki da je le izzivala, je pripisala vso odgovornost za izgrede, ker da je normalno, da je ob tem »nacionalno zavedni nemški mladini prekipelo«. Sokolsko vodstvo, je zapisal, ki da si je drznilo agitirati med nemškim prebivalstvom, bi lahko naletelo med vročerkvno mladino na hujši odgovor kot sicer. Najverjetneje pa tudi slovenski razgreteži niso bili povsem nedolžni. Po ulicah naj bi posmehovalno izzivali z besedami »mi smo mi« in s tem dajali vtis, kot da so osvojili Celje. To naj bi bila spodbuda za nekatere mladeniče, ki so se na to odzvali s trganjem peres s klobukov. Pretep naslednji dan pa je časniki komentiral, da je zgodba o toči kamenja pred kavarno Central zgolj slovenska izmišljotina, ker naj bi navzoči »pospremili« rjoveče sokole z jajci, tako »kot v Italiji slabe pevce z gnilimi jabolki in oranžami«. Še posebej pa je šlo piscu v nos razmišljanje slovenskega tiska, ki je trdil, da so bili izgrede skrbno načrtovani, mestna policija pa da namerno ni opravljala svojega dela, kot bi morala.¹⁴⁷⁹

Kakorkoli že, nemški pobalini, ki so imeli popolno podporo mestne straže in župana, so zaključili s svojim početjem šele v sredo, ko so pred kavarno Central izobesili slovensko trikoloro in s pasjim bičem udrihali po njej. Proti ravnanju mestne straže se je sokolsko vodstvo pritožilo na namestništvo, mestna straža pa je to obtožbo zavrnila in poudarjala, da je delovala »taktno in objektivno«.¹⁴⁸⁰

Septembrska slavnost je bila tako rekoč začetek ekscesnih dogodkov v Celju, jasno pa je definirala stališče mestnih oblasti do slovenskih in nemških prireditev. Napovedane slovenske slavnosti so poskušali z raznimi občinskimi odloki prepovedati, če pa to ni šlo, jih vsaj omejiti. Obstajala je še tretja možnost, nahujskati nemško prebivalstvo na slovenske someščane in njihove goste.¹⁴⁸¹ Tako se je Südsteirische Post spraševala, kaj neki je tej celjski kliki, ki napada in žali ljudi, ki se mirno udeležijo slavnosti,¹⁴⁸² dejansko pa pozabljala, da je sokolska slavnost le vzpodbudila prenapete celjske Nemce, da so ponovno posegli po svoji »preverjeni« metodi ohranitve »starega« nemškega posestnega stanja v mestu ob Savinji. Zadeva

¹⁴⁷⁷ SN, 12. 9. 1890.

¹⁴⁷⁸ DW, 11. 9. 1890.

¹⁴⁷⁹ MZ, 14. 9. 1890; prim. Janez Cvirn, Celjska mestna policija v letih 1887-1914, v: Celjski zbornik, Celje, 1989, str. 318.

¹⁴⁸⁰ Cvelfar, Z narodnim domom, str. 13.

¹⁴⁸¹ Prav tam.

¹⁴⁸² SP, 10. 9. 1890.

je dobila epilog v graškem deželnem zboru, ko sta poslanca Ser nec in Dečko trdila, da nimajo Slovenci nobenega zaupanja do celjskih mestnih očetov, nezrelo postopanje mestnega urada pa da si je zaslužilo ostro kritiko, ker da ta nikakor ni vestno izpolnil svojih »službenih« dolžnosti.¹⁴⁸³ Še več. Člani odbora celjskega Sokola so bili po novembrski pritožbi celjskega mestnega urada čez slabo leto obsojeni na celjskem okrajnem sodišču zaradi »razžaljenja časti« na 40 goldinarjev globe, slovensko časopisje pa je še bolj kot to zmotilo dejstvo, »da so se obtoženci zagovarjali slovenski, sodnik in pravdnštva zastopnik« pa da sta se »posluževala izključno nemškega jezika«.¹⁴⁸⁴

---

¹⁴⁸³ SGp, 10. 11. 1890.

¹⁴⁸⁴ S, 3. 11. 1891.

Spodnještajerska socialdemokracija 1879–1893

Med leti 1871 in 1886 je avstrijsko delavsko gibanje doživljalo najhujšo notranjo krizo.¹⁴⁸⁵ Neudörflski kongres leta 1874 je bil le epizoda in je poudarjal splošno volilno pravico, tiskovno svobodo in svobodo združevanja, ločitev cerkve od države, obvezno obiskovanje šole, ustanovitev ljudske vojske in uzakonitev normalnega delovnega dne. Po procesu proti vodilnim štajerskim socialdemokratom konec leta 1874 se je stanje še poslabšalo. Delovanje delavskih društev je bilo v razsulu v Avstriji kot tudi na Štajerskem, poostren je bil pritisk oblasti, številna društva so bila razpuščena, ostalim pa je bilo delovanje močno oteženo.¹⁴⁸⁶

Maribor, ki je bil sicer center spodnještajerske socialdemokracije, ko je socialdemokratske »barve« še zastopal Franz Wiesthaler – ta je kasneje prevzel ideologijo nemških liberalcev – v prvih letih Taaffejeve vlade ob ostalih spodnještajerskih mestih ni kazal prevelike socialdemokratske vneme. Ob Delavskem izobraževalnem društvu je od leta 1875 obstajalo še Splošno delavsko izobraževalno društvo, ki je kazalo omejeno aktivnost, medtem ko je ptujsko društvo le životarilo. Leta 1881 je Splošno delavsko izobraževalno društvo štelo le 22 članov, kar je bil zadosten razlog, da je društvo izglasovalo svoj razpust in se pridružilo mariborskemu Delavskemu izobraževalnemu društvu, ki je zavzelo nekoliko radikalnejšo smer. Tako je predsednik Johann Maritschnigg sredi julija leta 1882 menil, da bodo delavci dosegli uspehe le z enotnostjo in strankarsko pripadnostjo. Dober mesec kasneje je društvo na zborovanju v Gambrinusovi pivnici pokazalo nekaj več življenja, ko se je shoda udeležilo med dvesto in tristo ljudi. Sestanek je sprejel resolucijo, ki se je ostro postavila proti novemu obrtnemu zakonu, ki ni zajemal normalnega delovnega dne, omejitve dela žensk in otrok, ureditve vprašanja vajencev, odgovornosti obrtnih delodajalcev, namestitve tovarniških inšpektorjev in pospeševal prisilne delavnice, ob tem pa so na sestanku zavzeli negativno stališče do splošne volilne pravice. Še bolj je prišla v poštev okrepljena nacionalna komponenta, s čimer so se postavili proti nemškemu liberalcem, ki so poudarjali izključno nemško narodnost. Društvo je bilo sicer vseskozi povezano z graškim društvom, kar je nehote peljalo mariborsko socialdemokracijo h germanizaciji slovenskih delavcev, ki so bili skoncentrirani predvsem v obratih Južne železnice, germanizacijo pa so pospeševali vodilni kadri in nova neslovenska delovna sila.¹⁴⁸⁷

Boj med zmerno in radikalno strujo socialdemokratov, ki je potekal v začetku 80-tih let, je na Štajerskem potekal v radikalnejši smeri s centrom v Gradcu pod dunajskimi vplivi. Temu stališču se je pridružilo tudi mariborsko društvo. Ko je kongres v Brnu sredi oktobra leta 1882 »porazil« radikalce, je mariborsko društvo sledilo smernicam Dunaja in Gradca ter se postavilo proti sklepom kongresa.

¹⁴⁸⁵ Franc Rozman, Delavsko gibanje na Slovenskem v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1973/1–2, str. 119.

¹⁴⁸⁶ Prim. Karin Maria Schmidlechner, Die steirischen Arbeiter im 19. Jahrhundert, Europaverlag Wien, Wien, 1983, str. 259–294.

¹⁴⁸⁷ Franc Rozman, Socialistično gibanje na slovenskem Štajerskem do leta 1889, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1970/1–2, str. 88–93.

Potem ko je kljub slabi organizaciji socialdemokracije prišlo leta 1883 in naslednje leto tudi na Spodnjem Štajerskem, natančneje v Hrastniku, do dveh stavk,¹⁴⁸⁸ ki sicer nista bili uspešni, je vlada po anarhističnih atentatih sredi 80-tih let pričela preganjati delavsko gibanje in sprejela v začetku leta 1885 zakon proti socialistom. V Mariboru je kljub temu sredi leta 1885 izšlo sedem številčk lista Arbeit, ki se je kasneje preselil v Gradec in Beljak. Po vladnih ukrepih je večina delavskih časopisov ugasnila, številna društva pa so bila razpuščena. Maja leta 1886 je bilo razpuščeno tudi mariborsko Delavsko izobraževalno društvo, s čimer je delavsko društveno življenje v Mariboru za nekaj let zamrlo.¹⁴⁸⁹

Po razpustu društva je socialdemokracija na celotnem Spodnjem Štajerskem stagnirala. Pod vplivi iz Gradca je načelno sicer ves čas prevladovala radikalna smer socialdemokracije, ki se je še pred letom 1889 prelevila v izrazito anarhistično. Socialdemokracija je bila v omenjenem času izredno šibka in ni predstavljala resnega političnega tekmeca nemški ter slovenski politični usmeritvi. Medtem ko je slovenska stran v prvi vrsti poudarjala zahteve po enakopravnosti jezika v šolah in uradih, nemški liberalci pa so se »oklepali« svojega starega nemškega posestnega stanja, je spodnještajerska socialdemokracija posnemala graške somišljenike, političnega vpliva pa ni imela niti v deželni niti v državnem zboru. Večjo vzpodbudo delavskemu gibanju na Spodnjem Štajerskem je predstavljal šele kongres v Hainfeldu leta 1889, ki je politično afirmiral tudi avstrijsko socialdemokracijo, ko so frakcije združile svoje vrste in se pripravile za nastop na političnem prizorišču.¹⁴⁹⁰

Resnejši pristop v vrstah delavskega gibanja je bil opazen po kongresu tudi na Spodnjem Štajerskem, ko je socialdemokracija začela postajati politični faktor. Po ustanovitvi stranke je bilo društvo najprej organizirano v Mariboru, nato pa v Celju in v Trbovljah.¹⁴⁹¹ Že prvo praznovanje prvega maja leta 1890¹⁴⁹² je kljub pritisku oblasti in podjetnikov pustilo na Spodnjem Štajerskem svoj pečat v obliki delavskih nemirov in izgredov.¹⁴⁹³ Že nekaj dni pred praznikom je v nekaterih delavskih obratih prišlo do stavke. V Kamnici pri Mariboru so oboroženi viničarji skupaj s stavkajočimi delavci tamkajšnje opekarne pretepli italijanske delavce, ki so zbežali proti Mariboru, delavci ruške tovarne vžigalic pa so zahtevali 20 % višjo plačo in dve uri krajši delavnik po vzoru graških rudarskih delavcev, ki so stavko »usmerili« k osemurnemu delavniku. Stavkali so tudi zidarji v Vojniku in peki v

¹⁴⁸⁸ Prim. France Kresal, Mezdna in stavkovna gibanja, v: Slovenska novejša zgodovina 1, str. 95.

¹⁴⁸⁹ Rozman, Socialistično gibanje, str. 94–95; Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 73–83.

¹⁴⁹⁰ Rozman, Socialistično gibanje, str. 95–96. prim. Schmidlechner, Die Steirischen Arbeiter, str. 309–310.

¹⁴⁹¹ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 95–96.

¹⁴⁹² Prim. Franc Rozman, Prvo praznovanje 1. maja na Slovenskem, v: Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek, Janez Kos, Praznovanje 1. maja na Slovenskem, Delavska enotnost, Ljubljana, 1986, str. 13–17; Franc Rozman, Prvomajska praznovanja, v: Franc Rozman, Vasilij Melik, Božo Repe, Zastave vihrajo, Modrijan, Ljubljana, 1999, str. 18–21.

¹⁴⁹³ Rozman, Delavsko gibanje, str. 123; Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 239–240.

Celju. Južna železnica je leta 1891 odpustila 400 delavcev, ker so brez dovoljenja direkcije praznovali prvi maj.¹⁴⁹⁴

Socialdemokrati na Slovenskem so bili v Taaffejevi dobi praviloma obrtniki, nekoliko manj sicer v Mariboru in v revirjih. Bili so najbolj izobraženi, medtem ko so bili delavci v industrijskih obratih in v rudnikih še zelo neosveščeni. Delavstvo ni bilo organizirano vse dokonca 80-tih let, kljub temu da je prišlo do nekaj stavk. Med njimi je bilo nekaj dolgotrajnih. Že avgusta leta 1883 je prišlo do prve stavke v rudniku Ojstro, medtem ko je v začetku leta 1889 izbruhnila množična stavka v Trbovljah, Zagorju in Hrastniku.¹⁴⁹⁵ V začetku leta 1892 je v Zasavju izbruhnila še druga večja stavka, ki je trajala tri tedne.¹⁴⁹⁶ Vse so bile neuspešne,¹⁴⁹⁷ morda tudi zato, ker ni bilo dotlej nikjer politične organizacije ali delavskega izobraževalnega društva, pač pa zgolj bratovske skladnice.¹⁴⁹⁸

V začetku 90-tih let se je štajerska socialdemokracija med vsemi avstrijskimi organizacijami najbolj organizirala. Če so socialdemokrati na državnozbornih volitvah leta 1891 v Mariboru sprva računali na Gustava Kokoschinegga in kasneje z Ludwigoom Brettschneiderjem osvojili le neznatno število glasov,¹⁴⁹⁹ pa so doživeli svoj razcvet šele v 20. stoletju.¹⁵⁰⁰ Toda že 90-ta leta 19. stoletja so pomenila po krizi liberalizma v 80-tih letih in po postopnem zatonu liberalcev v drugi polovici 90-tih let¹⁵⁰¹ izoblikovanje treh klasičnih političnih taborov, kjer se je ob krščanskih socialcih in nemških nacionalcih znašla tudi socialdemokracija.¹⁵⁰²

---

¹⁴⁹⁴ DW, 1. 5. 1890; Franc Rozman, Stavkovno gibanje na Štajerskem v devetdesetih letih preteklega stoletja, v: Kronika, 1978/2, str. 95; Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 200–202; Kresal, Mezdna in stavkovna gibanja, str. 95; prim. Eduard G. Staudinger, Demonstration und Fest. Zur Geschichte der Feiern zum 1. Mai in der Steiermark von 1890 bis 1907, v: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Graz, 1993, str. 17; Gestrin, Melik, Socialnodemokratska stranka, str. 521–522.

¹⁴⁹⁵ Prim. Schmidlechner, Die steirischen Arbeiter, str. 135; Franc Rozman, Štiri velike rudarske stavke v revirjih pred prvo svetovno vojno, v: Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek, Prve rudarske stavke na Slovenskem (1883–1923), Delavska enotnost, Ljubljana, 1983, str. 6–10.

¹⁴⁹⁶ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 203–205; Rozman, Štiri velike rudarske stavke, str. 16–20.

¹⁴⁹⁷ Kresal, Mezdna in stavkovna gibanja, str. 95.

¹⁴⁹⁸ Rozman, Delavsko gibanje, str. 122.

¹⁴⁹⁹ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 272.

¹⁵⁰⁰ Rozman, Delavsko gibanje, str. 123.

¹⁵⁰¹ Prim. Bruckmüller, Sozialgeschichte, str. 427–428.

¹⁵⁰² Ernst Hanisch, Ambivalenz der Modernisierung. Die Formierung der politischen Lager in den »Alpenländern«, v: Innere Staatsbildung, str. 177.

Volitve v deželni zbor leta 1890 in slovenska prizadevanja

Tudi zadnje deželnozborske volitve v Taaffejevi dobi so na Spodnjem Štajerskem povzročile veliko dinamiko. Še pred rednimi volitvami je ptujska mestna kurija volila na nadomestnih volitvah po Aussererjevem odstopu konec leta 1888 novega poslanca. Ko se je pojavil proti uradnemu slovenskemu kandidatu Jožefu Kukovcu ljutomerski nemški protikandidat Josef Steyer, spodnještajersko slovensko časopisje niti ni bentilo čez njegovo kandidaturo, ker da ga »imamo vsi radi, prodava nam dobre kože in podplate in je v svojem obrtu več Slovenec nego Nемец; ves njegov dom je slovenski in on sam je primoran občevati z vsemi le slovenski«. Kukovec v mestni kuriji seveda ni imel možnosti. Steyer ga je marca leta 1889 premagal in zasedel prazno poslansko mesto deželnozborskega poslanca ptujske mestne kurije.¹⁵⁰³

Toda z večjo pozornostjo je slovenska javnost pričakovala volitve v deželni zbor leta 1890, kjer je lahko ponovno računala na osem slovenskih poslancev. Medtem ko je nemška stran pred volitvami obtoževala slovensko stran, da brezobzirno agitira na jezikovno mešanih območjih na Spodnjem Štajerskem in da »nalaga« slovenski duhovščini neomejeno povzdigovanje slovenskih »prvakov«¹⁵⁰⁴ (obenem pa pisala, da je slavizacija monarhije zašla v neslutene višave¹⁵⁰⁵ in poudarjala »potrebo močne, nemške in napredne večine v deželnem zboru«),¹⁵⁰⁶ je slovenska politika, ne ozirajoč se na nemške »čencče«, v »režiji« Slovenskega društva za konec junija postavila »preverjene« kandidate za poslance v spodnještajerski kmečki kuriji. V Celju sta kandidirala Miha Vošnjak in Josip Sernec, v Mariboru Fran Radej in Franc Robič kot nov kandidat namesto barona Hermanna Gödel-Lannoya, na Ptujtu Fran Jurtela, v Brežicah in v Slovenj Gradcu Jožef Jerman in Jožef Šuc, namesto Kukovca pa je kandidiral v ljutomerski kmečki kuriji celjski odvetnik Ivan Dečko.¹⁵⁰⁷ Kmečka kurija, ki je bila v domeni Slovencev, ni predstavljala večjih težav, čeprav se je v slovenjgraški kmečki kuriji vseeno pojavil kot slovenski liberalni protikandidat Jožef Lipold, ki je premagal Šuca (edini primer političnih nasprotij in nesoglasij, saj je med spodnještajerskimi Slovenci sicer prevladovala slogaška usmeritev).¹⁵⁰⁸ Šuc je po mnenju časopisa izgubil zaupanje med volivci,¹⁵⁰⁹ med njiju pa se je po številu glasov »vrinil« nemški kandidat Franc Kovač. Tretjino glasov je v Ljutomeru »pobral« nemški kandidat, sicer Slovenec, Ivan Farkaš,¹⁵¹⁰ s katerim so želeli Nemci zmesti slovenske volivce,¹⁵¹¹ kar pa Dečku ni povzročalo prevelikih preglavic. Nemci so poskušali prodreti še v Mariboru, a sta dobila kandidata Josef Schmiderer in

¹⁵⁰³ Melik, Volitve, str. 386–387.

¹⁵⁰⁴ MZ, 3. 4. 1890.

¹⁵⁰⁵ MZ, 1. 6. 1890.

¹⁵⁰⁶ S, 14. 6. 1890.

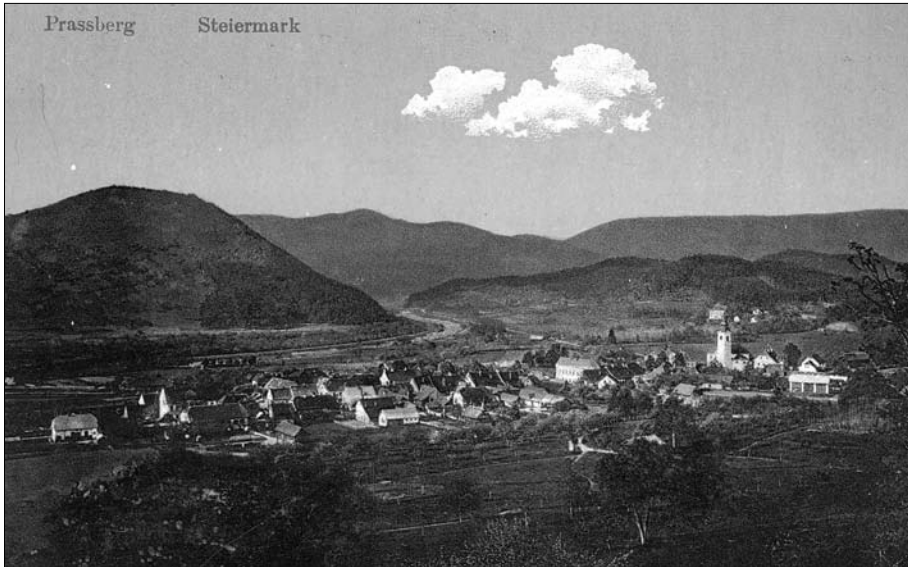
¹⁵⁰⁷ SGp, 12. 6. 1890; SP, 11. 6. 1890.

¹⁵⁰⁸ Malli, Die politische Richtungen bei den Slowenen, str. 83.

¹⁵⁰⁹ SN, 7. 7. 1890.

¹⁵¹⁰ SGp, 3. 7. 1890; prim. Melik, Volitve, str. 389, 391.

¹⁵¹¹ SGp, 10. 7. 1890.

*Mozirje, »branik« slovenstva v Zgornji Savinjski dolini
(Zgodovinski arhiv Celje - 1274, zbirka razglednic)*

Franc Purgaj dvakrat manj glasov kot slovenska kandidata. Brez nemške udeležbe sta zmagala celjska slovenska kandidata,¹⁵¹² medtem ko je bila kandidatura barona Moscona v Brežicah zgolj neuspešna nemška epizoda.¹⁵¹³ Na drugi strani so imeli Nemci prevlado v mestni kuriji. Josef Schmiderer je brez protikandidata zmagal v Mariboru, medtem ko sta se v Slovenj Gradcu spopadla dva nemška kandidata Starkl in Fritscher. Slednji je bitko izgubil. V Celju in na Ptuju pa so Slovenci predstavljali močnejši element. Še najbolj se je nemškemu kandidatu približal slovenski kandidat, odvetnik Ludvik Filipič, v Celju, ko je kandidiral proti nemškemu Josefu Neckermannu in osvojil tretjino glasov, na Ptuju pa je proti novemu poslancu Gustavu Kokoschineggu,¹⁵¹⁴ ki ga je nemški javnosti sredi junija »predstavil« ptujski župan Ernst Eckl, slovenski kandidat Jurtela zbral dobro četrtno glasov.¹⁵¹⁵ Nemško časopisje je po volitvah sicer pisalo, da je Neckermannova celjska zmaga postavila stvari na svoje mesto, ker je Filipič prejel manj glasov kot njegov predhodnik Žolgar na prejšnjih volitvah,¹⁵¹⁶ toda odstotek glasov v celjski mestni kuriji je kljub temu jasno pokazal, da je slednja (za Nemce) najbolj ranljiva na Spodnjem Štajerskem, čeprav so spodnještajerski Nemci slavili nekoliko manjše število slovenskih glasov v mestih kot nacionalno zmago in nesporno oslabitev slovenstva.¹⁵¹⁷

¹⁵¹² SGp, 3. 7. 1890; prim. Melik, Volitve, str. 388, 390.

¹⁵¹³ SGp, 17. 7. 1890; prim. Melik, Volitve, str. 392.

¹⁵¹⁴ Prim. Kokoschinegg, Erinnerungen, str. 166.

¹⁵¹⁵ Melik, Volitve, str. 384–386; prim. SP, 2. 7. 1890; DW, 19. 6. 1890.

¹⁵¹⁶ DW, 3. 7. 1890.

¹⁵¹⁷ DW, 3. 7. 1890.

Po odprtju deželnega zbora (I. sesija od 14. 10. do 22. 11. 1890) je sredi novembra leta 1890 (15. 11. 1890) Ivan Dečko vložil interpelacijo,¹⁵¹⁸ v kateri je v slovenščini¹⁵¹⁹ pozival namestnika, naj odpravi nepravilnosti na nekaterih spodnještajerskih okrajnih glavarstvih, ki da na slovenske prošnje še zmeraj niso odgovarjala v slovenščini. Kljub temu, da je korak k nacionalni enakopravnosti »uspel« v Mozirju, ko je deželni odbor »dovolil« slovenščino kot učni jezik,¹⁵²⁰ je skupaj s poslancem Lipoldom (19. 11. 1890) protestiral proti ponemčevanju slovenskih ljudskih šol in se postavil »zoper dež. odbor, ki gleda le na to, da se v šolah nemčuri, manj pa mu je mar za pravo napredovanje.«¹⁵²¹ Dečkov prihod v deželni zbor je okrepil slovenska prizadevanja, toda zaradi večine nemških ustavovercev ni pomenil bistvenega premika na deželnozbornski ravni.¹⁵²² Tudi njegov dopis na namestništvo zaradi izključno nemških plakatov celjskega okrajnega glavarstva ni bistveno spremenil razmerja sil in moči v spodnještajerskih nemških »trdnjavah.«¹⁵²³ Še posebej se je nemškoliberalna premoč kazala na področju ljudskih šol, ki da »skrbi bojda prav lepo za šole in zlasti še za to, da se na slovenskih šolah ne zanemarija nemščina, marveč sili se jo v šole tacih občin, ki je ne marajo in menijo, da je ona za slovenske otroke prej na kvar, kakor pa na korist.«¹⁵²⁴

Če je deželni zbor »obvladovala« ustavoverna stranka in nasprotovala slovenskim zahtevam, pa so k neugodnim razmeram slovenskih poslancev pripomogli še konservativci. Ti so sicer skupaj s slovenskimi poslanci dosegli, da se je »prag« števila podpisnikov glede vlog in interpelacij v deželnem zboru znižal z deset na šest, kar je Slovincem zavoljo osmih poslancev nekoliko olajšalo situacijo,¹⁵²⁵ toda pri volitvah deželnega odbora se niso preveč izkazali. Po dogovoru, ko so jim na prejšnjih volitvah Slovenci »odstopili« mesto odbornika (v odbor je namesto Jožefa Jermana prišel Alois Karlon, Jerman pa je postal njegov namestnik), naj bi tokrat Slovenci dobili odbornika, konservativci pa namestnika. Toda zaradi tega, ker so imeli nemški konservativci »večino« poslancev kmečke kurije v deželnem zboru, niso bili pripravljeni »oddati« svojega odbornika. Niti pritožba slovenskih poslancev ni prepričala liberalne večine, ki jo je hladnokrvno zavrnila. Slovensko časopisje je upravičeno pisalo, da se »konservativna načela že tudi pri nemških konservativcih umikajo narodnim, kar njim nikakor ne uštevamo v zlo; pač pa konstatujemo, da gredo konservativci z liberalci čez drn in strn in se postavljajo v protivje s slovenskimi poslanci celo v vprašanjih, v katerih bi jim tega nikakor treba

¹⁵¹⁸ Prim. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. I. Session, 16. Sitzung, 15. 11. 1890, str. 129.

¹⁵¹⁹ Suette, Der nationale Kampf, str. 51.

¹⁵²⁰ Prim. DW, 23. 10. 1890.

¹⁵²¹ SGp, 27. 11. 1890; prim. Lipoldov in Dečkov govor v: SGp, 4. 12., 12. 12., 18. 12., 25. 12. 1890; SP, 22. 11., 29. 11. 1890; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. I. Session, 19. Sitzung, 19. 11. 1890, str. 212–216, 219.

¹⁵²² SGp, 4. 12. 1890.

¹⁵²³ ZAC, fond Mestna občina Celje, a. š. 18, a. e. 207.

¹⁵²⁴ SGp, 4. 12. 1890.

¹⁵²⁵ Stöckl, Der steiermärkische Landtag, str. 1696.

ne bilo«. ¹⁵²⁶ Slovenci so tako ponovno ostali brez svojega deželnega odbornika, kar slovenskega časopisja nikakor ni navdušilo, ¹⁵²⁷ nezadovoljstvo z nemškimi konservativci pa je naraščalo.

Spodnještajerski slovenski poslanci v deželnem zboru leta 1890¹⁵²⁸

Mariborski volilni okraj	Franc Robič 158 glasov, Fran Radej 156 glasov, Josef Schmiderer 81 glasov, Franc Purgaj 79 glasov
Celjski volilni okraj	Miha Vošnjak 253 glasov, Josip Sernec 253 glasov
Ptujski volilni okraj	Fran Jurtela 148 glasov
Ljutomerski volilni okraj	Ivan Dečko 74 glasov, Ivan Farkaš 38 glasov
Brežiški volilni okraj	Jožef Jerman 103 glasov, Julius A. Moscon 8 glasov
Slovenjegraški volilni okraj	Jožef Lipold 50 glasov, Franc Kovač 29 glasov, Jožef Šuc 15 glasov

¹⁵²⁶ SN, 11. 11. 1890.

¹⁵²⁷ SP, 22. 11. 1890.

¹⁵²⁸ Melik, Volitve, str. 388–392.

Volitve v državni zbor leta 1891

Poraz staročehov na deželnozborskih volitvah sredi leta 1889 in radikalizacija mladočeške politike sta bila bistven razlog Taaffejevega »iskanja« novih političnih zaveznikov.¹⁵²⁹ Dunajske punktacije, proti katerim je ostro nastopilo tudi spodnještajersko nemštvo¹⁵³⁰ (pred češko-nemškim sporazumom je svarilo predvsem celjsko nemštvo, češ da bodo za Čehi podobne zahteve postavljali tudi Slovenci),¹⁵³¹ so vnesle v avstrijsko politiko nove razsežnosti in pospešile ostrino političnih razmer na Češkem. Predstavljale so odločilni dejavnik, da je cesar konec januarja leta 1891 razpustil državni zbor in razpisal nove volitve.¹⁵³² Kritiki predčasne »akcije« so v slovenskem časopisju burno reagirali in ministrskega predsednika nemudoma obtožili približevanja Združeni nemški levici.¹⁵³³ Nemško časopisje je na drugi strani menilo, da je slovanski koaliciji odzvonilo in pričakovalo novo nacionalno politično vlado z nemškimi liberalci na čelu.¹⁵³⁴

Vlada, ki je izjavila, da potrebuje večino v parlamentu zaradi državnih koristi in ne zaradi svojih strankarskih stremljenj,¹⁵³⁵ se je predobro zavedala šibkosti svojega položaja. Razpis novih volitev je razburkal politično življenje v Cislitaniji, politično valovanje pa povzročil tudi na Spodnjem Štajerskem. Nepričakovane nove volitve so prestrašile slovensko in spodnještajersko javnost, ki je politični manever prav tako ocenjevala skozi prizmo Taaffejevega približevanja nemški levici. Slovensko časopisje ni zgolj svarilo pred ponovno liberalno večino, ki da jo je treba na vsak način preprečiti, pač pa je ob treh kandidatih v kmečki kuriji smelo postavilo tudi dva kandidata v mestni kuriji in »napadlo« sicer »nemško« kurijo na Spodnjem Štajerskem.¹⁵³⁶

Volilna agitacija je pod taktirko Slovenskega društva pred marčevskimi volitvami napela vse sile. Medtem ko je bila kmečka kurija pravzaprav v slovenskih rokah in ni predstavljala težav Mihi Vošnjaku v Celju, Francu Robiču v Mariboru in Lavoslavu Gregorecu na Ptujju,¹⁵³⁷ je slovensko časopisje namenilo posebno pozornost mestni kuriji.¹⁵³⁸ Če se je zdel mariborska s kandidatom Ivanom Dečkom še vedno nezavzetna, pa je celjska po opaznih slovenskih »zmagah« predstavljala s kandidatom Josipom Sernecem realno možnost novega slovenskega uspeha,¹⁵³⁹ kljub temu da je »vahterca« z vsemi sredstvi napadala »spolitizirano slovensko duhovščino« in slovenskega kandidata.¹⁵⁴⁰

¹⁵²⁹ Prim. Garver, *The Young Czech party 1874–1901*, str. 122.

¹⁵³⁰ Prim. Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, str. 156–158.

¹⁵³¹ Cvirn, *Kri v luft! Čreve na plot!*, str. 17.

¹⁵³² Höbelt, *Kornblume und Kaiseradler*, str. 52–57.

¹⁵³³ SN, 26. 1. 1891.

¹⁵³⁴ DW, 29. 1. 1891.

¹⁵³⁵ SGp, 29. 1. 1891.

¹⁵³⁶ SGp, 12. 2. 1891.

¹⁵³⁷ SGp, 12. 2. 1891; SN, 14. 2. 1891; S, 13. 2. 1891; SP, 11. 2. 1891.

¹⁵³⁸ SGp, 26. 2. 1891.

¹⁵³⁹ SP, 21. 2., 7. 3. 1891; prim. S, 24. 2. 1891.

¹⁵⁴⁰ DW, 5. 3. 1891.

Nemško časopisje je slovensko agitacijo »napadlo« in uporabljalo prijeme, češ da bodo volitve vendarle pokazale značaj Spodnje Štajerske¹⁵⁴¹ in da slovenskih volivcev v mestni kuriji ne gre resno jemati,¹⁵⁴² v ospredje pa seveda postavilo svoje kandidate. V mariborski kmečki kuriji je kandidiral Josef Schmiderer (v ostalih dveh spodnještajerski Nemci niso postavili protikandidata), v mestni kuriji pa Gustav Kokoschinegg v Mariboru¹⁵⁴³ in Richard Foregger v Celju.¹⁵⁴⁴ Oba sta zagovarjala idejo ustanovitve nove nemške nacionalne stranke, ki bi se oblikovala iz Nemškonacionalnega združenja, češ da je program nastajajoče stranke osnova za izboljšanje položaja Nemcev v monarhiji, obenem pa sta nasprotovala antisemitskemu stališču stranke, potem ko je Eduard Glantschnigg izjavil, da bi moral biti vsak član stranke tudi antisemit. Če je Kokoschinegg dopuščal odprtost nove stranke za antisemite, a hkrati zavračal njeno tovrstno programsko usmerjenost stranke, so antisemitska stališča »prepričala« Foreggerja, ki je tik pred volitvami prevzel program Nemškonacionalnega združenja, »ki je bilo vedno skrajno levo krilo opozicije«, njegov program pa dosledno nemški in napreden (resnična nemška stranka bi se morala boriti le za zaščito nemštva po celi monarhiji in še posebej na (Spodnjem) Štajerskem, kjer da so Nemci najbolj ogroženi).¹⁵⁴⁵ Slovensko časopisje ni ostalo nemo in si je »privoščilo« predvsem Foreggerja, proti kateremu je bilo največ upanja na zmago,¹⁵⁴⁶ Nemcem pa je položaj povzročal nemalo skrbi,¹⁵⁴⁷ ki so jih »krpali« z raznimi predvolilnimi shodi.¹⁵⁴⁸

V kmečki kuriji so slovenski kandidati suvereno zmagali. Edinega protikandidata je imel Robič v Mariboru, toda Josef Schmiderer je osvojil zgolj dobro petino glasov, v ostalih dveh kurijah pa sta slovenska kandidata gladko zmagala.¹⁵⁴⁹ V mestni kuriji je bila situacija nasprotna. V Mariboru je Dečku uspelo zbrati dobro petino glasov proti Kokoschineggu, medtem ko je bila slika v Celju popolnoma drugačna. Če so celjski in spodnještajerski Nemci po deželnozborskih volitvah »trobili«, češ da je slovenska stran poražena in da je »končno« pričela izgubljati svoje »položaje«, ko je bilo število glasov slovenskega kandidata nižje kot pred šestimi leti, pa so državnozborske volitve pokazale drugačno podobo. Josip Serbec je volitve sicer izgubil, toda očiten slovenski napredek in krepitev slovenskih pozicij v Celju sta zgolj pričala o tem, da je nova generacija celjskih slovenskih politikov ubrala pravo politično taktiko. Foreggerjevih 541 in Sernečevih 446 glasov je samo potrjevalo nemško »ogroženost« v Celju, jeziček na tehtnici pa je predstavljalo le slabih petdeset glasov, ki jih je nemški kandidat osvojil predvsem v Celju, Brežicah, Laškem, Konjicah in v Rogatcu.¹⁵⁵⁰ Nemško časopisje, ki je po zmagi sicer navdušeno pisalo,

¹⁵⁴¹ Npr. TP, 8. 3. 1891.

¹⁵⁴² MZ, 12. 2. 1891.

¹⁵⁴³ MZ, 5. 2., 8. 3. 1891.

¹⁵⁴⁴ DW, 15. 2. 1891.

¹⁵⁴⁵ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 159–161.

¹⁵⁴⁶ SP, 18. 2., 21. 2. 1891.

¹⁵⁴⁷ SP, 21. 2. 1891.

¹⁵⁴⁸ Npr. DW, 22. 2., 26. 2. 1891.

¹⁵⁴⁹ Melik, Volitve, str. 393–394; SP, 11. 3. 1891.

¹⁵⁵⁰ Melik, Volitve, str. 386–387; SP, 11. 3. 1891.

da so volitve pokazale stališče nemških volivcev in potrdile nemški značaj Celja,¹⁵⁵¹ je krepilo obrambo nemškega posestnega stanja, a očitno »pozabilo« na nedavne slovenske uspehe v Celju, ki so nemštvo v mestu ob Savinji že močno načeli. Še več. Foreggerjeva izvolitev na koncu sploh ni bila najbolj »čista«, ko so celjski Slovenci vložili pritožbo, češ da je bilo več nemških volivcev dodatno vnešenih v volilno listo, slovenski volivci pa da so bili na volitvah precej ovirani.¹⁵⁵²

Spodnještajerski slovenski poslanci v državnem zboru leta 1891¹⁵⁵³

Maribor	Franc Robič 234 glasov , Josef Schmiderer 79 glasov
Celje	Lavoslav Gregorec 348 glasov
Ptuj	Miha Vošnjak 306 glasov

¹⁵⁵¹ DW, 12. 3. 1891.

¹⁵⁵² DW, 12. 11. 1891.

¹⁵⁵³ Melik, Volitve, str. 393–394.

Politične razmere v Avstriji 1891–1893 – težave grofa Taaffeja

Vladni kabinet se je v 90-tih letih znašel v precej neugodnem položaju. Znotraj njega samega sta se pojavili dve težnji. Gautsch je poskušal »rešiti« Taaffeja iz »klešč« železnega obroča, medtem ko je na drugi strani Dunajewski želel peljati politiko po »stari metodi«. Premier je bil voljan vladati z vsako stranko, ki bi mu nudila oporo pri doseganju njegovih političnih ciljev. Tako niso bili izključeni niti liberalci. Temu so ostro nasprotovali slovanski poslanci.¹⁵⁵⁴ Ko je bil v začetku leta 1891 nepričakovano predčasno razpuščen državni zbor, na Slovenskem niso kazali pretiranega navdušenja. Ravno nasprotno. Ukrep se jim je zdel kot vladno približevanje liberalcem, nezadovoljstvo s Taaffejem pa je bilo na višku. »Kako naklonjen je bil grof Taaffe desnici, nam je pokazal baš razpust državnega zbora. Desničarjem se o tem niti namignilo ni, da bi se mogli za volitev pripraviti, dočim marsikaj dokazuje, da je bilo vse to z levico poprej že do pičice dogovorjeno. Levičarji so zato že tako hiteli s pripravami za volitve, dočim so desničarji še čakali, uverjeni, da je še čas, saj se bodo volitve vršile še le v poznem poletju, in vsekako je bilo pričakovati, da ga državni zbor reši še v tem zasedanji.« Ob tem naklonjenost vladnemu kabinetu na Slovenskem nikakor ni bila (pre)velika, ko je slovenski dnevnik pisal, da »nam Taaffeova vlada tudi ni bila prijazna. Njen smoter je bila germanizacija, isto tako, kakor je bil to smoter vseh prejšnjih vlad. Taaffeova vlada hotela je to le bolj po ovinkih doseči in zatorej bilo nam je še nevarneje.«¹⁵⁵⁵

Največji problem je Taaffeju povzročal položaj po volitvah leta 1891, ko je zaradi poraza staročehov izgubil prejšnjo večino. Mladočehi, ki so že pred dunajskimi punktacijami začeli veliko ofenzivno akcijo proti staročehom, so na volitvah dosegli popolno zmago nad njimi in stopili v opozicijo.¹⁵⁵⁶ Železnega obroča in njegove večine je bilo konec, Hohenwartov klub je dobil ime Konservativni klub in povezoval večino nemških konservativcev, Slovence, Hrvate in del bukovinskih Romunov. Vendar so člani začeli kmalu izstopati.¹⁵⁵⁷

Po marčevskih volitvah, ki so pomenile hud udarec železnemu obroču, je mogel Taaffe računati z maksimalno 150 poslanci. Poljski in Hohenwartov oziroma Konservativni klub na volitvah nista imela bistvenih izgub. V Poljskem klubu je bilo 57 poljskih in 7 rusinskih poslancev, Konservativni klub je štel 55 poslancev, skupaj z 18 češkimi veleposestniki iz Češkega kluba pa 73 poslancev. Precej oslabljen je bil po volitvah Staročeski klub. Mladočehi (Klub nacionalne svobodomisel-

¹⁵⁵⁴ Beck, Die Persönlichkeit, str. 205.

¹⁵⁵⁵ SN, 26. 1. 1891; prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 274-275.

¹⁵⁵⁶ Vasilij Melik, Politične razmere v Avstriji pred sto leti, v: ČZN, 1998/1, str. 34; prim. Urban, Die tschechische Gessellschaft, str. 598-602; Havranek, The Development of Czech nationalism, str. 252; Whiteside, The Germans as an Integrative Force, str. 189; Garver, The Young Czech Party 1874-1901, str. 122; Judson, Exclusive Revolutionaries, str. 246-247.

¹⁵⁵⁷ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 522; Andrej Pančur, (Ne)primerljive razmere v čeških in slovenskih deželah v zadnjih letih Taaffejeve vlade, v: PNZ, 2005/2, str. 11-12; prim. Pančur, Nacionalni spori, str. 36.

ne stranke) so staročeškimi punktatorjem odvzeli 30 mandatov. Staročehi, ki niso hoteli pristopiti k mladočeškemu klubu, so osnovali lastno parlamentarno skupino z 12 člani. Za razliko od staročehev, ki so podpirali vlado, so mladočehi, ki so šteli 37 poslancev, stopili v opozicijo. Poleg njih so bili v opoziciji kot najvažnejše parlamentarne skupine še Nemško nacionalno združenje z 19 poslanci, Coroninijev klub z 11 poslanci in 14 Luegerjevih krščanskih socialcev. Združena nemška levica, ki je štela 109 poslancev (z dvema »divjakoma«), se ni mogla odločiti, ali bi bila v opoziciji ali pa bi odkrito podpirala vlado.¹⁵⁵⁸

Ker se Taaffe ni želel zameriti ne desnici in ne levisi, je namesto običajne adrese naročil predsedniku državnega zbora, naj prebere izjavo lojalnosti do cesarja, kar je Plener takoj razglasil za znak politične nemoči.¹⁵⁵⁹ Ko je sredi leta 1891 levica po Taaffejevi izjavi o vodilni vlogi nemškega jezika¹⁵⁶⁰ podprla dispozicijski fond, je desnica postala nezaupljiva. Poljaki so zahtevali svobodo presoje, na kar so namigovali tudi razni časniki, češ da se »utegne dogoditi približanje nemške levice in poljskega kluba«.¹⁵⁶¹ Konservativci so bili neenotni, le Slovenci so še popolnoma podpirali vlado.¹⁵⁶²

Ko se je jeseni leta 1891 sestavljala koalicija, se je desnica povezala iz strahu pred liberalci. Medsebojna koalicija nikakor ni bila mogoča. Ker je Taaffe potreboval večino za doseg svojih gospodarskih predlogov, je odslovil dolgoletnega finančnega ministra Juliana Dunajewskega, glavnega nasprotnika sodelovanja z nemškimi liberalci,¹⁵⁶³ in imenoval novega ministra Emila Steinbacha,¹⁵⁶⁴ ob njem pa še liberalca Gandolfa Kuenburga za ministra brez listnice. S tem je hotel pridobiti podporo Združene nemške levice.¹⁵⁶⁵ Glede na to, da so bili odnosi med Taaffejem in liberalci napeti, je moral ponovno nihati med obema stranema.¹⁵⁶⁶ Ko je konec leta 1892 princ Karl Schwarzenberg grajal imenovanje nemškega ministra in zahteval imenovanje podobnega ministra za Češko, je Taaffe imel v mislih koalicijo brez Hohenwartovega kluba, kar se je marsikomu zdelo brezupno. Levica je poskušala vedno znova prodreti v vlado. V pričakovanju korenitega zasuka Taaffejeve politike so Plener in ostali leta 1892 podprli več pomembnih vladnih zakonskih predlogov (proračun, valutno reformo), v zameno pa dobili odstavitvev Pražaka in upokojitev

¹⁵⁵⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 176-177; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 942-943; prim. Rumpler, Parlament und Regierung, str. 812-813; Pančur, (Ne)primerljive razmere, str. 10.

¹⁵⁵⁹ Beck, Die Persönlichkeit, str. 206-207.

¹⁵⁶⁰ SN, 12. 6. 1891.

¹⁵⁶¹ SN, 29. 5. 1891.

¹⁵⁶² Izjema je bil Lavoslav Gregorec, ki je kot edini slovenski poslanec aprila leta 1892 podprl mladočeško ministrsko obtožbo proti pravosodnemu ministru Friedrichu Schönbornu, ki se je mladočehom zameril z izdajo naredbe o ustanovitvi novega sodnega okraja Teplice (Weckelsdorf). Ukrep je predstavljal prvi korak pri administrativni razdelitvi sodnih okrajev, s čimer je vlada ugodila zahtevam nemških liberalcev po narodnostni razdelitvi Češke. Pančur, (Ne)primerljive razmere, str. 11; o Gregorecu glej več Janez Cvirn, Gregorec, Lavoslav, v: Enciklopedija Slovenije, knjiga 3, Ljubljana, 1989, str. 384.

¹⁵⁶³ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 178; Jenks, Austria, str. 275-276.

¹⁵⁶⁴ Prim. Beck, Die Persönlichkeit, str. 207; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 71.

¹⁵⁶⁵ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 178; Skottsberg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 82.

¹⁵⁶⁶ Prim. Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 72-73.

kranjskega deželnega predsednika Winklerja.¹⁵⁶⁷ Med spodnještajerskim nemštvom pa je na drugi strani novica, češ da si Slovenci prizadevajo za Slovincem naklonjenega, predsednika celjskega okrožnega sodišča v zameno za Winklerjev odstop na Kranjskem, povzročila veliko vroče krvi.¹⁵⁶⁸

Če je odhod Wasserja s položaja predsednika graškega višjega deželnega sodišča slovensko javnost navdušil¹⁵⁶⁹ (nemško časopisje si je na drugi strani želelo za naslednika nekoga njegovega kova),¹⁵⁷⁰ jo je poteza nemške levice, ki je v državnem zboru onemogočila sprejem dispozicijskega fonda, precej vznejevoljila. Po Pražakovem odhodu in po zasuku vladne barke na levo je slovensko časopisje razpravljalo o umiku slovenskih poslancev v opozicijo,¹⁵⁷¹ česar vlada ni načrtovala,¹⁵⁷² obenem pa menilo, da Taaffe ne sme popustiti liberalnim težnjam po čisto liberalni vladi. Nemška levica, ki je stremela po demisiji trenutnega vladnega kabineta in hotela postaviti Plenerja na mesto ministrskega predsednika, ni naletela na plodna tla, ker da »grof Taaffe noče nemški levici pomagati do večine v državnem zboru«. To sta na Dunaju podkrepila še vodja Poljskega kluba Jaworski in vodja Konservativnega kluba Hohenwart, ki sta »jako odločno ugovarjala zoper tako večino«.¹⁵⁷³ Nameni nemške levice so resno pretresali državni zbor. Toda trend zблиževanja se je kmalu zaustavil.

Januarja leta 1893 je kabinet predložil program, ki je predvideval ohranitev obstoječe ustave in dualizma, ureditev jezikovnega vprašanja in šolstva. Stranke se s programom niso strinjale in konec meseca predložile revidiran osnutek, ki pa prav tako ni bil sprejet. Težave s koalicijsko večino so se nadaljevale. Ko je bil v proračunski debati februarja in marca obravnavan vladni program, se je pokazalo, da prave podpore vlada nima več. Ostanki Hohenwartovovega kluba so se pričeli oddaljevati od nje, pa tudi levice ni več mogla pridobiti na svojo stran,¹⁵⁷⁴ ker so mladočehi uspeli blokirati izvajanje punkcij na Češkem.¹⁵⁷⁵ Padec vlade je bil tako neizbežen.

Taaffejev padec je bil posledica njegove politike kompenzacij. Poljaki, Čehi, južni Slovani, nemški konservativci in ostali so stremeli le k svojim ciljem, medtem ko je sam iskal najboljšo možno rešitev v danem položaju. Stranke so postajale vedno pohlepnejše. Desnica je bila nezadovoljna, na Češkem so se »razbohotili« mladočehi, ki so postavljali na prvo mesto radikalne nacionalne zahteve, sodelovanja z veleposestniki in konservativci pa niso več zagovarjali. Konservativci so Taaffeju zamerili, ker jim ni v celoti izpolnil želja, liberalci, ki so sicer občasno upali na približevanje vladi, so bili neenotni. V 80-tih letih je bila Taaffejeva politika precej

¹⁵⁶⁷ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 178; prim. Pančur, V pričakovanju, str. 260.

¹⁵⁶⁸ DW, 30. 11. 1892.

¹⁵⁶⁹ SN, 8. 11. 1892; prim. SP, 30. 11. 1892.

¹⁵⁷⁰ DW, 29. 9. 1892.

¹⁵⁷¹ Prim. SP, 24. 8. 1892.

¹⁵⁷² Prim. SP, 2. 11. 1892.

¹⁵⁷³ SGp, 8. 12. 1892.

¹⁵⁷⁴ Beck, Die Persönlichkeit, str. 208–212.

¹⁵⁷⁵ SN, 12. 6. 1891; o mladočeskem aktivizmu glej Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 603–610.

pasivna, predvsem zato, ker so ga stranke in narodi pritiskali v kot. Ker se je gibal med strankami in krotil radikalne zahteve, so ga vedno znova napadali. S tem je bila njegova politika omejevanja strankarskih zahtev obsojena na propad.¹⁵⁷⁶

Ko je Taaffe 10. oktobra leta 1893 predložil v državnem zboru osnutek volilne reforme, mu je ta predstavljala zadnjo rešilno bilko. Ker mu ni uspelo sestaviti trdne koalicije, je želel s splošno volilno pravico in z razširitvijo volilnega telesa zagotoviti obstoj svoje vlade. Na Slovenskem so pozdravili njegovo namero in menili, da to »za sedaj zadostuje, tembolj ker jo zamoremo s splošno državljankega in z narodno-slovenskega stališča samo z veseljem pozdravljati. Stranka nemškega kapitala se jej sicer silno upira, a le iz egoističnih razlogov, zakaj če se izvede vladni načrt, izgube levičarji večji del svojega upliva; druge stranke še niso utegnile odločiti se na to ali ono stran, a preverjeni smo skoraj, da bo vlada za svojo predlogo dobila potrebno navadno večino in tako položila temeljni kamen novi, srečni dobi v zgodovini avstrijskega parlamentarizma in notranjepolitičnega našega življenja.«¹⁵⁷⁷ Zakonski osnutek je naletel na neplodna tla, ker nihče ni želel radikalizirati političnih mas. V poslanski zbornici je prišlo do nemira, tako da je bila seja predčasno zaključena. Ko je 23. oktobra prišlo do prvega branja, je Združena levica videla v zakonu nekaj nepojmljivega, ker bi imeli zidarji ali kočijaži isto volilno pravico kot oni. Konservativci so menili, da je šla vlada s tem predlogom predaleč. Preživeti Hohenwartov klub se je bal, da bo podeželsko prebivalstvo prehitro podleglo socialistični propagandi, še sploh potem, ko je Georg Lienbacher zahteval ustanovitev pete kurije s tridesetimi mandati za nove volivce. Proti reformi so bili še Poljaki.¹⁵⁷⁸ Po časopisju so se pričeli pojavljati članki o oblikovanju nove koalicije Hohenwart-Plener-Jaworski.¹⁵⁷⁹ Socialdemokrati so zahtevali splošno in enako volilno pravico ter označili Taaffejev program za polovičarskega. Za volilno reformo so bili le mladočehi, Rutenci, ki so upali na povečanje števila svojih mandatov na škodo Poljakov, južni Slovani, moravski Čeh Fanderlik in nižjeavstrijska poslanca Kronawetter in Pernerstorfer. Taaffe je zmotno upal, da bo dobil še podporo Hohenwartovega kluba, demokratov in antisemitov, da bo Hohenwarov klub avtomatsko glasoval proti liberalcem, ki da se ne bodo preveč zoperstavljali. Tako je pod pritiskom parlamentarnih strank sledila njegova demisija v začetku novembra leta 1893.¹⁵⁸⁰

¹⁵⁷⁶ Beck, Die Persönlichkeit, str. 191-192.

¹⁵⁷⁷ SN, 12. 10. 1893.

¹⁵⁷⁸ Beck, Die Persönlichkeit, str. 214-216.

¹⁵⁷⁹ SN, 30. 10. 1893.

¹⁵⁸⁰ Beck, Die Persönlichkeit, str. 216-218; Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 610-622; prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 178; Charmatz, Österreichs innere Geschichte, str. 79-80; Taylor, Habsburška monarhija, str. 186-190.

Nezadovoljstvo s Taaffejem

Potem ko je Lavoslav Gregorec že konec 80-tih let ostreje nastopil v državnem zboru in podprl združitev slovenskih dežel v skupno upravno celoto, ki bi se na neki način povezala s Hrvaško,¹⁵⁸¹ je slovensko časopisje pred shodom slovenskih in istrskih poslancev v začetku oktobra leta 1890 v Ljubljani pisalo, da je mogoč pravi napredek narodov zgolj s tem, »da je zjedinen, da so vsi njegovi raztrešeni udje združeni v jedno narodno in upravno celoto.«¹⁵⁸² Na drugi strani je nemško časopisje do tega seveda zavzelo ostro nasprotno stališče.¹⁵⁸³ Vendar pa zavzeta Gregorečeva politika med spodnještajersko javnostjo ni dobila širše podpore. Tudi shod poslancev ni bil naravnani v tej smeri, pač pa je ob postavitvi smernic za složen politični nastop z istrskimi poslanci sprejel resolucijo, ki je poudarjala skupno delovanje »v državnem in deželnih zborih« ter da bodo »uporabljali vse svoje moči v to svrhu, da se odstranijo krivice, ki se gode slovenskemu in hrvatskemu narodu.«¹⁵⁸⁴ Izmed spodnještajerskih poslancev so jugoslovanski klub podpirali predvsem Gregorec, Jurtela in Dečko.¹⁵⁸⁵ Sledile so zahteve po slovenskih uradnikih in njihovem nadzoru, za Spodnjo Štajersko pa je bila ponovljena terjatev po oddelku štajerskega namestništva, medtem ko so za ljudske šole zahtevali izključno materni jezik.¹⁵⁸⁶ O političnem zedinjenju na sestanku sicer niso govorili, kar je močno razočaralo zagovornika preureditve habsburške monarhije po načelih narodne avtonomije Frana Podgornika,¹⁵⁸⁷ Slovenski narod pa je kljub temu zagovarjal Zedinjeno Slovenijo.¹⁵⁸⁸ Čeprav shod ni sprejel dokončnih sredstev za doseg postavljenih ciljev, je slovenska javnost menila, da zasluži posebno pozornost in pomembno mesto v narodni emancipaciji,¹⁵⁸⁹ na drugi strani pa je nemško časopisje takoj napadlo kongres in poudarjalo njegove veleslovenske težnje.¹⁵⁹⁰

Kongres, ki je nakazal stopnjevanje nezadovoljstva s Taaffejevo politiko, je v nadaljevanju privedel do konkretnjših »prijemov«. Slovenski poslanci, ki so skušali v državnem zboru doseči obljubljenе koncesije (tudi v deželnem zboru so si spodnještajerski slovenski poslanci prizadevali, da bi kaj dosegli), niso bili preveč uspešni. Nadaljevali so s politiko majhnih korakov. Še posebej Fran Šuklje si je prizadeval za uresničitev sprejetih resolucij.¹⁵⁹¹ Zaradi neuspehov je vladalo med njimi precejšnje nezadovoljstvo. Taaffejeva »drobtinčarska« politika je tako pripeljala do poskusa oblikovanja Jugoslovanskega kluba. Politično društvo Edinost, ki je povezovalo pri-

¹⁵⁸¹ Prim. Rahten, Zaveznštva in delitve, str. 56.

¹⁵⁸² SN, 1. 10. 1890; S, 2. 10. 1890.

¹⁵⁸³ Npr. DW, 25. 9. 1890.

¹⁵⁸⁴ SN, 3. 10. 1890; S, 3. 10. 1890.

¹⁵⁸⁵ Baš, Prispevki, Doba Ivana Dečka, str. 69.

¹⁵⁸⁶ SN, 4. 10. 1890; S, 6. 10. 1890.

¹⁵⁸⁷ Podgornikove ideje prim. v: Zajc, Kje se slovensko neha, str. 229-230.

¹⁵⁸⁸ Prav tam, str. 278.

¹⁵⁸⁹ SN, 14. 10. 1890; prim. Janko Pleterski, Jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade (1879-1893), v: ZČ, 1975/3-4, str. 270-271.

¹⁵⁹⁰ Tp, 5. 10. 1890; DW, 12. 10. 1890.

¹⁵⁹¹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 275; Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična, V, str. 114.

morske Slovence in istrske Hrvate, je za krepitev slovensko-hrvaških odnosov skušalo ustanoviti slovensko-hrvaški poslanski klub v državnem zboru, ki bi se povezal s Hohenwartovim ali katerim drugim klubom. Toda med Slovenci je prevladala oportunistična politika. Sredi aprila leta 1891 je voditelj istrskih Hrvatov Vjekoslav Spinčić naletel na negativen odgovor slovenske politike, ko mu je na predlog o izstopu slovenskih poslancev iz Hohenwartovega kluba poslanec Ivan Nabergoj oporekal. Istrski pravaši se s tem niso strinjali, ker so se zavzemali za samostojen slovensko-hrvaški klub.¹⁵⁹² Maja leta 1892 sta Matko Laginja in Spinčić ponovno delala za poseben klub. Tokrat sta klub med slovenskimi poslanci še najbolj podpirala Lavoslav Gregorec in Nabergoj. Toda na skupnem sestanku je ponovno prevladal oportunizem, še bolj pa je pripravljenost na povezovanje s Hrvati skopnela, potem ko so konec leta oklicali nov klub in poudarjali združitev vseh hrvaških in slovenskih dežel »na temelju zgodovinskega prava kraljestva hrvatskega, prirodnih zakonov in narodne volje«. Nabergoj je na javnih zborovanjih celo prikazoval klub kot škodljiv za Slovence, ker je v njem videl predvsem težnjo Hrvaške, da bi združila pod eno upravo še Trst z okolico in Goriško.¹⁵⁹³

Ideje o izstopu iz Hohenwartovega kluba, ki so bile prisotne v slovenski politiki že dalj časa, se do konca Taaffejevega obdobja niso uresničile. Tudi do ustanovitve slovensko-hrvaškega kluba ni prišlo. Do realizacije idej o izstopu pa je prišlo takoj po Taaffejevem padcu, ko je konec novembra leta 1893 izstopilo šest slovenskih poslancev, med njimi tudi Lavoslav Gregorec.¹⁵⁹⁴

Ko se je po volitvah ustanovil v državnem zboru Nemški nacionalni klub, v katerem je bilo kar devet štajerskih poslancev, med njimi ni bilo Richarda Foreggerja, ki je nastopal kot neodvisni poslanec in si prizadeval za nastopanje obeh nemških liberalnih strank na nacionalni podlagi. Toda sodelovanje z obema je zavračal. Združeni nemški levici je zameril možnost sodelovanja z nemškimi nacionalnimi nasprotniki, medtem ko ni vstopil v Steinwenderjev Nemški nacionalni klub zaradi njegove antisemitske usmerjenosti. Pomembno vlogo v Nemškem nacionalnem klubu pa je igral Gustav Kokoschinegg, ki je bil od leta 1892 v vodstvu stranke. Razlike med obema poslancema niso bile posledica različnih stališč, pač pa položaja nemštva na Spodnjem Štajerskem. Mariborsko nemštvo se tudi po slovenskih pridobitvah ni počutilo »ogroženo«, celjsko nemštvo pa je na začetku 90-tih let doživljalo pravi slovenski »napad«. Zaradi vedno večjih slovenskih uspehov in krepitev slovenskega meščanstva v mestu in okolici se je Foregger zavzemal za ustanovitev enotne nemške stranke na nacionalni podlagi. Po zaostritvi nacionalnih odnosov v mestu je tudi »vahterca« poudarjala nemško slogo na nacionalni podlagi, skupaj s Foreggerjem pa se je zavzela za ustanovitev nove nemške ljudske stranke kot predstavnice interesov vsega nemškega naroda.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹² Zajc, Kje se slovensko neha, str. 230-231.

¹⁵⁹³ Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1893, str. 218-219; prim. Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 275-276.

¹⁵⁹⁴ Vasilij Melik, Slovenci v državnem zboru 1893-1904, v: Melik, Slovenci 1848-1918, str. 587.

¹⁵⁹⁵ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 161-163.

Zaradi nemške osvojitve brežiškega okrajnega zastopa konec marca Slovenci niso skrivali razočaranja. Še posebej potem, ko so prišle na dan informacije glede pridobivanja ženskih pooblastil, čeprav niso bila ključna za slovenski poraz. Kljub temu je slovensko časopisje menilo, da čaka nemško večino težko delo, zlasti zaradi slovenskih »dvanajst zastopnikov«, ki »da nas bodo pri vsaki priliki zagovarjali, bodisi v finančnih ali narodnih zadevah, kajti mnogokrat bo treba zobe pokazati našim frankfurtarjem«. ¹⁵⁹⁶

Povolilno obdobje je na Spodnjem Štajerskem popestril deželnozborski poslanec Ivan Dečko, ki je sredi maja svojim ljutomerskim volivcem »razodel« razmere v graškem deželnem zboru, ki nikakor niso bile rožnate. Potem ko je »potarnal« nad premajhnim številom slovenskih poslancev v deželnem zboru, ki sicer niso imeli »nobenega zastopnika v deželnem odboru in nobenega uda v deželnem šolskem svetu«, ni mogel biti zaradi ustavoverne večine nikakor zadovoljen nad skromnimi uspehi slovenske deželnozborske politike. Čeprav so slovenski poslanci nekaj dosegli v preteklem letu in »prisilili nemške //, da se je spremenil upravljeni red toliko, da zamore že 6 poslancev samostalne predloge staviti in da vsaj enega slovenskega poslanca morajo v vsak odsek voliti, dosegli so železnico po Savinjski dolini, ki se že stavi, potegovali so se za spremembo lovske postave, ki se mora spremeniti na korist sadjerejcem«, in da so se »krepko upirali ponemčevanju po šolah in uradih in glede na uradovanje so vsaj toliko dosegli, da uradi morajo na slovenske vloge slovenski odgovarjati,« je posebno pozornost namenil delovanju Schulvereina in Südmarke. Ti dve nemški društvi sta predstavljali realno nevarnost, poslanec pa je pozval navzoče, naj se »možko branijo teh navalov, dokler se ne vresniči naša želja, da bi se Slovenci v eno upravno skupino združili.« ¹⁵⁹⁷

Njegov govor se je v bistvu navezoval na sklep graškega deželnega šolskega sveta iz septembra leta 1890, da se more poučevati slovenščina zgolj v prvih dveh razredih ljudskih šol (v tretjem razredu je bila predvidena nemščina). Na sklep je ostro reagirala tudi slovenska javnost in se postavila proti schulvereinskim šolam v slovenskih okrajih, češ da si edino mesto učnega jezika na dotični šoli zasluži zgolj slovenščina. ¹⁵⁹⁸ Toda šole, ki jim je »patronoval« nemški Schulverein, so se vedno bolj »kopičile«, slovensko časopisje pa je dejavnost nemškega društva, ki mu je stal ob strani še Südmark, komentiralo na svojih straneh, ¹⁵⁹⁹ kot protiutež pa postavljalo ciril-metodova društva, ki jih je bilo na Spodnjem Štajerskem že 25. ¹⁶⁰⁰ V Šentjurju je bila konec leta 1891 ustanovljena prva ženska krajevna skupina. ¹⁶⁰¹ Časopisje je opozarjalo na potrebo pospešenega delovanja slovenskega društva na Štajerskem. »Schulverein nam stavi svoja poslopja na nevarnih mestih. Treba razširiti otročji vrt v Celji, treba otroškega vrta v Maribori, Brežicah, na Laškem i. t. d. i. t. d. brez konca in kraja. V prvi vrsti pa moramo delati sami. Snujmo nove podružnice v vsa-

¹⁵⁹⁶ SGp, 2. 4., 10. 4., 16. 4. 1891.

¹⁵⁹⁷ SGp, 21. 5. 1891.

¹⁵⁹⁸ SGp, 27. 8. 1891.

¹⁵⁹⁹ Npr. SGp, 3. 9. 1891; prim. za Ljutomer in Laško v: SGp, 1. 10., 3. 12. 1891.

¹⁶⁰⁰ Suetter, Der nationale Kampf, str. 57.

¹⁶⁰¹ SP, 4. 11. 1891.

kem večjem kraju! Vsaka podružnica sv. Cirila in Metoda je nova narodna trdnjava. Mi moramo priti do tega, da bomo ustanovili tudi svoje ljudske šole na nevarnih krajih. Naši otroci se ne smejo italijančiti in ponemčevati. Naša stvar se lepo razvija. V letu 1891. ustanovile so se na novo podružnice v Brežicah, Sevnici, na Laškem, v Št. Jurju n. j. ž in Trbovljah.«¹⁶⁰²

Zaradi neuspehov na deželnozborski ravni je slovenska politika usmerila vse sile v državni zbor. Na seji sredi maja leta 1891 je poslanska zbornica »pretresala« srednje šole. Ko je kranjski poslanec Fran Šuklje zastavil besedo glede slovenskih paralelk, potem ko so mariborske lepo napredovale, in še posebej izpostavil celjsko gimnazijo, je pozval vlado, »da naj enake paralelke dosledno napravi tudi v Celji, kjer je središče slovenskega naroda na Štajerskem in kjer morajo zaradi neznanja nemškega jezika učenci obiskovati pripravljalni kurz.« Njegov govor sta sprva zavrnila nemška poslanca Derschatta in Heilsberg, češ da za Spodnjo Štajersko zadostuje mariborske paralelke. Še bolj suhoparen je bil odgovor ministra Gautscha, ki je sicer soglašal z uspehom mariborskih paralelk, toda »mlada« mariborska ustanova ni ponujala dovolj tehtnega razloga za ustanovitev paralelk v Celju, ki so bile v isti sapi zavrnjene.¹⁶⁰³ Čeprav je časopisje pisalo o tretji slovenski paralelki na mariborski gimnaziji, pa je odklonilno stališče do celjske gimnazije najbolj bodlo slovensko javnost. »Nadejali smo se bili, da se bode vsaj v nižje razrede uvela slovensščina kot učni jezik. To ne bi bilo zoper enakopravnost, če bi bila nižja gimnazija slovenska, višja bi pa nemška ostala. Odkar so pa vpeljali za one dijake, ki so nemščine pre malo zmožni, pripravljevalni tečaj, smo slovenski stariši z otroci vred kaj na škodi, ko morajo tisti dijaki, ki so bili v ta tečaj sprejeti, učiti se v Celji dolgih 9 let predno gimnazijo dovrše.«¹⁶⁰⁴

Še bolj ostro je slovenska prizadevanja zavrnil štajerski deželni glavar Wurmbrand v dunajskem državnem zboru sredi leta 1891, ko je govoril o »narodnih prizadevanjih Slovencev in tudi Hrvatov« ter menil, da je cilj »avstrijskih jugoslovenskih narodov, da se združijo«. Slovensko časopisje je besede štajerskega deželnega glavarja zavrnilo in protestiralo »proti natolcevanjem«, še sploh zato, ker da bi moral Wurmbrand razmisliti, »da ne govori samo kot državni poslanec, nego tudi kot deželni glavar dežele, v kateri prebiva 400.000 zvestih in zavednih Slovencev, katere so globoko morale užaliti besede njihovega deželnega glavarja.«¹⁶⁰⁵

Ob tem, da se je nemška stran »trudila« preprečiti vsak slovenski uspeh (to je nazorno »demonstriral« Foregger v državnem zboru in skušal prikazati slovenski napredek kot čisto slavizacijo Spodnje Štajerske ter zato obtožil Taaffejev sistem sporazuma in sprave),¹⁶⁰⁶ še večjo zavoro pa je predstavljala »višja roka«, ki da »zavira naš napredek ter stavi narodnemu razvoju našega ljudstva največjo zapreko«, je slovensko časopisje po spremembi političnih razmer ugotavljalo, »da smo dosti

¹⁶⁰² Domovina (D), 21. 11. 1891.

¹⁶⁰³ SGp, 28. 5. 1891.

¹⁶⁰⁴ D, 18. 7. 1891.

¹⁶⁰⁵ SN, 25. 6. 1891; SP, 24. 6. 1891.

¹⁶⁰⁶ DW, 2. 7. 1891; prim. Foreggerjev govor v: Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 30. Sitzung der XI. Session am 25. Juni 1891, str. 1202–1205.

manj nego ljubljenci Taaffejeve vlade.« Za slovensko prebivalstvo so bile razmere še posebej neugodne na Spodnjem Štajerskem. Kljub delnim uspehom slovenske spodnještajerske politike na šolskem področju je bil slovenski napredek na področju uradništva in sodstva skromen. »Za politične uradnike pošiljajo se nam prijatelji nemško-liberalne stranke. Šolstvo – razven malega dela ljudskih šol – je v nemških rokah; srednje, mestne in obrtne šole pristopne so jedino le ponemčevalnim elementom. Sodišča polnijo se z možmi strogo nemškega mišljenja; njim cveto lepša in važnejša mesta. Malo število rodoljubov krči se mej njimi od leta do leta in smelo lahko trdimo, da bode pri tem sistemu postal v nekoliko letih sodnik slovenske narodnosti vsaj pa sodnik narodnega mišljenja redka prikazen mej slovenskim ljudstvom.«¹⁶⁰⁷

---

¹⁶⁰⁷ SN, 2. 11. 1891.

»Napad« na Celje

V razburkani politični situaciji so spodnještajerski Slovenci v začetku 90-tih let skoncentrirali svoje sile v Celju. Agilnost celjskih Slovencev (predvsem Ivan Dečko in Josip Sernek) je zaostrila nacionalne odnose v mestu in sprožila solidarnost med Nemci. Potem ko je »vahterca« – celjski mestni svet z Neckermannom na čelu je celo posredoval na graško namestništvo¹⁶⁰⁸ – javno napadla Serneca, češ da zgolj povzročča nemir s svojo prisotnostjo v Celju, ko je po zaostritvi nacionalnih razmer v začetku leta 1891 opozoril na nevzdržne razmere v Celju¹⁶⁰⁹ in izjavil, da je Celje »najbolj zanikrno mesto v monarhiji, kar se nacionalnih odnosov tiče«, ¹⁶¹⁰ je deželnozborski poslanec Fran Jurtela menil, da je namen nemške nacionalne politike le v tem, »da hočejo vse Slovence iz dežele izriniti in same Nemce nastaviti, da bode konec slovenskega uradovanja.«¹⁶¹¹ »Vahterca« je na drugi strani obtoževala slovenske državnozborske poslance panslavističnih agitacij,¹⁶¹² Slovence v spodnještajerskih »nemških« mestih in trgih proglasila za vsiljivce,¹⁶¹³ spodnještajersko notarsko zbornico pa označila za slovensko.¹⁶¹⁴ Nemški Schulverein pa je ponovno »poskrbel«, da je njegova šola v Rogški Slatini izzvala pozornost slovenskega tiska.

Toda na drugi strani je bil slovenski napredek v Celju kljub temu več kot očiten. Potem ko so celjski Slovenci od srede 80-tih let vabili slovenske obrtnike in trgovce v mesto,¹⁶¹⁵ s tem pospeševali gospodarski razvoj Celja in dvigovali nacionalno emancipacijo Slovencev, ki je bila v mestu ob Savinji za razliko od Maribora več kot očitna,¹⁶¹⁶ so konec desetletja zabeležili že lepe uspehe, v začetku 90-tih let pa niso bili nič manj podjetni.¹⁶¹⁷ Po sokolskem društvu, ki je postalo eno izmed središč družabnega in narodnega življenja v mestu, so istega leta dobili po prihodu dejavnega ljubljanskega podjetnika Dragotina Hribarja in ob pomoči Celjske posojilnice koncesijo za Zvezno tiskarno, ki je maja leta 1891 pričela izdajati slovenski časopis Domovina. Ta je postal kmalu eden izmed pomembnejših spodnještajerskih časnikov¹⁶¹⁸ in hitro ugotavljal, da so Slovenci v Celju in okolici »v poslednjem času res zelo napredovali. Okolica je skoro že popolnoma naša; kajti občinski zastopi so po okoliških srenjah skoro popolnoma že v narodnih rokah, in kjer še niso, vtegne se v kratkem zgoditi, kajti naše ljudstvo vedno bolj in bolj zaupa domačinom, kateri spoštujejo domač jezik, domače šega, krščansko vero in krščansko življenje. Zdaj ko

¹⁶⁰⁸ Prim. StLA, fond Statth. Präs, fasc. 22b 1071/1891.

¹⁶⁰⁹ SP, 8. 4. 1891.

¹⁶¹⁰ DW, 5. 4. 1891; SP, 20. 5. 1891; Prim. Janez Cvirn, Biser na Savinji, Epsi, Nazarje 1993, str. 24.

¹⁶¹¹ PAM, fond Gregorec, pismo Frana Jurtele, 19. 4. 1891.

¹⁶¹² SP, 11. 4. 1891.

¹⁶¹³ SP, 9. 5. 1891.

¹⁶¹⁴ DW, 10. 5. 1891.

¹⁶¹⁵ Cvirn, Celje, str. 58–59.

¹⁶¹⁶ Cvelfar, Gospodarska podoba Celja, str. 127–128; prim. Cvirn, Kri v luft! Čreve na plot!, str. 14–15.

¹⁶¹⁷ Prim. Suppan, Die Untersteiermark, Krain und das Küstenland, str. 327; Cvirn, Urbanizacija ter njeni vplivi, str. 304.

¹⁶¹⁸ Cvirn, Sernek, str. 131; prim. Cvirn, Gospodarska politika, str. 437–438; Goropevšek, Štajerski Slovenci, str. 10.

imamo okrajni zastop v narodnih rokah, napredovale bodo polagoma tudi razmere pri občinah.«¹⁶¹⁹ Ob Domovini je Hribar že leta 1892 pričel izdajati vsakoletni Ilustrovani narodni koledar in mesečnik slovenskega dijaštva Vesna.

Slovensko časopisje je v začetku leta 1891 ponosno potrjevalo dejstvo, da je celjski okrajni zastop po »prehodu« v slovenske roke začel treznejše poslovati. Kljub temu, da je nemško časopisje trdilo, da slovensko vodstvo ni storilo še ničesar,¹⁶²⁰ je poročevalec okrajnega odbora Dečko naznanil po potrditvi proračuna konec leta 1890 »za davkoplačevalce našega okraja preprijetno vest, da ne bo treba v bodoče pobirati okrajnih doklad 25%, kakor je to dozdej vedno treba bilo, ampak da se te doklade lahko znižajo za 3 procente, t. j. 22%.«¹⁶²¹

Toda kljub slovenskim uspehom v Celju, ki so jih sicer kalili zaostreni nacionalni odnosi in jezikovna neenakopravnost, je novo nevarnost na Spodnjem Štajerskem predstavljala pospešena dejavnost nemške Súdmarke, ki ni obetala nič dobrega. Še posebej resno je slovensko časopisje opozarjalo na nevarnost njenega početja v mariborski okolici, potem ko je bila v začetku leta ustanovljena mariborska podružnica, ki je sledila smernicam društva (to je potrjevala tudi »marburgerca«), češ da je potrebno »nemške ljudi v gospodarstvu podpirati, ako prebivajo v mešanih krajih na Štajarskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem ali pa imajo voljo nastaniti se v njih.«¹⁶²²

Če je na lokalni politični ravni predstavljala okrajna in občinska politika tisti moment, na katerega sta stavili obe strani, še posebej v območjih, kjer je bila večina »v zraku«, je pred volitvami v ptujski okrajni zastop slovensko časopisje vestno agitiralo in opozarjalo na pomen volitev ter skušalo »podaljšati« slovenski mandat.¹⁶²³ Medtem ko je celjska Domovina resignirano ugotavljala, da je slovenska stran v Vojniku pri občinskih volitvah zaradi prešibkega nastopa zapravila svoje pozicije in da je nemška stran vodilna v trgu, »ki obstoji // skoraj popolnoma iz samih Slovencev,«¹⁶²⁴ je slovensko časopisje ponovno zastavilo svoj vpliv in skušalo »prispevati« k izvolitvi slovenskih zastopov v ostalih »mešanih« občinah.¹⁶²⁵

Toda v začetku 90-tih let se je slovenska politika »vrtela« predvsem okrog Celja. Celjska okoliška občina je celjskim Nemcem zaradi »oklepa« okrog mesta povzročala precejšnje skrbi. Celjski župan Josef Neckermann je na seji mestnega sveta v začetku decembra leta 1891 napadel celjsko okoliško občino, češ da »ima mesto Celje hudobnega soseda v občini Celjske okolice, da je vodstvo te občine v roki slovenskega advokata, da občina Celjske okolice napravlja mestu škodo, kjer le zamore, iz narodnega, političnega sovraštva« in pri tem opozarjal na sokolsko slavnost izpred leta dni. Njegov gnev je bil seveda namenjen vodstvu slovenske celjske politike z Josipom Sernecem na čelu. Že cesarjev obisk v Celju konec avgusta leta

¹⁶¹⁹ D, 16. 5. 1891.

¹⁶²⁰ Prim. SP, 3. 1. 1891.

¹⁶²¹ SGp, 1. 1. 1891.

¹⁶²² SGp, 8. 1. 1891.

¹⁶²³ SGp, 4. 6., 11. 6., 25. 6. 1891.

¹⁶²⁴ D, 16. 5. 1891.

¹⁶²⁵ SGp, 17. 12. 1891.

1890 je skušal prikazati na podoben način. Celjski Nemci so poskušali prepričati visoke goste, da je Celje povsem nemško mesto, pevski zbor celjske čitalnice in pevci Slovenskega pevskega društva pa so lahko cesarja pozdravili s pesmijo Avstrija moja šele ob koncu njegovega obiska. K slavnostnemu cesarskemu kosilu je mesto povabilo le pet Slovencev: Miho Vošnjaka, opata Franca Ogradija, notarja Lovra Baša, žalskega župana Janeza Hausenbichlerja in vodjo celjskih Slovencev Josipa Serneca.¹⁶²⁶ Za nameček je mestna občina obtožila še celjsko okoliško občino, ki naj bi tako »delala spletke v ta namen, da bi motila občno veselje in mestni občini kratila spoštovanje«.¹⁶²⁷

Toda resnica je bila povsem drugače. Potem ko sta Miha Vošnjak in Josip Sernec posredovala po negativnem odgovoru graškega namestništva glede slovenskega sodelovanja »pri cesarskih slavnostih«, češ da bo to le provokacija za celjske Nemce, in dosegla, »da smemo peti jedno pesem«, je nemška stran, predvsem turnerji, dejansko motila slovensko petje s tuljenjem. Med njimi so se slišale tudi nemške izjave »Schreien wir nur hoch, sie dürfen nicht singen.« Kljub temu, da sta skušala okrajni glavar in deželni namestnik umiriti množico, se nemška fakinaža ni menila za pozive in tulila naprej, medtem ko so slovenski pevci odpeli pesem do konca.¹⁶²⁸

Celjska okoliška občina je Neckermannovo izvajanje seveda zavrnila in protestirala »proti vsem tem sovražnim očitanjem mestnega župana, kajti vsa ta obdolženja so od prvega do zadnjega popolnoma neresnična«.¹⁶²⁹ Dejansko stanje je komentiral tudi poslanec Lavoslav Gregorec v državnem zboru in menil, da je mesto cesarja sicer slovesno sprejelo, toda nemški mestni zastop »da je porabil to dinastično slavnost za neprimerno, obžalovanja vredno nemško-narodno demonstracijo.« Slovincem da se je sprva »udeležba pri slavnostih zabranila in slovensko pevsko društvo, katerega sedež je glasom pravil v Celji, moralo je iz mesta ven in šele po dolgih in ponižnih prošnjah posrečilo se mu je dobiti privoljenja, da je smelo presvetlemu cesarju zunaj mesta v slovrnski občini 'Celjska okolica' prirediti primerno ovacijo«. Čeprav je nastop lepo uspel, so »iz bližnjega mestnega parka nekateri nemškutarski Celjani hoteli na nedostojen način motiti petje, kar je Njega Veličanstvo cesar zapazil z vidnim nezadovoljstvom«. Gregorec si je »privoščil« še okrajnega glavarja, ki da je imel »najlepšo priliko pokazati, kako se je obnašati avstrijskemu uradniku v upravnem okrožju, kjer je več narodnostij, kako je treba nasproti vsem narodom ravnati dobrohotno, nepristransko in pravično«, česar pa da dotični ni storil, ampak se pridružil »demonstracijam mestnega zastopa celjskega«, ko ni pustil, »da bi se v avdijenciji poklonili presvetlemu cesarju župani slovenskih kmetskih občin in trgov«, za nameček pa da je prepovedal pozdravljati cesarja s klici 'živio' in mu »navrgel«, da so Celje in skoraj vsi trgi nemški. Gregorec je v državnem zboru »razgrnil« dejansko stanje v celjskem okraju in dokazoval, da je imelo nemško

¹⁶²⁶ Cvirn, Sernec, str. 133; prim. Cvelfar, Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju, str. 344–347.

¹⁶²⁷ SGp, 31. 12. 1891; prim. DW, 20. 9., 24. 9. 1891; Janko Orožen, Politični razvoj v Celju in celjski pokrajini od 1848 do 1918, v: ČZN, 1971, str. 233.

¹⁶²⁸ SN, 2. 9. 1891; SP, 2. 9. 1891.

¹⁶²⁹ SGp, 31. 12. 1891; SN, 28. 12. 1891; prim. Orožen, Politični razvoj v Celju, str. 234.

(»občevalno«) večino zgolj celjsko mesto in mogoče še kak trg.¹⁶³⁰ Tudi Domovina je postregla z uradno statistiko, »in sicer: V Šentjurju 419 Slovencev, 6 Nemcev; v Vojniku 462 Slovencev, 129 Nemcev; v Žalcu 547 Slovencev, 40 Nemcev; na Vranskem 630 Slovencev, 52 Nemcev; v Braslovčah 311 Slovencev, 2 Nemca; v Konjicah 564 Slovencev, 449 Nemcev; v Vitanju 365 Slovencev, 178 Nemcev; v Šmariji 370 Slovencev, 7 Nemcev; v Gor. Gradu 779 Slovencev, 8 Nemcev; v Laškem trgu 330 Slovencev, 365 Nemcev; čisto slovenski so trgi: Mozirje, Rečica, Luče in Ljubno.«¹⁶³¹ Gregorec tako o okrajnem glavarju sredi decembra leta 1891 ni našel pohvalnih besed. »Ako zlorablja c. kr. uradnik svojo oblast, da pokaže osebno mržnjo proti dotičnemu narodu, kakor je to storil okrajni glavar v Celji, tako je to čez mero; ako predstojnik politične uprave naše župane, zato ker so Slovenci, ne smatra vredne, da bi stopili pred svojega cesarja in če nam prepoveduje pozdravljati ljubljenega vladarja v narodnem jeziku in po starodavni navadi, tako je s tem užalil najsvetejša narodna in dinastična čustva; ako se pa končno predrzne usiljevati se mej nas in našega cesarja in ga prevariti in mistifikovati z neresničnimi trditvami, tako je to predrznost, za katero ne najdem parlamentarne besede.«¹⁶³² Njegovo izvajanje je poslanec Richard Foregger seveda zavrnil in trdil, da nemška stran nikakor ni izkoristila cesarjevega obiska za demonstracijo nemštva na Spodnjem Štajerskem, kot je to prikazoval Gregorec, pač pa menil, da je bil namen slovenske politike zgolj motenje prireditve.¹⁶³³

Spodnještajerski ustavoverci so po vse močnejših slovenskih agitacijah vedno ostreje zastopali vsenemško solidarnost in pozivali k agresivnejši nemški organizaciji. Spodnjo Štajersko so za Češko in Kranjsko postavljali na tretje mesto, kar se tiče prodora slovanskih narodov v monarhiji, še sploh pa so izpostavljali celjsko območje, kjer da je slovenska spodnještajerska politika, zahvaljujoč Pražaku in Taaffejevi politiki sporazuma in sprave, dosegla največ.¹⁶³⁴ »Vahterca« nikakor ni mogla mirno prenesti, kaj vse da se je na Spodnjem Štajerskem (in še posebej v Celju) zgodilo Slovincem na ljubo. Potem ko je celjska okoliška občina na seji konec decembra leta 1891 sprejela »popolnoma slovensko uradovanje, posebno kar zadeva to dopise na c. kr. državne urade«, ¹⁶³⁵ še sploh pa potem, ko je Domovina priobčila članek, češ da je bilo »Celje od nekdanj slovensko selo; vse, kar se je tu preveč po nemško širilo, bilo je tuje, prisiljeno, nenaravno. Celje mora zopet slovensko postati. S Celjem vred morajo dobiti očiten slovenski obraz tista naša mesta in trgi, kjer ni podlage za nemštvo, kjer je nemščina le tuja rastlina med drugimi domačimi koreninami, katerim jemlje ona le sok in moč,«¹⁶³⁶ je celjski nemški časnik reagiral. »Die Grun-

¹⁶³⁰ Prim. SP, 12. 9. 1891.

¹⁶³¹ D, 19. 9. 1891.

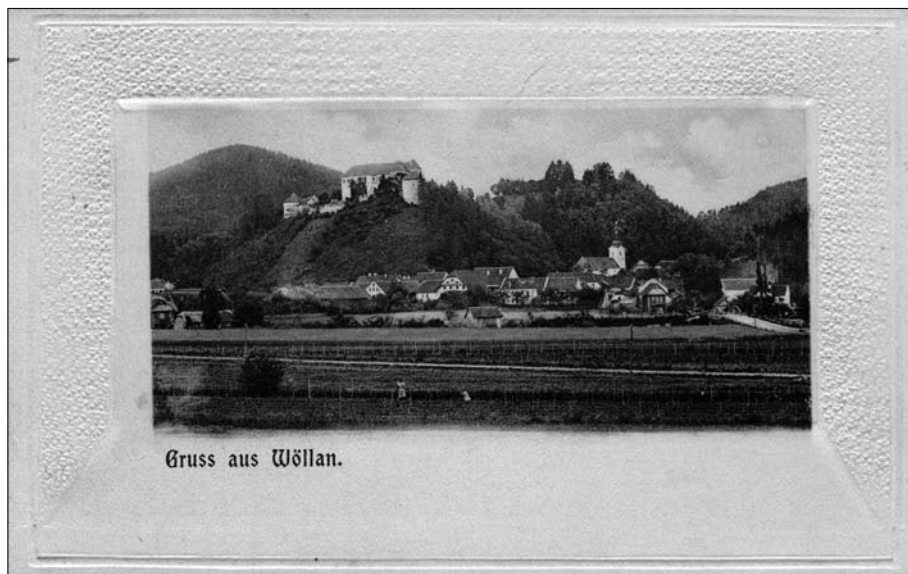
¹⁶³² SN, 24. 12. 1891; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 90. Sitzung der XI. Session am 16. December 1891, str. 4162–4163.

¹⁶³³ DW, 31. 12. 1891; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 91. Sitzung der XI. Session am 17. December 1891, str. 4215.

¹⁶³⁴ DW, 6. 1. 1892.

¹⁶³⁵ D, 16. 2. 1892; prim. Orožen, Politični razvoj v Celju, str. 230.

¹⁶³⁶ D, 2. 1. 1892; prim. Cvirn, Celje, str. 63–64.

*Velenje je v 80-tih letih predstavljalo le majhen trg, ki je po velikosti zaostajal za Šoštanjem
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)*

dbücher wurden slovenisiert, die Geschworenenbank in Cilli hat heute ein anderes Gepräge, die untersteirischen Notariatskammern erhielten eine slovenische Majorität, die zwei Notarstellen in Cilli sind besetzt von eifrigen Vorkämpfern für das Slaventhum, die Bezirksvertretung von Cilli erhilelt eine slovenische Mehrheit, ein slovenisches Geldinstitut, welches mit offenen Händen die slovenische Propaganda nährt, erstand, Bischof und Abt wurden nach dem Herzen der slavischen Herrscherlinge gewählt, mit einem Worte, das Deutschthum im Unterlande hat es wahrlich dem Wohlwollen der Regierung nicht zu danken, wenn es heute noch ein Lebenszeichen gibt.«¹⁶³⁷

Toda razmere na Spodnjem Štajerskem še zdaleč niso bile naklonjene slovenskemu prebivalstvu. Gesli »Hie Deutschen – hie Slowenen« in »Svoji k svojim« sta sicer obe strani vzeli zelo resno,¹⁶³⁸ na jezikovnem področju pa stvari nikakor niso bile na svojem mestu. Medtem ko je slovensko časopisje pohvalilo slovenske odvetnike v Celju, »ki delajo za slovenske stranke izključno slovensko,« pa je hkrati ugotavljalo, da so razmere drugod mnogo slabše. »Velika nebrižnost pa vlada še drugodi po južnem Štajerskem; mi mislimo Maribor, Ptuj in Brežice. Tam so nekteri odvetniki iz same malenkostne bojazni slovenski jezik pozabili.« Obenem je časopisje zahtevalo od notarjev, »da nam delajo pogodbe vedno v našem jeziku.«¹⁶³⁹

¹⁶³⁷ DW, 18. 2. 1892.

¹⁶³⁸ Prim. D, 20. 2. 1892; DW, 10. 3. 1892.

¹⁶³⁹ D, 6. 2. 1892.

Potem ko je konec leta 1891 ugledala luč sveta hranilnica v Vojniku, Savinjska dolina pa je dobila svojo železniško progo Celje-Velenje,¹⁶⁴⁰ je slovensko časopisje upravičeno bentilo čez štajerskega deželnega glavarja. »Kakor znano, bila je dne 27. decembra otvoritev deželne hranilnice v Vojniku in deželne železnice po Savinjski dolini. G. deželni glavar je storil oboje, toda oboje, da-si na slovenskih tleh, samo v nemškem jeziku ter se ni kar v ničem spomnil slovenskega ljudstva. Še celo, ko ga je slovensko dekle v belem (!) oblačilu nagovorilo slovensko, g. deželni glavar ni imel slovenske besede za dekle in nje tovarišice.« Še bolj je časopisje motilo dejstvo, da sta bili obe ustanovi »nemški na slovenski zemlji« in da ni »na celi progi nove železnice niti enega slovenskega napisa, razven opominja: 'Pazite na vlak!' Nemška so imena postaj, nemški se kliče vse, samo plačuje se neki še lahko tudi slovenski. To je preziranje slovenskega ljudstva in to ne brez vedenja deželnega glavarja. Odgovornost zadene tedaj njega in tudi naši poslanci znajo, kaj je v tem oziru njih dolžnost. Med tem pa bode treba tudi dotičnim občinam, da se ganejo ter zahtevajo v sklepih svojih od vodstva južne železnice, ki ima tudi novo železnico na skrbi, naj ona čem brž odpravi očitno krivico, ki se dela v tem slovenskem ljudstvu.«¹⁶⁴¹ Nepravilnosti z javnimi napisi je v deželnem zboru pretresel tudi Ivan Dečko, ko je ocenjeval, da je nespoštovanje slovenskih napisov groba kršitev slovenskih nacionalnih pravic.¹⁶⁴²

Štajerski deželni glavar Wurmbrand, ki ga je slovensko časopisje označilo za zvestega pristaša nemške liberalne stranke,¹⁶⁴³ je bil medtem konec leta 1891 deležen kritike iz dunajskega državnega zbora, ko ga je poslanec Gregorec označil za enega »najodločnejših poslancev levičarskih«. Potem ko je menil, da se mora Taaffe zaradi nemških liberalcev ubadati »s punktacijami (glede na Češko), njej na ljubo moral je odstopiti Dunajewski, njej na ljubo uraduje minister Gautsch liberalno, protikonservativno in protislovansko«, je poudaril, da je imela nemško liberalna stranka »tudi za grofa Taaffe // popolno svobodo, priliko in sredstva, delovati za svoj glavni namen, namreč za nemško, centralistično, jednotno državo v Cislitvaniji«. Štajerskega deželnega glavarja je »napadel« kot velikega nasprotnika nacionalne enakopravnosti, češ da je bil »ves ginjen in je čestital ekscelenci grofu Taaffe«, potem ko da je izvedel, da veljajo dunajske punktacije le »za nemške manjšine na Češkem, ne pa za slovenske manjšine na Štajerskem in na Koroškem«. Še bolj pa je Wurmbrandu očital, da je širil neresnice, potem ko je po oktobrskem kongresu v Ljubljani leta 1890 trdil, da se pripravlja »nevarno podjetje«, češ da snujejo slovenski in hrvaški poslanci »slovensko-hrvatsko upravno skupino«, kar je Gregorec seveda zanikal in zatrdil, da je neresnično, »da se je tedaj sklenilo, potezati se za slovansko upravno skupino.«¹⁶⁴⁴

¹⁶⁴⁰ Prim. Troger, Der steirische Landtag, str. 187–189.

¹⁶⁴¹ SGp, 14. 1. 1892; prim. Suetter, Der nationale Kampf, str. 99.

¹⁶⁴² SP, 6. 4. 1892.

¹⁶⁴³ Prav tam.

¹⁶⁴⁴ SGp, 28. 1. 1892; prim. Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 90. Sitzung der XI. Session am 16. December 1891, str. 4163–4164.

Konec leta 1891 je »vahterca« radikalizirala svoje stališče, ko je izdajatelj Franz Günzel na prvi strani nedeljske izdaje konec decembra svojim bralcem »sporočal«, da mora časnik v prvi vrsti ščititi nemške interese na Spodnjem Štajerskem in se konkretnije postaviti »po robu« svojim slovanskim nasprotnikom.¹⁶⁴⁵ Tudi popošeni dejavnosti nemškega Schulvereina in Südmarke, ki sta sledila »smernicam« celjskega lista in si vztrajno prizadevala širiti svoj vpliv med Slovenci, je slovenska politika težko parirala. Nemški obrambni organizaciji, ki sta na vse spodnještajerske slovenske pridobitve vedno bolj gledali skozi politično prizmo nacionalnih interesov in obtoževali Pražaka in Taaffeja, češ da sta jih omogočila, sta vnašali še večji razdor v že tako napeta nacionalna čustva.¹⁶⁴⁶

Nacionalni boj, ki so ga omenjena društva še poglobljala, je po ustanovitvi obeh podružnic kulminiral tudi v Ljutomeru. Slovensko časopisje je še bolj motilo dejstvo, da hočejo imeti ljutomerski Nemci, čeprav jih je bilo v trgu manj kot polovica,¹⁶⁴⁷ »svojo samostalno nemško šolo //, v kateri se bo podučevalo samo v nemščini. Slovenska beseda ne bode imela v njej niti najmanjšega prostorčka.« Ljutomerski dopisnik je ugotavljal, da je poteza trških Nemcev usmerjena zgolj k večanju nacionalnih strasti in k ponemčevanju slovenskih otrok. »Slovensko besedo hočejo pognati čisto iz šole in tudi globoko katoliško prepričanje hočejo zatreti našim otrokom.« Slovenska javnost je potezi seveda nasprotovala, ljutomerski dopisnik pa je menil, da se slovensko prebivalstvo v Ljutomeru ne bo pustilo zavesti, še posebej zato, ker je »naše ljudstvo stopilo v bojno vrsto in iz lahka ne dene več orožja iz rok«, potem ko so Nemci »zasejali nemir in sovraštvo v naš okraj.«¹⁶⁴⁸

Slovensko naravnost ljutomerskega okraja in Ljutomera so ljutomerski Slovenci hoteli pokazati že pri naslednjih občinskih volitvah. Nove volitve so zahtevale posebno pozornost, ker da »nobena volitev do zdaj ni še imela takega pomena, kakor ravno tota. Zdaj je treba, da se popolnoma spoznamo, kdo je naš in kdo je nemčur. Naše število raste od leta do leta, če tudi nemčurstvo pritiska z vsemi židovskimi silami. To je naše veselje in naša čast, da so naši možje zavedni, da so globoko prepričani o pravični in pošteni stvari, katero zastopamo in se za njo vojskujemo. Med nami ni plašljivca, ni magarca, ki bi se po vetru obračal. In ravno to nam daje trdno zaupanje, da bomo enkrat zmagali.«¹⁶⁴⁹

Razmere, ki so tudi v Ljutomeru pripeljale do točke, ko so Slovenci zahajali v svoje lokale, Nemci pa v svoje (nekateri nemški trgovci so Slovencem celo prepovedali kupovati v njihovih trgovinah),¹⁶⁵⁰ Slovencem v samem trgu sicer niso bile preveč naklonjene. Volitve so pokazale, da je bila nemška stran v trgu še zmeraj premočna, da bi Slovenci mogli upati na kaj več kot na zmago svojih mož v tretjem

¹⁶⁴⁵ DW, 20. 12. 1891.

¹⁶⁴⁶ Prim. SP, 27. 1. 1892.

¹⁶⁴⁷ Prim. Special-Orts-Repertorium von Steiermark, 1893, str. 220.

¹⁶⁴⁸ SGp, 5. 5. 1892.

¹⁶⁴⁹ SGp, 12. 5. 1892.

¹⁶⁵⁰ SGp, 5. 5. 1892.

razredu. V drugem in v prvem razredu so Nemci imeli po volitvah večino, večino pa so imeli tudi v novem občinskem zastopu.¹⁶⁵¹

Če je spodnještajerska slovenska javnost primerjala razmere na Češkem in nacionalno razdelitev sveta za kmetijstvo, ob tem pa menila, da bi bilo podobno stanje najboljše tudi na Slovenskem, še sploh na Štajerskem, ki ji je primanjkovalo slovenskih kmetijskih podružnic,¹⁶⁵² je Pražákov odlok, ki je uzakonil slovenščino kot zunanji občevalni jezik celjskega mestnega urada,¹⁶⁵³ razburil celjske mestne očete. Še sploh potem, ko je celjska okoliška občina dobila pozitivno rešitev svoje pritožbe na ministrstvo glede slovenskega uradovanja, ko celjski okrajni glavar ni spoštoval sklepa občine in pošiljal dopise v nemščini.¹⁶⁵⁴ Nemško časopisje je pisalo o novi koncesiji spodnještajerskim Slovencem,¹⁶⁵⁵ slovensko časopisje pa ni skrivalo navdušenja. Odlok, katerega povod je bila sokolska slavnost izpred slabih dveh let, je nemški »trdnjavi« ob Savinji zadal močan udarec. Celjski Slovenci so po ekscesnih dogodkih v mestu in po izjavah celjskih Nemcev, češ da naj sami skrbijo za osebno varnost, zaprosili celjski mestni urad za dovoljenje, »da smejo nositi revolverje«. Med prosilci je bil tudi tajnik celjske posojilnice Lončar, ki mu je urad prošnjo za orožni list zavrnil v nemščini že sredi leta 1891. Poteza mestnega urada je Lončarja pripeljala do pritožbe na graško namestništvo, ki pa pritožbe ni resno jemalo. Lončar je preko Ivana Dečka vložil rekurz na notranje ministrstvo, ki mu je konec leta »ugodilo glede orožnega lista, ter naročilo namestništvu, da razsodi pritožbo glede jezika, v katerem je mestnemu uradu izdati rešitev na slovensko prošnjo«. Toda namestništvo ni upoštevalo navodil in menilo, da celjski mestni urad ni dolžan »slovenskih prošenj slovensko reševati«. Lončar se je še enkrat pritožil na ministrstvo, ki je »sodilo po zakonu ter v zmislu podane pritožbe odločilo, da mora vsako oblastvo prošnje, katere so pisane v jeziku navadnem v deželi, reševati v tem istem jeziku«. ¹⁶⁵⁶ Celjski Nemci so zagnali vik in krik ter dokazovali, da ni v Celju slovenščina nikakor »navaden jezik«, rovarili, češ da slovenščine itak nihče ne razume, da bo dvojezično uradovanje povzročilo samo »razpor v mestu« in da je zgolj na škodo prebivalstva, v koliko bo mesto moralo »namestiti uradnika, zmožnega slovenskega jezika«. Slovensko časopisje se za nemške pritožbe seveda ni zmenilo. Pozdravilo je nov korak slovenskega napredka, češ da so si ponovno »priborili nekaj, kar se jim je doslej kratilo,« in pozivalo, »da bi se tudi drugod vzdramili rojaki naši in se za svojo pravico tako odločno in energično potegnili, kakor Celjski Slovenci.«¹⁶⁵⁷

Celjske Nemce je odlok močno razburil. Celjska mestna politika je šla celo tako daleč, da je občinski svet pokupil vse proste gradbene parcele v Celju in sprejel v proračun gradnjo ceste čez parcelo Celjske posojilnice do Otoka (da bi preprečil

¹⁶⁵¹ SGp, 26. 5. 1892; prim. D, 18. 6. 1892.

¹⁶⁵² D, 2. 4. 1892.

¹⁶⁵³ Cvirn, Celje, str. 61.

¹⁶⁵⁴ D, 4. 6. 1892.

¹⁶⁵⁵ Prim. SP, 30. 4. 1892.

¹⁶⁵⁶ Prim. ZAC, fond Mestna občina Celje, a. š. 19, a. e. 59; prim. Orožen, Politični razvoj v Celju, str. 228; Cvirn, Boj za Celje, str. 38–40.

¹⁶⁵⁷ SN, 2. 5. 1892; prim. DW, 1. 5. 1892.

vsakršno gradnjo Slovencev v mestu), potem ko je Ivanu Dečku uspelo leta 1891 kupiti Reitterjevo zemljišče na vogalu Ljubljanske ceste in Jožefovega trga, na katerem je Posojilnica nameravala zgraditi Narodni dom. Še preden pa je občini uspelo vrisati nameravano cesto v mestni urbanistični načrt, se je Posojilnica pritožila na štajerski deželni odbor, ki je sklep občinskega odbora razveljavil, s čimer se je naka na celjskih Nemcev ponesrečila.¹⁶⁵⁸

Celjski državnozbornski poslanec Richard Foregger je ob tem v državnem zboru vložil interpelacijo proti slovenskemu uradovanju v Celju¹⁶⁵⁹ in prikazoval slovenizacijo Spodnje Štajerske na način, češ da se nemštvo zatira, da se je sloveniziralo celjsko okrajno sodišče, porotno sodišče, okrajni zastop, notarska zbornica, ministrski odlok glede reševanja slovenskih vlog na celjski občini pa je razumel kot novo koncesijo spodnještajerskim Slovincem. Njegova izvajanja je slovenski poslanec Lavoslav Gregorec seveda zavrnil in dokazoval, da predsedujeta obema sodiščema Nemca, ki nimata preveč posluha za Slovence, slovenska večina v okrajnem zastopu in v notarski zbornici pa da je zgolj rezultat zadnjih volitev.¹⁶⁶⁰ Na drugi strani je celjski občinski svet z Neckermannom na čelu trdno stal na Foreggerjevi strani in pozival k močnejši nemški enotnosti, ki da bo lahko edina zaustavila slovenski prodor in postavila nemštvo v Avstriji ponovno na svoje mesto.¹⁶⁶¹ Celjski »akciji« so hitro sledili občinski sveti v Laškem, Vitanju, Vojniku, Poljčanah, Rogaški Slatini, Ptujju in v Radgoni.¹⁶⁶²

Do državnozbornske borbe med Slovenci in Nemci je prišlo tudi pri obravnavi valutne reforme v državnem zboru leta 1892. Dejstvo, da je pomenilo manevriranje med interesi velik problem, se je tudi tokrat potrdilo. Parlamentarni potek sprejema valutne reforme, ki je bila povsem gospodarska reforma, je bil zaradi političnih in nacionalnih razlogov pogosto prav na robu prepada.¹⁶⁶³

V tej debati sta se znašla tudi spodnještajerska poslanca Foregger in Gregorec ter vnesla v povsem gospodarske vode nacionalne strasti. Potem ko je Fran Šuklje povedal, da je bil kamen spotike pri reformi tudi Slovenec Filip Abram, imenovan za svetnika v pravosodnem ministrstvu, in da je bil dodaten razlog za nemško nasprotovanje reformi, je v dogajanje posegel Foregger, ki ga je Šuklje očitno izzval. Glavni razlog za nastalo krizo je videl v nezaupanju Nemcev do vladne politike, ki da podpira napredujočo slovenizacijo uradov in šol na Spodnjem Štajerskem. Dejansko so bili Slovenci v primerjavi z Nemci še vedno močno zapostavljeni, medtem ko so Nemci nacionalno neenakost dojemali kot nekaj povsem naravnega

¹⁶⁵⁸ Cvirn, *Gospodarska politika*, str. 441; prim. Cvirn, *Kri v luft! Čreve na plot!*, str. 34.

¹⁶⁵⁹ DW, 5. 5. 1892; prim. *Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates*, 122. Sitzung der XI. Session am 3. Mai 1892, str. 5663–5665.

¹⁶⁶⁰ SP, 23. 7. 1892; prim. *Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates*, 155. Sitzung der XI. Session am 14. Juli 1892, str. 7194–7195; prim. Cvirn, *Jezikovna politika*, str. 201–204.

¹⁶⁶¹ DW, 26. 6. 1892.

¹⁶⁶² DW, 3. 7. 1892.

¹⁶⁶³ Andrej Pančur, *Vpliv političnih in nacionalnih bojev na gospodarske reforme (Primer avstroogrške valutne reforme leta 1892 in vloga Slovencev)*, v: PNZ, 1999/2, str. 40; Andrej Pančur, *Namesto papirnatega goldinarja dobimo zlato krono*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899*, str. 178–181.

in samoumevnega, češ da so najrazvitejši narod habsburške monarhije. Foreggerjevemu izvajanju je ostro nasprotoval Gregorec, ki je menil, da je Spodnja Štajerska slovenska in da ne moremo slovenizirati nečesa, kar je slovensko. Po njegovem je na Spodnjem Štajerskem potekal proces germanizacije. Foregger je temu oporekal in v državnem zboru ponovno poudaril strah pred izgubo nemškega posestnega stanja. Kljub temu, da je bila reforma na koncu sprejeta, sta poslanca povzročila nemalo napetosti, dejansko stanje v državnem zboru pa je kazalo na to, da je marsikatero državnozbornsko vprašanje postajalo vse bolj odvisno od nacionalnih razmer in porazdelitve moči.¹⁶⁶⁴

Nemško časopisje je medtem vseskozi »trobilo«, da je nemštvo na Spodnjem Štajerskem ogroženo. Nemške »neuspehe« na Spodnjem Štajerskem in na Slovenskem je »vahterca« prikazovala kot zadnji moment za nemški »napad«. »Wir müssen das schützen, was wir von unseren Vätern ererbt haben: deutsche Sprache und Sitte, unser deutsches Volksthum, unsere Häuser, unsere Huben; keine Sholle vom angestammten Boden dürfen wir preisgeben, wenn wir nicht ehrlos werden wollen,«¹⁶⁶⁵ je celjski časnik z objavo dopisa predsednika graške Südmarke Juliusa Derschatte, ki je ostro napadel slovenske pridobitve na Spodnjem Štajerskem in pozival k obrambi nemškega jezikovnega posestnega stanja, apeliral k ostri nacionalni drži. Isti dopis se je znašel tudi na straneh ptujskega nemškega časopisa.¹⁶⁶⁶ Kljub vsemu je »vahterca« ugotavljala, da so vsi poskusi nemštva v monarhiji zastoj. Plenarjeva Združena nemška levica in Steinwenderjev Klub nemških nacionalcev nista našla skupnega jezika, tako da je bila nemška sloga pravzaprav nemogoča.¹⁶⁶⁷

Ustavoverno časopisje je sredi leta 1892 ponovno zavrnilo slovenske težnje po graških stolicah, ki jih je v državnem zboru poudarjal kranjski poslanec Ferjančič,¹⁶⁶⁸ obenem pa je vztrajno pozivalo nemško prebivalstvo k pristopu k nemškim obrambnim organizacijam. Še posebej je »vahterca«, ki je že nekaj časa igrala vodilno vlogo med nemštvom na Spodnjem Štajerskem,¹⁶⁶⁹ razburila agitacija celjskih Slovencev, ki so po ljubljanskem vzoru¹⁶⁷⁰ zbirali podpise za dvojezične napise z imeni mestnih ulic.¹⁶⁷¹ »Diese Leute mögen kein friedliches Nebeneinanderleben. Immer muss gewühlt, immer muss der Hass auf's neue gereizt werden.«¹⁶⁷² Domovina je slovensko akcijo seveda podprla, čeprav ni mogla računati na kasnejši uspeh.¹⁶⁷³ V celem celjskem glavarstvu pa je med 126.000 prebivalci celih 8000 Nemcev. Tudi teh 8000 Nemcev tiči torej kakor otok v slovenskem morju, celjsko mesto, kjer jih je še največ na kupu, samo živi od slovenskega okoliškega prebi-

¹⁶⁶⁴ Pančur, Vpliv političnih in nacionalnih bojev, str. 46–48; Pančur, V pričakovanju, str. 257–262; Pančur, (Ne)primerljive razmere, str. 13–14.

¹⁶⁶⁵ DW, 5. 6. 1892.

¹⁶⁶⁶ Pettaufer Zeitung (PZ), 11. 6. 1892.

¹⁶⁶⁷ DW, 10. 7. 1892.

¹⁶⁶⁸ MZ, 26. 6. 1892.

¹⁶⁶⁹ Prim. DW, 28. 7. 1892.

¹⁶⁷⁰ Prim. Cvirn, Jezikovna politika, str. 205–206.

¹⁶⁷¹ Prim. Suetter, Der nationale Kampf, str. 101.

¹⁶⁷² DW, 21. 8. 1892.

¹⁶⁷³ Prim. Cvirn, Jezikovna politika, str. 206.

valstva. Slovenski okoličani prineso svoj denar v trgovino in v krčmo in ravno ti okoličani skrbе za mesto, da ima isto sploh kaj v usta deti. Niti jedna celjska gospa ne more za svoje ljudi na trgu živeža nakupiti, če slovenski ne zna ali pa če slovenske kuharice ne vzame za tolmača seboj. Vkljub tem razmeram pa odrekajo slovenskim meščanom in slovenskim okoličanom pravico na slovenske poulične napise.«¹⁶⁷⁴ Tudi celjski odvetnik Juro Hrašovec je bil mnenja, da je potrebno čimprej uvesti dvojezične napise. »Zakaj ne bi vlada tudi za nas nekaj storila in sploh vsem poštnim vodstvom, namestništvom oz. okrajnim glavarstvom, nadsodiščem, sploh vsem višjim oblastvom ukazala, da se naj, recimo od 1/1 1892, morajo povsod brez ugovora rabiti le dvojezični napisi in table, pečati itd.«¹⁶⁷⁵

Še bolj je celjsko mestno občino zmotila slovenska vloga Celjskega Sokola, ki je obveščal mestne oblasti o svoji udeležbi na slavnosti Slovenskega pevskega društva v Šoštanju sredi avgusta leta 1892 in naprošal za policijsko zaščito ob svojem povratku v mesto. Župan Neckermann je odgovoril vodstvu Sokola, češ da je sprevod v mestnem območju strogo prepovedan, policijska zaščita pa da sicer ni potrebna, ker da je vse odvisno od postopanja slovenskih udeležencev, ki da jim mora biti jasno, da Celje nikakor ni prostor za slovansko demonstracijo.¹⁶⁷⁶ Ob tem je očitno »pozabil« na dogodke izpred dveh let, ko je celjsko nemštvo miniralo sokolsko prireditev v mestu in bilo odločilni faktor ekscesnih dni v mestu ob Savinji. Nemško časopisje je na sokolsko početje seveda gledalo kot na demonstracijo slovenstva in motenje celjskega nemškega praznika v mestnem parku.¹⁶⁷⁷

Na drugi strani je slovensko časopisje vestno »bodril« Slovence k pristopu k svojim društvom.¹⁶⁷⁸ Slovenska javnost je pozivala k večji odločnosti, češ da je potrebno čvrsteje pristopiti k borbi za nacionalne pravice, potem ko je Südmark vztrajno ustanavljal svoje podružnice, Schulverein pa odpiral nove šole.¹⁶⁷⁹ Ivan Dečko je že v začetku aprila (2. 4. 1892) nasprotoval težnjam graškega deželnega zbora (II. sesija 28. in 29. 12. 1891 ter od 3. 3. do 8. 4. 1892) po uvedbi nemščine kot učnega jezika v slovenske ljudske šole.¹⁶⁸⁰ Slovensko časopisje se je z njim absolutno strinjalo in menilo, da je »boj za materni jezik v ljudskih šolah utemeljen v zakonih« in da »stojimo na zakoniti podlagi« v nasprotovanju nemškemu jeziku, potem ko je Josip Serneč dejal v graškem deželnem zboru, da »čuvamo naše pravice in ne bomo se udali nikoli nobenemu nasilstvu, dokler veljajo državni osnovni zakoni za enakopravnost vseh avstrijskih narodov in hočemo si pribojevati tudi dejansko to enakopravnost.«¹⁶⁸¹

¹⁶⁷⁴ D, 6. 8. 1892.

¹⁶⁷⁵ PAM, fond Gregorec, pismo Jura Hrašovca, 9. 12. 1891.

¹⁶⁷⁶ SP, 19. 4. 1893; prim. StLA, fond Statth. Präs, fasc. 5 Ver-3260/1892.

¹⁶⁷⁷ DW, 23. 4. 1893.

¹⁶⁷⁸ SGp, 16. 6. 1892.

¹⁶⁷⁹ Npr. Südmarkina podružnica v Ormožu in Schulvereinova šola v Laškem. MZ, 8. 9. 1892.

¹⁶⁸⁰ SN, 12. 4. 1892; SP, 16. 4. 1892.

¹⁶⁸¹ SN, 23. 4. 1892; prim. Sernečev govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. II. Session, 23. Sitzung, 2. 4. 1892, str. 246–251.

Nemške »trdnjave« na Spodnjem Štajerskem so medtem širile svoj vpliv na podeželje. Potem ko je bil Maribor že obkrožen »s celim vencem šulferajnskih šol kot manjših trdnjavic«,¹⁶⁸² mariborske paralelke pa tudi niso navdušile, češ da se »za sprejem v te paralelke zahteva kakor na vsaki nemški gimnaziji popolno znanje nemškega jezika«,¹⁶⁸³ je »tudi Ptuj, to germansko gnezdo z večinoma slovenskim prebivalstvom, začel se je zadnja leta repenčiti ter se utrjevati, da si ga ne bi Slovenci osvojili pri prvem naskoku. // Tudi v okolico je zatresel vražje seme nemčurstva, katero mu je že v večih občinah pognalo kali. // Tem nemčurskim gospodom še ni zadosti, da vladajo v Ptuj samem, nego celo na kmete si že upajo; vrinili so se že v občinski zastop ter se obnašajo tukaj kot pravi turški paše.« Mariborski slovenski časnik je pozival ptujsko prebivalstvo, da je že skrajni čas, »da se Ptujška okolica poboljša ter pokaže svetu svoje narodno slovensko lice. Sramota bi bila, da bi si še dalje dali zapovedovati od ljudij, ki so svoj materini jezik zatajili ter se vrgli našim nasprotnikom v naročje. Dokaj let smo spali, a nemškutarjev brezozirno delovanje nas je vzdramilo in nam vsililo boj, kateri bo pokazal, kdo je na slovenski zemlji gospodar.«¹⁶⁸⁴ Še posebej pa je nemško spodnještajersko časopisje razburila okrajna učiteljska konferenca na Ptuj sredi junija leta 1892, kjer da so govorili o nemščini kot drugem deželnem jeziku, česar nemška javnost nikakor ni mogla mirno prenesti.¹⁶⁸⁵

---

¹⁶⁸² SN, 29. 3. 1892.

¹⁶⁸³ SN, 30. 3. 1892.

¹⁶⁸⁴ SGp, 11. 8. 1892.

¹⁶⁸⁵ SP, 9. 7. 1892.

Homogenizacija (nacionalne) politike

Zaostreni nacionalni odnosi so med Slovenci in Nemci na Spodnjem Štajerskem vodili k homogenizaciji nacionalne politike. Zaradi silovite nemške »obrambe« so Slovenci nastopali vseskozi slogaško, čeprav je na Kranjskem že prišlo do političnega razcepa. Strankarski boji so bili pri obeh straneh potisnjeni v ozadje. Kritiko so poželi predvsem tisti, ki so namesto homogene politike ubirali svojo pot.

Razmere glede jezikovne enakopravnosti se na Spodnjem Štajerskem niso bistveno spremenile. Kot je ugotavljal celjski odvetnik Juro Hrašovec, se Pražakove naredbe izpred dobrega desetletja še vedno niso v celoti upoštevale. »Še vedno dobivamo kot rešilo kazenske ovadbe zaradi prestopkov vabilo k dotični obravnavi v nemškem jeziku; vsaj jedno tako sodišče mi je znano. Dalje dobivamo še vedno rešila // v kazenskih rečeh // v nemškem jeziku. To naj bodo le nekatere primere, ki nam dokazujejo, da se še vedno vse slovenske vloge ne rešujejo v slovenskem jeziku.« Kot primer je odvetnik navajal sodne uradnike, ki da »niso naklonjeni našemu jeziku« in ki »najdejo tu in tam povod, ugodno priliko, da jim ni treba prošnje reševati v našem jeziku. // Navada je namreč, da zastopa sodni uradnik pravdno stranko, ki pride brez odvetnika, v nemškem jeziku, rekše, da zapisuje njene pravdne govore z nemškim jezikom brez ozira na to, bodisi je tožba pisana v slovenskem ali pa nemškem jeziku. Nasledek je seveda ta, da izda sodišče tudi razsodbo jedino le v nemškem jeziku, češ da ni nobenega ukaza, ki bi veleval, kako je reševati take dvojezične pravde.« Še posebej je izpostavil celjski primer, ko je »celjski odvetnik tožil nekatere posestnike zaradi motenja posesti. On sam rabil je slovenščino v svojih pravnih govorih, nasprotniki, zastopani po nemškem odvetniku, upotrebjali so v svojih pravnih govorih nemščino.« Po zgoraj navedenih razlogih se je ravnalo tudi sevniško okrajno sodišče, ki je »izdalo odlok v nemškem jeziku«, češ da »ne žali nikakeršnih pravic te ali one stranke, če izda odlok v tem jeziku«, in da se je Pražakovemu ukazu »že zadostilo, ko se je tožba rešila v slovenskem jeziku.« Hrašovec je sklenil, da se razmere zaradi nenaklonjenosti sodnih uradnikov slovenskemu jeziku »ne bodo poprej temeljito premenile, predno ne bode ministerstvo izdalo natančnega ukaza glede uradovanja, po katerem se bodo morali ravnati sodni uradniki brez izjeme, brez izgovora, a ne samo po možnosti. Ako bode to vedno samo sodnim uradnikom prepuščeno, da smejo prošnje in pritožbe v zapisnik vzprejemati v katerem si bodi jeziku, da smejo dvojezične pravde reševati v tem ali onem jeziku, ne bodemo nikdar dosegli enakopravnosti, ker vedno se bode dajala prednost le nemškemu jeziku.«¹⁶⁸⁶

Nemško časopisje je sicer »spremljalo« slovenska prizadevanja. Toda slovenske aspiracije je tolmačilo po svoje in jih slikalo kot slovenizacijo Spodnje Štajerske.¹⁶⁸⁷ Če so Nemci »tožili«, češ da je nemštvo ogroženo, obtoževali Slovence, da kalijo red in mir v nemških mestih,¹⁶⁸⁸ ter pozivali k vse večji nacionalni držji, še

¹⁶⁸⁶ SN, 18. 11. 1892.

¹⁶⁸⁷ Prim. MZ, 3. 11. 1892.

¹⁶⁸⁸ MZ, 11. 12. 1892.

Brežice, najjužnejša »trdnjava« nemštva na Spodnjem Štajerskem
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

sploh potem, ko je spodnještajerske ustavoverce presenetil govor poslanca Frana Šukljeta v državnem zboru, češ da je potrebno po Ljubljani dati tudi Celju slovensko lice,¹⁶⁸⁹ pa se je neenakopravnost slovenskega jezika še vedno jasno kazala. Tudi pred gradnjo železniške proge Grobelno–Rogatec je nemško časopisje zagnalo vik in krik, ko je (slovenski) celjski okrajni zastop namenil finančna sredstva za dvojezične napise na postajah, in menilo, da Slovenci nimajo pravice zahtevati slovenskih napisov, deželni odbor pa se z zadevo sploh ni želel ukvarjati, pač pa jo je prepustil ministrstvu.¹⁶⁹⁰ Še z večjo vnemo so celjski Nemci manifestirali nemštvo z obiski ostalih spodnještajerskih nemških mest in poudarjali skupno pripadnost vseh spodnještajerskih »trdnjav«. Konec oktobra so v Brežicah, v najjužnejšem nemškem mestu v monarhiji, »branili« svoje nemško posestno stanje.¹⁶⁹¹

Slovenski katoliški shod

»Program« nacionalne homogenizacije pa se je hitro pokazal, med Slovenci že na prvem slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani leta 1892.¹⁶⁹² Po nastopu Mihaela Napotnika je politično in narodnobuditeljsko delo duhovščine oživelo. Ustanavljala so se bralna društva, ustanovljenih je bilo celo nekaj novih katoliških

¹⁶⁸⁹ MZ, 18. 12. 1892.

¹⁶⁹⁰ SP, 16. 11. 1892; prim. DW, 13. 10. 1892.

¹⁶⁹¹ DW, 20. 11., 27. 11. 1892.

¹⁶⁹² Prim. Cvirn, Serbec, str. 135–136; Pančur, Nastanek političnih strank, str. 33–34.

političnih društev. Delitev duhov, ki se je na Kranjskem dejansko pričela z ustanovitvijo Katoliškega političnega društva v začetku leta 1890,¹⁶⁹³ je odmevala tudi na Štajerskem. Katoliško politično društvo je sprožilo gibanje, ki se je v naslednjih letih močno organiziralo. Veliko vzpodbudo pri zagonu gibanja na Slovenskem je pomenil že drugi avstrijski katoliški shod na Dunaju spomladi leta 1889. Na Štajerskem, kjer v tem času še ni bilo govora o razpadu sloge, je bilo politično življenje vseskozi katoliško obarvano, kar je pokazal že graški katoliški shod poleti leta 1891. Ta je izrekel Slovenskemu političnemu društvu vso pohvalo. Naslednje leto so se štajerski Slovenci odzvali še vabilu na prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani.¹⁶⁹⁴

S to verskopolično manifestacijo »je bil položen temelj in ustvarjene so bile jasne smernice vsemu nadaljnjemu katoliškemu gibanju na Slovenskem«. Shoda so se konec avgusta leta 1892 udeležili vsi najpomembnejši predstavniki katoliškega dela slovenskega naroda z ljubljanskim in mariborskim škofom na čelu. Na katoliškem področju razmere v tem času niso bile najbolj rožnate, saj so bili sklepi oziroma resolucije odseka za katoliško življenje usmerjeni predvsem k požitvi verskega življenja in krepitvi katoliške zavesti, kar kaže na to, da so bile moralne vrednote katoliške cerkve med ljudstvom načete. Odsek je zahteval zgledno zasebno življenje, pozdravljal katoliška društva in cerkvene bratovščine, priporočal dobrodelne organizacije in misijone ter izražal vdanost cerkvenim avtoritetam.¹⁶⁹⁵ Ob vsem tem pa shod ni bil naravnani zgolj kot katoliška prenova, ampak je nosil s seboj tudi politični predznak, na kar je Slovenski narod kot organ kranjskih liberalcev po shodu vneto opozarjal.¹⁶⁹⁶

Kranjski slovenski razkol Štajerske ni zajel zaradi povsem zaostrenih nacionalnih odnosov.¹⁶⁹⁷ Navzven enotna narodna stranka, sestavljena iz pripadnikov obeh političnih taborov, pri čemer so ton slovenski politični aktivnosti dajali prav liberalci, je usmerila vse sile v skupni politični nastop proti spodnještajerskim Nemcem.¹⁶⁹⁸ Kot je ugotavljal celjski dopisnik, »pri nas na slovenskem Štajerskem do sedaj tega razpora ne poznamo in prosimo le, da bi nas sreča našega naroda obvarovala te skušnje.«¹⁶⁹⁹ Tako krog spodnještajerskih politikov ni sledil poti razkola, kot se je po katoliškem shodu v Ljubljani zgodil na Kranjskem. Slovenska politika na Štajerskem se je ubadala s povsem drugačnimi težavami, ki jih je morala reševati v korist vsem, ne glede na nazorska in politična prepričanja. Tudi Josip Sernec, »uradni« predstavnik štajerskih Slovencev na shodu (v strahu pred političnim razkolom ga je za udeležbo na shodu prosil škof Napotnik), je s svojim slogaško naravnanim govorom pokazal nadaljnjo politično orientacijo na Spodnjem Štajerskem, ko je v

¹⁶⁹³ Prim. SN, 1. 2. 1890.

¹⁶⁹⁴ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 48.

¹⁶⁹⁵ Prav tam, str. 45-46.

¹⁶⁹⁶ SN, 7. 9., 9. 9., 10. 9., 14. 9., 15. 9. 1892; prim. Pančur, Nastanek političnih strank, str. 33-34.

¹⁶⁹⁷ Cvirn, Sernec, str. 134.

¹⁶⁹⁸ Janez Cvirn, Deželna in narodna zavest na (Spodnjem) Štajerskem, v: Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas (uredil Dušan Nečak), Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, 1997, str. 76.

¹⁶⁹⁹ SN, 24. 9. 1892.

skladu z resolucijo Slovenskega društva¹⁷⁰⁰ kritiziral kranjske rojake in jih pozival k slogi. Toda kljub temu je že proti koncu Taaffejeve dobe prihajalo do razpok v enotnem nastopanju. Na Štajerskem sta se postopoma oblikovali dve politični skupini, ki sta postajali vse bolj razpoznavni. Konservativna mariborska okoli Slovenskega gospodarja in liberalna celjska okrog Domovine sta se politično hitro razhajali, razcep pa se je kazal v strankarsko obarvanih kritikah, ki jih je objavil Slovenski gospodar na račun celjske Vesne. A do resnejše nevarnosti za politični razkol po kranjskem vzoru ni prišlo.¹⁷⁰¹

Tako so bile rezultat kranjske liberalne politike časopisne praske, ko je spodnještajersko slovensko časopisje »napadlo« kranjske poslance, češ da jim ni mar za ostale slovenske dežele, liberalce pa obtoževalo rušenja štajerske sloge.¹⁷⁰² Slovenski narod je Súdsteirische Post in Slovenskega gospodarja obtoževal provladne ter promahničevske naravnosti. Politika slovenskih spodnještajerskih časopisov da je »prva leta tudi res odločno in brez vsakih diplomacijskih fraz branila pravico štajerskih Slovencev«. Po odhodu Lavoslava Gregoreca z mesta urednika pa se je po mnenju Slovenskega naroda mariborska politika pričela »nekako kisati. // Položaj postal je pri uredništvu 'Súdsteirische Post' pa še bolj 'kritičen' v najnovejšem času – izza tiste dobe, odkar je slavni 'Rimski katolik' tudi Mariborskim bogoslovskim politikom začel posojevati svojo filozofsko-estetično in politično pamet. // 'Súdsteirische Post' je pa v resnici čisto nepotreben list, prava potrata v narodni ekonomiji, nepotreben je, ker je vladen in nam torej ničesar koristiti ne more za vzbujenje narodne samozavesti. Osrednje glasilo nam bodi 'Narod', lokalni štajerski listi pa morajo biti pisani samo v našem jeziku. Dajte nam, dajte tudi ljudstvu na Štajerskem popularno pisan list, kakoršen je bil 'Gospodar' dokler ga je urejeval še g. Gregorec. Sedaj se tudi 'Gospodar' ravna po mahničevsko-vladnih principih in utegne nerazsodnemu čitatelju več škoditi nego koristiti.«¹⁷⁰³

Slovenski narod tako ni skoparil z besedami, ko je pisal, češ da je spodnještajerskim slovenskim časnikom »trn v peti cela narodno-napredna stranka na Kranjskem in od tistega časa slastno uporablja vsako še tako neumestno priliko, da udari, zlorablajoč predale preudanega mu lista, od strani po neljubih mu sosedih.«¹⁷⁰⁴

---

¹⁷⁰⁰ Slovensko društvo je na občnem zboru avgusta leta 1892 sprejelo naslednjo resolucijo: »Obžalujemo narodni prepir mej kranjskimi Slovenci kot zelo nepotreben, po sovražnikih Slovencev tja zanesen in neten ter izražamo glede na položaj najiskrenejšo željo, da se zopet porazumejo in spravijo v bratski ljubezni, sebi in nam v največjo korist, ali o nasprotstvih vsaj razpravljajo le stvarno, vselej dostojno in brez sovraštva mej seboj.« Cvirn, Serbec, str. 135-136.

¹⁷⁰¹ Prav tam; Goropevšek, Štajerski Slovenci, str. 11-12.

¹⁷⁰² SP, 7. 11. 1891.

¹⁷⁰³ SN, 13. 11. 1891.

¹⁷⁰⁴ SN, 23. 2. 1893.

Nemški celjski program

Na drugi strani so Nemci skoncentrirali svoje sile in sredi leta 1893 priredili »nemški dan« v Celju. Nekoliko samosvoja politika spodnještajerskega nemštva, usmerjena k »preseganju 'nemških razprtij' in enotnemu nastopanju na nacionalni podlagi«, je julija leta 1893 privedla do nemškega »Parteitag«, ki so se ga udeležili skoraj vsi vodilni štajerski politiki obeh nemških strank. Na shodu so sprejeli svoje politične zahteve, ki so bile objavljene v posebnih resolucijah. Najprej so se zavzeli za varovanje in pospeševanje nemštva, dalje za nemščino kot »uradni, službeni in državni jezik«, deželnemu zboru in odboru so »naložili« varovanje nemške uprave »po celi deželi« in zahtevali pospešeno ustanavljanje nemških šol »po vseh mestih in trgih na Spodnjem Štajerskem«. Potem ko so celjski Nemci, ki so proti slovenskemu obrtnemu društvu, ustanovljenemu marca leta 1893 v Celju,¹⁷⁰⁵ zagnali vik in krik ter napovedali bojkot slovenskih obrtnikov, je peta resolucija poudarjala, da bodo spodnještajerski Nemci podpirali »vse obrtnike, ki se držijo z nami na stališču, ki ohranjuje našo državo, na vse načine in vse, ki ne stoje za Nemce, nam bode pobijati«, češ da novo slovensko društvo »škoduje blaginji nemških obrtnikov in nas žali ter sili, da ukrenemo kaj zoper to«. Kot zadnji dve točki je zborovanje zavzelo odklonilno stališče do zlorabe cerkve za nacionalni boj in se izreklo za enoten političen nastop spodnještajerskih Nemcev »v boji zoper vlado, vedno prijazno slovenskim željam ter sovražno Nemcem«. ¹⁷⁰⁶ Parteitag je dal nemškemu časopisju krila, ko je poudarjalo, da je shod končno vrnil nemški nacionalni duh in nastopil proti slovenskim željam in aspiracijam. ¹⁷⁰⁷ Toda dejansko je shod spodbudil vse večji občutek ogroženosti celjskih in spodnještajerskih Nemcev, ki so skušali svojo nemoč presepati s pozivi proti slavizacijskim težnjam in poudarjali obrambo nemštva, nedeljivost Štajerske ter zlasti preprečitev slavizacije gimnazij. Na koncu so se zavzeli še za vzpostavitev nemške solidarnosti Nemcev na Štajerskem, ki da lahko edina zagotovi obstoj nemštva na Spodnjem Štajerskem, do katere pa ni in ni hotelo priti. ¹⁷⁰⁸

Podobne težnje, kot jih je poudarjal nemški shod, so se pojavile sicer že leta 1890, ko so bile v Mariboru, Celju in na Ptujju ustanovljene krajevne skupine nemškega društva Germanenbund, ¹⁷⁰⁹ a so bile že leta 1893 razpuščene zaradi prevelikega simpatiziranja s Prusijo. Tudi nekatera druga društva in dijaške organizacije so bile podobno zastavljene. Celjsko gimnazijsko Bismarckovo društvo je svojim članom celo prepovedovalo občevanje s Slovenci. Vendar pa se večina spodnještajerskega nemštva ni strinjala z vsenemštvom, pa tudi do antisemitskih idej Georga Schönererja je bila precej zadržana. Eduard Glantschnigg, glavni Schönererjev zagovornik na Spodnjem Štajerskem, ki se je konec osemdestih let preselil v Maribor

¹⁷⁰⁵ Prim. SP, 12. 4. 1893.

¹⁷⁰⁶ Več o tem glej Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 164–167; prim. SGp, 20. 7. 1893; SN, 14. 7. 1893; SP, 12. 7. 1893; D, 15. 7. 1893; MZ, 13. 7. 1893; DW, 13. 7. 1893.

¹⁷⁰⁷ MZ, 20. 7. 1893.

¹⁷⁰⁸ Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 11–12.

¹⁷⁰⁹ Prim. ustanovitev društva na Ptujju v: PZ, 1. 5. 1890.

in postal konec leta 1892 celo predsednik Društva nemških nacionalcev na Štajerskem, s svojo schönenerjansko agitacijo na Spodnjem Štajerskem ni bil preveč uspešen. Spodnještajersko nemštvo je bilo skeptično do Schönenerjevega enačenja nacionalizma z antisemitizmom, bolj kot to pa ga je okupiralo napredujoče slovenstvo, zaradi česar si ni moglo privoščiti slabitve svojih vrst.¹⁷¹⁰

Medtem ko je mariborski okrajni zastop ostal v nemških rokah,¹⁷¹¹ so Slovenci skušali v začetku avgusta odgovoriti s koncertom Slovenskega pevskega društva v Mariboru in manifestirati slovenski nacionalni napredek ter vseslovensko narodno zavest. Mariborski Nemci nad prireditvijo nikakor niso bili navdušeni. »Od strani znanih nemških zagrizencev gradijo se tej slovenski slavnosti vse mogoče zapreke. Nemško prebivalstvo Mariborsko se hujska po javnih listih in privatno na nezaslišan način zoper slovenske goste.«¹⁷¹² Nemci so takoj reagirali in priredili podobno slovesnost na Ptuj.¹⁷¹³ Politiko spodnještajerskih Nemcev so »podpirali« še spodnještajerski nemški poslanci v državnem in deželnem zboru. Po Richardu Foreggerju v državnem zboru je sredi aprila nemško ogroženost »predstavil« v deželnem zboru še poslanec Starkl. Nemško časopisje mu je takoj pritegnilo in ponavljalo, da se na Spodnjem Štajerskem odvija popolna slovenizacija in ponovno navajalo celjski okrajni zastop, zemljiško knjigo, notarsko zbornico, celjski župnijski urad, slovensko posojilnico v Celju, celjsko slovensko tiskarno, obrtno društvo, odlok o slovenskem reševanju vlog ter izrazilo bojazen pred slovenizacijo okrajnega šolskega sveta in okrajne bolniške blagajne,¹⁷¹⁴ potem ko je Dečko vložil v začetku maja v deželnem zboru interpelacijo zaradi nepravilnega razpisa volitev v celjsko bolniško blagajno.¹⁷¹⁵ Nemštvo na Spodnjem Štajerskem je bilo prestrašeno, »marburgerca« pa je dodatno hrabrila nemške vrste, češ da je skrajni čas za strnitev in ostrejši napad.¹⁷¹⁶

Slovensko društvo

V sicer napetem političnem ozračju je Slovensko društvo, ki je v začetku 90-
tih let spet »životarilo«,¹⁷¹⁷ priredilo sredi leta 1892 v Celju občni zbor. Pomembnost prireditve je slovensko časopisje posebej izpostavilo, ko je pisalo, da se je razpravljalo »o važnih zadevah našega naroda, kar je najbolje razvidno iz ondi sklenjenih ukrepov ali resolucij«. Zborovanje je posebej poudarilo, da so resolucije nemških občin, češ da Slovenci zatirajo Nemce, »ko zahtevamo slovenščine popolnem zmožnih uradnikov, profesorjev itd.,« neresnične in povsem popačene. Shod je zavzel tudi posebno stališče do razmer na Kranjskem in do razpada sloge ter upal na

¹⁷¹⁰ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 167–169.

¹⁷¹¹ D, 15. 7. 1893.

¹⁷¹² SN, 2. 8. 1893.

¹⁷¹³ DW, 13. 8. 1893; PZ, 11. 8. 1893.

¹⁷¹⁴ SP, 10. 5., 13. 5. 1893.

¹⁷¹⁵ D, 5. 5. 1893.

¹⁷¹⁶ MZ, 25. 5. 1893.

¹⁷¹⁷ Prim. DW, 25. 8. 1892.

DOMOVINA

Izhaja 8., 16. in 24. dan vsakega meseca. — Dopolni naj se izdajo politični uredništva in stor. frankirano. — Rokopisi se ne vračajo. — Za lasce se plačuje vsakokrat po 10 kr. od garancije vrste. Vajla za celo leto 2 gid, za pol leta 1 gid, za četrt leta 50 kr. Naročnina naj se pošilja. Upravitelj „Domovina“ v Celju.

Shod nemške stranke ali Parteitag v Celju.

Čudni so naši Nemci in nemščurji. Liki oni smešni španki „vitez žalostne postave“ kričijo v jedrmer na pomoč in se bojujejo proti sovražnim silam in strahovom, kateri nikjer ne obstoje, razun v njih, od narodne strasti in sovražja do Slovencev prenapetih butlicah. V tej strasti in prenapetosti zahtevajo pa tudi stvari, katerih pod obstoječimi razmerami ne morejo nikoli doseči in katerih tudi ne bodo nikoli dosegli. V tej svoji prenapetosti bojeviteci in pobeljivski sklicali so Celjani v nedeljo dne 9. t. m. shod sodeljnikov iz slovenskega Štajarskega in povabili tudi vse nemške štajarske deželne in državne poslance. Na tem shodu nastopili so razni govorniki ter blebetali po svoji stari navadi o je tolikokrat prežvekovanih stvareh, kakor o važnosti nemškega življa, o potrebnosti nemškega jezika za Slovence, o potrebi nemškega državnega in uradnega jezika, i. t. d.

S tem splošnim čvakanjem se ne maramo baviti, ker to je bila le prazna slama. Pač pa hočemo si ogledati natančneje posamezne sklepe, katere so pri tem shodu storili. Celjsko „nemško društvo“, kateremu predseduje Julij Rakuš (pristava Nemec), izdelalo je namreč za ta shod po svojem tujniku, zloglasnem dr. Štepičniku, neko resolucijo, katere je le-ta prečital in na široko in dolgo utemeljeval. Reči pa se ne more, da bi bil on vse svoje predloge in sklepe v resnici tudi utemeljil in opravičil, kajti v tej resoluciji nastihel zahtev in pritožb ni moči opravičiti, ker so deloma pretirane, deloma premešne.

„Nemški jezik se mora pripoznati kot uradni, službeni in državni jezik.“ Tako se glasit jedna teh zahtev. Izpolnitev te zahteve Nemci ne bodo nikoli doživeli. Ljudstvo ni za urade tu, nego uradi so tu, da služijo ljudstvu. Staliti pa za morejore temu svojemu namenu le, ako je ljudstvu prilika dana, da občuje z uradi v svojem jeziku. Uradni jezik ravnati se torej mora po jeziku ljudstva. V Avstriji zatorej tudi nikoli ne bo jedon sam uradni jezik in službenih jezikov hode vedno toliko, kolikor je narodnosti.

„Slovenekemu življu so dajane nasproti Nemcem od državnih oblastij prednost, kar škodljivo upliva na pravosodstvo in na upravo in je že neizmerno veliko škodovalo.“ Ta pritožba je popolnoma neopravičena. Mi mislimo, da je ravno nasprotno resnica. Ne Slovencev se daje pri nas na Slo-venkum prednost, nego le Nemcem. Vsak narod ima uradnike, ki razumejo njegov jezik; le mi Slovinci smo ta v tem nesrečnem položaju, da se med nas pošiljajo uradniki, ki našega jezika prav nič ali prav slab razumejo in govorijo; le mi Slovinci imamo takšne uradnike, ki našega jezika ne spoznajo, nego ga vedno le grlijo in zamahujejo. Krivica se torej v tem obziru ne godi Nemcem, nego le nam.

„V vseh mestih in trgih spodnještajarskih ima, država oziroma dežela nemške šole ustanoviti in vzdržati. Zunaj mest in trgov se mora, vsak otrok tudi nemški učiti. Pomenitve nemških gimnazij v dvojezične pri tem ustanovitve paralelnih razredov je seganje v namsko narodno imetje.“ Ta zahteva je pa že preprostotana, ni mo- rano reči, da se sega tja, kjer se začne narodna blaznost. Kaj vendar brigajo Nemce naši slo-

venki otroci, oni naj le skrivajo za svoj lastni naračak, posebno pa moramo to celjanom pri- poročati. Nale otroke pravavajo si za svoje nem-ške namene in seganje v naše najrešete- nejše razmere in vendar trdijo v oni sapi, da jim mi seganje v njih narodno imetje in posest! Ta trjatev naših Nemcev je preumna, da li se mi z njo še dalje muditi. —

„Slovinci ustanovili so „Veslovensko obrtno društvo a sedelem v Celju“. To proti blagru nem-ških obrtnikov naperjeno postopanje in v njem ležočo izživljanje ali k temu, da je treba proti vsakemu slovenskemu obrtniku delati na naj- hujši način.“ Lep liberalizem to! Mi nemojmo ni- česar proti nemškim obrtnikom, obraniti si le hočemo svoje narodne obrtnike, da nam ne zgi- nejo v nemškem trudu. Tudi s tem se dslano Nemcem nobene krivice in ako ti našim slo- venškim obrtnikom napovedujejo boj, jim bode rečeno, da se mi tega boja ne plašimo. Le za- čnite trjavati svoje prošnje; kmalu bodele videli, da ste si boj na nas vzani. Inkar mi za ssa.

„Cerkev naj se ne slorablja za narodni boj.“ Ta pritožba takrat, ko je v Celju le župnikoval opat Vrečko, ni bilo nikoli slišati. Takrat je Nemcem bilo prav, da se je „cerkev slorabljala za narodni boj“, ker je opat Vrečko jako navdu- šeno trobil v nemški rog. Sedaj pa, ko je Slovence župnik in opat, velik groh in velika krivica. Sedajni gospod opat je moč miru, ki je Nemcom in Slovincem jednako priprisan, dolni pastir. Ker pa je Slovinci in ne hodi v kladno, ga smatrajo Nemci za svojega sovražnika, kate- rega je treba brezobzirno napadati in osvostiti. —

Celjski liberalni slovenski list (izhajal med leti 1891-1908)

ponovno složno nastopanje kranjske slovenske politike. Naslednja resolucija je za- vrnila ustanavljanje nemških šol »z vladino podporo«, na koncu pa so zbrani izrazili željo, da bi »naši državni poslanci brž, ko se to pokaže umestno, osnovali poseben – jugoslovanski klub.« Vse resolucije je občni zbor soglasno sprejel.¹⁷¹⁸

Toda še pomembnejši je bil odziv društva na celjski nemški program. Če so spodnještajarski Nemci manifestirali svoja stališča v Celju, pa so slovenske zahteve prišle na dan na zborovanju Slovenskega društva v začetku septembra leta 1893 v Mariboru. V posebni resoluciji je občni zbor potrdil interpelacijo, »katero so stavili slovenski in hrvatski poslanci v 229. seji državnega zbora dne 22. sušca 1893« glede enakopravnosti jezikov,¹⁷¹⁹ da razume »edino le nemške napise in uradne pečate pri ces. in kralj. uradih na slovenski zemlji kot krivične in nezakonite, kot razžalje- nje svojega narodnega čustva in narodnih pravic ter izreka nado, oziroma prošnjo,

¹⁷¹⁸ SGp, 25. 8. 1892; SN, 23. 8. 1892; SP, 24. 8., 27. 8. 1892; S, 25. 8., 27. 8. 1893.

¹⁷¹⁹ Prim. SN, 29. 3. 1893; SP, 1. 4. 1893; D, 5. 4. 1893.

da se hitreje, ko mogoče, dosledno in povsodi odpomore tem nedostatkom, zlasti pa, da se uvedejo pri vseh cesarskih uradih na Slovenskem brez izjeme dvojezični napisi.¹⁷²⁰ Slovensko društvo je sklenilo zahtevati od vlade, da izda ministrsko naredbo »v smislu člena XIX državnih osnovnih zakonov, // s katero se zaukaže določna raba narodnega jezika pri ustmenem in pismenem občevanju z narodom v vseh uradih ter da kontroluje izvrševanje te naredbe«. Občni zbor je sprejel tudi zahtevo, da se izda »naredba, s katero se zahteva kot dokaz za jezikovno zmožnost položitev potrebnega praktičnega izpita v slovenskem jeziku«, ob tem pa še ustanovitev katedre »za potrebne praktične discipline v slovenskem jeziku« na graški in dunajski univerzi, »oziroma da se ustanovi pravna akademija v Ljubljani.« Slovenski shod je v nadaljevanju zavzel negativno stališče do nemščine kot državnega ali poslovnega jezika, vlado pa še pozval k ustanovitvi obrtno-strokovne šole »za Spodnji Štajer s sedežem v Celju ali Mariboru s slovenskim učnim jezikom« in da se ustanovijo »po deželi v obilem številu obrtno nadaljevalne šole s slovenskim učnim jezikom«.

Slovensko časopisje je po srečanju kljub slabi politični situaciji pohvalilo prizadevanja predsednika Lavoslava Gregoreca in ostalih spodnještajerskih politikov, še posebej Jura Hrašovca, Frana Rosine in Dragotina Hribarja, ki so pokazali največ elana, in menilo, da »Slovenci kljub slabim razmeram napredujemo vsestranski; nismo dosegli še, kar so tabori pred 25 leti sklenoli; toda krepkejši smo in požrtvovalnejši.«¹⁷²¹ Nemško časopisje je aktivnost Slovenskega društva sicer videlo spet kot napad na nemštvo.¹⁷²²

Sredi septembra je v Mariboru na drugi strani zborovala tudi Südmarka, česar slovensko časopisje ni mirno preneslo, ampak obtoževalo vlado, ki da »ne gane niti mezinca zoper njo ter dopušča, da zboruje na mestih, kjer že tli žerjavica za narodno sovraštvo.«¹⁷²³ Nemško časopisje je bilo seveda drugačnega mnenja in ponosno poročalo o izjemni »predstavi« proti slovenski politiki na Spodnjem Štajerskem.¹⁷²⁴

---

¹⁷²⁰ Prim. govor Jura Hrašovca v: SN, 16. 9. 1893.

¹⁷²¹ SGp, 14. 9. 1893; prim. SP, 13. 9. 1893; D, 15. 9. 1893.

¹⁷²² DW, 14. 9. 1893.

¹⁷²³ SGp, 21. 9. 1893.

¹⁷²⁴ MZ, 21. 9. 1893; DW, 21. 9. 1893.

Taaffejev konec

V začetku leta 1893 je Taaffeju povzročala državnozborska situacija nemalo skrbi. V iskanju večine se ni mogel opreti zgolj na nemške liberalce ali na slovanske konservativce, pač pa je iskal sredinsko pot med obema »poloma«. »Grof Taaffe se drži že od početka te misli, da spravi na noge neko srednjo stranko t. j. na pol liberalno, na pol konservativno, toda v tem ni imel doslej prav nič sreče in če zvari sedaj skupaj iz treh večjih klubov večino, bode mu ta – za srednjo stranko. Za nas pa ni dvoma, da se osnuje brž tudi zoper njo ali poleg nje stranka liberalcev in stranka konservativcev. Vprašanje bode pa tudi le časa, kedaj da se 'srednja stranka' potem razsiplje in se nje udi poizgubijo na levo in na desno. Koliko bolje bi torej bilo, da se grof Taaffe odloči ter stopi popolnem na desno ali če že mora biti, na levo! Ali kakor pravimo, sedaj še njemu to ne kaže in zato se pogaja te dni za novo in kakor se povdarja, stalno večino. Taka večina pa, če še bode nova, stalna ne bode in skrb za novo večino bode – stara,«¹⁷²⁵ je trenutni položaj v parlamentu komentiralo slovensko časopisje. Obenem je jasno poudarilo politični program spodnještajerske slovenske politike. »Najnujnejše delo kliče nas na pridobivanje slovenskih šol ter ž njim vezani boj zoper nemški 'šulferajn' in na pridobivanje javnih zastopov. Koliko je še v južni slovenski Štajerski občin, trgov in mest, ki so po krivem v nemških rokah! Ne v pravih nemških, ampak v rokah ljudij, kateri bi se v svoji zaslepljenosti radi imenovali Nemce, katerim pa že jezik in ime razodeva pristnega Slovenca. Zoper te gre naš boj. Vsaka občina, vsak javni zastop na slovenskem ozemlju mora se pridobiti za slovensko misel.«¹⁷²⁶

Razmere na Spodnjem Štajerskem nikakor niso bile v znamenju nacionalnega miru. »Vahterca« je sredi januarja leta 1893 poudarjala slovenizacijo Celja,¹⁷²⁷ graška Tagespost pa je v obrambo nemških pozicij na Spodnjem Štajerskem pozivala spodnještajersko nemštvo, češ da je »nujna potreba, da se da spodnještajerskim Nemcem prilika priučiti se slovenščine, ako hočemo ohraniti nemštvo na Spodnjem Štajerskem in ako nečemo, da se utope tam živeči Nemci v slovanskem valovji«. Slovenska javnost je bila nad potezo graškega časnika nemalo presenečena. Ta je do tedaj trdil, »da slovenščine sploh ni« in poznal »le različne kranjske in štajerske dijalekte« ter ocenjeval »kot drzen naskok na nemštvo ustanovitev najskromnejše slovenske ljudske šole.«¹⁷²⁸ Še bolj pa je slovensko javnost presenetila izjava celjskega župana Josefa Neckermanna, ki je dejal, da je »Celje 'nemško' mesto, in da Slovencev v tem mestu ni, razun nekterih poslov, dijakov, vojakov in sploh takih ljudi, ki nimajo v mestu obstanka.«¹⁷²⁹

Nemška politika je na Spodnjem Štajerskem nadaljevala svoje »poslanstvo«. Ustanovitev ptujske krajevne skupine Südmarke je jasno nakazovala usmeritev

¹⁷²⁵ SGp, 5. 1. 1893.

¹⁷²⁶ D, 5. 1. 1893.

¹⁷²⁷ DW, 19. 1. 1893.

¹⁷²⁸ SN, 28. 1. 1893.

¹⁷²⁹ D, 5. 1. 1893.

nemškega društva,¹⁷³⁰ ki je postavljalo nacionalni boj in ohranitev nemštva na prvo mesto. Kljub temu, da je slovenska stran zmagala pri zadnjih volitvah za okrajni zastop, razmere nikakor niso bile rožnate, ker da je slovenska večina pokazala vse premalo energije.¹⁷³¹

Na drugi strani je imelo pred volitvami za celjski okrajni zastop v začetku leta 1893 slovensko vodstvo nemalo skrbi. »Vah-terca« je ponovno napela vse sile in obtoževala slovensko vodstvo okrajnega zastopa slabega gospodarjenja. »Das Heruntergehen mit den Bezirksumlagen ist ein Trugbild, die Erhöhung unausbleiblich, schlechte Beschotterung, Schlendrian.«¹⁷³² Slovenska politika je temu seveda nasprotovala in dokazovala nasprotno.¹⁷³³ V veleposestniški kuriji je nemška stran ponovno krojila stanje, ko je vpisala v volilni imenik sedem posestnikov, ki sploh niso več imeli zemljišča v lasti (in s tem niso plačevali

60 goldinarjev direktnega davka). Potem ko je namestništvo po slovenski pritožbi enostavno črtalo teh sedem volivcev, je Richard Foregger sredi februarja kljub vsemu protestiral v državnem zboru.¹⁷³⁴ Nemci so sicer zmagali v mestni in v trgovsko-obrtni kuriji, toda k ponovni slovenski zmagi je pripomogla zmaga v veleposestniški in kmečki kuriji.¹⁷³⁵ Na čelu okrajnega zastopa je ostal Josip Sernek.¹⁷³⁶

Medtem je slovensko časopisje pozivalo k ustanovitvi poštne direkcije v Ljubljani za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko. Slovenci so bili razdeljeni v dve

Diploma celjskega častnega meščana Josefa Neckermanna - 7. 12. 1892 (Zgodovinski arhiv Celje - 1, zbirka listin, inv. št. 110)

¹⁷³⁰ MZ, 15. 1. 1893; PZ, 21. 1. 1893.

¹⁷³¹ D, 15. 1. 1893.

¹⁷³² SP, 8. 2. 1893.

¹⁷³³ D, 15. 1., 5. 2. 1893; SP, 15. 2. 1893.

¹⁷³⁴ DW, 12. 2. 1893; Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, 199. Sitzung der XI. Session am 10. Februar 1893, str. 9249-9250.

¹⁷³⁵ SP, 22. 2. 1893; prim. DW, 23. 2. 1893; D, 25. 2. 1893.

¹⁷³⁶ SP, 1. 3. 1893.

poštni direkciji, Štajerska in Koroška sta spadali pod Gradec, Kranjska in Primorska pod Trst. Še bolj kot to je slovensko javnost motilo dejstvo, da so bili številni poštini uradniki na Slovenskem nevešči slovenščine. »Sie kennen die slovenischen Ortsnamen nicht und verlangen von den Parteien deutsche Adressen. Während die italienische Sprache respectiert wird, wird die slovenische wie ein Eindringling behandelt und man will ihr die Amtsfähigkeit nicht zugestehen. In rein slovenischen Orten sind nur die erfundenen deutschen oder italienischen Benenungen die officiellen, während der wahre, slovenische Ortsname nichts gilt. Die Poststampgien sind entweder zweisprachig oder nur deutsch, eine feste Norm scheint es hier nicht zu geben.«¹⁷³⁷

Potem ko so Slovenci izgubili volitve v ljutomerski občinski zastop, je nemška stran zaprosila deželni šolski svet za nemško šolo. Kljub temu, da je deželni šolski svet zavrnil ustanovitev nemške šole, je poslanec Gustav Kokoschinegg (27. 4. 1893) na vso moč agitiral v deželnem zboru (III. sesija od 9. do 17. 9. 1892 in od 6. 4. do 3. 5. 1893), »da se trg Ljutomer izloči iz šolske občine in da dobi svojo nemško šolo.«¹⁷³⁸ Na drugi strani je slovenski poslanec Franc Robič kritiziral njegovo početje, »povdarjajoč, da večina Ljutomerskega prebivalstva neče nemške šole, kakor jo tirjajo nekaterniki. Sploh se je ta želja na umeten način obudila in to po priseljenih privržencih nemškega 'Schulvereina'. V Ljutomeru so samo štiri rodovine nemške, v vseh drugih je slovenščina občevalni jezik; Ljutomer ni bil nikdar nemški trg in tudi ne bo, ker se bodo izjalovile vse germanizatorične nakane.«¹⁷³⁹ Slovensko časopisje s početjem ljutomerskih Nemcev nikakor ni bilo zadovoljno. »Deželni šolski svet je vprašal pri krajnem in okrajnem šolskem svetu, kaj mislita o tem, oba, čeravno po večini slovenska, sta izrekla, da nimata prav ničesar zoper nemško šolo, ako je postavno število nemških otrok. S tem je pokazala slovenska stranka jasno svojo spravljivost in pravicoljubnost, da ima vsak tirjati ravnopravnosti na podlagi postave. Prepričani smo bili, da bodo naši nasprotniki nehali in se naveličali rovati in hujskati. Jako pa smo se motili. Postajali so dan na dan predrzniši. Oni nečejo mira, nečejo sprave. Nas in naših pravic ne marajo priznati. S tem so nam potisnoli siloma orožje v roko. Mi ga sprejmemo, a potem je toliko gotovo, da ga poprej ne odložimo, dokler ne bode boj končan.«¹⁷⁴⁰ Poslanec Starkl je za Kokoschineggom obravnaval še šoštanjске razmere in prav tako zahteval izločitev trga iz šolske občine in pouk v nemškem jeziku, češ da ima trška občina vendar nemško večino in sto nemških otrok,¹⁷⁴¹ medtem ko mu je poslanec Ivan Dečko ugovarjal, dokazoval, da je trg štel leta 1880 le 118 Nemcev, in ostro nasprotoval njegovim izvajanjem.¹⁷⁴²

¹⁷³⁷ SP, 8. 4. 1893.

¹⁷³⁸ Prim. Kokoschineggov govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. III. Session, 21. Sitzung, 27. 4. 1893, str. 256–257.

¹⁷³⁹ SN, 1. 5. 1893; prim. SP, 7. 6. 1893; prim. Robičev govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. III. Session, 21. Sitzung, 27. 4. 1893, str. 258–259.

¹⁷⁴⁰ SGp, 8. 6. 1893.

¹⁷⁴¹ SP, 7. 6. 1893; prim. Starklov govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. III. Session, 21. Sitzung, 27. 4. 1893, str. 260–263.

¹⁷⁴² SP, 10. 6. 1893; prim. poslanske govore v: MZ, 30. 4. 1893; DW, 30. 4., 4. 5. 1893; prim. Dečkov govor v: Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages. VII. Landtags-Periode. III.

Kljub temu je Starkl v »marburgerci« priobčil članek, kjer je pisal o slovenizaciji šolstva na Spodnjem Štajerskem in pozival nemške bralce k slogi in ostremu nastopu proti Slovencem.¹⁷⁴³

Na podoben način so delovali tudi celjski Nemci. Ko je celjski okrajni zastop volil okrajni šolski svet, da »ta važni urad prvič spravi v slovenske roke«, se je seje udeležila tudi Neckermannova »klika«, češ da »se hočejo poboljšati in zanaprej lepo in pošteno sodelovati za blagor okraja«. Toda njihova prisotnost na seji je pomenila le to, da naj »Slovenci posnemamo obzirnost Nemcev v deželnem zboru štajarskem, kjer tudi Slovence odborajo v razne odbore in odseke; naj torej tudi Slovenci sedaj od petero udov za okrajni šolski svet Celjski prepustimo 'Nekermanovcem' vsaj dva uda; vrhu tega naj se voli ovih petero mož po skupinah.« Slovenska večina je nemško zahtevo zavrnila, češ da se »nikoli ne voli v okrajni šolski svet po skupinah; tudi 'Nekermanovci' niso tako volili pred šestimi leti. Zakon zahteva le, da more voljen biti, kdor ima pravico volilno za občinski zastop.« Mariborski časnik je vzel še posebej v pretres Neckermannove pristaše, ki da so »zvečinoma sami Celjani, a ti že imajo svoj mestni šolski svet. Okrajni šolski svet jih nima zelo nič brigati. Ako pa vendar vanj silijo, delajo to iz privajenega gospodstvoželja, hoteč držati, kar so nam Slovencem na kvar dosedaj v tem šolskem okraji zasnovali. Kako obzirni in pravični pa so nam Slovencem Nemci v deželnem zboru štajarskem, to predobro znamo in britko čutimo: v najvažnejše odbore nas ne pripuščajo, niti enega slovenskega poslanca nimamo ne v deželnem odboru, pa tudi ne v deželnem šolskem svetu.«¹⁷⁴⁴

Nemški poskus vplivanja na volitve sicer ni obrodil sadov, pač pa je skušal netiti nemir in vrstah slovenskega okrajnega zastopa. Nasprotovanje »marburgerce« in »vahterce« slovenskim aspiracijam po dvojezičnih napisih v Celju je pomenilo zgolj ponovni napad na slovenske zahteve.¹⁷⁴⁵ Tudi celjski mestni zastop ni dal Slovencem, ki so se sicer pritožili na namestništvo, zelene luči.¹⁷⁴⁶ Razmere glede javnih napisov so bile podobne tudi v ostalih nemških »trdnjavah« na Spodnjem Štajerskem.¹⁷⁴⁷

Po smrti celjskega župana in deželnozborskega poslanca Josefa Neckermana sredi junija leta 1893¹⁷⁴⁸ je slovensko kandidaturo za celjsko mestno kurijo po priporočilu Slovenskega društva najavil celjski odvetnik Juro Hrašovec. Slovensko časopisje ga je toplo priporočalo slovenskim volivcem, češ da »izvršuje svoj poklic že dalje časa med nami na spodnjem Štajerskem; njemu so povsem znane razmere, v katerih žive naši meščani in tržani; on je mož mirnega in jeklenega značaja, navzet čiste ljubezni za domovino in svoje rojake.«¹⁷⁴⁹ Toda bolj kot začeta predvolilna borba med njim in nemškim kandidatom Emanuelom Wokaonom je Spodnjo Šta-

---

Session, 21. Sitzung, 27. 4. 1893, str. 264–266.

¹⁷⁴³ MZ, 4. 6. 1893.

¹⁷⁴⁴ SGp, 15. 6. 1893.

¹⁷⁴⁵ MZ, 7. 5. 1893; DW, 7. 5. 1893.

¹⁷⁴⁶ D, 5. 6. 1893.

¹⁷⁴⁷ Prim. za Brežice v: D, 5. 6. 1893.

¹⁷⁴⁸ SP, 21. 6. 1893; MZ, 22. 6. 1893; DW, 22. 6. 1893; PZ, 1. 7. 1893.

¹⁷⁴⁹ D, 15. 10. 1893; SGp, 19. 10. 1893.

*Pogreb dolgoletnega celjskega župana Josefa Neckermanna
(Zgodovinski arhiv Celje - 524, zbirka fotografij)*

gersko zanimala Taaffejeva najnovejša politična poteza z državnozborsko volilno reformo, ki je vsebovala skoraj popolno splošno volilno pravico za mestno in kmečko kurijo.¹⁷⁵⁰

Zahteve po demokratizaciji volilnega sistema so postale že na začetku 90-tih let vsesplošne. Za uvedbo splošne volilne pravice so si prizadevali socialdemokrati, nemški nacionalci, krščanski socialci in mladočehi. Ko so spomladi leta 1891 mladočehi v državnem zboru zahtevali uvedbo splošne moške volilne pravice, so njihova prizadevanja podprle delavske demonstracije na Dunaju, poslanska zbornica pa je bila prisiljena oblikovati poseben odbor za volilno reformo. Toda zaradi nezainteresiranosti vlade se zadeva dolgo ni premaknila. Znova pa je postala volilna reforma aktualna spomladi in poleti leta 1893, ko so mladočeško zahtevo po uvedbi splošne moške volilne pravice in ukinitvi kurijskega sistema spet podprle demonstracije delavstva na Dunaju in drugih mestih monarhije. Taaffe je bil sprva indiferenten do zahtev, toda zaradi šibke podpore v parlamentu se je jeseni leta 1893 odločil za spremembo volilnega sistema.¹⁷⁵¹

Oktoberja je Taaffe predstavil poslanski zbornici načrt volilne reforme, ki je sicer ohranjal kurijski sistem, hkrati pa uvajal spremembo obstoječega davčnega

¹⁷⁵⁰ Sutter, Bruckmüller, Der Reichsrat, str. 76-77; Skottsberg, Der österreichische Parlamentarismus, str. 83-84.

¹⁷⁵¹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 142; Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 20.

cenzusa v kmečki in mestni kuriji, kjer bi volilno pravico dobil vsak polnoletni moški državljan, ki zna pisati in brati, ki živi v svojem volilnem okraju šest mesecev pred volitvami in ki plačuje kakršen koli znesek direktnih davkov. To je pomenilo razširitev volilnega telesa s 15 na 34 %.¹⁷⁵²

Volilno reformo je državni zbor sprejel kot šok, reakcija nanjo pa je bila zelo hitra. Reformo sta zavrnila tako Konservativni (Hohenwartov) klub kot Združena nemška levica. Poslanci so menili, da bi pomenila realizacija omenjenega načrta konec privilegiranega parlamentarizma in bi vodila k množični demokraciji.¹⁷⁵³ Slovensko časopisje je Taaffejev načrt sicer podprlo,¹⁷⁵⁴ medtem ko je bilo nemško časopisje proti.¹⁷⁵⁵ V državnem zboru je Taaffejev predlog pogorel,¹⁷⁵⁶ še sploh potem, ko sta konec oktobra reformo zavrnila oba domova državnega zbora.¹⁷⁵⁷ Slovenski poslanci so sicer poudarjali nujnost širitve volilnega telesa,¹⁷⁵⁸ toda v začetku novembra je Taaffe, potem ko je dobil nezaupnico Poljskega kluba, Konservativnega kluba in Združene nemške levice,¹⁷⁵⁹ skupaj s celotnim ministrstvom ponudil odstop. Slovenski gospodar je medtem upal na čimprejšnje oblikovanje novega ministrstva, za Taaffejem pa ni bilo prevelikega žalovanja. »Naj pa se že sestavi novo ministerstvo iz katere koli stranke, ali tudi iz vseh večjih, toliko smemo reči, da ne ostane dolgo na vrhu in dobro bode tako, kajti za slov. ljudstvo nimamo pričakovati dobrot od njega. Od grofa Taaffe nismo dobili veliko, poslej pa bode težko, če še dobimo toliko.«¹⁷⁶⁰ Novo ministrstvo slovenskega časopisja sicer ni navdušilo. »Zato nič posebno z veseljem ne pozdravljamo koalicijskega ministerstva in priporočamo našim zastopnikom v državnem zboru previdnost in odločnost, če bodo pa razmere zahtevale, pa tudi brezobzirnost.«¹⁷⁶¹ Ko je enajstega novembra cesar sankcioniral Taaffejev odstop in ko se je začela »doba koalicije, kajti novi ministri stoje na podlagi treh koaliranih strank, to je nemške levice, kluba konservativcev in poljskih poslancev«, kot je novo Windischgrätzovo vlado imenoval mariborski slovenski časnik, je slovensko časopisje kabinet skeptično sprejelo in nad njim ni bilo preveč navdušeno. »Ministerstvo je torej po želji onih strank in se sestavlja tako-le: Alfred knez Windisch-Grätz je predsednik, Olivier markis Bacquehem minister za notranje zadeve, Stanislav vitez Madejski za uk in bogočastje, Frid. Grof Schönborn za pravosodje, Ernest pl. Plener za državne finance, Gundaker grof Wurmbbrand za trgovino, Julij grof Falkenhayn za kmetijstvo, Zdenko grof Welsersheimb za do-

¹⁷⁵² Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 143; Melik, Politične razmere v Avstriji pred sto leti, str. 37–39.

¹⁷⁵³ Helmut Rumpler, Im Vorfeld des allgemeinen Wahlrechtes. Die Wahlreformdebatten im Cisleithanischen Reichsrat 1891–1893, v: Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje, ZRC SAZU, Ljubljana, 2001, str. 711.

¹⁷⁵⁴ SGp, 26. 10. 1893; SN, 12. 10. 1893; SP, 14. 10. 1893; prim. Tp, 12. 10. 1893.

¹⁷⁵⁵ MZ, 19. 10. 1893; DW, 19. 10. 1893.

¹⁷⁵⁶ Prim. SN, 20. 10. 1893.

¹⁷⁵⁷ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 22.

¹⁷⁵⁸ Prim. govor Mihe Vošnjaka in Lavoslava Gregoreca v Žalcu v: SP, 31. 10. 1893.

¹⁷⁵⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti, str. 143; Höbelt, Parteien und Fraktionen, str. 945–946; prim. Rumpler, Parlament und Regierung, str. 822–823; SN, 30. 10. 1893; GV, 21. 10., 22. 10. 1893.

¹⁷⁶⁰ SGp, 2. 11. 1893.

¹⁷⁶¹ S, 6. 11. 1893.

mobranstvo in Apolinar vitez Javorski za poljske zadeve. Izmed teh so bili štirje že v prejšnjem ministerstvu, namreč: Falkenhayn, Schönborn, Welsersheimb in Bacquehem, drugi so novi in sicer pl. Plener doslej vodja nemške levice, vit. Javorski pa vodja poljskih poslancev, grof Wurmbrand štajarski deželni glavnik in vit. Madejski drugi podpredsednik v gosposki hiši drž. zbornice. Iz nemške levice sta plem. Plener in grof Wurmbrand; h konservativcem se šteje grof Falkenhayn in grof Schönborn, iz poljskega kluba sta Javorski in Madejski. Knez Windisch-Grätz je Nemec, na konservativno stran, Bacquehem Nemec, na liberalno stran, grof Welsersheimb je vojak in se drži strogo pravice. Kakor se vidi, nismo po novi vladi nič na boljšem, ampak še brž na slabšem, kakor prej, pri vladi grofa Taaffe. To je jasno posebno pri ministru notranjih zadev in pa pri ministru za drž. finance. Zadnji, plem. Plener je liberalcelec in vodja nemške levice. Mož je prišel do časti, da je vodja liberalcev, ne toliko po volji liberalcev, kolikor po svojih spletkah in sedaj, ko je minister, ima še tisto orožje, spletke v rokah, ali sedaj jih pač obrne, ne zoper svoje ljudi, nemške liberalce, ampak zoper svoje tovariše iz poljske in stranke konservativcev brž, ko mu tako kaže. Minister notranjih zadev, markis Bacquehem ima najvažnije ministerstvo v rokah, kajti v njegovi oblasti je vse politično uradništvo in kaj to pomeni, znamo vsi že iz žalostnih skušenj, kedar so bile kake volitve, vlada pa v rokah liberalcev. Liberalci so vsled tega hoteli tudi to mesto za-se, ali nazadnje so se udali ter so vsprejeli za dobro Bacquehema, ne brez uzroka, saj vedo, da bije njegovo srce za liberalizem in smejo se torej zanesti na-nj, kedar jim ga bode treba. Ali v narodnem oziru imamo še manj zaupanja v novo ministerstvo. Nemcu je nasproti Slovanu pravica težka, že zato, ker vsak Nemec rad sebe povzdigne, kjer more in torej hote ali nehote stori krivico drugim ter jih potisne v kot ali celo na steno, če so mu na potu. V ministerstvu pa je sedaj sedem Nemcev poleg dveh slovanskih Poljakov in torej lahko znamo, da bode vseskozi nemška sapa v njem. Tudi na slovanstvo poljskih ministrov ne damo veliko, kajti doslej niso se poljski poslanci v drž. zboru še nikjer pokazali, da so Slovani. Nekaj več pa imamo zaupanja v novo vlado glede na gospodarske zadeve, kajti ravno v njih ima koalicijska svojo podlago in v tem utegne nje delovanje imeti kaj uspeha. Uzroka še torej nimamo za to, da stopimo koj iz kraja v opozicijo, nasproti novi vladi, vendar pa morebiti ne bode dolgo, da pride do tega. Opaznim pa nam bode biti in ob času skrbeti, da ne ostanemo brez zaveznikov. Ker imamo lahko zaupanje v naše poslance, smemo se zanesti, da se slov. ljudstvo tudi pod to vlado vzdrži brez škode, na poti, ki ga prej ali slej pripelje do njegovih pravic.¹⁷⁶²

Juro Hrašovec, ki je čez nekaj dni ob sicer manjši razliki v glasovih¹⁷⁶³ izgubil volitve v celjski mestni kuriji in ni pristal v deželnozborskih klopeh, pod novo vlado tako ni zastopal prizadevanj za slovensko enakopravnost v deželnem glavnem mestu.¹⁷⁶⁴ Toda to je že druga zgodba.

¹⁷⁶² SGp, 16. 11. 1893; prim. Suetter, Der nationale Kampf, str. 105.

¹⁷⁶³ Melik, Volitve, str. 384.

¹⁷⁶⁴ SGp, 23. 11. 1893; D, 25. 11. 1893.

»Ob njegovem grobu mora vsakdo priznati, da je bil eden najznamenitejših avstrijskih državnikov«¹⁷⁶⁵

Ocene slovenskega napredka v Taaffejevem času in ocene Taaffeja samega

Če bi dejali, da je na Slovenskem po padcu vlade grofa Eduarda Taaffeja zavladalo na političnem prizorišču razočaranje in žalost, bi se krepko zmotili. Ko je ministrski predsednik z najdaljšim mandatom v avstrijski ustavni parlamentarni politični zgodovini »pospravil kovčke« in se umaknil na družinski grad Nalžov na Češkem, med Slovenci ni povzročil velikega žalovanja. »Stoječ ob odprtem grobu, v kateri je padel mož, ki je skoro petnajst let, torej tako dolgo, kakor še noben ustavni minister, vladal našo državno polovico, izkažemu političnemu mrliču Taaffeju zadnjo čast, če rečemo, da nam ni bil ne sovražen in da je marsikaj dobrega storil za nas, četudi niti toliko, kakor je mogel, niti morda toliko, kakor je hotel.« Njegovo vodilo je bilo pač »zadovoljiti s čim manjšimi koncesijami razne avstrijske narode ter je sprijazniti z veljavno ustavo, na drugi strani pa, razbiti velike politične stranke ter je razcepiti v drobne frakcije, da se tako za vedno prepreči strankarska vlada in moč centralne uprave ojači tako, da jej parlament ne bo mogel dosti nasprotovati.«¹⁷⁶⁶ Kljub temu je njegovemu padcu botrovala v državnem zboru neizglasovana volilna reforma. Čeprav Slovenci kot podporniki koalicijske vlade v skoraj desetletju in pol nikakor niso uspeli doseči uresničitve vseh zahtev in terjatev, ki so jih postavljali, jim je prav njegov politični sistem sporazuma in sprave prinesel obdobje največjih pridobitev, ki jih niso bili deležni ne prej in tudi ne kasneje do propada dvojne monarhije.¹⁷⁶⁷

Čeprav so časnikarji v ocenjevanju Taaffejevega obdobja marsikdaj kritizirali njegov sistem sporazuma in sprave, je na Kranjskem ob njegovem koncu prevladovalo mnenje, »da je grof Taaffe v prvih letih nekaj malega za nas storil, o dejanski in popolni izvršitvi ustavno zajamčene popolne ravnopravnosti pa seveda še govoriti ni.«¹⁷⁶⁸ Slovenec je sicer menil, da »naj se sodi o Taaffejevem ministerstvu kakorkoli, ta zasluga se mu mora priznati, da je onemogočilo čisto liberalno vlado v Avstriji.«¹⁷⁶⁹ Tudi na Spodnjem Štajerskem je bilo vzdušje podobno. Če je Slovenski gospodar skopo pospremil njegovo »upokojitev« z besedami, da Taaffe sicer »ni bil unet za slovensko ljudstvo, ali tudi zoper tisto ne in marsikje smo dobili pri njem pravico, ko nam je bližje, pri deželnih vladah, ni bilo«,¹⁷⁷⁰ je celjska Domovina pesimistično sprejela Taaffejev padec in menila, da je sicer »udarec za Slovence, da smo prišli vsled Taaffejevega padca iz dežja pod kap«, vendar pa se avtorju ni zdelo vre-

¹⁷⁶⁵ SGp, 5. 12. 1895.

¹⁷⁶⁶ SN, 15. 11. 1893; prim. Cvirn, Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja, str. 8.

¹⁷⁶⁷ Prim. Fran Zwitter, Slovenci in habsburška monarhija, v: ZČ, 1967, str. 58–60.

¹⁷⁶⁸ SN, 15. 11. 1893.

¹⁷⁶⁹ S, 6. 11. 1893.

¹⁷⁷⁰ SGp, 30. 11. 1893.

dno dolgo žalovati »po Taaffejevem ministerstvu, ko se je ono samo nemškim levičarjem približevalo, ko je ono samo Plenerju in Wurmbrandu pot pripravljalo«. ¹⁷⁷¹ Südsteirische Post je posvetila Taaffejevi eri nekaj več besed in zapisala, da nemški konservativci nikakor niso bili ljubljenski vlade, kot je to rado poudarjalo spodnještajersko nemško liberalno časopisje, da pa ji morajo biti hvaležni, ker do njih ni bila krivična kljub prizadevanju za administrativno enakopravnost Slovencev in Nemcev na Spodnjem Štajerskem. ¹⁷⁷² Skratka, na koncu dolge vladavine Taaffe med Slovenci ni požel aplavza. Po zadnjih treh letih negotove vlade in krmarjenja med strankami spodnještajerski Slovenci sicer niso bili tako ostri kot Slovenci na Kranjskem, ¹⁷⁷³ a ga kljub temu nihče ni preveč pogrešal.

Mariborski Slovenski gospodar je konec novembra leta 1895 spisal obširen nekrolog bivšemu ministrskemu predsedniku. Neznani avtor je ugotavljal, da je »upanje do boljše bodočnosti // oživelo // zlasti potem, ko je Taaffe slovesno izjavil, da Avstrija bodi varno zavetišče vsem narodom in da tudi Slovanov ni smeti pritiskati na steno. S tem programom je zvalil zastopnike češke v državni zbor // in posrečilo se mu je, da je s početkom imel močno večino, takozvani 'železni obroč'. S to večino, v kateri so bili Čehi, Poljaki, Slovenci, Hrvati in konservativni Nemci, se je krepko postavil nasproti nemškim liberalcem, ki so do onih dob bili vajeni le gospodovati.« Kljub temu, da Taaffe »nič ni posebnega ukrenil na korist katoliški cerkvi«, kot je menil avtor, »so administrativnim potom katoličani marsikaj dosegli.« V skladu s slovenskim javnim mnenjem, ki nad Taaffejem ni izražalo pretiranega navdušenja, ¹⁷⁷⁴ je z dveletno distanco ocenjeval, da so lahko bili sicer »avstrijski podaniki // z njegovo vlado zadovoljni, ker je finančni minister Dunajewski rešil državo gospodarskega propada, // uvedla se je postava zoper oderuštvo, ustanovile so se pošne hranilnice in dala se je volilna pravica petakarjem, ki so v nekaterih mestih krščanskim kandidatom pripomogli do zmage«. A vendar je avtor sklenil, da so konec koncev »Slovani pod Taaffejem dobivali le drobtinice«. Kljub temu, da je »češke zastopnike spravil v državni zbor«, jih Taaffe ni zadovoljil, »še manj pa so češki mestni in kmečki volilci bili zadovoljni z vlado.« Tretje mandatno obdobje po razpustu državnega zbora leta 1891 je Taaffeju povzročalo največ težav pri sestavi koalicije. »Pri novih volitvah so na Češkem v mestih in na kmetih zmagali Mladočehi, in od tega časa se je začel Taaffe dobrikati liberalcem. Dunajewski se je moral umakniti Steinbachu, levičar Kuenburg je vstopil v ministerstvo, vsprejela se je uravnava valute, in tudi minister Pražák ¹⁷⁷⁵ je moral odstopiti. In ko je Taaffe hotel vpeljati novo volilno pravico, katera bi se močno razširila v mestih in na kmetih tudi na one, ki nič direktnega davka ne plačujejo, moral je meseca oktobra l. 1893 odstopiti.« ¹⁷⁷⁶

¹⁷⁷¹ D, 15. 12. 1893.

¹⁷⁷² SP, 15. 11. 1893.

¹⁷⁷³ SN, 15. 11. 1893.

¹⁷⁷⁴ SN, 15. 11. 1893.

¹⁷⁷⁵ O njem je Josip Vošnjak menil, da je bil »edini avstrijski minister, ki je gojil simpatije do nas Slovencev in ki je tudi to, kolikor je bilo v njegovih močeh, dejansko pokazal«. Vošnjak, Spomini, str. 484.

¹⁷⁷⁶ SGp, 5. 12. 1895.

Povsem z drugačnim tonom so Taaffejevo demisijo sprejeli spodnještajski nemški liberalci, ki so bili prepričani, da se bodo zanje pričeli boljši časi.¹⁷⁷⁷ Mari-borske ustavoverce je Taaffejev padec po letih ostre državnozborske opozicije, ki si je ves čas prizadevala, »den Leiter unserer inneren Politik von seinem Platze scheiden zu sehen«, navdušil, ko je Marburger Zeitung kipel od sreče. »Wir Deutsche haben alle Ursache, uns zu freuen, wenn der Schlossherr von Ellischau die Rolle des Cincinnatus übernimmt und einer anderen Hand das Steuer unseres Staatsschiffes anvertraut wird.«¹⁷⁷⁸ Tudi celjski Nemci niso skrivali veselja, ko je pricurjela vest o padcu konservativno-slovanske koalicije. Ker je celjsko nemštvo »ogrožala« okoliška slovenska občina Celje-okolica, je »vahterca« še toliko sočneje pospremila njegov odhod. »Der Rücktritt eines Ministers, der sich durch Regierungskünste fünfzehn Jahre lang am Ruder gehalten hat, wird von dem steuerkräftigsten und intelligentesten Volk des Reiches mit Jubel begrüsst,« in takoj napeljala vodo na svoj mlin, češ da bo prebivalstvo dojelo spremembo vladne barke kot osvoboditev iz močvirja, ki da je rezultat vladnih »uspehov« grofa Taaffeja.¹⁷⁷⁹

---

¹⁷⁷⁷ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 170.

¹⁷⁷⁸ MZ, 1. 11. 1893.

¹⁷⁷⁹ DW, 2. 11. 1893.

Nekaj misli ob zaključku

Slovenska politika v Taaffejevi dobi v nacionalnem smislu ni dosegla veliko, čeprav predstavlja to obdobje čas največjih pridobitev v avstrijski ustavni dobi.¹⁷⁸⁰ Ker ni bilo mogoče misliti na radikalne zahteve, je bil to tedanji domet slovenske politike. Slovenci so se držali poti majhnih koncesij zaradi strahu pred sesutjem vladne koalicije in pred novo liberalno vlado. Ker so se že sodobniki sami zavedali, da preveč sledijo Hohenwartovemu političnemu kurzu, je bila ta smer politike večkrat obsojana, a nikdar spremenjena. Med strujami na Slovenskem bistvenih razlik ni bilo. Pri Taaffejevi »drobtinčarski« politiki je bil dosežen kulturni in splošni dvig slovenskega naroda. Toda kljub vsemu so se gospodarske, socialne in politične težave stopnjevale. Reševale so jih vlade po Taaffejevem padcu.¹⁷⁸¹

Padec Auersperg-Lasserjeve vlade so Slovenci občutili kot veliko olajšanje. Položaj se je precej popravil na Kranjskem, ki jo je vlada priznala za deželo s slovensko večino. Prvič in zadnjič je bil imenovan za kranjskega deželnega predsednika Slovenec, Andrej Winkler, ki si je med leti 1880 in 1892 pridobil zasluge za uveljavljanje slovenščine v urade, čeprav je Slovenski narod še sredi marca leta 1880 ugotavljal, da »peščica Nemcev ukazuje slovenskej Kranjskej« in da je ostalo »do denes še vse pri starem, niti za las Slovenci nijsmo še na boljšem«.¹⁷⁸² Kljub vsemu je vladna pomoč nemški stranki prenehala, uradništva niso več silili k protislovenskemu glasovanju na volitvah.¹⁷⁸³ Vendar so se šole še naprej ponemčevale, narodni učitelji so bili preganjani, nemški časopisi pa »neprenehoma hujskajo in kriče na nas«.¹⁷⁸⁴ Kranjski deželni zbor je dobil slovensko večino šele na deželnozborskih volitvah leta 1883, ker Taaffejeva vlada ni želela razpustiti obstoječega deželnega zbora. Iz vrst slovenske večine so bili imenovani deželni glavarji, mesta in trgi na Kranjskem so se postopno slovenizirali. Na državnozborskih volitvah leta 1879 so Slovenci zmagali v vseh treh volilnih okrajih, po volitvah leta 1885 pa so se Nemci omejili na kočevski volilni okraj. V kmečki kuriji nemških kandidatov ni bilo več. V nemških rokah je ostala veleposestniška kurija in gospodarska moč dežele. Na Štajerskem in Koroškem se položaj Slovencev bistveno ni spremenil, čeprav so zlasti na Štajerskem pridobili na jezikovnem področju to ali ono pravico. Na volitvah so Slovenci zmagovali v vseh kmečkih volilnih okrajih, tudi v mariborskem in velikovškem, kjer je bil položaj najtežji. V mestni kuriji so ostali Nemci absolutni gospodarji. Število slovenskih volivcev je znašalo v tej kuriji okrog 20 %. Še posebej so si Slovenci prizadevali v celjskem državnozborskem okraju, kjer pa v boju niso

¹⁷⁸⁰ Zwitter, Slovenci in habsburška monarhija, str. 58–60. Prim. Peter Vodopivec, Slovenci in Habsburška monarhija, v: Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju. Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert (uredili Dušan Nečak, Boris Jesih, Božo Repe, Ksenija Škrilec, Peter Vodopivec), Znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Historia 8, Ljubljana, 2004, str. 33–34; Vodopivec, Od Pohlinove slovnice, str. 104.

¹⁷⁸¹ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 530.

¹⁷⁸² SN, 10. 3. 1880; prim. Pančur, Doba slogaštva, str. 31.

¹⁷⁸³ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 522.

¹⁷⁸⁴ SN, 10. 3. 1880.

nikdar uspeli zmagati. Na Koroškem so Slovenci prepuščali mestno kuriji brez boja Nemcem, razen leta 1884, ko so se pri deželnozborskih volitvah relativno uspešno spustili v boj v Pliberku, Velikovcu in Železni Kapli. Uradništvo je bilo v obeh deželah večinoma nemško in je nastopalo protislovensko, a ne v vladnem imenu. Število občin z nemško večino se je na Štajerskem med leti 1880 in 1890 zvišalo iz 18 na 22, še slabši pa je bil položaj na Koroškem.¹⁷⁸⁵

Slovenski nacionalni program za časa Taaffejeve vlade ni zajemal zahteve po Zedinjeni Sloveniji. Sprva zaradi tega, ker da se ne sme preveč zahtevati, kot so to storili Čehi leta 1871 za časa Hohenwartove vlade in povzročili njen padec. Namesto zahteve po Zedinjeni Sloveniji so postavljali nadomestne, kot je bila zahteva po ustanovitvi višjega deželnega sodišča v Ljubljani za Kranjsko, Primorsko, slovenski del Štajerske in Koroške na začetku Taaffejevega mandata in po dunajskih punktacijah leta 1890, kar je vneslo politično razgibanost na Slovensko. Druga zahteva (sicer ne vseslovenska) se je tikala posebnega oddelka štajerskega namestništva v Mariboru ali Celju za slovenski del dežele. Obe zahtevi sta naleteli na neplodna tla. Kljub temu so zahteve, ki so jih slovenski poslanci ponavljali v državnem zboru, prinesle več resolucij in ministrskih naredb. Med njimi so bile pomembne naredba pravosodnega ministra Pražáka iz aprila leta 1882, ki je odredila sprejem slovenskih vlog na sodiščih na območju višjega deželnega sodišča v Gradcu tudi v primerih, če je stranka obvladala nemški jezik, nekaj odločb glede slovenskega učnega jezika v šolah in razne nastavitve uradnikov. Te in podobne stvari pa niso prinesle rešitve vprašanja slovenske enakopravnosti. Iz njih je vel občutek »drobtinčarstva«, pobiranja »drobtinic«, ki padajo z vladne mize.¹⁷⁸⁶ Ko je Josip Vošnjak leta 1880 v proračunskem odseku prodril z resolucijama o vpeljavi slovenščine v srednje šole na Slovenskem, ki ju je državni zbor sprejel, med nemštvom nikakor ni naletel na odobravanje.¹⁷⁸⁷ Na drugi strani se je slovansko časopisje postavilo Slovincem v bran. »Sami Nemci so v včerajšnjem zasedanji priznali opravičenost narodnih prizadevanj čeških in poljskih. Samo Slovencev nečejo priznati kot narod, kot živelj opravičen klicati po ravnopravnosti. Za to so češkemu narodu vsi včerajšnji ustavoverni govorniki Duchatsch, Sturm in Foregger delali poklone, kakor še niso bili slišani v tej zbornici. Ali le Slovenci naj bi ne imeli pravice do šole in do razvoja svoje narodnosti. Čehi, rekel je Duchatsch, to je vse nekaj družega, češkej ladiji se ne sme primerjati slovenska orehova lupina.«¹⁷⁸⁸ Od časa do časa je slovenska politika postala odločnejša in zahtevala izstop poslancev iz Hohenwartovega kluba, obnovo programa Zedinjene Slovenije, po drugi strani pa je prevladalo prepričanje, da Slovenci podpirajo Taaffejevo vladno zaradi strahu pred ponovnim nemškoliberalnim kabinetom. Po uspešnosti političnih zahtev slovenski razvoj ni kazal prevelikega napredka. Tudi v gospodarskem smislu je bil razvoj precej šibak. Povsem druge rezultate pa je kazalo kulturno življenje na začetku in koncu Taaffejeve dobe. Večalo

¹⁷⁸⁵ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 522-523.

¹⁷⁸⁶ Prav tam, str. 524.

¹⁷⁸⁷ SN, 27. 4. 1880.

¹⁷⁸⁸ SN, 2. 5. 1880.

se je število časopisov, rasle so slovenske organizacije, tako da je bil slovenski narod na koncu Taaffejeve vlade že povsem razvit narod z razplasteno družbo, z razvito kulturo, znanostjo in umetnostjo, z najrazličnejšimi gospodarskimi, političnimi, kulturnimi društvi in organizacijami, povsem izoblikovanim jezikom in strokovno terminologijo, skratka, narod, ki ima sicer nešteto težav in problemov, ki mu nasprotniki še vedno odrekajo enakopravnost, ki še vedno nima docela slovenskih šol niti univerze, ki je zato sicer velikokrat poln dvomov vase in pesimizma, ki pa vendarle nedvomno in trdno obstaja in živi.¹⁷⁸⁹ Za Taaffejevo dobo moremo torej zapisati, da je razvoj slovenskega naroda v tem obdobju napredoval, obenem pa so se slovenske meščanske elite na Kranjskem in na Goriškem polarizirale v dva politična tabora¹⁷⁹⁰ (na Goriškem dokončno leta 1899),¹⁷⁹¹ medtem ko je na Štajerskem ostalo pri slogi (čeprav se je počasi že pričela krhati). Tudi v Trstu ni prišlo do razcepa. Na Koroškem o konkretnih političnih »podvigih« skoraj ne moremo govoriti. Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence, edini slovenski politični dejavnik na Koroškem, pa je bilo slogaško usmerjeno.¹⁷⁹²

Na Slovenskem sta do začetka 90-tih let obstajali dve stranki, delavska in meščanska, ki je nastopala v znamenju sloge. Delavska stranka je bila tedaj še šibka in brez politične moči, medtem ko je narodna stranka zastopala vse sloje prebivalstva. Sestavljali so jo tako liberalni kot katoliški Slovenci, ki so nastopali v znamenju sloge enotno in skupaj delovali v državnem zboru in deželnih zborih. Kljub temu sta oba pola živela vsak svoje življenje in imela svoje časopise. Vendar je tudi v času sloge prihajalo med konservativci in liberalci do nasprotovanj. Na volitvah so se proti uradnim slogaškim kandidatom pojavili protikandidati, proti liberalnim konservativni in obratno. Predvsem so se kazala nasprotja konec 80-tih let na Kranjskem in na Goriškem. Spopadi so se kazali tudi v društvenem življenju, pri Slovenski matici, kjer so leta 1886 prevladali liberalci, potem pri znanstvenih razpravah in v Mahničevem pisanju in privedli v začetku 90-tih let do konstituiranja dveh strank na Kranjskem. Spori so se pojavljali tudi v odnosu do avstrijske vlade, kar se je odrazilo med leti 1883 in 1885 na Kranjskem med elastikarji in radikalci, tistimi, ki so se oprijeli oportunistično politiko do vlade, in tistimi, ki so zahtevali odločnejšo politiko.¹⁷⁹³

Slovenci v Hohenwartovem klubu sprva niso bili zastopani v njegovem vodstvu, niti niso bili v njegovem izvršnem komiteju. Član vodstva kluba je leta 1891 postal edino Fran Šuklje. Grof Karl Hohenwart¹⁷⁹⁴ je bil najpomembnejši nemški

¹⁷⁸⁹ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 524–525.

¹⁷⁹⁰ Prim. Fran Zwitter, The Slovenes and the Habsburg monarchy, v: Austrian History Yearbook, 1967/2, str. 171–172; Branko Marušič, Goriški Slovenci v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1975/1–2, str. 147; Branko Marušič, Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899, Goriški muzej, Nova Gorica, 2005, str. 297–317; Pančur, Nastanek političnih strank, str. 32.

¹⁷⁹¹ Pančur, Doba slogaštva, str. 32.

¹⁷⁹² Prim. Avgustin Malle, Koroški Slovenci v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1975/1–2, str. 137; Pančur, Nastanek političnih strank, str. 33; Vodopivec, Slovenci in Habsburška monarhija, str. 40.

¹⁷⁹³ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 525–527; Pančur, Doba slogaštva, str. 31.

¹⁷⁹⁴ Več o tem glej Ernst Bruckmüller, Hohenwart und die Slowenen. Anmerkungen zu einer politischen Beziehung, v: Melikov zbornik, str. 621–631.

poslanec slovenske stranke. Medtem ko so ostali leta 1891 dokončno odpadli, je ostal le še on kot vodilni mož. Skoraj četrto stoletje je predstavljal slovenske volivce v poslanski zbornici dunajskega parlamenta, vendar je svojo energijo usmerjal k državnim problemom in ne k problemu slovenskega naroda. Kljub temu je imel velik vpliv v slovenski politiki. Na volitvah leta 1879 je njegov program predvideval posredovanje konservativnega veleposestva v narodnostnem oziru ter posredovanje med mestnim in kmečkim prebivalstvom. Zastavljen je bil proti prevelikemu novotarjenju na eni in okoreli stagnaciji na drugi strani. Kljub vsemu ni bil katoliški konservativec, pač pa je stal nad slovenskimi konservativno-liberalnimi trenji.¹⁷⁹⁵

---

¹⁷⁹⁵ Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, str. 529.

Seznam spodnještajerskih obrambnih organizacij med leti 1880–1893

Krajevne skupine Schulvereina, ustanovljene do konca leta 1893 na Spodnjem Štajerskem.

Leto ustanovitve	Krajevna skupina
1881	Maribor–okolica, Celje–okolica, Ptuj–okolica, Vitanje–okolica
1882	Slovenska Bistrica, Laško, Sevnica–okolica, Slovenj Gradec–okolica
1883	Vuhred, Brežice–okolica, Šoštanj–Velenje, Marenberg–okolica, Šmarje pri Jelšah (razpuščeno leta 1893), Rogaška Slatina, Kamnica–okolica (razp. l. 1893), Razvanje–okolica, Pohorje
1884	Selnica–okolica (razp. l. 1889), Rogatec, Trbovlje–okolica, Celje–okoliška občina, Savinjska dolina, Ribnica–Brezno, Šentjur–okolica
1885	Sv. Lovrenc–okolica ¹⁷⁹⁶
1886	Ormož–okolica (moška in ženska)
1887	Zidani most–okolica (razp. l. 1893), Maribor (ženska), Lenart v Slov. gor., Slovenska Bistrica (ženska)
1888	Štore–okolica
1891	Ljutomer (moška in ženska) ¹⁷⁹⁷

¹⁷⁹⁶ StLA, fond Statth., fasc. 53–4625/1881.

¹⁷⁹⁷ Prav tam, fasc. 53–34/1885.

Krajevne skupine Družbe sv. Cirila in Metoda, ustanovljene do konca leta 1893 na Spodnjem Štajerskem.

Leto ustanovitve	Krajevna skupina
1885	Celje (moška), Ptuj (moška)
1886	Braslovče, Gornji Grad (moška), Šentjur (moška), Konjice, Maribor (moška), Rečica v Savinjski dolini, Sevnica, Šaleška dolina v Šoštanju, Vuhred–marenberški okraj (Vuhred– Radlje ob Dravi), Žalec (moška)
1887	Lehen pri Ribnici (sedež Janžev vrh), Ormoški okraj (moška), Ponikva, Slovenj Gradec (moška)
1888	Lenart v Slov. gor., Velika Pirešica
1890	Breški okraj (sedež v Brežicah), Škofja vas pri Celju
1891	Šentjur (ženska), Laško in okolica, Vransko
1892	Ljutomer z okolico (moška), Ormož (ženska), Slovenska Bistrica, Trbovlje in okolica (moška), ustanovljena že leta 1886 kot podružnica za Zidani Most in okolico
1893	Celje (ženska), Teharje ¹⁷⁹⁸

Krajevne skupine Südmarke, ustanovljene do konca leta 1893 na Spodnjem Štajerskem.

Leto ustanovitve	Krajevna skupina
1890	Celje (moška krajevna skupina), Šentilj, Ormož, Konjice, Ljutomer, Maribor (moška), Ptuj, Brežice-Sevnica
1891	Marenberg
1892	Dobrna-Vojnik-Vitanje ¹⁷⁹⁹

¹⁷⁹⁸ Vovko, Podružnice, str. 356–398; prim. StLA, fond Statth., fasc. 53–20109/1885.

¹⁷⁹⁹ Staudinger, Die Südmark, str. 136; prim. StLA, fond Statth., fasc. 53–21257/1889.

VIRI IN LITERATURA

Časopisni viri

- Cillier Zeitung (CZ), Deutsche Wacht (DW)
- Domovina (D)
- Grazer Volksblatt (GV)
- Marburger Zeitung (MZ)
- Novice (N)
- Pettaufer Zeitung (PZ)
- Slovenec (S)
- Slovenski gospodar (SGp)
- Slovenski narod (SN)
- Tagespost (Tp)
- Zadruga (Z)

Arhivski viri

- Pokrajinski arhiv Maribor (PAM):
fond Gregorec
fond Mestna občina Maribor 1528-1941
fond Turner
- Steiermärkisches Landesarchiv (StLA)
fond Statth. Präs.
fond Statth.
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC)
fond Občina Celje okolica
fond Mestna občina Celje

Zakonodaja, statistični pregledi, stenografski zapisniki

- Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Herzogthum Steiermark (LGBl), 1866/19.
- Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich (RGBl), 1862/18.
- Special Orts-Repertorium von Steiermark, herausgegeben von k. k. statistischen Central-Commission, Wien 1883.
- Special-Orts-Repertorium von Steiermark, herausgegeben von der k. k. statistischen Central-Commission, Wien, 1893.
- Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates, IX., X., XI. Session.
- Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steierm. Landtages V., VI., VII. Landtags-Periode.

Literatura

- Adámek, Karel: Z dějin okresních zastupitelstev v království Českém, Tiskem Unie v Praze, 1908.
- Aplinc, Miran: Vošnjaki – industrialci iz Šoštanja, Zavod za kulturo Šoštanj, Šoštanj, 2005.
- Baš, Franjo: Dr. Pavel Turner, v: ČZN, 1935.
- Baš, Franjo: Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Doba Ivana Dečka, Založba Obzorja, Maribor, 1989.
- Baš, Franjo: Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem, Založba Obzorja, Maribor, 1989.
- Baš, Franjo: Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Maribor v avstrijski ustavni dobi, Založba Obzorja, Maribor, 1989.
- Baš, Franjo: Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Posojilnica v Mariboru (Narodni dom), Založba Obzorja, Maribor, 1989.
- Beck, Georg: Die Persönlichkeit des Grafen Eduard Taaffe, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948.
- Bled, Jean Paul: Franc Jožef, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990.
- Brix, Emil: Die Umgangssprachen in Altösterreich zwischen Agitation und Assimilation, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1982.
- Brix, Emil: Številčna navzočnost nemštva v južnoslovanskih kronovinah Cislitvanije med leti 1848 do 1918, v: ZČ, 1987/2.
- Bruckmüller, Ernst: Hohenwart und die Slowenen. Anmerkungen zu einer politischen Beziehung, v: Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje, ZRC SAZU, Ljubljana, 2001.
- Bruckmüller, Ernst: Razvoj krščanskih socialcev v Avstriji do prve svetovne vojne, v: Krekov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba, Celje, 1992.
- Bruckmüller, Ernst: Sozialgeschichte Österreichs, Herold Verlag, Wien, München, 1985.
- Charmatz, Richard: Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907. II. Der Kampf der Nationen, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig, 1912.
- Cvelfar, Bojan: »Z narodnim domom se je celjskemu nemštvu razbila jedna čeljust«. Nacionalni izgredi v Celju na prelomu stoletja, v: Celjski zbornik, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 1997.
- Cvelfar, Bojan: Gospodarska podoba Celja pred prvo svetovno vojno, v: Od Maribora do Trsta 1850–1914, Zbornik referatov (uredila Darko Friš, Franc Rozman), Pedagoška fakulteta, Maribor, 1998.
- Cvelfar, Bojan: Naj pokaže Celje svojo nemško kov! (Odkritje spomenika cesarju Jožefu II. leta 1882 v Celju), v: Kronika, 1997/1-2.
- Cvelfar, Bojan: Slavnostno odkritje spomenika cesarju Jožefu II. V Celju, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.

- Cvelfar, Bojan; Studen, Andrej: Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, v: Odsevi preteklosti 2. Iz zgodovine Celja 1848–1918, Muzej novejšje zgodovine, Celje, 1998.
- Cvirn, Janez: Bezenšek, Anton, v: Enciklopedija Slovenije, knjiga 1, Ljubljana, 1987.
- Cvirn, Janez: Biser na Savinji, Epsi, Nazarje 1993.
- Cvirn, Janez: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907, Zbirka Zgodovinskega časopisa, 5, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 1988.
- Cvirn, Janez: Celje – izginjajoči nemški otok na Spodnjem Štajerskem, v: Od Maribora do Trsta 1850–1914, Zbornik referatov (uredila Darko Friš, Franc Rozman), Pedagoška fakulteta, Maribor, 1998.
- Cvirn, Janez: Celjska mestna policija v letih 1887–1914, v: Celjski zbornik, Celje, 1989.
- Cvirn, Janez: Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik, Celje, 1986.
- Cvirn, Janez: Celjsko nemštvo in problem nacionalne identitete, v: ZČ, 1992/4.
- Cvirn, Janez: Deutsche und Slowenen in der Untersteiermark: zwischen Kooperation und Konfrontation, v: Slowenen und Deutsche im gemeinsamen Raum. Neue Forschungen zu einem komplexen Thema, (herausgegeben von Harald Heppner), R. Oldenbourg Verlag München, München, 2002.
- Cvirn, Janez: Deželna in narodna zavest na (Spodnjem) Štajerskem, v: Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas (uredil Dušan Nećak), Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, 1997.
- Cvirn, Janez: Deželnozbornska volilna reforma na Štajerskem 1883, v: SHS, 2001/2.
- Cvirn, Janez: Gospodarska politika celjske občine 1890–1914, v: ZČ, 1990/3.
- Cvirn, Janez: Gregorec, Lavoslav, v: Enciklopedija Slovenije, knjiga 3, Ljubljana, 1989.
- Cvirn, Janez: Jezikovna politika celjske občine na prelomu stoletja, v: ZČ, 1990/2.
- Cvirn, Janez: Josip Sernek, rodoljub z dežele (spremna študija), v: Josip Sernek, Spomini, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 2003.
- Cvirn, Janez: Kri v luft! Čreva na plot! Oris družabnega življenja v Celju na prelomu stoletja, Novi tednik – Radio Celje, Celje, 1990.
- Cvirn, Janez: Nemci na Slovenskem (1848–1941), v: »Nemci« na Slovenskem 1941–1955, Ljubljana, 2002.
- Cvirn, Janez: Nemško društvo Südmark, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Cvirn, Janez: Politične razmere na (spodnjem) Štajerskem na prelomu stoletja, v: Josip Ipavec in njegov čas (uredil Igor Grdina), ZRC, Ljubljana, 2000.
- Cvirn, Janez: Politične razmere na Štajerskem v času vlade grofa Taaffeja (1879–1893), v: ČZN, 2002/1.

- Cvirn, Janez: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918), Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Ljubljana, 2006.
- Cvirn, Janez: Schönerer v Mariboru, v: Grafenauerjev zbornik. SAZU, ZRC SAZU, Filozofska fakulteta Ljubljana, Pedagoška fakulteta Maribor, 1996.
- Cvirn, Janez: Štajercijanstvo, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861-1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Cvirn, Janez: Trdnjavski trikotnik, Založba Obzorja, Maribor, 1997.
- Cvirn, Janez: Urbanizacija ter njeni vplivi na socialno in nacionalno strukturo Celja (1867-1914), v: Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci, Rogaška Slatina, Maribor, 1993.
- Cvirn, Janez: Volilne mahinacije v nacionalnih bojih na Štajerskem, v: ZČ, 1989/3.
- Cvirn, Janez; Studen, Andrej: Etnična (nacionalna) struktura mest na Spodnjem Štajerskem (1880-1910), v: Zbornik radova prvog i drugog međunarodnog seminara zajednice Nijemaca Hrvatske - Zagreb (uredila Nives Rittig-Beljak), Varaždin: Tiskara Varteks; Zagreb: Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj, 2002.
- Čuček, Filip: Slovenci, Slovaki in bosansko-hercegovačke peripetije v letih 1875-1878, v: Zgodovina za vse, 2003/1, str. 5-31.
- Das Ende der Verfassungspartei, Verlag von Friedr. Otto Sintenien, Wien, 1882.
- Das System Taaffe, Verlag von Friedr. Otto Sintenien, Wien, 1882.
- Drobosch, Werner: Deutscher Schulverein, v: ZČ, 1992/2.
- Ebert, Kurt: Die Anfänge der modernen Sozialpolitik in Osterreich, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1975.
- Enciklopedija Slovenije (1-16), Ljubljana 1987-2002.
- Erjavec, Fran: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Prosvetna zveza, Ljubljana, 1928.
- Friš, Darko: Vzgojitelj dr. Pavel Turner, v: ČZN, 1999/1-2.
- Garver, Bruce M.: The Young Czech Party 1874-1901 and the Emergence of a Multi-Party System, Yale University Press, New Haven and London, 1978.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: Rast delavskega gibanja, v: Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: Slogaštvo in njegovi problemi, v: Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: Slovenska zgodovina 1813-1914, DZS, Ljubljana, 1950.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: Socialnodemokratska stranka, v: Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: Taaffejeva vlada in položaj Slovencev; v: Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979.

- Glantschnigg, Eduard: Miha Vošnjak v pravi postavi, Založba in tisk Janez Rakusch-a v Celji.
- Gluth, Oskar: Bezirksverbände, v: Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes (herausgegeben unter Mitwirkung zahlreicher Fachmänner von Ernst Mischler und Josef Ulbrich), Erster Band, Wien, 1905.
- Goropevšek, Branko: Južnoštajerska hranilnica, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Goropevšek, Branko: Štajerski Slovenci, kaj hočemo!, Zdodovinsko društvo, Celje, 2005.
- Gorše, Miroslav: Doktor Valentin Zarnik, Slovenska matica, Ljubljana, 1940.
- Graf Taaffe 1879–1889. Eine innerpolitische Studie aus Österreich, Verlag von Otto Wigand, Leipzig, 1889.
- Grafenauer, Božo: Lokalna samouprava na Slovenskem, Teritorialno-organizacijske strukture, Pravna fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor, 2000.
- Grandner, Margarete: Conservative Social Politics in Austria, 1880–1890, v: Austrian History Yearbook, 1996.
- Grandner, Margarete: Staatliche Sozialpolitik in Cisleithanien 1867–1918, v: Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71 bis 1914. Historikergespräch Österreich – Bundesrepublik Deutschland 1989 (herausgegeben von Helmut Rumpler), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1991.
- Gregorec, Lavoslav: Nemškutarija na Koroškem in Štajerskem z nemškim šulvereinom vred, Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, Maribor, 1888.
- Hanisch, Ernst: Ambivalenz der Modernisierung. Die Formierung der politischen Lager in den »Alpenländern«, v: Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71 bis 1914. Historikergespräch Österreich – Bundesrepublik Deutschland 1989 (herausgegeben von Helmut Rumpler), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1991.
- Harrington-Müller, Diethild: Der Fortschrittsklub im Abgeordnetenhaus des österreichischen Reichsrats 1873–1910, Hermann Böhlhaus Nachf., Wien – Köln – Graz, 1972.
- Hartman, Bruno: Maribor v Napotnikovem času, v: Kultura v Mariboru, Založba Obzorja, Maribor, 2001.
- Havranek, Jan: The Development of Czech Nationalism, v: Austrian History Yearbook, 1967/2.
- Höbelt, Lothar: Kornblume und Kaiseradler. Die deutschfreiheitlichen Parteien Altösterreich 1882–1918, Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1993.

- Höbelt, Lothar: Otto Steinwender, Porträt eines Nationalliberalen, Freiheitl. Bildungswerk, Wien, 1992.
- Höbelt, Lothar: Parteien und Fraktionen im cisleithanischen Reichsrat, v: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VII/1, Wien, 2000.
- Jenks, William A.: Austria under the Iron Ring 1879-1893, The University Press of Virginia, Charlottesville, 1965.
- Jenks, William A.: The Austrian Electoral Reform of 1907, Columbia University Press, New York, 1950.
- Judson, Pieter M.: Exclusive Revolutionaries. Liberal Politics, Social Experience and National Identity in the Austrian Empire, 1848-1914, The University of Michigan Press, Michigan, 1996.
- Judson, Pieter M.: Guardians of the Nation. Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2006.
- Kammerhofer, Leopold: Staat und Verwaltung, v: Studien zum Deutschliberalismus in Zisleithanien 1873-1879 (herausgegeben von Leopold Kammerhofer unter Mitarbeit von Friedrich Edelmayer, Irene Gartner, Susanne Herrnleben, Walter Prenner, Karl Vocelka), Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, 1992.
- Kammerhofer, Leopold; Prenner, Walter: Liberalismus und Aussenpolitik. Die Orientfrage und der Widerstand der Deutschliberalen gegen die Okkupation von Bosnien und der Herzegovina 1875-1879, v: Studien zum Deutschliberalismus in Zisleithanien 1873-1879 (herausgegeben von Leopold Kammerhofer unter Mitarbeit von Friedrich Edelmayer, Irene Gartner, Susanne Herrnleben, Walter Prenner, Karl Vocelka), Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, 1992.
- Kann, Robert A.: Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie, Erster Band, Verlag Hermann Böhlau Nachf., Graz-Köln, 1964.
- Kann, Robert A.: Geschichte des Habsburgerreiches 1526-1918, Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 1977.
- Kermavner, Dušan: Prvi taktični razhod slovenskih politikov v Taaffe-Winklerjevi dobi, DZS, Ljubljana, 1963.
- Kermavner, Dušan: Slovenska politika v letih 1879 do 1895, političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja, Ljubljana, 1966.
- Klemenčič, Matjaž: Germanizacijski procesi na Štajerskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, v: ČZN, 1979/1-2.
- Knarr, Walter: Das Ministerium des Grafen Taaffe und die Soziale Frage, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948.
- Kokoschinegg, Gustav: Erinnerungen aus meinem Leben, als Manuskript gedruckt, Graz, 1914.
- Kolmer, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich, 2 (1869-1879), Akademische Druck, Graz, 1972.

- Kolmer, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich, 3 (1879-1885), Akademische Druck, Graz, 1972.
- Kolmer, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich, 4 (1885-1891), Akademische Druck, Graz, 1978.
- Kovačič, Fran: Zgodovina lavantinske škofije (1228-1928), Maribor, Lavantinski ordinariat, 1928.
- Kresal, France: Mezdna in stavkovna gibanja, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.
- Kresal, France: Socialna politika, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.
- Krones, Franz: Moritz von Kaiserfeld, v: Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark, Graz, 1885.
- Krones, Franz: Moritz von Kaiserfeld. Sein Leben und Wirken als Beitrag zur Staatsgeschichte Österreich in den Jahren 1848 bis 1884, Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig, 1888.
- Lapajne, Ivan: Dvajsetletnica. Zgodovinske in spominske črtice o slovenskem posojilništvu ter pregled delovanja društva »Zveza slovenskih posojilnic v Celju«, Celje, 1903.
- Lazarević, Žarko: Celje - prvotno središče slovenskega združništva, v: Celjski zbornik, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 1994.
- Lazarević, Žarko: Kmečki dolgovi na Slovenskem, Socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1994.
- Lazarević, Žarko: Oris razvoja slovenskega bančništva do prve svetovne vojne, v: PNZ, 1999/2.
- Lazarević, Žarko: Razmah finančnih ustanov, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.
- Lazarević, Žarko: Razvoj institucij finančnega posredništva v Celju do konca prve svetovne vojne, v: Odsevi preteklosti 2. Iz zgodovine Celja 1848-1918, Muzej novejše zgodovine, Celje, 1998.
- Lerch, Friedrich: Die Konservativen und die österreichische soziale Gesetzgebung in der Ära Taaffe, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948.
- Leskovec, Antoša: Razvoj gospodarstva v Mariboru 1742-1941, v: Maribor skozi stoletja. Razprave I (uredili Vladimir Bračič, Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec), Založba Obzorja Maribor, Maribor, 1991.
- Lončar, Dragotin: Adolf Fischhof, v: Veda, 1912.
- Lončar, Dragotin: Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka, v: Naši zapiski, 1912.

- Lončar, Dragotin: Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa, v: Naši zapiski, 1909.
- Lukan, Walter: Die christlichsoziale Arbeiterorganisation bei den Slowenen. Von den Anfängen bis zum Zerfall der Habsburgermonarchie, v: Beiträge zur Geschichte und Kultur Südosteuropas (Redaktion Walter Lukan in Zusammenarbeit mit Andreas Gottsmann), Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien, 1989.
- Lukan, Walter: Franc Miklošič kot politik v gosposki zbornici, v: Miklošičev zbornik, SAZU, Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Ljubljana, 1992.
- Lukan, Walter: Zur Biographie von Janez Evangelist Krek (1865–1917), Dissertation, Wien, 1984.
- Luković, Petko: Stališče Slovencev do vstaje v Hercegovini in Bosni in do bosansko-hercegovega vprašanja v letih 1875–1878, SAZU, Ljubljana, 1977.
- Malle, Avgustin: Koroški Slovenci v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1975/1–2.
- Malli, Rüdiger: Die politische Richtungen bei den Slowenen der Untersteiermark von der Dezemberverfassung bis zum Ersten Weltkrieg, v: Die Donaumonarchie und die südslawische Frage von 1848 bis 1918. Texte des ersten österreichisch-jugoslawischen Historikertreffens Gösing 1976 (herausgegeben von Adam Wandruszka, Richard G. Plaschka, Anna M. Drabek), Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, 1978.
- Malli, Rüdiger: Die Sozialstruktur und das nationale Erwachen der Slowenen, v: Österreichische Osthefte, 1978/1.
- Marušič, Branko: Goriški Slovenci v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1975/1–2.
- Marušič, Branko: Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848-1899, Goriški muzej, Nova Gorica, 2005.
- Matić, Dragan: Andrej Winkler, prvi in zadnji Slovenec, imenovan za deželnega predsednika, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Matić, Dragan: Nemci v Ljubljani 1861–1918, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana, 2002.
- Matić, Dragan: Občinske volitve v Ljubljani, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Mayrhofer, Ernst: Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, Zweiter Band, Wien, 1896.
- Melik, Vasilij: O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861–1918, v: ZČ, 1970/1–2.
- Melik, Vasilij: Politične razmere v Avstriji pred sto leti, v: ČZN, 1998/1.
- Melik, Vasilij: Slovenska politika ob začetku dualizma, v: Melik, Slovenci 1848–1918. Razprave in članki, Litera, Maribor, 2002.
- Melik, Vasilij: Slovenska politika v drugi polovici 70-tih let 19. stoletja, v: Melik, Slovenci 1848–1918. Razprave in članki, Litera, Maribor, 2002.

- Melik, Vasilij: Slovenska politika v Taaffejevi dobi, Slovenci 1848–1918. Razprave in članki, Litera, Maribor, 2002.
- Melik, Vasilij: Spremembe na Slovenskem in v Cislitvaniji v zvezi z dogodki na Balkanu, v: Slovenci 1848–1918. Razprave in članki, Litera, Maribor, 2002.
- Melik, Vasilij: Volitve na Slovenskem 1861–1918, Slovenska matica, Ljubljana, 1965.
- Menger, Max: Zur politischen Lage in Österreich. Mit einem Anhang enthaltend die Sprachen-Verordnungen der Ministerien Taaffe, Badeni, Gautsch, Buch- und Kunstdruckerei Steyermühl, Wien, 1898.
- Mischler, Ernst: Bezirkshaushalt, v: Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes (herausgegeben unter Mitwirkung zahlreicher Fachmänner von Ernst Mischler und Josef Ulbrich), Erster Band, Wien, 1905.
- Murko, Matija: Spomini, Slovenska matica, Ljubljana, 1951.
- Okey, Robin: The Habsburg Monarchy c. 1765–1918, St. Martin's press, New York, 2001.
- Orožen, Janko: Politični razvoj v Celju in celjski pokrajini od 1848 do 1918, v: ČZN, 1971.
- Orožen, Janko: Zgodovina Celja in okolice, II. del, Celje, 1974.
- Orožen, Janko: Zgodovina celjskega Sokola 1890–1940, Sokolsko društvo Celje matica, 1940.
- Pančur, Andrej: (Ne)primerljive razmere v čeških in slovenskih deželah v zadnjih letih Taaffejeve vlade, v: PNZ, 2005/2.
- Pančur, Andrej: Boj obrtnikov proti konkurenčnemu prisilnemu delu, v: Zgodovina za vse, 2002/2.
- Pančur, Andrej: Črni petek na dunajski borzi, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Pančur, Andrej: Doba slogaštva, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.
- Pančur, Andrej: Gospodarski in socialni nazori v 80. in 90. letih 19. stoletja na Slovenskem, magistrska naloga, Ljubljana, 1999.
- Pančur, Andrej: Na poti k modernemu nedeljskemu počitku, v: Zgodovina za vse, 1998/2.
- Pančur, Andrej: Nacionalni spori, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.
- Pančur, Andrej: Namesto papirnatega goldinarja dobimo zlato krono, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Pančur, Andrej: Nastanek političnih strank, v: Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (uredila Jasna Fischer), 1, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005.

- Pančur, Andrej: Oderuštvo na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja, v: ZČ, 1999/1.
- Pančur, Andrej: Omejitev obrtne svobode, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Pančur, Andrej: V pričakovanju stabilnega denarnega sistema, Zgodovinsko društvo, Celje, 2003.
- Pančur, Andrej: Vpliv političnih in nacionalnih bojev na gospodarske reforme (Primer avstroogrške valutne reforme leta 1892 in vloga Slovencev), v: PNZ, 1999/2.
- Pančur, Andrej: Zveza slovenskih posojilnic, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Perovšek, Jurij: Na poti v moderno. Poglavlja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja, Zbirka Recognitiones 1, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2005.
- Perovšek, Jurij: Prilagoditev Schulze-Delitzschevih združnogospodarskih zamisli na Slovenskem v letih 1872–1895, v: PNZ, 1998.
- Perovšek, Jurij: Schulze-Delitzscheva združnogospodarska doktrina kot liberalni odgovor na socialno vprašanje v 19. stoletju, v: PNZ, 1997.
- Pleterski, Janko: Jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade (1879–1893), v: ZČ, 1975/3–4.
- Prijatelj, Ivan: Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, V, DZS, Ljubljana, 1966.
- Rahten, Andrej: Zavezništva in delitve. Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848–1918, Nova revija, Ljubljana, 2005.
- Rajšp, Vincenc: Imenovanje Mihaela Napotnika za lavantinskega knezoškofa, v: Napotnikov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba, Celje, 1993.
- Rozman, Franc: Baron Josef Schwegel – diplomat in politik (uvodna beseda), v: Josef Schwegel, Na cesarjev ukaz. Spomini politika in diplomata, Slovenska matica, Ljubljana, 2004.
- Rozman, Franc: Delavsko gibanje na Slovenskem v Taaffejevi dobi, v: ZČ, 1973/1–2.
- Rozman, Franc: Hainfeldski kongres, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Rozman, Franc: Prvo praznovanje 1. maja na Slovenskem, v: Rozman, Franc; Stiplovšek, Miroslav; Kos, Janez: Praznovanje 1. maja na Slovenskem, Delavska enotnost, Ljubljana, 1986.
- Rozman, Franc: Prvomajska praznovanja, v: Rozman, Franc; Melik, Vasilij; Repe, Božo: Zastave vihrajo, Modrijan, Ljubljana, 1999.
- Rozman, Franc: Socialistično delavsko gibanje na slovenskem štajerskem, Založba Borec, Ljubljana, 1979.
- Rozman, Franc: Socialistično gibanje na slovenskem Štajerskem do leta 1889, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1970/1–2.

- Rozman, Franc: Stavkovno gibanje na Štajerskem v devetdesetih letih preteklega stoletja, v: Kronika, 1978/2.
- Rozman, Franc: Štiri velike rudarske stavke v revirjih pred prvo svetovno vojno, v: Rozman, Franc; Stiplovšek, Miroslav: Prve rudarske stavke na Slovenskem (1883–1923), Delavska enotnost, Ljubljana, 1983.
- Rumpler, Helmut: Eine Chance für Mitteleuropa, Österreichische Geschichte 1804–1914, Ueberreuter, Wien, 1997.
- Rumpler, Helmut: Im Vorfeld des allgemeinen Wahlrechtes. Die Wahlreformdebatten im Cisleithanischen Reichsrat 1891–1893, v: Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje, ZRC SAZU, Ljubljana, 2001.
- Rumpler, Helmut: Parlament und Regierung Cisleithaniens 1867 bis 1914, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VII/1, Wien, 2000.
- Schauer, Dolfo: Prva doba našega združništva, Učiteljska tiskarna d. d. v Ljubljani, Ljubljana, 1945.
- Schmidlechner, Karin Maria: Die steirischen Arbeiter im 19. Jahrhundert, Europaverlag Wien, Wien, 1983.
- Schmitz, Georg: Organe und Arbeitsweise, Strukturen und Leistungen der Landesvertretungen, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VII/2, Wien 2000.
- Schwegel, Josef: Na cesarjev ukaz. Spomini politika in diplomata (prevedel, uredil in spremno besedo napisal Franc Rozman), Slovenska matica, Ljubljana, 2004.
- Sernec, Josip: Spomini, (spremna študija Janez Cvirn), Osrednja knjižnica Celje, Celje, 2003.
- Sked, Alan: Der Fall des Hauses Habsburg, Wolf Jobst Siedler Verlag GmbH, Berlin, 1993.
- Skedl, Arthur: Der politische Nachlass des Grafen Eduard Taaffe, Rikola Verlag, Wien, Berlin, Leipzig, München, 1922.
- Skottsberg, Britta: Der österreichische Parlamentarismus, Elanders Boktryckeri Aktiebolag, Göteborg, 1940.
- Slovenski biografski leksikon, 1-4, Zadružna gospodarska banka, Ljubljana, 1925-1991.
- Spindler, Vekoslav: Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Tisk Mariborske tiskarne d. d., Maribor, 1938.
- Staudinger, Eduard G.: Demonstration und Fest. Zur Geschichte der Feiern zum 1. Mai in der Steiermark von 1890 bis 1907, v: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Graz, 1993.
- Staudinger, Eduard G.: Die Südmark, v: Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848–1941 (herausgegeben von Helmut Rumpler, Arnold Suppan), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1988.

- Stavbar, Vlasta: Narodni dom v Mariboru, v: Celjski zbornik, Osrednja knjižnica Celje, Celje, 1997.
- Stergar, Rok: Slovenci in vojska, 1867–1914. Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka 1. svetovne vojne, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 2004.
- Stöckl, Edith Marko: Der steiermärkische Landtag, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VII/2, Wien, 2000.
- Stourzh, Gerald: Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848–1918, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Wien, 1985.
- Studen, Andrej: Liberalcem so kmetje španska vas, v: ČZN, 2006/1.
- Studen, Andrej: Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja, Slovenska matica, Ljubljana, 2004.
- Studen, Andrej: Zapleti okrog občevalnega jezika, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Suetter, Hugo: Der Nationale Kampf in der Südsteiermark 1867 bis 1897, Verlag Max Schick, München, 1936.
- Suppan, Arnold: Die Untersteiermark, Krain und das Küstenland zwischen Maria Theresia und Franz Joseph (1740–1918), v: Deutsche Geschichte im Osten Europas. Zwischen Adria und Karawanken (herausgegeben von Arnold Suppan), Siedler Verlag, Berlin, 1998.
- Suppan, Arnold: Slowenen und Deutsche in Krain, der Untersteiermark und in Slowenien in den Volkszählungen von 1880, 1910, 1921 und 1931, v: Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848–1941 (herausgegeben von Helmut Rumpler, Arnold Suppan), Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1988.
- Sutter, Berthold: Moritz von Kaiserfeld, Parlamentarier und Landeshauptmann, v: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Graz, 1986.
- Sutter, Berthold; Bruckmüller, Ernst: Der Reichsrat, das Parlament der westlichen Reichshälfte Österreich-Ungarns (1861–1918), v: Parlamentarismus in Österreich (herausgegeben von Ernst Bruckmüller), öbv&hpt, Wien, 2001.
- Šedivý, Jan: Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije, v: ČZN, 1967.
- Šuklje, Fran: Iz mojih spominov, I. del (uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1988.
- Šuklje, Fran: Sodobniki mali in veliki, Satura, Ljubljana, 1933.
- Taylor, Alan John Percivale: Habsburška monarhija 1809–1918. Zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske, DZS, Ljubljana, 1956.
- Troger, Gerhild: Der steirische Landtag. Sein politisches, kulturelles und soziales Wirken in den Jahren 1890–1900, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Graz, 1968.
- Turnerjev zbornik. SHS, 2001/1.

- Uratnik, Manfred: Wahlrechtsreform, Kultur- und Sozialpolitik im Steiermärkischen Landtag (1883–1890), Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Graz, 1966.
- Urban, Otto: Die tschechische Gesellschaft 1848 bis 1918, Wien; Köln; Weimar; Böhlau, 1994.
- Urbanitsch, Peter: Die Wahlen in die Bezirksvertretungen der Untersteiermark. Rechtliche und Nationalitätenpolitische Aspekte im Späten 19. Jahrhundert; v: Arhivistika – zgodovina – pravo. Vilfanov spominski zbornik, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 30, Ljubljana, 2007.
- Valenčič, Vlado: Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880, v: ZČ, 1974/3-4.
- Vanek, Edith: Die politische Tätigkeit des Abgeordneten Dr. Otto Steinwender, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades, Wien, 1948.
- Videčnik, Aleksander: Denarnišтво v Celju. Od hranilnice do banke, Ljubljanska banka, Splošna banka Celje, Celje, 1989.
- Vilfan, Sergij: Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana, 1996.
- Vilfan, Sergij: Uvod v pravno zgodovino, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1993.
- Vodopivec, Peter: Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja, Modrijan, Ljubljana, 2006.
- Vodopivec, Peter: Slovenci in Habsburška monarhija, v: Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju. Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert (uredili Dušan Nečak, Boris Jesih, Božo Repe, Ksenija Škrilec, Peter Vodopivec), Znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Historia 8, Ljubljana, 2004.
- Vošnjak, Josip: Spomini (izbral in uredil Vasilij Melik), Slovenska matica, Ljubljana, 1982.
- Vovko, Andrej: Delovanje društva Südmark na Slovenskem Štajerskem do leta 1914, v: Zbornik Janka Pleterškega, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2003.
- Vovko, Andrej: Družba sv. Cirila in Metoda, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Vovko, Andrej: Mal položi dar, portret slovenske narodnoobrambne organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918, Slovenska matica, Ljubljana, 1994.
- Vovko, Andrej: Nemška šolska organizacija Deutscher Schulverein, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883, Nova revija, Ljubljana, 2003.
- Vovko, Andrej: Podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Štajerskem, ustanovljene do leta 1907, v: ČZN, 1980/2.
- Vrbnjak, Viktor: Prvi slovenski tabor v Ljutomeru, v: Svet med Muro in Dravo, Ob stoletnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868–1968, Založba Obzorja Maribor, 1968.

- Whiteside, Andrew G.: The Germans as an Integrative Force in Imperial Austria: The Dilemma of Dominance, v: Austrian History Yearbook, 1967/1.
- Whiteside, Andrew G.: The Socialism of Fools. Georg Ritter von Schönerer and Austrian Pan-Germanism, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London, 1975.
- Wotawa, August: Deutsche Schulverein 1880-1905, Wien, 1905.
- Zajc, Marko: Kje se slovensko neha in hrvaško začne. Slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja, Modrijan, Ljubljana, 2006.
- Zwitter, Fran: Nacionalni problemi v habsburški monarhiji, Slovenska matica, Ljubljana, 1965.
- Zwitter, Fran: Nemci na Slovenskem, Sodobnost, 1938.
- Zwitter, Fran: Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni, Učiteljska tiskarna v Ljubljani, Ljubljana, 1936.
- Zwitter, Fran: Prva štajerska narodnostna statistika, v: ČZN, 1937/1-4.
- Zwitter, Fran: Slovenci in habsburška monarhija, v: ZČ, 1967.
- Zwitter, Fran: The Slovenes and the Habsburg monarchy, v: Austrian History Yearbook, 1967/2.
- Žontar, Jože: Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918, Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste, 1988.

DIE ERFOLGE VON UNTERSTEIRISCHEN SLOWENEN IN DER ÄRA TAAFFE

Die wirtschaftlichen, sozialen, kulturellen und politischen Verhältnisse in der Untersteiermark während der Taaffe-Regierung (1879-1893)

ZUSAMMENFASSUNG

Nach der achtjährigen deutschliberalen offensiven Regierungszeit des Fürsten Adolf von Auersperg von 1871 bis 1879 hatte niemand mit der Rückkehr Taaffes aus Tirol in die Hauptstadt gerechnet. Nachdem das Geschehen in Bosnien-Herzegowina 1878 den Rücktritt des liberalen Kabinetts wegen Dissens deutscher Verfassungstreuer im Zusammenhang mit der Okkupation von Bosnien-Herzegowina verlangte, das die slowenische Intelligenz jedoch begeisterte, gelang es Taaffe während der Übergangsregierung von Karl von Stremayr Innenminister zu werden, um bald danach als neuer Mandatar nach ersten misslungenen Gesprächen hinsichtlich der Zusammensetzung der neuen Regierung die Grundlage für die kommenden Wahlen vorzubereiten. Nachdem er die Tschechen auf seiner Seite hatte, die Politik Zisleithaniens jedoch einen konservativen Weg eingeschlagen hatte, herrschte in der Untersteiermark keine übermäßige Begeisterung, sondern stellten die Slowenen resigniert fest, dass alles beim Alten geblieben war. Die Deutsch-Untersteirer stellten ein „eminent österreichisches, deutsches und patriotisches Programm“ zusammen, obwohl es noch zu keiner extremen Wende zum Nationalismus gekommen war.

Taaffes Programm der Bildung eines stabilen österreichischen konservativen Regimes, das auf dem Grundsatz der Gesetzesreformen basieren und liberalistische Momente berücksichtigen sollte, wurde in offiziellen deutschen Kreisen zuerst recht gut aufgenommen. Das untersteirische deutsche Bürgertum hatte im Gegensatz zu den Krainer Deutschen, die jegliche Zusammenarbeit mit Taaffe ablehnten, Taaffes Machtantritt zuerst mit gemischten Gefühlen aufgenommen. Der Verlauf der Geschehnisse jedoch hatte sich nach der Inaugurationsrede Anfang Oktober, als Taaffe eine Politik der Eintracht und Aussöhnung als sein Ziel hervorhob, wesentlich geändert, insbesondere nachdem nach den Tschechen auch die Slowenen die ersten Konzessionen erhalten hatten.

Die untersteirischen Slowenen hatten den Regierungsantritt Taaffes in Übereinstimmung mit der Krainer Slowenienpolitik begrüßt und sich nach dem Regierungswechsel in keiner Weise zurückgehalten, ihre Forderungen zu stellen. Als wichtigste Forderung hob sich die Gleichberechtigung der slowenischen Sprache in Schulen und als Amtssprache hervor. Die Deutschen, die wegen ihrer wirtschaftlichen Macht noch immer eine bedeutende Rolle spielten, wollten trotz der Neutralität der Regierung ihre Besitztümer aus der vorigen Epoche und ihre Privilegien, die sie unter der liberalen Regierung genießen durften, beibehalten und

wollten weder ihre Errungenschaften einschränken noch bemühten sie sich um die festgelegte Regierungspolitik der Eintracht und Aussöhnung.

Beim Taaffes Regierungsantritt machten sich die untersteirischen Slowenen eifrig daran, (lokale) Gemeinden und Bezirksvertretungen zu gewinnen. Doch die Deutsch-Untersteirer zogen sich aufgrund ihrer wirtschaftlichen Übermacht keinesfalls vom politischen Kampf zurück. Die Gemeinden und Bezirksvertretungen stellten einen Kampf auf lokaler Ebene mit wechselhaftem Glück (vor allem wegen der deutschen Mehrheit in der Städtekurie) dar. Die angespannten nationalen Verhältnisse in der Untersteiermark erreichten so eine weitere Dimension.

Nach den Wahlen im Juli 1879 hatte Taaffe eine sehr klare Vorstellung vom künftigen Parlament. Taaffes Programm der Bildung eines stabilen österreichischen konservativen Regimes, das auf dem Grundsatz der Gesetzesreformen basieren und liberalistische Momente berücksichtigen sollte, wurde in offiziellen Kreisen zuerst recht gut aufgenommen, insbesondere deshalb, weil er als Freund des Kaisers das Gefühl der Durchführung dessen eigener Ideen vermitteln konnte.

Die Nationalratswahlen 1879 waren für die Slowenen von außerordentlicher Bedeutung. Anstatt der bisher acht Abgeordnetensitze, erhielten sie jetzt dreizehn Sitze. Während in der untersteirischen Bauernkurie die slowenischen Kandidaten überaus erfolgreich waren, konnten sie in der Städtekurie keinen Erfolg aufweisen.

Die slowenische Politik sah den neuen Wahlen 1885 einerseits mit Enttäuschung wegen „Kleinigkeiten“ und andererseits (wieder) mit großen Hoffnungen entgegen. Inzwischen wettete die verfassungstreue Politik der Deutschen energisch gegen die bestehende Regierung mit dem Ziel, Veränderungen in der nächsten Nationalratsepoche zu erreichen. Die slowenische Seite konnte abermals alle drei Bauernmandate gewinnen, die deutsche Seite erhielt beide Städtemandate.

Die Niederlage der Altschechen bei den Landtagswahlen Mitte 1889 und die Radikalisierung der Politik der Jungtschechen waren ein wesentlicher Grund für Taaffes »Suche« nach neuen politischen Verbündeten. Die Wahlagitation hatte unter der Führung des Slowenischen Vereins vor den Märzahlen alle Kräfte in Bewegung gesetzt. Die deutschen Zeitungen hatten die slowenische Agitation „angegriffen“ und geschrieben, dass die Wahlen den Charakter der Untersteiermark schon zeigen würden. In der Bauernkurie konnten die slowenischen Kandidaten souverän gewinnen. In der Städtekurie erhielten die Deutschen zwar beide Mandate, doch zeigten die Nationalratswahlen ein ganz anderes Bild, obwohl die Deutschen aus Celje und der Untersteiermark nach den Landtagswahlen „hinausposaunten“, dass die slowenische Seite eine Niederlage erlitten hätte und dass sie „endlich“ begännen ihre „Positionen“ zu verlieren, da die Stimmenanzahl des slowenischen Kandidaten gegenüber den Wahlen vor sechs Jahren zurückgegangen waren. Josip Sernec hatte die Wahlen zwar verloren, doch der offensichtliche Fortschritt und die Stärkung der slowenischen Positionen in Celje zeigten nur, dass die neue Generation von slowenischen Politikern in Celje die richtige politische Taktik angewandt hatte.

Andererseits gab es im steiermärkischen Landtag von allen 60 Abgeordneten (zusammen mit den Virilisten 63) acht slowenische Abgeordnete (alle waren offizielle slowenische Kandidaten und vertraten die slowenischen Interessen im Landtag). Die Städtekurie war in deutschen Händen.

Die Deutschen, die vor den Wahlen 1884 in der Bauernkurie den Gewinn eines der Mandate als Programmziel festsetzten, hatten größere Erfolgchancen in Maribor, wo sie sich auch am meisten bemühten. Die Slowenen wiederum planten einen „Angriff“ auf die Stadt und versuchten nach der Landtagswahlreform zumindest in die Städte Maribor und Celje vorzudringen.

Trotz allem konnte die deutsche Propaganda keinen Erfolg verzeichnen. Nach dem Gewinn der acht Mandate der Bauernkurie überschlugen sich die slowenischen Zeitungen geradezu vor Begeisterung, während sie die Niederlage in der Städtekurie wenig erfreut kommentierten. Als die slowenischen Zeitungen nach den Gründen für den Sieg der Deutschliberalen bei den vergangenen Wahlen in der Städtekurie forschten, fanden sie heraus, dass die meisten Beamten für die Liberalen gestimmt hatten.

Auch die letzten Landtagswahlen während der Regierung Taaffe brachten viel Dynamik in die Untersteiermark. Die slowenische Öffentlichkeit erwartete mit großer Aufmerksamkeit die (regelmäßigen) Landtagswahlen 1890, bei denen sie erneut mit acht slowenischen Abgeordneten rechnen konnte. Während die deutsche Seite die Slowenen vor den Wahlen beschuldigte, in den sprachlich gemischten Regionen der Untersteiermark rücksichtslos zu agitieren, stellte die slowenische Politik, ohne auf den deutschen „Tratsch“ zu hören, in der „Regie“ des Slowenischen Vereins „bewährte“ Kandidaten als Abgeordnete in den untersteiermärkischen Bezirken der Bauernkurie auf.

Die Slowenen konnten abermals alle acht Mandate in der Bauernkurie gewinnen. Auf der anderen Seite erhielten die Deutschen vier Mandate in der Städtekurie. Die deutschen Zeitungen schrieben nach den Wahlen zwar, dass der Sieg der Deutschen in Celje die Angelegenheiten wieder ins rechte Licht rücken würde, doch der Stimmenanteil in der Städtekurie Celje zeigte trotz allem deutlich, dass diese Städtekurie in der Untersteiermark am verwundbarsten war, obwohl die Deutsch-Untersteierer die etwas niedrigere Stimmenanzahl der Slowenen in den Städten als nationalen Sieg und als unumstrittene Schwächung des Slowenentums feierten.

Nach der Erneuerung des konstitutionellen Lebens hatten die untersteirischen Slowenen (praktisch) keine politische Einrichtung mehr. Da die untersteirischen Slowenen auch Ende der 70er Jahre des 19. Jahrhunderts keine echte politische Rückendeckung hatten, stand die Gründung einer bedeutenden Organisation für die untersteirischen Slowenen nach der Veränderung der politischen Richtung der Regierung Anfang der 1880er Jahre kurz bevor. Der konservative Verein von Maribor, der den Mittelpunkt der katholischen Slowenen in der Untersteiermark darstellte, zeigte keinen Elan mehr und wurde 1881 sogar aufgelöst. So wurde im darauf folgenden Jahr der Slowenische politische Verein für die Untersteiermark

in Maribor gegründet, der auf nationalen und katholischen Grundlagen aufgebaut war und in den slowenischen Reihen in Bezug auf die deutsche Gefahr Geschlossenheit und Eintracht erhalten sollte.

Dank Josip Sernec, Lavoslav Gregorec, slowenischer Politiker und anderer, die in der slowenischen Politik der Untersteiermark mitwirkten, wurde mittels des Slowenischen politischen Vereins Versuchen von Deutsch-Untersteirern, sich dauerhaft in den slowenischen Landregionen anzusiedeln, Einhalt geboten. Mit der Stärkung der fundamentalen wirtschaftlichen und kulturellen Institutionen (Darlehenskassen, Verband slowenischer Darlehenskassen und sonstige Vereine) konnte die slowenische Politik erfreulicherweise einen slowenischen Fortschritt und die Ausbreitung der »nationalen Genossenschaften im vergangenen Jahr« feststellen, als die »Darlehenskassen in Ptuj, Konjice, Pišce, Makole, Slatina, alle in der Untersteiermark«, gegründet wurden.

Die steirischen Slowenen konnten während der Ära Taaffe sichtbare Erfolge bei der Einführung der slowenischen Sprache in Schulen und als Amtssprache, der wirtschaftlichen Emanzipation (Entwicklung des Kreditwesens), bei den Wahlen in Gemeinde- und Bezirksvertretungen sowie in den Landtag und Nationalrat aufweisen. Die Deutschen wurden in die Städte verdrängt und es wurde mit dem Vordringen in die deutschen Sprachinseln begonnen, wobei man sich ab Mitte der 1880er Jahre vorwiegend auf Celje konzentrierte. Die Slowenen wirkten dabei die ganze Zeit im Rahmen der Eintrachtspolitik unter dem Schutz des Slowenischen Vereins und ließen es – wegen des heftigen Drucks der Deutschen – nicht zu, dass sich der politische Bruch, zu dem es Ende der 1880er Jahre in der Krainer Region gekommen war, auch in die Steiermark ausweitete.

Das slowenische nationalpolitische Programm enthielt zur Zeit der Regierung Taaffe keine Forderung nach einem Vereinten Slowenien. Zu Beginn von Taaffes Mandat und nach den Wiener Punktationen 1890 wurden anstatt der Forderung nach einem Vereinten Slowenien andere Forderungen gestellt, wie vor allem die Einführung der slowenischen Sprache in Schulen und als Amtssprache, die Gründung eines Oberlandesgerichts in Ljubljana für die Regionen Krain, Primorska (Küstenland), den slowenischen Teil von Steiermark und Kärnten, was Bewegung in die politische Landschaft Sloweniens brachte. Des Weiteren wurde eine Sonderabteilung der steiermärkischen Stellvertretungen in Maribor oder Celje für den slowenischen Teil des Landes gefordert. Die beiden letzten Forderungen fielen auf unfruchtbaren Boden. Trotzdem brachten die von den slowenischen Abgeordneten im Nationalrat wiederholt gestellten Forderungen mehrere Resolutionen und Ministerverordnungen. Darunter auch die bedeutende Verordnung des Justizministers Pražák vom April 1882, die die Annahme von slowenischen Anträgen bei Gerichten im Bereich des Oberlandesgerichts in Graz auch in jenen Fällen anordnete, wenn der Antragsteller die deutsche Sprache beherrschte, einige Bescheide hinsichtlich der slowenischen Sprache als Unterrichtssprache und sonstiger Ernennungen von Beamten. Diese und ähnliche Forderungen erbrachten jedoch keine Lösung der Frage der slowenischen Gleichberechtigung. Es entstand das Gefühl

von „Kleinigkeiten“, das Aufheben von „Krümeln“, die vom Regierungstisch fielen. Als Josip Vošnjak 1880 mit seiner Resolution über die Einführung der slowenischen Sprache in Mittelschulen in Slowenien, die der Nationalrat verabschiedet hatte, im Haushaltsabschnitt der Durchbruch gelang, stieß dies bei den Deutschen keineswegs auf Wohlgefallen. Auf der anderen Seite stellten sich die slawische Zeitungen auf die Seite der Slowenen.

Gelegentlich zeigte die slowenische Politik mehr Entschlossenheit und forderte den Austritt der Abgeordneten aus dem Hohenwart-Klub, die Erneuerung des Programms für ein Vereintes Slowenien, andererseits jedoch überwog die Überzeugung, dass die Slowenen die Regierung Taaffe nur wegen der Angst vor einem erneuten deutschliberalen Kabinett unterstützten. Die Erfolgsbilanz hinsichtlich der Erfüllung von politischen Forderungen konnte keinen wesentlichen Fortschritt in der slowenischen Entwicklung vorzeigen. Auch die wirtschaftliche Entwicklung war eher schwach. Ganz andere Resultate jedoch konnte das kulturelle Leben zu Beginn und am Ende der Ära Taaffe aufweisen. Durch die steigende Anzahl von Zeitungen und die Entstehung slowenischer Organisationen hatte sich das slowenische Volk am Ende der Regierung Taaffe zu einem vollkommen entwickelten Volk gemauert.

BIOGRAFIJE POMEMBNEJŠIH POSAMEZNIKOV

Adler, Viktor (1852-1918), zdravnik in socialdemokratski politik; ustanovitelj avstrijske socialdemokracije; vodja delavskega in nemškega nacionalističnega gibanja; 1886 ustanovil časopis Gleichheit, 1889 časopis Arbeiterzeitung; 1889 združil socialdemokratske frakcije na kongresu v Hainfeldu.

Andrássy, Gyula, grof (1823-1890), ogrski in avstro-ogrski državnik; tvorec dualizma; v revoluciji 1848-1849 na strani ogrske opozicije; do 1857 v eksilu; 1867-1871 ogrski ministrski predsednik; 1871-1879 avstro-ogrski zunanji minister.

Auersperg, Adolf, knez (1821-1885), predstavnik češkega ustavovernega plemstva in avstrijski državnik; od 1867 poslanec češkega deželnega zbora; od 1869 član gosposke zbornice; 1870 salzburški namestnik; 1871-1879 avstrijski ministrski predsednik; brat Karla Auersperga.

Auersperg, Karl, knez (1814-1890), vodilni predstavnik češkega ustavovernega plemstva in avstrijski državnik; 1867-1868 avstrijski ministrski predsednik.

Ausserer, Karl (1844-1920), dr. filozofije, zgodovinar, politik; po profesorski karieri (gimnazije Rovereto, Trst, Opava) kupil 1880 graščino Zgornja Sevnica in se preselil na Spodnjo Štajersko; 1884 izvoljen v ptujski mestni kuriji za deželnozborskega poslanca; 1885 izvoljen v mariborski mestni kuriji za državnozborskega poslanca; pristaš Nemškega kluba, po 1887 Nemškonacionalnega združenja; 1888 odložil deželno- in državnozborski mandat in se umaknil iz politike.

Bacquehem, Oliver, markiz (1847-1917), državnik; med 1886-1893 minister za trgovino, med 1893-1895 notranji minister.

Belcredi, Egbert, grof (1816-1894), politik in ekonomist; eden izmed vodij konservativne moravske aristokracije; državnozborski (moravski) poslanec (1879-1885); državnozborski (češki) poslanec (1885-1891).

Besozzi, Max (1847-1914), novinar in politik; med 1878-1885 urednik časopisa Cillier Zeitung (Deutsche Wacht); 1886 urednik nemškega nacionalnega lista Presse v Gradcu; med 1887-1891 urednik časopisa Marburger Zeitung; 1891-1914 urednik časopisa Grazer Tagblatt.

Beust, Friedrich, grof (1809-1886), 1849-1866 saški diplomat in politik; 1866-1871 avstrijski in avstro-ogrski zunanji minister; 1871-1878 veleposlanik v Parizu, 1878-1882 v Londonu.

Bleiweis, Janez (1808-1881), veterinar, publicist in politik; 1861-1880 poslanec kranjskega deželnega zbora; ustanovitelj Kmetijskih in rokodelskih novic (1843).

Chertek, Emil von (1833-1922), dr. prava; 12. 8. 1879-16. 2. 1880 finančni minister.

Chlumecky, Johann (1834-1924), nemški liberalni politik; 1871 minister za kmetijstvo, 1875-1879 minister za trgovino; 1893-1897 predsednik poslanske zbornice dunajskega državnega zbora.

Clam-Martinic, Jindřich, grof (1826-1887), vodilni predstavnik češke konservativne aristokracije; veleposestnik, lastnik posestva Smečno; 1856-1859 državni uradnik v Galiciji; 1860 poslanec razširjenega državnega zbora; 1861-1872 in 1878-1887 poslanec češkega deželnega zbora; 1861-1872 in 1879-1887 državnozbornski poslanec.

Coronini, Franz, grof (1833-1901), avstrijski politik; 1870 postal goriški deželni glavar in član deželnega zbora; 1871 izvoljen za državnozbornskega poslanca; v začetku pristaš Kluba levice, med pogodbenimi pogajanjmi prestopil k Naprednemu klubu (načelnik); 1878 (zaradi podpore Andrásyju) zapustil Napredni klub; 1879 izvoljen za predsednika poslanske zbornice; 1881 odložil funkcijo zaradi nestrinjanja z ustavoverci in ustanovil Klub levega centra.

Dečko, Ivan (1859-1908), dr. prava, publicist in politik; po študiju prava služboval v Mariboru, po 1885 v Sernečevi odvetniški pisarni v Celju; 1887 odprl odvetniško pisarno v Celju; vodilni spodnještajerski slovenski politik na prelomu stoletja (Dečkova doba) in vnet borec za enakopravnost slovenskega jezika; umrl v umobolnici Feldhof pri Gradcu.

Duchatsch, Ferdinand (1835-1887), dr. prava, politik; 1876-1880 državnozbornski poslanec mariborske mestne kurije, 1878-1880 deželnozbornski poslanec mariborske mestne kurije; 1880 odložil oba mandata; 1883 izvoljen za mariborskega župana, 1886 funkcijo odložil zaradi bolezni; umrl v umobolnici Feldhof pri Gradcu.

Dunajewski, Julian, vitez (1822-1907), poljski učenjak in politik; avstrijski državnik; od 1861 profesor pravnih znanosti v Lvovu in Krakovu; 1870 poslanec galicijskega deželnega zbora; 1873-1891 državnozbornski poslanec in vodja Poljskega kluba; 1880-1891 avstrijski finančni minister; od 1891 član gosposke zbornice.

Eybesfeld, Conrad von (1821-1898), dr. prava in politik; 1871-1872 namestnik v Zgornji Avstriji; 1872-1880 namestnik v Spodnji Avstriji; 1880-1885 minister za uk in bogočastje; član gosposke zbornice.

Falkenhayn, Julius, grof (1829-1899), konservativni aristokrat; avstrijski državnik; 1879-1899 državnozborni poslanec; 1879-1895 minister za kmetijstvo.

Fanderlik, Josef (1839-1895), dr. prava in moravski konservativni politik; državnozborni poslanec (1873-1895); poslanec moravskega deželnega zbora (1884-1895).

Fischhof, Adolf (1816-1893), avstrijski zdravnik, publicist in politik; 1848-1849 poslanec avstrijskega državnega zbora.

Foregger, Richard (1842-1916), dr. prava, politik; po gimnaziji v Celju študiral pravo na Dunaju in nato na Dunaju odprl odvetniško pisarno; 1873-1897 državnozborni poslanec celjske mestne kurije; 1873-1879 član Naprednega kluba, 1879-1881 Štajerske napredne stranke, 1881-1885 kluba Združene leveice, 1885-1887 Nemškega kluba, 1887-1891 Nemškonacionalnega združenja; od 1891 deloval kot neodvisni poslanec v smislu enotnega nastopanja nemških liberalnih strank; nasprotnik antisemitizma in Georga von Schönererja; 1887 ustanovil Društvo nemških Štajercev na Dunaju in mu načeloval 22 let.

Gautsch von Frankenthurn, Paul, baron (1851-1918), avstrijski državnik; od 1895 član gosposke zbornice; 1885-1893 avstrijski minister za uk in bogočastje; 1897-1898, 1905-1906 in 1911 avstrijski ministrski predsednik.

Glantschnigg, Eduard (1840-1907), dr. prava, politik; 1866 končal študij prava v Gradcu; 1866-1873 odvetniški praktikant v Ljubljani, 1873 odprl odvetniško pisarno v Celju; član Ustavnega in kasneje Nemškega društva; 1882 dal pobudo za ustanovitev Spodnještajerskega naprednega društva, od 1883 njegov načelnik; s pomočjo društva skušal uresničiti ideje »štajercijanstva«; vnet pristaš Georga von Schönererja, društva Schulverein für Deutsche; 1889 se preselil v Maribor, do smrti deloval kot odvetnik in propagiral schönerejansko gibanje.

Gödel-Lannoy, Hermann, baron (1820-1892), politik; 1879 izvoljen za državnozborni poslanca v mariborski kmečki kuriji; 1884-1890 poslanec štajerskega deželnega zbora v mariborski kmečki kuriji; 1884 izvoljen za namestnika štajerskega deželne glavarja.

Gregorec, Lavoslav (1839-1924), duhovnik, politik; urednik Slovenskega gospodarja (1875-1885), nekaj časa tudi Südsteirische Post; prvi predsednik Slovenskega društva v Mariboru; 1886 izvoljen za državnozborni poslanca v ptujski kmečki kuriji; vnet bореc za enakopravnost slovenskega jezika; eden najradikalnejših slovenskih poslancev na Dunaju.

Grégr, Eduard, (1827-1907), zdravnik, češki podjetnik in politik; 1860-1864 docent medicine na praški univerzi, nato založniški podjetnik; s prekinitvami 1861-1907 poslanec češkega deželnega zbora; 1883-1901 državnozborni poslanec.

Herbst, Eduard (1820-1892), dr. prava, češki nemški politik in avstrijski državnik; profesor na univerzi v Lvovu od 1847; od 1857 profesor na praški univerzi; od 1861 poslanec češkega deželnega zbora in državnozborni poslanec; eden od voditeljev nemških liberalcev; 1868-1870 pravosodni minister.

Hohenwart, Karl Sigmund, grof (1824-1899), avstrijski politik in državnik; 1848 poslanec frankfurtskega parlamenta; 1860-1861 kranjski deželni glavar, 1866-1868 koroški deželni predsednik in 1868-1871 namestnik Zgornje Avstrije; 1871 avstrijski ministrski predsednik; 1872 vodja konservativne Pravne stranke v državnem zboru; 1885-1899 predsednik najvišjega računskega sodišča.

Hrašovec, Juro (1858-1957), dr. prava, politik, župan; pravo študiral v Gradcu; eden izmed vidnejših slovenskih Celjanov na prelomu stoletja; 1889 se kot odvetnik preselil v Celje, bil predsednik Narodne čitalnice, Celjske posojilnice, eden izmed ustanoviteljev Južnoštajerske hranilnice; deželnozborni poslanec; 1921-1927 celjski župan na listi Jugoslovanske demokratske stranke.

Jaworski, Apolinary (1825-1904), konservativni galicijski politik; od 1873 član gosposke zbornice; 1893-1895 minister brez listnice (za galicijske zadeve).

Jireček, Josef (1825-1888), češki pedagog in avstrijski državnik; 1850-1894 uradnik v ministrstvu za uk in bogočastje; 1871 minister, od 1874 deloval v Pragi; 1878-1888 poslanec češkega deželnega zbora, 1879-1887 državnozborni poslanec.

Kaiserfeld, Moritz von (1811-1885), dr. prava, avstrijski politik; 1848 poslanec frankfurtskega parlamenta; od 1861 poslanec štajerskega deželnega zbora in državnozborni poslanec; od 1872 član gosposke zbornice; 1871-1884 štajerski deželni glavar.

Karlon, Alois (1835-1902), nemški konservativec, duhovnik; subregent graškega semenišča, 1881 stolni kanonik in 1901 graški stolni prošt; eden izmed »stebrov« časnika Grazer Volksblatt; 1870-1900 poslanec štajerskega deželnega zbora; državnozborni poslanec.

Kočevar, Štefan (1808-1883), zdravnik in politik; v času študija v Gradcu se opredelil za slovenstvo; po prihodu v Celje (1851) postal osrednja osebnost slovenskega nacionalnega gibanja na Spodnjem Štajerskem.

Kokoschinegg, Gustav (1837-1928), dr. prava, politik; 1868 odprl odvetniško pisarno v Gradcu; 1869-1897 član graškega občinskega odbora; 1890-1908 deželnozborski poslanec ptujske mestne kurije; 1890-1902 član štajerskega deželnega šolskega sveta, 1897-1902 član štajerskega deželnega odbora; po Aussererjevem odstopu postal 1889 državnozborski poslanec; pristaš Nemškonacionalnega združenja; po volitvah 1891 član Nemške nacionalne stranke; 1897 ni več kandidiral.

Korb-Weidenheim, Karl, baron (1836-1881), nemški liberalni politik; 1864-1879 državnozborski (češki) poslanec; 1879-1880 minister za trgovino; 1880-1881 moravski namestnik.

Kramář, Karel (1860-1937), dr. prava, češki liberalni publicist in mladočeški politik; 1894-1913 poslanec češkega deželnega zbora, 1891-1918 državnozborski poslanec; od 1906 eden izmed voditeljev mladočehov; 1918 na čelu Narodnega odbora in prvi predsednik češkoslovaške vlade.

Krek, Janez Evangelist (1865-1917), politik, sociolog, pisatelj, teolog, časnikar; 1892 postal stolni vikar v Ljubljani in od 1892/93 dalje poučeval filozofijo kot prosti docent na bogoslovju; 1895 zasedel novo ustanovljeno stolico za fundamentalno teologijo in tomistično filozofijo ter jo obdržal do upokojitve 1916; za državnozborskega poslanca prvič izvoljen 1897 v novo uvedeni splošni kuriji, vendar z delom v dunajskem parlamentu nezadovoljen; 1900 zavrnil ponovno kandidaturo; 1901 izvoljen v kranjski deželni zbor (poslanec do smrti po ponovnih izvolitvah 1908 in 1913); organizator zadružništva in delavskega gibanja.

Kremer, Alfred, baron (1828-1889), profesor orientalistike na dunajski univerzi, konzul v Kairu in Bejrutu; 1880-1881 minister za trgovino.

Kriegs-Au, Adolf, baron (1819-1884), uradnik in pisatelj; 1880 finančni minister.

Kronawetter, Ferdinand (1838-1913), uradnik in politik; nasprotnik liberalizma; 1879 zahteval splošno volilno pravico; 1885-1901 državnozborski poslanec; 1896-1902 poslanec spodnjeavstrijskega deželnega zbora.

Kukovec, Jožef (1834-1908), posestnik in politik; vodja ljutomerskih Slovencev; 1868 udeleženec ljutomerskega tabora; 1870-1905 načelnik ljutomerskega okrajnega zastopa; 1872 ustanovil posojilnico v Ljutomeru in ji načeloval do 1908; 1870-1890 poslanec štajerskega deželnega zbora v ljutomerski kmečki kuriji.

Kübeck, Guido, baron (1829-1907), politik; 1869 koroški deželni predsednik; 1870 štajerski namestnik (do 1895).

Kuenburg, Gandolf, grof (1841-1921), avstrijski uradnik in državnik; 1891-1892 minister brez listnice.

Lapajne, Ivan (1849-1931), šolnik, pedagog, gospodarstvenik; poučeval v Idriji; nadučitelj v Ljutomeru; 1878-1906 ravnatelj meščanske šole v Krškem; ustanovitelj posojilnice v Krškem (1885).

Lasser von Zollheim, Josef (1815-1879), dr. prava, avstrijski politik in državnik; 1848-1849 poslanec frankfurtskega parlamenta in avstrijskega državnega zbora; 1850-1860 uradnik v notranjem ministrstvu; 1860-1865 pravosodni minister; 1871-1878 notranji minister; od 1878 član gosposke zbornice.

Liechtenstein, Alfred, princ (1842-1907), katoliško-konservativni politik; od 1879 državnozbornski poslanec; ustanovitelj konservativnega Liechtensteinovega kluba; brat Aloysa Liechtensteina.

Liechtenstein, Aloys, princ (1846-1920), politik in socialni reformator; nasprotnik liberalizma; 1878-1889 v vrstah katoliških konservativcev v državnem zboru; 1891 se pridružil krščanskim socialcem (Karl Lueger).

Lipold, Jožef (1842-1897), duhovnik in politik; 1868-1869 kaplan na Vranskem in v Novi Cerkvi; 1869-1872 profesor cerkvenega prava, zgodovine in patrologije na mariborskem bogoslovju; 1872-1892 župnik v Šmartnem pri Šaleku; 1890-1896 poslanec štajerskega deželnega zbora v slovenjegraški kmečki kuriji; 1896 zaradi bolezni ni več kandidiral.

Lobkowitz, Georg, knez (1835-1908), češki veleposestniški konservativni politik; 1865-1872 in 1883-1907 poslanec češkega deželnega zbora; 1871-1872 in 1883-1907 deželni glavar; 1879-1883 državnozbornski poslanec; od 1883 član gosposke zbornice.

Lueger, Karl (1844-1910), dr. prava, avstrijski politik; vodja krščanskih socialcev; 1885-1910 državnozbornski poslanec; 1897-1910 dunajski župan.

Macun, Ivan (1821-1883), literarni zgodovinar in publicist; študiral pravo in filologijo v Gradcu; poučeval na gimnazijah v Trstu, Zagrebu, Ljubljani in Gradcu; privrženec ilirizma.

Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937), dr. filozofije, češki učenjak, pedagog, politik in državnik; od 1882 docent in 1897 profesor na praški univerzi; 1891-1893 in 1907-1914 državnozbornski poslanec; 1914-1918 v tujini; 1918-1935 češkoslovaški predsednik.

Mattuš, Karel (1836-1919), dr. prava, češki politik in podjetnik; 1889-1919 direktor češke Deželne banke; 1866-1870 in 1873-1893 češki deželnozborski poslanec; 1879-1890 državnozborski poslanec; od 1899 član gosposke zbornice; 1916-1917 predsednik Narodnega odbora.

Miklošič, Fran (1813-1891), jezikoslovec; profesor na dunajski univerzi, 1854-1855 rektor; 1867-1891 dosmrtni član gosposke zbornice.

Morré, Karl (1831-1897), dramatik, pisatelj, politik; 1886-1897 štajerski deželnozborski poslanec; v delu *Die Arbeiterpartei und der Bauernstand* (1891) zagovarjal izboljšanje socialnih razmer kmečkega prebivalstva.

Napotnik, Mihael (1850-1922), predavatelj filozofije, cerkvenega prava in zgodovine na mariborski visoki bogoslovni šoli; 1889-1922 lavantinski knezoškof.

Neckermann, Josef (1829-1893), zdravnik, politik; 1861 izvoljen v celjski občinski odbor; od 1870 celjski župan; član vseh nemških društev, ustanovni član 1889 ustanovljene Súdmarke; 1867 izvoljen v štajerski deželni zbor v celjski mestni kuriji (do 1893 razen 1870-1871, ko je bil izvoljen Franz Tomschitsch).

Pernerstorfer, Engelbert (1850-1918), učitelj, novinar in politik; v začetku Schönererjev pristaš; eden izmed pobudnikov nemškega društva Schulverein; od 1883 urednik časnika *Deutsche Worte*; 1882 med pobudniki nemškonacionalnega Linškega programa; 1885-1897 in 1901-1918 državnozborski poslanec; od 1896 član in eden izmed voditeljev socialdemokratske stranke.

Pfrimer, Julius (1833-1895), podjetnik, politik; v Maribor se preseli 1866; od 1871 član štajerske trgovsko-obrtne zbornice, od 1878 deželnozborski poslanec; od 1889 direktor mariborske Mestne hranilnice.

Pino Friedenthal, Felix, baron (1826-1906), deželni predsednik Bukovine (1870-1874 in 1886-1890); tržaški namestnik (1874-1879); gornjeavstrijski namestnik (1879-1881); 1881-1886 minister za trgovino.

Plener, Ignaz von (1810-1908), dr. prava, avstrijski politik in državnik; 1861-1865 finančni minister; 1868-1870 trgovski minister; oče Ernsta Plenerja.

Plener, Ernst von (1841-1923), dr. prava, avstrijski politik in državnik; 1875-1895 državnozborski poslanec; od 1900 član gosposke zbornice.

Potočki, Alfred, grof (1822-1889); avstrijski politik in državnik; od 1861 poslanec galicijskega deželnega zbora in član gosposke zbornice; 1867-1870 minister za kmetijstvo; 1870-1871 ministrski predsednik; 1875-1883 galicijski namestnik.

Pražák, Alois, vitez (1820-1901), dr. prava, moravski politik in avstrijski državnik; od 1844 odvetnik v Brnu; 1848 poslanec moravskega deželnega zbora; 1848-1849 poslanec avstrijskega državnega zbora; od 1861 poslanec moravskega deželnega zbora in državnozbornski poslanec; 1879-1881 minister brez listnice; 1881-1888 pravosodni minister; 1888-1892 minister brez listnice; od 1892 član gosposke zbornice; 1888 povzdignjen v plemiški stan.

Radej, Fran (1830-1903), notar in politik; 1876-1896 poslanec štajerskega deželnega zbora v mariborski kmečki kuriji; 1887-1895 namestnik štajerskega deželnega glavarja.

Raič, Božidar (1827-1886), duhovnik, publicist in politik; 1853-1860 profesor na mariborski gimnaziji; eden izmed pobudnikov taborskega gibanja; državnozbornski poslanec v ptujski kmečki kuriji (1884-1886); poslanec štajerskega deželnega zbora v ptujski kmečki kuriji (1884-1886).

Rieger, František Ladislav, vitez (1818-1903), dr. prava, vodilni češki politik in publicist; 1848-1849 poslanec avstrijskega državnega zbora; 1861-1871 in 1878-1895 poslanec češkega deželnega zbora; 1861-1863 in 1879-1891 državnozbornski poslanec; od 1897 član gosposke zbornice, istega leta povzdignjen v plemiški stan.

Robič, Franc (1841-1913), profesor in politik; štajerski deželnozbornski poslanec mariborske kmečke kurije (od 1890) in državnozbornski poslanec mariborske kmečke kurije (od 1891); 1897 (kot prvi Slovenec) izvoljen v štajerski deželni odbor, v katerem ostal do smrti.

Rosina, Fran (1863-1924), dr. prava, politik; 1888 odvetniški koncipient v Novem mestu; 1888 ustanovil Dolenjski Sokol; 1891 odvetniški koncipient v Celju (Josip Sernek); 1895 odprl lastno odvetniško pisarno v Novem mestu; 1896 izvoljen za poslanca štajerskega deželnega zbora.

Schmerling, Anton von (1805-1893), dr. prava, avstrijski politik in državnik; 1848-1849 poslanec frankfurtskega parlamenta; 1848-1851 pravosodni minister; 1861-1865 državni minister; 1865-1893 predsednik vrhovnega sodišča; od 1867 član gosposke zbornice.

Schmeykal, Franz (1826-1894), dr. prava, nemški češki politik in odvetnik v Pragi; 1861-1894 poslanec češkega deželnega zbora.

Schmiderer, Josef (?-1927), dr. prava, politik; dolgoletni član mariborskega občinskega odbora in mariborskega okrajnega zastopa; 1881 izvoljen za deželnega poslanca v mariborski mestni kuriji (nadomestne volitve), poslanec do 1902 (18 let član štajerskega deželnega odbora); 1880-1885 državnozbornski poslanec.

Schönborn, Friedrich, grof (1841-1907), avstrijski politik in državnik; 1881-1888 moravski namestnik; 1888-1895 pravosodni minister; od 1881 član gosposke zbornice

Schönerer, Georg von (1842-1921), nemškonacionalni avstrijski politik; eden izmed tvorcev in vodja vsenemškega gibanja; 1873-1888 in 1897-1907 državnozbornski poslanec

Schwegel, Josef, baron (1836-1914), diplomat in politik; v drugi polovici 19. stoletja med visokimi uradniki v avstro-ogrski monarhiji; pomembna osebnost v državnem zboru (1879-1914); kranjski deželnozbornski poslanec (1883-1912), vodja stranke veleposestnikov v kranjskem deželnem zboru; deloval tudi na gospodarskem področju.

Sernec, Josip (1844-1925), dr. prava, politik; po prihodu v Celje hitro med najbolj znanimi celjskimi Slovenci; ob menjavi generacij 1875 prevzel vodenje Celjske narodne čitalnice kot jedra celjskega slovenstva (vse do smrti 1925); na njegovo pobudo zgrajen Narodni dom (1897); več let starosta Celjskega sokola in celo pevodja čitalniškega pevskega zбора; 1884 prvič izvoljen v štajerski deželni zbor (vse do 1902); devet let namestnik štajerskega deželnega glavarja; veliko zaslug imel za osvojitve celjskega okrajnega zastopa (vodil do 1905).

Smolka, Franciszek (1810-1899), dr. prava, poljski politik; 1840 odvetnik v Lvovu; 1848-1849 poslanec avstrijskega državnega zbora; 1861 poslanec galicijskega deželnega zbora; 1870-1893 državnozbornski poslanec; 1891-1893 predsednik poslanske zbornice v državnem zboru; od 1893 član gosposke zbornice.

Steinbach, Emil (1846-1907), dr. prava, avstrijski državnik; 1891-1893 finančni minister.

Steinwender, Otto (1847-1921), dr. prava, avstrijski politik, ustanovitelj Nemško-nacionalnega kluba; soustanovitelj nemškega Schulvereina; 1895-1918 državnozbornski poslanec.

Stepischnegg, Maximilian (1815-1889), lavantinski škof; 1863 postal lavantinski knezoškof; veljal za nasprotnika spodnještajerskih slovenskih nacionalnih politikov.

Stiger, Gustav (1847-1902), trgovec, politik; 1879-1902 član celjskega občinskega odbora; 1888 postal celjski podžupan, 1893 župan.

Stremayr, Karl von (1823-1904), dr. prava, avstrijski politik in državnik; 1871-1877 minister za uk in bogočastje; 1879-1880 pravosodni minister.

Suess, Eduard (1831-1914), dr. filozofije, avstrijski učenjak in politik; 1855-1901 profesor na dunajski univerzi; 1873-1897 državnozborni poslanec.

Šuc, Jožef (1837-1900), duhovnik, publicist in politik; 1874-1890 (do 1885 župnik v Slovenj Gradcu) poslanec štajerskega deželnega zbora v slovenjgraški kmečki kuriji; 1885 do smrti župnik v Šmartnem pri Slovenj Gradcu.

Taaffe, Eduard, grof (1833-1895), avstrijski politik in državnik; 1863-1867 salzburški deželni glavar; 1867 namesnik Zgornje Avstrije; 1867-1870 ministrski predsednik (do 1868 namestnik) in notranji minister; 1871-1879 tirolski namestnik; 1879-1893 ministrski predsednik in notranji minister.

Trstenjak, Davorin (1817-1890), pisatelj, etnolog, zgodovinar; 1850-1861 kaplan v Mariboru; 1861-1890 župnik v Šentjurju, na Ponikvi in v Starem trgu blizu Slovenj Gradca; vnet sodelavec graške Slovenije (1848); udeleženec frankfurtskih in dunajskih volitev, pristaš ideje Zedinjene Slovenije; ustanovitelj leposlovnega lista Zora (1872).

Turner, Pavel (1842-1924), publicist, mecen in vzgojitelj; na Dunaju študiral klasično filologijo; večji del svojega življenja preživel v evropskih znanstvenih, političnih in državnih krogih; že na Dunaju podpiral številne slovenske študente; del svojega premoženja namenil za štipendije doktorandom ljubljanske univerze.

Vogelsang, Karl (1818-1890), katoliški publicist, politik in socialni reformator; eden izmed ustanoviteljev avstrijskega krščansko-socialnega gibanja.

Vošnjak, Josip (1834-1911), dr. splošne medicine in kirurgije, pisatelj, politik; služboval v raznih krajih, najprej v Kranju (1859-61), nato v Slovenski Bistrici (1861-70) in najdlje v Ljubljani (1872-95), kjer je bil primarij v prisilni delavnici; 1867 prvič izvoljen v štajerski deželni zbor (do 1878 v štajerskem deželnem zboru, 1873-85 v državnem zboru na Dunaju, 1877-95 v kranjskem deželnem zboru kot deželni odbornik).

Vošnjak, Miha (1837-1920), gospodarstvenik, politik; kot železniški inženir delal nekaj časa po različnih krajih monarhije; 1879 se upokojen za stalno naselil v Celju; začetnik projekta posojilniškega združenstva; 1883 združil posojilnice v Zvezo slovenskih posojilnic s sedežem v Celju; na čelu organizacije vse do 1909; zaradi nemškega protiodloka, da denar ne sme biti naložen v posojilnicah, 1889 v Celju ustanovil Južnoštajersko hranilnico; 1884-1896 poslanec štajerskega deželnega zbora, 1885-1897 državnozborni poslanec; 1915 emigriral v Švico zaradi obtožbe veleizdaje.

Weitlof, Moritz (1835-1905), dr. prava; 1874 se naselil na Dunaju (1874-1881 član disciplinske komisije v odvetniški zbornici); soustanovitelj nemškega društva Schulverein; poslanec spodnjeavstrijskega deželnega zbora v mestni kuriji (1871-1896); državnozbornski poslanec (1881-1891); član Naprednega kluba v državnem zboru (nato Združene levice in Nemškega kluba).

Wiesthaler, Franz (1825-1890), publicist, politik; mariborski socialdemokrat, od srede 70-tih zgolj publicist in urednik Marburger Zeitung, sredi 80-tih pristaš nemških nacionalcev in protislovensko usmerjen (zaradi klerikalnega »predznaka« slovenske sloge).

Windischgrätz, Alfred, knez (1851-1927), češki konservativni politik in avstrijski državnik; veleposestnik v območju Kladruby na zahodu Češke; od 1879 član gosposke zbornice in 1897-1918 predsednik gosposke zbornice; 1893-1895 ministrski predsednik.

Winkler, Andrej, baron (1825-1916), dr. prava, politik; 1854 opravil sodni izpit v Trstu; od 1858 ponovno v Gorici; 1868 postal tolminski okrajni glavar; 1875 postal dvorni svetnik v Trstu; 1876 v službi na upravnem sodišču na Dunaju; 1880-1892 kranjski deželni predsednik.

Wokaun, Emanuel (1850-1896), dr. prava, politik; po Neckermannovi smrti 1893 izvoljen za deželnozbornskega poslanca v celjski mestni kuriji.

Wurmbrand-Stuppach, Gundacker, grof (1838-1901), avstrijski politik in državnik; 1877 izvoljen v graški deželni zbor v veleposestniški kuriji; 1884-1893 in 1896-1897 štajerski deželni glavar; 1879-1901 državnozbornski poslanec; 1893-1895 minister za trgovino.

Ziemiałkowski, Florian, vitez (1817-1900), dr. prava, poljski politik in avstrijski državnik; odvetnik v Lvovu; 1848-1849 poslanec avstrijskega državnega zbora; začasno interniran; 1863 ponoven kazenskopravni pregon; 1865 poslanec galicijskega deželnega zbora; 1867-1873 državnozbornski poslanec; 1873-1888 minister brez listnice; od 1888 član gosposke zbornice, povzdignjen v plemiški stan.

Žičkar, Josip (1846-1905), duhovnik in politik; 1871-1875 kaplan v Vojniku; 1875-1887 kaplan v Celju; 1888-1900 župnik v Vitanju; 1900-1905 župnik na Vidmu (tudi dekan); 1896-1902 poslanec štajerskega deželnega zbora; 1897-1902 državnozbornski poslanec.

Žolgar, Mihael (1833-1890), šolnik in politik; 1865-1868 gimnazijski profesor v Celju; 1868-1872 v Kranju; od 1872 ponovno v Celju; 1878-1890 poslanec štajerskega deželnega zbora v celjski kmečki kuriji.

IMENSKO KAZALO

A

- Abram, Filip 275
Adámek, Karl 41
Adelstein, bistriški gostilničar 143
Adler, Viktor 39, 41, 172, 322
Ambroschitsch, Edwin 243
Ambrožič, spodnještajerski okrajni šolski nadzornik 81
Andrássy, Gyula 9, 10, 322, 323
Angerle, celjski inženir 128
Attems, Friedrich 105, 106
Auersperg, Adolf 317
Auersperg, Karl 5, 8, 9, 10, 12, 14, 16, 18, 29, 31, 34, 44, 51, 64, 71, 125, 130, 135, 297, 322
Auspitz, Rudolf 27
Ausserer, Karl 102, 129, 159, 161, 165, 182, 185, 186, 187, 188, 189, 195, 204, 217, 222, 251, 322

B

- Bacquehem, Oliver 168, 292, 293, 322
Bancalari, Josef 131
Barbo, Josip 29
Baš, Franjo 6
Baš, Lovro 269
Beck, Georg 6
Belcredi, Egbert 41, 322
Berg, Karl 191
Berks, Hugo 24, 25, 103
Besozzi, Max 108, 322
Beust, Friedrich 12, 322
Bezenšek, Anton 177
Bindlechner, Franz 31, 65
Blanke, W. 218
Blažič, Štefan 218, 243
Bleiweis, Janez 28, 74, 323
Boess, Franz 205
Borges, mariborski adjunkt 96
Brandstetter, Friedrich 31
Bresnigg, Karl 72, 120, 121

- Brettschneider, Ludwig 250
Brože, Anton 159
Bülow, mariborski stavbarski adjunkt 128

C

- Chertek, Emil 28, 34, 323
Chlumecky, Johann 27, 323
Clam-Martinic, Jindřich 15, 28, 33, 323
Conrad 35, 77, 79, 80, 81, 86, 90, 105, 109, 125, 139, 163, 194
Coronini, Franz 14, 23, 39, 167, 259, 323
Cvirn, Janez 5, 6, 7

Č

- Čuvan, Karl 156

D

- Dečko, Ivan 87, 88, 90, 129, 130, 142, 144, 158, 164, 175, 181, 183, 204, 214, 216, 223, 224, 227, 235, 237, 247, 251, 253, 254, 255, 256, 262, 264, 267, 268, 272, 274, 275, 277, 284, 289, 323
Deljan, Jakob 211, 239
De Pretis, Sisinio 10
Derschatta, Julius 176, 243, 244, 265, 276
Dominkuš, Ferdinand 20, 92, 95, 100, 103, 104, 157, 158, 161, 162, 186, 188, 189
Duchatsch, Ferdinand 19, 24, 30, 66, 68, 70, 76, 77, 92, 106, 113, 133, 298, 323
Dunajewski, Julian 30, 35, 168, 169, 258, 259, 272, 295, 323

E

Eckl, Ernst 120, 218, 252
Ehmer, Jacob 17, 92
Engel, Emanuel 169
Essenbeck, baron 128
Etienne, Michael 10
Eybesfeld, Conrad 34, 323

F

Falkenhayn, Julius 27, 28, 43, 169, 171,
292, 293, 324
Fanderlik, Josef 261, 324
Farkaš, Ivan 251, 254
Felicetti, vladni komisar 148, 150
Ferjančič, Andrej 276
Fichtenau, nemški ptujski volivec 218
Fiedler, ministrov svetovalec 163
Filaferro, Ferdinand 217
Filipič, Ludvik 150, 252
Finetti, slovenjgraški okrajni glavar 158
Fischer, Jasna 5
Fischhof, Adolf 10, 324
Fladung, mariborski kancelist 96
Fleischer, konjiški apotekar 22
Flucher, Janez 92, 103
Foichich, mariborski adjunkt 96
Foregger, Richard 19, 24, 25, 77, 78,
80, 84, 90, 91, 110, 131, 165, 166,
178, 180, 181, 182, 194, 195, 196,
204, 206, 208, 242, 244, 256,
257, 263, 265, 270, 275, 276, 284,
288, 298, 324
Formacher, bistriški župan 113
Forstner, mariborski kanclist 96
Franc Jožef 9, 12, 57, 112, 113, 214
Franz, gozdarski komisar 128
Fras, tkalec 218
Friedjung, Heinrich 39
Fritscher, Karl 252
Fürstbauer, Thomas 242
Fürst, Jožef 218

G

Gasteiger, J. 156, 162

Gattner, celjski rudarski komisar 128
Gautsch von Frankenthurn, Paul 168,
179, 206, 207, 258, 265, 272, 324
Geimeier, brežiški okrajni komisar 128
Gelingsheim, Karl 195
Georg, Josip 235
Geršak, Ivan 136
Gertscher, predsednik celjskega
okrožnega sodišča 184
Girstmayer, Johann 76
Giskra, Carl 130
Glančnik, Jernej 119, 136, 234
Glantschnigg, Eduard 25, 70, 85, 109,
112, 113, 116, 143, 149, 159, 165,
175, 186, 194, 202, 216, 223, 256,
283, 324
Glinšek, Matevž 227
Gödel-Lannoy, Hermann 20, 21, 22,
24, 26, 73, 74, 75, 90, 114, 125,
157, 160, 162, 164, 165, 166, 174,
186, 197, 251, 324
Gorjup, ptujski usnjar 218
Götz, Thomas 22, 242
Gregorec, Lavoslav 20, 31, 70, 76, 86,
89, 91, 112, 128, 131, 132, 135,
136, 137, 139, 142, 144, 156, 159,
164, 165, 166, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 208, 214,
216, 223, 225, 230, 231, 255, 257,
262, 263, 269, 270, 272, 275, 276,
282, 286, 324
Gregorič, Anton (Alojzij) 136, 177
Gregorič, Vekoslav 82
Grégr, Eduard 169, 170, 325
Grocholski, Kasimir 28
Gross, gostilničar v Sv. Martinu na
Pohorju 158
Günzel, Franz 273
Gussenbauer, Adolf 243
Gutscher, Johann 76, 108, 109

H

Haas, celjski okrajni glavar 87, 160
Haas, F. 103
Hackelberg, Rudolf 98, 191

Hagge, mariborski okrajni
živinozdravnik 128

Hauptmann, posestnik iz Ponikve 131

Hausenbichler, Janez 133, 240, 269

Heilsberger 100

Heilsberg, Josef Alfred 76, 265

Hein, mariborski okrajni glavar 128,
160

Heinricher, Johann 110, 118, 129, 130,
131, 160, 183, 184, 224

Heller, nemški ptujski volivec 218

Hempel, P. 103

Herbst, Eduard 9, 10, 16, 325

Herman, Mihael 20, 26, 57, 66, 73, 74,
89, 92, 99, 100, 103, 137, 157

Hickl, ptujska vdova 218

Higersperger, Ana 150

Higersperger, nemški odvetnik 113, 143

Higersperger, stotnik 150

Hofmann, Franz 148, 152

Hohenwart, Karl 8, 13, 14, 19, 23, 24,
28, 33, 46, 73, 75, 80, 167, 168,
174, 179, 197, 207, 213, 230, 258,
259, 260, 261, 263, 292, 297,
298, 299, 325

Horst, Julius 28, 29

Hrašovec, Juro 241, 277, 279, 286, 290,
293, 325

Hribar, Dragotin 267, 268, 286

Hubad, Franc 121

Hutter, ptujski šnopsar 218

J

Jaworski, Apolinary 260, 261, 293, 325

Jenks, William A. 6

Jerman, Jožef 157, 158, 159, 162, 165,
166, 186, 187, 188, 190, 205, 229,
251, 253, 254

Jessernigg, pristaš nemške stranke 150

Jireček, Josef 35, 325

Jožef II. 111, 112, 113

Jurašek, France 150

Jurtela, Fran 136, 162, 177, 187, 198,
205, 218, 251, 252, 254, 262, 267

K

Kada, Ferdinand 17, 92

Kaiserfeld, Josef 92

Kaiserfeld, Moritz 18, 92, 98, 160, 325

Kaiser, ptujski šnopsar 218

Kallina-Urbanow, Franz 17

Kaltenegger, Mathias 75

Kamerer, celjski nemški mesar 152

Kandolini, E. 156, 162

Karl Korb-Weidenheim 28

Karlon, Alois 94, 253, 325

Kasimir, ptujski trgovec 217

Kasper, nemški ptujski volivec 218

Kermavner, Dušan 5

Kleinsasser, ptujski volivec 218

Klun, Karl 176

Knarr, Walter 6

Knez, Neža 149

Kočevar, Štefan 113, 325

Kokoschinegg, Gustav 183, 208, 250,
252, 256, 263, 289, 326

Kolenc, ptujski trgovec 217

Končnik, Valentin 194

Korb-Weidenheim, Karl 28, 29, 326

Korže, Janez 149

Kos, oplotniški nemški volivec 22

Kovač, Franc 251, 254

Kovač, Martin 150

Kramář, Karel 170, 326

Krek, Janez Evangelist 200, 326

Kremer, Alfred 35, 36, 326

Kriegs-Au, Adolf 34, 326

Kronawetter, Ferdinand 261, 326

Kübeck, Guido 70, 86, 95, 98, 100,
101, 109, 114, 128, 160, 185, 186,
187, 189, 191, 234, 326

Kuenburg, Gandolf 259, 295, 327

Kucec, Simon 239

Kukovec, Jožef 81, 92, 103, 157, 162,
239, 251, 326

Kummer, notar in predsednik konjiške
krajevne skupine Südmarke 244

Kunstek, Luka 159

Kus, Jožefina 150

L

Laginja, Matko 263
Lapajne, Ivan 199, 200, 327
Larisch, Julius 131
Lasser, Josef 5, 16, 27, 29, 34, 44, 51,
64, 71, 98, 125, 297, 327
Lattermann, predsednik graškega višjega
deželnega sodišča 124
Lederer, konjiški župan 244
Leitner, mariborski okrajni
komisar 128
Leon, Johann 159
Leon XIII. 171
Leskošek, nemški ptujski volivec 218
Lešnik, Franc 26, 89
Levičnik, konjiški okrajni sodnik in
ministrski svetnik v pravosodnem
ministrstvu 126, 184
Lichtenstein, Alfred 33, 41, 94, 142,
327
Lichtenstein, Aloys 41, 94, 133, 327
Lienbacher, Georg 33, 133, 261
Likar, Janez 148, 149, 150
Linhart, celjski stavbarski
praktikant 128
Lipold, Jožef 251, 253, 254, 327
Lipovšek, predsednik krajevnega šolskega
sveta celjske okolice 70
Lobkowitz, Georg 169, 327
Logar, J. 156, 162
Lohninger, Mathias 66, 97
Lončar, Franc 235, 242, 243, 274
Lorber, mariborski zdravnik 65, 66
Lueger, Karl 38, 171, 259, 327
Lutz, Albert 148

M

Macun, Ivan 88, 327
Macur, Katarina 149
Madejski, Stanislav 292, 293
Mahnič, Anton 299
Majar, ptujski klobučar 218
Malič, Nemeč iz Sv. Marjete pri Pesnici
(danes Pernica) 22

Malle, Anton 146, 148, 149, 151, 152,
153

Mareck, Wenzel 84, 165
Margheri, Albin 24
Maritschnigg, Johann 248
Marko, mariborski nemški volivec 64
Masaryk, Tomáš Garrigue 170, 327
Mathes, Carl 240
Matić, Dragan 5
Matthäusom Reiserjem 84
Mattuš, Karel 88, 328
Mazzura, Šime 240
Melik, Vasilij 5, 6
Michelitsch, Johann (Hans) 72, 85,
113, 194, 195, 217, 218
Miklošič, Fran 35, 328
Morré, Karl 190, 328
Moscon, Julius A. 97, 186, 252, 254
Müller, loški trgovec in poštar 22
Mulley, Josef 124

N

Nabergoj, Ivan 263
Nagele, Anton 85, 131, 141
Napotnik, Mihael 5, 232, 233, 234,
280, 281, 328
Neckermann, Josef 70, 84, 92, 101,
113, 137, 138, 143, 155, 159, 185,
194, 228, 229, 237, 238, 242, 243,
252, 267, 268, 269, 275, 277, 287,
290, 328
Neubauer, mariborski okrajni
inženir 128

O

Oechs, Wilhelm 222
Ogradi, Franc 233, 269
Ornik ml., ptujski pek 218
Osterberger, nemški ptujski volivec 218
Ott, ptujski nemški volivec 218

P

- Pavich, mariborski okrajni glavar 87
Pengu, tajnik okrajnega zastopa 217
Perc, Andrej 222
Pernat, nemški ptujski volivec 218
Pernerstorfer, Engelbert 39, 208, 261, 328
Pfrimer, Julius 66, 328
Pino Friedenthal, Felix 36, 167, 328
Pirich, ptujski usnjar 218
Pisk, predstojnik nemške ptujske posojilnice 72, 120
Plener, Ernst 14, 38, 169, 184, 259, 261, 276, 292, 293, 295, 328
Plener, Ignaz 9, 328
Podgornik, Fran 262
Porekar, Anton 242, 243
Posegg, L. 21, 22, 26, 103
Poskočil, ptujski trgovec 218
Potocki, Alfred 13, 328
Pramberger, mariborski adjunkt 96
Pražák, Alois 27, 28, 36, 43, 75, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 99, 124, 126, 129, 130, 132, 141, 163, 168, 169, 182, 187, 188, 202, 203, 204, 205, 259, 260, 270, 273, 274, 279, 295, 298, 329
Premenstein, ptujski okrajni glavar 114, 160
Premrau, Franz 81
Prijatelj, Ivan 5, 6
Puff, mariborski avskultant 96
Purgaj, Franc 252, 254
Pusswald, Karl 168

R

- Radej, Fran 20, 65, 66, 92, 97, 100, 102, 103, 104, 136, 137, 141, 157, 158, 160, 162, 165, 189, 190, 214, 251, 254, 329
Raič, Božidar 26, 79, 81, 89, 90, 91, 121, 137, 144, 157, 160, 162, 164, 165, 166, 174, 176, 177, 185, 187, 329

- Raiffeisen, Friedrich Wilhelm 117, 119, 200
Rakusch, celjski trgovec 224
Ranner, spodnještajerski okrajni šolski nadzornik 81
Rapoc, Fran 119
Rast, Max 19, 24, 76
Reberšak, Mica 149
Rechbauer, Karl 100
Reicher, Heinrich 244
Reiser, Matthäus 68
Remiz, ptujska vdova 218
Reuter, Karl 30
Riedl, celjski rudarski komisar 128
Rieger, František Ladislav 10, 15, 28, 33, 329
Robič, Franc 183, 251, 254, 255, 256, 257, 289, 329
Rodoschegg, Franc 113, 114
Rosina, Fran 286, 329
Rozman, Franc 5, 6, 7
Rožek, spodnještajerski okrajni šolski nadzornik 81
Rumpler, Helmut 6
Rumpler, rogaški adjunkt 96
Rupnik, brežiški okrajni glavar 140
Russ, Victor 27
Ruter, Ferdinand 239

S

- Sajowic, starosta prazničnega odbora prvega občnega zbora Südmarke v Celju 243
Schaffernack, slovenjgraški pisar 128
Scharschmid, Max 169
Schaupp, Johann 76, 242
Schilling, mariborski adjunkt 96
Schmerling, Anton 98, 196, 329
Schmeykal, Franz 169, 329
Schmiderer, Josef 30, 31, 65, 66, 68, 70, 80, 82, 91, 92, 100, 125, 129, 133, 155, 156, 159, 160, 162, 165, 166, 251, 252, 254, 256, 257, 329
Schmitt, F. 17, 103
Schneider, mariborski knjigovodja 96

Schneid, Josip 24, 28, 46, 74, 77
 Schnoppel, ptujski sodar 218
 Schönborn, Friedrich 168, 292, 293, 330
 Schönburg, Josef 169
 Schönerer, Georg 38, 39, 171, 194, 195, 223, 283, 284, 330
 Schreiner, Moriz 96, 144, 161, 181, 186
 Schrey, svetnik celjskega sodišča 125
 Schullfink, nemški ptujski volivec 218
 Schulze-Delitzsch, Franz Hermann 117, 118, 119, 200
 Schwarzenberg, Karl 259
 Schwegel, Josef 28, 330
 Seeder, J. 103
 Seidl, Konrad 20, 21, 31, 64, 65, 66, 68, 103
 Selinšek, ptujski trgovec 218
 Sernec, Janko 62, 65
 Sernec, Josip 7, 25, 55, 62, 83, 89, 100, 104, 122, 124, 131, 136, 137, 139, 144, 145, 146, 162, 164, 186, 189, 191, 200, 202, 204, 205, 214, 216, 223, 224, 227, 229, 239, 247, 251, 254, 255, 256, 267, 268, 269, 277, 281, 288, 318, 330
 Sideritsch, načelnik ljutomerskega gasilnega društva 219
 Sievers, baron iz Rusije 245
 Simonitsch, Josef 212
 Simon, Paul 142
 Skene, Alfred 8
 Skoberne, Jurij 152
 Smolka, Franciszek 330
 Sokol, Helena 150
 Spinčič, Vjekoslav 263
 Stadler, J. 166
 Starkl, Theodor 233, 252, 284, 289, 290
 Steinbach, Emil 259, 295, 330
 Steinwender, Otto 195, 244, 263, 276, 330
 Stendte, ptujski sodar 218
 Stepischnegg, Maximilian 5, 31, 32, 125, 126, 143, 164, 232, 233, 330

Steyer, Josef 251
 Stibenegg, Josef 226, 227
 Stiger, Gustav 223, 224, 330
 Störk, mariborski okrajni cementarijaš 128
 Strafella, Franz 72, 120
 Streit, Moritz 35, 79
 Stremayr, Karl 14, 15, 16, 27, 28, 29, 34, 35, 43, 46, 96, 98, 317, 330
 Studen, Andrej 7
 Sturm, Eduard 182, 298
 Suess, Eduard 9, 168, 331
 Svoboda, Adalbert 17
 Svoboda, nemški ravnatelj celjske gimnazije 138, 194

Š

Šah, Karl 146
 Škorjanc, priča Neže Knez 149
 Šorn, priča Neže Knez 149
 Šoštarič, F. 162, 218
 Šuc, Josip 135
 Šuc, Jožef 68, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 103, 157, 162, 191, 251, 254, 331
 Šuklje, Fran 45, 81, 176, 262, 265, 275, 280, 299
 Šuman, Josip 75

T

Taaffe, Eduard 5, 6, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 64, 70, 75, 76, 78, 79, 86, 90, 94, 105, 116, 126, 127, 129, 132, 134, 140, 142, 146, 155, 163, 164, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 177, 178, 180, 183, 193, 200, 207, 208, 221, 228, 248, 250, 251, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 270, 272, 273, 282, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 317, 318, 319, 321, 331
 Taaffe, Ludwig 12

Tavčar, Ivan 86
Tax, celjski policijski komisar 242
Tilšer, František 169
Tomandl, konjiški nemški volivec 22
Tomazič, Pavel 148, 149, 150
Tomschegg, Johann 113, 160
Tone 152
Tonkli, Josip 139, 163, 206, 207
Trautvetter, K. 103
Treo, Dragotin 235, 237
Trstenjak, Davorin 214, 331
Trstenjak, ljubljanski magistratni uradnik 239
Turk, nemški ptujski volivec 218
Turner, Pavel 141, 223, 234, 331

V

Valentinčič, K. 156, 162
Veršec, Franc 161, 240, 241
Veršec, Helena 240, 241
Videmšek, Marko 149
Vitezić, Dominik 174
Vogelsang, Karl 41, 171, 331
Vošnjak, Josip 5, 6, 7, 17, 19, 20, 26, 46, 47, 61, 62, 63, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 91, 94, 96, 104, 105, 116, 117, 119, 124, 125, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 146, 163, 164, 165, 174, 175, 176, 207, 216, 219, 223, 298, 321, 331
Vošnjak, Miha 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 136, 142, 146, 157, 161, 162, 164, 166, 174, 175, 176, 178, 179, 183, 185, 188, 191, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 214, 219, 227, 230, 251, 254, 255, 257, 269, 331
Vrečko, Josip 235, 237, 241

W

Wagner, brežiški okrajni glavar 230
Walland, celjski trgovec 224
Walland, Loiz 22, 227

Wambrechtsamer, Leopold 150
Wasser, predsednik graškega višjega deželnega sodišča 83, 99, 124, 205, 260
Wassitsch, Konrad 150, 151
Wegschaider, trgovec 218
Weitlof, Moriz 38, 180, 231, 332
Weltersheimb, Zeno 35, 292, 293
Wibmer, ptujski šnopsar 218
Wiesthaler, Franz 18, 19, 24, 30, 43, 88, 248, 332
Windischgrätz, Alfred 292, 293, 332
Winkler, Andrej 40, 75, 260, 297, 332
Winkler, mariborski namestnijski adjunkt 128
Wokaun, Emanuel 290, 332
Woschnagg, Franz 219, 220
Woschnagg, Hans 219, 220
Wretschko, Anton 25, 32, 222, 233
Wretzl, Miha 115
Wunder, štajerski deželnozborski poslanec 190
Wurmbrand-Stuppach, Gundacker 37, 98, 114, 140, 160, 206, 218, 265, 272, 292, 293, 295, 332

Z

Zaleski, Filip 168
Zarnik, Valentin 81
Zedlitz, celjski okrajni komisar 128
Zemene, Marija 150
Ziemiałkowski, Florian 28, 168, 332
Zindler, spodnještajerski okrajni šolski nadzornik 81, 91
Zoff, celjski namestnijski praktikant 128
Zwenkel, Anton 240
Zwenkel, Kathi 240

Ž

Žičkar, Josip 126, 136, 164, 165, 199, 332
Žitek, Josip 81, 120, 136, 138

Žnideršič, Ignac 17, 92, 100, 103, 128,
156, 162
Žolgar, Mihael 92, 96, 97, 101, 103,
159, 164, 252, 332
Žumer, nemški ptujski volivec 218